

1848

A SZABADSÁGHARC TÖRTÉNETE LEVELEKBEN

ahogyan
a kortársak
látták

ÖSSZEGYŰJTÖTTE ÉS ELŐSZÓVAL ELLÁTTA:

DEÁK IMRE

SIRÁLY KÖNYVKIADÓ KIADÁSA. - KIADÁSÉRT FELELŐS: SZEPESSY ALBERT.
VILÁGOSSÁG KÖNYVNYOMDA R/T. BUDAPEST. FELELŐS VEZETŐ: DUKAI KAROLY

ELŐSZÓ.

A magyar nemzet legerőteljesebb megmozdulásának, az 1848—49-iki szabadságharcnak századik évfordulója küszöbére értünk. Dalban és prózában szinte megszámlálhatatlan alkotás emlékezik meg ezeknek az esztendőknél az eseményeiről. Nem lehet csodálni tehát, hogy sokan vannak olyanok, akik azt hiszik, hogy újat már nem is lehel mondani történelmünk nagy napjairól. Tévednek. Az igazság az, hogy a források nagy része még nincs a kezeinkben. Közgyűjteményekben és magánosok kezén igen sok olyan kézirat van, amely nem került soha a nyilvánosság elé.

Ha majd a sok elrejtett írás közkinccsé válik, akkor lehet igazán megírni a 48-as magyar szabadságharc történetét. Ferenc József uralkodása alatt opportunus cselekedet volt hallgatni a véres eseményekről. A történetírók úgy érezték, hogy ha az uralkodó fátyolt akar borítani a múltra, fogadják meg a szavát és hangfogóval nyilatkozzanak a magyarság önvédelmi harcáról. Az igaz magyarok nem fogadták ugyan el ezt a teóriát, de munkáik nem láttak napvilágot. Lelkükben izzott a gondolat, amelynek Kossuth Lajos adott hangot egyik levelében: „A hivatalos Magyarország fátyolt vetett az emlékekre, de a nemzet szíve, lelke nem vetett, nem is fog vetni soha! Soha! Kiirthatatlan gyökeret vertek azok a magyar nemzet szívében, lelkében; kiirthatatlanokat, mert ez érzelmek vallásos kultusza nem érzélgés dolga, mely lobban és lohad, hanem történelmi kényszerűség, az ezeréves múlt elutasíthatlan logikájának elutasíthatlan törvénye, az erkölcsi világrend törvénye, melyben az istenség ujjá nyilatkozik.”ⁱⁱ

I. Ferenc József király halála óta eltelt 26 év alatt aztán kezdtük pótolni a hiányokat. Emlékiratok, a szabadságharc nagyjait ismertető könyvek, meg összefoglaló munkák láttak napvilágot. A szereplő személyek levelezését és a hivatalos iratokat azonban nem publikálták.

Nemcsak a művelt középosztály, hanem a földművelő nép — az Alföld igaz magyarja — is a valóságnak megfelelően akarja ismerni Kossuth korát. Bálványa Kossuth már csaknem száz éve a magyaroknak. Nem volt egyetlen személy sem történelmünkben, akiért a nép annyira rajongott volna, mint Kossuth iránt. Érette dobbant minden magyar szív. Nem tudtunk soha beletörödni abba, hogy nem jön haza. Visszavártuk mindig. Hogy miként érzett a magyar Kossuth iránt, azt talán a legigazabban abból az 1871-iki levélből láthatjuk, amelyet a nádudvari népkör küldött Kossuthhoz Olaszországba: „Mi most is azok vagyunk, akik akkor voltunk. Öltözetünk most is 48. Ebben dolgozunk nappal, ebben nyugszunk éjjel, — mégis sem nem

kopott, sem nem rongyos. Nincs rajta egy foszlány se. Pedig beh' sok nyomorult szabdalta, nyirbálta, újította már azóta."

Nem változott meg 1871 óta sem. a lelkesedés Kossuth iránt, Ila nem is várhatja már őt vissza a magyar, de hozzá imádkozik. Az ő segítségét kéri, az ő eszméihez folyamodik a magyar jövő kialakításánál.

Az érdeklődés sohasem lankadt el a szabadságharc történetének részletei iránt. Kossuth maga is tudta azt. „A kegyeletes ragaszkodás a 48-iki hagyományokhoz még nem veszett ki. Nem is fog az egyhamar kivészni. Lehet azoknak befolyását zsidbasztani, az intézményeket meg lehet hamisítani, a magyar alkotmány lényegének tiszta felfogásában még nem eléggé otthonos nép gyermekét jóhiszeműségét meg lehet lopni, hogy jogáldosatról jogáldozatra hagyja magát idegen érdekek horgán vonszoltatni; de századok eltompító szolgálata kell hozzá, hogy a delejes rezgés megszűnjék, melyet a 48-iki törvényeknek mind főbb vívmányai, mind szelleme, iránya s vezérelvei a nép szíveitek húrjain felköltöttek."

Bele kell tehát mindnyájunknak pillantani a nagy idők minisztereinek egymásközötti levelezésébe épúgy, mint a falusi bíró intézkedésébe. A Kossuth kabátja szélét csókolgató öreg parasztszönyor fellelkesülése épúgy írói tollra méltó, mint a „muskavezető“ Zichy Ferenc gróf hazafiatlan viselkedése.

A bécsi állami levéltár (Ilaus-, Hof- und Staatsarchiv) s a magyar Országos Levéltár iratait épúgy közkinccsé kell már tenni, mint a nagy közgyűjtemények és magánosok tulajdonában levő 48-as iratokat. A naplók, levelek és hivatalos akták napvilágra hozatala után lehet majd revideálni csupán az 1848—49-iki szabadságharc történetét.

Évtizedes búvárkodás eredménye ez a munka. A sok-sok ezer levél és hivatalos irat tükrében világítom meg azt, ami akkor történt. Nem feldolgozást akarok adni az olvasó kezébe — azt kapott már eleget —, hanem sokkal értékesebb és érdekesebb dokumentumokat. Beszéltetni akarom a levelek íróit, a kortársakat, haad lássuk, hogyan látták ők a történetet, hogyan emlékeztek meg ők maguk a szabadságharc egyik-másik részletéről.

A bécsi kancellárián levő íróasztalára hajló Metternich herceg osztrák kancellár — az első levélben — az 1848. év küszöbén a, porosz uralkodónak azt fejtette ki, hogy mit vár az új esztendőől. Gyűjteményem befejező irata Kossuthtól ered, aki önéletrajzi feljegyzései írásakor nem hitte volna azt, hogy a mai napig nem lesz magyar, aki azt napvilágra hozza.

Közlök természetesen ismert leveleket is. Azokat nem lehetett mellőzni. A levelek nagy része azonban eldugottan hevert máig valamelyik levéltár rejtekében, — most kerül először az olvasó elé. Az idegen nyelven írott leveleket magyarra fordítva közlöm, mert tudom, hogy a magyar olvasóközönség mindent elsősorban magyarul akar olvasni.

Budapest, 1942 karácsonyán.

Deák Imre.

1.

**METTERNICH KELEMEN HERCEG
AUSZTRIA KANCELLÁRJA**

IV. FRIGYES VILMOS POROSZ KIRÁLYNAK

— Újévi jókívánataira prognózist ad az 1848. évre, nyugtalanítja egyes svájci és angol politikusok viselkedése. —

Wien, 1848 január 11-én.

Felség!

Kegyessé volt engem újévi üdvözléssel és azzal az éremmel kitüntetni, amelyet Felséged a Kosmos szerzőjének a tiszteletére nyomtatott. Úgy a jókívánásokért, mint az éremért fogadja Felséged alázas és szívbéli köszönetemet.

Én, aki nagyon kevés vagyok, és a világ, amely nagyon nagy, igazán rászorulunk a jókívánásokra és a hathatós gyámolításra, hogy túrható helyzetbe kerüljünk. Nem tévedek, amikor azt mondom, hogy az 1848-as év sok mindenre fog fényt vetni, ami eddig ködbe volt burkolva, — akkor pedig én obskúrus voltam dacára a világosság barátja leszek, úgy hogy végre is az újesztendő inkább lesz a kedvemre való, mint volt az elmúlt, amelynek semmiféle tetszetős emlékét sem vagyok képes felfedezni. Egy szabadelvű, de a divatos érület szerint szabadelvűvé mégsem való pápa, meg az angol politika gyorsan radikálissá vált főnöke között az osztrák állam kancellárjának helyzete a két szék közötti helyhez hasonló. Ülésről azonban nem lehet szó, legfeljebb állvamaradásról.

A svájci eseményeket nem kell egészen visszautasítani, mert a radikalizmust uralomra juttatván, az vagy el fogja pusztítani a világrendet, vagy magamagát öli meg. A napi fecsegésekhez s az egészen az alapjáig felzajgatott társasághoz hasonló jelenségekben mutatkozik Anglia erkölcstelen politikai állapota és annak megnyilatkozása: Canning aeolus-politikája.

Jogával élve Felséged a Humboldt Sándor emlékéremmel neki szép emléket állított. Az emlékművek közül a vésettek tartanak legtovább, csupán a név maga éli azt túl. Humboldt Sándor neve pedig annyira össze van nőve a tudománnyal, hogy ő örökké fog élni. Senki se tudott többet, mint ő s kívánatos volna, hogy sokan tudjanak annyit, mint amennyit ő tudott. Newton stowe-i sírfelirata ráillik: „Newton Izsák, akinek Isten megengedte, hogy művét megismerrje.“

Engedje meg, Felséged, hogy megemlékezéséért családom női tagjai köszönetét is kifejezzem és mély tisztelettel maradjak

*alázatos szolgálója
Metternich*

¹ Megjelent: *Aua Metternich's nachgelassenen Papieren* VII. kötet (Wien, 1883), 570—1. oldal. A sírfelirat angolnyelvű. — A szabadelvűnek tartott pápa VII. Pius, az angol politika radikális főnöke Palmerston lord, a híres külügyminiszter volt.

GRÓF TELEKI JÓZSEF ERDÉLYI KORMÁNYZÓ SALA KORMÁNYTANÁCSOSNAK

— A *Vasárnapi Újság* elleni kifogás. — A cenzor figyelmeztetése. —

Kormányi tanácsos Sala Mihály úrnak.

Tapasztaltatván legfelsőbb helyen: miként az újjabb időkben a „Vasárnapi Újság“ szerkesztője lapjában politikát tárgyazó napi eseményekről ép oly léha mint illetlen észrevételeket szór el és az olvasó közönséget a' többek közt a' Magyar országgyűlésen tartott ellenzéki beszédek töredékeire figyelmezteti, ami nemcsak ezen hírlap programjával, hanem az országgyűlési közlemények hírlapikig mikénti ki adhatása iránt kelt újjabb szabály rendeletekkel meg nem egyeztethető, a közelebb elenyészett December hó 17-dikén 421. szám alatt kelt udvari Elnöki levél által fel szólítottam: miszerint mind a szerkesztőt mind pedig a vizsgálót az e részben fennálló szabályrendeletek áthágásának jövőbeni ki kerülésére felelet terhe alatt figyelmesztettem.

Mely felsőbb utasítást Méltóságodnak szükséges tudás és ahozi alkalmaztatása, valamint a szerkesztőnek is értesítése végett megírni kívántam.

Kolosvárt Január 12-dikén 1848.

Gróf Teleki s. k.*

² Gróf Teleki József (1790—1855) erdélyi kormányzó nevét a „Hunyadiak kora“ című nagy munkájával tette ismeretessé. A Magyar Tudományos Akadémia elnöke volt. Ezen irat fogalmazványa az Országos Levéltárban van. 1848. évi erd. főkormányzói elnöki iratok 52. E. szám alatt.

MADÁCH IMRE SZONTAGH PÁLNAK

— Szontagh költői vénájáról, a nógrádi állapotokról és a saját ellenzéki felfogásáról. —

1848. feb. 2-án Csesztvén.

Kedves Pali barátom!

Igen igen megörvendeztetett leveled mellyet már jó ideje kaptam, de minnek is írom ezt mit úgy is tudsz? És még is olly soká nem válaszoltam, fogod rá mondani, s vádad ellen nincs más mentségem, minthogy tettel igyekezendek hibámat jóvátenni, ezután ennél gyakortábban írván. Mert minden mást, mit mentségül felhozhatnék, mint sok kóborlásaim, kis Aladár fiam születése, igen gyöngé okok volnának, oly baráti és oly édes kötelesség elmulasztásának mentségére, minőben én érzem magamat bűnösnek. Leveledben mented, hogy oly sokat írsz magadról, látod, én épen azt találok, hogy keveset, mert rólad sokat, mindent szeretnék tudni. Mi érdekelhetne jobban! Titkos levélkédet sértetlenül átvéven, ren-

delttetése helyére küldöttem. Igen örömet olvasám kecskelábú múzsád új *kitöréseit*, annál inkább, mert azok leveled levert hangulatával igen megnyugtató és kellemes ellentétet képeztek; mivel, hidd el, ki így tud szatirizálni, az nem nagy *világfájdalmat* érez, nem az emberek *malíciája*, de bolondsága a nézőpont, s így nem levertséget, de felsőséget érez. Azért kedvet és erőt tovább is szatírákra! Már csak azért is, mert rég meg van írva, hogy könnyebb azt írni, mint nem írni. Most írnom kellene nekem is valamit, mi némileg visszaadná neked azon gyönyörűséget, melyet soraid nekem szereztek. De mit tudok ón írni ezen parlagon tengődő juh- és marhanyájnál alig egyebet láttató, homoki legelő alakú, régen elvénült copffal hadonászó, bunkokratikus magyar élet *nyomországos* állapotának mivoltjáról. (Bocsánatot kérek, hogy az alakítást tőled kölcsönzém.) Neked, ki ott ül a forrásnál, mint a kortes a csap alatt, csak szádat kell tartanod, hogy a legpompásabb és legkonstitucionálisabb szellemi kifolyások akár halálra fojtsanak. írhatnék Aladárrol, hogy épen olyan gyönyörű és nagy reményekkel kecsegtető, roppant észbeli tehetségeket eláruló egyén, mint én lehettem olyan időben, de hisz ezeket részint képzeled úgy is, részint Pali öcsém elbeszélte. Vagy írhatnám, mi lelkesedéssel kívántak Gyarmaton megtisztelni, hogy mivel az ajtó hirtelen ki nem nyílt, vonatva lelkük nemes hevétől, azt betörték, lerombolták a gyáva sorompót, mely baráti kebleink közé tolakodott. De hisz ©zekét is tudod. Elküldeném a gyönyörű két képet „Dessewffy párt“ és „1847 okt. 19“ felirattal, de *nem akarom* Szentiványival terhelni a postabért, ki ott alkalmasint fontosabban ütne ki, mint itt, mert a postán jobban megfontolnák őt, mint ő cselekedeteit, és mért terhelnék vele, midőn itt már elég terhünkre van, s ott is megláthatod a képet De la Matténál. Szentiványi mellett attribútummal, mint Juppi-ternél a sas, nincs ugyan a kulcs, de ennek az a kulcsa, hogy más-kép adták be nekik a kulcsot, mert sokkal lényegesebb attribútumával festék le, mely mindenkinek kulcsul szolgálhat megismerésében (Szentiványit értem), és ez az önmagának csinált számárfül. No, de egy igazi kézzelfogható számárfül mégis csak jobb egy gonosz lélekkel, mint az igen nagy és alattomos nagyravágyó ész. Ezt nem azért mondom, hogy ilyen valakinek van, de hogy ilyen Szentiványinak nincs. Az igaz, hogy különös dolgokat érünk: hányszor voltaik választások, bakások, nyérések és az ingerültség nem élte át a választást. Most nem úgy volt, sőt, az ingerültség nő, az ember gondolkodik, mért van ez így, és természetes következtül az jó eszébe, hogy valami olyannak kellett a legújabb időben közbejönni, mi azelőtt nem volt, s ez okozza az egészet. Vájjon mi lehet hát az? Azóta vasút épült, Pruzsinszkyék jöttek Nógrádba, Losonczon börgyár alakult, Prónay megbukott, Pulszky jött Szécsénybe, a Szemle megbukott. A Pesti Hírlapot Csengery szerkeszti, Károlyi disznókkal spekulált, és más apróság — vájjon mi hát az, mi az ingerültséget ezek közül ápolja? Én azt hiszem egy sem. De mi hát?

Egy percben gondolám: Istenem, be nagyra vihetem még, mert ki kapott 25 éves korában már macskazenét! De óh, hiú remények! Huszár Pista 21 éves korában kapott, és így ismét ő viheti többre!

Valóban jól mondta valaki, hogy ezen jó fehér tollas uraik a legügyesebb pecsovics-tímárok, mert erővel azzá kényszerítve az embert, könnyen azzá teszik, bent lévén az emberi természetben, hogyha jobbról azt mondják: nem kellesz, idevaló vagy ugyan, de mégsem kellesz, odamegyen, hol azt mondják: kellesz. És mi volna Nógrád-ban egy kis tehetséggel roppant pecsovics-pártot alakítani? Gyerekség! Ha bennem csak némi kis bori természet volna, már akár a bagariák, akár a kutyabőrök, akár a szattyánok fajából, ily tímárlás alatt okvetlen a legkikészítettebb pecsovics lettem volna, de fájdalom nincs, s így bátran tehetnék a csávába. Ki odamentem mint kő, mint kő jövendek ki talán egykor, akkor már persze a kedv, az öröm régen el fog múlni, mit ifjú korban az elismerés ad. Akkor legfeljebb mosolyogni fogom, mit most köszönnék, de mindegy, nem bánom, hogy ebben is Dessewffy Emii ellentéte leszek, ki az ekeszarvtól ment a közéletbe — későn; én a közéletből az ekeszarvhoz megyek — korán. Sokat írnék, de papírom kifogyott. Kérlek, írd te is sokat és hamar, igen hamar, többet, vágyva várom. Aladáromat szeretetedbe ajánlom. Matolcsy tisztel, s országos meg európai újságokat követel. Szeress, mint téged igaz barátod

Imréd.

NB. Gyönyörűséggel olvasom beszédeidet s megismerlek bennük. Ismerőseimet köszöntsd.³

³ *Szontágh Pál* (1820—1904) az irodalom iránt is érdeklődő politikus volt. Az alkotmányos érában tagja volt a képviselő-, (majd a főrendiháznak. *Tisza Kálmán* barátja, de *la Motte Antal gróf* (1811—1857) Nógrád megye főispáni helyettese, 1849-ben allhelytartó, 1850-ben belügyi osztályfőnök. *Pulszky Ferenc* (1814—1897) nagyeszű politikus, 1848-ban külügyi államtitkár, *Kossuth* barátja. *Csengery Antal* (1822—1880) író, publicista, országgyűlési képviselő. *Károlyi János* nógrádi másodalispán. *Huszár István* (1826—1889) szolgabíró, 1849-ben Görgey hadsegédje, országgyűlési képviselő. E levél eredetije a Magyar Nemzeti Múzeum kéziratárában van. Megjelent: *Staud Géza Madách Imre összes levelei* (Budapest, 1942).

4.

BÁRÓ JÓSIKA SAMU ERDÉLYI UDV. KANCELLÁR GRÓF TELEKI JÓZSEF ERDÉLYI KORMÁNYZÓNAK

— Hivatalos ügyek, a Partiumnak Erdélytől elszakítására irányuló mozgalom, báró Wesselényi Miklós hibáztatása. —

Bécs Febr. 5-kén 848.

Tisztelt Barátom!

Közelebről hozzám utasított praesidialisodat, mely Felső Urunk iránti hálád kifejezését foglalja magában — azonnal feljebb terjesztettem, engem illető részét pedig leg-szívesebb érzéssel fogadtam, leg-nagyobb öröömre szolgálván, hogy abból meg előgedéset tapasztalhattam. Úgy látszik *Lázár*⁴ egyedül nem igen nagyba veszi, a mi véle történt, mert válasza sem méltatta szerencsétlésemet, már pedig ...

⁴ *Gróf Lázár László* (1780—1864) főkormányzékai tanácsos, tartományi kormányzó. 1850-ben államtanácsos.

Tegnap ő felségének két rezolúcióját tiszteltem. Az egyik által Gébbel Gublis⁵ consiliarusnak nevezetik. A személyei — remélem meg lesz elégedve, — a mi a kinevezés idő pontját illet, — ezt — halasztanom nem lehetett. Mindenek felett nem akartam a Szászoknak azon, általad is méltányolt kívánsága ellen szegülni, hogy minden senatusba állandóul egy tanácsosok légyen, de más részről azt az elvet, hogy az Ország gyűlésének bezárása után, kivált ha a mint most is történt, a candidatio az utolsó pillanatokban érkezik fel — ne lehessen valakit ki nevezni, itt — soha nem ismerték volna el, — Végtere pedig, a kinevezettnak fel-eskettetését illetőleg már ezelőtt néhány évvel Leg-felsőbb resolutio által meg határozatott, hogy az ily egyének a Guberniumnál tegyék le az esküt, — és ez a Rendéknek, midőn a jövő Diaetán a Rescriptum ki hirdetik, adassék tudtára. Ezen eljárásra számos példánk vannak, melyekkel — ha kívánnád — szolgálhatnék. A második Leg-f. resolutio Szaosvait⁶ provi sorié Referensnek nevezi ki — az Udvari Cancellariahoz Gubernialis Consiliariusi czímmel, ranggal és fizetéssel, ezen kívül titulo census quartirialis et adinti 900 frt c. p.-al úgy mindazonáltal, hogy néki a Guberniummal semmi összeköttetése nincs, és azért nem is az Erdélyi Kormányszéki Tanácsosok közé sorozandó. Még van a resolutionak egy kolompja — melyei hihetőleg meg lesz elégedve, az t. i. hogy a Szacsvai statioja a Guberniumnál pro hic et nunc ne töltsék bó — de ebből legalább rész nyílhatik a Guberniumnak arra, hogy midőn a Gébbel statiojára candidal, — miután valószínűleg Füleire ez alkalommal figyelmeznifog, — annál hathatósabban kérje meg Ő Felségét a provisorius secretarius meg-hagyására, a mit reménységem szerint, ki is vihetünk.

Kozma Dénesnek ki nevezetése iránt még nem vévén tudósítasodat, kérlek szíveskedjél azt — ha meg nem történt volna — a lehetőségig siettetni.

A partiumbéli mozgalmak valóban meg-botránkoztattak. Hogy annyi agitatio után Wesselényi Miklós többre nem tudott menni, mint arra, hogy alig 200 aláírot szerezzen petitiojának, kiknek fele kövárvidéki részeg oláhokból, Szathmár és Bihar vármegyei ifjú Cortes vezetőkből 's káplárokól áll — örömemre szolgálhatna, ha egy néhány olyan nevet nem kellene szemlélnem az aláírottak sorában, — kiket, ha ellenkező táborban is, de mindég az Erdélyi alkotmányosság és nemzetiség védjeinek kell vala tartanom. Hogy Degenfeld Pál — ki ha Erdélyi indigena nem volna, Magyarországon száját sem táthatná fel 's egy Eglofstein nevei ott díszlenek, ki az új Erdélyi Indigenatuissát azzal köszöni meg, hogy Erdélytől négy megyét el akar szakasztani, — azon mit sem csodálkozom — az ilyen színű emberekre a political becsületnek csak azon neme szokott hatni, melyet egy-egy ellenzéki tekintély annak alkar ki kürtölni, — de másokon annál inkább kell meg-botránkoznom. De hála Istennek, még oda nem súlyedtünk, hogy az oppositio fő fészkebe koholt és a

⁵ Gébbel Károly gubernális tanácsos.

⁶ Szacsvay Zsigmond és Fülel Cs. István főkormányszéki titkoknok. Szacöviay 1861-lben főkormányszéki tanácsos lett.

leg-túlságosabb ellenzéki agitátor által ultimátum formájába öltöztetett terveknek engedni kellessék, 's reményilem oda le' is lesz az embereknek annyi eszköz, hogy a kormánytól azt a gyávaságot fel nem teszik, mintha a Kossuth úr had-izenetétől meg-ijedhetne — akár mennyit is hazudjanak a Sibói Diaetának dicsőségesen, hazatért emissariussai, kik (közül Katona Miklós már azon ki-tüntetéshez jutott, hogy Kossuth miatta Teleki Miklóst a circularis gyűlésnek bé panaszolta; reményilem nem ok nélkül.

Az utolsó kővár vidéki gyűlésről vett tudósítások szerint úgy látom, hogy Teleki Sándor⁷ most zavart nem csinált. Ha talán az atyának ott léte tartóztatta volna el — igen célszerű lenne ezen befolyást továbbra is foganosítani, a mit egyedül Te — Tisztelt Barátom — eszközölhetsz ki. Nem képzelhetem, hogy szülői, kik mérsékelt gondolkozású emberek, egyetlen egy fióknak hasonló idéetlen fellépésében — mindenek felett pedig pazarlásaiban örömet találják. Miért nem küldik valahová külföldre? Ott is el költheti pénzüket 's legalább nem részeg oláhokra 's egy pár zsebürítő megyei intrigansra, ki az ő vagyonjából akar lépesedni.

Becses barátságodba magamat ajánlva — állandóul vagyok

igaz barátod
Jósika⁸

⁷ *Gróf Teleki Sándor* (1821—1892) 1849-ben Bem segédtisztje, Petőfi, Váctor Hugó barátja.

⁸ *Jósika Samu báró* (1805—1860) a konzervatív párt erdélyi vezére, udvari kancelláriai tisztviselő, 1844-től kancellár. Kozma Dénes 1834-ben Zarlánd országgyűlési követe, 1848-ban alispán, 1850 után Bécsben legfőbb semmitőiszéki ülnök. *Gróf Degenfeld Pál* (1814—1880) erdőrádai birtokos, főrend. Katona Miklós (1813—1886) birtokos, országgyűlési követ, 1848/49-ben nemzetőri őrnagy. *Gróf Teleki Miklós* (1804—1884) udvari tanácsos, a 40-es években Kővárvidék főispáni helyettese. A levél eredetije az Erdélyi Nemzeti Múzeum levéltárában, gróf Teleki-ostalád iratai.

5.

GRÓF SZÉCHENYI ISTVÁN TITKÁRÁNAK, TASNER ANTALNAK

— Kiadásairól s a szlávok előnyös helyzetéről a magyarokkal szemben. —

Pozsony, 1848 február 9.

Barátom! Önnek 7. és 8-iki sorait vettem.

Helyes, hogy 20./m. Sinának kifizettetett! A többit, mi a Metaliques eladásától keletkezett, 3 ezer egynéhány száz firt, azt hozza ide.

Basch híven letett mindent kezeimbe.

Az Akadémia kimaradt! persze hogy kimaradt. Mi a tatár? Arra még több pénzt fecsérleánk. Das wünsche ich nicht. Az meg van alapítva és növekedik. Die soll nun auf eigenen Füßen fortzukommen trachten. Dajka, még pénzsegély 1000 más helyre inkább való.

Hogy Bécsben a sláv a magyar előtt áll, és ott jobban kedvelik és szeretik és becsülik, azt én természetesen, sőt igazságosnak látom.

1., Mert a sláv bona fide fentartja, de fenn is tarthatja a királyi széket. Most 60/m. készen áll fegyverben a Carbonariik ellen.

A jó és annyira okos magyar viszont örül, hogy az némi bajban van, sőt ünnepélyesen kitarja abbeli nagy örömét. Kossuth et Co.! Igazi vagy inkább számár scandalum! és aztán szófosásnál és tón-tájánál nincs egyéb fegyvere!

2., Mert slávok környezik a királyi széket és ezek slávok által hathatósan pártoltatnak, míg az irigy magyar lemoslékol minden hazafiát, ki egy kissé hitelt nyerne oda fenn etc. De ez mind más-kép lesz, csakhogy tágabb feneket kell készíteni az egésznek, und man erst liebenswürdig sein muss, wenn man die Pretention hat geliebt und bevorzugt zu werden. Ön még nagy kurucz, de nem oly nagy mint Kovács, kivel ezer bajom van.

Örömmel várom. Egészségem megint javult, de már egészen kiheverem magam. Tegnap fürödtem; tán még 10 nap előtt seim megyek ki.

*Széchenyi István.*⁹

⁹ Megjelent: *Gróf Széchenyi István levelei*, III. kötet (Budapest, 1891), 579. oldal. *Kovács Lajost* (1812—1890) említette a Tisza-szabályozásnál segítségét, 1848-ban államtitkárát, a bék-epárt esyik irányítóját, a későbbi jeles publicistát.

6.

KOSSUTH LAJOS BÁRÓ WESSELÉNYI MIKLÓSNAK

— Helyzetéről, egyes országgyűlési követek titkos munkájáról, Széchenyiről, a Partium visszacsatolásáról, kis fiáról. —

Tisztelt Barátom!

Egy fárasztó kerületi ülésből, rövid ebéd után, egy még fárasztóbb választmányi ülés munkája végeztével, szegény beteg nőm ágyánál virasztva írok egy pár sort, nem azért hogy tudósítsalak a leélt napoknak nehéz küzdelmeiről, aggodalmairól, gondjairól, hanem csak hogy bocsánatodat kérjem azért, hogy nem írok.

Reám ez évben Isten súlyos keze mondhatlanul megnehezedett. Nem képzeled mennyi szerencsétlenség ért új év óta, és milly helyzetben ért? midőn a haza gondjainak nagy része, az országgyűlés meiietének felelősége jobbadán vállaimon fekszik! És a balga emberek ezt dicsőségnek nevezik! Vannak kik még irigyelnek is — míg én görcsösen vonaglom élteim köz és magány súlya alatt, s az ő úgynevezett dicsőségüket, még egy pár élet év reá toldásával is örvendve adnám oda egy nyugodt óráért. Azonban hagyjuk ezt: — én majd csak húzom az igát, míg bírom. De ne volnék csak olly balga, hogy ezt a szegény hazát olly mondhatlanul szeretem, beh oda dobnam nekik e dicsőség kínjait, — melyet egy favágó becsületes álmáért marokkal adnék cserébe.

Ha Isten egyszer egy nyugodt percel megáld, megírom neked ez országgyűlés titkosabb történeteit. Borzasztók azok. De hiszen te tudod, hogy a haza sorsának ebédjét nem a nyilvános ülésekben

főzik. Ott csak tálnak 's meg eszik a tálaltat, 's ha néha egy kissé el van sózva, azt vélik: a szakács hibázott, 's nem tudják, hogy a praefidens tudatlanság, az arrogáns irigység, a becsületes szándokú ügyetlenség, a gonosz ármány, a titokban ólálkodó cselszövény, s az áruló apostasia hát megett marokkal szórták étkeinkbe a keserű söt, — 's aztán készíts jó étket ha tudsz. — Ej! barátom! ben nehéz sorom van! beh keserves kenyér ez az enyimü

Most legközelebb is — elkezdtek az alkut a Kreishauptman system miatt — hátunk mögött. Két három becsületes jó embert addig ámitottak, míg megígérték oda adni árnyékért a falatot, — a RR a propositionalis javaslatokat, mert meg lesz irántuk az egyezés, vagy nem lesz — a törvény minden esetre végrehaj tátik“ kérdi mondom: ő adja-e ezen feleletet az intermediatio elvállalása előtt, vagy a király nevében intermediatio után? Válaszolni akartam, de hírt ne tegyem — gondolkozzam — fel megy Bécsbe, orientálja magát — egy hót múlva majd hivatni fog. Ve derem o. Ne félj —> egyszerű eszem józan tapintata nem veszteti el velem a kengyelt; — a becsületes szív felér taticában egy fél mindentudással.

Mulatságul még is küldöm az izenetet. Így láttam jónak. A fő gondviseléstől.

Ugyan Excellentiás barátodat, a Mosonyi követet¹⁰ nem volna kedved installálni Madagascarban Császárnak — hidd el nekem nagyon derék ember lehetne ott, — vagy akár a chinai thronuson — mellyet neki szivemből óhajtok. Itt ugyan sok bajt csinál. Nem a mosonyi széken, tő szomszédomban, de szállásán. Ütné meg a menykő diplomatiájának tekervényes útjait. Mindig csak szakadáson dolgozik s feladni szent ügyünk igazságos fegyverét. Aztán jött három-négy apostata, 's ama jó emberek azon vették észre magokat, hogy a szegény hazára ugyan csak reá van terítve a vizes pokrócz. De meg mentettük Istennek hála — óriási erőködössel, de megmentettük: Ominosus história. Majd elmondom egyszer, — de most nem bírom, — fél szemem 's lelkem egészen kedves betegem mozdulatin csügg. — Csak házi boldogságomban ne bántana a fátum; — a polgár elég terhet visel, az ember megérdemelne egy kis kíméletet á RR még nem tárgyalták.

A Részek ügye — hidd el nekem körülmény szerint úgy van a legjobban, a mint tevénk, — vagy így, vagy sehogy sem — erős meggyőződés. Három nap előtt azt monda a Nádor, — tetszik vagy nem tetszik B. Jósikának, meg kell lenni a visszacsatolásnak még ez országgyűlés alatt. A király tekintetét nem lehet compromittálni. Meg kell lenni. Meg lesz. — Tudod, én nem vagyok optimista, elég módomban volt kiábrándulni. De én szavának biztosítókát a körülményekben találok. Kérdé: mi lesz jobb: valljon azon feleletet, hogy királyi szóval biztosít, miszerint a visszacsatolás országgyűlés folytán *mindenesetre múlhatatlanul* meglesz, 's azért csak tárgyaljaik pártocsika — centrum — ez rögeszméje. És tudod, vannak gyenge emberek, kik dicsőségüknek tartják horgon akadni. És senki sem horgoztatja fel magát nagyobb készséggel, mint — Tarnóczy. NB ez nálunk még csak nem is újság. Tarnóczy már 8 év óta megugrott,

¹⁰ Gróf Széchenyi István.

de mivel utasítása ellenzéki s társa talpig becsületes ember — most a párton kívüli állást affectálja. Auch gut.

Kereszt fiad pogány egy kölyök — csak úgy bugyog az ész belőle — nem győzöm elzárni előle a tudományt — a. mellett izmos, mint Toldy (de ne»m Schedel-Toldy) Miklós fattyú korában. De furcsa ember vagy te édes jó Miklósom — minő diplomatie ki combinárod az ajándék sorát. Tehát fiamnak lova is volt, — el is adták — ezer pftot is kapott érte 's ezt mind híre tudta nélkül. — Értem — köszönöm gyöngédséged indulatát. Ügy látom na-gyon ismersz 's azért letél irányomban olyan nagy diplomata. Mit tehetek? megadom magamat 's ha már csakugyan nekem kell de jure rendelkezzeni — arra kórlék, tedd el kötelezvényedet irományaid között tisztelt barátom! 's ha csak ugyan par force fizetni akarsz kereszt fiadnak — ízetgesd a kamatot időnkint a hozzád legközelebb fekvő takarékpénztárba — hadd nőjön, míg majd a fiú is női, 's megérik, hogy egy kis Európai utazásban megszerezze rajta a legbecsesb kincset — a tapasztalást. N állam pénze veszélyben forognia — mert egy az nem hiszem hogy a csődöt kikerüljem (már 3½ éve hogy nem foglalatokodom a jövedelemért dolgozás profanus gondjaival — ellenben egyesületek alapítására kiszórtam véres verejtékkel szerzett 12.000 pftot), más az, hogy a bécsi financia minden órán egy új status banquerott körül jár s ezt tán a ti takarékpénztáraitok kevésbbé sinlendik meg. Procul a főre, procul a fulmine.

Tetszik a Hetilapi czikk'? — Örvendek — nem én írtam: de azon vámügyi értekezéseimből van ki írva, mellyet a Védegylet egyik közgyűlésin tartottam — s mellyet per extensum feltalálhatsz „Magyar szözetok“ című munkácskánkban. Ezt és az ellenzéki kör most megjelent „Ellenőret“ ajánlom figyelmedbe. Furcsa dolgokat firkáltunk össze belé.

És most Isten áldjon tisztelt barátom! Ládd, szinte neki derültem, hogy veled cseveghetek a távolból — de éjfél után két óra — a roskadozó test megkívánja a természet adóját. Szemem csak úgy hányja a kék pengő karikákat maga körül. — Még egyszer áldjon az ég.

Hívod

Pozsony febr. 17. 1848

Kossuth Lajos "

¹¹ A levél eredetije az Erdélyi Nemzeti Múzeumban. Báró Wesselényi-család levéltára-

7.

PERCZEL MÓR GRÓF BATTYÁNY KÁZMÉRNAK

— Az ellenzék politikájáról, a komárommegyei helyzetről, agitálásáról. —

Kömlőd, február 25 — 1848.

Méltóságos Uram!

Török Pál pesti református lelkész értesítő miként ő a kir. helytartó tanács által feleletre vonatni rendeltetett utóbbi Méltóságodra vonatkozó pesti eljárása iránt 's egyszersmind Komárom megyéhez

is egy királyi rendelet érkezend mellyben e kérdésre nézve Hatósági vizsgálat 's közbenlépés parancsoltatik.

Miólta Méltóságodat a' gondviselés a' magyarhoni radícálabb mozgalmak csúcsára emelé és úgy mint Méltóságodnak sok más „való 's hű tisztelői rég sejténk sőt tapasztalánk egy hol nyiltan hol ügyes Juristicus fondorral üzött agyarkodását 's támadását azoknak, kik a miként e sokat szenvedett Hazának úgy a' Haza elhatározott jólelkű fíjainak is engesztelhetetlen ellenségei és — mint Nemzetünk évkönyveiből kiolvasható — dühös üldözői. — Már eddig is nem volt egy akár publicus akár magány szava 's lépése Méltóságodnak, melyet az árulók 's poroszlók hada elfordítani megrútítani szóval Méltóságod nagy népszerűségét 's befolyását az Országban megrövidíteni 's elrontani nem törekedett volna. De ez mint Méltóságod fényes állása is tanusíthatta mind eddig hasztalanul történt.

Úgy látszik a' Catholicus Clerussal szövetkezett Bécsi kormány — mostani szorongatott politciai állapottyában fűben fában orvosszert kereső a' halál ellen, 's mint vadállat természetű legmérgezb riasztottságában — a' fentebb érintett rendelkezéseivel kísérti meg Méltóságod tekintélyének csökkentését, vagy inkább kegyelme elejbi járulása kényszerítését. — Azonban nemcsak remélni akarjuk, de tudjuk is biztosan, hogy beléje török késük: és ha valaha, most vallandanak csúfot.

Mi sem fogjuk zsebre tenni kezeinket, mert Méltóságod ügye a' közhazáé és így a miénk is!

És ez az mi jelen bizaknas sorok írására késztet.

Még nem tudám ki valljon itt-e már a' kérdéses felső Rendelet.

— Mihelyt megtudom — ha ez lehetséges, mert a Megye ugyan liberális, de mégis sok benne mint másutt is a' nem egészben miénk 's kétszínű — és már több nevezetes levél érkezett eltukmállták a Gyűlés megkezdéséig — nem fogok késni Méltóságod erről értesíteni.

Jelenleg a' tárgyat illetőleg csak annyit vagyok bátor megjegyezni: hogy mi minden esetre tellyes készülettel jelenendünk meg a *Martius 13-kán* kezdő Komáromi gyűlésre; és a' rendelet ha jó, ollyas fogadtatást nyerend, minőt egy gálád kormánynak illy nemtelen cselekvése megérdemel.

Mindenesetre kérem, sőt igen nagyon felszólítom Méltóságodat hogy ha mi e tárgyban intézni 's tudatni valója fogna lenni: azt vélem 's Sárközyvel¹² tessék igényest 's közvetlen közölni 's általunk eszközöltetni. Mert hidje el nekem, hogy valamint a Hazának úgy Méltóságodnak is őszintébb tisztelői s igaz barátai is nálunknál a' Hazában valaki alig lehet; Komáromban pedig épen nem, úgy a kormány és Jesuiticus szövetségeseinek kimondhatatlan sok kémje s bérnöke szokta az oly nagy befolyású egyéniségeket körüllebegni mint Méltóságod.

Én meghivatva többek által 28-kán azaz hétfőn gőzösön Komáromból Tolnába Szegszárdra indulok, ott a' Martius 6-ki Gyűlésben résztveendő. Itt is erős átváltozás jelei mutatkoznak 's könnyen

¹² Sárközy József (1802—1867) alispán, (később országgyűlési képviselő.

meglehet, hogy diadalmaskodunk. Sőt ha a Baranyai költségeskedésnek csak egy negyede lenne dispositiomra, vagy saját magam financiális állapota — melly Méltóságod nagylelkű segély-kölcsonzése által ugyan javult, de a' folytonos politicalai működés folytán még sem szorongattatlan — csak egy kissé önállóbb mozgást engedve, úgy higgye el Méltóságod nemcsak Tolnában, de sok egyebütt is kimondhatlan nevezetes erőt 's nyereseményeket tudók — a' mostani Európai conjuncturák szülte általános forrongás közepette — a Haza és Ellenzék számára előidézni.

Ha valaha, tehát most van ideje 's helye annak, hogy az Ellenzék szilárdul 's alkudozást kizárva követelje 's szorgalmazza Magyarhon 1790:10 értelmébeni függetlenítését. Ha valaha most kellene számúzni azon moderatit, mellyben sínlik az alsó tábla Ellenzéke Pozsonyban és helyébe bátor lelkesedést ültetni. — De talán megleszsz az is, mert mint hallom a' Nádor utolsó estélyekor történt már egy olly demonstratió, minő férfiaság jellemét viseli.

Én mindenütt hova a' sors vezetend 's elszánt Hazafiúi buzgalom: két indítvánnyal lépendek föl, — az első, hogy az utolsó Decretumában vagyis Resolutióban vagy Rescriptumban a' Megyék irányában 3 óv ólta folytatott eljárását még most is törvényszerűnek és jónak jelentő 's erősítő kormánytagok és különösen Gróf Apponyi György czinkostársaival az 1790:18 és 1507: 7 szerint szigorúan feleletre vonassanak 's megfenyítessenek; a másik: hogy a' magyar katonaság Olaszhonbóli visszaparancsoltatása és az örökös tartománybeli népeknek alkotmányali ellátása Ő Felségénél egy alázatos felírásban Megyei és Országgyűlési úton kieszközöltessék.

Komáromban ez indítvány minden esetre megtörténend; 's ha kissé kedveznek a' körülmények Tolnában is.

Tornából én 8-kán elindulva már 9-kén estve legfőbb 10-kén vagy Komáromban vagy Kömlődön leendek. — Mit is minden esetre szükségesnek tarték in omnem casum Méltóságod tudomására adni.

Figyelemmel kísérvén a' fent történeteket, kimondhatlan örülénk hogy Méltóságod csak egy nyomot sem tágít! Bár a' többi is úgy cselekedne.

Midőn magam és nőm tiszteletét kérem egy úttal a Mélt. Gróinénál is kijelenteni, kívánom, hogy Méltóságod az Isten áldja meg.

Perczel Móricz.

U. i.

Ha Méltóságod Szegszárdra egy két általános szót foglaló levélkével megbecsülne: ez igen nagy hatást gyakorlandana oitt, miután a Szentgyörgyiekkal való Baranyai generosus bánása Méltóságod nevét ott is a Conservativokra nézve félelmissé tévé. És az ellenzék, melly ott most képződik újra, Méltóságod nevérol azt mondja „in hoc signo vinces“. Komáromban azonban Martius 13-ka előtt már Pár nappal Méltóságod bizalmas válaszát minden esetre kikérem és elvárni bátor vagyok.

Dobos János országgyűlési Református papot felesleg talán Méltóságodnak hitelre ajánlani. Ő nekem is igen meghitt barátom és

talán nem lenne érdemetlen Méltóságod bizalmára 'a levelem kezdetén érintett tárgyra nézve.

Egyébként bocsánatot, hogy illy nagyon is bizalmas hangulatú levelem, de Méltóságod iránti mély vonzalmam s hála egyaránt parancsolja azt, úgy mint az ország jövődjéje talán nem kevésbé. Parva saepe scintilla magnum excitavit incundium.¹³ A Clerus a Bécsi szolgálcsoport aligha kiszámítás, hogy még mi lehet vége egyaránt nemtelen, egyaránt otromba Méltóságod iránti rendelkezései-nők. Mi legalább sokan nem mulasztandjuk el keservem visszafizetni nekiök a kölcsönt.

Méltóságod, ha szükségesnek találndja a válasz írást, s benne mi fcmltosbat akarna írni, úgy azt nem egészben tanácsos postán küldeni!¹⁴

¹³ Magyarul: „A nagy igazságokat gyakran a kis események lobbantják lángra.“

¹⁴ Perczel Mór (1811—1899) a szabadságharc jeles hadvezére, honvédtábornok, 1867 után országgyűlési képviselő. Dobos János (1804—1887) ref. egyházi író, 1847—48-ban országgyűlési lelkész, Cegléd papja. A levél eredetije a Magyar Nemzeti Múzeumbain. 1848—49. évi törzsanyag.

8.

METTERNICH CANITZ KÁROLY BÁRÓ POROSZ TÁBORNOKNAK

— A párizsi februári forradalomról, az előretörő radikális mozgalmakról s kéri, hogy a porosz király küldje hozzá Radowitz tábornokot. —

Wien, 1848 február 29,

Kegyelmes Uram!

A párisi események megleptek, részben megleptek. Hogy a dolgok ottani rendje milyen gyenge alapokon nyugszik, az bebizonyult; hogy a minisztérium túlságosan reménykedett a maga erejében, az világos volt előttem; hogy a megmozdulás komoly volt s nem felszínes, abban nem volt kétségem. Hogy aztán a dolgok így kapcsolódtak össze, arról nem tudhattam, de még csak nem is álmodtam. A legújabb esemény a júliusi forradalom válsága, amely egészséges látszata dacára — ahogyan magát mutatta —, valójában társadalmi bajokon felépített lehetetlenség volt, ami miatt a válság kitörése elkerülhetetlen volt. Nem volt mindenről szó, csupán ügyekkel foglalkoztak, melyek alkalmat adtak a beszédre, ami csupán időtöltés. A gyakorlati kérdés az: mi lesz az események következményei ez csupán a fgyelemreméltó:

Mindenekelőtt mint bizonyost tételezzük fel, hogy ami történt, annak nincs végleges értéke. Az események alapja a radikalizmus általános felemelése volt; azonban az igazságot a maga módján és a maga élkorcsosulásában kockáztatták. Az igazság valódi jellemvonása az önbizalom a természetétől eltérő erőben is. Valóságos

tehetetlenség kifejezése volt s véleményem szerint fokozott erőviszony eredménye. A február 24-iki zendülés eredményével küzdelem nélkül megelégszenek, tehát rosszul készültek fel. Egy 10 éves király, egy régensnő s még hozzá porosz hercegnő; egy minisztérium olyan férfival, minit Odilon Barrot, egy gyenge parlamenti kisebbség vezérével, — az nem lehet hatalom egy olyan országban, mint a mai Franciaország, melynek rendezett tömegei, de amellett féken tartott rendezetlen s nagyon veszélyes tömegei is vannak. Valódi és képzelt érdekek alkotják; az anyagi s a különös javát az ízig-vérig romlott „nagy“ francia nemzetnek,* mert az egyszerű „nemzet“ szóval Franciaországban nincsenek kibékülve. Mi lesz? Azt én nem tudom, azt azonban tudom, hogy a dolgok úgy, ahogyan az események résztvevői számára megrohanásszerűen jelentkeztek, nem elégítik ki őket. Lajos Fülöp halála óta, de különösen az utóbbi időben Franciaországban általános ijedelem indító okaként szerepelt; a halál most a maga borzasztó formájában itt van! Szolgálhat-e ez a rettegett esemény az ország javára! Franciaország tekintetében sohasem tudom, hogy mikor mondjak igent vagy nemet. Bármi vezet, hogy az események sarat fröccsentsenek a külföldre!

Merem állítani, hogy a Franciaországban történtek az általános megbetegedés valóságos karakterét az eddiginél világosabban mutatják majd (nemcsak én, hanem sokan látják így). Európa ma épúgy, mint félszázaddal ezelőtt, szemben áll a francia forradalommal és úgy érzi, hogy erőszakkal vezették vissza arra a politikai térre, melyre csak félelemmel mert lépni. Lehetetlen, hogy a hatalmak meg ne beszéljék a dolgot s hogy a kisebb államok ne forduljanak hozzájuk tanácsért. Minden kormány a közös ellenséggel áll szemben s az ellenség sok győzelmét kell elkönyvelnie. Ez az ellenség a radikalizmus s az sohasem alszik!

Higye el nekem, kedves tábornokom, hogy mindaz, ami Itáliában történik, ami az utóbbi időben Svájcban végbement és a legújabb franciaországi események a felsőbb vezetés alatt álló radikalizmus összeesküvésének az eredménye a dolgok jelenleg fennálló rendje ellen. Ha kételkednénk ebben az állításban, altkor figyelembe kell vennünk, hogy ezt a receptet alkalmazzák minden esetben, bármennyire különbözők is az alkotmányok. Sohasem téveszti el hatását, mert liberális formában lép fel, hivatkozik a törvényességre, az állami érdekek megerősítésére és a társadalmi egyesülésekhez szükséges személyes szabadságot megfelelő korlátok közé szorítja. Melyik józan uralkodó vonakodna az államháztartásban mutatkozó hiányokat pótolni, a hibásat a kipróbált haszonnal, az elavultat a jobbal felcserélni? Úgy látszik, ezt akarja az a párt; amit valójában akar, az a fennálló rend megdöntése, — de annak pótlásával természetesen nem törődik, aminek az az oka, hogy érzi, hogy nem tud maradandót alkotni, csupán átmenetit, amiből hasznot húz.

A keresztes vitézeknek „Isten úgy akarta“ volt a jelszavuk, azért lelkesedtek. Az enyém pedig: „Álljunk szembe a szemfényvesztőkkel!“ Ennek pedig sem XVIII. Lajos, sem Lajos Fülöp nem

*Eredetiben: grande nation.

tudtak ellenállni. Napóleont nem érhetette utól elődei sorsa, mert ő maga is szemfényvesztő volt. Végül is nem hozott neki sikert a mestersége.

Tekintettel arra, hogy a vállalkozások egy forrásból erednek s így szoros összefüggésben vannak egymással, fel kell készülnünk, hogy a legutolsó párisi események erős visszahatást gyakorolnak az összes olasz tartományokra; fel is készültünk erre már régen. Az olasz fejedelmeknek igen nehéz az álláspontjuk; szinte tarthatatlan. Néhány hete tartanak Itáliában a farsangi multságok, s azokat jelölték meg az általános felkelés megkezdésére; ekkorra készültek a párisi bankettre is. Az olasz udvaroknál akkreditált követek jelentéséből megismerheti a dolgok mai állását; a kép igen sötét lesz. A Svájcban és Piemontból beérkező hírek igazolják, hogy szoros összeköttetést akarnak a kormányok e két ország között. A radikális pártban a megállapodás megtörtént s az egész Dél-németorszáig terjed. Jótálok érte. Ennek a csoportnak a „Deutsche Zeitung“ a lapja.

Milyen hatást váltanak ki Angliában a párisi események? Elképzelem, hogy mennyire fokozódik ott az ijedség. Guizot szeretné, ha Palmerstont menesztenék, a király hozzájárulása — úgy látszik — nagyon soknak tűnt fel.

Számíthatunk arra is, hogy a nap eseményei Lengyelországra is kihatnak. Nem marad ott sem nyom nélkül a dolog.

Talán rábírná a királyt, kedves tábornok, hogy küldje el hozzám Radowitz tábornokot¹⁵ látogatóba, ő ismeri Franciaország, Svájc meg Németország helyzetét, világosan lát s nyíltan tudnék vele beszólni abban a tudatban, hogy megért engem. Irással nehezen boldogul az ember s csak tintát fogyaszt. Politikailag nem lenne síemmi hátránya a küldetésnek, mert tökéletesen érthető, hogy a két udvar egymás között megvitatja az eseményeket. Radowitz e téren előkelő helyet foglal el s ő a legalkalmasabb célunk elérésére.

Utóirat márc. 1-én (a legutolsó hírek elolvasása után): Többet tartalmaz, mint amennyire szükségem van, hogy ötvenöt évre visszamenőleg tekinthessek. Európa ma az 1793. évhez képesít sokkal fogékonyabb mindezekre, mert az akkori Európát a Franciaországot pusztító betegség nem érintette ilyen mértékben.

A legborzalmasabb eseményeknek nézünk elébe. Kérem fordítsa komolyan a figyelmét Lengyelországra.

A világot alaposan megleckéztetik!

*Metternich.*¹⁶

¹⁵ Radowitz József (1797—1853). A Radóczy-család német földre szakadt sarja. Katona lett, tábornokságig vitte. IV. Frigyes Vilmos porosz király bizalmasa, később külügyminisztere volt. Küzdött a német egységért, porosz feksőség alatt, írt könyveket, 1848-ban az erfurti parlament tagja volt.

¹⁶ Megjelent német nyelven „Metternich's naebgelassenen Papieren“ VII. kötetében (Wien, 1883), 592—595. oldal. Canitz ezredes Dallwitz Károly (1787—1850), III. Frigyes Villmos hadsegédje, vezérőrnagy, követ, végül altábornagy.

GRÓF APPONYI GYÖRGY GRÓF SZÉCHENYI ISTVÁNNAK

— A párizsi forradalomról, az országgyűlés berekesztéséről, orosz segítségről, engedmények adásáról, Széchenyi hivatásáról. —

Drága barátom!

Nagy és valósággal rettenetes események következtek be, mióta neked utolszor írtam; — minden, amit veled különben közölni kívántam s amit baráti leveleid és a számomra megküldött és általam a legnagyobb köszönettel fogadott kitűnő munkák alkalmából veled meg alkartam beszélni, ebben a pillanatban háttérbe szorul. A monarchia, Európa a legnagyobb veszedelemben forognak, ha csak erős összetartás és nyomatékos tevékenység útját nem állják a forradalomnak, mely általános felrobbanással fenyeget. Wirkner¹⁷ át fogja neked adni az Aachenből ma ideérkezett újságcikket, amelynek hitelessége iránt — fájdalom, — semmi kételyt nem táplálhatni. A francia királyi család kénytelen volt elmenekülni, nem tudni, hová és vajjon biztonságban van-e? iszonyú öldöklés után a csöcslek Paris város urává lett, a Tuillériák szót vannak rombolva, a trónt elégették, a palais royal lerontották, a köztársaságot kikiáltották és a radicalis párt tagjaiból ideiglenes kormányt vagy minisztériumot alakítottak, amelynek ügyvédek és újságírók mellett egy Albert¹⁸ nevű munkás is tagja. Patakokban folyik a vér, a város minden összeköttetése el van torlaszolva, a távíróig és vasutak szót vannak rombolva, irtóztató anarchia uralkodik. Mindez a nálunk is utánzókra találó radicalis pártnak a munkája. Híven értesítettem a történekről a főherceg nádort,¹⁹ aki minden bizonnal tanácsoddal fog élni, s azért sietek veled, hogy sürgetős kívánságaimról tudósítsalak. Mindenekelőtt lényegesnek tartom, hogy e hírek, amelyek holnap estig köztudomásukká lesznek, általad és azok által, akiknek a főherceg azokat el fogja mondani, utilizáltassanak, azaz, hogy csak azokkal közöljétek, akiknek loyálisára számíthatni és akiket a monarchia valódi érdekei számára előre meg lehet nyerni, hogy ezek így elkészülve, a rosszakarató töredékkel szemben annál erősebb ellenállást fejthessenek ki. Továbbá, hogy minden officiosus demonstratiók például ezen események megvitatása, mi alkalmas volna arra, hogy a bel- és külföld közvéleményére kártékonyan hasson, megakadályoztassanak, utcai tüntetéseknek pedig nyomatékosan eleje vételessék. Az irtóztató események rohanó haladásánál fogva nem kételkedem benne, hogy az országgyűlés bezárásának — azon-

¹⁷ Wirkner Lajos (1802—1882) udvari tanácsos, Metternich bizalmasa,

¹⁸ (Alexander) Albert parasztszülök gyermeke. Párizsban volt Repesz, majd 1840-ben lapszerkesztő. Az 1848-ban létesült nemzeti műhelyek felállítását intéző bizottság' elnöke volt. Az 1871-*i* párizsi kommunoen is részes volt. Azután 1895-ben bekövetkezett haláláig gáztársasági tisztviselő.

¹⁹ István főherceg (1817—1867) volt akkor Magyarország nádorispánja.

ban annak legünnepélyesebb kijelentésével, hogy a lehető leghamarább ismét egybe fog hívatni, ha ezt a világ helyzete megengedi — nagyon rövid idő múlva be kell következnie; de épp úgy meg vagyok róla győződve, hogy itt nem akarnak majd orosz segítségre, hanem a saját népei hűségére támaszkodni. Ily helyzetben engedményeiket akarni kicsikarni, politikai bűn volna, de hiábavaló is lenne, mert erre — bármennyire őszinte is itt a jóakarát — nem állanának reá; értem (az) engedményeket in strictu sensu,* ami mellett elveket vinnének a vásárra. Ha van, aki képes honfitársaira hatni, te vagy az s éppen a Parisban történtek nyitják meg erre neked a pályát, mint amelyekben a legkiáltóbb érveket találni hazánk forradalmárai szerencsétlen politikája ellen és egyetlen egyet sem mellette. Kérlek tehát, mint hű barátomat és mint buzgó hazafit, tégy meg mindent, amit csak tehetsz az ország érületének jó irányba terelésére és arra, hogy a radicalisok csábító hálójukba ne kerítsék. Óvatosságod, okosságod, és bölcsesőged kezeskednek érte, hogy a legbiztosabb úton fogsz haladni. Írj nekem mentől előbb, ha, csak néhány sort is, mondj meg mindent, mert világosan kell látnom a valót.

Ezt várja tőled

igaz barátod

Wien, 1848 március 1-én

Apponyi²⁰

* Szoros értelemben.

²⁰ Gróf Apponyi György (1808—1899) magyar udvari kancellár, az 1865—1868-iki országgyűlésen konzervatívparti képviselő, majd 1899-ben bekövetkezett haláláig a főrendiház tagja. A németnyelvű levél eredetije a Magyar Tudományos Akadémia levéltárában. Széchenyi iratai-Megjegyezt Kőnyi Manó kiadásában: *Deák Ferenc beszédei*, II. kötet, 189—190. oldal.

10.

GRÓF SZÉCHENYI ISTVÁN GRÓF APPONYI GYÖRGYNEK

— Tanácskozásairól, Kossuth terveiről, a jövőre vonatkozólag egyelőre várakozást tanácsol, aztán erélyességet. —

Kedves barátom!

Olyan fáradt vagyok, olyan bágyadt, hogy a te folyó hó 1-ei baráti soraidra csupán egész röviden válaszolhatok. Babarczy, Som-sich és én²¹ egész nap becsületesen rágódtunk a dolgokon. Ezúttal azonban nem tudtunk többre menni, minthogy megállapodtunk, hogy butaságból valami feltűnő dolog vagy botrány ne történjen se holnap, som esetleg Kossuth útján. Kossuth ugyanis a holnapi kerületi ülésen körülírva fel fogja vetni a felelős magyar minisztérium gondolatát és indítványt tesz ebben a tárgyban. Soha életemben még

²¹ *Babarczy Antal* (1813—1881) csongrádi követ, a konzervatív párt egyik erőssége, 1851-ben báróságot kapott; *Somssich Pál* (1811—1888) közjogi író, parlamenti szónoklatairól ismert politikus.

ilyen gyerekes, vagy talán jobban mondva: kínai dolgot! — ő maga adja elő, tetszésre is fog találni, mint ma is a „követi tanácskozmányban“, amely este 9 óráig tartott. — Kértem: legalább egyet aludjunk a dologra! Nem! lehetetlen volt azt keresztülvinni. Végre... bizonykodtam, hogy kész vagyok Isten nevében velük együtt a hajótörésben részt venni, de mosom kezeimet és hangosan kiáltom: „minket elcsábítanak, mi téves úton vagyunk!“

Mit tegyünk? az a kérdés. Az ön véleményem az, hogy várjunk egy kicsit, míg Európában a dolgok kialakulnak, és aztán (mivel operálni s később gyógyulni kell) vagy a kés és a lapis causticusra vagy az elhízásra adjuk magunkat, — amellet pedig erősen megmaradunk, mint „Isten szava“ mellett.

Már oly sok mindent éltem át, — minden elsötétítve állott előttem és másnap reggel minden világos lett, hogy én most még nem aggódom. Amikor legnagyobb a szükség, akkor van legközelebb a segítség. — És *ahogy* a kártyák végre össze vannak keverve, *azt* jónak találok. Most könnyebben tudnak az emberek értelmes döntést találni. Daczára a tegnapi konferenciának és ami ott elhatározottat ... meg kell jegyeznem, hogy a legjobb lelkekben valami nagyon szerencsés visszahatás támadt. Még B. Lajos²² is a 30 ezer birkájára gondolt. Végül is meglátjuk.* Reám úgy te, mint a dinasztia, és az ország számíthat. A kívánság csak „használni“, az pedig rend nélkül lehetetlen.

Az egészségem sajnos még mindig nem a legjobb. Bár fent vagyok, valójában egészen gyengén érzem magamat, [márc. 2.]

Széchenyi -³

* A levélben franciául: „enfin, nous alilons voir.“

²² Gróf Batthyány Lajos, a főrendiházi ellenzék vezére, a későbbi miniszterelnök, majd 1849 október 6-án vértanú.

²³ Megjelent németül Viszota Gyula: Gróf Széchenyi István írói és hírlapírói vitája Kossuth Lajossal, II. rész, CCCXII—XIII. oldal.

11.

BÁRÓ JÓSIKA SAMU GRÓF TELEKI ERDÉLYI KORMÁNYZÓNAK

— A párizsi forradalomról, Kossuth, Madarász és Batthyány Lajos ellenzéki munkájáról, a „szegény legényekről“. —

Bécs, Martius 2, 1348.

Tisztelt Barátom!

A mai Beobachterből meg fogod tudni azon nagy 's mondhatni rémítő fordulást, melyet Parisban vettek a dolgok kevés órák alatt. Többet ennél mi sem tudunk. Tegnap előtt a Ministerium a kamarák többsége által istápolva erélyességének szinte már gyümölcsseit aratta, néhány óra múlva érkeztek egymásra a telegraphicus tudósítások. Ezen pillanatban még semmit sem tudni a királyi háznép

sorsáról; — a pór nép uralkodik Parisba, — az oppositio, a nationalgarda, kiktől eredett a legelső ellenszegülés 's kik balgatagul azt hitték, hogy a mozgalmat tettszések szerint igazgathatták. Tökéletesen nullificálva vannak 's a Radicalismus és Communismus főnökei pillanatilag uralkodnak; — mily sikerrel, tanusították a porrá égett Tuileries és Palais Royal. Képzeltetni, milyen sensatiót tettek itt ezen újságok. A papírosok ugyan nagyon leszállottak, de az Oroszországból ezelőtt két nappal érkezett nagy sommá pénz — 50 milliót hallunk — B. Kübeckert minden banquierek daczára, kik mindég nagy ellenei voltak — meg nyugtatja. Hadi-Tanács elnökévé Fiquelmont neveztetett Wallmoden helyett, ki mint ad latus Radetzky mellett marad. Gr. Wratisslaw veszi által az első Corpsnak vezérséget. Már is 80.000 embernél több van a mi Olaszországunkban. Általános vélekedés, hogy az Orosz Czár, ki a sők irogatásnak nem barátja, most — midőn cselekvésre kerül a sor, vonakodás nélkül kész lesz meg tenni iazt, mire rég vágyott, — tettlegesen fel lépni. A porosz király is alig tehet egyebet, mert a republicanus francia propaganda a Rheimsig fog törekedni. E szerint legalább tisztábbakká válnak a kölcsönös helyzetek és az elhatározás pillanattya közeledni fog. Nehéz időkkel állunk szembe. Magyarországon is könnyen megeshetik, hogy ha jobb fordulatot nem vesz a Diaeta, haza fog küldtetni. A hol Kossuth és Madarász zsarnokoskodnak Batthyányi Lajos izgatása után — úgy se lehet valami idves eredményre számítani. Meg lehet, hogy ezen „jó hazafiak“ a külföldi körülményeket fel-használandják, hogy a kormánynak embarrást szerezzenek, — reménylem nem fognak töllek meg-ijedni.

Magyarországon egy darab időtől fogva — több oppositionalis club — ezen nevet tisztán meg-valva — kezd a megyékben felállítatni — különösen az ifjúságra hatva, a mely némely felsőbb megyékben „szegény legények“ címje alatt — feladatul tűzte ki magának az oppositio elveinek *minden módon* eszközlendő győzedelmet. Kérlek, szíveskedjél egy kis figyelemmel lenni, ne hogy hozzánk is különösen a tanulók közé ilyes valami bé-harapódzék.

Degenfeldék dolgára lesz gondom — Ottónak is vettem ez iránt levelét.

Kovácsnai és Sándor már fel vannak ajánlva. Szabadságra nézve is meg-tettem a propositiot — reménylem, kis Hazánkba úgy fenn fogod a csendet tartani, hogy ez okból utazási szándékok akadályt nem szenvedend, — de a külföldön mily bátorsággal járhatunk — más kérdés. — Szívességedbe magamat ajánlván változatlanul vagyok

igaz barátod

Jósika?²⁴

²⁴ *Fiquelmont* Károly gróf (1777—1857) vezérőrnagy, svédországi követ, altábornagy, 1848-ban külügyminiszter, majd miniszterelnök, közjogi író. *Wallmoden* Lajos (1769—1862) a napóleoni háborúban vezérőrnagy, végül tábornagy. *Radetzky* József gróf (1766—1858) osztrák tábornagy. A levél eredetije az Erdélyi Nemzeti Múzeum könyvtárában, gróf Teleki-osalád iratai.

GRÓF SZÉCHENYI ISTVÁN TASNER ANTALNAK

— A francia forradalomról, az országgyűlés munkájáról, Kossuth beszédéről, a felelős minisztériumról. —

Pozsony, 1848 márczius 2.

Barátom,

Gallia ismét respublica! mennyi időre!¹? tudja Isten, de Európa is alkalmasint nem sokára hullámok habjain... Én ily alkalomkor (valamint Sina²⁵ okvetlen azt kérdezi belsejében: „habé ich einen Nutzen davon“) akaratlanul is azt forgatom eszemben: lehet-e ebből haszna a magyar honnak etc. Én azt hiszem, lehet, egy új hajnal támadott etc. etc, ámde éhez ész vagy jó szerencse. Én azt hiszem, mi az elsőt illeti, alkalmasint nem lesz. Azonban megkísértek mindent. Ma két conferentiában voltam, und habé mir überall den Mund zerrissen. Erstens beim Kossuth, so dann beim Palatin, ma még kettőben veszek részt. Addig is azonban folytathatjuk csendesen egyéb dolgainkat.

3-dikán.

Tegnap, hahaha! Kossuth keresztül vitte egy követi conferentiában, hogy ma kerületben azt fogja indítványozni etc. etc. miszerint felelős magyar ministeriumot adjon nekünk a fejedelem. Nagy bajjal nekünk csak annyi sikerült, hogy ezt ma circumscriptive fogja tenni. Én kértem: nur einmal darüber schlafen. Nem használt, tatár hévvel keresztül tört mindezen. Mi történjék a kancelláriával, tárnokkal, kamarával, a Nádorral, mert Kossuthnak instanter 3—4—5 felelős minister kell (mich hat er bereits auch zu einen gemacht) azt tudja az ég, mi legyen a megyékből etc. etc. etc. ezt mi nem foghatjuk meg etc.

A bécsi bankban — gondolja csak — 65 millió vert ezüst és arany pénz van és 185 millió részint ezüst és arany „lingot“, részint hat hét alatt realizálható (mert jó ingatlanon fekvő) papíros pénz van.

Louis Philipp szerencsésen Brightonban van. Lamoriciére a katonasággal és Garde munic. a párisi gróf mellett és nagy csetepatéban a néppel. Isten áldja! Eötvös, Zsiga, Szontagh leveleit vettem. Isten áldja meg őket. Köszöntse nevemben.

*Széchenyi István*²⁶

²⁵ *Báró Sina György* (1782—1856) görög eredetű bécsi bankár, a pamutfonás, dohánytermelés megteremtője.

²⁶ Megjelent: *Gróf Széchenyi István levelei* III. kötet (Budapest, 1891), 596-8. oldal.

BÁRÓ WESSELÉNYI MIKLÓS KOSSUTH LAJOSNAK

— A Partium iránti törvényről, nőnevelőintézetéről, Széchenyi Istvánról és munkájáról.

Zsibó, 1848 márczius 6.

Szeretett Barátom!

Már aligha igen sűrűn is nem mennek leveleim. Sok s fontos dolgaid közt apróságokra rabolni idődet bűn; de mégis kell neked ezúttal is egy tárgyról írni.

Talán kár volt, hogy febr. 12-én a személynök ellenvetésére s okoskodásaira a részek tárgyában bővebben s czáfolóbban nem feleltetek. Gondolom, hogy jó lett volna alapos czáfolat által bevágni útját annak, hogy azon okoskodások s ellenvetések a fő rendeknél is ismételtessenek. Azon ellenvetések, főként a törvénykezési nehézségekből merítettek; többek előtt — hihetően — fontossággal bírónak fognak látszani, holott voltaképpen súlytalanok. Mi lett volna könnyebb s a végrehajtó hatalom körébe tartozóbb, mint a 21. t. ez, következtében kimondani: hogy ezentúl a megyékből a perek nem az erdélyi kir. táblához s guberniumhoz, hanem a m. honi kir. táblára fognak fellebbeztetni s evégre oda ideiglenesen napidíj mellett egy-két oly erdélyi vagy partiumbeli egyént rendelni, ki az ilyen pörökiben előadó legyen sat.

Sem figyelmenek, sem erőnek eldarabolásia nem jó, midőn azok pontosításától lehet inkább sükert remélni; azonban az előttünk álló roppant fontos tárgy, ha nem kerülend is mindjárt szőnyegre, de vanüafc már a megpendítetteken kívül is olyanok, melyeket jelen országgyűlésén sem lehet hallgatással mellőzni. Ilyen, meggyőződésem szerint, egy nagyszerű nemzeti „Nőnevelőket képező intézet“ felállítása. Tudod, Barátom, hogy az nékem régi ikedvencz, csaknem rögeszmém. Szerettem volna az ügyet socialis téren létesíteni, vagy legalább megkezdeni; de engem változó körülményeim mindig gátoltak, valamint gátolnak most közvetlen működve lépni fel; mást sem ösmertem s nem is ösmerek olyat, kinek lenne ideje, erélye s kedve ezen nem kis vállalat létesítésének eszközésére. Ha kimondaná most az ország a mondottam intézet szükségét s ki azt, hogy azt országos költséggel is segíteni kész, ez talán első lépésnek elég lenne s a többit az alakulandó egylet s annak választmánya megtehetné. Azonban, ha lehető, még jobb lenne, az országgyűlésnek még többet tennie, bizottmányt nevezvén ki, országul rendelkeznie a felállítandó intézet elveiről, irányáról, kiterjedéséről s költségeiről. Írd meg, barátom, e tárgyróli véleményedet. Ha kivihetőnek s jónak látnád: intéznék én vagy más valaki Pestmegyőhöz indítványt e tárgyban adandó utasítás iránt. Míg olyatén intézetünk nem lesz, nem lesznek magyar nőnevelők s ennek következtében nem lesznek — főként gazdag s nagy házainknál — magyarul tudó s magyarul érző hölgyeink s leányaink s míg ilyenek nem lesznek, addig nemzeti érzet s igaz magyarság ifjaink közt sem lesz valóban

honos. A salonok nyelve nem magyar nyelv s a felső támánál uraink csak kínosan fognak inkább mekegni, mint beszélni magyarul.

Nőm igen szívesen köszönt. Nődet mindketten tiszteljük: s szívükből óhajtjuk, hogy egészsége teljesen helyreállt legyen. Él boldogul

barátod

Wesselényi

U. I. Széchenyiről magam is gyakran fájdalmak közt érzetem s vallottam meg magamnak, hogy jobb lenne, habár Chinában uralnának is, mintsem hogy köztünk gyanúsítások s sophismák által rossznak hintse magvait. Azonban most a vasutakrólí javallatában — úgy látszik — vissza van megint adva saját magának s nemzetének. A munkát még nem olvastam; csak a *Hetilap* s *P. Hirlap* közléseiből i. s ítéltetvén: a munka nekem tetszik. A jót mindenkiben s benne kettősen kell méltatni, ápolni; mert rosszat, vagy legalább ártalmast bizonytal senkiben sem fájlaltunk inkább látni, mint benne. Ha jelen javallata közjogi nagy nemzeti vagy érdek sértése nélkül általunk is pártoltathatik, azon tekintetből nagy nyereség leend, mivel ő az által újra meg lesz — legalább nagy részben — ügyünknek nyerve. —“

²⁷ A levél fogalmazványa az Erdélyi Nemzeti Múzeumban. Wesselényi levélmiasolati könyve. • Kiaidta Ferenczi Zoltán: „Báró Wesselényi Miklós kiadatlan levelei Kossuth Lajoshoz“ című tanulmányában. „Történelmi Tár“, 1903. évf., 593—5. oldal.

14.

METTERNICH

CANITZ BÁRÓ POROSZ TÁBORNOKNAK

— A bécsi eseményekről, Radowitz-cal folytatott tárgyalásairól, az emberek forradalomba sodródásának lehetőségéről. —

Wien, 1848 márc. 7-én.

Kegyelmes Uram!

Nem panaszkodhatik Bécsre, mintha ott tétlenség uralkodna. Radowitz tábornok csak akkor és azért hagyja el irodámat, hogy a főlemeleten leírjon valamit, aztán az irattal mindjárt visszajön hozzám. Milyen időt kell élnünk, édes tábornokom! Ha a naponként történőkből sokat sejtettem is előre, várakozásomat mégis felülhaladják azok úgy az események méretei tekintetében, mint az idő (gyors) tekintetében. Az államok helyzete épólyan, mint a rozoga hazaiké. Ha (már) düledezni kezd, villámgyorsan össze is omlik. Az államok a fenéig romlott idők megpróbáltatásaitól fel vannak dülva, s az erkölcsi és anyagi romlottság között csak az a különbség, hogy az előbbinek nem a természet szab határt, viszont az utóbbinak igen. Németország nemzeti hivatásának veleszületett jellemvonásai: a principiis obsta* és a respice flnem** hóbotos

* Ellenkezés az elveikkel.

**A végére figyelni.

századunkban veszendőbe mentek. Nálam nem áll fenn ez az eset, azért értem meg a dolgokat, — az emberek könnyelműségét azonban nem. Végül is odajutottam, hogy a legrosszabbat többre becsülöm a rossznál, mert jóban felfogható. A küzdelem hevében belsőleg nyugodtabb vagyok, mint a küzdelem előtt. Nem hagyom maagm megtéveszteni.

Nagyon félek, hogy ha két német hatalom meg tud állani a maga lábán, inkább az egyes német fejedelmeik visszahozására áll készen, mint azok kiutasítására. Az utóbbi veszi át a rendelkezést. Nem mindenben német, amit a föld takar; minden a német szenvedély terméke, árucikkeit Franciaországból hozza, hogy aztán azokat mint nyárspolgár használja.

A 3 februári nap épúgy, mint a 3 júliusi (nap) a véletlen játéka. A véletlenek különben csak következményeikben szoktak tartósak lenni, ha van aliapjuk. Ebben az esetben így is volt. A 3 utolsó nap a júliusi rendszer folytán vált jelentőssé. Tizenhét éves tartalma alatt a hatalom minden erejét megbénította, a rombolást pedig elősegítette. Politikai téren egyetlen elve a be nem avatkozás, ez a képtelen tagadás, amely mint valami állítás mutatkozott, használt.

*Metternich*²⁸

²⁸ Megjelent: „Aus Metternich's nachgelassenen Papieren“, VII. kötet, 598—9. oldal.

15.

METTERNICH V. FERDINÁNDNAK

— Az államkancellárságról való lemondólevele. —

Felséges Uram!

Egy lépésre vagyok kötelezve, melyre ösztönzést lelkiismeretem-től kaptam s melyet Felségednek őszintén meggyónok.

Érzéseim, véleményeim, elhatározásaim az egész életemben olyanok voltak, hogy azok bennem sohasem aludtak ki. Kimondottam azokat abban a jelmondatban, melyet az utódomnak állandó megemlékezésül és alkalmazkodásul hagyok. Az pedig: erő a jogban!

Ahhoz úgy magánéletemben, mint a köz iránti munkálkodásban hű maradtam; bizonyosságot ad erről nekem öntudatom s merészen mondhatom — azt bizonyítják a tények.

A nagyobb erő elől lépek vissza, hiszen az maga a fejedelem.

Az én belső kívánságaim azok maradnak, amik voltak: Ő Felsége szentséges személye, a trón és a birodalom legbiztosabb támasza lenni.

Engedje meg Felséged érzelmeim ezen kifejezését, mint tiszteletem bizonyítékát lemondásom pillanatában tudomására adni.

Bécs, 1848 március 13-án.

Metternich^M

²⁹ Megjelent: „Aus Metternich's nachgelassenen Papieren“, VII. kötet (Wien, 1883), 603—4. oldal.

GRÖF ZICHY FERENC HELYTARTÓTANÁCSOS ISTVÁN FŐHERCEG-NÁDORNAK

— A budapesti mozgalmakról. —

Császári királyi Fenség!

A' mai délelőtti csoportozás perczenkint nevedvén, a' bécsi események hirlesztése által annyira tápláltatott és ingereltetett, hogy veszedelmes fordulatot véve Heckenaszt pesti nyomdáját elfoglalta, 's ott a tudvalevő 12 pontokat kinyomatta; a' baj növekedése között városi ülés tartatván, abban tekintélyes nemes sorsú férfiak is részt vettek olly eredménnyel, hogy a' város részéről a' 12 pontoknak utasításul adása elhatározatott; elhatározatott a' mint az alább érintendő válaszmány útján bejelentetett, még az is, miszerint a' királyi helytartó Tanácstól kéressék: a) hogy Sztancsics³¹ fogóságából pöre bevégzéséig, kezesség mellett kiadassók, — b., visszorló sajtóműködés külön bizottsági ügyelet alatt megengedtessek, — c, a közbátorság fentartása a törvényhatóságok által a katonaság közbejövetele nélkül eszközöltessék.

Ezek között megérkezvén gróf Almásy Móricz, előadá: hogy a Statusok felterjesztvényi javaslata a főrendek által elfogadtatott, és császári királyi Fenséged magas vezérlete alatt válaszmány által Ó Felségéhez vitetett, úgy szinte hogy Ó Felsége a' sajtó szabadságot megadta. Értésemre jutván, hogy ezerekből álló tömeg készül Pestről feljöni Budára a feljebb érintett kívánat okát előadandó, a' helytartó tanácsi tanácsosokat össze hivattam és gróf Almásy Móriczot megkértem, hogy Pestre, hol mint királyi Biztos nagy tekintélyvel bír, a' kedélyek lecsillapítása, és a' csoportozatnak az eljövettől elállásra való bírása végett menne által, a' mit ő meg is tett, és a csoportnak az országgyűlési végzést kimondván csendességre, és az eredmény elvárására kérte, ő ugyan éljenek közt fogadtatott, és a pozsonyi dolgok iránti nyilatkozata nagy öröm kifakadásokat idézett elő, még is a budavárbai feljövettől a' tömeget vissza nem tartható, a' dolog egyedül oda enyhítetvén, hogy kívánságaik előadását válaszmány adja elő; melly által megizentetett, hogy a' kívánatok elvállalása által a' rend egészen fen fog tartatni, ellenkező esetben^ ha ök t. i. a' válaszmány, kik a' rend fentarthatása tekintetéből ez ügy élire állottak compromittáltak, a' rász következesek nem maradandnak el.

A' tömeg megjelenvén a' várban, a' válaszmány, mellynek első szónoka Pestváros másod polgármestere volt (de Nyáry Pál megyei alispán és Klauzál is szavat vittek) az említettek mint kérést előadta, a néptömeg örömkialtását szakadatlanul hallatván, a' királyi Helytartótanács pedig ugyan azon kérelmeket a' fenforgó körülményekben meg nem tagadhatta; mire a' néptömeg rendben Pestre visszatért, a' közbátorság legkevésbé sem veszélyeztetvén.

³¹ Tancsics Mihály (1799—1884) író., 1848—49-ben és 1869—72-ben országgyűlési képviselő, a szociális újjáalakulás kezdeményezője.

Egyébiránt midőn ezeket nagy sietségben alázatosan jelenteném, egyszersmind megjegyzem mély tiszteletben, miszerint a' dolog mibenlétét és folyamatát bővebben fejtendi ki a' királyi Helytartótanácsnak ő császári királyi Felségéhez és császári királyi Fenségedhez irányzandó hódolatteljes felirata.

Budán Bőjtmáshó 15. 848.

Gróf Zichy Ferenc. **

³² Gróf Zichy Ferenc (1811—1897) aulikus főúr, 1848-ban Széchenyi minisztériumában államtitkár, (konstantinápolyi követ, végül tárnokmester. Eredetit budapesti Országos Levéltár, Nádor-iratok, 1848. óv, 520. szám. Helyt, csoport.

17.

BÁRÓ JÓSIKA SAMU GRÓF TELEKI JÓZSEF ERDÉLYI KORMÁNYZÓNAK

— A bécsi mozgalmakról. —

Bécs, Martius 14-kén 818.

Tisztelt Barátom!

Mit ez előtt 24 órával mindenki lehetetlennek tartott, meg történt. Már egy néhány nap óta a tanulók az ide való Univerzitásba gyűléseket tartottak — a német országi példákat követendőt. Meg foghatlan, hogy semmi ellen lépések nem történeik, noha tegnap 10 órára a Herrengasseba rendezvoust adtak egymásnak — hogy ott az egybegyűlt Anstriaui Rendeknek petitioikat bé adják. Így is történt. Számtalan kíváncsi nép tódult Össze, kik, a többiek vállaira fel mászott tanuló oratorokat halgatták — le (kaczagták etc. Látván a tanulók, hogy sem polizey — sem katonaság közbe nem jön — merészebbek kezdtek lenni — az utzákon járkáltak, Hg. Metternich palotája eleibe vonultak — nagy kiabálások között, hogy mondjon le; Albrecht főhercezet, ki a népet csendességre intette, kövekkel kezdték hajgálni. Erre a katonaság lött. A népesség az elővárosokból nőttön nőtt, helyenként lövések történtek. Az alatt az Alsó Anstriaui Statusoknak egy deputatiója a Főherezegeknék kezeskedett rolla, hogy ha H. Metternich demissióját bé adja, a csendesség helyre áll. A Hercegeg tüstént le mondott, a katonaságnak minden további fellépés meg tiltódott — a polgári Zeughausból a deákokat armirozták, s ezek egész éjjel, a népség kurjongatásai között patrouilliroztak — az elővárosba az alatt néhány fabrikákat fel gyújtottak. A számos katonaság a leg nagyobb el határozottságra kész volt, de mindenütt a lehetőségig csendesítettet.

Nékünk kedves barátom most egy előre nem lehet más fel adásunk, mint a rendnek fenn tartása. Ha valahol — nállunk a zabolatlanság véresen boszulná meg magát. Ha mérsékelve, de erőteljesen lépünk fel, talán még meg ovhatyuk hazánkat a veszélytől.

Éppen most veszem a tudósítást, hogy Windischgrätz Civil és Militárgouverneur, Wr̄bna Adlatus — minden aractoritásoík néki alá rendeltettek. Isten segedelmével ez talán helyre állítja a csendet. Minden esetre tudósítást veszel

igaz barátodtól

J. w

³⁰ Eredeti: Erdélyi Nemzeti Múzeum levéltára, gróf Teleki-család iratai.

18.

BÁRÓ JÓSIKA SAMU GRÓF TELEKI JÓZSEFNEK

— Az alkotmány módosításáról, Erdély helyzetéről. —

Bécs 16/3. 848.

Tisztelt Barátom!

Az események rettentő sebességgel 's előre számíthatatlan gyorsasággal rohantak meg bennünket.

Felséges Urunk a tegnapi napon ki adott proclamatioja által — a sajtó szabadságon és nemzeti ör seregen kívül — minden örökös Tartományokat provinciális állapotjukhoz és institutioikhoz mértékelt egyetemes constitutioval meg-ajándékozni méltóztatott; — miképp jöjjön ez létre — az újságokba fel-vett proclaniatioból megértheted.

A zaj, mely mind ezeket elé hívta, eleintén könnyen meg zabolázható lett volna, — későbbre nem az erőnek, hanem azon gyengédségnek és atyai indulatnak engedtek, mely Uralkodó Házunkat jellemzi — s mely alattvalóinak vérét mindég kímélleni szokta — mert a már most közel 30/m emberből álló katonaság mindenre kész volt.

Most az öröm annyival általlánosabb, a Császár egyedül, minden kíséret nélkül kocsizta keresztül a várost.

Mi leszen ennek következése? Isten tudja — s adja jó végét.

Mind ezeknek hazánk viszonyaira a leg nagyobb hatást kell gyakorolnia. Hogy a két magyar haza kívánataiban hátra nem marad, előre látható. — Posonyból a Nádor vezérlete alatt itt a deputatio, mely független felelős magyar ministeriumot kér — 's erre az oppositio leg túlzóbb tagjai lesznek ki jelelve. — Apponyi már ez-előtt három nappal lemondott.

Mi fog Erdélybe történni — meg válik. A meddig Hazám törvényes választása s fejedelmem jóváhagyása mellett nyert hivatalomat úgy vihetem, hogy lelki esméretemmel s meggyőződésemmel ellenkező cselekedet nem kívántatik Töllem, kötelességemnek tartom helyt maradni, bár mennyire meg legyen győződve, hogy a körülmények változása a személyek meg-maradását ritkán túri — s bár milyen kívánatosnak tartanám személyemre nézve — távolról leg alább — csendesen fájlalhatni Hazám s nemzetiségem vesztét — melyen úgy sem segíthetnék.

Vélled kedves barátom olykor ellenkező nézetben voltunk — de egyben mindég meg egyeztünk — Királyunk és Hazánk iránti hűségünkben — a mit ez suggest nékem, lehetetlen jóvá nem hagynod.

Nékünk köz-feladásunk volt Hazánkat erőnkhez képest a veszélytől meg óvni. A mik most Magyar Országban történnek — más fél milliom más ajakú, többnyire pór-nép között — a nemességnek éltét és vagyonnyát a leg-irtóztatóbb sors játékának teszik ki. — Ezt kell leg előbb, minden erővel — össze vetett vállakkal el-távoztatni — ezen kötelesség alól senki sem vonhattya ki magát — s mindenre a mi szent lehet Előtted, kérlek kövess el e részben mindent — értekezzél a Commendirozóval — hidd össze a főispánokat — s igyekezzél minden kitörést meg-zabolázni. Személyes befolyásod azon egyénekre, kik a Magyar ellenzékkel összeköttetésben vannak, tehet itt leg többet.

A mi a dolognak politioai oldalát illeti, szívem belsőjében meg vagyok győződve, hogy az Erdélyi véghetetlen nagy többség nem csak fejedelméhez hív, — hanem azon rohanástól, mely Magyar Országban minden eddigi alkotmányos állást semmivé tesz — merőben idegen, leg inkább ön érdekénél fogva. De itt is, ha egyszer az agitationak minden fékje oda Van — ha a szomszéd testvér haza lázban van — ki láthattya előre, mit szülhet a pártok terrorizmussá. Bár itt is a törvény szabta úton történhetnék meg s fokonként érettetethetnék el az, a miben a körülményeknek engedni kell. Mert itt is nagy már azoknak száma, kik a mozgalmat elő készítették, elő idézték, vagy leg alább helyeselték — s most már reszketve tekintenek a következésekre.

Isten Vélled s szegény Hazánkkal. Kérlek tudósíts leg sietőscbben

igaz barátod

Jósika.

Kérlek ne sajnáld levelem tartalmát Lajos öcsémmel közölni.³³

³⁸ Jósika Lajos báró (1807—1891) az erdélyi konzervatív párt vezetője, főispán, a kolozsvári torna- és vívósport kezdeményezője. Eredeti: Erdélyi Nemzeti Múzeum levéltára, gróf Teleki-család iratai.

19.

BATTHYÁNY MINISZTERELNÖKI KINEVEZÉSE

Kedves Gróf Batthyány!

Ezennel tudósítom Önt, hogy Ő Felsége meg lévén győződve, — miként a fenforgó körülmények sürgetőleg megkívánják —, hogy azon felelős magyar Ministerium, melynek alakításában Ő Felsége mai napon kelt k. k. leirata által megegyezett — haladéktalanul öszszveszerkesztessék és aotivításba lépjen, Engemet felhatalmazni méltóztatott, hogy Önt a törvények értelmében független magyar ministerium elnökévé kinevezvén, Ön minister társait belátása szerint ekként és oly számban tegye legfelsőbb k. megerősítés végett

javaslatba — amint azt a ministerium feladatához, a minister társai törvények útján meghatározandó hatásköréhez és saját felelősségéhez képest szükségesnek ítéli.

Egyébként legnagyobb hajlandósággal maradok Méltóságodnak legszívesb jóakarója

Bécs, márc. 17. 1848.

*István nádor*³⁴

³⁴ Országos Levéltár: Kossuth-akták, 1848. év. 208/e. szám.

20.

**ISTVÁN FŐHERCEG NÁDOR
V. FERDINÁNDNAK**

— Pozsonyban a forradalom március 12-én kitörőben volt s hogy mentse a családnak, amit lehet, megígérte a kívánságok teljesítését — hajlandó visszavonulni. —

Felséges Uram!

A legalázatosabban bátorkodom ide mellékelve egy legfelsőbb döntésre alkalmas tervezetet előterjeszteni, melynek keresztülvitele az én nézetem s a viszonyokat jól ismerő pozsonyi tekintélyesek szerint halaszthatatlan, ha az anarchiát, a köztársaság (kikiáltását) el akarjuk kerülni. A bécsi események az egyébként is hevülékeny magyarságot annyira felizgatták, hogy a forradalom már március 12-én kitörőben volt, (amelyen a csekélyszámú fegyveres erő még segíthetett volna), csak a főrendek ülésével lehetett a dolgot még elhalasztani. Akkor — talán nagyot hibáztam — de, hogy mindent viszszaárthatassak, hogy Uram és Császárom Magyarországot el ne veszítse, szavamat adtam, mint nádor s nem mint főherceg, hogy mindent elkövetek, hogy a legnagyobb ® Fenséges családtagok érdekében az ügyet kedvezően intézzem el s ha az sehogy sem sikerülne, inkább leteszem hivatalomat uralkodóm kezébe, hogy aztán csupán mint főherceg szolgáljam életemmel és véremmel, minden tehetséggel tovább mindaddig, amíg parancsolja. Ezzel *leírtam* Felséges Uram mostanáig röviden a történetet, legalázatosabb meggyőződésemmel azonban arra bír, hogy ebben a nagyon fontos pillanatban kimondjam, hogy ha Bécsben nem is, de Magyarországon engedményeket kellett volna tenni; — most — talán már lehetetlen — és most már vagy elveszítjük ezt a tartományt vagy kedvezően kell döntenii!! — Hogy az elhatározás nagyon nehéz, — a következményeket nem kerülhetjük el könnyen, — meg tudom érteni, de ez az egyetlen mód, amivel a veszélyt át lehet hidalni, különben visszavonhatatlanul elveszítjük. Kedvező eredmény nélkül nem mehetek vissza Pozsonyba, — nem dacosságból — Felséges Uram, — hanem azért, mert félek azoktól a lépésektől, amelyeket abban az esetben tenni fognak. Ezek a lépések olyanok, hogy egyesek véleménye szerint foltot ejtenének egész életemre, amelyet én — Felséged hűségessé alattvalója — mindenképen el akarok kerülni! Amennyiben Felséged meghallgatná

legalázatosabb előterjesztésemet, akkor talán kiegészítő intézkedésre volna szükség, — amely világosan kifejelné, hogy az Ausztriával és uralkodójával való állami kapcsolatot semmiképen sem szabad veszélyeztetni!

A legmélyebb hódolattal és odaadással maradok Felséged hűségese alattvalója

Bécs, 1848 március 17-én.

*István főherceg*³⁵

³⁵ Németnyelvű eredetije: Wien, Staatsarchiv, Staatscabinet
Acten, 1848. év, 340. szám.

21.

GRÓF SZÉCHENYI ISTVÁN TITKÁRÁNAK, TASNER ANTALNAK

— A bécsi eseményekről, a magyar ügy sikeréről, Kossuthról. —

Pozsony, 1848 március 17 este.

Barátom, csudákat élünk! Nemzeti honunk hajszálon függött. Az első fölvonás gyönyörűen sikerült! Én teli vagyok a legszebb reményekkel. Valóban egész mértékben élvezem mindazt, mi Bécsben tegnap és ma történt. Nekem úgy látszik, mintha, reánk vagy azokra elvégre felnyílt volna az ész! Én nem tudok kételkedni nemzetünk legszebb kifejlődésén; s miután Batthyány és Kossuthnak hallatlan nagy szerepén csak örülni tudok és Isten látja lelkemet, legkisebb irigység nem rejlik keblemben, azon édes meggyőződésben ringatom magam, hogy politikámnak nincs egyéb mozdító ereje, mint ügyszeretet.

Fogok-e és minő részt venni az új kormányban, még nem tudom. Egészségem miserabilis, alig tudok lábaimon állni.

Bécsről most nem írhatok; hanem, hogy egy kis része a ki kelteknek engemet is illet, arra esküdhetem.

Bár minőnek fog mutatkozni a második és harmadik felvonás, azt be kell várnunk. Mi engem illet, én Batthyányt és Kossuthot legőszintebben fogom szolgálni.

Az én politikám biztos volt, de lassú. Kossuth egy kártyára tett mindent és legalább idáig annyit nyert a hazának, mint a mennyit az én politikám tán 20 óv alatt nem bírhatott volna előállítani! H<a reactio nem történik és több lesz bennünk a hazafiság, mint az irigység s több a polgári erény, mint a diesvág, én biz azt hiszem, lesz még a magyarbul valami s pedig sok!

*Széchenyi István*³⁶*

³⁶ Megjelent: Zichy Antal: Gróf Széchenyi István levelei, III. kötet. (Budapest, 1891) 602. oldal. — „Vasárnapi Újság“ (Budapest, 1891. évf., 39. szám. — Viszota Gyula: Gróf Széchenyi István írói és hírlapi vitája Kossuth Lajossal, II. rész (Budapest, 1930), CCCXXXV—VI. oldal.

ISTVÁN NÁDOR TÁVIRATA SZÖGYÉNY LÁSZLÓ UDVARI KANCELLÁRNAK

— A pozsonyi országgyűlés munkájáról, az arisztokrácia félelméről. —

Pozsony, 1848 márc. 19 d. u.

Távirat

Tegnap mindkét táblán az első ijjedelemben keresztülment a robot, a kilenced s a tized örök időkre megszüntetéséről szóló javaslat. Az arisztokráciát tönkreteszi az, ha ő felsége útját nem állja. Egyelőre talán nagyon titokban kellene erről beszélni: vajjon azon körülmény esetén, ha a karok és rendek a kármegállapítást maguk végzik, ideiglenesen válaszolhat-e Ő Felsége; — elvben nem vagyok ellene, előbb azonban tudni akarom, hogyan lesz megállapítva a kártérítés, csak azután döntök véglegesen. Batthyány Lajos kettős ajánlatot tett; hogy a korábban tervezett feleletet kívánja-e, nem tudom; de kapacitálható.³⁷

³⁷ A távirat német szövegű. Közrebocsátva: *Idősb. Szögyény Marich László országbíró emlékiratai*. I. kötet. (Budapest, 1903.) 216. old.

23.

BÁRÓ KEMÉNY ZSIGMOND BÁRÓ WESSELÉNYI MIKLÓSNAK

— Politikai küzdelmekről, Kossuth hírlapi munkájáról. —

Pest, 19 Martz. 1848.

Édes Miklósom!

Illy időben kénytelen vagyok rövid lenni. Minden perczem éjjel és nappal el van foglalva. Isten tudja hogy győzhetem, s meddig?

Leveledet vettem.

Feleltek hosszan rá az események.

Tekintsd át minden ezikkeinet, s nem hiszem, hogy benne kapj egyetlen egy eszmét vagy kívánatot, mély el nem fogadtatott volna.

A Febr. 14 és 18-ik című czikk tárgya t. i. a qualificatiok megkülönböztetése, mellyet legelőször én indítványoztam egy bizottmányban, 's mellynek Eötvös, Szentkirályi és Széchenyi gróf szegültek leginkább ellene: *most már elfogadva van.*

Egyóbaránt e cikket én Szentkirályi s nem Kossuth ellen írtam. Mert Kossuthnak beleegyezését már előre tudtam.

Szentkirályi volt cikkemben megnevezve. A cenzur húzta ki.

Minden ember tudja itt Pesten, hogy a Pesti Hírlap tanainak én adtam practicus irányt. Minden ember Magyar országon idvezli

működésemet, vagy annyit legalább elősmér, hogy bizony nem esz-köz valók; de igen is önálló ember.

Hogy különösen kedvezett a sors és az események hatalma nekem, azért nincs mért nem örvidenem.

Én mellyen érzem, hogy sokkal tartozom a gondviselésnek 's a gondviselés után legtöbbet Kossuthnak, ki a Pesti Hírlap tanainak apostola lón.

Mint tudhatod: az utasítási jog Kossuth indítványára el van törölve. Tehát ezen differentiás kérdés köztem és közted megszűnt.

Ne neheztelj őszinte levelémért. Senki inkább téged nem tisztel, mint hű barátod Kemény, ki hála Istennek nem Fiesco, — s általában soha, sem is panaszolhatott arról, hogy félreértett volna itt Pesten, hói a készülő események titkos műhelyébe inkább lehet betekinteni. Mert hiába! a legfigyelmesebb olvasó sem tudhatja bizonyos távolságra minden részleteit viszonyainknak.

Aztán ládd, édes Miklósom, én sokszor írhattam volna neked fölvilágosításokat, ha loyaltásnak tartottam volna bizonyos tárgyakról szólni, ha lehetett volna azokról nyilatkozni, mikről adott szavam szerint nem nyilatkozhattam.

A báróné ő nagyságának kezét csókolom. Te pedig, ezerszer kérek, ne bontranikoz meg könnyen barátodban, ki téged soha félre-érteni nem fog.

Isten veled, édes Miklósom! Ha a reformok első stádiumain túl, szebb és nyugodtabb napjaim lesznek, első kötelességem leend Zsibón fölkeresni tégedet. Addig is tartsd meg becses barátságodban

Kemény.^{37a}

^{37a} *Kemény Zsigmond báró* (1814—1875) a neves regényíró, lap-szerkesztő, később országgyűlési képviselő, Deák Feitenc bizalmasa, a *Pesti Napló* szerkesztője. *Szentkirályi Mór* (1807—1882) ellenzéki országgyűlési követ* 1848-ban jászkún kapitány, 1867 után Piest város főpolgármestere., jogi író. *Szügyény Marich László* (1806—1893) udvari alkancellár, majd Fejér megye főispánja, végül a főrendiház elnöke. Eredeti Erdélyi Nemzeti Múzeumban, bánó Wesselényi-család levéltára.

24.

GONDOL DÁNIEL ISMERETLENNEK

Bécs, tavaszelő 18 (1848)

Szeretett barátom!

Folyó hó 13 óta tegnap estig Bécs felett és benn polgári vész borongott és dühöngött. Az ausztriai nép, nemzet, constitutioja van, Metternich lemondott és megszökött, a magyarnak felelős minis-teriuma és teljes hatalmú kir. biztosa van, ez István s amannak alakítása gr. Batthyány Lajosra bizva. E roppant fontosságú s rögtön felmerült változások engem is, ki bennök jelenlétemmel legalább rószrt vettem, olly ámulatban tartanak, hogy néha önkénytelen sze-meimet dörgölöm, vajjon jól látok-e, nem csalódom-e, miután megszoktam a hajszálnyi ügyeknek is csigalassúsága menetelét. Lemon-

dott gr. Apponyi is, lemondott Jósika; a kancellárián, mely bomladozásnak indult, az odatartozók, úgy szólva bódult arczkifejezéssel megmutatják magokat, telve vészjósló sejtelmekkel, s nem tudva, hogy mind ezek hol és mikor és miben fognak megállapodást találni. Igen barátom, láttam a fennemlített hétfőn, tavaszelő 13-diikán kelni a napot, mellynek lenyugvó sugarai polgári vérben törtek meg. Azon napon voltak összehíva az ausztriai rendek országgyűlésre. Az egyetemi ifjúság közt, már az előtt, politikai lelkesedés és hangulat mutatkozott, s a szabad sajtót karolta fel, hogy ez iránt petitiót nyujtand be. Vasárnap érkeztek a fővárosba vidékiek is, hallgatókul az országgyűlésen, s érezve a vállaikon fekvő teher súlyát, azon reggett szándékkal, hogy ha lehet, annak egy részétől megszabaduljanak. Hétfőn a rendek; összeültek, 10 óra tájon. A Landhaus körül és környékén nagy néptömeg tolongott. Az egyetemi ifjúság, melly nagy számmal jelent meg, benyújtotta petitióját a szabad sajtó iránt. A tanácsterem ajtaja, hogy több ember ne tódulhasson be, bezárattott. Az alatt, hogy a petitio tárgyalás alá került, annyi nép künn, mi igen megfogható s olyan politikai hangulatban, inillyenbe az ausztriai népet is az európa szerte felmerült politikai változások hozták, néma csendben nem maradt, s mint búza kalászkok felett, kisebb nagyobb mértékben, ottan ottan zúgó zaj csapott el, hogy nekik sajtószabadság nem elég, nekik több kell. E szokatlan zajra, melly ottan ottan mind inkább erősebb és vészjóslóbb lett, a rendek elkészülve nem voltaik, s egy értelemmel odahagyták a tanácstermet, ő felségét a felmerült zajról tudósítandók. ők a tanácsteremből kieresztettek, de a szolgák a ki s be tolakodni akarók előtt az ajtókat ismét bezárták. A benmaradt tanulók, látván a tanácstermet odahagyva a rendéktől, megzavarodva egymásra néznek, s egyik elkiáltja: wir sind verrathen! Zaj támad, künn és benn, a belül levők az ajtót törik fel, a künn levők az ablakokat kezdik beverni. A bennlevők ekként utat nyitva magoknak a tanácsteremből, a künnlevő tanulóktól örült lelkesedéssel fogadtatnak s közülök Burjánt, ki szónoki szerepet vitt, vállaikra emelték s mentek Metternich palotája felé. Ott megállapodtak, s a palota előtt Burján még mindig tanulóársai vállán beszédet tartott Metternich ellen, s a nép jelszava lön: nieder mit Metternich! E zaj következtében az udvartól parancsok mentek szét, a város kapuit bezárták. Egy óra tájon lovas és gyalog katonaság tódult a glaci-ra, a közlekedés a kül- és belváros közt elzárattott. A polgárság nem tudva mi történik, szinte fegyverbe tette magát s hol egy csak megjelent, az ablakokból és a néptömegeből hangos éljennel fogadtatott. Az udvar rémült zavarba volt, a nép, látva a fegyveres polgárokat megjelenni, nem tágult, s a rendes katonaságot gúnylással és püsszegetéssel illette. Alkonyat tájon Albrecht a népre tüzeltetett. Az ingerültség nőttön nőtt, Metternich 8 órakor lemondott. Másnap, azaz kedden ő felsége a polgárságot felszólította s a tanuló ifjúságnak megengedte, hogy egyesülve a polgárokkal, a csend helyreállítása végett, magát fegyverbe tehesse. Ez nap a national gárda felállítását megengedte, parancsnokául gr. Hoyost nevezvén ki, este felé a sajtószabadságot is megadta, eltörölvén a censurát. Ez nap történt az is, hogy a nép am Hof, emlékezhetsz a boltra, hol Metter-

nich képe volt a czímer, ezt letépte, rögtönzött bitóra függesztette, azután izre porrá törte. Szerdán kapott a nép constitutiót, ez nap érkeztek a magyarok, a bécsiektől ittas örömmel fogadtatva, különösen Kossuth, csütörtök a magyar ügyeknek volt szánva, melyek eredményét reménylem már tudod. Pénteken volt azon szerenosétlenek temetése, kik e nevezetes napok áldozatául estek. Barátom, mikor hullani láttam őket, távol volt tőlem az indulat, mely sírásban keres enyhülést, akkor más valami feszítette idegeimet, de tegnap midőn a gyászmenetet láttam, közel voltam az ájuláshoz, s ha eszembe jutnak, most is könnyek tolnak szemeimbe. Velem mi történik, nem tudom, jövődöm még eddig nem jutott eszembe. Ajánlj Kossuthnak, a ministeriumbain, úgy hiszem, vehetik hasznomat, mert a kancellária aktivitása nagy részt a ministeriumra megy át. Isten veled, élj boldogul

barátod

G. Dani³⁸

³⁸ Gondol Dániel (1814—1891) az udvari kancellária tisztségviselője, 1867 után magyar pénzügyminisztériumi titkár, gazdasági író. Albrecht főherceg (1817—1895) később Magyarországot kormányzója, a santaluciai győző. Gróf Eoyos János Ernő (1779—1849) főudvarmester, altábornagy.

Eredeti Nemz. Múz. kéziratára. 441 oct. Hung.

25.

KOLOWRAT FERENC ANTAL GRÓF ÁLLAMMINISZTER ELŐTERJESZTÉSE:

— A magyar minisztérium kinevezése következményeiről, a katonai határőrvidéken s Horvátországban mutatkozó ingerültségről, Jellachich horvát báni kinevezéséről. —

Egy úgy nevezett ministerium felállítása gróf Batthyány Lajos-sal és Kossuth Lajossal, melyhez a Felsőged által a nádornak adott rendkívüli meghatalmazás vezetett, — a Partes adnexaet* a katonai határőrvidéket és Erdélyt veszedelmes következményekkel fenyegeti. Nevezett pártvezetők a horvát-szlavón országaikat azzal csalogatják, hogy municipális jogaikat, nyelvüket stb. elismertetését ígérnek, a határőrvidéken erős sereget létesítenek, Erdélyben pedig a magyarokat a székelyek szövetségésévé teszik. Ha ez a csalogatás és szövetkezés sikerül, akkor a többi osztrák, sajnos heterogén államalakulat jelentős tömeggel találja magát szembe, amely érzelmeiben maga is uralkodóház ellenes és hajlandó volna a támadást megkezdeni. A jó érzelmeik csak egy gyors és határozott lépésben találnak üdvöt. A felmentett bán állását erős, népszerű személlyel kell betölteni, — annak idején még Erdélybe is királyi biztost kell küldeni, hogy a magyar unionisták** működését ellensúlyozzák. Az ügy sürgőssége

* Csatolt részek = Horvát-Szlavonország.

** Azok, akik Erdélynek Magyarországgal való egyesítését sürgetik.

folytán azt az előterjesztést teszem, hogy mindeneik előtt jelöltessék meg a személy, akit a báni fontos katonai és polgári hatalommal meg lehet bízni. x\z első bánati határ-gyalog-ezred ezredesének, Jellachich József bárónak már a neve is ellensúlyozza a túlzó magyarok garázdálkodását.

[Bécs,] 1848 március 20-án.

F. Kolowrat.³⁹

³⁹ Gróf Kolowrat-Krakovszky Ferenc Antal (177M861) állam-miniszter hosszú ideig volt aktív miniszter. Az maradt még Metternich bitkása után is. A magyar törekvéseket nem nézte jó szemmel. A cseh barátja volt. Az ő előterjesztésére V. Ferdinánd 1848 március 20-án ki is nevezte Jellachichot horvát bánná. Az eredeti irat a bécsi Staatsarchiv-ban van. Kabinet-Archiv. Minister Kolowrat-Akten. 1848. év, 721. szám.

26.

VIZSOLYI JENŐ VIZSOLYI JÁNOSNAK

— A bécsi mozgalmakról. —

Bécs, Márts. 21-kén. 848.

Kedves édes Atyám!

Előbb nem akartam írni, mint minek előtte minden kedélyek le nem csillapultak, nehogy kedves Atyámnak: és testvéreimnek valami aggodást okozzak. Most már itt minden csendes, — az egész így kezdődött: ugyan is hétfőn reggel néinelly tanulóik kijöttek és néhol beleken némi beszédeket tartottak, és csak mind a sajtó szabadságért volt; estefelé már minden kapuk bezárattak és nem mehetett ki a városból senki, egy kaput kivéve, — a' katonaság este Albert parancsára bele lőtt, de többen nem is sütötték el fegyvereket, és legtöbben pedig a pusztá égbe sütötték el puskáikat; akkor a nép nagyon felbőszült és mindent rontani akart, a belvárosiba mindig nagyon csendes volt és nem történt több lövés mint a polizei wachnál és a zsidó piaczon, meg még az úri utczába több halott van, az egész éjjel nyitva voltaik a kávéházak a belvárosban és mindenütt a legemberségesebben történt minden; de a külvárosokban már egy kicsit nagyobb volt, ugyan is midőn Albert bele lövetett a nép nagyon dühös lett és mindenkép el akartaik Albertot fogni és a katonaságra rámentek; később Albert le köszönt és jött helyette Windischgratz a ki azelőtt Csehországba volt, ez mindig bele akart tüzelte.tni ágyúkkal; sőt már az hirdette ki hogy Bécs ostrom alatt van, de mit Ferdinánd nenl engedett meg és jól is tették, mert különben a bourg most nem állna és a királynak szökni kellett volna. — Azután a király mindent megadott mi nekik kellett, — a királyt őt nagyon szerették és szeretik is, ő kimehetett volna mindig népe közé és nem is lehetett volna semmit tartani hogy ő neki csak a legkisebb baja is lett volna; most már a nép úgy megbékült, úgy dicsérik, úgy szeretik Ferdinándot, hogy még azt én le sem írhatom, van már valami ezer kis czédula mellyben az öröm és szeretet, dicséret foglaltatik királyunk eránt, a czukraszoknál meg van az arczképe és babér koszorúval körülveve. A köznép hétfőn este a lámpákat mind

letördelte a külvárosokba úgy, hogy a bourgtól sehhol sem látni se gázlámpást se amollyant, sok kárt tettek, az akadémiának ablakait is bevették és minden császári épületnek, azután kihajtották a városból, a liniakon kívül, ott mindig be akartaik jönni több mint három nap és három éjjel kellett a katonáknak verekedni míg elhajtották, keveset lőttek le közülök, mert mind úgy akarták befogni, többet ezernél befogtak és a többet leölték, a többiek pedig elfutottak a fabrikákat felgyújtották és több házakat, még most is mindig fogdozák őket nagy csoportokba, de hála a jó mindenható Istennek, már most péntek olta egészen csendes. Hogy ha jöttek volna hát a felső három Classis lövöldözött volna és nekünk kellett volna töltenünk; de — nem jöttek, a város 3 este nagyon szépen ki volt világítva, öröm jeléül minden ablakba két gyertya égett. A temetésük az el-esett diákoknak pénteken volt, igen fényes több mint 30 ezer ember volt, az újságba minden meg lesz kedves édes Atyám. Tegnap hallottam, hogy Magyarországon némelly vármegyékben a paraszt fel-lázadott és megy mindennek neki, hogy valami 20.000 ember össze-gyűlt ia Rákoson és ott országgyűlést akar tartani, meglehet mint Balassa mondja hogy talán másból teszik és különben sem bizonyos hír, — azért könyörgök kedves Atyám tudósítson engem minél előbb, mert én nagyon aggódom, ezt képzelheti is kedves Atyám... Kedves Atyám. és mindnyájoknak jó egészséget kívánok, kedves Nénémnek, G-usztit és Edét úgy kedves édes Atyám kezeit sok ezerszer meg ezerszer csókolom

holtig engedelmes kézcsókoló fia

*Jenő.*⁴⁸

⁴⁸ Papi Vizsolyi János (1784—1864) tolnagyönki szolgabíró. Eredetije a Nemzeti Múzeumban, 1848. évi törzsiratok.

27.

BÁRÓ JÓSIKA SAMU GRÓF TELEKI JÓZSEFNEK

— A pozsonyi országgyűlés túlzásairól, Erdélyt illető reményeiről, a pesti Ellenzéki Körről. —

Bécs, 23/3. 848.

Tisztelt Barátom!

Martius 12-ről írott barátságos soraid nagy meg nyugtatásomra szolgálhatnának, ha a mai időben a pillanatok befolyása alatt nem állanánk, s olyanokat, miket a közelebb múlt órában még lehetetlennek képzeltünk — a mostaniban már meg-valósultetknak nem kellene szomorúan tapasztalunk.

Ma érkezett tudósítás szerint Kolosvárott egy gyűlés tartatott, a melyben 37 írtak volna alá egy nyilatkozatot Erdély általános uniójának eszközlése végett, A mint hallom előkelőbb embereink is vannak ezek között — mit fognak ezek mondani, ha meg tudták, hogy Posonba egy rögtönzött estvéli ülésben — a Fő Rendek közül 39 voltak jelen — a Magyar Nemesség egy néhány sor által semmivé tétett — a népség repraesentatiója által nem csak az alkotmány fel

forgattatott — hanem a magyar elemnek vesztére a tap-kő le-rakott!! Nékem még mind abban van minden reményésem, hogy ezen túlságok a mi embereinkre szintoly hatással leéndenek, a milyent már Posonyba a többségre gyakorolnák. Magam találkoztam több oppositonális Urakkal, kik Batthyánynak szemére lobbantották, hogy őket csalta meg vagy maga csallattatott meg — úgy láttzik, ő maga is nem kis bajba van — mert noha szinte egy hete, hogy Ő Felségének engedelmével megbízott a Nádor által egy felelős ministerium ajánlásával, még semmire sem mehetett. Ezt hidd el nékem, mert bár mit mondjanak az újságok, az igazság most talán még inkább elferdítve jelenik meg az olvasó közönség előtt, mint ez előtt; a ki igazat merne írni, annak valóban bé törnék feje — a régi közmondás szierént. Ő Felsége alig erősíthet meg más törvényeket — mi előtt — parancsolatja szerént — az új ministerek hatás-köre iránt törvény nem rendelkezik; hogy fog ezen hatáskör meg-határozatni a több örökös tartományok irányában, melyek már ezentúl hasonló constitutionalis igényeket formálhatnak? Hogy erősíthet meg egy ministert, mielőtt állása a fennálló törvényekhez nem idomíttatik? A személyek felett magok között sem láttszanak meg egyezhetni. — Kossuth Financz Minister? Horvát Országi hírek szerént mind ezeknek hallására az illyr párt fenn hangon utasítja vissza a magyar befolyást. Mi leszen ennek a vége? Csak nállunk lenne elég bó látása az embereknek — hogy minden forradalmi irányt magoktól él taszításának. Talán sehhol sem létezik a magyar ellenszenvnek annyi eleme, mint nállunk. A Szászt és az Oláhot sem egy magyar felelős ministerium, sem a Kossuth neve nem fogja nyugalomra bírni. A Császár neve és tekintélye egyedül az, a mi előtt meg hajol. — Ha ennek ereje által sikerülhet a béke fenntartása, a további kifejlődésnek eszközlése békés és törvény szabta úton könnyebben eszközölhető.

Eddig elé minden tudósítások szerént a magyar országi parasztság között semmi mozgalom nem mutatkozott. A pesti ellenzéki kor (melyben Klauzál, Trefort már a mérséklettekhez tartozván, hatásúkat mások által felül múlva láttyák) híresztelte ugyan a pór-nép lázzadását, de a következés meg mutatta, hogy ez csak strata-gema volt, melynek terrorismussára szükség volt; hogy a két tábla minden úrbéri concessioikat oda vessen — még pedig minden kárpótlás nélkül, — mert ki fogja ezt eszközölni? — Ki fog ennek az országnak mostani anarchicus állapottyában kölcsönözni? Ki papirossait elfogadni? etc. A Pestre le-küldött deputatio a körnek le-csilapítására volt valósággal intézve — fog-é ez siikerülni? mert ebben,! a pillanatban a dictatura nálla van s bár hogy utasítsa vissza Kossuth a Budapesti deputatit — annak főnökeivel szembe szállani soha sem fog. Most Magyarországon tökölletes anarchia van. Fogja-é Erdély ennek példáját követni akarni?

Itt a csend tökölletesen helyre állott — meddig fogják engedni a mozgalomnak titkos rugói — ki tudhattya. A kormány el van határozva, hogy concessioinak minden az igazsággal megegyező consequentiát el fogadja, — de fogja-é az egy pártnak kívánatait elégíteni? Már Parisban sem urai a forradalomnak azok — kik eleintén annak élén állottak — a financzialis zavar a legnagyobb fokra

hágott — úgy hogy a Communismus győzedelme vagy egy katonai dictatura az, a mit az ottani körülményekkel ismeretesebbek jósolnának.

Ezen szomorú körülmények között — mennyiben lehet — tartunk telhát együtt. Én a meddig egy szikrányi reménység mutatkozik a rend és csendesség fenntartására — nem desperálok s hasonló el tökélt szándékodban bízom, mint igaz barátod

Jósika.

A commendirozónak⁴¹ a minap már írtam — hogy véled egyet-örtőleg legyen. Ma újra fel szállítottam a Főhaditanácsot, hogy a Sinkovich Bataillonját hogygyák Erdélybe — innen ma két ezredet már el küldettek rendes statiojokba.⁴²

⁴¹ *Báró Puchner Antal* (1779—1852) altábornagy, erdélyi katonai parancsnok.

⁴² Eredeti: Erdélyi Nemzeti Múzeum levéltára, gróf Teleki-család iratok.

28.

BÁRÓ WESSELÉNYI MIKLÓS KOSSUTH LAJOSNAK

— A haladás ellenségeiről, az erdélyi mozgalmakról. —

Zsibó, 1848 március 23,

Szeretett Barátom!

Csak tíz nap előtt írt levelem s e jelen közt eseménydús, egész életűd fekszik. Hála az égnek nem tévedtem, mondván a minapi levelemben, miszerint a mart. 3-iki indítványoknak mérhetetlen nagy lehet és leend honunkra, sőt a monarchiára is üdvös hatása, hogy ha fogjuk és fogják azt használni tudni, s hogy ha a körülmények kedvezők maradnak. Áldás reá s mindazoikra, kik azt tudták használni, s áldott legyen az Ūr szentneve, hogy a körülmények kedvezők nemcsak maradtak, sőt még reményfeletti jó s kedvező fordulatot vettek. E kedvező fordulat s az események ellenállhatatlan gyorsasággal fejlődő folyamának kell tulajdonítanunk, hogy indítványod mennyei szikrája derítő, melegítő s tenyésztő fénné s lánggá vált ország s országok szerte. Oly szívemelő s kebdagasztó mindaz, ami azóta történt, miszerint természetesnek látnánk, hogy bárki is azokat hallván, s olvasván szemeit dörgölve, igyekezzék meggyőződni arról, hogy nem alszik s nem álmodik. A lelkesültség öröm viharában higgadtan fontolni s jónál és felségesnél egyebet látni; rajtam azonban az öröm élvezete közt nehéz gondok ülnek. Az abszolutizmus átkos rendszerének a zsoldos katonaságon kívül három gonosz tényezője van: hierarchia, olygarehia és burocratia. Ezek nálunk is nagyon s szintoly fájdalmasan mint veszélyesen lőnek a legközelebbi események által sértve. Nem fognak-e ezek bármilyen erőfeszítéssel reakcióra dolgozni s reakciót eszközölni! Reform

mindig az értelem s azért üdöszerűbb — kivált nálunk — egy kisebb szám vagy kevesebb míve, de a mű bármi fényben és gazdag remények közt jelenjék meg; szappanbuborékként pattanhat szét, ha ninos jóra kész s legalább valamennyire mívelt és értelmes nép. Ez hiányzik nálunk. Pedig csak éhez támaszkodva verheti vissza, nyomhatja el a reform a reakció titkos és nyílt megtámadásait. A mi népünk, mely Pesten és másutt mint ilyen jetlent meg s demonstratiókat tett, szinte csak annyira létezik s szinte csak úgy igazi nép, mint voltak falvak és városok, melyeket Catharina utazásában hízelgői festve helyeztek útja közelébe. Csak mesterként népség a miénk, egy-két maroknyi lelkesült ifjak s írókból improvisálva. A viláldi tömeg legfeljebb a látványban gyönyörködni vagy bámészkodni gyűl egybe lélek s részvét nélkül. Egy része pedig a városi tömegnek s még inkább a faluk népessége sokkal kevésbé érzi a szellemi nyomást — mely ellen a reform tüsténti sikerrel működhetett s működött — mint a szegénység rögtön nem orvosolható nyomását. És ezer nyomás alóli egyszeri felszabadulását reméli úgy lehet máris követendi talán nemsokára. Megtanulandja könnyen ez a szerencsétlen, „Nemzeti dalból“ az „esküszünk, hogy rabok többé nem leszünk“-et, csakhogy könnyen megeshetik, miszerint azt órtendi rajta, hogy sem megyei, sem földesúri előjáróinak az eskü kimondása után többé ne engedelmeskedjék. Igaz, példás mérséklet jellemzi eddig mindenfelé e jelen mozgalmakat s hála Istennek, nálunk is. Azonban bár az általam szeretett s becsült ifjúság inkább lelkes és buzgó eszköz volt volna, higgadtabb s érettebbek vezérlete alatt; mert máris mondattak s írtak olyanok, melyeket rosszakarat ellenünk e ügyünk ellen fog felhasználtatni. Igen jó, hogy Klauzál Pesten van, bár Deák is lenne ott.

A másik, mi nekem sok aggodalmat okoz, hogy Pozsonyban a horvátok sem maguk nem nyilatkoztak, sem általatok felszólítva nem lőnnek. Ők ellenszenvaikkal, igényeikkal szint oly tekintélyes, mint fenyegető Európa-szertei szláv kombinációikkal nem ignorálhatók, — és az sem képzelhető, hogy nyugton engedjék magukat a magyar szellem által aapsorbeáltatni s elmulasszák rokonaikkal fogva kezét, nemzetiséggel vívni ki maguknak azt, t. i. alkotmányosságot és önállást, mit velünk együtt csak nemzetiségük árán nyerhetnek meg. Én a szlávok vagy horvátok részéről hallgatást viharelőtti csendnek tekintem.

Fogtad már hallani, miszerint Erdélybe s Kolozsvárra is hatott az események ereje. Az ellenzékiek s köztök konzervatívok is p. o. Jósika Lajos s Toroczky Miklós tanácskoztak s többek közt kimondták az általános és teljes unió óhajtását s annak eszközlésérei készséget. Számos ellenzékiek felszólítottak engem is: menjek Pozsonyba ez ügybe-n működendő. E felszólításban nemzetem szavát véltem hallani, s fájlaltam, hogy azon órában, vagyis tegnap tüstént nem indulhattam. Betegágyból csak most felkölt nőm, valóban nőmhöz illő buzgósággal hallotta a felszólítást s minden eseményeket, új élet és erő hatotta át s késznek nyilatkoztatta magát utazni s késznek azon áldozatra is, hogy imádvá szeretett kisebbik fiunkat, ki még ilyen utazásra igen kicsiny, — itthon hagyja.

Én úgy látom, hogy a felmenetel reám s nagyobbik fiunkra nézve is éppen nem veszély nélküli. Hogy a sokat szenvedett polgárban éppen polgári kötelessége teljesítésekor az igazságos ég kimélettel leend az ember iránt: veled együtt, remélve, indulok hozzátok, mihelyt e napokban dolgaimat csak valamennyire is rendezhetem. Kérlek, szereztess számunkra szállást. Bár jót kaphatnék.

Áldjon az ég azért is, hogy alkotmányunkat s képviseletet, úgy mint parlamenti kormányt, megyei s törvényhatóság élet megtisztítandó s egyszersmind szilárdítandó alapjára akarod fektetni.

Mennyivel több események tudásával olvasod Te e soraimat, mint amennyivel én írom azokat; még csak a 17-iki Hírlapot olvasam. Adja az ég, hogy láthatárunkat azóta semmi se borúsította légyen.

Nödet tiszteljük, gyermekeidet csókoljuk nőmmel együtt, ki Tégedet igen szívesen köszönt. Éljen boldogul adig is, míg baráti jobbotat, a leghívebb s legforróbb érzettel szorítandja

Wesselényi

⁴³ Fogalmazvány az Erdélyi Nemzeti Múzeumban, Báró Wesselényi iratai, levélmásolati könyve. Wesselényi Miklós báró (1822—1850) az erdélyi ellenzék lánglellkű vezérü, 1848-ban főispán. Thoroczky Miklós gróf (1802—1880) Torda megye főispánja.

29.

ISTVÁN FŐHERCEG NÁDOR ORÓF BATTHYÁNY LAJOSNAK

— Klauzál és Szemere megbízásáról. —

*Kedves Gróf Batthyány,
Minister elnök úr!*

Addig is, míg az Ön által javaslatba hozott minister társainak bizton várt meg erősítése be következnek, önnek javaslatára, a jeleii rendkívüli körülményék közt, a közösen és rend érdekében, szükségesnek tartom, hogy azok közül, kiket Ön a ministeri tárezákna elő terjesztett, Klauzál Gábor és Szemere Bertalan urak, a szükséghez képest ne talán még Ön által kinevezendő más tekintélyes férfiakkal egyetemben ideiglenesen, mindazon intézkedési hatósággal megbízassanak, és fel ruháztassanak, melly az egész országban, és kaptsölt részeiben, a rend fen tartására megkívántatik. Felhatalmazom Önt erre nézve a szükséges intézkedéseket megtenni, s minden hatóságokat ezen ideiglenes rendőri országos bizottmány rendeleteinek sikeresítésére utasítani.

Kelt Posonban, mart. 23-án 1848.

*István Nádor.*⁴⁴

⁴⁴ Klauzál Gábor (1804—1866) Csongrád megye országgyűlési követe, mérsékelt ellenzéki felfogású volt. Szemere Bertalan (1812—1869) Borsod megye követe pedig erősen radikális. Országos Levéltárban levő eredetiről. Erdélyi főkományszéki iratok. 1848. év, 670/e. szám.

GRÓF SZÉCHENYI ISTVÁN TASNER ANTALNAK

— Szerepéről, a minisztériumba való lépéséről. —

Pozsony, 1848 márczius 23. reggel.

Tisztelt barátom!

Most várni, bezárni és mindenre késznek kell lenni! Mást nem tehetni. Magas hatalmaik uralkodnak közöttünk. Ha valami szerencsés szél nem visz kikötőbe és zápor nem oltja a már lobba menő lángokat, tudja az ég, mily zavarba sodortatunk.

Én 19-dike óta Bittóval kerületi elnök vagyok, reggeltől késő estvéig elnökösködöm és nem szólok semmit, nem teszek semmit. Batthyány L. és Kossuth dirigálnak mindent, én nem nehezítem állásukat, sőt — hol lehet — pártolom. Minisztérium még nincs alakítva. Én semmibe sem avatkozom magam. Azt mondják, ezekből fog állni: Batthyány, Deák, Kossuth, Szemere, Eötvös, Teleki etc.

Legfőbb foglalatosságom saját dolgaimat rendezni. Nőmmel etc. nem tudom még mit mi véljek. Mit gondol Ön? S magam személyemre nézve most ugyan mit tegyek!

Délután.

Én is ki vagyok nevezve „közlekedési miniszter“-nek! Lehetetlen volt el nem fogadni! Legbarátságosabban kérem, a szent haza nevében, Önt és Lait: ne hagyjatok most el! Ön a hidat is építheti, de nekem is segíthet. Lai nélkül pedig lemondok. Ezt sietve! Most csak erélyt kell kifejteni, ha nincsen minden megmérgecsítve már.

Soprony-, Vasból etc. legjobb hírek!

Az adózó nép örömeiben dolgozni akar és a nemes mindenütt nagy lelkesedést és generositást fejt ki.

Isten áldja

*Széchenyi István.*⁴⁵

⁴⁵ *Bittó István* (1822—1903) a pozsonyi ellenzék tagja, 1848-ban és 1867 után országgyűlési képviselő, a Ház alelnöke, miniszter, 1875-ben miniszterelnök, később ia főrendiház tagja. Meg-jelent: *Gróf Széchenyi István levelei*, III. kötet, 604—605. oldal.

BÁRÓ JÓSIKA SAMU GRÓF TELEKI JÓZSEFNEK

— A bécsi és pesti mozgalmakról, a pesti ifjúság tirannizmusáról, reményeiről. —

Bécs Mart. 24-kén 848.

Tisztelt Barátom!

Hogy eredeti és igaz tudósítás nélkül ne légy — csak egy néhány sort írok. Az itteni állapot csendes és meg vagyok rolla-győződve, hogy ha külföldi emissariusok nem zaklattyák fel a nyugalmat, nem is fog meg zavartatni. A francia forradalomnak következései,

melyek minden birtokot veszélyeztetvén, egyenesen a kommunizmus-hoz vezetnek, hatás nélkül nem maradtak. Gyárosok és kereskedők kérdik, mi a nagy zajnak eredménye s még azok is, kik a mozgalomba munkások voltaik, tartanak tőle, hogy már débordirozva vannak.

Annál rosszabbul állnak a dolgok Magyar országban, az az Pesten. Az ellenzéki kör: Petőfy, Irányi, Irinyi és Vasvári Dictaturájok alatt már Batthányinak fejére nőttek, és a leg nagyobb terrorizmust gyakorolják, — a Rendek által el fogadott sajtó törvényeket el égették — a környékbéli parasztságot lázították etc. — Deákkal (ki tegnap ide fenn volt s a ki oly rossz színbe van, hogy alig ismerem reá) hosszason szözlottam, ő a mint látszik, minden reménységet el vesztett — ő maga is azt monda, hogy ezen rögtönzött Törvényeikre semmi szükség nem volt — a parasztság mindenütt csendbe volt etc. Némely részokról nagy a reactio. Bács vármegye kijelentette, hogy a régi állapotba akar meg maradni, — Vas vármegyében a nemesség vissza utasította a Törvény javaslatokat. Várva várom az Erdélyi híreket. Mitől ott leg inkább tartóik, az újságok hazugságainak hatása. így minden lap a magyar Ministereket már meg nevezi — pedig hidd el *nékem*, hogy még egy sincs ő Felsége által ki nevezve, sem hatáskörük meg-állítva — és csak a párt érdek szórja szét a híreket (melyeket az újságok féltökben mind utánna ímalk), hogy annál erősebben alapítsák meg a hatásuk felőli hiedelmet.

A fő dolog most: időt nyerni 's magát a lehetőségig consolidálni — különben a forradalom martalókjává váltunk — pedig ha valahol — még talán nállunk tarthatjuk fel leg előbb, — kivált, ha az embereknek korán fel nyílik szemök, hogy mi várja őket.

Isten adjon erőt, egészséget és ki tőrést változatlanul igaz barátod

⁴⁹ Eredeti: Erdélyi Nemzeti Múz. levéltára, gróf Teleki-család iratai.

PETŐFI SÁNDOR FELJEGYZÉSE

— Az úrbér eltörléséről, a rákosi gyűlésről, a nemesség nagylelkűségéről. —

Pest, márczius 24. 1848.

Az úrbért eltörölte az országgyűlés. Nagyon szép tőle, de még szebb lett volna, ha ezt előbb teszi. Akkor viselhette volna a nemesség a nagylelkű nevet, de most, midőn ezt a végső szükségből tette és ijedségből, nem tarthat rá számot. A tekintetes karok és rendek s a méltóságos és nem t'om miféle főrendek azt a hírt kapták, hogy Petőfi Sándor a Rákoson tanyáz, de nem egyedül, hanem 40.000 paraszttal egyetemben, s ezen kellemetes meglepetés indította őket azon nagylelkűségre, hogy az úrbért azonnal eltörölték. A mi a hírt illeti, ez alaptalan hír volt, de ha nem tették volna a t. cz. urak azt, a mit tettek, biztosíthatom őket Petőfi Sándor nevében, hogy ezen

alaptalan hírnek nem sokára alapja és kalapja lett volna, azaz, igaz lett volna tetőtől talpig, csak azzal a kis különbséggel talán, hogy nem 40, hanem 80, vagy még több ezer ember jelent volna meg a Rákoson. Egyébiránt jobb, hogy így történt, véghetetlenül jobb, hálát adok istennek, hogy ama borzasztó dicsőségtől megmentett, nem is szemrehányásképen mondtam ezt el a nemességnek, melyhez magiam is tartoztam, csak bátor vagyok tudtára adni a nemes uraknak, hogy nevetség tolok nagylelkűséggel dicsekedni. Tisztélet, becsület, de igazság is!

*Petőfi.*⁴⁷

⁴⁷ Megjelent: *Petőfi Sándor összes művei.* Vegyes művek, II. kötet. (Budapest, 1895, Athenaeum.) 425. oldal.

33.

ISTVÁN FŐHERCEG V, FERDINÁNDNAK

— A magyar helyzet súlyosbodásáról, különböző módszerekről a segítség tekintetében, az országgyűlés felosztásáról, királyi biztos kinevezéséről, erős kézről. —

Felséges Uram!

A magyar királyság helyzete pillanatnyilag oly súlyos, hogy napról-napra tartani kell a legveszedelmesebb kitöréstől. Pesten anarchia uralkodik, a hatóságok a felállított biztonsági bizottmányok miatt tulajdonképpen elveszítették hatáskörüket s míg a helytartóság gróf Zichy energikus vezetése alatt legalább a külszint menti; a királyi kamara majdnem megsemmisült. A nemesség sok helyen fellázadt, hogy magának jogokat szerezzen. Ebben a rendellenes és veszélyes helyzetben a menekülés lehetőségét mindenki a felelős minisztérium megalakításában látja. Ha a tervezet talán egy kissé zavaros is, felvetődik mégis a kérdés: melyik a legkisebb baj?

Röviden felsorolom azt a három módozatot, melyet egyedül tartok lehetségesnek arra, hogy Magyarországon még valamit elérhessünk! az első: minden csapatot kivenni az országból, azt pedig romlásnak engedni, — tétlenül nézni, mint perzselik, égetik fel, — hogy támad a parasztság a nemességre!¹ — A második mód az lenne, hogy gróf Batthyányval, aki most az egyetlen számbavehető ember, — de ha soká gondolkodunk, nemsokára nem lesz a törvénytervezetre nézve paktáljunk, — mentjük, ami még menthető, — hogy tudjuk, 'mi legyen a teendő, amennyiben azonban őt nem elégítjük ki, lemond. — A harmadik mód lenne: a nádort menesztetni, királyi biztost a legtágabbkörű meghatalmazással és ius gladii*-val ellátni, nagy katonai segítséggel Pozsonyba küldeni, az országgyűlést szétoszlatni, aztán Pestre nyomulni és amíg szükségesnek látszik: a nemzetet a katonaság vas öklének nyomása alatt tartani. — Az első mód most ellenszenves előttem — megvallom őszintén, — mert erkölcstelen s talán nem méltó egy kormányhoz,

* Törvénykezési (élet és halál feletti) jog = pallosjog.

hogy alattvalóit közte a jó érzelműeket is — teljesen kiszolgáltatni és a forradalom borzalmainak kitenni, de meg a példa e a féktelen embertömeg a birodalom többi részére káros hatással lenne. — A második módszer jó, és eredményes lehet, ha első pillanatra úgy látszik is, mintha elszakadás következne belőle, — jelenleg mégis az volna az egyetlen garancia ezen tartomány megtartására, — föltéve, hogy az urak, akiket újonnan jósolni. *Ha aztán jobb idők következnek, sok mindent meg lehet változtatni*, ami most szakadást idéz elő. Nem tudom, nem lehetne-e a Batthyány gróffal s Deákkal való okos egyezkedéssel egyet-mást elérni. Felsőgedet azonban, mint hűséges alattvalója kötelességem arra figyelmeztetni, hogy mi fog akkor történni, ha az egyezkedés eredménytelenül végződné! Batthyány gróf — azzal, hogy mindent kockára tesz — nem határozta el a lemondását stb. f Kénytelen vagyok, — nem ijesztésköpen, hanem az igazságnak megfelelően megjegyezni, hogy ebben az esetben el kell készülnie arra, hogy a Dunán s a Pozsonyból Bécsbe vezető úton, persze képtelenség, de mégis biztosan várhatók tüntetések az ifjúság s talán a nemesség egy részétől is és akkor fegyveres erővel kell szembeszállni velük. Marad még a harmadik módzat, — feltéve, hogy keresztülvihető-e akkor“?! Ezt a módszert a lehető leggyorsabban kell alkalmazni. Itt négy kérdés vetődik fel. *a)* Van-e elég pénz és lehetőség nagyobb csapatot Magyarországra küldeni? Ezalatt legalább 40—50.000 embert értek. — *b)* Megvannak-e a csapatok! összeállíthatók-e gyorsan? — *c)* Van-e királyi biztos, aiki ezt a dolgot vállalja? megfelel-e arra teljesen? — *d)* és végre biztos-e az, hogy ez a módszer elegendő lesz s hogy a végén esetleg nem fog visszahúzódni? És hogy a többi örökös tartományok békében maradnák-e azalatt és hogy Galíciában, Olaszországban stb. nem lesz-e szükség több csapatra? Amennyiben ezek a kérdések, melyeket különben saját szempontomból nem is tudok megítélni, — anélkül, hogy a későbbi számításokat felborítanák, kivihetők, akkor nem volna ellenvetésem azok megvalósítására, feltéve, hogy előzőleg megkísértik Batthyány gróffal az egyezkedést és erről a minden esetre felhívandó előkelőségekkel tanácskoznak, őszintén mondom, hogy szerintem a dolgok mai állása szerint a 2-ik kibontakozási módhoz kellene folyamodni és anélkül, hogy másokkal erről tanácskoztam volna, nem kételkedeiin, hogy az ország méltóságai ugyanezen az állásponton vannak. Mailáth országbíróról határozottan tudom. Különb ha Felsőged bölcsessége az 1. vagy a 3-ik módot tartja, megfelelőnek, akkor Felsőged bizonyára a fennálló törvények és az érvényes szokások alapján fog velem rendelkezni, hogy ez esetben Bécsben kell-e egyelőre maradnom vagy pedig parancsára máshova menni.

Bécs, 1848 márc. 24.

Felsőged legalázatosabb alattvalója

István főherceg.⁴⁶

⁴⁶ Már 1848-ban a „Közlönyében” megjelent. De ott is, később is: hibásan. A levél németnyelvű eredetije a Szögyény-Marich család tulajdonában.

GRÓF SZÉCHENYI ISTVÁN TASNER ANTALNAK

— Azon pesti hírszteleőről és következményeiről, hogy Kossuth nem lehet miniszter. —

Pozsony, 1848 márczius 25. Későn estve.

Ich bitte kein Aufsehen machen.

Barátom, egészen köztünk. Itt azt rebesgetik a városban, hogy Bécsben Kossuthot, mint finánczminisztert nem vihetik keresztül és hogy a Nádor lemond. Az ország bírása rögtön felhivatott. Ki fog győzni, Batthyány vagy a bürokratia?

E sorokat Zichy Edmund viszi. Kérem barátom, vigyázzon két fiamra. Ha gondolja, hogy szükség, küldje Podhorszkyval gőzhajón tüstént ide. Ha Batthyány is lemond, ím mit tegyek én? Én akkor alkalmasint itt maradok és passive viselem magam. Azt, hogy a Judex felment, neveli a reményt bennem. De a bécsi atmosphaerában, wo sie bereits ein bischen zu Athem gekommen sind etc. etz., igen érthető, hogy Kossuthot nem bírják elnyelni. Kár volt, ennyi sok szerencse után, ismét tűhegyre állítani a dolgokat. Kossuth azt esküdte a pesti Rendeknek: soha, de soha nem visel hivatalt, — ha újságíró marad, több a hatalma, több területe és több a pénze! Enín es ist mit diesen Tollköpfen nichts zu machen!

Ez oka, hogy Budapesten összekocczanástól tartok és önt arra kérem, vigyázzon fiamra. Ha nem szükség, ne küldje.

Hát Podhorszky nem respublicál egy kissé! Erre mindig volt hajlama.

Lai 23-án írt sorait nagy élvezettel vettem. Er hat die Gabe, mich stets mit Kraft, Hoffnung und Freudé zu erfüllen.

Isten áldja öt és önt

*Széchenyi István.*⁴⁹

⁴⁹ Megjelent: „Gróf Széchenyi István levelei“, III. kötet, 605—6. old. Az index alatt az országbíró — idősb Mailáth Györgyöt — érti.

BÁRÓ JÓSIKA SAMU

GRÓF TELEKI ERDÉLYI KORMÁNYZÓNAK

— A bécsi és pesti helyzetről, Erdély védelméről. —

Bécs, 2613, 848

Tisztelt Barátom!

Tegnap óta itt minden a legnagyobb csendben van. Tegnap délelőtt alig volt vége a Burgban tartatott katonai misének, mely után a szinte 30/m. emberből álló katonaság részint a kaszárnyákba vonult, részint béquártélyoztatott, az eső is kezdett esni, 's az utcá-

kon más képeket nem lehetett látni, mint a szokott csendes Bécsi physiognomiákat, — kik sokkal nagyobb számmal gyűltek össze a glacisra, hogy a katonaság defilrozását lássák, mint a városba, hol a Sz. István temploma előtt a deákság és Nationalgarda ki rukkolt. Valóban rendes dolog ez a *sajtószabadság* ilyen idő pontban, — hol senki sem mer egyebet írni, mint azt, a mi egy résznek tetszik! Megfordított censura! A ki az újságokat olvassa, örömnél, meg-elégedésnél egyebet nem képzene — pedig az új Nationalgarda az eddigi szolgálat tételt is már nagyon meg unta, — a kereskedők majd semmit sem adnak el — 's a mozgalomnak meg-kezdői 's ápolói — egy nóhányt kivéve, kik messzebb tekintenek — el ijedve állnak a következményektől, melyek már is nem játék gyanánt fejlődnek ki.

De leg-szomorúbban mutatja magát ez M. országon. Ott tökéletes politikai anarchia van — óráról órára rögtönöztetnek ott az alkotmányunk halálos sebjei — egy pillanatba töröltetnek el a leg-szen- tebb tulajdoni jogok, már a responsabilis minister Batthyány Lajos sem bír többé az ifúsággal, — nem bírnak a posonyiak a pesti ellen-zéki körrel, kinek előtted bizonyosan már ismeretes programja mindennel vetélkedhetik, mit a francia forradalom fel mutatott, mielőtt a vér kezdett folyni, — s ha így megyünk, — ez sem fog ki maradni.

Lehetetlen, hogy mind ezek Erdélyt a leg-nagyobb ijedséggel el ne lepjék. Ha az ország magára marad bízva, partialis mozgalma- kon kívül nem tartanék egyébtől, de tartok a magyarországi agitató- roktól. Nékik nem lehet azt eltérni, hogy mellettek egy constitutio- nalis ország többsége a békés átalakulás meg kezdett útját kövesse, igyekezetök oda lesz irányozva, hogy a Terrorismusnak éppen azon neimével, mely által Magyar országon győztek, Erdélyt is revolutio- nálják. Ez ellen kell nekünk is, de törvényes úton agitálni, — a rend és béke fenntartása mellett agitálni. Nékünk egy hatalmas szövetség- esünk van — ez az embereknek ön-érdeke, — lehetetlen az Erdélyi Nemességnek észre nem venni, hogy ilyen eljárás mellett befaló kenyere is alig marad, — lehetetlen az Erdélyi Magyarok át nem látni, hogy az idegen elem őt nem sokára semmivé teszi. Ne kecseg- tesse magát még most is az Unió kedvencz oppositionalis eszméjével. Hát Magyarországnak nincs e 8 milliónyi idegen ajakú népe?

Használjuk hát fel azt, a mit használni lehet — csak időt — időt — kedves Barátom, hogy a forradalom az Országba ne harapódzék, — 's állhatatosan reménylem, hogy Hazánkat Fejedelmünknek meg- tarthattuk, 's a revolutiónak martalékjává nem bocsáthattuk át.

Náladnál itt senki sem tehet többet, 's benned van minden bizo- dalmunk helyeztetve, — Te a protestáns elemre lehetsz leg-nagyobb bé-folyással; azon egyéniségek, melyek az oppositíót vezérlik, szemé- lyesen függnek tekintélyedtől. Annyi katonaság van az országba, hogy jól él-rendezve (főképpen nem igen dismembrálva, hanem csak bizonyos helyeken erélyesen használva) a csendességet fen-tarthassa, a nemességet előre intézett spoliatio által érdekeinek védelmére figyelmetessé lehet tenni és legális úton elejét venni az agitationak.

Reám, tisztelt Barátom, Hazám és Te, ki attól meg válni nem fogsz — utolsó lehelletemig számot tarthattok, — értesíts kérlek a leg-sietőbben, — barátságodban ajánlva vagyok igaz barátod

J.

U. I. Prágából és Brünnből e pillanatban érkezett tudósítások szerint minden csendességbe van, — ott csak a petitió* útját választották — 's az ide való engedmények nagy örömmel fogadtattak — Prágába a cseh nyelvet hivatalban, oskolában a Némettel aequi-paraltatni óhajtják; — hogy lesz M. országom, — hogy nállunk?!⁵⁰

⁵⁰ Eredeti: Erdélyi Nemzeti Múzeum levéltára, gróf Teleki László-levéltár.

36.

BÁRÓ JÓSIKA SAMU GRÓF TELEKI ERDÉLYI KORMÁNYZÓNAK

— A magyarországi helyzetről, a kormányról, az Unió iránti petícióról. —

Bécs, Mart. 27-kén 848.

Tisztelt Barátom!

A mai postával vettem Kolosvárról a leg első tudósításokat. Még eddig úgy látszik minden a törvényes ösvényen kíván sikerbe vétetni, s ha így lehetne a dolgot meg tartani, szerencséseknak vallhatnók magunkat. Nékem még most is minden reménységem csak abban van, hogy a pesti túlságok még a legszabadabb irányú hírlapokból is ki tettczvén egész mezítelenségökben. Erdélyt figyelembe tessé fogják tenni azon veszélyeikre, melyek Magyar országom már szinte el kerülhetetlenek. Meg jegyzésre méltó, hogy el volt itt minden előre készítve a közönségnek el szédítésére, — ország gyűlési határozatok rögtönzöttetek az el híresztelt, de *sehol még addig* nem valósult paraszt lázadás félelme alatt, — leg felsőbb parancsolatok hirdettettek ki — minek előtte felettek a tanácskozás bé végződött volna, — így p. o. mart. 23-ról Batthyányi, kinek még akkor hatás köre sem volt meg állítva, valamint még most sincs, — a Törvény hatóságokat fel szöllítja, hogy az Úrbéri, Tizedről szolló Törvényeket, melyeket a *Kormány* már el fogadott, a nép között publicálja, holott még ma 27-én sincs Legfelsőbb resolutio által elfogadva a Rendek propositiója.

Privát levelekből látom, hogy némely mérsékeltbb gondolkozású egyének, mint Méhes⁵¹ s mások igyekeznek a túlságos kívánatokát mérsékelni, különösen a sajtóra nézve, — ebben csak az ön nemzeti érdek bírhattya az embereket az óvatosságra, mert ha ezen kérdésben magolt nem szabnak magoknak határt — so w érden sie das Kind mit dem Bade verhütten. Leg nagyobb meg nyugtatásomra szolgál, hogy irántad a tisztelet és bizodalom nagy és sokakat fog viszatartóztatni nagy túlzásoktól.

⁵¹ Méhes Sámuel (1785—1852) kolozsvári ref. g-ínnáziuimi tanár, szerkesztő, 1848—49-ben Kolozsvár képviselője.

A mi az Unió iránti petitiót illeti — ezt még most csak individuális hajlamok kifolyásának tartom, — meg válik, miképp fognak a Magyar Országi, különösen a pesti események az Erdélyi többségre hatni. Hogy egy új aerába léptünk — és annak consequentiáit el fogadnunk kell — az tagadhatatlan, — a feladás csak az: miképp egyeztethetjük a provinciális érdekeket, melyek, bár megnyit szólnunk szellemi egységről — nyomatékjokat soha sem fogják a praöticus téren el veszteni. Hogy ezeknek meg fontólása országgyűlésére bízatik — tökéletesen helyeslem, — de ennek rögtöni ösze hívása iránt, — most, az ingerültség ezen állapottyában, mielőtt még a Magyarországi akármilyen nómű meg állapotodáshoz legkisebb reményünk lenne, tanácsos-é ön érdekünkbe lépést tenni? bölcs nézetted meg tudása előtt — elhatározni nem akarom.

Itt minden csendes — nagy sensatiót csinálnak a kedvetlen olasz országi hírek — egy szóval lángba van az egész continens. Külömben a mit az Allgemeine ír ezekről, többnyire hazugság. Isten Vélled, — változatlanul igaz barátod

J.⁵²

⁵² Eredeti: Erdélyi Nemzeti Múzeum.

37.

KLAIN LAJOS HYBECI JEGYZŐ LIPTÓMEGYÉNEK

— A tótok kívánságai. —

Liptószentmiklós, 1818 márcz. 28.

Tekintetes megyegyűlés!

A köszönet és bizalom őszinte és szabad érzéseivel lépünk ez irattal, mint polgártársaitok, elétek és így hálánknak, mint kívánságainknak és kéréseinknek is kifejezést adunk.

1. Mindenekelőtt alázatos hálánknak kifejezhetetlen érzésével fordulunk a minden népeken uralkodó Mindenható felé, aki az összes nemzetek sorsát legbölcsebben irányítja, éppen úgy őfelségének és országgyűlésünknek szívét odavezette, hogy az ország fiai, az évek óta vágyva áhítozott szabadságban és honpolgári jogokban részesüljenek.

2. Forró hálánkat és elismerésünket nyilvánítjuk hazánk minden férfainak, akik a dicsőséges állampolgári átalakulásnak előidézői voltak.

3. Bizálomtéljesen a következő kérésünket és követelésünket adjuk elő:

a) Hogy a megyénk népe a neki most juttatott jogok alapján a nemzetgyűléseken résztvehessen, magától következik és természetes, hogy a tanácskozás tót, neki érthető nyelven tartassék. Ezt az állampolgárságnak becsülete és kötelessége, valamint nyilvánossága követeli, mely sehol és sohasem érheti el célját, ha a közös és kölcsönös egyetértésre nem támaszkodik.

b) Követeljük, hogy a bíróságok, kérvények, perek, hivatalos megyei és országgyűlési hirdetmények nyelve tót legyen. Ezt ezen megye népigazgatásának kötelessége és szükségessége hozza magával, mert az itt lakó állampolgárok a jog és politika összes ügyeiről tájékoztatandók.

c) Követeljük, hogy Magyarország tót állampolgárainak felette szükséges és az anyanyelven történő oktatása és kiképzése céljából a szükséges előmunkálatok rögtön foganatba vétessenek és a tót népiskolák aképen szerveztessenek, hogy bennök népünk szabadságra méltó polgárokat nevelhessen és képezhessen. E cél elérhető, ha a népiskolák tanítási nyelve az anyanyelv, amely által és csakis általa tudhatják a jövő tót állampolgárai a hazánkban divatozó többi nyelvet könnyebben megtanulni.

d) Követeljük, hogy a megyének nemzeti hatósága hivatalos úton arra törekedjék, hogy az országgyűlési népképviselői rend minél előbb meghatározassék és rendeztessék. Ezt a küszöbön levő és Pesten tartandó országgyűléshez körültekintéssel történendő népképviselőválasztásainak szüksége követeli.

e) Követeljük és kérjük és sohasem fogunk megszűnni kérni és *köveitem, most és azután, hogy Liptó megyének összes intelligenciája, az összes urak, a nép férfiai, népbárátok, az emberiség védelmezői, keresztények, az általános és orthodox szabadság, Istennek és embernek lekötelezett képviselői minden jó szóval és igaz tettel lehetőleg arra törekedjenek, hogy tót nemzetiségünknek joga, amelyről sohasem akarunk lemondani és lemondanunk nem szabad, úgy a politikai, mint a társadalmi életben szentül biztosíttassék és megbecsültessék és örök időkre érintetlen maradjon. Ezt Isten követeli és az igazi tiszta emberiség, amely nélkül a világ összes szabadságai és jogai csak szégyenletes gyalázattá válhatnak; ezt követeli a mostani korszellem, amelyben, ha minden egyes embernek értéke milyenségétől függ, úgy annál inkább ér egy nemzet annyit, mint amennyit nemzetisége jelent.*

f) Követeljük, hogy ezen itt kifejezett és előadott követeléseink mindenekelőtt a megyegyűlés jegyzőkönyvébe iktassanak és azután hivatalos úton minden megyének, az összes magyar és horvát-szlavón hatóságnak, hasonlóképen István alkirály cs. és kir. őfenségének és a magyar kormánynak megküldessenek: azon célból, hogy a szabadságnak és az emberiségnek valódi és őszinte barátai szent jogainkat előmozdítani és képviselni tudhassák.⁵³

⁵³ Steier Lajos: „A tót nemzetiségi kérdés 1848—49-ben“, I. kötet. (Budapest, 1937.) 28—9. oldal.

38.

DEÁK FERENC LEVELE OSZTERHUEBER JÓZSEFNEK

— Pozsonyba érkezése, az ottani helyzet, semmin se tud változtatni, bécsi megbeszélések, pesti nyugtalanság. —

Pozsony, 1848 márczius 28-án.

Kedves sógor!

Pozsonyba érkeztem már ez. 20-án délután 1 órakor s itt mindent lázas állapotban találtam. Már akkor a közteherviselés s az úrbéri viszonyok megszüntetése mind a két tábla által elfogadtatott. Pes-

ten minden a legnagyobb izgatottságban volt, sok követ az úrbéri viszonyok megszüntetése iránti törvényjavaslatot azonnal megküldötte a megyének, sok megye az a jobbágynak kihirdette, s így, mikor én ide érkeztem, már semmit javítani, igazítani nem lehetett. Sokan a főrendek közül, s maga a nádor is, felszólították, hogy ha lehet, eszközöljek valami változást az úrbéri viszonyok iránti törvényben, de én bejelenttem: hogy ezen rögtönzését a törvényhozó testületnek éppen nem helyeslem ugyan, s nem is vagyok arról meggyőződve, hogy azt éppen így tenni szükséges lett volna; de miután ez megtörtént; miután a törvényjavaslatot mind a két tábla egyhangúlag elfogadta; miután azt sők megyében kihirdették, minden lépést veszedelmesnek tartok, s elvenni ismét az adottat, egyenesen annyi volna, mint öldöklő parasztháborút előidézni. Csütörtökön kaptam meg credentialist, s még aznap 'kerületi ülésbe mentem, hol éppen azt akarták elhatározni, hogy az ősiség az uti possidētis alapján eltöröltetvén, még a zálogokat se lehessen visszaváltani; ezt csakugyan meggátoltam, s a határozat az lön: hogy az ősiség eltöröltetvén, a. minisztérium készítsen új polgári codexet. Pénteken fölmentem Batthyány Lajossal Bécsbe, esziközölni a felelőség körének meghatározásáról szóló törvény felsőbb helybenhagyását, s onnan csak ma délben jöttünk vissza. Sokat futkostunk, kértünk, okoskodtunk, fenyegetőztünk a főherczegéknél; sikere fáradozásainknak nem volt ugyan tökéletes, de mégis reményt nyújt, s a holnap érkezendő válaszból lehet, úgy hiszem, valami jót csinálni.

Az ország állapota nyugtalanító; ott fenn nem tudják megszokni a dolgok új rendjét s minden dolog több nehézségre talál, mint a mi e pillanatokban tanácsos; Pesten pedig minden órán tarthatni valamely indulatos, meg nem fontolt, s a hazát veszélyeztető zendülés kitörésétől. E pillanatban senki nem képes a legközelebbi jövendőt még csak sejteni is. Hazánk talán nagyobb veszedelemben soha nem volt. Oroszok nyomnak el bennünket, vagy ismét az ausztriai hatalom, vagy talán a legborzasztóbb anarchia, ezt csak Isten tudja! minden pillanatunk bizonytalan.

Közöld e sorokat Horváth Mukival is. Néki nem írhatok, mert annyi a dolgom, hogy alig bírom, pedig egészségem is rossz. Meddig leszünk itt, kiszámítani sem lehet, azt sem, ha vógzünk-e, vagy elkergetnek bennünket a körülmények. Európában, úgy látszik, minden rend közel a fölbomláshoz. Titeket leginkább csak a nép felzendülése ejthetne veszélybe, de az talán nem történik, ha izgatók, kivált idegen érdekű izgatók nem dolgoznak.

Isten oltalmazzon bennünket. Klárit ezerszer csókolom, barátinokat üdvözlöm, s téged öllelek, hű barátod

*Deák Ferencz.*⁵⁴

⁵⁴ Eredetije a Magyar Nemzeti Múzeum kéziratárában. Horváth János (zalabéri) 1832-ben Zala alispánja. Klári: a Beásk nő véres, Oszterhueber zalai birtokos felesége.

SZEMERE BERTALAN BÁRÓ LEDERER TÁBORNOKNAK

— A puszkapor lefoglalásáról, a nemzetőrség szolgálata kiterjesztéséről. —

A Magyar országai főhadikormányzónak.

Folyó esztendő márczius 29-én költ s most kapott hivatalos leveleire sietünk válaszolni a következőket.

1., A nemzetőrség éberségének sikerült tegnap éjjel felfedezni, hogy a promontornál fekvő magánhajón puszkapor van azon legfelsőbb szabályok megtartása nélkül, melyek rendelik, hogy az ilyen hajók bizonyos jelekkel és örökkel látassanak el. De a szállítás nemcsak szabálytalan volt, hanem gyanús is, miután a hajó emberei, kik közt katoná egy sem volt, kezdetben tagadták a puszkapor hajón lételet, és csak az általunk kiküldött Alpolgármester Rottenbiller Lipót úr vizsgálata folytában vallották ki azt, ki által az mint hatósági képviselő és Buda városa kapitánya által *törvényesen* le is foglaltatott. És a mint a főhadikormányzó úrnak ma éjjel Kiss Miklós helytartótanácsi és országos bizottmányi titoknok úr előtt tett nyilatkozata, hogy e puszkapor szállításáról értesítve nincs, némileg megnyugtató, úgy másrészt ma vett hivatalos levélben nyilvánított azon felszólítása, hogy ugyanazon puszkapor mint Eszékre szállítandó kincstári vagyon adassék vissza, aggodalmi ébresztett bennünk — ezen aggodalom a legnagyobb riadást okozta a fővárosi közönségben is. Ennél fogva

2or Hogy a már méggyökerezett gyanúnak és bizodalmatlanságnak eleje vétessék, miután mi az országban és kapcsolt részeiben a rend fentartására teljes hatalommal bírunk és Ő Pölsége nevében intézkedvén, nem ismerünk az országban hatóságot, mely intézkedéseink alól ki volna véve, arra hívjuk fel főhadikormányzó urat, hogy ne csak arról értesítsen még ma hol és mi számmal van kincstári fegyver, hol és mi mennyiségben van lőszer, hanem azt is kívánjuk, hogy a napi rendes katonai szolgálat kivételével sem a fegyver, sem a lőszer, sem a katonaság elhelyezésében előleges tudtunk és megegyezésünk nélkül változtatás ne történjék, mert különben a közcsend lesz veszélyezve, melynek fentartását a tennap éjjeli esemény rendkívül megnehezítette.

3., És miután a Pest megyei és városi választmány ma hivatalos küldöttség által a közönségbeni jelenleg kiirthatatlan aggodalmat, ingerültséget tolmácsolta, a némilegi megnyugtató végett akképen intézkedtünk, hogy a Budapesten lévő fegyver, puszkapor táráknál és a pesti új épületnél azon nemzet őrség részéről, mely ma szolgálatát összegben nekünk és bennünk a hazának felajánlotta, szinte örök állítassanak fel, ez lévén a megnyugtatósnak egyetlen módja. S a mint mi az oda rendelt nemzeti örököt a csendes és figyelmes viseletre utasítottuk, kiknek az éber öröködesen kívül más tisztök nem leend, felhívjuk Önt, hogy a katonaság részéről örököt is akképen utasítani szíveskedjék.

Csak ekképen reményjük fentarthatni a közcsendet, a közbizalmat úgy a királyi szék mint a haza közös javára.

Pest, Márczius 29, 1848.

*Belügyminiszter.
Szemere Bertalan⁵⁵*

⁵⁵ Országos Levéltár, 1848. évi belügymin. iratok. 29. eln. B. szám.

40.

**GRÓF ZICHY FERENC,
A HELYTARTÓTANÁCS IDEIGLENES ELNÖKE
SZÖGYÉNY MARICH LÁSZLÓ ALKANCELLÁRHOZ
— A budapesti mozgalmakról. —**

Kegyelmes Úr!

Jóslásom napról-napra inkább teljeseedik. Az izgatottság folyton nő; a legfeülömbözőbb hírek támadnak és terjesztetnek, — és biztosíthatom Excellentiádat, hogyha pár nap alatt kedvező elintézés, legkivált a pénz- és hadügy-ministeriumokra nézve, be nem következik, Magyarország a dynastia részére elveszett. Tegnap d. u. mert a ministerium kinevezése még mindig nem történt meg, egész nyíltan respublikánus tendenciák nyilvánítottak. A mozgalom ólén ázom hősök állanak, kiket Excellentiádnak utolsó jelentésében megneveztem. Ezekhez tegnap Nyáry alispán csatlakozott, ki Pulszkyval együtt oppositíóba helyezkedett Klauzál — és Szemerével szemben s a neki felajánlott osztályfőnökséget visszautasítván, a respublikánus párt élére állni készül. Pancsova és Versecz városok a „pesti kör“-höz küldött deputatiók útján a határőrvidéktől történt elszakadásukat jelentették, mi zajos helyesléssel találkozott; de ki kell emelnem, hogy csak ezen két városról van szó és épen nem, mint az itteni forradalmárok híresztelik, az egész határőrvidék elpártolásáról. Tegnap a „kör“ Erdélybe menesztett küldöttséget s ott az uniót akarja proklamálni. A pesti megyeházán Klauzál elnöklete alatt gyűlést tartottak és azon a pesti váltótörvényszék hivatalos pecsétnyomóját, melyen a császári sas van alkalmazva, kettéfűrészelték s a függetlenség kivívása emlékéül a nemzeti múzeumnak adták. Promontoron kikötött egy hajó 36 mázsa lőporral; azt lefoglalták; Ledérer báró azonnal a már fungáló Szemere és Klauzál ministerekhez fordult, a szállítmány kiadatása végett, de eddig sikertelenül. Ily körülmények közt egy óra sem telik el a nélkül, hogy az izgatottság újabb tápot ne nyerjen. Kereskedés és ipar pang; nagy a kenyérteleneik szalma; az itteni takarékpénztár súlyos helyzete napról-napra nő. Mai jelentésemet is azon határozott kijelentéssel zárom be, hogy ha a pénz- és hadügyi ministeriumok kérdése igen hamar és teljesen íkielégítő módon elintézés nem nyer: úgy István főherczegnek királylyá proclamáltatása be fog következni és a továbbiak beláthatatlanok. E jelentésemet postán küldöm Nagyméltóságodnak, mert a staffetához bizalmam nincs.

Buda., 29 Márcz. 1848.

Gróf Zichy Ferenc.⁵⁸

⁵⁸ Eredeti Szögyény-Marich grófi család birtokában.

**BÁRÓ JÓSIKA SAMU
GRÓF TELEKI JÓZSEFNEK**

— A pozsonyi törvényekről, a galíciai helyzetről, gróf Mikes János és báró Kemény Domokos bécsi látogatásáról, az erdélyi ellenzéki férfiokról. —

Bécs, Mart. 29-kén estéli 8 órakor 848.

Tisztelt Barátom!

Felsőges Urunknak idemellékelt L. K. kézirata tanúsítani fogja előtted azon bizalmat, melyei személyed iránt Leg-felsőbb helyen viseltetnek. Mennyire találnak ezen kifejezések szívem belsőjében viszhangra, — nincs miért hoszason le-írnom. Jónak tartanám, ha ezen Leg f. kézirat köztudomásra jutna, — ha a mai világban a hírlapok annyi rosszat terjeszthetnek, — használjuk azokat jobb czólokra is, — az ellenséget csak azon téren lehet meg-győzni, a melyen el-mellőzhetetlenül áll; — nem kétlem, hogy nagy hatása lenne az országban, ha ez mindenüt meg-tudodnék.

Leg-előbb a magyar dolgokról kívánlak *voltaképpen* tudósítani, — nékem bátran hihetsz, — nem úgy a hírlapoknak — mert még a Wiener Zeitung is csak azokat írja le, mit magyar dolgokról a magyar újságok írnak. Batthyányin kívül még egy miniszter sincs ő Felsőge által kinevezve. — Az Úrbéri tartozások meg-szüntetéséről proiectalt törvény vissza utasított az országgyűléséhez: azon fel-szolitással, hogy mivel ezen tartozásoknak rögtöni meg-szüntetése s egyesekre, valamint az egész állodalomra nézve veszélyei volna egyben kötve, ezt, valamint a kárpótlásról szolló cikket (melynél financiaális és oeconomicus tekintetben inpracticusabbat alig képzelhetni) újabb tárgyalás alá vegyék, — a hadi és financiaális ministeriumra nézve hasonlolog reserváltattak a Felsőg jogai; mi fog erre történni Posonyba, ezt még nem tudhatni, de annyi bizonyosnak látszik előttem, hogy Kossuthon kívül, — ki alkalmasint a leg-túlzobbakhoz tartozik — a többi már nem bir a fel-izgatott szenvedélyek árjával. A parasztok majd minden tudosításaink szerint csendesek.

Gallicziában Stadion Ferencz nagy energiával viselte magát — minden vérontás nélkül egy Lembergbe fel-állított provisorius kormányt — személyes közbenjötte által — meg-szüntetett 's a csendeséget helyre állította. Ott a parasztok kínálkoztak, hogy ha a kormánynak szüksége van reájok — készen állnak. Természetes, hogy csendességre utasítottak.

Horváthországba is külön administratióról, ministerekről, katonákról kezdenek szollani. Ott reményük, hogy Jellachichnek kineveztetése csendességre bírja az embereket, — nagy lóvén a Horváthok közötti népszerűsége.

Olaszországba a vén Kadetzki vitézül tartja magát — 's a Vellentzei vesztésnek helyre-hozására már Triestből Gyulai, Görtz felől Nugent sietnek elegendő hadi-erővel.

De a mi minket leg-közelebről illet: A Commendirozóhoz a szükséges utasítások már le-mentek, hogy Vélled egyet-értve a szélbéli katonaságot szükség esetében mozdítsa meg, — reménylem

ennek a nép le-csendesítésére jó befolyása léend — kivált, ha a legelső mozgalmak elég szigorral fognak meg-zaboláztatni. Az emissariusokra különösen figyelmeztetek, — leginkább tartok a testvér hazától e részben is, — bár testvéri hajlamát egyébbel bizonyítanád.

Ma voltak nállam Mikes és Kemény Domokos, úgy látszik mind ketten nem kevésbé meg-ütődve azokon, miket különösen Pesten láttáik. Az utolsó az ország-gyűlésnek rögtöni egyben hívását, — ha ©z nem volna lehetséges, legalább egy néhány előkelő oppositionalistának felcítalását ajánlotta nékem, hogy ezekkel az úrbéri viszonyokból való ki-bontakozás módjáról tanácskozzam. — Én azzal bíztattam, hogy mind-ezeken gondom van, — de a nélkül, hogy Vélled, kibem méltán helyeztethetem fő bizodalmatam, tanácskozzam, » egyet értek. Semmi ilyen lépést tenni nem fogok, — az utolsót ily formában célra vezetőnek semmi esetben nem tartom; — a kedélyek — az az a pór-népnek meg-nyugtatására nézve keveset várok attól, hogy én ide fenn Betlen Jánossal és Zeyk Joseffel mit végeznék, — noha mind kettejőkről fel-teszem, hogy a leg-jobb indulattal kívánának bazájokon 's önmagokon segíteni, — 's azért sokkal czólszerűbbnek tartanám, ha ilyen emberek, kiknek az ifiuságra 's számos agitátorokra nagy befolyások van, ezt oda le amazoknak le-csillapítására használják. Ha Te jónak tartod, — ezek mellett egy néhány értelmes emberrel párt színezetre való tekintet nélkül, — talán egy pár értelmes főispánt is hozzá véve, — előlegesen értekezödni a módokról, melyek által az Úrbéri viszonyoknak el-rendezése nagyobb áldozatokkal is elő-készíttetnék, — ez ellen semmi szavam nem lehetne, sőt szívesen venném, ha mennél előbb ennek eredményéről értesíttetném, — de ismervén Erdélyt, magad is helyeselni fogod, hogy kizárólag egy-két embert — még pedig csupán egy párthoz tartozót, ily módon meg-bízni, csak a leg nagyobb reactora való felhívás lenne. A mi a diaetát illeti, itt is nagyon óvatosan kéli föllépnünk, mert bár mennyire kíványnyam is, hogy a rendes törvényes útra vitessenek által a külömben könnyen a leg-nagyobb törvénytelenségekké fajulható kívánat ok, — de arra is tekintettel kell lennünk, hogy óhajtható-é a magyar országai diaetának ijjesztő példáját szem előtt tartván, mielőtt ott némi meg-állapodás bé nem következik, az indulatok legnagyobb hevében, az izgatásnak egy törvényes centrumot adni? Méltóztasd ezeket éretten fontolóra venni 's nézeteidet véllem lehető sietséggel tudatni. Nagyon óhajtottam volna magam lemenni, — talán jelenlétem — he egyesített erővel munkálkodunk, valaminő hatást gyakorolhatott volna, — de én most innen nem mozdulhatok.

Isten vélléd kedves barátom, — változatlanul

igaz barátod

J.⁵⁷

⁵⁷	Eredeti:	Erdélyi	Nemzeti	Múzeum	levéltára,	gróf Teleki	László-
levéltár.	<i>Stadion</i>	<i>Ferenc</i>	<i>gróf</i>	(1806—1853)	Galícia	kormányzója,	1848-
1849-ben	osztrák	miniszter.	<i>Gyulay</i>	<i>Ferenc</i>	<i>gróf</i>	(1798—1868)	altábor-
nagy,	1848-ban	hadügyminiszter		1859-ben	Lombard-Velence		katonai
kormányzója	<i>Nugent</i>	<i>Laval</i>	<i>gróf</i>	(1777—1862)	osztrák	tábornok).	<i>Mikes</i>
<i>János</i>	<i>gróf</i>	(1804—1880)	kolozsvári	színház	vezetője,	Deák Ferenc	barátja.
<i>Kemény</i>	<i>Domokos</i>	<i>báró</i>	(1806-1885)	erdélyi	ref.	egyház	főgond-
noka.	<i>Zeyk József</i>	(1806—1852)	erdélyi ellenzék egyik vezére.				

**PUCHNER BÁRÓ ALTÁBORNAGY
GRÓF TELEKI JÓZSEF ERDÉLYI KORMÁNYZÓNAK**

— A románok Dákó-Románia tervéről, Bibeseo hercegről, a határvédelemről. —

Praes. No. 100 és 109

2

Nagyszeben, 1848 márc. 30.

Timoni bukaresti csász. kir. ügyvivő értesítése szerint a franciaországi legutóbbi események, különösen pedig a császári birodalomban történtek híre Bukarestben és az egész fejedelemségben olyan mozgalmat idézett elő, amelyek a leginkább Parisban nevelkedett bojár ifjúság vezetése alatt minden románt egyesíteni akarnak s egy új dák birodalmat alapítani, melynek élére Bibeseo herceget szellették ki.

Noha Bibeseo az ügyben tanáccsal szolgáló Timoni udvari ügyvivőt és Kotzebue orosz főkonzult biztosította, hogy ezt az ajánlatot nemcsak, hogy visszautasította, hanem még az a szándéka, hogy az ismeretes vezetőket le is tartóztatja, amit viszont az orosz főkonzul nem tanácsolt, hanem inkább azt ajánlotta, hogy a vezetőket rendelje magához s magyarázza meg nekik, hogy tervükbe nem egyezhetik bele, mert ő a töröktől és oroszról függ, ez utóbbi hatalom pedig nem tűné az ellenszegülés megnyilatkozását, Timoni iratának utolsó mondataiból kitűnik, hogy Kételkedik abban, miszerint Bibeseo herceg ezen nyilatkozata komolyan vehetőbe.

Szomszédunknak bármily fontos is ez az ügy, még fontosabbá válik az amiatt, mert éppen ezen fejedelemség lakosságának nagy része románokból áll és talán külföldi ügynökök meg onnan jövő proklamációk útján az itteni román lakosságot megkísérik majd fellázítani.

Amennyiben szükségét látom, hogy Kegyelmességed a legszigorúbb szolgálati titoktartás mellett Bécsbe jelentett ezen tényállásról jelentést kapjon, legyen szabad kifejezni, hogy kölcsönös megbeszélések lesznek szükségesek, hogy olyan rendszabályokat lehessen alkalmazni, hogy az itteni nagyszámú román lakosság a felkeléstől és félrevezetéstől biztosíttassék, amire nézve kérem, hogy engedtesék meg nekem előterjeszteni, hogy a román határ mentén elhelyezett eső román határőrezred parancsnoka, valamint a vöröstoronyi és brassói határpáncsnokság általam a szükséghez képest kitaníttassék és utasíttassék, hogy úgy az egészségügyi határvonal mentén, mint ezen szomszédos állam határállomásánál mindazon utasokról, akik Erdélybe jönnek, mint általában az ország minden ismeretes eseményére vigyázattal legyenek s az esetleges gyanús jelenségeket nekem mindjárt jelentsék.

Ezen alkalomból kifolyólag indítva érzem magam Excllenciádat figyelmeztetni arra, hogy a jelenlegi, több szempontból éppannyira gondolkodóba ejtő, mint kritikus körülmények között

főleg az itteni románokkal mindenütt, szóval és tettel egy bizonyos óvatossággal és fölényesen kellene bánni, minthogy arról értesültem, hogy valóban a legmeggondolatlanabb módon éppen Kolozsvárról lehetetlen és a közhangulatra felettébb veszedelmes híreket terjesztenek az országban — miért is a nyugalom és rend érdekében kívánatosnak látszik, a rémhírterjesztőknek és a lázító beszédűeknek elfogatása és megbüntetése, amellet azonban a polgári törvénykezésnél egy szigorúbb helyi rendőri felügyeletei kell megvalósítani.

Az ilyen meggondolatlan beszédek és cselekedetek következményei — mint Excellenciád bizonyára osztani fogja nézetemet, — fel sem mérhetők és sokszor egészen más eredményre vezetnek, mint amire gondolunk; az országban a nemesség által viselt unió-kokárdáknak s a románoknak nemzeti lobogó alatti felvonulásának — mint azt megbízható forrásból tudom — egészen más jelentőséget és célzatot tulajdonítottak, sőt a jóindulatú fejedelemmel szemben való ellenállás jelének tekintik úgy, hogy végül is az ilyen jelenségek az oláhok *nyílt* lázadását idézhetik elő.

Különösen a nyílt üzletekben való fegyver- és lőszerárusítást kell a jelenlegi körülmények között rendőri felügyelet és korlátozás alá vetni, mivel tudomásom van olyan esetekről, amikor románok üzletekben nyíltan vásároltak egyszerre 6—8 fegyvert és hozzávaló lőszert.

Amidőn Excellenciád bölcs megítélésére bízom a körülményekhez képest szükséges elővigyázatos intézkedéseket s azoknak módját, van szerencsém még hozzáfűzni, hogy katonai részről bizonyára semmit sem mulasztok el, ami a közrend és nyugalom fenntartása szempontjából szükséges.

*Puchner*⁵⁸
altábornagy.

⁵⁸ Németnyelvű eredeti: Országos Levéltár. Erdélyi főkormány-széki iratok, 1848. év, 667. elnöki szám.

43.

BÁRÓ JÓSIKA SAMU GRÓF TELEKI ERDÉLYI KORMÁNYZÓNAK

— Az erdélyi országgyűlés egybehívásáról, az erdélyiek jellemzése, a székelyekről, külpolitika. —

Bécs, április 1-én
848

Tisztelt Barátom!

Estaffetaliter írtt jelentésemet vévén mind azt, mind a Gubernium repaesentatióját ő Felségének fel adtam, — és abban, hogy a Diaefca mennél előbbi összehívása iránt kedvező választ nyerendek, nem kételkedem. Mivel mindazonáltal a k. propositiok megállítása nélkül a terminust praefigálnunk nem lehet, — ezt pedig nem tehetem, mielőtt véled értekeztem volna, — várnom kell ez iránti nézetid kijelentését. Ha az akarat valósággal jó azon oppo-

sitionális főnökeknél, kikről nékem írtál — nem tehetem fel rollok, hogy mindent el ne kövessenek, miszerint a felizgatott kedélyek lecsendesíttessenek, de ha az ifjúságnak nem tudnak már többé parancsolni, — bajos dolog lesz.

Legelső dolog mindég a rend fenntartása marad. Ma megint megy Puehnerhez parancsolat, hogy a szélbéli katonaságot mozdítsa meg; ha Szebenbe lévőket Kolasvárra küldi, — a lovasságot masöhiroztattya, eléggé ismerem az Erdélyi népet, hogy a csendesség helyre-állításába bízni mernék. Sehol a világon demonstratiók úgy nem imponálnak, mint nállunk, nemességnek úgy, mint parasztnak. Csak a székelyekre ne agitálnának. — Én itt mindent elkövetek, hogy valami könnyebbséget eszközöljek ki számokra — s köztünk maradjon — reménylem is sikerül nem sokára, — csak késő ne lenne, de itt is annyi a teendők száma, hogy 24 órával nem győzők a napot.

A parasztság meg nyugtatására is igen rövid idő múlva reménylem, hogy valamit tehetek itt. A mit a *császár* mond neki, mindég több hatással bír reá, mint ha a nemesség akár mit ígér. Ha sikerül, Estaffetával fogod venni csak hamar ezen levelem után. Csak bár mi rövid ideig tarthasd az embereket, — erre pedig semmi sem lehet oly befolyással, mint a katonák meg mozdítása. A Bueovinába kértek két bataillont töllünk — ezt is meg tagadta a Fő Hadi Tanács, a ki kérésemre minden Erdélyi katonaságot az országba hagyatni rendelt.

A Sardiniai király hadat izent nekünk. Radetzkyről minden ujsági hírek koholmányok — egész armadáját Majland és Verona közt concentrálja. 25-én még maga Majlandban volt. Itt a háború ki ütésének híreire nagy lelkesedés. Tegnap már 3000 ember felé — iraitta be magát egy freicorpsnak formálására — Olaszországba.

A magyarországi resolútiók nagy örömmel fogadtattak. Vége tehát eddigi alkotmányos exisítentiánknakü Mit fog Erdély éhez mondani — egy milliom kétszázezer oláh lakossal a nép képviselertet akarja el fogadni? Hová jutunk!

Isten Vélled kedves barátom

igaz barátod

J.⁵⁹

⁵⁹ Eredeti: Erdélyi Nemzeti Múzeum levéltára, gróf Teleki-család iratai.

BÁRÓ JÓSIKA SAMU

GRÓF TELEKI JÓZSEF ERDÉLYI KORMÁNYZÓNAK

— Királyi leirat az úrbériség ügyében, a nemzetiségi kérdés, az országgyűlés összehívása. —

Bécs, április 8-kán estéli 7 órakor.

Tisztelt barátom!

Múlt hónap 26-ról föl küldött jelentésedre — úgy szintén a k. Guberniumnak tegnap előtit fel érkezett kérésére a k. válaszok ma mennek le — késedelemmel tehát nem vádoltathatunk.

A descriptumba abból indultam, ki, mit leg szükségesebbnek tartottam s minek szerencsétlen el mulasztása a Magyarországi vésznek — több mások mellett — legfőbb oka volt. A királyi akaratnak kimondása szembe azon parasztsággal — mellyel mindég ijjesztetiek, 's melynek semmi sem jutott volna eszibe, ha a leg alacsonyabb hazugságokkal nem izgattyák vala. Itt ő Felsége, kinek szavába többet hisz a paraszt, mint a nemességébe, meg ígéri a parasztnak, hogy esztendő múlva a sorsa jobbra változik, — meg határozza, hogy ezen idő alatt állapotya biátos alapokra állítatik, és az alatt biztosíttya egyszersmint a nemességet — melly nálunk úgy is tönkre van téve — hogy kárpótlásáról leg alább gondolkozhatik és nem fosztatik meg mindenétől, mint M. országon — hol az indemnitatioja első lépés volna az országos banquerottera. Cseh országba éppen ez a terminus tétetett — 'azt gondolom, hogy a ki nem tököletes fanaticus, ezen meg is nyughat ik. A többi az országgyűlési teendőkhez tartozik. Ennek fő feladásául tűzetik ki az Unió — de miképpen? Ügy a mint a mai Híradó javalya — hogy-Erdély megszűnjön? Merészli-é ezt valaki józanan hinni, hogy a leg nagyobb reactio nélkül meg történhessen. Az ország lakossainak alig egy harmada nagy szóval kiáltja, hogy nemzetiségét ezzel akarja szilárdítani, — a más két harmada erre halgatni fog? A népképvisélet eszméjével akarja magához édesíteni az idegen elemeket — melyeknek tököletes egyformaságát mindenben el ismeri, csak azon egybe nem, mi mindenki előtt leg édesebb: a nyelvben és nemzetiségben? Hová jutunk ezzel? Hidd el nékem — el pusztul az ország, ha ezen az úton mennek. Én a mostani körülményekben bármilyen szükségesnek látom az együtt tartást — éppen az egykori egyesülhetésüiik eszméjét szem előtt tartván — fel függesztem elhatározásomat az Unió kérdése iránt, mert lehetetlen, hogy ilyen meg nem gondolt lépéseknek a leg nagyobb ellenhatás ne légyen következőzése.

A mint utolsó levedből látom a Diaeta kieszközlésének megígérőseivel csillapultak a kedélyek — reményilem, látván az emberek, hogy az előkészületek meg történnek, az agitatoria ezen okból nem lesz szükség. De mit lehessen várni, a mikor olyan emberek a napnak hősei, mint Bethlen Miklós, Lázár Kálmán.⁶⁰

Rendkívüli hatalommali felruháztatásod szükségtelennek látszott — mivel úgyis a Commendirozó egészen hozzád utasított — és hatóságodból folyólag mindent meg tehetsz, ami az ország csendességének fenntartására szükséges, ezt úgy gondolom, inkább a Diaeta ki hirdetéséért tartottad volna szükségesnek 's ebbe kívánságod már telyesült.

Szíves indulatodba ajánlva változhatatlanul vagyok

igaz barátod J.⁶¹

⁶⁰ Gróf Bethlen Miklós (1819—1900) 1849-ben Mátyá^huszárók ör-nagya. Gróf Lázár Kálmán (1827—1874) (természettudós és később országgyűlési képviselő volt.

⁶¹ A levél eredetije az Erdélyi Nemzeti Múzeum levéltárában van. Gróf Teleki-család iratai.

**BÁRÓ JÓSIKA SAMU
GRÓF TELEKI JÓZSEF ERDÉLYI KORMÁNYZÓNAK**

— Az unió-törvény szentesítése, az. erdélyi kancellári állástól visszalépése. —

Bécs, Április 11-kén, 848.

Tisztelt Barátom!

Mitsoda fordulatot vetek Erdélyre nézve a Poscni dolgok — azt eddig elé a hozzátok bizonyosan már el-jutott törvönycikkek-ből meg-tudtad. Nékem ezek után teendőmre nézve kétségem nem lehetett. Mit fog Erdély a partium ily modoni el-szakasztása 's az átallános Unió iránt *törvényes úton végezni* — azt nem tudhatom, de akármi történék, — ennek kötelességem magamat alája vetni; addig mindazonáltal, a meddig Hazámnak Cancellárja vagyok, annak fügegtlenségét nevem firmája alatt nem kockáztathatom, ha csak törvényeinek fenn-tartására le-tett eskümhöz hűtlen lenni nem akarok. Ő Felsége a magyar törvénybe határozottan ki-mondta az Uniót — egy kormány alatt. Én — udvari Cancellárja fel léphetek-ó ez ellen a siker reménységével — 's más részről el-mellőzhetem-ó ezt törvényszabta kötelességem el-árulása nélkül? — Nem tehettem tehát egyebet, hogy sem resignatiomat bé-adjam — és ezt a tegnapi napon, miután Ő Felsége resolutioja törvénné vált, meg is tettem.

Nem tagadhatom — vérző szívvel tettem. Minden en-hittség nélkül mondhatom, biztos reménnyel valék, hogy egyesült erővel, békés úton Hazánk szebb 's boldogabb jövődjének alapját megvet-hettyük, — mert ritkán mutatkoztak a körülmények Erdélyre nézve oly kedvezőknek; — egy ily reményről le mondani — nem kis áldozat, kivált midőn oly borús láthatár nyílik meg előttem, mint a mostani. De az is aggaszt, hogy le lépésem éppen ezen pillanatban az eddigi complicatiók meg-oldására keveset fog használni — sőt ezeket — pillanatnyilag leg-alább — még talán nevelheti. De ítéle-tedre bízom — tehettem-é egyebet, mint becsületes honfi 's Hiva-talos?

Tudom, fognak elegen találkozni, kik örömmel véendik le mon-dásom hírét 's különféleképpen leszen ez bé-burkolva, — de ha ennél nagyobb keserűséget nem szánt reám a gondviselés — hála légyen végzéseinek. — Arról mindazonáltal bizonyosok lehetnének, hogy hír-lapi cikkek — uttczai demonstratiok és mérges beszédek valamint régebben sem bírtak semmire, úgy most is kevés hatással voltak el-határozásomra. A mik erre még bé folyhattak — az ha az Isten csendesebb időkben barátságos találkozásunkat engedi — az előtted, mint Tisztelt — nagyra becsült barátom előtt — maga idejében titok nem léend.

Resignatiom el-fogadásában alkalmasint egy néhány nap belé telik — bármily hízelkedő légyen reám nézve a meg-tartoztatásom iránti szándék — erre *semi esetben* sem hajolhatok. Addig mind-

azonáltal a Cancellaria dolgait folytatni kötelességemnek ismerem — leginkább Hazám irányában, — mert nem gondolnám, hogy akár ki akár melyik párthoz tartozzék, meg elégedését találhatná abba, hogy a Cancellaria minden további provisio nélkül hagyattassék.

Te pedig tisztelt Barátom, — ki irántam mindig annyi egyenes szívűséggel, — annyi valódi barátsággal 's színlóst nem ismerő bizodalommal viseltettél, — fogadd ezekért leg-hálásabb, leg-szívesebb kéz-szorításomat, — 's hidd el, hogy azok közül, kik leg-közelebb állnak hozzád — sem számíthatsz őszintébb barátira — minden körülményekbe 's minden viszonyok között,

mint igaz barátodra J.⁶²

⁶² Eredeti: Erdélyi Nemaeti Múzeum levéltára, gróf Teleki László-levéltár.

46.

BALCESCU MIKLÓSNAK NAGYSZEBENBE LAUREANU TRIBONIAN

— Romániai események, erdélyi román petíciók, buzdítja a cselekvésre, a román nyelv jogairól.

Bukarest, 5 April 1848.

Balasesku testvér!

Kaptam a Vrote által küldött 10 drb. nyelvtant, de levél nélkül. Ma egy hete, hogy levelet küldtem Önnek, a szeli styei pap fia útján, aki csomagot hozott öntől. Általa elküldtem az Univerzsnm 7—12. számait. A metropolitával még semmit se igazíthattam. Zosima még nem jár ki a háziból. A metropolita is gyengén volt, most már jól van. Ma is voltam *ott*, de nem beszélhettem. Majd meglátjuk. Most küldök 10 aranyat, azaz *száznegyven ezüst húszast*.

Mit csináltak barátom arra felé? miért hallgattok? miért ültök! most itt van az idő! gyűljetek össze, beszéljete, szövegezzetek kérelmet a Szász Egyetemhez, a Guberniumhoz, a Diaetához, az Udvarhoz, hogy gyűljenek össze az oláhok, hogy egyesüljenek a román vallásnak (egyesültek és nem egyesültek), kérjete román püspököt Erdélybe. Bontsátok fel a katolikusokkal való uniót. Foglaljátok el a bánáti püspökséget. Két püspök a Bánátban, egy Aradon, egy Váradon, egy Máramaros vagy Csernovioban, kettő Erdélyben, az összesen 8 püspök. Ezeknek lehet egy román archiepiskopjuk. Kérjete magatoknak nagy román népgyűlést, kórjete román nemzeti függetlenséget, hasonlót a magyar, székely, szász függetlenséghez. Az országgyűlésre ügyeljete, hogy minden szász szék legalább egy románt is válasszon.

A törvények írássanak ezentúl oláh nyelven is a románok számára, minden kormányzékhez neveztesse román kormányhivatalnokok. Mindenféle peres ügyek, panaszok fogadtassanak el román nyelven. Írjate a hírlapokba. Most már nincs cenziira. Ne hallgas-

satok, — különben el vannak veszve a románok. Ezrenként gyűlletek össze. A zsarnokok bilincsei már lehullottak. Ne henyéljete. Istenem! miért nem gondoltok messzibbre, nem repül a sült galamb a szadatokba. Egyesüljete románok! ne legyeitek többé elkülönítve. Miért vagyote olyan csendesek? itt van az idő, most kell tenni! De más dolgok közepette ne feledjete a követe választását, minden szász székben egy román hozzatote be. Legyete férfiak!

Máskor többet. Ne üljete! Szuosin éppen most érkezete Bukarestbe, nállam van még megszállva, csokol téged. Vale et age!

Lauriani.

Utó-szó. — A szótár címén Latino-valachicum sokan bosszankodtak, a Jassyi hírlapban meg is bírálták. Nem tudtal „Latino Romanieuiii“-ot írni? A kinyomatás befejeztével nyomasd ki az első lapot újból s tedd oda a „Latino Romanicum“-ot. Miért dobjuk el dicső nevünket egy barbár névért?⁶³

⁶³ Románnyelvű eredeti és német fordítása: Erdélyi Nemzeti Múzeum levéltára, *gitói* Mikó Imre-levél!táji\ Balcescu Miklós (1819—1852) a romániai nemzeti mozgalom egyik vezére, a magyar kibékülés egyik tényezője. *Laureanu Tribonian* (1810—1881) román történetíró, egyet, tanár.

47.

GRÓF VAY ÁBRAHÁM KOSSUTH LAJOSNAK

— Üdvözlő levél a megyék fenntartásáról, miniszteri hivatásáról. —

Tisztelt szeretett Barátom!

Még mindig sánta lábammal tehetetlenül, csak a távolból bámulom az események, szédítő sebességgel haladó fejlődéseit; s éppen úgy örülök Hazám szerencsés átalakulásainak, mintha az építményhez én is hordhattam volna egy homok szemet. Mert tsak nagy légyen és dieső 's boldog Hazám, határtalan lesz mindég örömöm, bár nagyságához s boldogságához nállam nélkül jutott is el. Kegyed Minister jelödt, 's talán ez órában már meg is erősített Minister is, 's ennek bár véllem milliomok örülnek is, de senki nállam inkább nem. S e-zt nem Minister kegy vadászat mondatja velem, mert nekem már kegyelmekre szükségem nintsen, hanem leg bensőbb meg győzette-
tése a felől, hogy a kegyed egyénisége imádott Hazám állandó nagyságának és boldogságának legbiztosabb keze. Éljen Kegyed! boldogul 's tellyes erőben, mind annak kivívására, mellyek temérdek halmazzal előtte állanak. Ha szabad egy vén magyarnak, ki elég hosszas életét nem mindég aluva töltötte ed véleményét nyilvánítani: kettő van, mit megemlíteni szúm ösztöne kényszerít. Egyik az: eddigi meg győzetteéséhez hűn, ne engedje a megyei municipumo-

kat a centralisálók dictatúrájának feláldozni, valamint voltak, úgy ne adja Isten! jöhettek idők, midőn éppen az összpontosított végrehajtó hatalom ellenébe ellensúlyul fog kívánatos lenni a municipium, mely talán most nehezíteni látszik a végrehajtó hatalom működéseit.

Másik az: szerénységből ne vigye kegyed magát semlegesen a minis terium. alakításánál. Ha az Heterogén elemekből fog öszve állani, nem fog elmaradni a ministeri csata. Annak pedig következése átaljában is, de kivált a tökéletes consolidatioig felsaámíthatatlan az egész Hazára is. Bizony véleményem szerint most itt a complimentirozás nincs helyén.

Egyébbbaránt én leszek ami eddig voltam Kegyednek:

hű szolga barátja

Berkeszen, april 13-án 848.

G. Vay Ábrahám.⁶⁴

⁶⁴ *Gróf Vay Ábrahám* (1780—1855) Borsod alispánja, ellenzéki ország-gyűlési követ, 1848-ban Máramaros főispánja. A levél eredetije az Oiiszágos Levéltárban, Vörös Antal gyűjteményében, 1441. szám.

48.

GRÓF TELEKI ERDÉLYI KORMÁNYZÓ GÁLFALVI IMRÉNEK

— Janku Ávrámnak Marosvásárhelyre hívása. —
802. E.

Kir. táblai ítélő Mester úrnak.

Az Abrudbányán az oláh köznép által tartott nép gyűlésbe táblai irnok vidrai Jánk Ábrahám is jelen lévén, ámbár magát ottan csendesesen viselte, mind azon által igen óhajtott volna, hogy ő azon környékből, figyelem ébresztése nélkül, el távoztasson.

Ezen ötletből Méltóságodat bizalmasan fel szólítani kívántain: miszerint ha nevezett Jánk Ábrahám a Méltóságod vezérlete alatti Mr. táblai kancelláriánál lenne, valami hivatalos foglalatosság ürügye alatt őt Marosvásárhelyre hivatal helyére vissza idéztetni ne terheltecsék.

Kolosvar, április 13. 1848.

Erdélyi Kormányzó

gr. Teleki József⁶⁵

⁶⁵ Fogalmazványa az Országos Levéltárban. Erdélyi főkormány-
széki iratok, 1849. év, 802. eln. szám. *Gálfalvi Imre* (1801—1875) unitárius
fogodnok, 1842—48-ban Erdély ítélőmestere. *Jancu* (1821—1872) jog-
gyakornok, 1848-ban topánfalvi prefekt.

A KARLOVICI GYŰLÉS FELIRATA

— Szerb kívánságok. —

A mostani korban közönségesen a nemzet boldogítására, a lelki szabadság kifejlésére czélzó mozgalmak: emlékeztetnek bennünket, szerbeket is ama szent kötelességre, melylyel nemzetünknek, az egyháznak s a lélek szabadságának le vagyunk kötelezve. Itt az idő és alkalom, hogy őszintén és nyilvánosan megvalljuk százados terhünket, és ezeket eldöntő eszközökhöz minél előbb felkeressük: ne takarjuk be többé e nemzeten mélyre ejtett sebeket, mert ha ezeket most nem gyógyítjuk ki, az egész nemzetnek szellemi testét meg fogják mérgezni, a lélek és morál erő elnyomva lesz, ne várjuk rabszolgai türelemmel és összetett kezekkel, hogy lefolyón a folyó, mely folyini fog, imíg mindenség létezik. Most, midőn terjedelmes Ausztriai monarchiának népei olyan jogokat követelnek, és nyernek, minőkkel soha sem bírtak, ideje már, hogy mi szerbek is a nemzeti jóllétről gondoskodjunk, és törvényes úton keressük ama jogainkat, melylyeket az ép ész is megkíván, — ezekből némelyeket eddig is kellett volna élveznünk privilégiumunk szerint, ama jogokat, melylyeket a testvériség és egyenlőség megérdemlett volna. Ő Felsége, halhatatlan királyunk Ausztria olasz és szláv nemzeteinek, tehát nekünk is, a korrallal megegyező constitutiót megadni kegyelmes volt megígérni, — és midőn bennünket egyfelől a Magyarok, másfelől a testvér horvátok hívnak, hogy velük egyesüljünk, és kívánnak velünk örök szövetségbe lépni: ideje már, hogy elhatározva nyilvánítsuk, melyik párthoz, minő feltételekkel térjünk át.

Az első és legfőbb alap törekvésünk az: hogy ne, csak egyházunkat, mellyben lelkiismeretünk egyedül leli vigasztalását és megnyugvását, biztosítsuk, hanem nemzetiségünk ama, őseinktől megmaradt elidegeníthetlen kincseit is, a szerb nevet és nyelvet, melylyek nélkül dicső egyházunk könnyen túlélhetné fiait. Nyújtjuk tehát egy vérű és ugyanazon nemzetű horvát testvéreinknek kezünket s szívünk mélyéből örömiaradva kiáljuk: éljen az egység, éljen a hármass királyság!

E hármass királyság alatt értjük: Horvátország, Szlavónia és Dalmátországot, s mind azon tartományokat, melyek időközben vagy Magyarországhoz, vagy Ausztriához kapcsolattak, — ideértve a határörvidéket is.

Az uralkodó dinasztíának hívei kívánunk maradni, mellytől ellenben követeljük:

1. Dolgoztassék ki egy szabadságon és nemzetiségen alapuló constitutio a hármass királyságnak.

2. Engedtessék meg, hogy válasszunk magunknak egy vajdát a katonai rendből, ki a keleti egyház híve legyen, régi törvényes jogainknál fogva, — ezt őseink is bírták.

3. A szerb vajdaságba foglaltassék régi jogunknál fogva: Szerémség, a Bánát (kikindai districtussal), Bácsme-gye (Beckereki

districtussal és Csajkások kerületével), Baranyamegye és Határőrvidék. (Baranya Icsiljanovics Istvánnak tartománya volt.)

4. A szerb ezután keleti ritust követő nemzet, nem pedig ráca görög nem egyesült.

5. A mi vojvodánk szerb ortodox hitet követő legyen.

6. Az országgyűlésen bán választassék vallásra való tekintet nélkül.

7. Független felelős ministeriumnak legalább fele szerb orthodox keleti hitet követő legyen.

8. Szerb nemzeti gyűlés minden évben tartassék.

9. Ugyanezen gyűlés minél előbb nyitassák meg és tartassák Karloviczon, és álljon legalább 20.000 lélekből.

10. Ezen gyűlés elnöke jövőre a Vojvoda legyen.

11. A gyűlésnek legyen joga választani és kinevezni püspököt, érseket sat.

12. A zárdáktól elvett birtokok adassanak vissza.

13. A szerb nemzetgyűlésnek hatásköre a három királyság gyűlésén dolgoztassék ki.

14. A jogtalanul elvett templomok adassanak vissza.

15. Egyházunkban a szerb nyelv uralma biztosíttassék.

16. Karloviczon kongresszus tartassók, itt Akadémia, seminárium, tanítóképző létesíttassék.

Az említett pontokat ajánljuk az egész szerb közönségnek, illy fontos kérdésnél, illy nagyszerű tetteknél, illy komoly időkben számolunk minden szerb kebelre és erősen hisszük, hogy mindnyájunk gondolata, érzelme összpontosulni fog.

Karloviczon 2/14 április.

Nikolics Pál s. k.

Maletics Pál s. k.

Popovics Athanasz s. k.

Sztojacskovics Sándor s. k.⁶⁶

⁶⁶ Országos Levéltár. Miniszterelnöki számozatlan ügyiratok. 1848 április hónap.

50.

BÁRÓ SZTOJKA IMRÉNÉ BÁRÓ PERÉNYI GÁBORNÁK

— Anyagi viszonyok, vidéki élet. —

Édes bátyám!

Ez előtt egy néhány héttel írtam neked, lennél szíves azon kevés summát gyermekem neveltetéséért Pesten kifizetni, azon pénzből, ?ielyet ide kellene küldeni a sószállítási költségekre; a menyibe Urain már töbet, 2000 p. f. tulajdon magáját itten elköltötte a társaság részire, úgy véltem ezen kéréssel alkalmatlankodhattam neked, mert ha ez az eset nincs, már rég felküldöttük volna a S. a pénzt, — de élni is alig tudunk, mert ha egy pár f. be veszünk valamiből, azt bonnal a sószállításba kell vernünk, s csak az a szerencse hogy

Uram az Admodionalis kárpótlásba pénzt kapot, máskép megál a sószállítás, s akkor csak minket vesznek kérdőre, nem a társakat: — vedd azért figyelembe bátyáin a dolgot s gondold meg, hogy mi sem tehetünk már többet, mint a mit tettünk; ime itt a terminus hogy a 10000 le kell tenni a fáért is s ma holnap azt mondják, már több fát nem adnak, s akkor meg akad az egész; meg engedj hogy bele avatkozom, de anya lévén gyermekeim állapotja szívémen fekszik, most még inkább mint máskor, mivel a jövő oly kétes — *de a jelen — is nyomasztó, mert már nem akarnak jobágyaink dolgozni, pénzünk pedig nincs, s földjeink pusztába maradnak,* mivel tartjuk ki házunkat, a míg az ország fizetni fog? férjem hivatalba sincs, hogy onnat várhatna valamit, csak azon nyomorult mármaros gazdálkodásra kell támaszkodni, s még azt is hogy folytassuk, ha se pénz, se robot. — Meg újítom kérésemet légy szíves T. Blankának tartozásomat kifizetni, igen lekötelezed azzal

ölelő testvéredet

*Júliádat.*⁶⁷

Szlatinán 16. Április 848.

⁶⁷ *Báró Sztojka Imre* (1776—1858) birtokos, az 1825 és 1832— 6-ik pozsonyi országgyűlések ellenzéki politikusa. 1848-ban a főrendiház korelnökének felesége báró Perényi Julianna volt. *T. Blanka = Teleki Blanka grófnő* (186—1862) a magyar ellenzéki mozgalom fanatikusa, 1850-1860-ban kufsteini fogoly. *Perényi Gábor báró* (1793—1860) Ugoosa országgyűlési követe. 1840-ben Bereg főispáni helytartója A levél eredetije az Országos Levéltárban, báró Perényi-családi iratok. 1848. év, 3. csomó.

51.

THOROCZKAI JÁNOS N. N.-NEK

— A torockóvidéki mozgalmak. —

Kedves Uram ötsém!

Most az közelebbi szombaton a thorotzkoiak elébb zászlókat tűztek ki azon este aztán nemcsak a tthorotkoiak hanem a Sz. Gy.-iek is egész este miusikával zászlókkal, teli fővel az utzákon járkáltak, kiabáltak, hozam lejöttek a kapumig — ez így tőit el majd éjjél utánig: másnap vasárnap lévén, a thorotkoiak ismét a Templomba nagy gyűlést tartottak, azon elhatározták, hogy minden beneficiumokat elvegyék, szolgálatot sémit ne tegyenek, a Birákat egyszer le teték, ők újból meg választoták azaz mellé rendbiztosokat neveztek ki magok közül; erre a gyűlésre a Sz. Györgyi jobb gazdák is bementek, eből a következett hogy ma regei az az hétfőn regei a Sz. Györgyiek is a Templomba nagy gyűlést tartotak, és azok is az el határozták hogy sémi szolgálatot ne tegyenek ezeket vasárnap próbáltatuk tsak szép modal hogy ma menyének szolgálatra, egy sem ment, nem is erőtetük, várták ki a thorotzfcoiakat seregéstől h°gy egyeseget eskü gyének de míg az havasi falvakra is fel küldötek hogy azokat fel zászlózzák már a Bedelőiek, Gyertyánosiak is ma nem akartak meni szolgálatra; ezt látván, nem volt mit tenem,

tehát tma délbe minekelöte a kétt hejség egybe tsatolta volna magát jónak látam teák hamar szekérbe ülni és edig le verekednem mi történt az után a jó isten tudgya, ez iránt lehet hogy késtem tudósítással kedves Ötsém urannak de az nagy fel zavarodásba nem tudtam mitévő legyek: talán jo lene Profesor Brasait ha lehetne fel küldeni hozzájuk hogy próbálná el suji modal őket hejre hozni vagy pedig amind kedves uram ötsém jobnak látja ugy fel lépni mivel ez félő hogy ha késik lecsendesítések még a havasi emberek is fel lázadnak; instálom is iódes ötsém, hogy sietve móltosztason ebe eligazítást teni. Az atyafi tiszteletel vagyok kedves Ötsém Uránt

alázatos atyafi szolgája

N. Enyed 17 Apr. 848.

*Thorotzkai János*⁶⁸

⁶⁸ Eredeti: Országos Levéltár, 1848. évi erdélyi főikormányiszaki iratok. 885. E. sz. *Thoroczky János* erdélyi országgyűlési hivatalos, 1818-ban a pesti nemzetgyűlés felsőházának tagja. *Brassai Samu* (1800—1897; nagy magyar polihisztor, az Erdélyi Nemzeti Múzeum igazgatója.

52.

BÁRÓ EÖTVÖS JÓZSEF SZÁSZ KÁROLYNAK

— Felajánlja a kultuszminisztériumi államtitkári állást. —

1848 Apr. 17.

Tisztelt tanár Úr!

A hazánkban történt nagyszerű változások következtében a vallás és közoktatás tárczája reám bízott. Tellyes meggyőződésem szerint nemzetemnek nem tehetek semmi által hasznosabb szolgálatot, mintha nehéz feladásom bó töltésére olly férfiak segédét kérem ki, kiket mind saját érdemeik, mind a közbizodalom e nehéz körülmények között erre alkalmasoká tesz. Ez a nézet, melyből kiindulva Önt a haza nevében arra szólítom fel, hogy a vallás és közoktatás ügyében a státusz altitkári hivatal, melly a miniszteri után az első, el fogadni kegyes legyen. Fogadja ezen ajánlatomban, melly miniszter társaim tellyes helyben hagyását bírja, legvilágosabb bizonyítványát azon tiszteletnek, mellyel érdemei, s azon bizodalomnak, mellyel hazafisága iránt viseltetem: s engedje reménylenem, hogy bár mi nehéz legyen a helyzet, mellynek elfogadására Önt felszólítom,, sőt éppen mert a helyzet nehéz, kérésem visszautasíttatni nem fog; s hogy Ön engemet ily értelmű határozatáról azonnal tudósítani és mentül elébb személyesen körünkben meg jelenni kegyes leend.

Maradok különös tisztelettel

alázatos szolgája

*B. Eötvös József*⁶⁹

⁶⁹ *Szász Károly* (1798—1853) az erdélyi ellenzék vezérférfia, nagyenyedi híres professzor, a Magyar Tudományos Akadémia tagja volt. A levél eredetije unokája, Szász Károly v. b. t. tanácsos, a képviselőház volt elnökének tulajdonában van.

SZEMERE BERTALAN BÁRÓ MAJTHÉNYI ANTALNAK

— Felajánlja a főispáni állást, a pánszláv mozgalom tekintetében felvilágosítást kér. —

Tisztelt Báró Úr!

A főispáni méltóságokról lévén szó itt közöttünk, és különösen én gondolkodván olly elhelyezésről, milyen a haza jelen nehéz állapotának sokszerű viszonyai közt némileg czélszerű, némileg okvet*lenül szükséges, azon őszinte tiszteletem jeléül, mellyel Önnek kitűnősége iránt viseltetem, szabad legyen e kérdésekre választ kérnem.

1., Liptómegeye lévén a pánszláv mozgalomnak egyik főfészke, melly nemzetiség tekintetében a leggondosb öröködést igényli s melly öröködés lehetetlen a nélkül, hogy a nyelvet valaki értse és lehetetlen

2., anélkül, hogy a főkormányzó *csaknem* folyvást a megyében lakjék 's a' népnek 's a' nép vezetőinek minden, mozgásait figyelemmel kísérje, 's velök közvetlen egyenes érintkezésbe legyen:

Vájjon e két föltételnek fog-e Ön tisztelt báró Úr eleget tehetni, — nem tehetségeinél fogva, mellyek bírálatomon felül emelkednek, hanem nyelvi ismereteinél és egyéb házi viszonyainál fogva?

E két kérdés az, mit a nemzetiség iránti aggodalomból tevén, reá szabad legyen hazafiúi becses válaszát kikérnem. E kérdést saját személyére nézve méltóztassék a nemzetiség szent érdekeinek alapján — melly ott egy a rend érdekével — megoldani.

Vagyok tisztelettel báró Úrnak

Budapest 1848 április 20-kán.

*Belügyminiszter:
Szemere Bertalan⁷⁰*

⁷⁰ Báró Madthényi Antal (1794—1866) konzervatívpartí politikus volt a pozsonyi országgyűléseken, Liptó mege főispánja. Szemeie levelének fogalmazványa az Országos Levéltárban van. 1848. évi belügyminisztériumi iratoik, 12. szám.

POZSONYI JELENTÉS GRÓF BATTHYÁNY LAJOSNAK

— Az ottani mozgalmak; a rend megzavarása, királyi biztost kérnek. —

Nagy Méltóságú Minister Elnök Úr!

E választmány Elnöke által a múlt éjszakán történt szerencsétlen események felett bezárólag reggeli 7 óráig tett előleges jelentése folytán — miután a népnek nemcsak: a zsidók ellen, a kiknek városban lévő boltjaikat e perczben feltöri, mindent elrabol, szállásaikba betör, bútoraikat útzára dobálja, szóval határt nem ösmerő vadsággal mindent pusztít, de a rendes katonaság ellenében — az éjszakán történt agyon lövetések után — folyton folyva növekedő ingerültsége által minden hon polgárnak személy és vagyon bátor-

sága felette veszélyeztetik, — Nagy Méltóságodat mai reggel tartott választmányi ülésünkben hozott határozat szerint alázattal megkérjük, hogy miután az ilyen szerencsétlen eseményektől Megyénk kebelebeli helységeiben is méltán tartani lehet, — e megyében tanyázó rendes katonaság pedig — magában csak szabad kir. Pozson városában — a csend és rendnek további fentartására alig elegendő, rendes katonaságnak elegendő számmal megyénkbe való át szállítása iránt rögtön intézkedni méltóztassék. Ezen kérelmünknek hova hamarabbi teljesítésére annál is inkább kérjük Nagy Méltóságodat, mert ezennel egyszersmind arra is kérjük: hogy mintán a rend nemcsak szabad kir. Poson városban, — hanem megyénk kebelében, nevezetesen Burszentgyörgy — és Szent Jánoson — a bank jegyek és egyéb zavarok miatt háborgattatott, — faluhelyeken pedig a személy és vagyon bátorság — a rabláson kívül még gyujtogatással is veszélyeztetik — Pozson várallyára — úgy az egész Megyénkre a rögtön ítélő törvényszék felállítását s illetőleg kihirdetését kegyesen elrendeltetni s annak kivitelére Megyénket elegendő erővel ellátni méltóztassék.

Fontolóra vette a választmány a rendnek helyreállítására — a kedélyek lecsillapítására, úgy a további kihágásoknak megelőzésére mindazon módokat — mélyekhez a Megyei Hatóság nyúlhat — a városi, vagy a (katonai hatóság körének sértése nélkül, s mindannyi akadályt látott egy czélszerű s erélyes lépésnek kivitelére — minden Hatóságnak külön rendelkezéseiben: megkérjük tehát Nagy Méltóságodat, hogy külön Hatóságaink érdekeinek kiegyenlítésére s minden netaláni öszveütközésnek elmellőzése tekintetéből, hogy egy ezek felett álló tellyes hatalmú Biztost — a T. T. Ministerium kebeléből kinevezni, — és annak hova hamarabb leendő személyes féljövételét kegyesen kieszközleni méltóztassék, — mert ekképpen rögtön hatályos fellépés és szigorú intézkedések által hisszük a rendet és bátorságot ezentúl fentarthatni.

Megkülönböztetett tisztelettel maradván Nagy Méltóságodnak
Kelt Pozsonban Április 24-én 1848

alázatos szogája
Pozson megyei rendre ügyelő választmány.ⁿ

⁷Eredeti: Országos Levéltár, 1848. évi belügyimin. iratok, 232. szám.

JANKOVICH LÁSZLÓ SZEMERE BERTALANNAK

— A verőcemgyei helyzetről, Jellachich munkájáról, a megyegyűlésről, főispáni hivatásáról. —

Méltóságos Minister Úr!

Másod alispánunk Méltóságod által költ kegyes ministeri rendeletnek megfelelőleg mai napra tűzte ki a közgyűlés határnapját, mellyben az új törvény értelmében meghívott nép képviselői jelenlétükben, a legközelebbi hongyulás alkotta törvények kihirdetendők

valának. De a múlt hó 27-én sürgöny hozta a Méltóságod előtt már bizonyosan esmeretes Báni rendeletet, melyben szigorúan meghagyatik a megyének: hogy sehonnan és senkitűi, kivévén a Bánt, rendeleteket el ne fogadjon.

Az e Rendelet következtében az Illyreknél kitört indulatosságot, és ezek által véghezvitt dühös izgatást leírni híjába iparkodnék, — nincsen ecset, melly ezt festhetné, nincsen szó, melly előadhatná azon rémítő fenyegetéseket, mellyel illetettünk kik törvényes ő Felsége szentesítette legfelsőbb Hatóságunk mellett felszólalánk. Tegnap az az Május 3-kán érkezett a Bán második rendelete, miben rögtön ítélettel látja el e megyét. Ebeli Edictumát magyar fordításban azon megjegyzéssel közölni bátorodom: hogy ezen ítélet e megye által tőle *nem* kéretett. Tartalmából látandja Moltóságod, hogy e mai gyűlésben a törvényes utat ajánlani nem fogott volna más lenni, mint kész akartva akasztófa alá állani. A vitának kimenetele minden esetre vérrel fertőztetve leendett volna. Ha pedig illy áldozattal (a min kételkedem) többséget is nyert volna a törvényes Ministeri Hatóság, bizonyosan fegyveres kézzeli megtámadásnak és a rögtön ítélet gyakorlati alkalmazásának teendők ki volna magunkat, a nélkül, hogy az igaz ügynek más szolgálatot tettünk volna, mint legfeljebb azt, hogy jogtalan eltiprása egy két nappal elhalasztva leendett volna.

A gyűlés minden zavargás nélkül megtartott, a Báni Rendeletéknek hódolva végzésileg kimondatott, hogy semmiféle rendelet a Bániakat kivéve, el nem fogadtatik, s a rögtön ítélet kihirdetvén, foganatosítására a részletes rendeletek megtörtévé.

Hogy e körülmények között az e megyéhez intézett több rendbeli magas Ministeri Rendeleteket tárgyalni nem lehetett, természetes, előhozni is nem leendett volna más, mint botránnyal veszélyeztetni törvényes kormányunkat. Vérző szívvel írom e sorokat, — de esküszöm mindenre, mi előttem szent, nem hanyagságom, nem jóakaratom hiánya okozá a dolog e kimenetelét. Lehetetlen vala ellentállani a dühöngő indulatok árjának. Felizgatott kedélyekkel, Főnökjének vakon hódoló fegyveres hatalommal egyes egyéniségek meg nem küzdhetnek!

Illy körülményekben eddigi hivatalos állásomban meg nem maradhatok, reménlem, hogy Méltóságod, kinek hazafiúi érzelmek töltik keblét, e határozatomat helyeslendi. Magyar föld szülöttje, magyar polgár társaim karjai között nevedtem, és most törvény elleni Hatóság Rendeleteit teljesítem! Hadba lépjek anya honommal, ki olly számos jólétben részesített! Ne tulajdonítsa tehát senki gyávaságnak, ha lelépésemet határozottan kimondom, ha alázatosan kinyilatkoztatom: hogy e Megye Főispánjának történt kegyes kinevezésemet, illy körülményeik közt el nem fogadhatom, mit is mind ő cs. k. Főségének, mind a magas ministeriumnak legmélyebb köszönetem mellett személyesen kinyilatkoztatni kötelességemnek tartandom, mihelyst legsürgősebb házi viszonyaimat legnagyobb sietségben rendezve Budapestre jöhetek.

A megye igazgatását másod alispánnak által adtam. De a mai gyűlésben hivatalosan leköszönni nem tartam tanácsosnak, mert ez

esetben Tisztújító szék rögtönzöttetett volna; mi alkalommal a valóban kitűnő Tisztikar színe kipusztítván — az anarchia és vad Illyr separatismus egész erővel dühöngött volna, — ez az oka: mórt szólítám fel a vélem lelépni szándék'ló Tisztikar nagy részét további hivataloskodásra. így legalább a másod alispán erélyes és hű jellemében, a Tisztikar több jeles tagjaiban lelhet a rend és az igaz ügy némü biztosítókat.

Kevés nap múlva szerencsém leend ezen szomorú híreket személyesen jelenthetni, mindaddig is Méltóságod pártolásába zárt legmélyebb hazafiúi tisztelettel maradok

Eszéken, Május 4-én 1848

Méltóságod alázatos szolgája

*Jankovich László.*⁷²

⁷² A levél eredetije a magyar Országos Levéltárban. 1848. óvi belügyminisztériumi iratok. 210. B. eki. szám. *Jankovich László* (1816—1895) 1844-ben Verőce meg-ye alispánja, 1848-ban főispán, 1861-től Somogy főispánja.

56.

TOMPA MIHÁLY SZEMERE MIKLÓSNAK

— A gráfenbergi hidegvízkúra, Petőfiről, Jókairól, Egressy Gáborról, a pesti dolgokról. —

Kedves Miklókám!

Onnan veszed leveletem, honnan még soha. Gráfenberg hideg kútfejeitől, irtóztató hideg, ködös zúzmarás nap délutánján íratva. Itt vagyok barátom! hova mostanában annyira vágyakodtam, mindenféle bajaimtól menekülni óhajtván; első pillanatban igen megörültem, Priessnitz bizonyossá tévén teljes egészségem felől, csak később nyíltak meg szomorítólag szemeim, tudni illik a víz hatása bizonyos, de mit ér, ha itten 8, 10, 15, 22 hónapról szoktak: beszélni, például ha kérded: mióta van itt ez vagy az a beteg'? Nem régen — felelnek —, csupán hét hónapja. Pénzemet elfecsérlem, — minden képzeletet felülhaladó drága, időmet elvesztem, s még sem gyógyulok meg, mivel 4 hónapnál semmi esetre sem maradhatok itt tovább.

Arról, hogy itt dolgozzék az ember valamit, még képzelődni is vakmerőség; először idő nincs, mert a nap nagy részét curában, víz-iyásban és rémítő sok járkálásban kell eltölteni, másodsor; Jtedved sincs tollhoz nyúltni. Én őszintén mondom neked, hogy itt még csak gondolkodni is képtelen vagyok.

Bosszantó nehéz, óriási türelmet igénylő cura ez barátom, valóságos ló cura.

A Sárosy-féle levelet kaptam, tárczámban van most is, de Petőfivel róla nem szólhattam, ez teljes lehetetlen volt, kerestem néhány-szor és nem találtam. Hol van? Kérdem: a tanácsban, a választmányban, bizottmányban stb., végre megtaláltam otthon nejével együtt; világos, hogy nem hozhattam elő, egyébiránt is 10 percznél

tovább nem voltam ott. Azonban barátom! ezen eseteket ne vedd kifogásul; ha napokig egyedül lettem volna is vele, elő nem hozom neki az esetet, mert barátom, ezek az emberek csodálatosak lettek* e hazamentő óriásokkal nincs lelked, hogy okos szót válts. Nincs ott maisról szó, mint a forradalom, martiusi napok stb., familiáris vagy irodalmi ügyet nincs lelked, hogy szoba hozz; szédült az egész város. Erdélyit, Garayt nemzetőr ruhában láttam, valamint Vahotot és másokat, óriási bagnót a vallókon; s nem ösmerni az írókra, minden megváltozott. A kedélyes Jókaira nem ösmernél többé, Petőfivel pedig épenséggel lehetetlen beszélni oly dolgokról, mint minővel megbíztál. Pesten mulatásom pár napot, Petőfivel létem 30—45 percet tett mindössze, nem látod, nem leled azokat, — mondom szódelgős lett minden.

Ez az oka, hogy a levél tárczámban hever, tán hazamenet szerencsésebb leszek, tudod magamnak is lett volna szólni valóm a futtatás ügyében, a mit már neked is írtam, de még erről sem szólhattam.

Már azon gondolkodom, hogy bezárjam levelem, rettentő kedélytelen vagyok; elnyomorodva, kedvtelenítve, a cura, és előre látott sikere felett. Van itt, van barátom mindenféle nyomorultja az úr istennek, a világ minden tájáról és nemzetéből, öreg, gyermek, ifjú, leány, minden, s a cura mámorában, ezen örök ivás és futásban, sok ing és kalap nélkül (rokk azért van rajta), tövig nyírt hajjal. Gräfenberg egy óriási bolondokházának látszik. Végtelenül kedvetlen vagyok. Emlékezem, hogy te is használtad és ajánlottad nekem sokszor a vizet: igazad volt, igazad volt, de engedj meg, még sem jól használtad; barátom, ha világtenger beléd és rád ömlik, se használ semmit mozgás nélkül, minden fürdés, vagy pohár víz után dolgozni kell, futni, fűrészelni, fát vágni; a nélkül az egész dolog haszontalanság, melyre való nézve este, mikor le kellvén feküdni, nem mozoghatsz, semmi cura sincs.

Máskor tán többet írok:, ha egy kissé hozzá szokván, lelkem felvidul, mert most igen haszontalanul vagyok.

Gábort láttam néhány perczig Pesten, valamint Vályi Károlyt is, azt mondta, ott marad. Egy pesti leveléből tudom: hogy a pénzügyi ministeriumhoz, az expedítortól az Írnokig szükséges néhány, 5—& személyzet betöltésére 1350 ember folyamodott. Nem tudom szegény Károly hogyan kap be valaminek.

Aldott légyen ez a komisz sors még is, hogy pesti emberré nem tett; beh nyomorult kopár árnyatlan életük van azon embereknek! No édes Miklóskám, légy jobb, mint én, írj nekem sokat és érdekest, minden újság jól fog esni nekem: ki még lapokat sem látok.

Isten áldjon meg a tieiddel együtt.

Freywaléau, május 5. 1848.

Barátod

Tompa.⁷³

⁷³ Megjelent: „Figyelő“ XII. kötet. (Budapest, 1882.) 107—8. oldal. Szemere Miklós (1804—1881) író, birtokos^ 1848—49-ben honvéd, a Tudományos tagja. Erdélyi János (1814—1868) író, 1848—49-ben pesti Nemzeti Színház igazgatója, sárospataki tanár. Egressy Gábor (1808—1866) nagy-hírű színész. Vályi Károly (†1853) hírlapíró.

UJHÁZY LÁSZLÓ SZEMERE BERTALANNAK

— A megyei tisztviselők konzervatív szelleméről, elmozdítási jogáról. —

Belügyi Minister Úr!

Az 1848:29-ik törvény ezikk csak bírákra mondván ki a törvény hitján kívüli elmozdíthatatlanságot, bátor vagyok azon kérdést támasztani: — hogy ezen törvény erejénél fogva a Főispáni, és általok e szerint közvetve a kormány kinevezésétől függő hivatalnokokat lehet-e elmozdítani? mivel az itteni tisztikarban a Főispán kinevezésétől függő hivatalnokok nagyobb része olyan, kik a mostani kormány iránt nyilvános és botrányos ellenszenvvel viseltetnek. — Ha egy kis, bár mérséklettel gyakorlandó epuratiót lehetne tartani, és az eddig oly sokat és álhatatosan szenvedett szabadelvű tagok kitérőseit némileg vigasztalva azokat a tisztikarba besorozhatnók, ez által az új alkotmány és kormányának meg szilárdulása tetemesen elősegítenék.

S váljon nem fog-e tán ministeri körrendelet avagy utasítás e részben akár a hatóságokhoz, akár a főispánokhoz bocsáttatni? Ily utasítás vagy rendelet vételéig természetesen minden e részbeni teendőimet felfüggesztem.

Eperjes, Május 6. 1848.

Sáros megyei főispán

Újházy László s. k.⁷⁴

⁷⁴ Ujházy László (1795—1850) radikális érzelmű politikus, 1849-ben Komárom kormánybiztosa, emigráns, amerikai farmer. Levelié az Országos Levéltárban van, 1848. évi belügyminiszteri iratok, 130. eln. szám.

V. FERDINÁND ISTVÁN FŐHERCEG NÁDORNAK

Kedves Unokabátyám István főherceg!

Mintán horvát királyságom több helységében elkülönülési törekvések mutatkoztak, amelyek következésükben a Magyarországgal és az összbirodalommal való törvényes egységet veszélyeztetik, megbízom Kegyességedet, hogy szükség esetén egy alkalmasnak látszó személyt királyi biztosi minőségben teljhatalommal Horvátországba küldjön, aki aztán ott alkalmas szabályok útján hasonló törekvések elfojtását energikusan végezze el.

Bécs, 1848 május 6-án.

Ferdinánd⁷⁵

⁷⁵ Másolata az Országos Levéltárban. 1848—49. évi törzsananyag-. Szemere iratmasolatok.

BÁRÓ WESSELÉNYI MIKLÓS IDŐSB GRÓF BETHLEN JÁNOSNAK

— Polgárháborúra készülődés, királyi biztos kinevezése szükségéről. —

Zsibó, 1848 május 9.

Természetes, hogy a széki követséget fogadom el. Erdély, múltja büneiért keserűn lakolandó. Mindenkiről az oláhokkali egyetértést feltenni nem lehet; fegyverkezze fel magát nemes, polgár, tanuló ifjúság, magyar paraszt úgy a hogy lehet; láncsát legkönnyebb nagy számban előállítani, a mellé jó fokos, vagy hosszú nyelvű balta. Kiszegzett kasza is jó fegyver. Az oláhoknak sem lenne, ha felkelnének, vasvillán, kapán, csépen kívül egyéb fegyverük. Lőfegyver, puska, és pisztoly pl. mindenesetre hasonlíthatatlanul több leend köztünk, mint köztök. Szörnyű dolog, hogy nincs erélyes egyén Erdély kormányán. Miket Puchnerről hallok, menthetetlen polgári bűn. Most egy eszélyes, de e mellett elhatározottan s szilárdul fellépő kir. biztos s király-császár nevébeni czól s népszerű proklamatiok sokat, mindent tehetnének. Írjatok fel sietve, ha nem sokan is, de olyat, kiknek nevök ismeretes, a magyar ministeriumnak. Fessétek le Erdély jelen állását s körülményeit, szólítsátok fel, hogy a magyar királynál vesse magát közbe, lépjen fel Erdélynek magyar korona számára megtartása s annak vógpusztulástóli megmentése érdekében. Az orsz. gyűlés igaz már közel van, de addig is kiüthet a vész. Országgyűlés megnyitása után is, ha vagy elég katonai erő nem leend Kolozsvárt s környékében; vagy pld. az eimilí tettem szellemi erő nem fog jó móddal felhasználhatni, úgy maga az országgyűlés sem lesz egy *Bertalan éj* vagy siciliai vespertől bátorságban. 22-én kell Kővárba gyűlést tartanom, de ha lehet még onnan fogok lesietni, csak szerezetek szállást.

Kérlek írj nekem megint mentől előbb. Áldjon az ég.

*Wesselényi.*⁷⁶

⁷⁶ Eredeti: Erdélyi Nemzeti Múzeumban, báró Wesselényi levélmásolata könyve. 35. kötet, 119. oldal. Gróf Bethlen János (t 1850) a híres „Vén János” Erdély szabadelvű mozgalmainak vezére.

SZEMERE BERTALAN JANKOVICH GYULÁNAK

— Főispáni tisztéről, a horvát viszonyokról, a magyar-horvát békéről. —

Kedves barátom!

Bár közelebb viszonyba jönni alkalmam nem volt, — azt hiszem nem kétled, hogy barátod vagyok. Azért hoztalak javaslatba a főispánságra, mert meggyőződésem, hogy képes vagy a megyét afcópen kormányozni, mi szerint a' haza egysége, — annyira szükséges egysége csak nyerni fog általa. Ifjú vagy, vállaid bírják, — higgadt

vagy, mi a kormányzásra szükséges tulajdon, — vagyonos vagy, ki áldozni is bír, ha és hol kell. Isten adjon szerencsét is hazafiságotíhoz.

Különösen kérlek ez alkalommal:

1. E nehéz időben tartózkodjál a megye körül, és ne engedd növekedni azon repedéket, mely az anyaországot elválasztja horvát országtól. Ügyelj azon csatornákra, miknél fogva a radical párt a népelemet meg akarja nyerni, senkinek javára, csak ambíciói kielégítésére. És hárd el, hárdátok el hatását. Tehetsz sokat.

2. Mond meg véleményedet mit lehetne ott tenni a népedéin megnyerésére. Vannak-e tényezők, kiket megnyervén, a bókét helyreállítaná? A határőség sorsán tmi reform kívántatik a nép által? És kit ismersz olyat, ki a határőség az életből ismervén, *javaslatot* tudna tenni? Felszólíthatnád *gyors* munkára, azt küld fel, aztán talán személyesen értekezem vale.

3. Alkalmazni kívánnék azon három megyéből is. Posógában dicsérik Zsuvich Szolgabíró. Keresztül utazván egykor Posegán, láttam őt, ha ugyan az. — Járj végére, nem vállalna-e hivatalt? — Fogalmazóság 800 p frt.-val van összekötve. Avagy ezt keveslené? És tudósít engem *sietve*.

Egyszersmind ha az ottani, a vidéki jelenségekről tudósítasz, a tudósítást igen örömet fogadja

Budapest, máj. 9. 1848.

igaz barátod

Szemére.⁷⁷

⁷⁷ Országos Levéltár. 1848. évi belügymin. iratok. 58. eln. B. szám. *Jankovich Gyula* (1820—1904) pozsegi főispán, az 50-es években kerületi főnök. *Suvich József* (1815—1888) horvát igazságügyi osztályfőnök, jogtudós.

BÁRÓ RÉCSEY ÁDÁM TÁBORSZERNAGY IDŐSB BETHLEN JÁNOS GRÓFNAK

— Az unióról, Kossuthék forradalomba viszik az országot, orosz intervencióról. —

Bécs 1848 május.

Hallottam, hogy a református kollégium diákjai Kolozsvárt kikiáltották az Uniót. Mondják, hogy a demonstráció a te mester-séged; ismerlek, kedves vén János s azért én is azt hiszem, hogy te vagy az egész mozgalom intézője.

Nem is veszem neked rossz néven, mert az unió Erdély és Magyarország közt a régi rögeszméd, melyet most keresztül akarsz vinni; de mint régi testi-lelki barátod, figyelmeztetek, hogy a mit most cselekszel, Erdélyország szerencsétlenségére fog vezetni.

Én nem vagyok politikus, hanem katona és az egész Uniót katonai szempontból ítélem meg; de annyit mégis a te nagy politikai auktoritással szemben is bátorodom megjegyezni, hogy nem.

nagy haszna lesz az Unióban az úrendnek; az erdélyi főispánok majd Pestről fogják kapni a parancsot, — a hol nem ismerik az erdélyi viszonyokat, míg most egy Gubernátor kormányoz, a kit ti magatok kandidáltatok és a ki azt teszi, a mit ti akartok, nem pedig azt, a mit a demagógusok fognak nektek diktálni.

De a politikát neked hagyom és mint régi bajtárs írok neked az Unióról, mint katona. A monarchia jelenleg rettentő állapotban van. Ausztriában forradalom, Olaszországban háború és Magyarországon egy Batthyány—Kossuth-féle diktatúra, mely előbb-utóbb forradalomra vezet.

Én e szerencsétlen helyzetben jobban ragaszkodom a dinasztia-hoz, mint valaha és utolsó lehetetelig védeni fogom a császári családot a forradalmi támadások ellen.

Remélem, még minden jóra fordul, utolsó esetben ha látjuk, hogy mindennek vége, oda hagyjuk Olaszországot és visszahívjuk Badeczyt vitéz hadseregével, — némelyek muszka intervenczióról is beszélnek — elég az, hogy rövid idő alatt Ausztriában rendet csinálunk és ha a rend az örökös tartományokban helyreállt, akkor majd Magyarországra kerül a sor, mert a jelen engedményekkel, melyeket kicsikartak a császártól, nem lehet a monarchiát fenntartani és az egésznek csak az lenne a vége, hogy Magyarország elszakadna Ausztriától és a legjobb esetben Palatínus Pistát emelnék a magyar királyi trónusra.

Ezt a hadsereg nem fogja túrni. A rend helyreállítása azzal fog kezdődni, hogy Erdélyt kezünkbe kerítjük, hogy a fellázadt Magyarországot két tűz közé szorítsuk és így a lázadásnak gyorsan véget vessünk.

Ha Te az Uniót keresztül viszed, de facto — nem pedig csak a papíron — akkor mi kényszerítve leszünk az oláhok segítségét igénybe venni s hogy aztán ebből mi lesz, azt elgondolhatod.

Azért azt tanácsolom neked, halaszd el az Uniót — ad calendae graecae.

*Récsey.*⁷⁸

⁷⁸ *Báró Récsey Ádám* (1775—1852) tábornagy, 1848 októberében miniszterelnökké nevezték ki, de kísérlete nem sikerült. A levéltörédéket édesapja jegyzőkönyve után közölte gróf Bethlen Miklós *Múlt és jelen* című könyve, 11—12. oldal.

MAURER MIHÁLY GRÓF TELEKI JÓZSEFNEK

— Román emigránsok érkezése, dákó-román tervek, a brassói politikai félfogás, szász izgatás az Unió ellen. —

*Nagy Méltóságú Gróf, Császári Királyi Kamarás
Fő Kormányzó Úr, Kegyelmes Uram!*

Ittenn Brassóban rövid idő alatt több rendbéli Idegenek jelentek meg, nevezetesen Moldvából egy fiatal Bált, Kantakuzón, Sztoneszto és Joneszko nevezetű Boárok, kik az ittenni körülmé-

nyékről tudakozódva, belé hozták szóváltásaikat Erdélynek: Magyarhonnal való egyesülése tárgyában, s oda vezették Társalgási beszélgetéseiket, mi szerént óhajtanák az régi Dácia helyre állíttását, a két első rövid idői itteni mulatása után el utazott Szebenen át a Balászfalván tartandó gyűlésre, a két utolsó holnap viszont oda utazandó, innen a közelebbi úgy nevezett Hétfaluban, a hol népes és tehetős oláság lakik, ki rándulásokat tettek s ottann a mind állították, Papokkal és lakósokkal titkos beszélgetéseket tartottak. Ittenn minden nap újjabb meg újjabb izgatások állanak elé, jelenleg Szebenbol vadnak hárman, a kik közöl egyik Sctomidt Konrád nevezetű volt országgyűlési követ, ezek merőben az Unió ellenni nyilatkozatokra akarják a Brassói közönséget bírni, vadnak sok ingadozók, de még is az nagyobb szám az Unió mellett áll tsak ugyan hatása lett, hogy feltételekről kezdenek gondolkozni, a mi által nemzetiségeket színlelik garantírozatni, azonban annyira tág értelmet adnak, mely szerént minden eddigi rendszereiket merőben meg hagyatni akarják — mely alázatos jelentésemet midőn ExceUjentiád engedelmeből megtenni bátorkodtam, mély tisztelettel örökölve maradok Excellentiádnak

alázatos szolgája

Brassó 9-ik Maj. 1848.

*Maurer Mihály.*⁷⁹

⁷⁹ A levél eredetije a magyar Országos Levéltárban. 1848. évi erdélyi főkormányzékai elnöki iratok, 1160. E. szám. — Ürmösi Maurer Mihály a 40-es években brassói kerületi biztos volt. Schmidt Konrád (1815—1884) nagyszebeni ügyvéd, országgyűlési követ, 1861-ben udvari tanácsos, 1861—1868-ig szász comes.

63.

LEMÉNY JÁNOS GRÓF TELEKI JÓZSEFNEK

— Panaszolja sérelmeit, az ifjak brutalitását, beszámol a románok felizgatásáról. —

Nagy Méltóságú Királyi Kormányzó Úr!
Kegyelmes Uram!

Ma egy igen hiteles tudósítást vévén arról, mi szerönt a bujtogató Iffiak innét Szebenbe menvén oda való lelkészemmel Mann Miklós, Barnutzie Simon, Boér Demeter, Bárb Miklós, Papp Sándor többször egybe esküdvén magokba el határozták, hogy ha én általak elő terjesztendő pontokat el nem fogadom, vagy ellene szegülek, engem el tegyenek s eldobván, mely szó betű szerönt annyit tesz: le dőltsenek.

Minyájon hüttel arra kötelezték magokat, hogy ha az Uniónak négy pontyairól le nem mondok, a Püspöki székről le dőltsenek.

Azt hirdették, minyájon Balászfalvára fegyveresen jelenyenek meg, s éppen Man Miklós Szebeni Papom Gura Riulin béli nem egyesült Papp Pópa Sztenianak azt mondogta, hogy fegyverkezve jelenyenek meg Balászfalván.

Popp Sándor a Szetseli útban öszvegyűlt s Saguna Püspök érkezését bő váró néptömegnek, hogy családostól gyermekestől jelennének 15-re Balásfalvára, a holott erővel mutassák meg, hogy a Román mindent meg győzhet; ezeket mondotta Director Fulye, Moga Teológus, Popovits mások jelen létébe.

A mit is jelenteni szükségesnek tartván leg mélyebb tisztelettel öröklek

Nagy Méltóságodnak

alázatos szolgálja

Balásfalván, Pünköst hava 10-én 1848.

*Lemény János*⁸⁰
Fogarasi Püspök,

⁸⁰ A levél eredetije az Országos Levéltárban. 1848. évi erdélyi főkor-mányszéki iratok, 1154. E. szám. Lemény (Pap) János (1780—1861) gör.. kat. püspök, magyarérelmű s a magyarságáért internált egyházfő.

64.

BÁRÓ WESSELÉNYI MIKLÓS GRÓF BATTYÁNY LAJOSNAK

— Az erdélyi helyzet, bírálja gróf Teleki kormányzót és báró Puchner altábornagyot, a parasztok közötti bujtotatásról, királyi biztos kiküldése szükségességéről, az Unióról, a katonaságról. —

Minister Elnök Úr!

E hivatalos iratom Erdélyt illeti; de oly tárgyat, melly ha közvetlen nem is, de közvetve nagyon is érdekli az ön hivatalos körömet;, mivel a vissza kapcsolat sikeres és békebeni végrehajtása s a törvényes rendnek s engedelmességnek kötelességemben álló fenntartása szorosán egybenfügg azzal: hogy Erdélyben béke van-e vagy paraszt lázadás, minek ott szélén állanak.

Különben is Erdélynek Magyarhon s korona számára meg, vagy meg nem tartása forog kérdésben. Olly hajóik léteznek Erdélyben, mellyek annak felbomlását, megsemmisültét, s oláh, vagy muszka hatalom martalékává válását vonhatják magok után. A kormányzó Gróf Teleky igen becsületes, jó és bölcs ember, de erély nélküli; a mostani körülményekben pedig erély egyedül az, mi a többi — bármi szép és jó tulajdonokat hasznosokká teheti. Működései a Commandirozóóival nem igen vágnak s hangzanak öszve, s köztök, mint látszik, nincs jó; egyetértés. Ebből foly az, hogy az országban levő katonai erő kevés és gyönge (többnyire mind oláh és ujoncz) volta mellett, a béke s engedelmisség fenntartására múlhatatlanul szükséges Székely katonaság nem használtatik, s nem használtathatik; mitől pedig lehet, hogy a legborzasztóbb parasztháború megelőzése, vagy pedig kitörése s elharapódzása függ. Ezek felvilágosítására ide mellékelem id. gróf Bethlen János most vett levelének töredékét.

E mellett nagy figyelmet érdemlő, mikép a parasztok közti ropant sok hajtogatások mind azt tárgyazzák s a parasztok rögeszméje, a, min sarkkint forog minden, mit tenni akarnak vagy mernek, az, hogy mind az, mi történik, nem a király (itt a nép mind császárnak hívja) parancsából s parancsa szerint, hanem éppen annak ellenére van; hogy az urak s nemesség tartja őket még mind elnyomva, és nem akarja nekik kiadni a szabadságot, mellyet a császár nekik már rég megadott; hogy e Császár által kiadott, de a nemesség által duggatott szabadságlevélben az van parancsolva, mikép minden föld, tehát az uraságé is köztök felosztassék. Azon hiedelem is sokaknál létezik, hogy a Császárt a magyar urak letették, elkergették sí helyébe magyar királyt tettek, de a ki nekik nem kell; nekik csak 5-ik Ferdinánd kellvén. Már a Mebbi két körülményt megfontolván, tisztán áll az egyedüli mód, mellyel a dolgon *könnyen* lehet és csalhatalaníú segíteni. Küldeni kell t. i. (de nem itt az országban most jelenlevőt kinevezni, hanem küldeni kell) teljes hatalmú királyi biztost, ki úgy jelenjök meg, mint Kegyelmes Urunk királyunk 5-ik Ferdinánd Ó császári királyi felségének személyese s annak képe; kitől mind kormányzó, mind commandirozó függenek; valamint az oláh és görög püspökök is. Ez parancsolná — mint király vagy császár személyese annak nevében — a béketűrést s nyugalmat; innepélyesen s elhatározottan hirdetné, hogy minden, mi a Felsőbbség részéről történik s parancsoltatik, az ő t. i. Császár vagy király akaratából s parancsából történik; hogy csak úgy kapandják meg a szabadságot, ha magukat csendesesen viselik; és hogy a katonaság arra van, s ha kell, még több is lesz az országban, hogy a rendet s engedelmességet tartsa fenn; minélfogva minden rendbontó s engedetlen keményen fog büntettetni. Kezeskedni lehet, hogy ez által tökéletesen biztosítva lenne a törvényes engedelmisség és béke; s a közbátorság háborítlan maradna a közelebbi országgyűlés eredményéig; de természetesen ezen eredménynek a teljes és feltétlen wniónak kellene lennie; melly főként a parasztoakra nézvei üdvös eredményeivel tüstént életbe lépne. Királyi biztosnak legjobb lenne Prényi Zsigmond; Way Miklós vagy Way Ábrahám is betöltenek helyöket. Haller Ferencz (a volt Bán) sem lenne rossz. Az ő tiszta lelkéről s hűségéről én, ki őt igen rég, s igen közlről ismerem, felelék. Ő olly dolgokban, mellyeket ő kötelességének ismer, s mik neki meg parancsoltatnak, érelyes, tevékeny és pontos. Lehetne ezen Kir. Biztos egyszersmind országgyűlési kir. biztos is; de talán jobb lenne, ha attól külön állna s mentül előbb megjelenvén (minden óra idővesztés veszélyes), külön működne.

A magyar ministeriumnak Erdély még fájdalom nem áll rendelkezése alatt; de éppen hogy valaha, sőt mentül előbb állhasson, hogy Felsőges Urunk királyunk s honunknak megtartassák, a iennebbi tökéletesen bizonyos s csalhatlan óv- és gyógyszer alkalmazása és a főséges Nádor s (szeretett Ministeriumunknak szebb, méltóbb s üdvösb feladata nem lehet, mint annak Felsőges Urunk Királyunknál! eszközlésén egész eréllyel működni.

Királyi biztosi működésem eddigi kívánt eredménye folytáról a Belügyminister Urnak megtettem jelentésemet. Ezennel jelentem:

miszerint a Zilahon levő huszár telep kormány (Depot) még nem vett Ezredétől (Hannover huszár) a hadügyministerium részéről még April végével azon Ezred kormányhoz, az illető hadi fővezérség által juttatott parancs következtében rendeletet; ellenben kapott az erdélyi főhadi vezérségtől azt iránt parancsot, hogy Erdélybe leendő költözésre állana készen. Én azonnal írok a Erdélyi Commandírozónak, őt azon Depotnak Zilahon leendő hagyására kérvén; mivel arra ott valóban szükség van. Ha a hadügyminiszterség teend e tárgyban lépést, remélhetőleg sükere leend. Jelentem továbbá, mi kép hivatalos értesítés érkezett, hogy az erdélyi hadvezérség rendeletével Turszky gyalog earedbeli 3 század fog közelebről ide szállásolásul megérkezni. Ez által közkívánat teljesülend; s hasznos is leend jelenlétök a csend fentartására, habár nagyon komoly esetekben s körülmények iközt aligha sokat lehetne ezen mind oláhokból s nagyára újonczokból álló seregre száínítaini. Azonban reméllem, hogy kir. biztosí jelenlétemnek már is igen üdvösnek bizonyuló hatása, a katonai erő használatát feleslegessé teendi.

Zsibón, Május 11-én 1848.

*Wesselényi Miklós*⁸¹

kir. biztos.

⁸¹ A levél eredetije az Országos Levéltárhaoi. 1848. évi belügyminiazteri iratok, 155. B. eln. szátoi. *Gróf Haller Ferenc (1796—1875)* József főherceg főhadsegéje, lovassági tábornok, horvát bán, városi testörkapitány.

65.

IDŐSB GRÓF BETHLEN JÁNOS BÁRÓ WESSELÉNYI MIKLÓSNAK

— Az országgyűlés kihirdetése, a balázsfalvi gyűlés, kolozsmegeyi hangulat, a székely katonaság, pesti ifjak jövetele. —

Tisztelt barátom!

Kolozsvár Mái 12. 1848

Folyó hó 8 és 9-éről írt leveleidet tegnap egyszerre vettem. A mi szállásodat illeti, én próbáltam számodra kényelmes követi szállást szerezni, de most csaknem kormány nélküli állapotunkban, midőn mindenki, csak ha tetszik — fogad szót, a dietalis szállások csinálása oly nehéz, hogy senki illetőségénél nagyobbat nem kaphat. Látván ezen körülményt, én az Apor-háznál, mely a Monostor utcza szegletén van, néztem számodra egy öt szobából és konyhából álló szállást, melynek ára félve 120 p. forint. Ez is ugyan már assignálva vagyok az egyik ítélő-mesternek. de ezen nehézséget el lehet háritani. Wesselényi Ferenczel a dolog iránt beszéltem és annak további részleteit reá bíztam.

Diétánk a kormánytól lejött — királyi biztos Puchner, — Kegia propositiok: a.) Cacellarius, b.) Tabulae praeses választása, c.) ITnio iránti *tanácskozás*, d.) úrbéri viszonyok megszüntetése, e.) közteherviselés, f.) az oláh nemzet iránti rendelkezés és a disz unita vallásnak a recepták közé való felvétele (ezzel úgy látszik paralísáltatni akar a.z unió eszméje), g.) sajtószabadság és sajtó-törvények.

Szász Károly tegnap előtt megérkezett Pestről. Tegnap Enyedre utazott, onnan vasárnap a balázsfalvi népgyűlésre menendő. Oda számos katonaság és artilleria fog megjelenni generális Schuster Vezérlete alatt. A szászok reactioja következtében, kik az oláhokkal kibékülve őket teljes mértékben a magyarok ellen fellázították, félő hogy a balázsfalvi gyűlés sok ezrekből fog állani. Bánfi Miklós a guberniumtól még egy más polgári biztost is kórt, ki is consiliarius Szabó Lajost oda rendelte.

Úgy látszik, hogy a bécsi camarillától tervezett anticonstitutionalis reactio a bécsi nép újabb demonstratiója és a Ficquelmont, Zanini és Hoyos lelépések által gyengül, minek a mi országgyűlésünkre is jó hatása lehet. Szász Károly azt mondja, hogy máj. 1-én három magyar minisztertől hallotta, hogy a Jellasioh letétele és inactionáltatása bizonyos. Azonban hivatalos tudósítás ez iránt még nincs.

Kolozsvár környéke pillanatnyira csendesedni kezdett, mit is a Béli Borsán tett erélyes fellépésének lehet köszönni; őt mi ketten Zeyk Józival küldöttettük ki a guberniummal Borsára, mert nekünk meggyőződésünk az, hogy az úrbéresnek önére jeni felszabadulása éppen oly veszedelmes lenne, mint a' milyen kívánatos, hogy az országgyűlés minél előbb a robotot megszüntesse. Néked ezen állítást nincs miért bővebben magyarázni, mert legjobban ismered a dolgok állását.

A székely nemzethez intézett felszólításod mind a három kolozsvári hírlapban részint ma, részint holnap kijövend. Ezen kívül kinyomatot azt minél gazdaságosabban 300 példányokban, melyből 50-t a közzellévő székely huszárokhoz küldök, 250-t pedig Bethlen Jánosnak adok által minél előbbi elterjesztés Végett. Mikes a székellyekkel ma indul ki, t. i. azon 4 századdal, mely Uzonból visszatért volt és Fogarasig elkíséri őket. A kérdéses puskákat is kiadták a székelyek és annak következtében a comomndirozó is kiadatta a magyarok számára a naszódi 1.500 fegyvert, melynek elhozására a kolozsvári városgazda ma el is ment.

Lemény püspöknek szóló hivatalos leveledet még tegnap guberniális sürgöny által elküldöttem.

Nagy figyelmet érdemlő körülmény az, hogy mint Szász mondja, Pestről a Vasvári vezérlete alatt 500 fegyveres ifjú ember indult el, gyalog, a mi országgyűlésünkre megjelenendő. Ezek a mi itteni ifjainkkal fraternisálván, előre látható, hogy az összes ifjúság közt licitatio lesz az iránt, hogy melyik kövessen el nagyobb extra-vagantiat. Vedd éhez számításba a katona királyi biztost, az ide jövőendő erős garnisont és érkezendő artilleriát és meg leendesz győződve, hogy a jövő diétán egy oly össze koccanástól, melyben ifjaink és polgáraink a kurtábbat fogják húzni, és a mely mindenestre a jó ügynek kárára lészen: félni lehet. Ennek véleményem szerint más óvszere nincs, mint az, hogy egy néhány derék ifjaink, a melyenek például Bethlen Gergely, az ifjú Bethlen Gábor és Józsi s ha bejönne Teleki Sándor, tegyék magokat az ifjúság élére és igyekezzenek őket józanon vezetni.

Jere be tisztelt barátom minél előbb, mert én megvallom, hogy kifáradtam, és ha sikerül a csendet és békét az országgyűlése kinyitásáig, tehát még 18 napokig, fentartani, akkor mi ketten Zeyk Józssival oly nagy szolgálatot tettünk a hazának, melynél nagyobbat a tökéletes kormány nélküli állapotot tekintetbe véve tennünk alig ha lehetett volna. Azonba, a kritilras napok még korántsem tölték el, mert hátra még a balázsfalvi gyűlés. Tegnap itt Kolozsváron mentek át a balázsfalvi nagy gyűlésre m. honi oláh papok. Ennek igen örvendek, mert azok az unió érdekében küldettek oda.

Nódet és gyermekeidet Zsuzsikával együtt ölelve, maradok
tisztelő barátod

*Id. Bethlen János.*⁸²

⁸² Az Erdélyi Nemzeti Múzeumban levő eredetiről, báró Wesselényi családi levéltár. *Béleli Ferenc gróf* (1798—1880) Küküllő megye főispánja. *Wesselényi Ferenc báró* (1810—1885) dohexkai főispán. Szabó Lajos (csik-szentmártoni) (1801—1894) erdélyi guberniumi felesküdtött jegyző, 1834-ben titkár, 1842-ben tanácsos, 1847-iben erdélyi főkormányiszéki tanácsos, az 50-es években nagyszzebeni helytartósági tanácsos. *Bethlen Gergely* (1818—1867) 1848—49-ben huszárezredes, az 50-es években Észak-Amerikában, 1859—1866-ban olasz mozgalmak idején kir. ezredéét. *Iff. Bethlen Gábor* (1821—1900) zaatám-di főispán. *Bethlen József* (1823—1896) honvéd lovassági kapitány.

66.

SZENTIVÁNYI ÖDÖN SZEMÉRE BERTALANNAK

— A lipiói nép rémülete, Hodzsa izgatása, kommunista mozgolódás, Stur és Hodzsa kapcsolata, barátaik névsora, a rend fenntartása. —

Belügy minist er Úr!

Alig vannak s múlnak percei a jelen napoknak és óráknak, mellyeket saját lakomon nem a megrémültek biztatása, megnyugtata-sa, kihallgatása és capacitálása fáradtságos munkájában kellene eltöltenem. Gazdag, szegény, — úr, nép, nemes, földműves, hivatalnok s mindezek hírt hordó cselédei egymást érik szobámban új híreikkel, különbféle sürgetésekkel, tanácsokkal, kívánatokkal és már már csak követelésekkel is, reggel, napközben s késő estvón is. Az aggodásból eredett félelem, rémülés úgy a népben, mint a birtokos nemességben már nemcsak tető pontjára ért, — félelem és tanácsolás lázával jár kél szüntelen lazításról beszélve a birtokos nemesség, — az izgatóktóli félelem lázával, de magát még mind csendesen viselve sugdos a nép s hirdet különbnél különbféle híreket a muszkákról, — Sturról és Pozsonybeli kiveretősérről, Herczeg Metternichről, ki szerintök a lázzitók közt a szlávoknak magyarok ellen pártját fogni van, s több ilyeneket. Alig indítottam útnak tegnapi tudósításomat, midőn mindféle osztályúak s állásnak jelen-tek meg nálam mindenféle híreikkel, tőlem tanácsot, segélyt s_ rendelkezést kórvén és kívánván. Mind e hírek közöl bizonyos miként Hodza Szent Miklósi lelkész és Szent Miklósi s Verbiczei nemzet-őrségnek, az általa letett eskünek azon értelmet magyarázott,

miszerint említett nemzetőrség az általa letett eskü szentsége s erejénél fogva a tót-szláv nemzetiség védelmére s terjesztésére köteleztetett a törvény és Ön maga által, s hogy nem magyar, hanem egyenesen és tisztán tót, azaz szláv nemzetőrség s ennél fogva mint illetet a pánszláv agitátorok iránt tanúsítandó tisztelkedés tételére is felszólította, — de sikertelenül, mert a nemzetőrség kapitánya. Pongrácz Dénes, hivatalának illy esetben letételét kijelentvén, említett nemzetőrség a lelkész kívánatát megtagadá teljesíteni. Bizonyos továbbá, hogy az Andrásfalvi fordóban, hol a Szentmiklósi nemzetőrség is jelen volt, bizonyos általok a ministeriumhoz s a felséghez terjesztendő petitióról tanácskozáván, beszédeik közben a nemzetőrséghez s néphez communisticus czélzatú, t. i. „ki a kanapékkal, úri házbútor szerekkel, — hogy az erdők, curiák, legelőktb. a nép közt, az uraktól elvétetvén, Mosztandók“ nyilatkozatokat intéztek, mellyeket Szent Miklóson is, szigorú rendelkezésem, következtében, csak hol lehetett ismételvén, a vagyonosb lakosokat rómülésbe ejtek. Bizonyos végre, hogy ezen tót agitátorok szétszórtak ugyan Szent Miklósról, — de néhány egyén még is közölök a tarnóczi evangelicus paphoz, ki maga is egyike a legdühöseb pánszlávoknaik s rossz jellemű embereknek, mennyiben jelenleg is criminalis actio alatt áll, vonult, Stur pedig említett Hodzánál tartózkodik s hogy Hodza azon nyilatkozatot tévé közöttük s a nép előtt, hogy két hét múlva mindenenk eldőlni s teljesedni kell mi a népet még nagyobb rémülésbe ejté. Mindezekből méltóztatik átlátni Belügy minister úr, hogy említett Hodzának s társainak elfogatása már csak a megrémültek megnyugtatása tekintetéből is okvetlen szükséges.

Ezen igazgatók Liptóba első megjelenésökkor czél jókat Rózsahegyén s Lipszén is megkísérelték, — de kiveretek s kihajtottak s úgy jöttek Szent Miklósrá. Neveik következők: Stur Lajos, Kucsera János Thuróczmegyei kir. táblai hites jegyző, Daxner István Gömörmegyei Tiszolcz városból hites ügyvéd, — Prancziszci János iGömörmegyei Hmiste helységből, Gömörmegyei másodalispán írnoka, — Czochius Tofcr árvamegye Jaszenora helység lelkésze, Ferjenosik Miklós zólyomi lakos, — Cservenák András selmeczbányai practicans, — Stephanovics Samu besaterczebányai hittudományt tanuló, — Stekl Samu selmeczbányai practicans, — Húrban József nyitra megyei Hlbökó helység lelkésze, — Schlicta Szlavonil földmérői gyakornok Thuróczból, — Abaffy Brankó Bánátból törvény tanuló, — Jeszenszky János Thuróczmegyei tiszteletbeli eskütt; Kelner Péter Posonyi tót újság szerkesztői segéd, — Böhuny Péter Árvamegyei képviselő, — Sztraka Tódor János pesti, Skultéti Horiszláv Gömörmegyei Szuszova helység lelkésze. Mind ezen körülmények közt én a szükséges rendelkezéseket megtettem, a középponti főbíró tovább is Szent Miklóson maradni, éber figyelemmel vigyázni s a szükséghez képest intézkedni utasítván; s a többi szolgabírákat is a csend fölötti örökösre felszólítván. Említett Hodzának egy szinte pánszlavismussal teljes szellemű s csak éppen most kijött könyvét ide zárva kívántam Belügyminister Úrnak a végett megküldeni, hogy ennek s a már megküldött szláv

proclamatiónak betűje s nyomtatása ugyanaz, s Verthmüller a proclamatio megjelente után két nappal volt s tartózkodott Hodzúnál Szentmiklóson.

Polgár tisztelettel maradván Belügynünister úrnak
alázatos szolgálója

Liptó szent Iványban május 13-án 1848

*Szent Iványi Ödön*⁸³

Első alispán.

⁸³ Eredetije a magyar Országos Levéltárban, 1848. évi belügyminiszteri iratok, 152. B. ein. szám. *Szent Ivány Ödön* (1813—1868) Liptó megye alispánja, 1839—1848-ban országgyűlési követe, majd főispán. *Stur Lajos* (1816—1856) tót lapszerkesztő, író, pozsonyi ev. liceumi tanár. *Hodza Mihály* (1811—1870) liptószentmiklósi ev. lelkész, tót politikus és író.

67.

CSÁNY LÁSZLÓ SZEMERE BERTALANNAK

— A muraközi helyzet, az illír párt munkája, katonaságot kér. —

Tisztelt Minister Úr!

Horváth országnak törvény kívüli állását, a Magyar koronátul jelenleg tetleges elszakadását, jelentésemet átadó, üldözötten barangoló horvát magyar híveink, terjedelmesen és körülményesen előadaiidják, én a tapasztaltak következtében újra, meg iijra felkérem tisztelt Minister Uralt, méltóztasson minél előbb katonaságot szállítani Muraiközbe, hol már a mai napi jelentésemben foglalt helységekben kívül, amint arról most értesülve vagyok, már több helyeken mutatkoznak a nyugtalanságnak jelyei. Mennyit emberileg tenni lehet, én tudok is, akarok is tenni; de minden erő nélkül, a részint illír szellemtüi áthatott, részint a fenyegetésektüi elfélemlett népnél zavarok, általános zavarok esetében, csudát mívelni nem tudok. Mennyire fekügyön szívemen a valóságnak kivilágítása, szolgáljon bizonyásgul ide tett utam, egyedül azért, hogy, fegyverek szárításáról magamnak biztos tudomást szerezzek, me-rt én családokban élni nem akarok, és már sokszor meg csaiatva,, minden híreknak hitelt nem adok, — ide jövelelemmel a letartóztatni rendelt fegyverek helyett tapasztaltam, hogy szurony tokok szállítványa lön letartóztatva, mit tüstént át adattam a Nedeliczi harminczad hivatalnak, a kellő helyre szállítási rendelettel, — rendeletemet azonban a katonai kíséret nélküli szállítványokra nézve vissza nem vettem, úgy tekintvén azokat, mint csempészetet.

Valamint egy részről a szárnyoló fekete szomorító híreknak csak felét hiszem, úgy más részről meg vagyok arról győződve, hogy az illírek élhetetlen pártja, Mura-közöt kíséret nélkül nem hagyandja, azért a legnagyobb hanyagság vétkéről vádolnám magamat, ha azon javallatommal fel hagynék, mi szerint én mindenek felett szükségesnek látom, hogy ide katonaság szállítasson, semmi másra, mint Muraköz felsegélésére használandó. Méltóztatásék elhinni, hogy én sémit túlhajtani nem szoktam.

Eddigi eljárásomat rendkívüli keménység nem bélyegzi, nem bélyegzi egy pálczaütés is, és mégis mindenütt olyan sikere volt, hoigy ismételés esete sehol nem mutatkozik — de már Muraközre nézve adhatják elő magukat körülmények, mik az Illir párt elijesztésére szigorúbb rendeleteket teendnek szükségessé, ez érdemben nem lenne czölelles engemet statariumi joggal felhatalmazni — hogy én ezzel élni nem fogok, azt lelkemben hiszem, de ijesztő esz-
közül haszonnal szolgálhat az kezemben — méltóztassék a körülmé-
nyekhez alkalmazva ebéli indítványomat elfogadni, vagy elvetni.

A katonaság segéddíját újra meg újra bátor vagyok ajánlani, nagy különbség van a jó kedvbül, és a hideg kötelességből szolgáló (katonaság között).

Holnapi napon elkezdem munkámat a járásban, reménységem van azt mielőbb be végezhetni, mert az izgatások még nem tették meg az átolános veszélyes hatást. Maradok

Mólyen tisztelt Minister Urnák

alázatos szolgálja

Csáktornyán, Május lá-én 1848.

*Csány László.*⁸⁴

⁸⁴ Eredeti: Országos Levéltárban. 1848. évi belügyminisztériumi iratok 1852. szám. *Csány László* (1790—1849) huszártisztból Zala megye táblabírója, 1848-bani dunántúli, majd Görgye táborabeli kormánybiztos, 1849-ben miniszter. Mártírhalált halt.

68.

SZEMERE BERTALAN BÁRÓ HRABOVSKY ALTÁBORNAGYNAK

— A délvidéki teendőkről. —

Báró Hrabovszky János főhadi biztos Úrnak.

Becses sorait vettem. E levelet viszi K. * tanácsnok. — Zsitvajr József úr is viszi az újabb megbízást. — A király 's haza szeme Önön függ. — Adott nagy hatalmat szent czélra. — Az alkotmányt nem szabad egyes embernek széttépni. Ön helyre fogja állítani a törvények tiszteletét. A kiforgatni czélzott alkotmányt sarkaiba vissza fogja illeszteni. Derék tetteit megkoronázza azzal, mi hálára fakasztja a fejedelmet és hazát. — Isten áldása díszes munkájára. — A feladatt talán nehéz, talán könnyű, de nagy minden esetre. Méltó tehetségeinek nagyszerűségéhez. — Menjen, lássson, győzzön!

Fogadja hazafiúi tiszteletemet

Budapest Május 14-én 1848.

Belügyminiszter

*Szemere.*⁸⁵

⁸⁵ Fogalmazvány az Országos Levéltárban. Belügyminisztériumi iratok, 63. eln. szám. *Hrabovszky János báró*, (1779—1852) Mária Terézia-rend vitéze, 1837-ben altábornagy, 1848-tban Horvátországban főparancsnok, 1849—1852-ben olműzti fogoly. *Zsitvay József* szerémi alispán és országgyűlési követ.

69.

KARÁTSONYI LÁSZLÓ SZEMERÉNEK

— Torontáli mozgalmakról, katonaságra van szüksége. —
928

Belügyminiszter Úr!

A Carlovitzi tudósítások folytonosan nyugtalanítanak — ott hír szerint az Érsek Patriarchának meg választott, ott Vojvoda ki kiáltatott.

Mi történend itt e hírekre? azt ítélje meg egyelőre a tisztelt miniszter úr — de legyen szíves a latba vetni, mikép ezen támadók, rász akarók és izgatók ellenében nekünk öszvesen egy osztály gyalog és hat század lovas katonaságunk vagyon s mikép ezen erő a kerülnek féken tartására talán elegendő, de ha N. Becskerekre, hol 300 nehéz rabunk vagyon, ha a 16.000 lelket olvasó N. Becskerekre — melly oly ponton áll, hogy naponta a lázítók észrevétlenül is megjelennek, legalább annyi erő egyhamar nem érkezik, lehetetlen azt megtartanom.

Megvallom, hogy szinte szégyen köven állok, midőn mindannyiszor kérek, de nem tudja senki az itteni állapotot, mikép én esmérem azt, és azért kéntelen vagyok ismét kérni, ismét könyörögni, bár valaha kedvező válasz érkezne.

Költ N. Kikindán Május 15-én 1848.

Karátsonyi László⁸⁶

R. Ali Ispán.

⁸⁶ Eredetije az Országos Levéltárban. 1848. évi belügyminisztériumi iratok, 1854. szám. *Karátsonyi László* (1806—1869) torontáli alispán, ország-gyűlési követ,

70.

SZEMERE BERTALAN BÁRÓ HRABOVSZKY JÁNOSNAK

— A szerb határzárlatról, a délvidéki bujtogató&ról. —

B. Hrahovszky altábornagynak.

Azon fontos körülmények folytában, miket Ő Fenségének a Nádornak bejelentett, hivatalosan arra szólítom fel, miképen az illető határszéleken a legszigorúbb intézkedéseket teendi, hogy *külföldről* csak minden kétségen felüliek bocsátassanak ált a határon, ha szinte a kereskedés kárával történik is. Sőt a körülmények súlyosbodása szerint minden közlekedést is megtilthat, épen mintha hadi állapot esete állott volna elő.

Minden fegyvert, mit áltvinnének és behoznának, el fog koboztatni. A Belgrádi basát a török birodalomnak is ellenséges e mozgalmról értesíti rögtön és örökösre, intézkedésre, erélyes fellépésre szólítja fel, mint barátságos hatalmat.

Az austriai ügyvivőt szinte sürgősen értesíti, s kötelessége éber teljesítésére felhívja.

Még azon hatóságokat is figyelmezteti, mellyek közvetlen rendelkezése alatt nem állanak.

Természetesen a gyanúsokat, a bűnösöket elfogatja. A külföldi lapokat eltiltja. A sajtót különös őrködés alá veendi, addig míg a vidék e harezias állapotban leend.

A hazát meg kell menteni minden áron. Próbált karjára és éberségére számol király és haza, melly becsüli és benne bizodal-
mát helyezi.

Fogadja haizafias tiszteletemet.

Buda, Május 15. 1848.

*Belügy minist er
Szemere Bertalan⁸⁷*

⁸⁷ Fogalmazvány az Országos Levéltárban. 1848. évi belügyminisz-
tériumi iratok, 66. eln. B. szám.

71.

SZÁSZ KÁROLY GRÓF BATTHYÁNY LAJOSNAK

— Az Unió elleni bujtogításokról, a szász hivatalnokokról, a román püspökökről, a balázsfalvi gyűlésről, unióellenes határozatról s a bécsi kézről. —

Enyed, 18 15/5 48.

Méltóságos Gróf, minister-elnök úr!

Méltóságodnak Bécsben múlatása alatt a' Cültus minister úrtól nyert engedelemmel Erdélybe utazván itteni dolgaimat rendezendő 's volt kis hazám utolsó országgyűlésén követi helyem elfoglalandó, éppen azon *cselszövények színhelyére* érkeztem, melyek a' két haza leg magasabb 's lég üdvösebb föladata — az Unió ellen — itt szövetnek 's észrevételem eredményéről Méltóságodat 's a magas Ministerratot sietőleg tudósítani kötelességemnek tartottam.

Erdélynek minden magyar 's székely törvényhatóságaiban az unió eszméje lelkesedett visszhangra 's hő pártolásra tanált "s bár nem tagadhatni hogy az úrbéri szolgálatoknak 's dézmáknak azzal kapcsolatban álló megszüntetése számos egyesekben keserű érzéseket támasztott, azok mindazonáltal sehol nyilvános demonstrációkban ki nem törtek, sem alattomos ármánykodássá nem fajultak az egész magyar 's Székely földön. Ellenben egészen másként ütött ki a' dolog *Szász földön*, hol egy Bécsből mindig kegyenczileg pártolt *Bureaucratia* kezében van a' népakaratnak mind aránya, mind nyilvánulása. *Ez a' hivatali tekintély 's hatalom által maga személyzete 's családjai számára patriciusi előjogokat 's zsarolásokat*

bitorló bureaucratia, melynek rendelkezése alatt milliót felülhaladó nemzeti pénztár áll, egyfelől rettegven az unió következtében nyakára hágható népemancipációtól másfelől félívén a nyomatókat melylyel a' külön erdélyi országgyűlésen, csekély száma 's nem magasabb intelligentiájának daczára, mint Erdély alkotmányos súlyában kiszabott egy harmad részszel osztozó, Bécsből pedig mindig kiváltán pártolt alkotó rózsz bírt, kétségbe eséssel határos elkeseredéssel szegült ellenébe az unió eszméjének, noha két Szász kerületben ú. ni. Brassó vidékén 's Segesvár Szókben, melyek mint Székely földszomszédjai e derék nemzettel barátságosabb hangulatban éltek, gyengébbnek látszott ezen ellenszenv, sőt egy előre uniohozi Sympathiák is mutatkoztak; de a' többiek 's főleg Szeben hajthatatlanok valának. Azomban az egész bölcs Szász nemzet tanácsot 's módot tanálni az uniótól! menekülésre nem tudá, 's ezért Bécsbe folyamodott hű Ágenseihez 's régi pártfogóihoz, kiktől örömmel fogadott a' fölszólítás 's az a' terv koholtatott hogy az unió létrejöttét az Oláh nemzet közbe léptetése által kell 's lehet legsikeresebben megakadályozni. Ezen terv munkába vételére küldetett le Bécsből Rosenfeld — gondolom a' Conferentiai tollvivő vagy annak testvére, elfogadtatott önként nyújtott jobbja az erdélyi görög nem egyesült püspöknek Saguna-nak, ki hihetőleg Bécsben is járt közelebbről megerősítő diplomájának kivitelére; mindenesetre frateraisált az ösmeretes napokba a' Horváthokkal 's a' kikindai lázítókkal, 's utasítások küldettek az Erdélyi katonai Kormányhoz 's megjelentek bujtogatósi működésre Szebenben gróf Waldstein ezredesi helytartó a' 3-ik számú könnyű lovas ezredben 's egy talán ugyan azon ezredbeli tiszt gróf Alberti. A Bécs-Szebeni terv kivitelére első lépés volt az oláh nemzet kebeléből bujtogatókat nyerni meg ámitással 's vesztegetéssel, 's ilyenek számosan is tanálkoztak, leginkább a' balásfalvi felsőbb 's alsóbb Clerusból, kikben nagy boszszuság lappang a' hazafiúi loyalis gondolkodású egyesült görög Püspök Lemény ellen, mióta bizonyos 1843-ban keletkezett oskolai zavargások következtében egy Kanonok, éppen a nagy Prépost 's némely oktatók, helyeiktől elmozdítottak, továbbá Proeuratorok, Cancellisták (Juratusok) soraiból. Ezen bujtogatóknak egy része — mint emlitem — hideg Önzéssel pénzért működött, más része exaltalt fanaticusokból áll, kik vagy egy fölállítandó ujj Dáciáról^ Oláh és Moldva országokat, Bukovinát 's fél vagy egész Erdélyt sőt Magyarhon Erdéllyel szomszédos széleit is magában foglalóról, vagy egy valachisált önálló Erdélyről ábrándoznak. Illy emissariusok járták bé Balásfalván Cipár Kanonok és Pumnul Profesoroknál tett felosztás szerint Erdélynek minden oláh lakosú falvait 's azt hintették az oláh nép fülébe, hogy a magyarokhoz ne ragaszkodjanak, hogy szabadságukat az unió által nyernék meg, senkinek el ne hidjék, mert felszabadittatásokat a Császár — egyetértve a római pápával — már megadta, a rendelet rég lejött, de azt a magyar aristocratia elsikkasztva tartja; gyűljenek tehát április 28-ikára Balásfalvára, ott vagy teljes emancipatiojokat kihirdettetni hallandók, vagy a' teendőket elhatározandók. Ezen lépésről értesülvén a' balásfalvi egyesült püspök, tudósította az erdélyi Kormányzót, 's tőle azt

a rendeletet vette, hogy az alatta álló papi előjárókhoz szétküldendő rendeletek által ezen törvénytelen gyűlésen megjelenéstől minden Oláhokat tiltson el, ellenben maga hirdessen laz egyház vidéki esepesekekből 's ezek által magok mellé választandó egyházi 's világi értelmesebbekből alakulandó más Oláh nemzeti gyűlést ugyancsak Balásfalvára Május 15-kére, hova a' Kormány Szék is biztosait fogja küldeni. Mind kettő megtörtént, de az első gyűlésre is csakugyan megjelent mint egy három ezer ember, kikre lázítólag hatni a *bujtogat óknak* legjobb, 's szorgalmason is használt módjok vala, ellenben a másodikon, melyre fő elnökül a' görög egyesült, másodelnökül a' görög neon egyesült püspök valának a kormány Szék által kinevezve, *magam, ki Pestről az előtt két nappal érkeztem Vissza — tanuja valék a' több mint 15.000-ből álló népgyűlésnek, mely a két kinevezett elnökök mellé másodelnöknek Barnucz-ot, az elmozdított proffessort, a' legünnepelebb népembert nemzetéből kiáltá ki.* Jelen voltak} ezen gyűlésen 's abban mint az oláh nép tagjai vettek részt több nemesek is, kik eddig magukat magyaroknak vallották, most pedig oláhoknak nyilvánították: pl a' nyugalmazott erdélyi öancellár, Nopcsa Elek testvére, legközelebből lemondott Hunyad megyei főispány, *Nopcsa László*, közelebbi országgyűlésen volt Hunyadmegyei követ, *Jordán Domokos* sat... 's a' Kormányzó felszólítása következtében mintegy nyolcszáz főre menő katonaság is volt rendelve, a' megzavarodható csend és rend helyreállítására Tábornok *Schurter* vezérlete alatt, ki teljességgel nem arra volt utasítva katonai felsősége által, hogy előfordulható eseteikben a' jelenlévő kormány székbiztosoktól várja a' felszólítást 's azoktól veendő utasítás szerint működjék, hanem magától a' hadi főparancsnoktól bírt utasítással teendői felől, melyben többek közt az is állott, hogyha a' tanácskozó oláhok nyilatkozataikban túlságokra csapongnának is, azért föl ne lépjen, *nem lehetvén ily tanácskozásban gyakorlatlan néptől higadt értekeződést várni.* A tábornok valóban ily utasíttatásában annak szelleméhez illő, 's hihetőleg szóbeli magyarázattal még bővített értelmében járt is el, midőn pl a' katonaságot a' megelőzőj napokban, mikor már ezerekre menő nép volt bégyűlve, nem helyben tartotta, hanem a' körül fekvő falvakban engedte tanyázni, a' gyűlés napján pedig, mikor a* tanácskozás a' mező-város egyik végén fekvő réten tartatott, katonáit azzal éppen szemben, a' városi ellenkező végén szintén a' mezőre állította fel, úgy hogy a' nép katonának kópét sem látta, a' népvezetők azon kérését, hogy hozandó határozataikat mindannyiszor, mikor kívánják, tisztelgő sálvókkal kísérje, a' polgári biztosokkali értekezés nélkül teljesíttetni meg ígérte 's ezeknek ellen mondása nyomán is ígérétét csak annyira módosította, hogy azon határozatokat üdvözli salve lövésekkel, melyekben a' Császár neve tisztelgőleg fog említetni, mit e szerint vett teljesezésbe is. Ily connisentia fitogatás mellett hatállyal kellett bírni a' népvezetők folytatott bujtogatásainak, mi szerint azzal ámiták a' népet, hogy a' katonaság megjelenése az oláh nép mellett 's az ők állításaik igazolására történt, hogy a' magyarok a' Császár ellen felköltek, helyébe István fő Herczeget választották Királyuknak, ellenben nékiek a' jó Ferdinándhoz, ki az olá nemzetet pártolja

's szabaddá teszi, híveknek kell maradniok, minek jeléül improvisált nemzeti lobogojok (setétkék, veres és fehér) mellé az austriai fekete sárgát is kitűzék, 's az ezen ámitásokkal feltüzelt népet az unió elleni nyilatkozatra buzdíták, igen eszélyes politicával arra is intvén mindenkit 's szoross felügyelettel eszközölvén is, hogy részegség, garázdálkodás vagy éppen erőszakos kitörés elé ne forduljon, melynek ellene állani a' katonaság kénytelen leendvén, annak részökre működése felől terjesztett ámitásaik hazugsága kitünendett volna. Ami magát a' tanácskozások 's határozatok folyamát illeti: kezdődött a' gyűlés nagy mise után a' Székes templomban, de köz felkiáltás nyomán azonnal áttétetett a' már említett helyre a falun vagy városon kívül; ott újabb mise után kinyitottott a' két püspök elnöklése alatt. Első tétemény volt egy eskü forma készítése, melynek tartalma: hűség a' Császárhoz és Ausztriai birodalomhoz, béke a hon több nemzeteivel, hűség életre halálra az Oláh nemzethez 's anak jegai kivívásához; az egyesültek Püspökének kívánatára iktattott bé ezen Szó után „a Császárhoz“ a „és a hazához“ a jog kivívási czikkhez pedig ez ragasztott „törvényes úton“. Ezen esküt egyszerre tette le minden oláh 's azok soraiban a már említett *Nopcsa és Jordán* is A' gyűlés többi részét, mely négy napokra terjedt 's a két utolsóra fejenként fél-fél húszas napi díj osztott ki esmeretlen kéztől mondanám ha Schmidt Conrad a tekintélyes és dühös szász Szebenből még két társaival jelen nincs egy petitio feletti szónoklatok, annak megkésztése, felolvasása 's megállítása töltötték ki, harmincz tagból álló küldöttség választván, mely azt ő Felségének nyújtsa bé *Saguna* fő és Nopcsa másodvezérlete alatt 's *máz* tagból álló, mely *Lemény* vezetése mellett az országgyűlésnek adja bé. A bécsieknek Május 29-kére választ kell hozniok. Még egy harmadik kérelemlevél intéztetett a Kormány székhez *Mikás Ferencz* szabadon bocsátatása iránt, ki is múlt hónap közepén vas-tag bujtogatásaiért fogattatott el. — A' Bécsbe 's a' kolosvári országgyűléshez intézett fő petitio 16 pontokból áll, több figyelmet nem érdemlök 's főleg az oláh nemzetet mint olyat nem illetök mellett pl hogy a bányatized töröltessék el, a' szélekbeli lakosok juhainak Oláhországban legeltetése pártoltassék sat. Kiemelendök ezek,

1. Urbéri szolgálatok, dézsmák eltörlése, úgy hogy magok az úrbéresék, a földes úr kármentesítésébe semmiként ne részesüljenek. Ebben arra van czélzás, hogy a kármentesítésre a rendes adóból semmi se fordíttassék.

2. Közterhek viselésébeni egyenlőség.

3. Az Oláhok hivatal viselésben 's egyéb political jogokban mértékszeresen részesüljenek.

4. Az allodiaturák és Colonicaturák, vagy úri és úrbéres birtok különválasztása egy országgyűlési bizottmány által történjék, melyben minden nemzet népességének számához képest legyen képviseltetve 's főleg

5. Az Oláh nemzet megegyezése nélkül 's tehát nii előtt az is országgyűlésen képviselve nem lesz — unió ne legyen —. Ez az a kétszinkedő phrasis, mely Bécsben gyártatván, most minden Oláhnak

száján forog: „Egy oly fontosságú lépés mint az unió, — szólanak ők egyhangúan — nem történhetik az ország nagyobb számú lakosainak beleegyezése nélkül. Úgy de mi ezen beleegyezést nem nyilváníthatjuk, mert rabnak nincs szabad szava, mi pedig rabok vagyunk rabjai a földes úrnak birtokunknál fogva, rabok politicalag, mert országgyűlésen nem képviseltetünk. Törültessek tehát el először az úrbéri viszony azután hivassanak országgyűlésre a' nemzet képviselői a népességet illető mértékszerrel, úgy aztán együtt határozzunk az unió el — vagy el nem fogadásáról.“ Nyilvánvaló hogy illetén eljárással az unió eldöntésének közelebbi országgyűlésünkröli elhalasztása czéloztatik 's ez a' bécsi terv első felvonása, azután — gondolják — elhozza az idő az újabb teendőik tanácsját.

Mindezekről Méltóságodat haladók nélkül tudósítani kötelességemnek tartottam 's egyszersmind tudósítáomat gyorsposta útján küldeni azon meggyőződésennél fogva vettem magamnak szabadságot, hogy Erdély mostani lenyomott helyzeténél 's általános gyengeségénél fogva a felülről 's keblében egyesülő ármányokat biztosan legyőzni elégtelen levén, az unió nagy ügyét, mely Erdélyt illetőleg életkérdés 's Magyarhonra nézve is előleges fontosságú, csak Méltóságodnak erélyes közben lépése vezetheti óhajtott sikerhez 's e végett szükségesnek tartottam a' bécsi követség felérkezését tudósítással megelőzni, csak így remélhetvén hogy újabb buzdítások helyett következő, szász burocratáinknak szomorú, de minden hű magyart megörvendeztető válasszal térend vissza. „Az oláh nemzetnek minden való sérelmeit a' két magyar hon egyesülése fogja teljesen és biztosan orvoslani.“ — Utoljára midőn az említett petitiót minden pontjainak teljességében tisztelettel ide mellékelném egyszersmind könyörgök kegyeskedjék Méltóságod valamely hivataloskodója által engemet a felől értesíteni, fel jutott e' jelen tudósításom, vagy lehetőleg valamely Oláh postamester kezein elsikkadt, és továbbá parancsát, ha ilyenek az erdélyi országgyűlés folyamat vagy bármit tárgyazók lennének Kolozsvárra utasítói — hol folyó 25-kétől kezdve az országgyűlés bevégezte ig folyvást jelen leendek, akkor pedig egy hetet jövő a Magyarhoni országgyűlésen leendő követi állásom biztosítására fordítván, tüstént sietni fogok hivatalom folytatásához — mély tisztelettel lóvén

Méltóságodnak tisztelt gróf Minister elnök úr

alázatos szolgálja

Szász Károly⁸⁸

állodalmi altitkár.

⁸⁸ Eredeti: Országos Levéltár. 1848. évi belügymin. iratok, 320. eln. B. szám. Cipariu Timót (1805—1887) gör. kat. kanonok, egyházi író, a latin betűk behozója az egyházi irodalomiba, balázsfalvi gimnáziumi igazgató. Pumnul Aron (1818—1866) balázsfalvi tanár, 1849-ben osernoyici egyetemen irodalomtanár. Barnucz Simon (1808—1864) baliázsfalvi tanár, román szónok, 1855 óta: a jassii egyetemen jogtanár. Nopcsa Elek (1775-1862) főispán, kir. tábla elnöke, 1837—1844-ben erdélyi udv. kancellár. Nopcsa László (1794—1884) a 40-es években Hunyad megye főispánja. Jordán Domokos Hunyad megye aljegyzője, 1846-ban országgyűlési

SZEMERE BERTALAN CSERNOVICS PÉTERNEK

— Egészítse ki Hrabovszky rendeleteit. —

Csernovich Péter k. biztos úrnak.

Hivatalos jelentés szerint a szerb határszélen, innen és túl a határon, összeesküvés nyomai látszanak. Fegyverek halmaza és hadi készülétek.

Hrabovszky altábornagy utasítva van hadi intézkedésekre, és arra, hogy a határon csak kétségkívülieket bocsássa ált, sőt a körülmények úgy kívánván, senkit.

ön tüstént hasonló rendeleteket teend ott mindenhol, a melyly szélékre a nevezett altábornagy hatósága nem terjedne ki. örökét rendel, biztosokat és cselekszik az altábornaggal egyetértőleg.

Fegyvert nem ereszt oda ált, fegyverest nem bocsát ált országunkba. A mit elfoglal azt letartóztatja, mint a gyanús vagy bűnös személyeket is.

Külföldi lapokat behozatni nem enged. A belföldi nyomdát ott közvetlen örködéssel kísérteti.

Az illető hivatalnokokat rögtön értesíti e körülményekről.

Fontos alkalom hűségét a hazához és királyhoz bebizonyítani és fényes állásához méltó tettekkel örökíteni nevét.

Miután a Carloviczon tartandott Congressus egy hónappal későbbre tétetik, már ez oknál sem szükséges most feljönnie, hanem munkálkodjék ott, hová a haza és fejedelem nevében állítattott.

Budapest, máj. 15. 1848.

*Belügyminiszter
Szemere Bertalan.⁸⁹*

⁸⁹ Fogalmazvány az Országos Levéltárban. 1848. évi belügyminis-
tenumi iratok, 67. eln. B. szám. *Csernovics Péter* (1813—1892) dúsgaz-
dag birtokos, az aradi színészet támogatója, ország-gyűlési követ.

ISTVÁN NÁDOR

BÁRÓ HRABOVSZKY ALTÁBORNAGYNAK

— Kiküldetéséről, erélyes fellépést kíván, Péterváradról menjen be Horvátországba. —

Folyó óv máj. 11-én költ jelentésében kijelentett aggodalma következésébe — miszerint azon parancs mely mellett Horvátországba, Verőce, Posega és Szerem megyékbe mint kir. biztos küldetett kd, *egyenesen Ő Felsége által írássék alá*, azon legfelsőbb kéziratot eredetiben küldöm át, mely által a kir. biztos kiküldetésére Ő Felsége által felhatalmaztattam. Ezen kéziratot mind *az illető hatóságokban, mind a határór vidékekben köz hírré tétesse*, egyszers-
mind *Horvátország bánjával tudassa* azt, hogy e legfelsőbb parancs-

nál fogva általam kiküldetvén, engedelmességre biztosan reményi, különben *katona erővel engedelmet kieszközölni kéntelen lesz*, miért is a Magyar országban és a hozzá kapcsolt részekben szállásoló katonaság Ön rendelkezése alá helyeztetvén, bölcs belátására bízatik azon katonaság kijelölése, mely által a legfőbb parancs fogatosítása biztosíthatatik, — az e végre szükséges költségek fedezése tekintetéből a pénzügy minister utalványozását ide mellékelvén, mellynek erejével az illető kincstári hivataloknál a megkívántató pénzmennyiséget felveheti. Biztosan reményem, hogy mint Ő Felségének hű szolgája és hazánk hű fia azon bizodalomnak mieg fog felelni, mélyvel erős jelleme és vitézsége folytán Ön iránt én és a magyar ministerium viseltetünk, hogy mindazokat engedelmességre szorítani fogja, kik azon ürügy alatt, mint ha az uralkodó ház érdekeit védeni akarnák, valóságos pártütők, midőn Magyar- és Horvátország közt 700 óv óta fenálló kapcsot szétszakítván, az Austria monarchiát legerősebb alapjaiból kimozdítják. Ebbeli *rendelgetése czélja sokkal fontosabb, mintsem hogy a szerb mozgalmak miatt — mellyek megszűnnek, ha Horvátországban a magyar korona tekintete visszaállítatik — Pétervárott maradjon*, hová belátása szerint egy olly kormányzó generálist helyettesíthet, ki, nem tekintve az ancienitásra, a fenforgó körülményekben a legalkalmasabb.

Midőn ezek szerint Önnek továbbá is meghagynám, hogy a szük^soges rendeletek megtétel©, különösen a határhoz-zredeknek a fenn említett legfelsőbb kézirat közlése melletti értesítése és saját parancsai alá rendelgetése után, *haladék nélkül Zágrábba induljon* és ottan a magyar korona tekintetét helyreállítsa, a teendő további jelentését elvárom.

Kelt Budapesten Május 17-én 1848.

István⁹⁰
nádor
kir. helytartó.

⁸⁹ Fogalmazvány az Országos Levéltárban. Nádori iratok, 1848. év, 1182. szám.

GARASANIN ILLÉS SZERB BELÜGYMINISZTER SZTEFÁNOVITS ISTVÁN IGAZSÁGÜGYMINISZTERNEK

— Délmagyarországi teendők, a szerb hibák. —

Kragujevac, 1848 május 18.

Május 16-án kelt levelét és annak két mellékletét megkaptam. Kérelmét teljesíttem s átadtam azokat a fejedelemnek. Mi nem nevezhetünk az ön cselekedetein, — annak örvendünk, hogy önben olyan emberre akadunk, aki minket ebben a dologban helyettesíteni tud s teljesíti a szerb nemzet iránt a kötelességét. Adja az Isten, hogy a túloldali (délmagyarországi) szerbek ügye a közóhajnak megfelelően fejeződjék be. A jelenlegi eredmények biztosíttassanak. Mindnyájan elismeréssel leszünk az Ön tevékenysége iránt.

Kérem, hogy folytassa Ön testvéreink ügyében részvételét továbbra is az ő hasznukra s idővel mindnyájunk javára.

Ők az első lépést megtették, mely szerencsésen sikerült, — de most ügyük elé nagy nehézségek tornyosultak, s ezért mindent meg kell tenni, ami segítségükre szolgál. Hibát elkövetni talán nem fognak, mert az azt bizonyítaná, hogy könnyűszerrel vették a dolgot. *Mi szerbek egyformák vagyunk Danán innen — Dunán túl, tehát sietni kell, nehogy a szerbek természetét ismervén, minden felboruljon és ellenségeinket győzelemre juttassa. Tudja ön, hogy a szerbeknek vannak pillanatai, mikor az idegent jobban szereti mint magát és övéit, s míg ez a természete nem üt ki rajta, addig kell cselekedni és tenni; a szerb megfélelkezik néha saját előnyéről, még ha meggyőződik is a szerencsétlen következményekről, melyek reá várnak. Nekünk itteni szerbeknek vannak is ez irányban tapasztalataink s ezért figyemeztetni kell őket, hogy siessenek. Ügyis elég sok az ellenségünk.*

*Garasanin.*⁹¹

⁹¹ Másolat az Országos Levéltárban. 1848—49. évi iratok, 1848 máj. 18. *Garasanin Illés* (1812—1874) szerb politikus, többször miniszter. *Sztefanovits István* a szerb államtanács elnöke, később miniszter.

75.

SZEMERE BERTALAN PERÉNYI ZSIGMOND BÁRÓNAK

— Megbízásáról, az erdélyi Unió megvalósításáról, a szász és a székely mozgalomról, a románok megnyeréséről. —

Báró Perényi Zsigmond főispán úrnak.

Az 1848-iki VII. t. cikkének 4-ik §-a azt rendelvén, hogy az egyesülés iránt a ministerium az erdélyi országgyűlés bizottmányával, mint szintén az Erdélyben összegyűlendő országgyűléssel magát értekezésbe tegye, a ministeri tanács Önt bizza meg e nagy fontoságú feladatnak megoldásával.

Részletes utasítás helyett ide mellékelem azon törvény javaslatot, mellyet velem együtt a ministerium több tagjai átvizsgáltak s mellynek rendeleteit az egyesülés ideiglenes alapja gyanánt elfogadhatónak véljük. Másik párja Báró Kemény Dénes állodalmi titkár úrnál van, ki az erdélyi országgyűlésnek tagja leend.

Czélszerűnek, sőt szükségesnek tartom, hogy ő velem egyetértőleg vezérelje az országgyűlés menetét, ki, mint a testvér hazának is egyik legjelesb fia, a ministerium bizalmát szinte teljes mértékben bírja.

Gondolataink ama törvényjavaslatban formulázva levén, sem lehetségesnek, sem szükségesnek nem vélem az igen részletes utasítást. Ön, tisztelt főispán úr, szíves leend engemet minden mozgalmakról pontosan és sietve értesíteni, s ha lehet, meg fogja várni vélekedésünk kijelentését, ha nem. saját bölcsességében találja fel a legbiztosb vezért.

A fő feladat, a végezel minden, áron egyesülni Erdélylyel, mert a közös fejedelem érdekén túl, hazánknak, nemzetünknek, szabadságunknak menedéke és biztosítéka az egyesülésben fekszik. Egy- más nélkül nincs jövőnk, elveszett a magyar álladalom és nemzetiség, ha elég korán össze nem kapcsolódunk.

Azt sajnálattal értette a ministerium, hogy az erdélyi országgyűlésre nagyfejedelmi biztosul Báró Puchner neveztetett ki, miután fölterjesztésünk szerint úgy az uralkodóház, mint a két haza érdekében a főhercegek egyike legfoganatosban munkáUiatandott. Ha az idő rövidsége engedi, igyekszünk e részben változtatást kieszközölni.

Különös figyelemmel kísérendő a százszok közötti mozgalom. Meg kellene őket győzni a felől, hogy sem jogaik, sem nemzetiségök nincs veszélyeztetve az egyesülés által.

A Székelyekben és magyarokban ápolandó azon lelkesedés, melylyel óhajtják a viszon egyesülni. Irányozni kell tekinteteiket ama magasb szempontra, a magyar haza és magyar nemzeti létei megmentésének szempontjára, melly mellett a magány érdekeknek most háttérbe kell szorulniok. Nem lehetetlen, hogy a magyar elem hatalmas karjaira szükségünk leend mihamar, ennek útját megkésztíteni kívánatos. A nemzetiségek harcára keltek egymás ellen; ilyen idő minket sem találhat készületlenül.

De csak nem legtöbb gondot, kíméletet, ápolást igényel az oláh nép. Ezt meg kell nyernünk. Most szendereg, nem mondhatjuk a miénknek, a fölbredés pillanatára vigyázzunk. Ezt kell magunknak biztosítanunk. Ha még e nép fajjal is küzdenünk kell, fenmaradásunk még kétségesb.

Papjait kivált és előkelőit — ezek kevés számmal vannak — meg kell nyernünk. A jogos érdekeket, ha áldozattal is, ki kell elégténünk. Addig is, még oláh lapot mi indíthatnánk, a meglévővel szövetségre kell lépünk. A nemzetiség kérdése lehetőleg illetlenül bagyassék, sőt biztosítani kell azon egy fentartás mellett, hogy az országlat a nyelvtarkaság által lehetlenné ne tétessék.

Különös figyelmet érdemel az oláhok gravitatója Oláhország és azon alsó fejedelemségek felé. Ettől meg kellene óvni a mi oláhainkat. Ha itt szabadság és jóllét várakozik rajok, felénk fordulnak, hozánk szítanak, különben nem. Késő ha járunk, mindent elvesztettünk.

Szükséges a kitűnő elméket megnyerni, és a népszerű férfiakat. Közvetlen ismeretséget kell vélek kötni. Most még van a szövetségnek alapja, ha mindent e nélkül megnyertek, föltételeiket többé nem fogunk szabhatni.

Erdélyből talán könnyebb lesz megismernie az oláhországi viszonyokat is. Szükség, hogy az aldunai tartományok ügyeibe befolyásunk legyen. A kormány alkalmasint küld vala egyént, ki megszerezze a helyszínen a viszonyok kellő ismerését. Nem ellenzi azonban, hogy Ön is odáig terjessze munkásságát, és különösen tudást szerezzen a csángó magyarokról, kik a Bánátban kincstári birtokon

megtelepíthetnének. Természetesen ezen kiköltözés az illető fejedlem megegyezése nélkül nem fogna mehetni.

Ezekből áll az, mire Önt ezúttal figyelmeztetni kívántam. Időnkint elvárva jelentéseit, azokra nem' fogok késni az utasító válaszával.

Budapesten, május 20. 1848.

Belügyminiszter

Szemere Bertalan^{96a}

^{92/a} Fogalmazvány az Országos Levéltárban. 1848. évi belügy-minisztériumi iratok, 88. eln. B. szám. *Perényi Zsigmond báró* (1789—1849) ugoceamegyei 'Országgyűlési követ, belytartótanácsos, főispán, a hétszemélyes tábla elnöke. *Kemény Dénes báró* (1803—1849) az erdélyi ellenzék vezére, ALSó Fehér vármegye országgyűlési követe, 1848-ban belügyi államtitkár.

76.

DÖME LAJOS SZÍNIGAZGATÓ SZEMERE BERTALANNAK

— A színészre nem gondol az új világ, — katonáskodásunk, — az öregebb színész jövője. —

Belügy Miniszter Úr!

A forradalom napjain rollunk vidéki színészekről megfélejkenni látszott a nagy törvényhozó testület; röllunk, kik nemzetiségünk szent palládiumáért, magyar nyelvünkért ifjúságunk erejét feláldoztuk; rollunk, kik sok költségbe került tanulmányaink termékét, aninden haszonlesés nélkül a haza e szent ügyére áldoztuk, mindig csak nyomort túrve s magunkat a jobblét reményével kecsgetve, — Mi vidéki színészek most is a forradalom előtti napokban élünk az egyenlőségre nézve, — most is elszigetelve vagyunk a polgári körtől, — nem részeltettünk polgártársaink által semmi új szabadalmi jogba, — mind ezt vérző szívvel ugyan, de még is bókével túrtük, meg gondolva azt, hogy a hazának fontosabb teendői vannak; de nem sokára éhen hálás lessz minden áldozatunk jutalma, — mert a polgárok nagyobb kötelességüknek tártjaik s kell is tartamok szemeiket a hon bizonytalan állására függeszteni, mint más elmellőzhető, nem egészen szükségtelen dolgokra. Fogjon tehát a színész fegyvert, ki test alkatára nézve alkalmas. Ezt örömmel is teszi; hogy ne is tenné, — hisz még eddig öregsége czélja más nem lehetett, mint koldusbot, — nem dicsőbb-ó halni, mint nyomor közt élni? — s ha eddig erejét a haza oltárára haszon lesős nélkül szentelhetette, — milly dicsó hivatása most hazájáért vérét is onthatni; — így érez a vidéki színész s bátran lehet őket a hon leghívebb fiai közzé számítani; ám de némelyeket babonás kötél tart vissza; kik a haza oltalmára sietve, feleségeik és gyermekeiknek fedelet lakásul, munka után termő földet éleimül nem hagyhatnak; mert mind eddig szerencsések valánk ha egy napról a másikig tisztességesen édegélhettünk — így az erősebbek tehát szép állomást vívhatnak ki, mini haza védői — de kik már arra nem alkalmasak, hova folyamodja-

nak irodákban? vagy más mellékes hivatalokhoz segédeknek? ezt felsőbb befolyás nélkül kivívni nem lehet — mert a város szülöttjei előre kiszámítás szerint azon állásokat sem engedik a polgári körön még most is túl lévő színészek, — s így a színészet ezen részének veszni kell, ha csak a Ministerium atyai gondoskodása utat nem talál meg mentésére, — bár mi a gondoskodást bármily szolgálat által megérdemelni akarjuk s kívánjuk, a mint a Ministerium alkalmazhat bennünket, — életünket, vérünket készek vagyunk feláldozni, csak hogy elestünkkel a hazának használhassunk.

Midőn ezen ügyet a Minister úr atyai gondoskodásába, a vidéki színészet nevében vagyok bátor ajánlani, vagyok
a Belügy Miniszter úrnak

legforróbb tisztelője
*Döme Lajos*⁹⁸
debreczeni színigazgató.

⁹⁸ Eredeti az Országos Levéltárban. Belügyminisztériumi iratok, 1848. évi 2074. szám. *Döme Lajos* (1817—1870) jeles komikus, 44 éven át volt színész.

77.

KARÁTSONYI LÁSZLÓ GRÓF BATTHYÁNY LAJOSNAK

— Karlováci hírek, a szerb érsek szerepe. —

Méltóságos Gróf Minister-Elnök Úr!

Carlovtzárul azon híreket vesszük: hogy a Szerbiánusok folyvást ottan tartózkodnak, hogy naponta 1 p. forintos napi díjakat kapnak, hogy az új sajtó, melyet Obrenovits Jevrem föllított s mellyért ő tette le a Biztosítási öszletet, egyre működik, — a Német Bánsági Vég Vidékbüi tudjuk: hogy ottan szinte a Csajkásóiknál is — a Szerb zászlók lobognak — az öszveesküvés ne»m is palástólltatik.

Kétséget sem szenved, hogy az Érsek a dologban avatva vagyon, mert midőn a nép előtt megjelent, az őt kísérő udvari papok egyike a Patriarcha — a másik a Vojvoda választását indítványozta, — mindenki nyíltan mondja, hogy e napokban a forrongás komolyabb színt viselve megújulni fog, — senki sem kételkedik, hogy Bécsbein vágnak a fő vonalak, mellyek az egészet igazgatják.

Az ide ímellőkelt levelet küldöm azért, hogy Méltóságod láthassa, miképp Május 26-án Zimonban, Június 2-án Zágrábban, 6-án Bécsben leend a nagy Választmány.

Fogadtam én, hogy nem fogok többször panaszkodni, rimánkodni, de lehetetlen halgatnom, midőn látom, hogy hat hetek oltá naponta mélyebben süljedünk minden segedelem nélkül.

Kelt 1848 Május 21-én.

Karátsonyi László^{93a}
R. all Ispán

^{93/a} Eredeti: Országos Levéltárban. Belügyminisztériumi iratok. 1848. évi 2584. szám.

ZSITVAY JÓZSEF SZEMERE BERTALANNAK

— Báró Hrabovszky királyi biztossal való kapcsolatáról, hadi készülődésről, Eszék és Pozsega jó hangulatáról. —

Tisztelt Belügyminister Úr!

Itteni főhadiparancsnok báró Hrabovszky úr rendeletei és jelentései előttem ismeretlenek; ő eddig mindent befolyásom nélkül tett, s csak a horvát országgyűlésre küldendő követek választásának fel-függesztése végett intézte javallatomra a párban ide mellékelt levelet Szerem, Verőcze és Posega vármegyék alispánjaihoz, s Eszék és Posega városa bíráihoz, — a Karloviczi g. n. e. érseket — szinte javallatomra — arra szólítván fel, hogy Ő Felsége abbéli legkegyelmesebb leiratának tartalmát, mely szerint a Magyarország és a Kapocsolt Részek közötti törvényes viszonyokat fentartatni parancsolja, a kormánya alatt álló lelkészekkel és hívekkel tudassa.

Nem tudom tovább, minő újabb utasításokat kapott említett főhadiparancsnok úr a minisztériumtól, miután azonban a királyi biztosságot elfogadta és már intézkedett is, hogy folyó hó 26-án innen Horvátországba elinduljunk s utunkat Eszéknek, Verőczének és Belovárnak vegyük: kötelességemnek tartom tisztelt Minister Urat következőről értesíteni:

Horvátország helyzete jelenleg — fájdalom — egészen más, mint vala akkor, mikor a királyi biztosság kiküldetett; akkor még hihető volt, hogy báró Jellasióh vagy a báni méltóságról lemond, vagy pedig Ő Felsége legfelsőbb akaratát teljesíteni fogja; most miután t. i. nevezett báró Jelasióh magát hadi lábra állítja s a horvát nemzetet illir és magyar szervezetben iderekesztett hirdetésben felfegyverzésre s fegyveres ellenállásra buzdítja, azt többé reményleni nem lehet.

Hly körülmények között Horvátországban csak fegyveres erővel lehet a törvényes rendet helyre állítani, politikai működésnek ottan már azért sem lehet sikerét reményleni, mert a Zágrábiak szemtelenséggel párosult vakmerőségükben minden mértéket túlhaladván, nemcsak a miniszterek, de magának a Nádor kir. helytartó Ő Főhercegségének arképét is nyilvánosan elégetni merészkedtek.

Verőcze, Szerem és Posega vármegyékben még nem fészkelte meg magát a lázadási elem, itten még kevés erővel helyre lehetne állítani a csendet és rendet, s megszűnvn ezen vármegyékben a zavarok, talán a horvátokat is könnyebben le lehetne csillapítani. Nézetein szerint felette szükséges volna, hogy a királyi biztos a nevezett vármegyékben késedelem nélkül közgyűléseket hirdessen s ezek határnapjaik akópen tűzze ki, hogy az ezen megyékben szállásoló lovas és gyalog katonaság czélszerűen használtathassék; ezen közgyűlésekben a kir. biztos elnöklete alatt a törvények és miniszteri rendeletek kihirdethetnének, az újon nevezett főispánok hiva-

talaikba iktathatnának, s a rend fentartására megkívántató hivatározatok foganatosítása iránt intézkedések tétethetnének. Eszék és Posega városokban a teendők szinte az érintett módon egy alkalommal eszközölthetnének. Ezekre nézve tehát, amennyiben nézeitem tisztelt Minisiter Úr helyeslését megnyernék, a királyi biztost részletes utasítással ellátni kérem.

Horvátországban, hol mindenki fegyverre hívastik fel, a királyi biztosnak nem lehet más teendője, mint báró Jellasicot szándékának nyilvánítására személyesen szigorúan s annyival is inkább felszólítani, mert többször említett báró Jelliasich — mint hivatalosan tudva van — Sziszeknél azon határőrseregi három zászlóalj is fel tartóztatta, melly Slavóniából Olaszországba volt rendelve. *Költ Péterváradon, Május 23-án 1848.*

*Zsitvay József^{94a}
kir. tanácsos.*

^{94a} Eredeti: Magyar Országos Levéltárban. 1848. évi belügyminisztériumi iratok, 262. eln. B. szám.

79.

SZEMERE BERTALAN CSERNOVICS PÉTERNEK

— A szerb nép jó útna térítéséről, a titkos társaságokról, fegyverszállításról, határzárlatról, a karloviczzi gyűlésről, Jellachiohról. —

Csernovics Péter temesi Főispán és Kir. Biztos úrnak.

Hivatalos tudósításainak folytában, mellyeket a mint mindig óhajtvá vártam, úgy vágygyl olvastam, szükségesnek tartom előadni a következőket. Véleményem szerint kívánatos volna alkalmat kapni, hogy Ön a maga biztosi hatalmát hangzólag és példásan gyakorolhassa. Merény, bujtozás, bűn van *elég*, és így alkalom is. Egy példás föllépés, melly nem igazságtalan, de szigorú, számtalan merényeket megszületni vagy kifejlődni sem enged. A hatalomtól, ha azt alkalmazásban nem látta a nép, nem szokott félni.

Kérdezem és illetőleg meghagyom tehát a következőket:

1. Több, sőt igen sok helyeken történt, hogy a magyar anyakönyvek és hivatalos iratok megégettettek. A vizsgálat megvan-e rendelve? a bűnösök megfenyítvők-e? A tény igen egyszerű, közgazgatási tekintetben roppant fontos, a büntetésnek hamar be kell következnie.

2. Kivált Újvidéken a nemzeti színek botránnyal összekötte becstelenítettek meg. A mennyiben világos törvény jeleli ki a színeket, mint a nemzet becületének külső jeleit, van-e intézkedés téve, hogy ama becstelenítés megtoroltassék és jövendőre nézve el ne követtessók?

3. Carloviczon és Újvidéken lázító titkos társulatok vannak, mellyek status elleni bünt magokban foglaló felszólításokat terjesz-

tenek. Ezek kitudására, megfenyítésére mi van téve? Szükség esetében, ha a bujtogató nyomtatványokat meggátolni többé nem lehet, rendkívüli hatalmánál fogva a nyomdákat s a könyvdákat rendőri felügyelés alá véteti, és nyomtattassék bármi, de kivételét a nyomdából előleges engedelem nélkül eltiltja.

Az eddigi lázítási iratokat pedig összegyűjtván, szerzőiket vagy kiadóikat, vagy nyomtatóikat vad alá véteti tüstént.

Ha másképen nem veheti elejét a lázító nyomtatványoknak, a nyomdákat mindenütt be is zárhatja.

Egyszersmind, kivétel nélkül, az alsó dunai fejedelemségekből mindenféle könyvek és nyomatok behozatalát megtiltja, kivált pedig az újságlapokat.

4. Hivatalos úton tudom Bács megyéből, hogy tutajokon, hajókon eltitkolva fegyverek szoktak szállítgatni, örködjék, hogy a hajók megvizsgáltassanak, hogy fegyver és lőpor, kormányi vagy hatósági *biztos* engedelem nélkül ne küldözthessék. Sőt a fegyvereket a nép azon részétől, mellynefc kezében veszedelmes be lehetne szedegetni. A lőpor és golyó árusok is szigorú ellenőrség alá vétessenek.

5. A kellő intézkedések megtörténtek-e arra nézve, hogy az idegen tartományokbúi fegyveres emberek be ne jöhessenek. Csodálkozva hallottuk, mikép Carloviczon nemcsak hogy külföldiek is részt vőnek a törvénytelen gyülekezetben, hanem fegyveresen vőnek részt, még némelly magasb hivatalnokai is a szerb kormánynak.

Ez nem szabad. Egyenesen avagy az austriai Consul által is szólítsa fel Ön a Szerb kormányt, mikép az elnézése, sőt talán előmozdítása a két kormány közötti baráti viszonyt meg fogja bonthatni, ha tüstént kellően nem intézkedik s alattvalóit a magyarországi gyülekezetektől vissza nem tartóztatja.

6. A Carloviczi gyülekezetet törvénytelennek nyilatkoztatja, és mindent, mi belőle vette eredetét. Azt, hogy a kormány beleegyezése előtt Patriarchát választott, kit e czímmeli éléstől eltilt, — azt hogy Vajdát választott; azt, hogy egy választmányát permanensnek nyilvánítja; azt hogy Vajdaság név alatt külön politikai hatóságot és kerületet képezend, — azt hogy a Prágában tartandó sláv gyűlésbe követet küldend, cmelly két utóbbi mint a magyar alkotmánnyal és status egységgel merőben ellenkező és azt felforgató, kárhoztatást és büntetést érdemel.

7. Újvidéken a tisztújítás a ministeri rendelet félretételével ment végbe, állítás szerint. Ha valahol, ép e részeken levén kívánatos a ministeri rendeletek iránt engedelmességet szerezni, ilyen esetet sem hagyhat vizsgálatlanul és feljelentés vagy rögtönös elégtétel nélkül.

8. Báró Jel'iachich József f. e. június 5-ére tartományi gyűlést hirdetett. Ezt törvénytelennek jelenti ki, és a mennyiben a nevezett Báró a Metropolita által Bánná akarja magát beigtattatni, a Metropolitanát, büntetés terhe alatt a beigtatástól, sőt a megjelenéstől is eltiltja.

Ezek nyomán Önt intézkedésre és tudósítás tételre szólítom fel, kérvén egyszersmind, hogy ezen becsületes hazafiségánál fogva,

mélly köztiszteletet vívott ki magának a nemzetben, akkint intézze lépéseit, hogy erélyes és gyors eljárásának sikerüljön a haza azon részét nyugodt állapotába helyezettetni vissza, mellyet Önnek és most már Biztos társának gondjaiba a kormány teljes bizodalommal ajánlott és ajánl újólág.

Budapest, Május 23. 1848.

Belügyminister
Szemere Bertalan.⁹⁴

⁹⁴ Fogalmazvány az Országos Levéltárban. 1848. évi belügyminiszteri iratok, 96. eln. B. szám.

80.

SZEMERE BERTALAN SZALAY LÁSZLÓHOZ

— A szlávok jellemzése, a német szövetség, határőrvidéki helyzet, Pahmerston és Lamartineveli érintkezés. —

Kedves barátom!

A király elutazása Bécsből sok sejtelmre ad okot. Az olygarchák cseh eredetűek, avagy érzelműek. Mint német birodalom, talán nem állhat meg Austria, mint sláv inkább. Hatalmas elem, lehet rá támaszkodni, annyival inkább, mivel a nemzetiség azóta még több mint a szabadság. Fanatikus faj 's ilyennel hódítani lehet. Ha az uralkodó ház járhat nem egyenes úton, ha nem felejtjük, hogy meghittéi, aristokratikus kilátásoknál fogva is, sláv irányúak, föl kell tennünk, hogy Jelasich' vakmerő eljárása, a Bécsből elutazás, Palacky ministeri jeleltsége, az antimagyar szellem a bécsi lapokban, a prágai jelenetek mind összeütközésben vannak. Sláv birodalom és a magyar status elsülyedése együtt jár.

Ez ellen kell keresnünk a német szövetséget 's a' német szövetség által az angolt, melly egy addig, míg az angol ennek is túlsúlyától nem fél, a' keleti tengertől a feketéig 'és Adriáig. — Nekünk a' sláv elem ellen angol és franczia közremunkálásra van szükségünk. E' nélkül az alduai tartományokkal tisztában nem lehetünk, mellyekben örökös fészke leend az oláh, a' szláv összeesküvésnek ellenünk. Innen, Szerbiából táplálatik a horvát mozgalom is, félelmesen növekvő veszedelemmel.

Hrabovszky *nem meri* publicálni, hatósága alatt, a' főltség' kéziratát, mi' szerint a' magyar ministeriumnak a' határország alávetetik. Fenyegetőznek a' tisztak, hogy társaikat Olaszországból visszahívják. A Bán nem látszik engedelmeskedni. Júm 5-öre országgyűlést hirdetett. Választási törvényeket maga szabott. Általános fegyverkezésre hívta fel a' népet. Mi országos, nemzeti kölcsönt nyitottunk. Pest városa 200 ezer pftot szavazott. A' toborzás foly. A' 10.000 ember mihamar együtt leend, azt hiszem. — Azt hiszem és Kossuth is, menj ált Angliába, és tedd magadat érintkezésbe Palmerstonnal. Visszajóvén vagy te, vagy Pázmándy Parisba mehetnétek Lamartinehoz. Mind a' két kormány' nézeteit ismernünk kell, közvetlenül.

De inkább Angliának van módjában velünk közremunkálni. Érdeke is azt kívánja. Az alduna körül nem lehet se német, se sláv, hanem magyar uralkodás. De támogattatnunk kell Anglia által, munkálván consulai által az illető fejedelemségekben, és a török portánál. A' sláv mozgalom a' törökségnek is sírját ássa meg. Nem nézheti tétlenül a' sláv elemek összeolvadását, mellyek most ártatlanok elválva, de egyesülve veszélyesek. — Fegyvert nem kellene eladni az aldunai tartományokra, se lőport. Gyakran nyomára jövünk effajta szállításoknak. Ellenben fegyver és lőpor nekünk kell, nem hódítani, hanem a' magyar elemet és statust megőrizni épségben. Blackwellt keresd fel, talán levél által is. A' foreign office elutasít. Eszméit helyeseknek tartom Magyarországra és követendő politikájára nézve. Szerinte a' szláv tartományok' összeolvadását gátolni kell, hanem legyen mindenik szövetséges tartomány, ám külön nyelvel, külön helybeli igazgatással, de tőlünk függve némileg. Ő ezt térképezte is. Közölheti veled.

Jó lenne, mielőtt velünk szólnátok, vagy utóbb, kifejteni emlékiratban az ajánlott politikát, ámbár ezt óvatosan kell és lehet tenni.

Ide zárom azon iratot, mivel, szükség esetében igazolhatjátok magatokat, ha t. i. reá szükség lenne. — István ma hajnalban ment Bécsbe, Innsbruckba kieszközlendő a' Fölség' lejövetelét, vagy a' Bán letételét, és István hatóságának kiterjesztését Erdélyre is. Eötvös ment vele. 31-kén jönnek vissza.

Isten veletek

Buda 24 V. 1848

Szemere⁹⁵

⁹⁵ Nemzeti Múzeum, 1848—49. Szemere-iratmások. Szalay László (1813—1864) publicista, a Tudományos Akadémia titkára, történelemíró. Palacky Frantisek (1798—1876) cseh történelemíró és politikus. Pázmándy Dénes (1816—1854) Komárom megye alispánja és országgyűlési követe, ellenzéki vezérférfi.

81.

MINISZTERELNÖKI KÖRLEVÉL

— A nemzetőrseregről. —

296. sz.

Tudomásomra esvén, miszerint a' nemzetőrseregi összeírásnál sok helyeken, folyó hó 20-án 15-ik számú rendéletemre kellő figyelem nincs: annál fogva újólág, és pedig komolyan meghagyom a törvényhatóságnak, hogy a' már említett rendéletemet, — melly szerint *ott, hol a' nemzetőrség iránt ellenszenv nyilatkoznék, az összeírás életbeléptetése megtiltatik*, 's csak az olly helyekeni végrehajtása hagyatik meg, hol az lelkesedéssel fogadtatott, — szigorúan tartsa meg.

Pest május 25. 1848.

G. Batthyány Lajos⁹⁶

⁹⁶ Eredeti: Jász Nagy Kun Szolnok megye levéltárában.

JELLACHICH ALTÁBORNAGY FERENC KÁROLY FŐHERCEGNEK

Felséges Uram!

Legalázatosabb merőszkedek a mellékletben Felséges Uramnak bemutatni azt az alázatos kérésemet, melyet a császári és királyi Felséghez küldöttem. Hrabovszky báró altábornagy magát mindenfelé az összes polgári és katonai hatalommal felruházott királyi biztosnak mondja. Elítéltetem, mielőtt kihallgattak. Felséges Uram! Kérem és könyörgök Fenségedhez a császárság és a felséges uralkodóház jólétéért, hogy a hű horvát-szlavón népet ne ejtse él. Szívesen leszek áldozat, szívesen bocsátom magam rendelkezésére Ő Felségének, a mi Urunknak, — csak a nemzetnek kóreik pártfogást és védelmet. Esedezem csász. kir. Fenséghez uralkodónk egyetlen kegyes szaváért és én jót állok, hogy az igaz ügy győzni fog.

Császári, királyi Fenséged legalázatosabb szolgája
Zágráb, 1818 május 26-án

*Jellachich.*⁹⁷

⁹⁷ Eredeti német nyelven Wien Staiatsarchiv. Kabinietarchiv. Gebéimé Acfcen, 4. karton. Ferenc Károly főherceg (1802—1878) I. Ferenc császár második fia, az V. Ferdinánd g-yengelméjűség-e miatt szervezett tanács *tagja*, I. Ferenc József apja.

PETŐFI NYILATKOZATA

— Népszerűségének elvesztése, a kormány iránti bizalmatlansága, a köztársasági eszme. —

Pest, május 27. 1848.

Bocsásson meg a haza, hogy most, midőn minden pillanata olly drága, olly fontos, magamra vonom figyelmét, úgy szólván nyakára tolom magamat. Igen rövid leszek, szokásom szerint, s ha nevemhez egy eszme nem volna kötve, vagyis, ha nevem egy eszméhez nem volna kötve, a közönségtől ezen egy-két perczet nem merném elrabolni.

Tény, hogy még a marcziusi napokban is a magyar nemzet egyik foedvenceze voltam... néhány hét, s íme egyike vagyok a leggyűlöltebb embereknek. Minden elmenő hazafiúi kötelességének tartja egy-egy követ hajítani rám. Több újságlap nem átalta magát pellengérré, tenni, hogy nevem rá szegeztessék.

Nem szükség a világtörténetet átmagolnunk, hogy megtanuljuk mi a népszerűség? csapjuk föl akárhol e nagy könyvet s egy lapjából is megtanulhatjuk. A népszerűség a tarpeji szikla, melyneik tetejére nem azért viszik föl az embert, hogy ott a magasban uralkodjék, hanem hogy lehajítsák. A népnek multság kell.

Tudtam én ezt, mielőtt ama szikla tetejére ért velem az ujjongató sokaság, nem részegített meg a' rám dobált koszorúk illata; ébren és teljes lélekjelenléttel vártam a letaszítás pillanatát és ennék köszönhetem, hogy nem a fejemre, hanem talpra estem.

Talpra estem és semmi bajom sincs. Itt állok most alant a mélységben, alant és koszorútlanul, de állok!

Egyet sajnálok, megvallo. Ha már kedvetek jött engemet lelökni, miért nem löktetek oroszlanok barlangjába? hadd szaggattak volna szét e vad, de nemes állatok!... miért löktetek ide, hol a csúszó-mászó férgek hemzsegek'? mellyeknek csípése nem halálos, de több mint halálos: undorító. Istenemre, ha már bűnös vagyok, inkább érdemeltem a vérpadot, mint azt, hogy haszontalan rongyoslelkű ficzkók hizlalják rajtam pisakos nyelvöket, miket eddig csak arra használtak, hogy az uralkodott önkény kegyelmes saru-talpát nyalogassák, mint farkcsóváló alázatos ebek.

De bűnös vagyok-e vagy sem? mit Áttemem? Egy verset írtam, mellynek tartalma az., hogy nincsen többé szeretett király, és egy népgyűlésen kimondtam, hogy a ministeriumban nincs bizalmam.

Akkor tájban úgy viselte magát a ministerium, hogy igazán nem bízhatott benne az, ki féltette a hazát; ezt pedig csak az félti, a ki szereti. Kül és bel háború fenyegetett és hadseregünk nem volt, s föllállítására nem tett lépést a ministerium; Jellasics föltüzte Horvátországban a legnyilvánosabb pártütés zászlaját s a ministerium úgy bánt Vele, mint daczos gyermekével a majomszeretetű anya, — az ember nem tudta, czirogatja-e vagy pofozza? s ezekhez járult a budai vérengzés, — itt a haza szívében, a ministeriumnak csaknem szeme láttára aprította egy idegen zsoldos a magyart!

Ha ilyen kétségbejítő körülmények között kikiáltom bármilly válogatatlan szavakkal, hogy nem bízom a ministeriumban, ezt vétkemül csak az tulajdoníthatja, a ki nem tudja, mi a hazaszeretet.

Hallgatni mindig könnyebb, mint beszélni, s a ki figyelmezteti a hazát, hogy itt és itt veszély fenyegeti, az ellensége nem lelhet, — de igen is ellensége az, a ki látja a veszélyt és hallgat. Azzal, hogy kimondtam, miszerint nem bízom a ministeriumban, nem akartam én őket elkergette tni, hanem ösztönöztetni általuk arra, viseljék magokat úgy, hogy általános bizalomban, szeretetben részesüljenek. A kocsis nem azért csattant ostorával, hogy lovai kidőljenek a rúd mellől, hanem, hogy sebesebben haladjanak. A hasonlítás nem igen költői, de talán nem is igen rász.. Ha én a ministeriumnak volnék, jobban bíznam azokban, kik őt koronként gáncsolják, mint a kik örökké határtalan bizalmat szavaznák iránta, mert legrosszabb esetben is gáncsolói legalább nyílt őszinte ellenségek, mint amazok talán álbacrátok; ki tudja? előttem legalább igen gyanús, hogy az egész bukott pecsovics párt tédet, fejet hajt a ministerium előtt. Jó emberből lehet egyszerre rász ember, de a roszból egyszerre jó sdha sem lesz.

De én nem hiszem, hogy a ministeriumnak ellensége csak egy is azok közül, kik őt eddig meg szorongatták, sőt tudom, hogy nem ellenségei, hanem a legőszintébb barátai, és ezért nagyon igazgaltalanok, kik minket gyanúsítanak, piszkolnak. Azonban, ha tetszik,

gyanúsítsanak, piszkoljanak tovább is... mi azon vagyunk, hogy a méltatlanságok eltűrése a legkisebb áldozatunk legyen, melyet a haza oltárára teszünk.

Egyébiránt bármilly nagy emberek ministereink s én teljes elismeréssel vagyok lángelméik iránt, nem hagyhatom helybe, a mit nagyon is túlbuzgó barátaik hirdetnek, hogy egyedül csak ők menthetik meg a hazát. Kimondhatatlan szomorú dolog volna, ha nyelz emberen állna egy nemzet élete vagy halála. S ha mingyárt úgy volna is, ezt nem vón szabad kimondani, mert ha e hit elterjed és meggyökerezik, éktelen kárára lehet a nemzetnek. De nincs így. Az én hitem más, én azt vallom, a mit vallott a nagy francia forradalom: „vannak a statusban hasznos emberek, de szükségeseek nincsenek.“ Minden időszak megtermi a maga embereit, s annál többet, minél több kell neki. E hitvallás elveszi egy részét az emberek nimbuszának, de csak azért, hogy méltóbb helyre tegye, a gondviselés fejére.

A mi „a királyokhoz“ című versemet illeti, mely népszerűtlenségem fő oka, az a republicanismus első nyilvános szava volt Magyarországon, és határtalanul csalatkoznak, a kik azt hiszik, hogy az utolsó is egyszersmind. A monarchia Európában vége felé jár; a mindenható isten sem mentheti meg többé. Ha valamely eszme világszerűvé lesz, előbb lehet a világot magát megsemmisíteni, mint belőle azon eszmét kiirtani. És ilyen most a respublika eszméje.

Azonban a monarchiának van még jövője nálunk, sőt mostanában elkerülhetetlen szükségünk van rá, ezért nem kiáltottam ki a respublikát, nem lázítottam (mint rám fogják), csak megpendítettem az eszmét, hogy szokjunk hozzá. Ennél többet tennem esztelenség lett volna, ennyit tennem a haza — és emberszeretetet kényszerítet a magam fölládozásával is. Igen, a haza- és emberszeretetet.

Átalakulásunk minden esetre vérbe fog kerülni, arról szó sincs; azon kell hát lennünk, hogy minél kevesebb vérbe kerüljön, s erre a legcélszerűbb eszköz: az új eszmét lassanként, apródonként terjeszteni, megkedveltetni. Jaj nekünk, ha egyszerre berohan ajtóstul! akkor nem lesz kenyerünk, mert a vérfolyamok elmosásuk vetéseinket!

Ennek elkerüléseért írtam, a mit írtam, s megnyugszom benne, <mert a mennyit ártottam vele magamnak, annyit használtam másoknak. És ezért ne bántatók a republicanusokat, ne lázítsatok ellenök, míg ők nem lázítanak, és ők nem fognak lázítani, mert tudják, hogy a minék meg kell lennie, meg lesz. A keresztyén vallásnak csak tizenkét apostola volt, mégis elterjedt; hogy ne terjedne el a respublika, melynek már annyi apostola van és annyi martyrja volt! Tudjátok Párizsban a Saint-Méry utcátl ott 1832-ben száz republicanus ifjú esett el... olvassátok el a történetnek e lapját, megtanulhatjátok, milyen katonák a republicanusok... 24.000 betanult hóhér alig bírta kiirtani e 100 gyermeket!

*Petőfi Sándor.*⁹⁸

⁹⁸ Megjelent az „Életképek“ című újság 1848. évi 26. számában.

V. FERDINÁND
BÁRÓ HRABOVSKY ALTÁBORNAGYNAK

— A horvát tartománygyűlés szétosztatása. —

Kedves báró Hrabovszky!

A mai napon kibocsátott rendelettemmel utasítottam a horvátországi bánt, hogy a horvát, sziavon és dalmát tartománygyűlésnek általa' folyó évi június 5-ére történt összehívását azonnal mondja le, a Horvátországban uralkodó zavarokról pedig Nekem insprucki székhelyemre felvilágosítást adjon. Ha ezen rendelettemnek nem lenne foganatja, amikor Ön az ide mellékelt, általam aláírt kir. leiratot azonnal tudomásul veszi, annak tartalmát azonban csupán magán tudomásának tartja, leiratomat pedig István főhercegnek, magyar kir. helytartómnak továbbítja, közben a törvénykezést nem lépteti életbe, hanem szigorúan a rendelethez tartja magát, a lemondott és meg nem tartott vagy a lemondás ellenére megtartott tartománygyűlésről királyi magyar Helytartómat és magyar ministeriumoinat értesíti.

Inspruck 1848 május 29.

Ferdinánd.⁹⁹

⁹⁹ Németnyelvű eredetije: Országos Levéltár. 1848—49. törzsanyag. Szemére-irtatmásolatok.

85.

PRIELLE KORNÉLIA PRIELLE EMÍLIÁNAK

— Az Unió-ünnepségről, Szerdahelyi Kálmán iránt érzett szerelme, tervei. —

Kolosvár Május 30-án 1848.

Szeretett kedves Emíliám!

Először is engedelmet kell kérnem tőled, hogy leveled kapása után oly sokára írok nelkedj — de lásd lelkem, nekem oly ritkán van szabad perczem, értem alatta nyugodt lelkem a — hogy írhasak — pedig neked sokat őszintén akarok írni — mert utolszori együtt-létünkör tapasztalam, hogy nem vagy többé gyermek, hogy te is ösmered a szenvedést — 's azolta több a bizalmam hozzád 's nem csialk testvérként, de mint barátnénak is szeretnék írni — mert hidd, más senki sem ösmeri, 's nem is ösmerheti szívem s lelkem helyzetét, 's föl sem fedezhetem azt másnak, mert... mert... nincs kinek. Újságokat kellene írnom, itt most sok szép dolog történik — ma ünnepelték fényesen az uniót — de mind ez engem annyit sem érdekelt 's lelkesített, hogy fölėje sem mentem az egésznek. Mindezeket tehát mellőzve, szólok magamról, remélve azt, hogy téged is szinte jobban érdekel testvéred sorsa.

Te tudod jelen állásomat, jelenemet! melynek: tömkelegéből nincs menekvés, nincs remény biztos és nyugodt jövőre. Oh Emiliám! sokszor a kétségbeesés határszélén állok — sokszor imádkozom a halálért! Végtelen nyomorult vagyok! Emilia! ba képes voúnál felfogni, mint szeretem Kálmánt, talán volna fogalmad szenvedéseimről is — én értté életemet is feláldoznám — ő érttem semmit — nekem le van tiporva egyéniségem, lelkem! én többé nem lehetek, akii voltam, ő — ő — rolla nem tudom, mit híidjek. De hogy tisztán lásd helyzetemet, mindent kell tudnod. — Már itt létedkor eleget tapasztalál, 's szinte megütköztél rajta, midőn értésedre esett, hogy Kálmán anyja és testvére hogy bánnak velem, te haragudtál 's kértél, hogy nél túrjem azt — pedig neked nem volt ezáltal egyszersmind becsületed is megtámadva, mint nekem. S képzeld! ők még mindég egyformák irántam — ők! kikhez minden tekintetben hasonló vagyok! — 's Kálmán nekem csak azon tekintetben szerencse, hogy szeretem 's ha viszont szeretném... Emiliám! azolta vesztettem el a jövő boldogsáigróli reményemet, miólta hidjed pedig, hogy ez érzés nem aljas kifakadás bennem — midőn érezni kezdem, vádló gondolatim ellen mentségeket hoztam fel — saját szavamnak nem akarók hinni, hogy képes volnék a földön legkedvesebbemnek övét gyűlölni, — futottam a gondolattól, átlátva annak nemtelenségét — végre még is erőtlenné tett borzasztó szenvedésem — 's ön gyűlölni tudom őket! Mond csak ennek tudata is nem iszonyú-e? Kálmán nem tudja, mi dúl bennem, — ha tudná, vagy szána, vagy tökéletesen megvetne — de én nem tehetek róla — valamint nem uralkodhatom szerelmemen, úgy ezen sem. És igazat szólva, ő az öka ennek is, mert ön ha grófi háztól, s az**

'S mindezek mellett a világ előtt nem tudom magam hogy viselni van olyan része az embereknek, ki nagyon szán, van olyan, ki gúnyol 's örömet leli fájdalmamon, 's van ismét olyan, ki gyűlöl, mert nem képzelhetik miért túrók mindazt, mit túrók. Sokszor fel teszem magamba hogy a világ előtt el titkolom szenvedésem — emberek közé megyek — s örömet hazudok arczomra — de a hazug álarcz alatt még jobban emészt minden. — Külömben vissza vonult vagyok a férfiaktól, mert őrizkedem a gyanútól is, — nem is hiszem, hogy valaki közeledne felém, ha a becsület, nyugalom és boldogság pontján látnának — de hidjed a legkisebb gyermek is tudja Kolozsvárt, hogy Kálmán engem nem szeret eléggé — nem tudom neked maga viseletét és tetteit elősorolni, de hidjed nem szeret — lehetetlen, hogy szeressen, ha képes mind azokra mit véghez visz. Vannak már perczeim, mikor nem becsülöm őt 's szeretni még is tudom. Az Isten talán büntetésül rendelte belém ez érzetet, hogy oly végtelenül szeretem — azt hiszem meghalnék, ha nem látnám. Sokszor gondolkozom a halálról, ha az Isten rendeléséből jönne, nyugodtan halnék — de hogy magam végét szakasszam életemnek arra Kálmán nem érdemes — a földbei se volna nyugtom, ha őt az élők közt hagynám, mert tudom hogy feledne, és boldog volna.

* A levél többi része levágva!

** A levél többi része levágva!

Oh kedves Emíliám — milyen nyomorult az olyan, kinek többé nints reménye a boldogsághoz! mentsen meg isten ettől minden lényt — csak őt nem, ki ilyenné tett!

De megírtam már mindent, miből felfoghatod sorsomat.

Szeretnék látni kedves Emíliám, nem is hagytam fel azon szándokkal, hogy ki menjek téged meg látogatni — csak idő lenne reá.

Móritz Pali a napokban ott utazott keresztül, keresett téged, de nem tudott feltalálni — Asztalos Pál is itt van Kolozsvárt, meg látogatott engem, édes apánktól üzenetet hozott.

Csókolom ezerszer kedves kis fiaidat, Cornólunkát — Oh te boldog vagy Emília — te még is nagyon boldog vagy hozzám képest!

Csókolom Lánghókat is, mindnyájukat. Az ég áldjon meg jó Emíliám — ne nézd azt, hogy olyan sokára] feleltem leveledre — de írjál nekeen rögtön — írjál, mert óhajtva várom azt. Isten veled, szeresd szivedből testvéred

Cornéliád

Ungerpek bátsiékat üdvözlöm — őket is vágyom látni — azt hallottam hogy ia kis Zsigmond Babét ott van. Csókolom mindnyájukat.¹⁰⁰

¹⁰⁰ Eredeti: Magyar Nemzeti Múzeum kéziratárában. *Prielle Kornéha* (1826—1906) Petőfi ideálja, a Nemzeti Színház művésznőjies, a Cleopatra megszemélyesítője. *Szerdahelyi Kálmán* (1829—1872) a pesti Nemzeti Színház művésze, sokrétű tehetség. *Móricz Pál* (1826—1903) máramarosi alügyász, országgyűlési képviselő, Bihar megye főjegyzője. *Asztalos Pál* (1796—1849) máramarosi országgyűlési követ, 1849-ben Erdély koirmánybiztosa.

MIHÁLYI GÁBOR BÁRÓ PERÉNYI GÁBORNAK

— Máramarosi mozgalmak. —

Méltóságos Báró Fő Ispány Úr!

Örömmel értettem a' mai napon Móricz Pál Kolozsvárról jött Ügyvéd úrtól azt, hogy a' régen óhajtott két testvér' hazának Uniója megtört ónt; örömem' nyilvánítása mellett sietek Méltóságodat arról értestíteni, hogy Megyénk' szolgabírája Jura György ha három négy nap alatt Kolozsvárra föl nem ér, alig ha el mehet; — a' megyei Törvényszék ma végezte be munkálkodását Akna-Sugatagon; úgy lát-szik nem annyira az embereknek zavarni kívánó szándoka mint a' Törvényeknek az illető Camarai Tisztek általi szűk magyarázata okozta ezen kicsapongásukat a' sóvágóknak, — egy része tömlőczi, — más része pedig testi büntetésekre ítéltettek. — A' Megyében tökéletes csend van eddig, meglepő volt, midőn az estve Gallicziából, Marienpól nevű Városból a' Dniszter folyón keresztül úszva egy Divisió huszár katonaság — Tiszteit erőltetve — Körösmezőn

keresztül Szigethre jöttek, azon okot adva hazájukba való jövetelükre: hogy Dezőiy fölszólítása szerint a' hazát veszedelemben lenni, értették; ezen eset a' ministeriumnak azonnal följelentett. — Állításuk szerint 21 óra alatt 17 mértföldet utaztak, — kapitányukat Lenkay Móricznak hívják; a hadnagyot Fiáthnak, — megyénkben pihennek a' további rendeletig.

Ezek után tisztelettel maradtam

Akna-Bugatagon, június 1-én 848 Ész.

Méltóságodnak alázatos szolgája

Mihály Gábor¹⁰¹

Máramarosi Ali Ispán.

¹⁰¹ Eredeti: Nemzeti Múzeum, báró Perényi család iratok, 1848. évi 1. csomó. *Mihályi Gábor* (1797—1875) hazafias román legfőbb ítélőzéki bíró. *Jura György* (f 1868) máramarosi szolgabíró, 1861-ben országgyűlési képviselő.

87.

SZEMERE BERTALAN BÁRÓ PERÉNYI ZSIGMONDNAK

— Az Unió iránti örömet fejezi ki, — a horvát állapotok, Murgu Euthim, Pap Zsigmond, Szöllösy, az országgyűlési képviselőválasztások. —

Báró Perényi Zsigmond kir. biztos úrnak.

Május 30-kán költ becses tudósítást örömmel vettem. Erdélyben megvigasztaltattunk, mint az írás mondja. Első hírére az Uniónak rögtönös kivilágítás és fáklyajárás történt, — nem egyes embernek „a szabad égnek, az Istennek, ki gondunkat viselő e nagy kérdésben is. Ténnap a két város kivilágított. De az öröm ragyogása szíveinkben mind ezt haladja. Szerencsésb és szükségesb időben nem egyesülhettünk volna.

Ténnap egy órában kaptuk a kéziratot, mellyben Erdély is (István) Nádor helytartó hatósága alá rendeltetik, és az Unió törvény-czikket Veér és Pálffy kezeiből. Boldog találkozás. De az Unió napja eihomályosítá amannak mesterkélt fényét.

A Nádor nincs itt, hanem útban van felénk. Azt végeztük, hogy Batthyány menjen Bécsbe, és vele menjenek Veér és Pálffy. Volt vélemény, hogy a szentesítés nem is szükséges, de czélszerűbb a formát megszerezni a maga teljességében, hogy Jellasichok sophiemák alapján föl ne támadhassanak. Azt hisszük, hogy Insbruckból a válasz 12 óra múlva elindulhat.

Szükségesnek tartom annak közlését is, hogy Jellasich kéziratot kapott, miszerint a június 5-iki tartományi gyűlés törvénytelen, és így azt megtartani nem szabad. Sőt 24 óra múlva a kézirat vétele után menjen Insbruckba. Az udvarban határozott ellenszenv van a Bán ellen, de a polgári háborút akarják kerülni, s ezt az utolsó lépés gyanánt megtagadni nem lehetett.

Ellenben Hrabovszkyhoz (kinek eddigi sükertelen eljárása kedvetlenül hat mindenkire) a *Fölség neve* s ellenjegyzésem mellett újabb kiküldetés ment, hogy a Bánnal a *legszigorúbban* bánják, ha a törvénynek nem hódol. De ezt még nem akarják nyilvánítani. A legkeményebb parancs, mellyel erős kar és hív kebel *mindent, mindent* tehet. Eszékben a magyar-német párt győzött. Szeremben is fog. Ellenben Horvátországból minden szívünk kiköltözködött. Javaikat az illyr dühöngök elkoboztatni készülnek.

Ezért is szükséges volt, hogy Eszékkel áltellenben egy 4—5000 főből álló tábor állítások, a Dráva innenső részén a nemzetőrség, díjazva rendezték és ennek kormányzására Csány László úr van biztosul kiküldve. Alkalmassint e tábor őrszem körül gyűlendenek össze a horvát kiköltözöttek is.

Murgu Euthymot, mondhatni oláh apostolt, nagy munka után megnyertem. írta a proclamatiót, mint kinyomattam. Krassó vidékén most munkálkodni fog.

Pap Sigmond oláh pap, Bihart, Aradot és Erdélyt járandja be. Visz magával oláh törvényt, magyarázatot és proclamatiót. Méltóztassék ügyelni reá, hogy szorgalmasan járjon el tisztében.

Szőllősi Belgrádba, Erdélybe és Oláh- s Havasalföldre utazik. Mindenik tiszte a lapokba írni és szerkesztőiket megnyerni, és Oláhországban a viszonyokkal megismerkedni.

Az oláhokat meg kell nyernünk ben a hazában és künn, — e szövetségben erős támaszunkat lelendjük.

Miután István főherczeg hatalommal bír Erdély felett is, azon véleményben, hogy az Unió t. ez. megszentesítése előtt ne intézkedjünk Erdély ügyeiben, nincs senki. Ma avagy holnap tisztába jövünk iránta. Minden pillanatban várjuk István főherczeg megérkezését.

Azt már a miniszteri tanácsból írtuk meg, hogy mi mindenképen elfogadjuk az Erdélyi követeket, következőleg választassák-e magokat újra avagy sem, azt döntsék el az ottani körülmények szerint, mik előttünk ismeretlenek. Nekünk kedvesek ők minden alakban. Ha mint népképviselek jelenhetnék meg, annál jobb.

A mi tövényjavaslatokat első levelemhez csatolni szerencsém volt, azokat mi helyeseljük, de természetesen azoknak az ottani újabb körülményekhez módosítását nem ellenezzük. Szempontunk az, legyen a módosítás olyan, a mi az egyé olvadást elősegíti, hogy ne csak nóvszerint, de életben és intézvényekben is hasonló és egyek legyünk.

Báró Wesselényi Miklós azon kérdésére, hogy ő mint főispán lehet-e követ, a törvény felel meg, melly a főispánokat a felső tábla tagjai közé sorozza. Gróf Teleki Sándor hasonló kérdésére nem oly világos a felelet, miután a törvény nem szól a főkapitányról, sőt a jász-kuni csak legújabbban nyerte a jogot. Arra pedig, hogy a Kővári kapitány ült volna valaha a felső táblán, nem emlékezem. Végére járok a történet bűvárainál. Hiszen ha elválasztatja magát, később is leköszönhet, a kérdés ellenkezőleg döntetvén el.

Kérem méltóztassék mind ezt Báró Kemény Dénessel is közölni. Fogadja szíves és őszinte hazafiúi köszönetemet és tiszteletemet azon erélyes fáradozásáért, mellynek előző hírért örömmel érteni alkalmam és szerencsém volt.

Budapest, Június 2-án. 1848.

*Szemere Bertalan*¹⁰²
belügyminiszter.

¹⁰² Fogalmazvány Országos Levéltárban. 1848. évi belügyminisztériumi iratok, 212. eln. B. szám. *Weér Farkas* (1801—1867) Belső-Szolnok ellenzéki országgyűlési követe, 1848—49-ben főispánja. *Pálffy János* (1804—1857) udvarhelymegyei ellenzéki politikus, 1848-ban a Ház al-elnöke, a honvédelmi bizottmány tagja. *Murgu Euthym* († 1870) román író és politikus, 1848—49-ben és 1861-ben országgyűlési képviselő. *Papp Zsigmond* (1817—1889) gör. kat. pap, tanár, 1848-ban körösvidéki kapitány, országgyűlési képviselő. *Szöllösy Ferenc* (1806—1854) török tábornoki tiszt, 1836-tól Zimomyban tolmács, Kossuth 1849-iki titkára Törökországban.

88.

ZSITVAY JÓZSEF SZEMERE BERTALANNAK

— Báró Hrabovszky kir. biztossal való találkozásról, annak elkedvetlenedése és visszalépési szándékáról.—

Tisztelt Belügyminiszter Úr!

Folyó évi Május 28-ról szóló jelentésünk folytán teljes tisztelettel felterjesztjük, mikép tegnapelőtt Csáktornyára érkezvén, ott találtuk báró Hrabovszky királyi biztos úr •/. alatt ide mellékelt 's azt tartalmazó levelét, hogy június 1-ő napján Berzenczére érkezend, 's velünk ott értekezni kíván.

Midőn ezen meghagyás következtében már-már indulóban valánk, megérkezett tisztelt kir. biztos úrnak:/. alatt ide rekesztett levele, mellyben oda utasít bennünket, hogy őt Csáktornyán várjuk be; hol is várakozván, tegnap délelőtt Dom Miguel ezredbeli főhadnagy Mirilovics mint futár többször nevezett kir. biztos úrnak abbeli határozatát tudata velünk, hogy ugyanaz Berzenczére utazand, és minket is ott elvár.

Tüstént tehát útnak indultunk, de az utak járhatatlansága miatt csak esteli 10 óra után érkezhettvén Berzenczére, kir. biztos úrral — ki már lenyugodott vala — többé nem szólhattunk.

Ma korán reggel udvarolván többször tisztelt kir. biztos úrnál, általa következőkről értesítettünk:

Tisztelt királyi biztos úr — miután Május 28-án tőlünk elvált — horvátországba lépven, a horvátoknak a' kir. biztosság elleni ingerültségét olly annyira felcsigázottnak tapasztalta, hogy *Pitomácsa határörvidéki helységben csak különös parancs után részesítetett a“ szokott katonai megtiszteltetésben*, — ellenben valamint útjában az egész környéken, úgy jelesen *Gradecz Körös vármegyei helységben, hol a' bánnal találkozott, tanuja volt, mikép eziránt mindenki határtalan tisztelettel és vonzódással viseltetik.*

Ezeknél fogva és mivel a bán ünnepélyesen nyilvánította, hogy

Horvátországban mindenütt teljes rend es béke uralkodik, s valamint ő, úgy az egész horvát nemzet a' királyi felség iránt tántorítatlan hűséggel viseltetik, hogy tovább a' horvátok magyar országtól elválni nem akarnak, 's csak nemzetiségük tökéletes biztosítását kívánják, — hogy végre a magyar Ministeriumot azért nem ismerhetik el, mert azt ő Felségétől kicsikartnak tartják, 's iránta rokonszenvvel és bizodalommal ezért nem viseltethetnek, mert horvát-sla von honfi ministeri tárczával nem bízott meg, 's azon horvát slavnok is, kik eddig álladalmi hivatalokra emeltettek, vagy olyanokra kijelelve vannak, a' legnépszerűlenebb férfiak soraiból választattak: — oda nyilatkozott kir. biztos úr, hogy e minőségbeni működéséi folytatni nem fogja, 's mivel a legújabb szerb mozgalmak személyes jelenlétét Péterváradon elkerülhetlenül szükségessé teszik, nem is folytathatja.

Nem mulattuk el figyelmeztetni többször tisztelt királyi biztos urat, miszerint visszalépése Verőcze, Szerem és Posega vármegyékben, nem különben Eszék és Posega városokban, hol a báni rendeletek miatt a' törvények még kihirdetve nincsenek, mind azon nyílt ellenségeskedésre mutató mozgalmakat idézhetné elő, melyek Horvátországban már annyira fajultak, hogy ottan a' magyar érzelmű lakosok minden módon üldöztetnek, — a' népesség a' lázadási póznák kitézése mellett — a' magyarok ellen felfegyverkeztek, 's a' Magyarországgal határos drávapartok fegyveres emberek által őriztetnek; ő azonban az előterjesztésünkre 's más több, jogi és politikai szempontból merített észrevételeinkre, jelesen pedig arra, hogy miután ő Felsége az 1848-ik évi törvényeket ünnepélyesen szentesítette, 's bán és horvátok abéli állítása, mintha a' magyar Ministerium kicsikartatott volna, merőben alaptalan, és a törvény szigorú súlya alá eső merény, — avval válaszolván, hogy a nevezett vármegyékben a' rend és csend felforgatásától tartani nem lehet, hogy tovább Horvátországban a felfegyverzés, póznák és örök felállítása nem a' magyarok, hanem egyenesen a kir. biztosság ellen eszközöltetett, 's mihelyt ő Horvátországból kilépett, meg is szűnt, — előbbi határozatánál állhatatosan megmaradt, 's tudunkra adván, hogy eljárásáról Ő Felségének, gyors postán, tisztelt Minister Úrnak pedig futár által jelentést tett, kir. biztosi működését megszüntnek nyilvánította 's Péterváradra visszautazott.

Miről tisztelt Miniszter Urat addig is, míg a történeteket szóval és személyesen előadhatjuk, ezennel értesíteni szerencsénk van.

Berzenczén Június 2-án. 1848.

*Zsitvay József¹⁰³
k. t. Szerem megyei alispán
mint Segéd k. biztos.*

*Eötvös József
királyi Ügyek Igazgatója
Fésűs György
királyi ügyész.*

¹⁰³ Eredeti: Országos Levéltár. 1848. évi belügyminisztériumi iratok 277. eln. B. szám. Sárvári Eötvös József (1798—1883) jeles jogász, a hét-személyes tábla bírója, 1850-ben pesti törvényszék elnöke, 1867-ben báró, főrendiházi tag, Fésűs György (1798—1859) kir. ügyész, 1848—49-ben Pétervárad országgyűlési képviselője.

BÁRÓ PERÉNYI ZSIGMOND SZEMERE BERTALANNAK

— Az országgyűlési tanácskozásról, földbirtokviszonyokról, az unió elleni izgatásról, a szász követekről, a balásfalvi gyűlésről, a székelyekről. —

Belügyminister Úr!

Tegnap országos ülésben a' népképviselőt 's nemzetőrség iránti törvényjavaslatok, az ide mellékelt szerkezetek szerint megállapítottak — és szentesítés alá leendő felterjesztésük elrendeltetett. A vita felettök csekély vala, mert a' kerületinek helyét pótló nemzeti gyűlésekből megbízott Választmányok előleges tárgyalásokban kifejtik az ügyet — kiegyenlítik a' felmerülő különbségeket, 's megállapodás szerint formulázva a' törvényjavaslatot, a' nemzeti 's országos ülések elibe terjesztik — hol felkiáltás útján jobbadán elfogadtatik a' szerkezet, mi által a' tanácskozások 's végzések folyama igen gyorsítottatik.

Közeiebi jelentésemben felemlítém, hogy miután a' negyedrésztelki birtokot Erdélyben választóképeség alapjául felvenni nem lehet, ennek pótlóként teendő 5 pftnyi adófizetés megállapítása átal pedig, miután számos helység van, hol enyi adót fizető polgár nem lakik, — képviselőtől fosztatnék meg, — azon elv állítottatott 's fogadtatott el: hogy helységenként képviselők választassanak 's ezek a' 8 pftnyi adót fizetőkkel együtt vegyenek részt a' követ választásba. Ezen, az egyenes és kétökü választás összevegyítése főleg azon törekvés kifolyása volt: hogy a' követválasztásoknál biztosítva légyen a' csekélyebb számú magyar elem túlnyomó befolyása; de nem lehet tagadni: hogy sok részben aristocraticai nézetek is segéllek azt létrejönni 's én nem tartózkodom bevallani meggyőződésemet miképen így a' nép szemben a' nemességgel igen aránytalanul leendő képviselve, 's azon aggodalmat támaszthatja, miszerint a' választások I>végzése után, midőn láttatni fog: hogy az oláh nép igen gyéren lessz képviselve — az itten különben is nagy számmal lévő 's igen rossz aikaratú bujtogatok ürügyül használhatandják fel az ered-*ményt* az aristocratia elleni néplázításokra. Szász Káról vízakna követe egyedül szóllalt fel ezen képességi alap ellen, okul adván: hogy az nem democratia, 's nem az Unió szellemében alkottatott, — de habár a' magyar elem csak így biztosítható túl befolyásának — másképen bekövetkezhető elnyomás iránti aggodalom nem alapos is, de jelen körülmények közt csak ezen szerkezet nyerheté meg az orsz. gyűlés tagjainak benyugvását.

A' 3k törvényjavaslat lő 's 2k §-ban, a' nemzetőrségi képesség alapjának kijelölése azért mellőztetett, mert a' magyar törvényhozás által megállapított fél telki birtok helyett való substitutió nehézségeit, hamarjában kiegyenlíthetőknek nem, sőt tanácsosabbnak vélték szabad intézkedési tért hagyni e' résziben a' Ministeriumnak.

Két ok forgott fen, mi a' képesség meghatározásától visszatartó a' törvényhozás tagjait. Mondják, hogy jelenben a' jobbágyok kezén

sok majorsági föld létezik, melyet majd az e' szellemben alkotandó úrbéri viszonyokat megszüntető törvény szerint — visszaválthat a' földesúr, de ha — azon föld már előzőleg nemzetőrségi szolgálat alapjául vétetik fel az összeírások alkalmával — e' körülmény nehézségül szolgáland a' visszaszerzésre. Másrészt pedig ha a' jobbágy földjei bevallására felhívatik, hogy a' nemzetőrségi kötelezettség annak nyomán megállapíttassék, — 's utóbb a' földesúr azon földmennyiséget, melyet a' jobbágy el titkolt 's be nem vallott, tőle elszedni mint vallomása szerint nem övét, ez a' jelen izgatott állapotban kitérésekre adhatna alkalmat. Nem lehet mind két nézet fontosságát el nem ismerni, de miután a' magyar honi felső megyékben is, hol igen kevés helyeken hozatott be a' térősi úrbér 's még keveseb az úrbérelig rendezett helység — az úrbéri állomány tűzetett ki nemzetőrségi kötelesség alapjául, 's ennek nyomán történik mind az összeírás, mind az őrség kiállítása — véleményem az: hogy közintézményeinknek az Unió által igényelt egyenlősége, itt is a' nálunk törvényesen íenálló képesség elhatározását teszi kívánatossá, mi azt hiszem óvatos alkalmazás által itt is célhoz vezetend.

A' törvénynek székely atyánkfiaira vonatkozó része reájok vigasztaló 's megnyugtató hatással leend bizonyoson: — hogy e' részben az oláh határőrségi ezredek iránt is, az egyenlőség 's testvériség érzetéből eredő figyelem 's méltányosság kitéüntessék — érdeklett törvényhez egy ragasztók toldatik az érdeklett ezredekre nézve szintén e' szellemben, de a' helyi viszonyok által kívánt némi változásokkal, — mlóg ezen javaslat orsz. ülésbe nem vitetett.

Az Unió előtt itten mutatkozott mozgalmak felől, több értekezéseim után — jelenthetem, miként azok csak kissebb kihágásokat, némely helyen úrdolga megtagadást is idéztek elő, de katonai erő közben jötte által csak hamar elenyésztek. Sok helyt a' földesurak féltékenysége adott reá okot, kik seregestül húzódtak a' városba — 's ez által az izgatók kezére hagyák a' népet — holott személyes éber őrködésük 's erőlük nagy részben megghiúsíthatá sok rossz akaratú bujtogatónak szájbardon űzhetett ármányait. —

Az Unió elleni izgatást a' szászok kezdték meg a Király földön lakó oláhok között, kik eleinte az Unió mellett nyilatkoztak, menekülni csak így reménylón a' szász hatalom nyommasztásaitól. Mert a' demokratiai typus mi a' Szászok ős intézményeit jellemző, idővel burocratai despoticizmussá változott át, 's főleg oda fejlett a' közelebbi korszakban. Minden a' tiszték 's papok hatalmába került — kiknek gyermekeik összeházasodván egyedáruztak minden köz javadalmat, 's képezik a' patricia olygarchiát, — fizetések tetemesek — annyira hogy például a' szebeni polgármester jövedelmét 1600 pft fizetésével évenként öt hatezer pft-ra számíthatni, — az alsóbb osztályokon a' czóhek által uralkodtak, melyek kezelését szintén oly szorosson egyedáruztak, hogy magának a kir. Kormányzéknek is csak ritkán sikerült más nemzetiségű kézművesek czéhbesítését eszközölni. Nemzeti pénztáruik hatalmas 's azonkül Magyarföldön szép jószággal bírnak — melyek köznemesi tulajdont képeznek, hol, — ide nem értve a' bírói foglalás útján bírt vagy fiscalitás név alatti birtokaikat — mind úri hatóságot mind political igazgatást gyako-

rolnak. Mind ezek a' szászok állását otthon — 's kivált a' köztök lakó oláhok irányába igen erősítették, a' kormányánál pedig fő támasszuk Rosenfeld statustanácsi igatótó vala — kinek segélyével 's befolyásával, felhasználván hol szükség vala a' nemzeti pénztár erejét is, keresztül vitték a' legnehezebb dolgukat is — mindig saját érdekükben. Ily viszonyok közt természetes, hogy az oláhoknak csak ellenszenvét bírhaták, 's az Unió elleni izgatásaik egyelőre nállok visszhangra nem találhattak. De Rosenfeld vagy némelyek szerint annak testvére, 's a mostani szebeni követ Schmidt Konrád, különben erélyes, 's az oláhok közt népszerűséggel leginkább bíró szász férfiú, gyöngö oldalaikról kezdték kísérteni a' közhivatali alkalmazásban teljesen mellőzött oláhokat, jövedelmes hivatalokat, pénzt, segedelmekét kezdték ígérni niékiek, mi által czélt mindig érni már megszoktak; mondják, hogy egyik nép vezér Barnuczna 10 ezer pft ígérték 's többeknek befolyásuk arányához képest nevezetes összevegeket, még Saguna nem egyesült püspök is, ki jövedelmein túl szeret költeni, részesült adományaikban, — e' szerint a' népvézereket meghódítván, nem vala nehéz a' tömegeket azon hamis hírekkel ámítani: hogy a' magyarok czélja az Unió által, felséges Urunktól elszakadás, 's a' Magyaron kívüli minden népfajok 's óhitű vallás teljes elnyomása. Ebből szükségkép mély ellenszenvnek vagy ingerültségnek kellé fakadni, melynek vészes kitörését csak lelkes Hazafiaknak a' nép közti erélyes fellépései 'g ezáfolatai de leginkább 's gyökeresen az Uniónak a' szerinti kimondása szüntethette meg, hogy minden lakosokra nemzetiség, faj, vallás különbség nélkül a' polgári szabadság minden malasztjai kiterjesztettniek. Ez az oláhok kedélyét igen magnyugtató 's az Unió üdve felől teljesen meggyőző — mi hogy annál tartósabb légyen a' nem egyesültek püspökével fentebb említett Saguna Andrással személyesen értekezni óhajtottam 's lépéseket is tettem, hogy Kolozsvárra jöjjön. De ép most értesít a' főkormányzó, hogy június 1-jén elutazott, Ő felségének püspökké lett kinevezetőségét megköszönni. Hihetőleg egy pár napot Pesten töltend. Ügy értesültem ez eszes és kítűnő tulajdonokkal bíró férfiúról: hogy egy jövedelmesebb alkalmaztatás 's kitüntetés által bizonyosan lehetséges lesz őt lekötelezni. Egyébiránt szerb érzelmű ember lévén, miután az itteni oláhok most még szerb sympathiakat épen nem táplálnak — hogy ezektől megőriztessenek — minden áron szükséges őt Erdélyből kivinni. További itt hagyatása könnyen szerb érzelmeket terjeszthetne az oláhok közt — mi igen veszélyes lenne.

A' nyert szabadság érzete kezdi tehát mint említtem szászföldi oláhainkat az Unióval megbarátkoztatni, 's így czélszerű óvatos bánás mód mellett tőlök tartani alig lehet. A' szászok, magok tudván 's esmérvén leginkább a' nyomtatást, melyben az oláhokat tartották, félni kezdik őket, 's az Unióban kell keresniök védelmük reményét — melyet az országos terembeni bizalmas eszéyes nyilatkozataik a' Magyar és Székely földi törvényhozóknak igen élesztik bennök — városaik kapuit erősítik 's fegyverezni kezdik magokat. Unió elleni reakciójuktól többé tartani nem lehet. Egyébiránt e faj igen kevesedik, a' halandóság felülmúlja a' szülöttek számát, alig van, 's pedig vagyonszági elvnl fogva, köztök egy párnak több két

gyermekénél — ha sok gyermeke van némely párnak némi bélyeget von maga után — mely okok a nép szaporodást gátolván, ha azokat tovább is fentartják, úgy a' polgári jog egyenlőség és szabad birtok által több önérzetre hevült oláhok közt igen meggyérülnek 's Oláh kezekre kerülendének birtokaik.

Tegnap előtt vala iiállam az egész szász követi kar; a' Ministerium iránti tiszteletét 's bizalmát fejezi ki. Szónokuk Goosz segesvári ágostai lelkész 's követ vala. Szavaiban a' magyar király iránti hűséget, ki egyszersmind „Ausztia Császára“ törhetlen hűségük érzetét emelő ki, 's a Magyar nemzethez! hő ragaszkodásukat fejtegeté. De leg melegebb szavakkal legtöbb önérzettel német származatuk, német érzelmük, — „Deutschthum“ iránti vonzalmukat ecseteie „mely municipalis jogaiknak 's nyelvöknek fentartását, mint életfeltételt kívánja meg tőlük.“ Előadásuk folytán több észrevételek merülének fel előttem, de a kiengesztelődés jelen szakában kívántam annak fejtegetése által hatni, 'miszerint Magyar honnak sem szándoka sem oka nem lehet a' Szászokat azon jogaiktól *s intézvényeiktől megfosztani, mellyek a' közszabadság szellemében átalakítandó álladalmi szerkezetbe helyesen beilleszthetők, mely nyilatkozatom megnyugtató hatást látatott reá jak gyakorlani.

Egyébiránt véleményem szerint szükséges a' szász szerkezetet az idővel becsúszott 's megkövesedett burocratiai önkény kinövéseitől megtisztítani 's azt democratiai alapjaira visszavezetni, a' köztök laJkó oláh népességet pedig az eddigi nyomasztás alól megmentve helyhatósági kormányzásban részesíteni. Nem lehet ezek miatt visszahatástól tartani, mert most sem a' Szász nép vala az, mely az Unió 's Magyar elem elleni mozgalmakat megindító 's a' veszélyes irányokat kitzúzó, hanem az egyed áruzó szász burocratia emberei kik az Unió által a' patricia lasta által élvezett javadalmaikat koczkrátatva látták.

A' balásfalvi oláh népgyűlés részleteibe, minthogy azok Ön előtt bizonynal tudva lesznek, nem ereszkedem, szükségesnek találom azomban felemlíteni, hogy noha ez előtt az egyesült és nem; egyesült hitűek közt semmi rokonszenv nem vala, a' közül * 20 ezerből álló népgyűlésben melegebben kezdtek a' külön felekezetek egymáshoz közeledni, 's oly szoross rendet tártának: hogy a' különben nyers tömeg 'soraiban lopás 's itasság esete alig fordult elő, 's mindenütt a' közös nemzetiség érzetében való összeolvadás vala észrevehető, mire leginkább a' szászok példája által buzdítottak. De ezen nemzetiségi érzelem mint közelebb többek 's különösön egy balásfalvi hittanár 's nagybefolyású egyházi férfiú Pap Ágoston által értesíttem, koránt sem rejt magában orosz, vagy szláv sympathiakat, mert azoktól nem csak az itteni oláhok idegenek, de az aldunai tartományok oláh népségei is forrón óhajtják a török uralom 's orosz védelem alóli mielőbbi menekülést, 's feszült figyelemmel várják közelebbi Hongyülésünknek itteni oláhaink iránti intézkedéseit, mellyek minél kedvezőbbek leendenek, annál inkább növe-

* Körülbelül.

kednék az alduai tarományoknak Magyarhonnali szövetségre való hajlamuk és készségük. Értekezésem folyamában szükségesnek láttam ezen értelmes pap előtt kijelenteni, hogy ha bár lehető gyöngéd kímélettel kíván Hazánk a' benne létező külön nemzetiségek iránt viseltetni, de a' jelen demócrát szellemű átalakulásnak valamint nem lehet feladata azokat némely kiváltságaiktól 's beligazgatásukban eddig is használt ön nyelvük gyakorlatától megfosztani, úgy más részről az sem lehet hivatása: hogy a' Hazában lakó külön ajkú népisógek részére felállítandó ujjabb kiváltságok által neheztessék a' beligazgatás, 's elkülönítessenek az érdekek, sött inkább vallási 's polgárjogi teljes egyenlőség alapján — minden nemzetiségek tiszteletben tartása mellett, szilárdítassók a' külön ajkú népek egyetértése 's ez által erősítessék az egyelőlvadott testvérhonok erkölcsi 's anyagi állása. 'S én hiszem, hogy e' czél elérésére ily művelt 's jó irányú egyének hatásától sokat lehet várni, a' túlhajtott nemzetiségi követelések lehangolása 's mérséklése ezektől leginkább függ, — de vannak az oláh tömegek közt számos alsó rendű papok 's oskolába járt félművelt, egyébiránt szegény — jövőjüket a' nép felbujtása által biztosítani törekvő izgatók, kik nemzetiségre buzdítás ürügye alatt az ábrányos reményekkel kecsegtetett népben túlkövetelést 's egy független oláh állodalom 's felsőség iránti vágyakat élesztgetnek, Barnucz, Borucz, Buttyán 's több ilyenek. Ezeket nevenkint menyire Ifehet kitapogatni, lépteiket őrszemmel kísértetni, 's erélyes de óvatos eljárás által ámitásaik metelyétől a' népet megmenteni, egyszersmind pedig szükséges néhány befolyásos, a' nép előtt hitelben álló oláh egyéneket mind világiakat, mind papokat kiszemelni, megnyerni, lekötelezni, *s pedig az oláh vidékek minden pontjain, kik a' népben a' Magyar iránti hajlamot, a' kormányhoz bizalmat 's legjobb reményeket gerjessenek 's növeljenek. Illyencknek haliam én Moga Demeter kincst ellenőrt, Bob János oláh fordítót, de ezt csak továbbat 's itt lakó, az! embereket 's viszonyokat közelebből esmérő, egyszersmind hű honfiak segélyével biztosabban jelölhetni ki. Embereket az anyagi érdekek buzdítanak tettekre, 's én bizon hiszem: ha a' magyar ügynek számos lekötelezett apostolai leendenek az oláh tömegek közt 's még a' legalsó osztályok előbbkelői is adomány által megnyeretnek, az uszítókra pedig erélyes figyelem fordítatik, hatásuk megszűnik 's a' nép lecsöndesül.

Leghőbb figyelmet 's részvétet érdemli a' *Székelyek állapota*. E' minden más fajokkai összeházasodást büszkén kerülő, tiszta vérű, nemes jellemű, szabadságért 's függetlenségért lángoló tős magyar nép, melyben szigorú erkölcsössége 's kora házasodása miatt nem ritka a 10, 12 tagból álló család, a' Háromszéken, de különösen a' bérezés Csikszékben nagyon elszaporodott 's minthogy büszke másnak földéit szolgálatot tenni, osztályok által földje annyira fel van darabolva, hogy sok gazdának keskeny földjén boronája alig fér meg — és csak példás erkölcsiségük, rendkívüli szorgalmuk 's munkásságuk által tarthatják fen magukat. E' földön létező eclonicaturák oláhok kezein vannak, 's ha ezek a' nem sokára életbe lépendő törvény által az Úrbéri tartozásoktól felmentve szabadokká válandanak, tartani lehet, hogy a' kissebb székely birtokos nem engedi át földjét job-

bágyának, de leginkább hogy a szabad székely nem tűrhetvén hogy ős telepjén tágasabb telkeket több földet bírjon a' felszabadult oláth, mint ő, megrohanja 's ősjogának képzelt igényénél fogja elfoglalja azokat. Jól avatott 's hazafi érzésű székelyek bizonyosan előállandóinaik jósolják ez állapotot, mi a' magyar, székely és oláh elemek közti harmóniát teljesen feldúlandja 's veszélyes kimenetelű viszályoknak nyithatja meg forrását. Elhárításukra egy czélszerű mód van, mély átal nemzetiségünk érdekei is, Hazánk déli szélein védve lennének: — kedvező 's ösztönző feltételek melletti kiköltöztetés és telepítés a' Bánságba 's Bácsba. De ennek, vagy legalább «*település feltételei* megállapításának 's a' kiköltözésre való felhívásnak késedelem nélkül kell történni, mielőtt az Urbéri tartozásokai megszüntető törvény életbe léptetetik, mi igen hamar bekövetkezend. A' kiköltözésre való buzdítást 's annak vezetését több buzgó székely hazafiak elvállalni készek, Marosszéki köveit 's honfiai előtt bizalommal 's befolyással bíró polgártársunk Berzencei László még arra is ajánlkozott, hogy példa adásul kész leend maga is kis időre vélők kiköltözni. De e' székely faj erdős, bérezés vidékhez lévén szokva, rónákra vágyakodni nem fog. Azért az első áttelepítést czélszerű lesz a' Bánság erdős vidékeire megkísérelni. Avatottak mondják, hogy erdős helyen szűkebb, soványabb telkeket szívesebben elfogadnak, mint fa nélküli rónán kövesebb 's tágasabb téreket. Utóbb Bácsnak Tisza közelében eső kincstári pusztáira lehetne folytatni a' telepítést, hová a' Tiszán 's Maroson fenyő 's egyéb fáikkal elláthatatnak — épületre 's fa munkákra, melyekkel szívesen kereskednek. Érintenem alig szükség, hogy a' vagyonos ős fészket nem igen hagygya el, 's csak 'a szegényebbek vágyandanak jobb sors reményében új 's távol telepekre, kiknek mind költözésük, mind telepedésükre nézve az álladalom gyámolása szükségük leend. De ez áldozat dúsan kamatozand, mert azonkül hogy a' kiköltöző székeáy nemcsak a' pénzbeli előlegezést 's a' megszállott föld jutányos árral az álladalomnak visszatéríti, a' szerb népisógek ellen, edzett hűségű kebellet 's vas karral örködend, mint folyvást fenálló Nemzetőr Hazánk 's nemzetiségünk felett. A' kiköltözhetők számát húszer nyire teszik — sőt többre is. E' részbeni hatályos és haladéktalan intézkedést nemzetiségünk érdekében igen szükségesnek tartom, Ezeken kívül

a' Moldvába költözött 's Jassy közelében lakó székelyek: úgy a' Csángó magyarok is, kiknek száma 40 ezerre mehet követni fogják feleik példáját. Szükség azonban előbb állásuk 's hajlamaik felől biztos adatokat szerezni. Mint említem, e czólra Jura György máramaros anegyei szbírót hívtam fel, de még ide nem érkezett, hanem itt is van egy Hahn nevű brassói lakos, ki mint e' czélra alkalmas egyén ajánltatott nékem, lehet é azonban bízni jellemében, még bővebben akarok értesülni. Ezeknek áthozatala iránt, véleményem szerint, ez időben, midőn a' velünki szövetkezésre nállok hajlam mutatkozik, az illető fejedelemmel akár az Agentia útján, akár más alkalmas módon előleges érintkezésre jönni czélszerű leend.

Engedje ezek után Minister úr, hogy ezen a' tárgyak sokfélesége miatt hosszasabb 's minél hamarábi felterjeszthetése miatt

sietve szerkeztett jelentésemhez, röviden egy épen most hallott kihágást felemlítsek. Alsófejér megye Obráza és Miháczfalva helységeiben, Eszterházy Grófok birtokában, a' balásfalvi gyűlés izgatói által felbujtott oláh jobbágyok, az Uraság földjeit foglalni, vetéseit feldúltni kezdvén 's még veszély esbb kitöréseket tervezvén, Bánffy Miklós főispán a' lázangók fékezésére székely katonákat hívott *iel*, kik midőn katonai rendben előnyomulnának a' vetések között lőni kezdtek az oláhok 's egy székelyt elejtettek, egyet megsebesítették, mi által ezek felingerülvön, nem várva a' parancsszót, az oláhoknak rohantak 's közel negyvenet megsebesítettek. Ennyit ír ide sietve a' főispán, az események részletei 's kimenetele még nem tudatnák. Ez ismét egy adat arra, mily szükséges leend nyomozni 's erélyesen fékezni a' sok bujtogatót, egyszersmind minél nagyobb számmal lekötelezni a' népet lecsendesítő jobb akaratú befolyásos oláh egyéneket.

Fogadja Minister úr, teljes hazafi tiszteletemet!

Kolozsvárt június 3 d. 1848.

*B. Perényi Sigmund.*¹⁰⁴

Még N. Szőlősről tett jelentésembe foglalt azon hír, mintha B. Wesselényi Miklós zsbói laka a jobbágyok által megtámadtatott volna, teljesen valótlan.

¹⁰⁴ Eredeti: Országos Levéltár. 1848. évi bel ügy minis ztíiumi elnöki iratok. 288. eln. B. szám. *Goosz Károly* (1814^-1848) segesvári gimnáziumi igazgató, 1848-ban országgyűlési követ, jelee szász politikus volt. *Butean János* (1821—1849) román prefekt, Zaránd adminisztrátora. *Moga Demeter* (1812—1873) ügyvéd. 1863—64-ben a nagyszabeni országgyűlés tagja, gyulafehérvári törvényszéki elnök. *Bob János* román szótáríró. *Berzenczey László* (1820—1884) marosszéki ellenzéki országgyűlési követ, a magyar őshaza kutatója.

ISMERTLEN ROMÁN BOHECZEL SÁNDORNAK

— A román komitéről, a nép mozgalmairól. —

„... Tudni fogjátok, hogy a fő kormány azon rendeletét, mely által a Comitét eloszlatni rendelte, nem vették számba, sőt ellenben Püspök Saguna elnöklete alatt visszaírtak a főkormánynak, hogy a Comitét hagyja meg a maga valóságába. Itt oly beszédeket hall az ember, mitől megborzasd! „Nincs kormányunk, — kormányunk törvénytelen, az országgyűlés törvénytelen, nem akarunk tudni határozatairól!“ S az ilyen eszmék a nép között is el vannak terjesztve sat. — A paplakaiak is felzúdultak, azt mondván, hogy Balászfalván azt határozták hogy két hét múlva egy oláh biztosság fog ki szállani, mely a szászok által elfoglalt határokat vissza adandja sat. Én azt látom, hogy ha a kormányzéknél ki nem eszközölte, hogy tüstént egy proelatio intéztessék a püspökök s esperesek által a néphez, melybe egy részről tudassák a néppel az országgyű-

* Eleje hiányzik.

lés eddigi eredményét, és másfelől biztosíttassák a nép arról, hogy a robot mentől előbb megszüntetik; figyelmeztessék a népet arra, hogy ne adjon hitelt lázató és csalfa embereknek, kik az izgatással ellenkezve, tóv útra vezetik és arra bírják, hogy ne várja a nép a hongyűlés és a felség határozatait; — inert különben oly tűz támad, mely mindnyájunkat, hibásokat, ártatlanokat egyenlőn felemészt. Azért barátim, arra figyelmeztetek, menjetek tüstént Püspök Leményhez s mondjátok meg, hogy ha ki nem eszközölheti a főkörmányzó ő Excellenciájánál, hogy *rögtön* intézkedjenek, félek hogy egy két hót múlva azt kell mondanom — *már késő!* Mert a mint fennebb mondam,, a szászok mind szüntelen conferenciákat tartanak, — feldühült ifjainkkal, és ők az oláhok kezével akarják a geszten3'ét a parázsból kihúzni...

Nagyszében, Június (5) 1848.

*Égesd el!*¹⁰⁵

¹⁰⁵ Eredetije román nyelven. Másolat: Orsz. Levéltár 1848-i belügynyu irata, 353. eln. B. szám. *Bohaticl Sándor* (1816—1897) kolozsvári ügyvéd, 1848—49-ben országgyűlési képviselő, 1861—1876-iban naszódi főkapitány, a kolozsvári Economul Bank elnöke.

91.

ISMERETLEN ROMÁN LEVELE BOHECZEL SÁNDORNAK

— Az ifjúság izgat Lemény püspök ellen, unióellenes hangulat. —

Nagy Szeben, június 5-én 1848.

... Mi azt hallottuk tegnap, hogy az Uniót kikiáltották minden feltétel nélkül, 's azt a szászok is elfogadták... írt az atyjának, de én még mit .sem kaptam tőled. Az itteni dühös fiatalság nagyon zúgolódik a püspökök ellen, 's különösen Lemény, a drága nép-atya ellen, hogy honárulók — s ez utolsót halállal is fenyegetik. Figyelmeztessd a püspököt, hogy hazatérve, ügyeljen magára, mert rász szándékuk van ellene. Az ide való püspök * irtózva a fiataloktól, akart, nem akart, kéntelen volt *Bécsbe indulni*, mert falukon a nép előtt azzal vádolták, hogy azért nem *ment fel Bécsbe Kolozsvárról, mert áruló, s így ma kéntelen* volt elindulni. Nem tudom hová üt ki ez *emberek izgatása*, ha a fő hadi vezérség útján le nem csendesítik, hogy a népet tovább ne izgassák. Dunkát is nagyon hibáztatják, hogy jóllehet nem volt tagja a nemzet által oda küldött követségnek, még is a nemzet nevében az Unió mellett nyilatkozott, elállva a petitiótól s nem várva annak ellátását. Bab, Boheczel s mindnyájon árulóknak vagytok kikiáltva. Mi lesz ebből, az Isten tudja! Itt azit beszélük, hogy vér nélkül nem fogják magukat az *Uniónak* alája adni. A szászok azt vetik az oláhok szemire, miért nem tartottak velök az Unió ellen. Ezen levelet még a esőtörtöki postával akartam elküldeni, de az időből ki fogyván, mára maradt, — 's így kéntelen azokat is hozzá adni, a mik a Schmidl

*Sagoma András.

hazajövele óta történtek. Ő haza érkezett csütörtökön ebéd előtt, — és délután összegyűlt az Univerzitás és Esküdt közönség azon templomba, ahol még tartottak volt gyűléseket; ott hosszas beszédbe referált Schmidt Kolozsvári eljárásáról; előadta hogy a szász követe és az oláhok megegyeztek az Unióba, 's így kénytelen volt ő is azt tenni, de nem végső elhatározottsággal. A beszélők közül némelyek védek, mások hibáztalak; mind a mellett úgy látszott mintha mind a szászok, mind a túl buzgó oláhaink lecsendesedtek volna. Azonban tegnap újból felzúdultak a kedélyek. Keine Union! Keine Union! mind halál! azaz némelyek a szászok közül felbujtogatták a mi esmeretes fiatalainkat, hogy inkább halált, mint Uniót! Papp Sándor, Buttyán, Komán és Armé elkezdtek széledni falukra a szélbeli katonákhoz, Janku pedig Fogaras és Brassó felé vette útját s így nagyobb leve a vész lángja mint az előbbeni. Tegnap megérkezvén Verza és Baricz a Római Császár nevű vendéglőibe, Rosenfeld hozzájuk ment 's azt ajánlá, hogy kössenek írásbeli szerződést az oláhok a szász nemzettel, oly feltételek alatt, a minőket az. oláhok csak kívánnak, csak hogy mindnyájon kötelezzék magukat: biztatta, hogy az oláhoknak van 2% ezrede, a szászok pedig olyan állapotban vannak, hogy néhány óra alatt 10—12 ezer fegyveres embert tápra állíthatnak, s vívjanak életre halálra a magyarok ellen. Mára Rosenfeld a Comeshez hívta őket, hogy beszéljenek vele: is; azt is hozzá adván, hogy püspök Leménynek nem volt joga, mint királyi hivatalosnak az Unió mellett nyilatkozni az oláh nemzet beadott petíciója ellenére; 's így ha az oláhok egyesülnek a szászokkal, könnyen ellene alhatnak akárminő határozatnak. Minő értekezések lesz a nevezetteknek a Comessel, későbbre megtudom; azonban nem akarok most is a postáról elmaradni. Én nagyon félek, hogy a Szászok mesterkedései dühös ifjaink által (kik a medgyesi udvarba tartják gyűléseiket) egy meg nem akadályozható lázadásba fogják vezetni a tudatlan népet. Gondolatom szerint, fájdalommal tapasztalom, hogy a nemes magyarság igen nagy hidegséget mutat az oláhok kérelme iránt. A magyarok jól látják az oláh nép nagy számát, s meggyőződhetnek a szászok mesterkedéseiről, melyekkel fiatalainkat megrontani igyekeztek, 's arra bírnak, hogy a magyarok ellen ütközetre uszítsák az oláhokat, avval ámítván őket, hogy a magyarok egész oláh helységeket gyűjtanak fel s öldösik lakóit. Abból is meggyőződhetett a nemes magyarság, mily nagy szeretettel, rokonszenvvel és simulással viseltetik az oláhság a magyarok iránt, hogy annyi megkísértett próbák után is, a mai napig se vehették arra az oláhokat a szászok, hogy tőlök a fegyvert elfogadják, jóllehet minden nap erőltetik; ezt pedig azon okból, nehogy kisebb gyanúra is okot szolgáltatassanak, mintha az oláhok a magyarok ellen szegülni kívánnának. S mind ezeket a magyarok számba nem vették. Sőt még igazságtalanul sértik, midőn azt állítják, hogy a balásfalvi gyűlésen nem viselték magokat emberségesen, s hogy muszka zászló alatt esküdtek meg, 's több effélékkel. Holott mind ezek igaztalanok és oly sértések, melyek képesek a legjobb és leghajlandóbb szívűeket és magoktól elidegeníteni. — Most jöve hozzám esperes Verza 's Gondja, hogy ma reggel Rosenfeld újból meg látogatta ötét és Bari-

czot, s felszólította, hogy hajtsák már végre a szerződést; a kik meg ígérték, hogy ma esti 8 órakor el fognak menni a Comeshez, hogy tudják meg, mit akar ő is, de ők semmi egyezményre se lépnek. A Szászok nagyon törik a fejeket azon, hogy az oláhokat magokhoz kössek az Unió ellen mind halálig. És véleményem szerint a magyar urak csak azon két utat követhetik a következő vész eltávolítására, — ha t. i. országgyűlésileg elhatározzák az oláhok kérelmét, megadják nemzetiségöket s kárpótolják a szászoktól szenvedett kárukat, s ezen határozatukat megerősítés előtt is tudatják a néppel minél előbb püspökeik által megnyugtatásukra. És ha azon ifja!-közül, kik a szászok kedviért a népet izgatják vagy kettőt-hármat az izgatás által elfogatott...

N. 106

¹⁰⁶ Eredetije román nyelven. Másolat: Országos Levél tár, 1848. évi belügyminiszteriumi iratok, 353. eln. B. szám. *Dunca Pál* (1800—1888) (marosvásárhelyi ügy igazgatósági gyakornok, 1844-ben főhamincad-hivatali fogalmazó, 1852-ben törvényszéki tanácsos, tartománygyűlési képviselő. *Pa Sándor* = *Papiu Ilarian Sándor* (1828—1879) román lapszerkesztő, 1848-ban a balázsfalvi gyűlés egyik rendezője, román történetíró, jassyi egyetemi tanár, román igazságügyi miniszter. *Rosenfeld Károly Lajos báró* (1804—1867) nagytehetségű szász politikus és közíró, 1843-ban államtanácsos, 1862-ben titkos államtanácsos, *Bariuu György* (1812—1893) a brassói *Gazeta Transilvaniei* szerkesztője, a román irodalmi társaság titkára és történelemíró, az 1863—64-ben nagy-szebeni tartománygyűlés tagja.

92.

PERGZEL MIKLÓS CSÁNY LÁSZLÓNAK

— A megyei toborzásról, annak szigorúan magyar jellegéről, a nép hangulatáról. —

Szegzárd Június 7. 848.

Tisztelt Királyi Biztos Úr!

Ma érkezett hozzánk a ministeri — önnek Biztossá lett nevezetetését tudató — Rendelet; mely is Al Ispányunk által vélem közöltetvén, kötelességemmé ösmerem, tisztelt Önt, ki a kijelölt körben fekvő hatóságok erejével rendelkezési hatalommal ruháztatott fel, tudósítani, hogy egy heti toborzásom után 232 főnyi önkénytes csapatot sikerült össze állítanom; azonban ezen szám a helybeli fiók hadfogadéhoz érkezett utasításból merített útmutatás és szabályhoz alkalmaztatva 150-re szállott alá, még is e napokba hiszem két százig felvihetni. — Azon meglepő körülménynél fogva, mi szerint annyi hetek után is hatóságunkhoz de csak egy betű szabály vagy Rendelés e tekintetbe nem jött, mai bizottmányi ülésünkben ismételve felkértük a Ministeriumot, illyesek kiadására — addig is e csapat az én parancsnokságom alatt marad és láttatik el a megye tárából — kijelentettük azt is, hogy mi a helybeli Hadfogadó által német nyelven közlött szabályokhoz nem alkalmazhatjuk magunkat, s önkénteseinket csupán nemzeti czélokra szántuk és semmi nemű, bár magyar eezredi, de még osztrák tiszt rendelkezése alá nem bocsátjuk, — de maguk az önkénytesek is csak e feltétel és kikötés

mellett ajánlák fel magukat. Várva a ministeri Rendeletet, addig is mint egy általam e napokban már meglehetősen felfegyverzendő csapat ideiglenes főnöke magamat tisztelt Ön Rendelkezésére felajánlanom. — Legyen szabad még a Nemzeti őrsereg mobilizatioja felett azon — éppen a nép között és utóbbi időben csaknem folytonosan létemben szerzett tapasztalásomból merített meggyőződésemet nyilvánítani — hogy miután népünk kivált magyar faja nem gyávaságból, de valóságos indolenciából vonakodik fegyvert fogni, okvetlen szükséges leszen egy kis terrorismusra, ez esetben biztos a siker, különben pedig igen gyér leszen. A megye alkalmasint engem fog megbízni a mobilizáció eszközzésére — de ha egy kis charte blanehot Ön mint biztos nem ád, kevésre fogunk menni — míg evvel csak tesszen a számot velem tudatni és mostani önkényteseim mellé még egy század rendes gyalogságot — két hét alatt fejemmel jót állok a kiállítáért — semmi bel zavartol nincs ok tartani és ezért vagyok bátor egy kis üdvös erőszakot ajánlani — amúgy is bizonyos, hogy a nép melly már az újabb szabadságot átalányos katonáskodással hiszi majdan részéről le fizetendőnek, erre már kész és jobbára felszollíttásomra avval válaszolt, hogy míg nem parancsolják nem megyén. — Itt Szegzárdon leg lelkesebb a nép, egy pár populáris tiszt ezek közt Halász igen sokat fognak tehetni és már meg is aj állották szolgálatukat. Többnyire parancsait elvárva szíves polgári üdvözzel vagyok

Kir. Biztos úrnak

őszinte tisztelője

Vérezel Miklós

tolnai önkénytesek ideiglenes vezére.¹⁰⁷

¹⁰⁷ Eredeti: Magyar Katonai Levéltár Csány elleni haditörvényszéki iratok. *Perczel Miklós* (1812—1904) Vörösmarty Mihály tanítványa, baranyamegyei aljegyző, az ellenzék egyik bajnoka, 1848-ban Pécssett ő publikálta a jobbágyok felszabadulását, országgyűlési képviselő, honvódalezjredes, 1867 után Baranya megye főispánja. *Csány László* (1790—1849) huszártiszt, majd a zalai ellenzék egyik mozgatója, 1848—49-ben kormánybiztos, 1849 október 10-én kötélhalált szenvedett a hazáért.

93.

NAGYSZEBENI ROMÁNOK GRÓF TELEKI JÓZSEFNEK

— A szászok izgatásáról a románok ellen. —

Nagy Méltóságú Gróf, Erdélyi Kormányzó Úr!

Kegyelmes Urunk!

Mint szeretett Hazánknak hű polgárai, miolta ezen zavaros idők jelenetei Hazánkban is mutatkozni kezdettek, mü alázattal alulírottak minden erőnket és bó folyásunkat arra használtuk fel, hogy a béke fen tartassák és minden ki törés csírájában meg fojtassék; törekvésünk mind eddig sikerült is, és hogy jövőre is sikerüljön, a Balasfalván le tett Eskübe ezen záradékot foglaltattuk be, hogy az Oláh Nemzet, ötet illető Jogait csak *békés és törvényes úton fogja követelni*; daczára ezen esküvel pecsételt fogadásnak, mégis szomo-

rúan kell tapasztalnunk, hogy azon Bizotmányba (comité) mely Balásfalván csupán a jó rend és béke fentartása, s a nemzet ügyei békés útonni el intézése végett neveztetett ki, oly Egyének is találhattak, kik megfélekedve hitekről, eddig alattomosan, most pedig a N. Szebeni reactionalis párt által izgattatva, elámíttatva s félre vezetettve nyilvánosan is bujtogatnak az Unió ellen, mely hajtogatásra anyagot szóigáltattak a koslárdi, mihályfalvi, s tán obraszai szomorú események. Ezen eseményeket, noha mi jól tudjuk, hogy nem kormányi rendeletek, hanem rend és törvényellenes kiesapongások eredményei, a bujtogatók az Oláhság elleni székely katonák gyűlölségének tulajdonítyák, s az Unió ellenesek ezen ürügyet az oláh nép kedélye fel izgatásra fel használván, mű a legnagyobb aggodalomba vagyunk, hogy azon néhány, a szászok által el csábított bujtogatók, kik a tudatlan oláh népség előtt magoknak tekintélyt és hitelt tudtak szerezni, s kik Balásfalván is a népnek kónnyök szerinti vezetői voltak — képesek lesznek a míveletlen szegény népséget mozgásba hozni, és talán a kitörésre is bírni, mely esetben szeretett Honunk lángba borulna, s néhány értetlen Inakért szenvedne az egész nemzet, lakolna az ártatlan ügy, mint a bűnös.

Ez alázatos fel jelentésünknek leg közelebbi oka egy az ide való Szász bujtogatók által tegnap délután az ujj serfőző háznál tartott gyűlés, melyre meg hívtak a Fenn említett Oláh nemzeti Bizotmányhoz tartozó, itt tartózkodó s ferde irányukról esmeretes Ifiak is, kik a Szász bujtogatókkal kezét fogva — nemcsak az Ó Nemzeti Bizotmány, hanem az összes oláh nemzet nevében, és: képében ki kiáltották, hogy az Unióról semmit sem akarnak tudni, s annak meg akadályozására mindent elkövetnek a Magyar és Székely nemzetre kigyót békát kiabálván.

Az ilyetén tegnap megkezdett nyilvános Gyűlést ma délelőtt a Szász nagy templom előtti téren szabad ég alatt tovább folytatták, hol többen szonoklottak, mely gyűlésnek, mint értettük, vég célja az lenne, hogy a Szászok az Oláhokat magok részökre csábítva, együtt kezét fogva, az Uniónak szegüljenek ellen.

Melyek így lévén, s még arról sem lehetvén kételkedni, hogy az ország szerte itt ott történt kihágásokat és erőszakoskodásokat a szegény tudatlan nép nem maga fejtől, hanem a bujtogatók által félre vezetve, s balul informáltatva követte légyen el s szenvedte a reá küldött katonaság által végbe vitt — fájdalom! oly nagyon gyászos s polgár vérrel fertőztetett elégtételt, mű alólírtak Honunkhoz viseltető hívségünkből folyó polgári kötelességünknek tartottuk a fennebbi merényletet, netalán megkívántató intézkedések megtétele végett Nagy Méltóságodnak tudomására juttatni ugyan, de egyszersmind Nagymóltóságodat arra is mely alázattal megkérni, mi szerént *neveinket titokba tartani és senkinek ki nem adni* méltóztasson, mert különben személyeink itt Szebenben bátorságban nem lehetnek, annyival kevésbé, hogy azon Unió ellenes Szász-Oláh párt bennünket különben is már régóta kantsal szemmel néz. Sött fenyegetődzőseket is kellé hallanunk.

Az említett gyűléseken mint értettük fő szerepelt vittek a szászok részéről Benigni, és Schuller a tanár; az oláhok részéről Pop

Sándor, Román Konstantin, Szuts János — ezek s hozzájuk méltó collegaik, kik talán Nagy Méltóságod előtt is esmeretesek — de ha nem, könnyen meg tudhatók, az említett oláh Nemzeti Bizotmány (comitee) Tagjai lévén — azon bizotmány és az. egész Oláh Nemzet nevében lépnek fel, bujtogatnak az Unió ellen, s ingerlik, feluszíttyák az Oláhságot a Magyarság ellen, mint tanusíttya ezt a tisztelettel ide mellékelt proclamatio is, mely a Comitee nevében nyomtatott és hirdettetett ki, de a melyről mű, noha Comite Tagjai vagyunk, mind addig míg ki nem nyomtatott, semmit sem tudtunk, mert ha tudtunk volna, annak oly formánni ki nyomtatásában soha belé nem edgyeztünk volna, — tehát hogy azon úgy nevezett Comite neve alatt egy néhány éretlen, s nyughatatlan Ifiú az Öregebbek s értelmesebbek tudtán kívül innye kedve szerint működik, ez által tisztán bé van bizonyítva.

Végül alázatosan jelentjük Nagyméltóságodnak, hogy a bujtogattok működései s ármánykodásai erőtlenségére az ide való Egyházi g. n. fő Tanács egy körlevelet készített volt, még mielőtt Nagyméltóságodnak folyó hó 4-ről 1432. Elnöki szám alatt költ parancsát tisztelte volna, mely körlevélből egy példányt Nagy Méltóságodnak ezennel mélj tisztelettel bé nmtattva, s még azt is meg jegyezve, hogy ezen alázatos fel Jelentés a Tisztelt parancs vételekor hasonlólag készen volt, és hogy ennek nyomán az Egyházi Fő Tanácsnak egyéb teendője nem volt, csak hogy az említett kör levelet az alá rendelt Esperestekhez szét külgye, és hogy az Alsó fejr megyei kerületi Esperestnek Rác Gergelynek még az Nagyméltóságod idézet Rendelete mássát is azon meghagyással közölje, miszerint Miháltzfalvára kiszálván és a kinyomozó Biztos Uraknál magát jelentvén az azoktól veendő utasítást kövesse, s minden bé folyását arra használja fel, hogy a nép le csendesedvén, a bujtogatok és hibások kiadására bírja azt réa, s a Felséges Kormányba, mely nekik az igazságot ki szolgáltatni, s a bünösöket szigorán megbüntetni el nem mulattya, egész bizodalmunkat helyheztessek, s attól minden jót reméljenek. — Egyébként még azt sem mellőzbettyük meg említni miszerint ha jól értesültünk az itteni Helyhatóság alig ha nem dolgozik egy kézre a bujtogatókkal, úgy hogy valamely intézkedést itten — ha ne ha a katonai kormány úttján érvényesíteni bajos lesz — mélj tisztelettel maradunk Nagy Méltóságodnak

alázatos szolgálói

Nagy Szeben Június 7-én 1848

Dunika Pál
kintstári fogalmazó
Pents Ábrahám Miklós
ügyvéd

*Moga János*¹⁰⁸
Pámorits János
Bodilla Péter
Egyházi Tanátsi Ülnökök

¹⁰⁸ Eredetije az Országos Levéltárban. Erdélyi főkormányiszéki iratok, 1848. év, 1496. elnöki szám. *Benigni József* (1782—1848) katonai táborig fogalmazó. 1830-48-an nagyszebeni cenzor, lapszerkesztő. *Schuller János* (1794—1865) nagyszebeni gimnáziumi tanár, 1850-ben iskolaügyi kormánybiztos, 1855-ben iskolatanácsos, író.

KOSSUTH LAJOS PÁZMÁNDY DÉNESNEK

— A németekkel kötendő szövetségről, a legújabb eseményekről. —

Buda, Jún. 7. 1848.

Június 1-jéről leveledet vettem. Eljárásokat helyeseljük.

A szövetséget a mi illeti, nagyon kell vigyáznotok, hogy a francia hatalmat meg ne sértsük.

Kivel lehet nekünk háborúnk? a szerb-illír fajjal és az orosz-szal. — Az elsőben a külmegettámadás alapján kötött szövetségnél fogva a németek nem néznének casus foederist: — mondván, hogy ez belzavar, nem — külmegettámadás. — A másodikban, saját existenciájok végett segíteni kénytelenek volnának különben is.

Kivel lehet nekik háborújuk, az orosz-szal, francziával — az elsőben segítjük, ez Casus per se — a másodikban!?' kérdés minden körülmények közt, érdekünkben fog-e állani. — Erre nagyon vigyázni ikell.

Nekem azon eszmém van, hogy meg kellene kíséretetek a szövetséget azon alapon — hogy a szövetség alapjául azon eszme vétesék, miképen minket úgy mint a németeket a sláv fenyegeti, tehát a veszély elhárításában segítsük egymást, — ők a magyar koronának integritását garantírozzák, — legyen az bár orosz, szerb ete. befolyással támogatott Horvát-Ilir pártütés által fenyegetve — mi pedig a Deutseher Bund integritását garantírozzuk Gseh 's általában szláv elemű elszakadási törekvések ellen.

A francia irányában óvatosnak kell lenni; sőt inkább azon igyekezni, hogy a magyar korona integritását ők is garantírozzák.

Így az angoloknál is. — A szabad Duna, ez legyen a jelszó.

A szövetséges segítség alapja talán részünkről 50.000 ember, részükről mintúgy 50.000 az ő költségükön — másik 50.000 miénken még országunkban van.

Egyébiránt erre nézve majd kaptok utasítást. — Ez az én nézetem.

A diéta Július 2-kán kezdődik. Éhez mérd haza utazásodat. Kelend-e távollétedben Szalay mellé segítség!

Nous travaillons á deplacer le centre de la Monarchie Autrichienne á Buda. A király eljő még e hónapban, — 's ha Isten segít, itt is marad. — Az austriai diplomatiát nekünk kell igazgatnunk. — Batthyányit e végből Inspruckba küldtük. — Erdéllyel meg van az unió. István herceg altér ego Erdélyben. Az Erdélyi seregek hadügy ministerünk alá helyezve. Önkénteseink toborzása vígan megy. — már alkalmasint talpon van a 10.000. Szegednél 20.000 embert concentrálunk. Csányihoz a Dráva innenső partjára útban van 5000 és mint tartalék sereg a Tolna, Baranya, Somogy Szalai mobil nemzetőrség, 's a honunkból kiüzött horvátok. Imposant készülünk, de Horvát ország nyílt pártütésben van. Jellasicot a király sajátkezüleg proscibálta. — Mészáros derék ember — de nincs egy főtiszt az

armadiánál, kiben bizhatnánk. Az emberek hordják össze a pénzt — ezüstöt — posztót, fehérműt etc. — de ez mind kevés. Frankfurtban 5%-kos egy éves kincstárutalványaink nem találnak e vevőre — pénz! pénz! megőszülök bele.

Constantinápolba, Bukarestbe, Jassyba, Belgrádba Consulokat küldünk. Eszközöljétek — hogy a németek is küldjenek hozzánk követet; — az angol, Hamburg, Amsterdam etc. Consulokat.

Most hozzátok egy magánkérésem. Hírlapom Júl. 1-jén meg indul. Eszközöljétek hogy Szalaytól Jún. 28 legfeljebb 29-én kapjak levelet az ottani dolgokról, mellyet neve nélkül lapom első számába iktathassak. Aztán minden héten legalább egy tudósítást. Szerreztetek nekem a németek közül minél több correspondenst ügybarátaink közül — de jókat ám! — 's ha lehet angolt, francziát 's egyebeket is.

Magyarország szilárd nyugalomban van a Bánátot kivéve. A szerb mozgalmak igen élénken veszélyesek.

Egészségem javul. Isten áldjon

*Kossuth.*¹⁰⁹

¹⁰⁹ Eredeti fogalmazvány: Országos Levéltár, Vörös Antal gyűjtemény, 1051. szám. *Mészáros Lázár* (1796—1858) huizárezedesi, 1848-ban honvédelmi miniszter, a Magyar Tudományos Akadémia tagja, gazdasági író.

95.

ISMERETLEN SZERZŐTŐL (TALÁN WARGHA ISTVÁNTÓL)

— 1848 jún. megbeszélés gr. Batthyány Lajosnál, — Czartoryski herceg a Habsburgok ellen s a köztársaság mellett szólalt fel, — galíciai felkelésről, — Batthyány dinasztikus felfogásáról, — Vargha dinasztikus hűségéről, — Kossuth föderatív államalakítási tervéről, — egy 1848 szeptemberi értekezletről. —

Tájékozás végett.

A., A 1948 év június havának első felében a Bécsben tartózkodó gr. Batthyány Lajos magyar miniszterelnöknél konferenciát tartottak, amelyen Czartoryski herceg, Potoczky Ádám gr. és még két lengyel vett részt. Tárgyalást folytattak arról, mi a teendő ezekben a zavaros időkben az alkotmányosság megerősítése s a kormányformák körüli ellentétek tárgyában, továbbá a monarchia népei viszonyainak összhangba hozataláról. Batthyány dinasztikus szempontból beszélt, a többiek demokratikus szempontból. Czartoryski nyíltan hangoztatta, hogy a Habsburg dinasztia bukása a lényeges és elengedhetetlen kiindulópont, ennek módja azonban a tisztán köztársasági kormány forma felé való törekvés. Potoczky grófnak s másik két személynek is ez volt az álláspontja. A három utóbbi még galíciai általános felkelést is javasolt, melynek 14 napon belül való végrehajtására Potoczky garanciát ajánlott fel. Czartoryski megígérte, hogy befolyását érvényesíti a francia kormány

segítése érdekében, mert minden ok megvan arra, hogy feltételezzük, hogy Cavaignac határozott támaszt jelent a köztársasági kormányformának egész Európában való elterjedése tekintetében. Sőt Potoczky részletesen magyarázta a módokat a galíciai fölkelés tekintetében. Batthyány határozottan megtagadta csatlakozását valamilyen, dinasztiaellenes tervhez és kijelentette, hogy a reformok elmaradhatatlan garanciája a nép tömegeinek segítségével van. Czartoryskit s Potoczkyt ez nagyon felizgatta és mintán az előbbi kijelentette, hogy Európa radikális reformját abban látja megvalósulva, ha minden rendelkezésre álló eszközt Parisban, szerez be, — az utóbbi viszont abban, hogy ha Európa saját magára támaszkodik és Kossuthhoz fordul és ami a legfontosabb, hogy a szükség esetén lengyel vezéreket küldenek a magyar csapatokhoz. A vitát azzal a megjegyzéssel fejezték be, hogy „ha a magyar kormány dinasztikus álláspontból indul ki, működése eredménytelen lesz, uralma pedig csak álom“.

A fájdalmas szakítás és Potoczky utolsó kijelentése Batthyányra mélyebb benyomást tett, mint ahogy azt eleinte ő maga is gondolta. Panaszkodott Czartorysky és Potoczky ízléstelen magaviseletéről, majd hamarosan megbeszélést kezdett Kossuthal, azután nemsokára Ő Felségétől Alboban 18 kinevezési iratot sikerült elnyernie, Horvátország, Szlavónia és a magyar tenger mellék törvényhatóságaival kapcsolatosan, amelyek arra szolgáltak, hogy ha a bán a Drávát átlépi, akkor ő a király aláírásával ellátott korlátlan meghatalmazásokkal azokra a helyekre energikus férfiakat küld ki királyi biztos hatáskörrel, hogy azok a helyek a bán háta mögött mozgósítsanak. Ezután Galícia felkelése következik. A terv azonban meghiúsult, mert Vargha akkori bécsi magyar külügyminiszteri titkár — akinek kezébe kerültek ezek az Alboban kiállított és Innsbruckból továbbítás céljából beküldött meghatalmazások — az uralkodóház iránti hűséges érzelmeitől vezettetve azokat félretette, s ezáltal megakadályozta azoknak veszélyes igénybevételét. így Horvátország, Szlavónia és a tenger mellék felkelése a király nevében nem történet meg s így Galícia fellázadása is elmaradt.

Czartoryski és Potoczky további törekvése Parisban Ledru-Rollin megválasztatása volt, az azonban a Teleki által Pascal Duprat közvetítése útján Magyarországból küldött segédeszközök dacára sem sikerült.

B., 1848 júliusban a Majna melletti Frankfurban Radowitznál egyik este bizalmas együttlétben ült egy társaság, közöttük Szalay magyar képviselő, Stecker, Blum Róbert, Simon és még 2 képviselő. Mindenről beszélgettek, ami az akkori európai politikában előfordult. A beszélgetés gyújtópontját a magyar törekvések, főként Kossuth tervének végcélja képezte. Beszéltek, hogy Kossuth terve volna az osztrák monarchiát négy részből álló nagy föderatív állammá alakítani át. A., Ferdinánd, mint német császár uralkodna a német tartományok felett Bécs székhellyel. — B., Az Erdéllyel, Horvátországgal, Szlavóniával, a Tenger mellékkal és Dalmáciával egyesített Magyarország Ferenc József (a mai uralkodó császár) királysága alatt állna Pest székhellyel. — C., Cseh-Morvaországok, Gali-

cia és Bukovina lenne a szláv birodalom Ferenc Károly főherceg alatt Prága székhellyel. — D., Olaszországban Ferenc Károly főherceg másodszületett fia, Ferdinánd főherceg uralkodna, székhelye Milano lenne. Ezek a népi alkotmányosság szerint természetesen szövetséges államok volnának, amelyek a lehetőség szerint fegyverkeznenek és a Porta ellen háborút indítanak, — az oláh tartományokból: Oláhország, Bulgária, Moldva stb., melyeket a magyar korona joggal követelhet, alakulna egy oláh birodalom Ferenc Károly főherceg harmadik fiának, Károly főhercegnek a jogára alatt.

A jelenlevők már tudtak a tervről, de határozottan ellene voltak. Ekkor Radowitz szint vallott politikája tekintetében. Majdnem ezekkel a szavakkal fejezte ki véleményét: „a magyar kormány úgy látszik vagy nem veszi tudomást a nemzet háromszázéves történelméről; vagy meg akarja tagadni azt, mert olyan nyomorult politikát folytat, amely a fiatalodó Európa igényeinek nem felel meg s Magyarországnak sem használ. A magyarok vessenek el maguktól minden dinasztikus hátsó gondolatot, ha a zavaros időkben hivatásuknak meg akarnak felelni s ha dicsőséget akarnak elérni. A Habsburg-Lotharingen dinasztiát mindenképen el kell kergetni, akkor Európát alaposan, át lehet rendezni. Ő — folytatta — mindent el fog követni, hogy Európát megszabadítsa a Lotharingoktól, csak Kossuth ultimátumát várja. (Radowitz az 1847/48. pozsonyi országgyűlésen Pozsonyban ismerkedett meg Kossuthal.) A magáét aztán fogja hozzátenni a dologhoz,

C, 1848 szeptember közepén, mikor egy országos küldöttség Bécsből dolgvégezetlenül visszaérkezett Pestre, Kossuth lakásán nagy megbeszélést tartottak, amelyen mintegy 30 nagyon befolyásos ember volt jelen. Ott 1., Radowitznak felolvasták egy levelét, amelyben becsületszavával fogadta, hogy a Habsburg-Lotharingen dinasztia befolyásának megsemmisítésén vagy a dinasztia semlegesítésén dolgozik, — s azzal kezdi, hogy Magyarországnak az szolgálja javára, ha megkezdene a dinasztiától való elszakadás politikáját, hangoztatná az osztrák birodalom német tartományainak Németországhoz csatolásának szükségességét, a magyar korona országai közül egy, Cseh-, Morvaország, Galícia s Bukovinából egy másik független ország alakítását; a kormányformát a nemzet szükségéhez képest később állapítja meg. Kossuth erre megjegyezte, hogy még nem tanácsolja az elszakadást, az veszélyes kísérlet volna. Kossuthot bízták meg, hogy Radowitz levelére válaszoljon. — 2., Felolvasták Splényi báró olaszországi jelentéseit; ennek a férfiúnak az erőszakosságát megcáfolták. — 3., Szalay Frankfurttól köztársasági irányítást javasolt. — 4., Albrecht Svájból, valamint Becker állandó értesítéseket kérnek s kimerítő híreket közölnek a védelmi szövetség működéséről s azt kívánják, hogy Magyarországon tüzzék ki a köztársasági lobogót, úgyszintén — 5., Spicci és Canini elküldték Kossuthnak Mazzini átfogó tervét arról, hogy egy és ugyanazon időben kiáltás ki Olaszország, Magyarország és Németország a köztársaságot, sőt még Lengyelország is és hogy e célból minden lehetőséget igénybe kell venni. Ennek a tervnek az elfogadását azon megjegyzéssel halasztották el, hogy most a bán fellépése küszöbön

áll, mögötte pedig Horvátország felkelése, az események következményeinek fontosságát most kellően kell mérlegelni. — 6., Pulsaky elküldte Timoni titkos jelentését Moldvából, amelyből a bécsi kormány rendelkezései tűnnek ki. — 7., Teleki párisi és Szalay frankfurti kívánságára, elhatározzák, hogy mindkettejüknek kimerítő utasítást készítenek. Azzal Kossuthot, Gorovét és Perczel Móricot bízták meg. Elhatározták, hogy Pascal Duprat közvetítésével Telekihez jelentékeny pénzüsszeget juttatnak, amellyel az elnökválasztásnál Ledru-Rollin vagy Cavaignac esélyeit fogják a körülményekhez képest előmozdítani. Teleki jelentésében arról is biztosít, hogy Franciaországban számítani lehet Lamoriciér-re, Changarnier-re, d'Arbonville-re, Tocquille-re, valamint Persigny-re, akik Radowitz politikáját tartják eredményesnek s azt hajlandóak támogatni. — Teleki elküldötte Strotha berlini levelének másolatát is, amelyből világosan kitűnik, *hogy ez a befolyásos államférfi Radowitz hitvallásával egyetért.*¹¹⁰

¹¹⁰ Eredeti német nyelven: Staatsarchiv (Bécs), Schwarzenberg-Naehlass. II. fascikulus, 183. számú irat. — Az említett Splényi báró Splényd Lajos (1817—1860) katonatiszt, majd 1848-ban turiii követ volt, — Spicci és Canini ismert olasz politikusok, Canini (1822—1891) több röpiratával, így a Pio IX e l'Italia cíművel tűnt fel. Az 50-es évek végén a Balkánhon föderációért tevékenykedett neve& olasz politikusok, — Lamoriciere Kristóf (1806—1865) francia tábornok, Cavaignac híve, a nemzetörség parancsnoka, 1849-ben szentpétervári követ, Changarnier Miklós (1793—1877) tábornok (1894 elején ő verte a szocialista felkelést), Persiny János (1808—1872) újságíró, III. Napóleon barátja a felkelések idejéből, — később benső híve, belügyminisztere, — Strotha Adolf porosz tábornok és hadügyminiszter volt. *Czartoryski Ádám herceg* (1770—1861) orosz miniszter, majd emigráns, a párisi menekültek vezetője. *Potocid Sándor gróf* (1806—1868) az 1830. évi lengyel mozgalmak után menekült Páriszba. Ott és Brüsszelben élt haláláig. *Duprat Péter Pascal* (1812—1885) francia publicista, 1851—1870-ig iszáműzött, később francia országgyűlési képviselő. *Blum Róbert* (1807—1848) radikális német politikus, az 1848 októberi forradalomban való részvételéért Windischgrätz ki- végeztette.

96.

DRÁGOS JÁNOS GRÓF BATTHYÁNY LAJOSNAK

— A bihari románokról, az uraik iránti gyűlölet okáról, a nagyváradai népgyűlés megtartásának szükségességéről. —

Méltóságos gróf, miniszter elnök úr!

Én sem meg bízva, sem föl híva nem vagyok, hogy a nép s környék állapotáról jelentést tegyek a kormány tanácsnak, de én polgári kötelességet esmérek, s arra felhívás nem kell; s miután a nép idő szakonként nyilatkozik, miután az állapotot közelebről esmérem, szükségesnek tartom meg írni, hogy

Biharban s környékében a román ajkú nép me-g elégedetlen; sőt nyugtalan, mi onnan ered, hogy az úrbért megszüntető törvény javaslat ki hirdetésével az azon értelmű törvény mi elébbi megérkezése is ígértettvén, miután Május 1-én történt közzététel alkalmával a nép nyugtatására szolgálhatott anya nyelven ki magya-

rázás szentség törésnek tekintetett, s így a román nép leg nagyobb kétely s gyanakodás között távozott el: a törvénynek ígéret szerinti meg nem érkezését az Aristokratia által forralt egyenes csalásnak tartja, melly gyanakodását a törvény hiányában elő fordult több olyan esetek is elő mozdíták, miszerint t. i. a helybeli jegyzők a nép egyszerűségére számítva nemzetőri tiszteknek vagy ön magukat, vagy a nép által nem akartakat szorgalmazták meg választatni, másunnan ismét olly kérelemmel járultak, hogy törvény magyarázó küldessen ki nekik, — ezt sem nyerhették meg, — megye tisztei pedig nem éppen szerentsések a nép nyelvét beszélni: mindezekből gyanujok erősbült s ma már mondhatni, hogy a bizalom erőssen hanyatlott, — előítéletök:

„Az urak az úrbéri szolgálatok meg szüntetését csak fogásból hirdették, hogy a népet a királytól magokhoz édesgessék, s a királyt le tehessék; s most már fegyverbe azért öltöztetnének, hogy a király ellen elkövetett méltatlanság bosszújától mi óvjuk meg.“

A szavazatok öszveírását pedig ollyasminek tartja, mi arra céloz, hogy úrbéri állománya ki tudatván, az el engedett robot bére arra ki vetessen; tehát nem csak fel nem adja, sőt az öszve írást világosan ellenzi.

E bajokon maga idejében könnyű lett volna segíteni, ha a megyei kisszerűség az embereket nem bántja, — nem bántja a „deputatusi“ kórság, — s annak látnak vala utánna, hogy ki s mennyire esmeretes, vagy túrt ember a nép előtt s mennyibe bírja a rokonszenv mellett annak nyelv esmeretét is, — de ezzel nem gondoltak, hanem azzal, hogy az eddig mellettünk szerepelt embereket „deputatusoknak“ tüntessük ki; így osztán a fő dolog, a nép rokonszenvének meg nyérése kockáztatott el annyira, hogy most már a legtöbb hitelű ember sem ígérhet magának hatást, mert az elő ítélet némely vidékeken valóságos ragálylyá vált már, — s a vélemények tengere merül fel, úgy hogy okom van a jövendő felett aggódni.

Hogy tehát a dolgon segíteni próbáljunk, azt két oldalról vélném megkísértendőnek; jelesen egy román nép gyűlést hirdetni Váradon, melyen legalább is minden falunak öt-hat embere jelenék meg, ezek előtt mindenik fél esmeretes emberei lépnének fel, s a már eleve megállapított irány s szellemben a törvényeket magyaráznák s román nyelven olvasnák. Ezek az egyének formálnának egy választmányt, és miután magukat a nép fejeivel immár megismertették, tagonkint oszólnának azon választmányokba, mellyek a megye részéről a törvény magyarázatára ki küldetnének. — Vagy rövidebben, — de az is igaz, hogy kevesebb sikert ígérő:

Hivassék fel a felekezet, hogy nép előtt esmeretes és bizalomban álló több egyéneket jelöljen ki, kik is fent írt módon a küldöttségekbe szét osztandók, — úgy hogy ha a szakaszbeli szolgabíró idő jartattva is szükségét látná az itt otti meg jelenésnek, s capatitationak, az meg történhessen, sőt a fel világosításért bé jövő falusiak biztos embernél, mint saját vérüknél jelenhessenek meg. A dolgon így talán lehetne segíteni, különben ha abba had jak, a nép negédsógén megtörik.

Hogy méltóságod meg tudhassa azt is, ki, és miért járul méltó-

ságodhoz e sorokkal, kénytelen vagyok a szerénység engedelme mellett ígéretlen személyemről is szóllani.

Uram! én nem vagyok azok közzül való, kik a jelent elő idézni segítették, de miután meg van, s miután múlt idők szerinti elvem kizárólag „a kormány hatalomnak a rabulismus elleni védelmében“ pontosult: ahhoz következetesen némileg, más részről pedig a hon fen maradása érdekében minden lökés ellen szükségképpen is meg óvni kellő, jelen rendszert annyival szívesb kézséggel gyámolítom csekélységemtől ki telhető erővel, mennyivel igazabb az, hogy multbani életem egy commaja sem bizonyíthatja, hogy én a nép lenyugózósának barátja lettem volna, mit leg vérmesebb elleneim is bé valani kénytelenek. Mind ezeket azonban nem azért sorolom elő, hogy magamat, Méltóságod, vagy a kormány hatalomnak bé hízelegjem, mert ezen. s e féllé téren soha sem állottam, hanem meg mondandónak véltem azért, mivel az élet sok keserőségei, s az emberek üldözései daczára Bihar román népének bizalmát ki érdemelvén, mint sorsának lélekből és szívből embere, fel szóllani kénytelennek érzéven magamat: ne hogy a sok tervező és szereplők sorába dobassam, meg kellé mondanom: ki vagyok, hogy ki tudassék: mi cél, mi ösztön vezérli tollamat. Én becsületes ember voltam mindig, s vagyok, — akaratommal s tettemmel akár hol meg jelenni mefreak.

Miután tehát e nép mind egyszerűsége, mind viszonyainál fogva csak nem legtöbb kísérteteknek van ki téve, ne hogy a nép élére állott értelmesb rész törekvése meg hmsítassék, egész tisztelettel esedezem, hogy a román nyelven szenkezett törvényeket lehető mi gyorsabban le küldeni méltóztassanak, — egyszersmind az alkalmazás iránti előterjesztésemet, ha célra vezetőnek találtattnék, — figyelemre méltatni szíveskedjen.

Ki is egyébberránt nagybetsű indulatában egész tisztelettel ajánlott maradok

Váradolasziban, Június 7-én 848.

Méltóságodnak őszinte tisztelője

Drágos János.¹¹¹

¹¹¹ Drágos János (1810—1849) biharmegyei esküdt, majd táblabíró, belényesi országgyűlési követ, a magyar-román kiegyezés legbuzgóbb híve volt. E levél eredetije az Országos Levéltárban. 1848. évi belügy-minisztériumi iratok, 349, eln. B. szám.

97.

BÁRÓ WESSELÉNYI MIKLÓS DEÁK FERENCNEK

— Erélyes férfira van szükség, báró Perényi nem úgy lépett fel, Széchenyi István vagy Haller Ferenc grófok alkalmasak volnának. —

Kolozsvár, 1848 június 9.

Szeretett Barátom!

Tegnap írok neked, — de azóta nagyot változtak a körülmények. A Prényi által ma hajnalban földindított sürgöny értesített titeket eddigi dolgaink aggasztó állásáról. Itt erélyes fellépés kell, de az a baj, hogy

nincs, ki tegye. Sem Teleki, sem Puchner nem arra valók, gyengék, lassúk, kétségeskedők. Ide erély kell s higgadt fontolás és számítás után gyors, szilárd eljárás. Prényi nem jelent itt meg eléggé királyi biztosi színben; mint csak miniszteri biztos, nincs és nem lehet az országban elég tekintéllyel s hatással, mert épen azon hittel töltöttek el a bujtogatók az országot, hogy a ministerium csak azon pártnak orgánuma, mely a császártól elszakadt s melynek élén István nádor áll; tehát annak engedelmeskedni nem kell. Nem is lépett ő itt fel elég ünnepélyességgel. Oly boreaucratico — aristoeratikus országban, mint Erdély, nem lehet republicanus egyszerűséggel imponálni: itt cím, fény, pompa kell. Igen szükségesnek hiszem, hogy királyi — de jól megjegyvezve — egészen ezen alakban és fényben megjelenő teljes hatalmú biztost kell ide rögtön küldeni; de ugyan rögtön, mert kitörésben van az, amit még jó részt könnyen lehetne elfojtani; de a mi — úgy lehet — csak rövid idő alatt is mindent lángba borítand. Meggyőződésem szerint senki sem felelhetne meg nálunk ezen terhes, de nagyszerű hivatásnak annyira, mint Széchenyi. Ő katonai ismeretekkel is bír; azonban, erélyes, elhatározott ember; tud merni, hol kell és tud tenni és tétetni. Hiszem, miként e hivatás terhes és sok tekintetben kellemetlen voltát érzendi ő; de gondolja meg, miként a nagy Magyarhon egyik legszebb s legfontosabb részének megmentését s azt fogja eszközölhetni, hogy a magyar úgyszem nagy számból álló faj, egy nevezetes s erőteljes része ki ne irtassék. Ha Széchenyi teljességgel nem jöhetne, Haller Ferencz, a volt bán sem lenne — hidd el nekem — rossz. Ezen ember félre van ismerve. Horvátországban lehet, hogy hibázott, de milyen embereik vették őt körül! De a nádor és a ti tiszta utasításaitok mellett s tőlünk véve körül, bizonyosan megfelelné a célnak. Legislegjobb lenne pedig, ha őt tennétek commandirozónak (Puchner már öreg s beteges, bizonyonnyal óhajtása teljesülne, ha előléptetéssel nyugalmaztatnék), de a mellett az, hogy Széchenyi mint teljes hatalmú királyi biztos jöjjön, múlhatatlanul szükséges marad. — Kérlek fontold meg ezeket; szólj Batthyányivá!, miniszter társaiddal, főként Szemeróvel; közöld az eszmét Széchenyivel is. Nöm szívesen köszönt. Éljen boldogul!

barátod

*Wesselényi.*¹⁰²

¹⁰² Erdélyi Nemzeti Múzeum levéltárában, báró Wesselényi Miklós levélmásolati könyve.

98.

GRÓF ERDŐDY JÁNOS FIUMEI KORMÁNYZÓ SZEMERE BERTALANNAK

— Illír izgatásról, horvát katonák Buccariban. —

Minister Úr!

Kellő tudomás végett van szerencsém egy pár nyomtatott példányban a Minister Úrnak ide mellékelve felterjeszteni azon határozatokat, melyek a legközelebb tartandó választások iránt a kapi-

tányi közgyűlés, s az általa nevezett középponti választmány által közhírré tettek. Hozzájok van csatolva azon ministeriális utasítás olasz fordítása is, melyet Minister úr ezen választásokra nézve hozám intézni méltóztatott s melly mint minap emlitem itt olly igen jó hatással volt. Meg kell jegyeznem: hogy a választók összeírása, mind a bírák és képviselők, mind pedig az országgyűlési követ választására nézve, kapitánysági határozat következtében, idő rövidség és kímélés tekintetéből *egyszerre*, de külön lajstromokban történik. Ezeket, mihelyest elkészülnek, és beadatnak, tüstént fel fogom terjeszteni.

E napokban az őrsereg részéről nekem jelentés tétetett, miként egy két éjjel több, mintegy 30—40 főből álló 's nagy botokkal ellátott itteni halászok találtattak itt ott a városban fel alá járva, kik különösen az itteni kikötőben horgonyzó, s hajóikon magokat csendesen viselő olaszthoni tengerészeket kihívó ingerlésekkel és bántalmakkal illeték. Ez a nagyobb részt igen jó gondolkozású s rendszerető lakosságban igen nagy ingerültséget s felháborodást okozott, annál inkább, mert zavarok előidézésére holmi titokban működő bujtogatásoknak tulajdonítatik. A bekövetkezhető összeütközések elkerülése végett tehát szükségesnek tartottam, a fiumeiekhez egy proclamatiót kiboosájtani, melyet két nyomtatott példányban megtekintés végett szinte ide zárok. Sikerült is ez által a kedélyeket legalább e részben megnyugtadni és lecsillapítani.

Azonban a közel hozzánk Buccariban történő s már a kincstári (vinodoli) kerületben is kiütött illyr mozgalmak és izgatások által okozott kedély hullámzások már itt is félelmes fokra hágnak. Vannak kik már attól tartanak, hogy Fiume az illyrek prédája lesz s félelemből már kivándorlásra készülnek. Neveli ezen félelmet azon körülmény hogy a bán egy 108 főből álló katonai csapatot szállíttatott Buccariba, mint Minister Úr a kormányzéki biztosságnak:/. alatt idezárt jelentésének másolatjából értesülend. Minden mi elle-neinknek erejét növelheti, — pedig a Buccarii s Vinodoli kerület most ellenségünknek tekintetik — az itteni kedélyekre leverőleg hat, annál is inkább, mert mint a 250ik sz. jelentésemben kifejtem, az itteni Leopold nevet viselő inkább a horvátokhoz szító s a bán rendeletétől függő katonaságban sem bízhatunk.

Igen jó volna tehát, sőt ezt a kedélyek megnyugtására s állásunk biztosítása tekintetéből szükségesnek tartom, ha az itten szállásoló zászlóaljat felcserélve egy ezred magyar katonaság szállíttatnék ide, melly parancsait közvetlen a ministeriumtól venné 's szükség esetében rendelkezésentől függne.

Itt mind eddig, hála az égnek, a lakosok többségében s különösen az őrseregben még jó szellem uralkodik, s ez inkább magyarolasz, mint illyr; de itt is nem hiányzanak egyének, kik az ingadozó félelmét felhasználva nem szűnnek meg alattomosan, mert nyíltan még nem mernek fellépni, hinteni a rossz magot illyes insinuatiókkal: valljon nem volna-e jobb Fiúméra nézve is inkább Horvát mint Magyar Honhoz csatlakozni? azért felette szükséges, hogy a Ministerium erélyes intézkedései által a kétes helyzetünkben mielőbb

meneküljünk. Buccari anárchicus merényeit napról napra tovább terjeszti. Tegnap jelent meg az itteni hídnál, melly a Buccari kerületet a fiumeitől a Fiumára folyam által választja el, Kukuljevich Buccari bíró egy több tagokból álló küldöttséggel, mely a népnek hirdeté, hogy a Fiume és Buccari között a borvámra nézve létező örök szerződés de facto megszüntetett. Ebből természetesen az következik, hogy az illető haszonbérő Fiumével kötött szerződését is meg nem fogja tarthatni, miből ismét Fiuménak, miután egyedüli jövedelmét a borvám teszi, kiszámíthatlan kára leend.

A Vinodoli kerület is már lázadásban van. Mariassevich helyettesített kormányzékai biztos segédjével együtt kényszerítve volt Czirqueniczából, úgy szólván, megszökni mert a néptől fegyveres erővel támadtatott meg, azon fenyegetődzéssel, hogy kötözve Zágrábba fogják kísérni, mitől csak úgy menekülhetett meg hogy kénytelen volt aláírni miszerint ő „suodito banale“. Ezt csak szóbeli értesülés után tudom. Mihelyst jelentését veendem, fel fogom terjeszteni.

Ez szomorú helyzetünk rövid vázlata.

Várva várjuk az új törvények horvát fordítását. Kérem ezeknek több nyomtatott példányokban mielőbbi megküldését.

Kelt Fiumében 1848 Szent Iván hó 9-én

Erdődy.¹¹³

¹¹³ Eredeti: Országos Levéltár, 1848. évi belügyminisztériumi elnöki iratok 382. eln. B. szám. Gróf Erdődy János (1794—1879) nagybirtokos, a horvát tartomány gyűlés és a magyar főrendiház tagja. Kuktyevich Antal (1776—1851) varasdi alispán, báni táblai ülnök, Buccari város tanácsosa, 1825—27-ben országgyűlése követ.

99.

SZEMERE BERTALAN ISTVÁN NÁDORNAK

— A délvidéki mozgalmakról, a székelyeknek Erdélyből kihoztaláról. —

Fenséges főherczeg

Nádor 's Királyi Helytartó Úr!

Miután az Alduna körül napról napra aggodalmasb mozgalmak mutatkoznak; miután a Csajkás kerületben maga a katonaság áruló; miután nemcsak Horvátország, hanem anagyarországbeli megyék lakosai is nyíltan fegyvert fognak: szükségesnek tartanám

1-őr hogy kegyeskednék meghagyni, Erdélyből a székely katonaság egy részinek kijövetelét, mely parancsolat rögtön volna teljesítendő, —

2-or hogy a Csemovics és Vukovics kir. biztos urak' rendelkezése alá lenne helyezendő, — következőleg az Erdélyi főhadi kormányzóság magát a nevezett királyi biztos urakkal tenné értekezésbe.

Sok nem jöhet ki az oláhok miatt, kik közt orosz bujtogatok munkálkodnak. De hogy néhány ezer kijöjjön, nem kevésbé áll Erdély, mint Magyarország érdekében.

Fogadja Fenséged hódoló tiszteletemet.

Budapest, június 11. 1848.

*Belügyminiszter
Szemere Bertalan.¹¹⁴*

¹¹⁴ Fogalmazvány: Országos Levéltár, 1848. évi belügyminisztériumi iratok, 296. eln. B. szám.

100.

GARASANIN ILLÉS LEVELE KNITYANINNAK

— Magyarországba menő szerbokről, a török viselkedéséről, Knityanin teendőiről. —

Kragujevac, 1848 június 10.

A fejedelemmel eléggé meghánytuk vetettük a dolgot, hogy vájjon elboesássuk-e Önt vagy nem? Mindenekelőtt az oda küldendő .segédszervezeteknek parancsnokokat kell adni, s erre Önt tartanak a legalkalmasabbnak ...*A törökök már komolyan kezdik a dunántúli szerbek érdekében tett lépéseinket figyelni;* nem csekély fontossággal bír ez, mert ők szükség esetén a magyarokkal szövethetnének, ami nem fog bekövetkezni, ha mi óvatosak leszünk; ezt tehát el kell kerülnünk dunántúli szerbjeink érdekében is! Bár kötelességünk minden módon a dunántúli szerbeket támogatni, de azért nem szabad azt nyilvánosan tennünk; már pedig, ha Ön átmegegy, segítségünk nyilvánosságra jutna. Ön államtanácsos, s mint ilyen a kormánynak igen fontos tagja; tudják, hogy föltétlen híve a fejedelemmel; ezt Ön sem értelmezheti másképpen, mert hogy innét küldték ki. S vájjon tanácsos-e minden elővigyázat nélküli vállalkozásokba bocsátkozni? Röviden szólva: ezek az okok, melyek miatt a fejedelem önt el nem bocsáthatja s én határozottan egyetértek vele, akár nehezten reánk, akár nem. Barátilag kérem, vesse alá magát a fejedelem határozatának, ha jót akar néki, s véli, hogy engedélye nélkül nem szabad távoznia.

Egyébiránt támogassuk a dunántúli szerbeket tehetségünkhöz képest s minthogy ön helyén van, tegyen olyan javaslatokat, melyeket ön legjobbaknak tart. Ha esetleg megjönne az ideje annak, hogy a magyarok ellen nyíltan föllépjünk, akkor az ön kívánsága is teljesíthető lesz és Isten nevében ágyúdörgés közt akár Budáig, Bécsig nyomulhat.

Garasanin.¹¹⁵

¹¹⁵ Eredeti: a belgrádi Narodna Bibliotékában Rukopisi aktacsomó. 1848. év. 640. szám. Megj. Thim. id. m. II. 370. oldal.

JOSIPOVICH ANTAL SZEMÉRE BERTALANNAK

— Jellachich fellépéséről, támogatóiról, a magyar kormány hibás nézetéről, a lázadókat büntetni kell. —

Kedves Barátom!

Az illír lázadók főnöke Jellachich naponta világosab bizonyosságát adja Koronás Királyunk iránti engedetlenségének 's hűtlenségének. Folyó hó 2-án vitte meg a Futár Zágrábba a kir. Parancsot, melyben a Bán a Tartományi gyűlés megtartásától eltiltatik 's Inspruckba idéztetik. Jellachich a kir. parancs ellenére magát Június 5-én beiktattatta; mely ünnepély alkalmával főszerepet vitt a Karloviczi törvénytelen Patriarcha — Rajachich 's a Bécsi Camarilla egyik Zágrábi ágense B. Kulmer Ferencz.

A Tartományi gyűlés több napokig folyt, s most Június 12-én déli tizenkét órakor ment el a Bán Inspruckba egy számos tagból álló küldöttséggel, mely küldöttség Felírással járulandó Ő Felségéhez, melyben Magyar Országtól független külön köz igazgatást kérnek, — pénz, hadi és kereskedési ügyekben a Bécsi ministeriumtói akarnak függeni.

A küldöttség tagja Kulmer is — mi arra mutat, hogy az illírek actiái megint jól állnak; mert Kulmer jól tudja a kedvező körülményeket felhasználni. Egy időben már egészen vissza vonult, most újra kezd szerepelni. Rajachich is több szerbekkel Zágrábból — ugyan ez alkalommal Inspruckba ment.

A Bán Verőcze megyébe Báni biztosul Gróf Nugent Albertet küldötte ki, hogy ez ott a Bánnak törvénytelen parancsait hajtsa végre 's megakadályozza a magyar országgyűlésre küldendő követek választását.

Obr. Milos szabadon bocsáttatott: az illír proletariusok nagy lármát ütöttek, hogy ők semmit sem kaptak a váltság díjból. Jellachich in compani Gayval jól gazdálkodtak; 's most Gayra magára fogják, mintha ő csikart volna ki tetemes összeg pénzt Milostól a Bán nevében, ki ez ellen protestál és Gayt üldözőbe véteti. Gay ellen nagy az ingerültség.

Nem csekély megütközéssel olvastam a ministeri tanácsnak Posega, Verőcze, Szerem megyékre 's a kapcsolt részekre vonatkozó rendeletét a levelezésekre nézve. E rendelet már magában törvénytelen, 's azon szerencsétlen Politikát árulja el, mely szerint még ma is, — midőn Horvátországban a lázadás és féktelenkedés a legfelsőbb fokra hágott, midőn a személy 's vagyombeli bátorság minden nap újab botrányos merények által megtámadtatik, midőn a kir. Helytartó, nemzeti kormány 's az egész magyar Nemzet meggyaláz-

tátik, szóval midőn a jelen állapot az anarchiánál is rosszabb — azt gondolják Pesten, hogy az illír féktelenségeket concessiókkal le lehet csillapítani. Concessiókkal békét akarni eszközölni Horvátországban, oly szerencsétlen Politika, mely nem hogy üdvös eredményre vezetne, sőt ellenségeinket csak vakmerőbb merényletre buzdítja, gyávaságra mutat e Politika, 's az alkotmányos horvátokat compromittálja. Mi az illír mozgalmakat soha sem tekintettük a nyelv és nemzetiség érdekében megindított harcnak, 's ezért a nemzetiségre vonatkozó concessióktól semmi jó eredményt nem várunk. Úgy látszik, hogy Pesten máig sem akarják azt belátni, hogy az illír pártnak más célja van, a nyelv és nemzetiség csak ürügy, 's azért oly bőkezűek a concessiók adogatásával, melyek hogy minő gyümölcsöket hoztak, megmutatta az utolsó ország gyűlés után a következés, A horvátok belügyeikben saját nyelvöket használhatják, részökre a magyar ministeriumnál külön osztály állíttatott fel. És e concessiók irányában még dühösebben tört ki az illír féktelenkedés.

A legújabb Minister Tanácsi rendelet után valóban hinni kezdem, hogy Pesten complanálni akarnak az illírekkel. Tehát mi magunk fogjuk igazolni, mit elleneink Zágrábba hirdetnek, hogy a magyar gyáva nemzet. Nagyobb szégyen és compromissio nem érheti a magyart mint ha complanálni fog dühös ellenével, ki oly büszkén 's megvetőleg harezra hívta ki a magyart.

Annyi üldöztetés közepette is a Zágrábi, Varasdi polgárság 's általyában a nép többsége még máig is rokon szenvvel viseltetik a magyar nemzet iránt 's csak segélyre vár, hogy elnyomóit lerázhassa. Minő hatással bírand a legújabb rministeri rendelet az alkotmányos horvátokra nézve, midőn ellenségeiknek szigorú megfenyítene helyett, azt kenteiének tapasztalni, hogy azok folyvást kedvezésekkel árasztatnak el, míg a magyarok iránt folyvást hűséggel viseltető polgárok felsegállítására egyetlen egy lépés sem történt?

Erősen meg vagyok győződve, hogy nincs a concessionak az a neme széles e világon, mely által az illirek a magyarok részére lehetne megnyerni. Mind addig míg az illír párt Főnökei — kik a mozgalom élén állanak — szigorúan, példásan meg nem büntettetnek, horvát országban béke soha nem lesz. Concessiók helyett gyökeres orvoslásra van szükség; — inkább semmi, mint palliativ gyógyszer. — Bűnhődni kell azoknak, kik a lázadást előidéztek. A félre vezetett tömeg a Főnökökre támaszkodik, kiknek bukásával ez is a törvényes ösvényre fog térni. Csak egyetlen egy mód van a békét helyre állítani 's ez nem concessio, nem complanatio, de fegyveres erő.

Az eddigi ministeri intézkedésekből annyit vettem ki, hogy a magyarok az illír mozgalmak irányában csak defensiv állásba akarják magokat tenni. Tehát dühönghetnek Horvátországban az illírek kényök, kedvök szerint, csak Magyar országba ne törjenek. E defensiv állás által az áldozatul esett alkotmányos horvátokon segítve nem lesz.

Ha csak ugyan complanálni akartok az illírekkel, úgy nekem nem marad egyéb hátra, mint politikai pályámról egészen lelépni.

Inkább rabszolga akarok lenni, mint tagja oly nemzetnek, mely a rajta elkövetett annyi gyalázatért 's sértésért, nem tud, vagy nem akar elégtételt venni gyáva ellenén.

Isten veled, baráti hajlamúdba ajánlott maradok Néked

Szombathelyen Június 14én 848

igaz barátod

*Josipovich s. k.*¹¹⁹

¹¹⁹ Josipovich Antal (1806—1874) magyar érzésű, horvát politikus, turopolyai gróf, 1848-ban Zágráb megye főispánja, Világos után hét évig fogságban ült a magyar ellenzéki politikához való csatlakozása miatt. Kajacsics József (1785—1861) 1818-ban dalmáciai, 1834-bem verséi, 1842-ben kairlovici gör. kel. püspök, 1848-ban pátriárka, a szerbek vezetője, 1861-ben osztrák báró. *Kulmer Ferenc báró* (1806—1851) zágrábi főispán, 1848-han osztrák miniszter. *Nugent Albert báró* (1816—1896) a híres tábornagy fia, osztrák ezredes. *Obrenovics Milos* (1780—1860) többször szerb fejedelem, a 40-es évek végén Bécsben internált. *Gaj Lajos* (1809—1872) a horvát mozgalmak feje. Eredeti: Országos Levéltárban, 1848. évi belügyminisztériumi iratok, 466. eln. B. szám.

102.

BÁRÓ HRABOVSZKY JÁNOS ALTÁBORNAGY MÉSZÁROS LÁZÁRNAK

— Lehetetlen 3 kormánybiztosnak egy helyen működni! A gör. keleti vallásnak fellépéséről, a határon túli szerbek felkeléséről. —

A m. kir. hadügyministeriumnak.

Pétervárad 1848 június 17.

A belügyminister úr múlt hó 24-én kelt 98 és 214 számú értesítésével felhívott, hogy 3 királyi biztost, névszerint Csányt, Csernovichot és Vukovitsot munkájában támogassam.

Félek, hogy az oly sok és különböző helyen létesített királyi biztosságokat alig lehet majd kielégíteni, — kérem ezért a ministeriumot, hogy az én hatásköröm tekintetében bízson körültekintő s a viszonyok alapos ismeretét jelentő munkámban.

Nem mulaszthatom el egyúttal a ministerium tudomására hozni, hogy az országban levő zavargások a görög nem egyesült papságtól erednek, így tehát mindenek előtt azokat kellene megnyerni.

Ismétlem, hogy az általános népfelkelés tekintetében erőszakkal már semmit sem lehet elérni, azzal nemcsak polgár háborút idéznénk elő, hanem pusztító, megsemmisítő háborút; a szerb nemzet csatlakozása ugyanis a határőrvidék és a szerémség népére rendkívül nagy befolyást gyakorol.

Végül tudomására hozom, hogy a zimonyi katonai parancsnok Mayerhofer alezredes értesített, hogy az ottani csajkás zászlóalj 26 emberből álló átkelt különítménye felmondotta az engedelmességet és haza ment, valószínűleg Károlyvárosra.

*Hrabovszky*¹¹⁷

altábornagy.

¹¹⁷ Németnyelvű eredeti: Nemzeti Múzeum (jelenleg Országos Levéltár), 1848—49. évi törzsanyag, 1848 júniufe 17.

CSERNOVICS PÉTER SZEMERE BERTALANNAK

— A katonaság izgatásáról, Nugent gróf szerepéről, a szerb felkelésről. —

Belügyminister Úr!

Minden jelek oda mutatnak, miszerént a katonaság egyetértőleg a karloviczi Érsekkel idézték elő a Végvidéki néplázadást, és hogy jelenleg is a katonaságnak más célja ninisen, mint ellenforradalmat hozni létre, melly a királyi helyben hagyás útján életbe lépett reformot minden eredményében meg semmisítse, s a régi rendszert, vagy még ennél is rosszabbat állítson helyébe. Erre mutat a katona Tisztek között uralkodó általános alkotmány-ellene? érzelem, a Magyar jellemű Tisztek üldözése, s a Magyar Kormány, sőt szeretve tisztelt királyi Helytartónk Ő Fensége személyé elleni nyilvános rágalmak eltűrése. Nugent még folyvást Karloviczon tartózkodik, ottan a Bizotmányba elnököl, Péterváradon a Tisztekkel mulat, s az Olasz katonaságot magyarok elleni gyűlölségre bujtogatja, a nélkül, hogy mind ezekért valaki által kérdőre vonatnék. De bővebb részletekbe bocsátkozni nem akarván, általában az itt lévő katonaság között uralkodó szellemről bővebb felvilágosítást adhatnak azon Péterváradról elhúzódtott Magyar Tiöztek, kik onnan az örökös vexa miatt távozni kéntelenítettek. Ennék ellenében nómü vizsgálásul szolgálhat az: hogy a közlegénység áltáljában, s az altiszteknek is nagyobb része hazafi érzelmű s a Tisztjeinek jelleméről kellő tudománnyal bír.

És itten meg említeni szükségesnek tartom, miszerént a jövő Törvényhozásnak legfőbb feladata leszen egyesített erővel oda munkálni: hogy a katonaságnál minden Tisztek fel a leg első Vezérig a Magyar Kormány által neveztesse ki, külömben veszve lesz az alkotmány, s mi mindnyájan.

Hallom hogy a karloviczi bizotmány írt Olasz országban, haza híván onnan a Határőröket, ennek ellenében lépéseket kell tenni, mivel ha a kint lévő gyakorlott határőrök haza fognak jönni, nagy veszedelem fogja a Hazát érni.

Áltáljában az egész Szerb nép minden felé különös proclamatiók által fel van híva f. hó 27-kén a taljánoson felkelni, különösen a Papoknak meg lévén parancsolva: hogy a felkelőket kezeikben keresztet hordva vezessék. Én ugyan minden lázító iratokat lefoglaltatni rendeltem, azomban miután a Tisztviselők is nagyobbára el vágnak rémulve, tellyes lehetetlen megakadályoztatni, hogy a bujtogaitások ne terjedjenek.

Én folyvást Újvidéken tartózkodom, a Manifestumobát külömbféle nyelveken, úgy utósó Proclamatiomat is a népnek kiosztattam, a lázzadó főnökökéi embereim által folytonos éritkezésbe állok, azonban mind eddig minden eredmény nélkül; minek egyik fő oka az, hogy a katonaság Újvidékről elparancsoltattván, fellépésemnek nyomatéka nintsen. Az út minden felé el van előttem vágva, szárazon úgy mind vizén: jelesen Csereviczen, Illókon, és több Szerem

alvidéki községekben, úgy az ezekkel szemközt lévő szigeteken a lázadók fegyverkezve, s Szerviánusokkal keverve magokat elosztották, várván a Gózhajóra, mellyen elmenendő vagyok. Mi fog velem történni nem tudom, én mindenre el szántam magamat. Segédeim még le érkezésem előtt álruhákba öltözködve meg szöktek, csupán Pesten velem volt emberein van még mellettem. Újvidéken Június 20-án 1848.

*Csernovics Péter.*¹¹⁸

¹¹⁸ Eredeti a magyar Országos Levéltárban. 1848. évi belügyminisztériumi iratok, 459. eln. B. szám.

104.

BÁRÓ JELLACHICH ALTÁBORNAGY ISTVÁN FŐHERCEGNEK

— Katonai összecsapásról, Ferenc Károly főherceggel való beszélgetéséről, közbenjárásra kéri a magyar kormánytól. —

Császári, királyi Fenség!

Legkegyelmesebb uram!

Ma reggel futárral értesítést kaptam Zágrábból azon jelentéssel, hogy e hó 13-án — sajnos — összetűzés történt Hrabovszky báró altábornagy csapatai és Károlyváros körül összegyűlt szerémségi meg bánátiak között, amikor is a csapatok húzták a rövidebet. Nagyon, nagyon sajnálatos eset!

Ma voltam Őfensége Ferenc Károly főhercegnél; Esterházy herceggel is beszéltem e tárgyról és azt hiszem, hogy mindenfölké az a fontos: hogy az országban föntartsuk a nyugalmat mindaddig, míg Fenséged átveheti a közvetítés tisztségét. Kérem alázatosan Fenségedet, hogy figyelmeztesse komolyan a magyar minisztériumot, nehogy addig olyan események menjenek végbe, (amelyek miatt aztán nem lehetne békét teremteni.

Egyelőre csak egy mód van a felizgatott kedélyek lecsillapítására, és pedig az, ha Ő fensége a szlavóniai ezredek parancsnokságát is rám ruházza. Nem kívánok a részemre semmit, nem is akarok semmit se magáimnak, — de a magyar minisztériumnak ez keserű, de feltétlenül szükséges orvosság lesz, — de még ez sem segít, ha nem gyorsan alkalmazzák.

Kérem Császári Fenségedet, hogy legkegyelmesebben támogasson s maradtam mély hódolattal és hűséges odaadással Császári és Királyi Fenséged

Inspruk, 1848 június 20.

legalázatosabb szolgája

*Jellachich
altábornagy, báró.*¹¹⁹

* Nem a felkelők, tehát Hrabovszkyék.

¹¹⁹ Eredetije német nyelven a Nemzeti Múzeumban. Torzsán vagy 1848—49. év, 1848 június 20.

SZEMERE BERTALAN HRABOVSZKY ALTÁBORNAGYNAK

— Kir. biztosi székhelyének Eszékre áttételéről, a horvát tartomány gyűlésről. —

B. Hrabovszky János főhadikormányzó úrnak.

Azon javaslata, hogy a főhadikormányzóság Péterváradról Eszékre tételnek ált, azóta már helyesletett.

Én ez álttételt azért helyeslem, saját hivatalom szempontjából, mivel kívánatos hogy a Szerémi, Posegai, Verőzei főispánok székeiket elfoglalván a követ választás iránt sietve intézkedjenek.

Azt hiszem pedig, hogy tisztelt főhadikormányzó úr Eszékéről rendelkezhetvén a katonasággal, az említett főispánok erre támaszkodva könnyebben megfelelhetnek kötelességeiknek. És e támogatás az a mire íohadikormányzó urat felhívni tisztemnek ismerem.

Azonban még ennél is fontosb az, hogy Ő Felsége f. é. június 3-án Innsbruckban költ meghagyásának minden pontjaiban elég tétessék, különösen pedig annak, mely a tartományi gyűlés megtartását rendeli. És minthogy a Július 2kára összehívott országgyűlésnek ideje közel van, minthogy tovább halogatni e lépést nem lehet, minthogy a horvátok magokat a meg nem hivatás ürtügyével fognák a meg nem jelenés esetében védeni, Ő Fensége a Nádor s királyi helytartó im most kijelentett akarata szerint, főhadikormányzó úr királyi biztosi hatalmánál fogva a tartományi gyűlést f. é. Július 2ka és 12ke közt akármelyik napra Varasdra az 1848. Június 3ki utasítása Tik pontja szerint hívja össze, azt nyissa meg, ott elnököljön.

A királyi utasítás szerint ugyan az elnökölés is főhadikormányzó úr tisztei közé van sorolva ő Felsége által, azonban a legújabb események folytában személye sok felé igénybe vétetvén azt nem tehetné, minden esetre kihirdetvén és megnyitván a tartományi gyűlést, az elnökség iránti gondoskodásra nézve a kormányt sietve értesíteni s felhívni méltóztassék. A kellő személyzetet önmaga fogja legczélszerűbben megválaszthatni, t. i. a kike az eljárásában szüksége volna.

Nekünk szükségesnek és czélszerűnek látszik az, hogy ha tökéletesen czélt nem érünk, hogy ha a formák a lázongók miatt meg nem tarthatnak is, alkalmat nyilatkozatra és az engedelmességre nyújtunk azoknak kik a törvény ösvényén maradni s polgári tiszteket teljesíteni hajlandók.

Budapest, Június 20. 1848.

Belügyminiszter.

Szemere B.¹²⁰

¹²⁰ Eredeti fogalmazvány: Országos Levéltár. 1848. évi belügyminisztériumi elnöki iratok, 403. eln. B. szám.

MOGA JÓZSEF LEVELE BOTEZ NICOLAE-NAK SÁRDRA

— A román felkelésről és szervezkedésről. —

Miklós testvér!

Küldött levelemre semmi választ nem kaptam, valószínűleg nem jutott kezedhez. Most másodszor írok. Veszélyben vagyok, testvér. Az erdők, hegyek tömve vanília fegyveres emberekkel, csillognak a lándzsák, ropognak a puskák. Szombaton kihirdettem, hogy minden ember ragadjon fegyvert azért az ügyért, amiért a felkelés szerveztetett. A tolvaj magyarok kerestek is szerda éjjel mindenütt, testvér, hogy agyonlőjjenek, de szerencsém volt azzial, hogy akkor Topánfalván voltam. Csütörtökön éjjel, testvér, Tordától egészen Biharig minden ember puskával, lándzsával, vasvillával, kiegyenesített kaszával és cséphadaróval volt felszerelve, aminek az volt az oka, hogy azt hallották, miszerint megyek a topánfalviak fellazítására, akik félre is verték a harangokat s így, testvér, éjjel 12 óráig annyian voltak Topánfalván, mint a falevél és a fűszál. Bisztrán, testvér, 200 asszony szaladgált össze-vissza (kiabálva, hogy jön az ellenség vasvillákkal, puskákkal, lándzsákkal felszerelve. Ha láttad volna, testvér, a románokban felgyúlt tüzet, amelynek én is tanuja voltam, sírtál volna örömdben és — dalolj testvér! — amikor elindultam hazafelé, szembetalálkoztam a vidékünk-ről való 300 legénnyel. Ezek tele torokból átkozták az ellenséget. Az aranyosbányai urak üldöztek, hogy lelőjjenek. Megelégettem a hajszát s azt mondtam, testvér, hogy nem megyek haza, de az emberek minannyian kértek, hogy csak menjek, mert elkísérnek hazáig, azután majd elköltöztetnek Brezestibe és most brezesti-i laikós viagyok. Ha láttad volna, testvér, hogyan féltek a magyarok, mikor látták, hogy az egyik hegyről lemegyek, s hogy hogyan reszkettek, kacagtál volna vitézségükön. A románokat sorba állítottam, testvér, egy ment elől, mint valami medve, másfélöles lándzsával, utána volt 10 ember vasvillával ötös sorokban, majd négyes sorokban 16 ember puskákkal felszerelve, ezután következtek a többiek ötös sorokban egymástól 1½ lépés távolságra, mindeniknek a kalapja mellett tölgyfalevél volt. Ha mindezt láttad volna, testvér, a mennyországban érezted volna magadat. Másról majd más alkalommal; írok, légy egészséges.

Brezesti, 1848. június 20.

Moga s. k.¹²¹

¹²¹ Eredetije román nyelven. Ország-06 Levéltár. 1848. évi belügy-minisztériumi iratok, 505. eln. szám. Moga József (1827—1879) ofenbanyai tribun, 1854—1861-ig- megyesi közigazgatási tisztviselő.

SZEMERE BERTALAN BÁRÓ VAY MIKLÓSNAK

— Királyi biztosi kiküldetése, az erdélyi helyzet, a szomszédokkáli viszony, a szászok magatartása, a székelyek segítése. —

Báró Vay Miklós koronaőr és királyi biztos úrnak.

Erdély egyesülvén Magyarországgal a' jelen percben nem nyújt lannyi támiaszt, mint töle reménylünk.

Mint mindenütt Európában, ott is meghasonlás mutatkozik. Az unió az egyenetlenség' alapjául szolgál. Nem tekintik sokan bevégzett ténynek, mint a horvátok az 1848iki törvényeket nem, 's mi Erdélyt, Erdély minket telve talált bajokkal, gyengeségekkel, zavarokkal.

Hozájok járul az oláhok' ébredése. Külön nemzetiséget, külön képviselőt, talán külön országot akarnak. Hatalmas számra nézve, és ha a' szerb sláv elemmel' csatlakoznék, maga nem nyerne, de velük ártana sokat.

A' határszélen van Havasalföld és Oláhország. Ez' érintkezési pont veszedelmes, Erdély' egy részét magához szakíthatja. Ha ama két fejedelemség szabad szövetségünk nem leend, mindig veszélyben forog Erdély' azon része.

Az orosz nem bírja e' két fejedelemséget, de politicájaniak szabad tért talál benne. Mint tűzpontbul izgathat az oláh és rác, horvát, sláv fajban, mely gyűrűként futja körül hazánkat. Már magában igen fontos oldal, mely argusi szemek' figyelmét és erejét kívánja.

Erdély tehát szinte bomladozásban van. Azt mi innen Budapestről nem tarthatjuk fen, Erdélyt Erdélyben kell megtartani.

És íme Nagyméltóságodra e' nagy feladat várakozik. A csendet és rendet fentartani, és mindent tehetni, mi annak fen tartására szükséges. A' cím szerény, de ez teljes hatalom, melylyel csak azt nem teendi mit tenni nem szükséges. Mert Erdélyben 's népei közt a békét, a' lelki uniót, a' testvéri egyetértést minden áron fen kell tartani.

A' kormányzéknek az engedelmisség meghagyott.

A' főhadi kormány kellőleg van utasítva.

A' hatóságok az engedelmisségre kötelező rendeletet megkapták.

Főkormányzó, B. Puchner és B. Perényi Zsigmond királyi biztos urak a' történtek' fonalát Nagyméltóságodnak kezébe fogják adhatni. A' teendőkre nézve vezérül a' körülmények és saját bölcsesége szolgálnak.

Az orosz szemmel tartani. Ha szükség, az austriai consul által előterjesztést tehetni addig, míg saját consulunk mehetne, mi e' napokban történhetik.

A Havasalfölddel és Oláhországgal szövetségi viszonyt kötni. Külön fejedelemség, de több mint szomszédi viszony. Egykor független leend a' töröktől, de nem előbb mint az orosz függés ellen biztosi tátik. Ez is ok arra, hogy velünk frigyre készüljön.

Az oláh népet Erdélyben lecsillapítani és kielégíteni kell. Püspökeik sokat tehetnek, papjaik még többet. Amazokkal értekezni, ezeket meg kell nyerni. A' kormány előzőleges engedelemnyújtással sorsukat javítani kész. A' vezérek is megnyerendők és a' hírlap.

A' szász nép a lökést Bécsből látszik kapni. Legkevésbé veszedelmes, mivel kevés számú, és mint sziget tehetlenül úszik az oláhság' tengerében. Nyelvét a' maga körében használja, ez iránt nyugtattassék meg. A' bujtogató vezéreket meg kell rettenteni, — mely eszközzel az oláh vezéreknél óvatosan kell eljárunk, mivel veszélyt idézhet elő az ilyen eszköz ott, hol a hatalom a tömegnél van.

A székelységet magasztalnunk és vigasztalnunk kell. Sérelmeik megorvosoltatnak. Legyenek nyugton, 's maradjanak fegyverb&xi, míg a haza veszedelmen kívül leend.

Pap Sigmond és Szöllősy Ferenc Erdélyben 'e Oláhországban küldetés' folytában munkálkodnak. Amaz fogalmazó, emez keleti hivatalos tolmács.

A' békét ha meg lehetne vásárolni, nem idegenkednénk ettől sem. Ezért a' nemzeti lét fenmaradása 's a polgárháború kikerülése okáért, kiket az izgatásra szükség, a' dolgok' rendének megváltozásáéul reményit haszon 's nagyravágyás vezérelt, azokkal minden becsületes úton módon egyeznünk kell. Az érdemet 's hazafiúi buzgóságot pedig jutalmazni tanácsos.

A' pénzügyiminstert felhívtam, hogy Nagyméltóságodnak Erdélyben 10000 pftot utalványozzon, mely összeg, teendő jelentése, 's kívánata szerint időnkint szaporítani fog.

Ha kezdetben Nagyméltóságod nem vehetne is részt az országgyűlésen, 's az nélkülözni lenne kénytelen nagy szónoki erejének támaszát: vigasztalást találand abban, hogy Erdélynek sorsa kezébe van letéve.

Fogadja hazafiúi igaz tiszteletemet.

Budapest, június 21. 1848.

*Belügyminister
Szemere Bertalan.¹²²*

¹²² Eredeti: Országos Levéltár, báró Vay Miklós kormánybiztosi iratok (D. 724. fasc), 1. szám., Vay Miklós báró (1802—1894) zempléni alispán, a kolerajárvány Ikir. biztosa, 1841-ben hótszemélynök, 1845-ben a helytartótanács elnökhelyettese, 1860-ban udvari kancellár, ref. főgondnok, a főrendiház elnöke.

HERCEG ESTERHÁZY PÁL KÜLÜGYMINISZTER GRÓF BATHYÁNY MINISZTERELNÖKNEK

— A manifesztum közzététele, Jellachich fellépése, a békés ki-
egyenlítés utolsó lehetősége. —

A miniszterelnök úrnak.

Némi megütközéssel értesültem Pulszky álladalmi titkár úr által hozzám intézett leveléből, hogy Ő Felségének a határörvidé-
kiekhez és horvátországiakhoz intézett két rendbeli manifesztumá-

nak közhírrététele elrendeltetett, jóllehet a tisztelt Minisztérium még június 10-én Ő Felségéhez intézett felírásában főherczeg János közbenjárását a fennforgó viszálykodások békés kiegyenlítése végett kikérte volt. Megvallom, hogy ezen utóbbi kívánság a manifesztum közhírré tételével merőben ellenkezik 's teljesítését nehezíti, miután előre látni tehet, hogy báró Jellachich ez által még inkább felingereltetvén, a manifesztumban érintett rendeletek végrehajtásának fegyveres kézzel ellen fog állani, sőt hazánk határain is átléphet. A dolgok ily állásában már most nem tudom, hogy mihez tartsam magamat. A horvátok azon hírrel mentek el innét, hogy főherczeg János közbenjárása mellett a békés kiegyenlítés meg fog kíséreltetni, Zágrábban azonban a manifesztumok közhírré tételét megértendik; lehet-e ezután még valamely kiegyenlítést reményleni, nem tudom; minden esetre az eziránt teendő lépéseik a tisztelt Minisztériumtól függeni fognak, mely a fennforgó körülményekhez képest netalán egy báró Jellachichhez magához intézendő nyilatkozat által ötöt az eddigi eljárás felfüggesztéséről azon feltétel alatt tudósíthatná, hogy Horvátország részéről is a status quo fenntartván, mindkét részről a főherczeg János közbenjárásának sikere bevárassék és a manifesztumnak közhírrététele még akkor rendeltetett el, midőn az érintett közbenjárás elfogadtatása a Minisztérium előtt tudva nem volt.

Innsbruck, június 21-én 1848.

Herczeg Eszterházy Pál.^{12*}

123 Eredeti: Országos Levéltár. Vöröei Antal gyűji, 865. szám. *Esterházy Pál gróf* (1786—1866) fényűzéséről európaszerte ismert főúr, Sopron megye főispánja, 1848-ban magyar külügyminiszter.

109.

BÁRÓ KEMÉNY DÉNES LEVELE GRÓF GYULAY LAJOSNAK

— A zarándi főispáni állás betöltése. —

Kedves barátom!

Mások értesítése nyomán semmit sem kételkedvén abban, hogy a zarándi főispányságot elfogadni kész vagy; örömmel ragadtam vala meg az alkalmat, — azt, csekély befolyásom által is előmozdítani. — Most hallom azonban, hogy válolni nincs szándékod. — Én igen kérnélek — compromissioktuli kímélés tekintetébűi — fogadd el azt ezúttal, ha szinte soká megtartani szándékod tán nem volna is. — Nem akarlak ama fontos argumentummal rábírní, mely-azerint ily terhes időkben a hivatal vállalás, — mert nem kényelem, sem haszon, — tagadhatatlanul a független emberek kötelessége: osak barátságunkra hivatkozva, kérlek ismételve, válald, ha szinte csak egy időre is.

Magam is egy pár nap alatt Kolos várt megfordulok; csak netalán fölkiildendő nyilatkozatodat aikarám e soraimmal megelőzni. Áldjon Isten. Vagyok

hű honfitársad, barátod

N. Enyed, 1848 június 21-én

*Kemény Dénes.*¹²⁴

¹²⁴ Eredeti: Erdélyi Nemzeti Múzeum levéltára, Gróf Gyulay „Auto-
gráfok gyűjteményeiben. *Gyulay Lajos* gr. (1800—1869) az erdélyi
országgyűlések ellenzéki tagja.

110.

VÖRÖSMARTY MIHÁLY NEJÉNEK, CSAJÁGHY LAURÁNAK

— Pesti mozgalmak, Szász bíró lemondása. —

Kedves Lórikám!

Pest, Jún. 23-án 1848.

Megnyugtatósodra csak egy pár szót. A régen hirdetett zajnak holnap kellene kiütni; de mivel a prágai események a dolognak más fordulatot adtak s mivel itt a rendőrség a legnagyobb vigyázattal van, nem hihető, hogy baj történhessék. Vannak ugyan gazemberek, kik minden kis bajból lázadást akarnának csinálni; de ennek hamar nyomába szoktak jutni.

Szász Mátyás lemondott a bíróságról s híre terjedt, hogy körtagok * fenyegették, ha le nem mondana. Erre nagy zsidongás támadt a városban. Én azonnal egy kis tanácskozást tartottam a körben, honnan felszólítást intéztünk Szász Mátyáshoz, nyilatkozzék: kapott-e fenyegető levelet vagy nem? ha kapott, vizsgálatot kívánunk. Erre ő azt nyilatkoztatta, hogy semmi fenyegető levelet nem kapott s ez, mint felszólalásunk is, hírlapban vagy falragasztványban közölni fog.

Holnap talán Grafit vagy Stullert választjuk bírónak.

Más nevezetes újság nincs. Isten áldjon meg édes kis jószágom! Csókollak mindnyájatokat

szerető férjed

*Vörösmarty Mihály.*¹²⁵

* Tudniillik a Nemzeti Kör tagjai.

¹²⁵ Megjelent „Vörösmarty Emlékkönyve“ (Székesfehérvár, 1900), 14& oldal. Graefl József (1818—1889) pesti bíró, 1848-ban szolnoki országgyűlési képviselő, 1881-ittől szabolcsmegyei főispán.

111.

NAGY FERENC SZEMERE BERTALANNAK

— Naszódvidóki helyzet, báró Jovich ezredesről s a többi tisztről jellemzés. —

Igen tisztelt Minister úr!

Báró Perényi felszólítása következősiben utamat a második oláh ezred Stábjának Naszódnak vettem. Hol fájdalom kéntelen valók Ezredes Báró Jovichnak nemzetünk elleni bujtogatásokkal saturált kárhozatos tetteiről meggyőződni.

Állításom bé bizonyítására tényeket hozok fel:

1. Az ezredes mint incarnatus pánszláv, a naszódi katonai iskolából a magyar nyelv tanítását, mellyet mind Tóth, mind pedig Stoeck hadnagyok tanítani akartak, erőszakosan eltiltotta.

2-or. Tisztjeinek mondogatta, hogy nekik a szászokkal és horváthokkal kell tartaniök, 's az Unió ellen munkálkodniök, ő maga is azon esetben, ha az unió megtörténnék, mindenét eladandja 's Jellachichhoz menend, kinek a Magyarok ki irtásában hasznos szolgálatot teend 's idővel még Bánságra is juthatand.

3., Az ezred embereinek fellazítására mindent elkövet — Borgo 'Soszeniben 's egyebütt is lárma rudakat *Alarm Stangeneket* állított fel, olly meg hagyással, miszerint az első jeladásra mindenki fegyverre keljen, 's a megtámadó magyaroknak meggátlására a harangok fére veressenek,

4., Az ezredbeliekkel elhitette, hogy nekik ez után mind katonáskodni, mind pedig adót kell fizetni. 'S a' ki magyarul nem tud, a legkisebb tisztségre se számolhat.

5., Népszerűségeit vadászandó nyilvános helyyen a közvitéznökkel tánczol, őket kecesegeti 's ellenünk ingerli.

6., Ezredében a Magyar úti levélleli élést (én is a kolozsvári kormánytól vettem) megtiltotta.

7., Jellachicscsal levelezésbe áll. — Tulajdon fiát is, ki ezredében hadnagy, a horváthokhoz akarja küldeni. Oda tennen maga is szándékozik. Lovait 's egyebeket már is eladogatja.

8. Ezredében a tiszteket, főleg a magyarokat chicianirozza. A népet demoralizálja. Az elhintett mag már elég búján is terem. Számos holdra menő gyönyörű fenyő erdők hamuvá lettek. A gyűjtogatás folyton foly. — Nyolcz nap ota különböző helyyeken a tiszték éjjel nappal erdő oltással bajlódnak — de hiába, mert egy helyen eloltódik 's hús helyen ismét tűz üti ki magát.

Szóval az ingerültség élesztésire minden alacsonyságot elkövetetnek.

A tiszték között magyar jellemű egyén kevés van. Főormester Hatfaludi, kit az emberek nagyon szeretnek, ezred parancsnokának talán gyöngé lenne, de a felállítandó harmadik zászlóalj fejének mint alezredes nagyon is jó.

Az öregebb kapitányok között Bindert kivéve Majorságra alkalmas egyén nincsen.

Jelen Alezredes Urbán, tiroli születés, mívelt, de sem az oláh, sem a magyar nyelvet nem érti 's csupán németségének ól és hal.

A dissolutiónak indult ezred meg mentésire erős karra van szükség. Alezredes Dorsner Friedriket, Hrabovszky volt segédjét, ki okos, becsületes, derék jellemű 's ki mint székely tiszt fia székelyeknél szolgált, huzamosan főhadi kormányi segéd, a vógörbéli ügyökben tökéletesen jártas, és a mellett oláhul még olvas is, mint kitűnő műveltségű, szilárd jellemű egyént bátor Vagyok ajánlani.

Erdélybe sok helyen Oláhországi boérok fordulnak meg, céljok ember toborzás, véleményem szerint ezek orosz érdekekben működ-

nek, 's azt akarják elérni, hogy az oroszoknak ürügye lehessen a fejedelmek megmentésire a Pruthon át menni.

Holnap Moldovába leendek.

Igen tisztelt Minister úrnak

alázatos szolgája

Tiha, jún. 23-án 848.

*Nagy Ferencz.*¹²⁶

¹²⁶ Országos Levéltár. 1848. évi belügyminisztériumi elnöki iratok, 511. B. eln- szám. *Jovic István báró* (1773—1859) vezérőrnagy.

112.

POPOVITY TYÁSZA NOVITY JÓZSEFNEK

— A megbízatásról, a szerb bizottság tagjairól. —

Nagyságos Novity József úrnak a szerb nemzeti biztosnak

Helyben.

Nagyságos Úr!

Az a megtiszteltetés, amelyet kegyed irányomban tanúsított azáltal, hogy engem az itteni dolgok vezetésével megbízott, arról tesz tanúságot, hogy kegyed engem jóra való embernek ismer, amiért ön kegyednek testileg s lelkileg egyaránt hálával tartozom s azon leszek, hogy e megtiszteltetésre méltó is legyek.

Parancsait megkapván, azonnal összehívtam a bizottság tagjait és előttük a kegyed parancsait felmutattam. Nagy sajnálatomra azonban azt kellett tapasztalnom, hogy a bizottság tagjai között 4 magyar barát is van, kik nemcsak hogy nem is hederítenek a parancsokra, sőt nyíltan állítják, hogy nekik jobb dolguk volt a (magyarok alatt, 'mint most. Erre közülök azokat, kiket elfogni lehetett, börtönbe vettem, a többi most is beszél nemzetiségünk ellen s bujtogatják a népet. — Látván mindezt, arra határoztam magam, hogy a legerősebb eszközökhöz nyúlok, mert különben saját fejemet is kockáztatom. Elrendeltem tehát a következőket:

1. A bírónak megparancsoltam, hogy minden este a bizottság ülésén 10 fegyveres legény legyen jelen, kik közül kettő az ajtó előtt álljon őrt.

2. Akit az őrségből alva találnék, botommal jól elverem; börtönbe zárnai nem akarom őket, mert akkor már nem lehet őr.

3. A többi cserevityi lakos is mind készen kell, hogy tartsa magát.

Hogy ezekre a szigorú rendszabályokra tényleg égetően szükségem volt, azt mondj árt meg méltóztatik látni.

Ugyanis kötelességemhez híven egy este szemlére mentem a bizottság üléstermébe; a bizottság tagjait mint a disznókat láttam ott heverni, egyik csizmáját, másik opánkáját stb. vetette le; úgy aludtaik, hogy ha egy ellenséges katona véletlenül odajött volna, mindannyit könnyen lemészárolhatta volna. — Ezen rendetlenségen felháborodva, botommal figyelmeztettem őket, hogy a házakra jobban ügyeljenek fel.

Az ágyúk felé közeledvén borzasztó kép tárult elém: az őr, pus-káját feje alá téve, aludt, az ágyúk s a lőszerkészlet így tehát fel-ügyelet nélkül állottak. — Az őrt azonnal börtönbe vittem s mási-kat rendeltem a helyébe.

Mindenütt, ahol ehhez hasonló rendetlenségek fordultak elő, a legszigorúbban bántam el, hogy a kedélyeket rettegésbe hozzam. Egy ismeretlent, kit a bizottság üléstermében majdnem meztelenül találtam, felhevülésemben botommal kétszer megütöttem, mire a többiek bosszankodva mondták, hogy ha még egyszer ilyen szigorú leszek velük szemben, megkööznék.

Ezzel jelentésem végezve maradok a nagys. úrnak
alázatos szolgája

Cserevity, június 24-én 1848.

Poyovity Tászá. ¹²⁷

¹²⁷ Egykori fordításban. Eredetije szerb nyelven a Nemzeti Mú-zeumban. 1848—9. évi törzsanyag, 1848. június 24.

113.

WARGHA ISTVÁN KOSSUTH LAJOSNAK

— A latinnyelvű fejedelmi rendeletről, János főherceg nyilatkozatáról a június 10-iki manifesztum ügyében. —

Miniszter Úr!

Bécs, 1848 június 26-án'

Tegnap levelem kiegészítésül mellékelem az említett, latin nyelvre fordított meghatalmazást, amelyet gonddal, fáradsággal és némi költséggel szereztem meg. Ilyen irattal ellátott ügynököt nagy számmal lehet találni.

Bartal nagyságos úr már ma személyesen beszélt János főherceggel, aki neki körülbelül ezeket mondta: „Becsülöm a magyar-nemzet őszinteségét, de a június 10-iki kiáltvány miatt baj volt! Azon a napon mindnyájan Insbruekban voltunk, semmit sem tudunk a kiáltványról. Ezt Zsedényinek is megmondtam. Alakilag is erősen kompromittálta a császárt, mert a kiáltvány nem volt ellen-jegyzve. Minden körülmények közt valamelyik magyar miniszter-nek ellen kellett volna jegyezni.“ Továbbá kijelentette, hogy ebben a kérdésben a magyar nemzet részéről minden esetre őszinteséget és egyenességet vár, mert úgymond: mindkét részről letértek az egyenes útról.

Az illírek Kulmer vezetése alatt még ma is állandóan körül-veszik a főherceget.

Miniszter úr alázatos tisztelője

Wurgha István. ¹²⁸

¹²⁸ Bartal György (1785—1865) udvari kancelláriai tanácsos, 1848-ban a magyar külügyminisztérium legfőbb adminisztratív tisztviselője. Zsedélyi Ede (1804—1879) udvari tanácsos, 1865—1878-ig országgyűlési képviselő volt. Wargha István (1808—1876) a tolnai kisdjednevelő igazgatója, a Magyar Tudományos Akadémia lev. tagja, 1867 után Nagyvárad főjegyzője. Az irat Bécsben a Staatsarchivban van. Acta secreta, 14. karton, 533. szám. Eredetije németnyelvű.

VUKOVICS SEBŐ SZEMERE BERTALANNAK

— A lugosi gyűlésről, Murguról, román kívánságokról. —

Lúgoson, Júni 27. 1848.

Mára hirdette Murgu a maga lugosi nép gyűlését. Jónak tartottam azért ide jönni, hogy közelről kísérjem figyelemmel működését. A gyülekezet a városon kívül tartatott, szőlőhegy alatt.

A gyülekezet kezdete előtt magamhoz hívtam Murgut s arra intettem:

1-ör a népgyűlés ki ne térjen kérelmező alakjából, — kérjen a mmisteriumtól s az országgyűléstől, mit jónak talál, de ne határozon semmit.

2-or. Ne tekintsék a vidéket Bánság nevezete alatt valamely külön tartománynak, hanem beszéljenek a jelen viszonyokról, mint az öszves honra vonatkozókról.

3-or hogy semmi esetre sem tartson mai napnál tovább a nép gyűlés.

Az összejövétel teljes rendben ment véghez, legkisebb zavar nélkül kezdődött vagy 8 óra körül, s tartott délutáni 3 óráig. Én nem mentem a gyülekezet helyszínére, hanem volt elég emberem, kik mind untalan bejártak hozzám közölni a történeteket.

Murgu maga volt a cselekvő személy, a többiek vagy viszhangjai voltak, vagy el mellőztettek észrevételeik. A jelenlevők száma a gyűlés elején 1500-ra rúghatott, vége felé már alig egy pár százan valának. Murgu üdvözlő beszédében a hazáhozi hűségre, a magyar nemzet iránti szeretetre intette s lelkesítette a népet. Beszédének tengelye a felfegyverzés volt, megmentésére a hazának a közellenség, az illírek ellen. A szellem tehát, melly az ülést át ihleté, reánk nézve barátságos, ellenségeinkre nézve fenyegető volt.

De végreményeiben kevésbé vagyok e szellemmel megelégedve. Elhatározták, hogy petitióképen terjesztessék fel a ministeriumnak, miképen a jelen vészes körülményekben az oláh nép kész a hazáért fegyvert fogni, az oláh felkelő seregeknél azonban oláh kapitány és 3 szinte oláh alkapitány a háromon megye számára neveztessek. A parancs szó ez oláh seregeknél oláh legyen. Továbbá kéri, hegy a megyékben közigazgatási nyelv az oláh is legyen, s csak a kormánynyali kapcsolat legyen kötelezőleg magyar. Ezen kívánatok, bár véleményem szerint soha helyben nem hagyhatók, kérelmezés útján terjesztetvén fel, itt akadályozásra okot nem nyújtottak.

A püspökségekről azonban határozólag rendelkeztek. Kijelentették, hogy a temesvári és verseczi püspököknek az ő papjaik többé nem tartoznak engedelmeskedni, hanem vicariusokat neveztek ki mind a két püspöki megyére. Ez intézkedést, megvallom, ha maga útján, felsőbbség által tettetnék, én helyeselném; népgyűlés hatóságát azonban túlhaladja.

Én tehát ezen végzést, még törvényes úton érvényt nem nyer, felfüggesztendőnek tartom. Még is sürgöny által küldöm e tudósí-

tásomat, kérvén Önt, hogy sietve méltóztassék értesíteni arról, hogy e nézetemben, osztozik-é. Addig elhalasztom a rendelkezést.

Különben nem volt semmi a népgyűlésen. Be is fejeztetett. Krassóban a követválasztások miatt Murgu és a régi ellenzék között nagy ingerültség kapott lábra. 24-én volt a választás. Murgu mind a 6 helyen csupa oláhokat választatott. Maga 3 helyen lön megválasztva.

Rend van mindenütt a polgári hatóságokban. A végvidék zajlik. Folyvást hiszem, hogy evvel a katona erővel is, melly kezünk-nél van, be kellene menni a Végvidékbe. Minden bizonnyal szét lehetne kergetni a lázongókat. Még a mi Szegeci táborunk szerkesztve lesz, addig ők is öregbedhetnek erőben.

Murguról szóval óhajtok többet közölni, ő jól beszólt folyvást,, hőseinket — Kossuthot s. a. t. — dicsóíti, de messze elágazó terveket forral. Legközelebb időben még a ráczok ellen hasznot tehet, ha ezekkel készen leszünk, — komolyabban nézünk majd az ő szemébe is.

Isten áldja Önt

királyi biztos

*Vukovics Szabbás.*¹²⁹

¹²⁹ Eredeti: Országos Levéltárban, 1848. évi belügyminisztériumi iratok, 529. eln. B. szám. Ezt a levelet közöltem *Adatok az 1848. év eseményeihez Krassó vármegyében* című Lúgoson, 1931-ben megjelent munkám 124—127. lapján.

115.

ARANY JÁNOS PETŐFI SÁNDORNAK

— Az országgyűlési képviselőválasztások, a „Toldi“ kiadása. —

Szalonta, június 27. 1848.

Kedves barátom!

Azért van ma június 27-ike, mert tennap 26-ika volt, követválasztás napja az egész Biharmegyében. Megbuktam szerencsésen* ha ugyan bukásnak nevezhetni, mikor az ember egyenes földön marad. Tudniillik van ebben a megyében egy állandó bizottmány. Ezt a vidékiek úgy híják, hogy Váradvármegye. Elnöke természetesen a főispán. A főispán igen-igen szabadelvű ember s erélyes, oly erélyes, hogy a mit ő akar, meg kell lennie. Török-szakad, meg kell lennie. Persze a mit ő akar, azt akarja a bizottmány is. Tehát ez a bizottmány azt akarta, hogy a követválasztás egész megyében munkanapon, s a váradi legnagyobb vásárra készülés napján, tennap legyen. Ez eddig törvény szerint van. De ugyan ezen bizottmány azt ís kiszámította, kinek jusson *kenyér* a biharmegyei tizenhárom követségből. Persze ember volt elég, jelesnél jelesebbek, mert hiszen Bihar szónokok dolgában gazdagabb, mint az egész Magyarország, Erdélylyel s a kapcsolt részekkel együtt. Népképviselőkül pedig kiválólag beszédes emberek kellene, hiszen csak 450-en lesznek, és mi lármát sem tudnak csinálni, ha darabonként 3—3 jó nyelvvvel felruházva nem lesznek. Ez okból a bizottmány megszá-

lálta embereit, azokat, kikkel az ó világban együtt martyrkodott, korteskedett, piszkolódott s kiválaszta közülök 13-at, — többet is választott volna, de több választókerületet sehogy sem lehetett a törvényből kibetűzni. A főispán körutat tön megyéjében, s mindenik választókerületben a helységek bírának és jegyzőinek egy-egy követet a capacitáció törvényes madzagán (mi ugyan a pecsovics világban ráparancsolás kötelének is beillett volna), nyakába akasztott; így történt, hogy a szalontai választó kerületnek, melyben maga Szalonta az eldöntő, Topeczer Ödön ismeretes név, akasztatott nyakába. Ez eddig törvény szerint van. Én akkor már úgy álltam, hogy elválasztásomról senki sem kételkedett. Mihelyt a nép a törvényt hallva és olvasva, választási jogát megértette, minden rábeszélés, utasítás nélkül, maga fejtől engem jelelt ki s ez szájról szájra menvén, oly erős közvélemény lett Szalontán mellettem, minő aránylag Kossuth mellett sem volt az országban.

Szegény nép! Azt hitte, hogy szabad és lehet neki, a kit szeret, a kiben bizodalma van, elválasztani. Ez általános véleményre támaszkodva, tudván azt, hogy Szalonta dönt, keveset gondoltam a falukkal, annál kevesebbet, mert a választókat összeíró küldöttségnek tagja lóvén, tapasztaltam, hogy inkább félnek a választási jogtól, mely miatt mezei munkáikat félben kelletik hagyniok, mintsem örülnének annak, s így bizonyos voltam benne, hogy onnan egykettő is alig jó be. Szóval én a korteskedést az isteni gondviselésre és a jó lelkiismeretre bíztam, de biz ezek, látom, igen rossz kortesek mai világban. A környéken nagyot vetett a latba a főispáni ajánlás, a jegyzők szégyenltek, hogy csak *magok szőrű* ember legyen követ, s egy helység sehogy meg nem foghatta, hogy ha már a szalontaiak jegyzőjüket akarják küldeni, miért nem az öregebbiket küldik. Némely helységnek pere van a királyi táblán — az ajánló érellyesen használta fel e körülményt s nem késett értésökre adni bírák uramékoknak, hogy Toperczer kir. táblai ülnök, ki csak úgy ítél jól perükben, ha követnek teszik. Ezek hatottak. Hatottak elannyira, hogy a bírák által 5 pft büntetés terhe alatt mindenkinek megparancsoltatnék Szalontára elmenni, elannyira, hogy a megyei közmunkákból femmaradt szekeres napszamosok a választók beszállítására használtatnának, — elannyira, hogy 730 szavazatot kovácsolnának T. részére. Szerencsétlenségére követségemnek (mit saját szerencsétlenségemmel összezavarni nem kell) valami Hrabovszky nevű kiszolgált pecsovics is ide vetődött, s felkeresvén az árnyékok és bűdös zúgok embereit, néhány nemest, a pecsovics hajlamúakból, tőlem el — s maga részére hódított, figyelmeztetvén őket a csapásra, mi nemesi privilégiumukon esnek, ha engem, *paraszt* embert, választanának követül, másrészt biztatván őket a neme<si Eldorádó minden sült ökreivel, melyeket ő visszaszerzend. Mindazáltal alig látta meg a szalontai nép — mely a választás helyén, a nyolcz órakor megyei utasítás szerint megnyitandott gyűlés kezdetére hat órától tizedfélíg várakozott — a zászlóval, tömegben valahára beérkezett vidékieket, kiket két itt lakó megyei tisztviselő — két separatum votum Szalontán — vezetett, azonnal haragra lobbanva teljes félórai órai ácsorgását tekintetbe véve, ő bocsáttassék előbb szava-

zatra. De a küldöttség nem akarván az abc-én túl terjeszkedni, törvény hiányában az abc-ét vette zsinórmértékül s így a falusiak, kiknek faluja szerencsés volt A—R névkezdő betűvel bírni, elsőbbséget szavazásra. Szalontára, melyet a sors az S betűbe helyezett, csak délután 1 órakor került a .sor, de minthogy asztalterítésre is éppen akkor került, az utóbbi elsővé tétetett, a szalontai nép pedig szét bocsátatott, tudára adatván, hogy 3 órakor megint előjöhet, s akkor ő lesz az első, miután már több helység nem is igen van. A tömeg eloszlott, de legnagyobb része többé vissza sem ment, elegendő áldozatnak tartván a fél napot, melyet a legnagyobb munka időn hasztalanul el kellett töltenie.

Vagy három száz (950-ből) összegyűlt ugyan, de miután megértette, hogy délelőtt 730 szavazat Toperczerre ment, búsult haragjában, s annak érzetében, hogy ha reggel 8 órakor szavaztatják, a többség övé, így pedig, miután türelmét kifárasztották, gyalázatos kisebbségben kell maradnia, egy pár körmön-font phrasissal megáldván a hivatalos korteskedést, szavazás nélkül eltávozott. Kaptam tehát a vidékről 11 szavazatot, Hrabovszky is annyit, Toperczer 730-al követ. De ott van a roppant hézag a választási jegyzőkönyvben: Szalonita, a kerület főhelye, hol legtöbb értelmiség, hol 950 összeírt szavazó van, szavazat nélkül! Mert hisz azon 16 szavazat, melynek fele rám, fele Toperczerre adatott, ily nagy üregben meg sem kondul.

E roppant hézag az én büszkeségem. Én megnyugszom az elválasztott követben, mert ismert jelességű szabadelvű egyén, ki múltjára bizvást hivatkozhatik; mentsen isten, hogy a verificatio felé kacintgassak, sőt nyíltan mondom, hogy ha talán új választás történék is, többé magam ily dologba nem ártanám, de ha meggondolom a népkép ép viseletnek ezen kezdetét, miszerint még folyvást tekintélyek rendelkeznek a buta nép meggyőzésével, bizony isten el kell szomorodnom. Mert a mit tett ma a néppel X jó czólra, ugyanazt teheti vele Y holnap rossz czélra, hiszen az a/páthi oláh éppen úgy elválasztotta volna Metternichet, ha azt rájja szájába a főispán, mint most rászavazott az ismeretlen nevű „Toporczi“-ra. S íme a kerület főhelyének, mely részint felvilágosodottsága, részint jobb ösztöne által vezetve, nem tett oly kijelölést, mi a kor haladó kerekének gátoló göröngykép essék eléje, nem engedtetik meg, irányadóul lépni fel a kerület többi helységed előtt, hanem eszközöletetik, hogy jelöltjével együtt pironkodva félre vonuljon. Nem értem e nemét a szabadelvűségnek.

Jó hosszan írok semmiről, úgy-e? Bosszúállásból teszem azt azon egy sorért, miért fájdalmas zsebbel fizetem a 12 kr-t. Gondoltam, hogy egy ív papíron ennyit válaszolok „csak“, de letettem róla. Úgy hiszem nagyobb bosszúságot szerzek vele, ha félívet üres fecseges-sél tele firkálok.

Hogy éltek oda fenn, hé? Hallom, téged is környékezett a közbizodalom, csakhogy más modorban. Nem olvastam azt a „Már-cziust“, mástól hallottam. Megválasztottak-e másutt?

Én mostanában semmit sem dolgoztam. Minek és kinek? Jókai nyakán te magad is elég kolonc vagy, nem hiszem, hogy nagyon

óhajtja az én fűzfa poemáimat. Hát avval a *Toldival* mit esinál-juruk? Már gondoltam, hogy átadom nektek a lapba, hiszen 4 számban kijöhetne. Nem szeretném, hogy kéziratul jusson a muszka örökkévalóság fénycsarnokába; olvasná el legalább a kinek még most lelke van hozzá. Ha lapotok megbírja az áldozatot, *tegyétek* — vagy alkarom mondani *vegyétek* meg. A ki vesz, annak lesz, aki nem vesz, beteg lesz. Oda adom szöszön-boron, csak ne vesszen már kárba, ha megcsináltam. Igényeimet nem hangolom felül a bashangoikon.

Jókait ölelem mindenekelőtt és fölött. Laukát, a kis Lisznyait, kivel Váradon megint találkoztam, hasonlólul. A többit is köszöntöm, különösen az öreg Vörösmartit; Garait is üdvözlőim, mint nem tom honnani képviselőt.

Írj egy hosszú levelet s írj azokról a jó pesti ismerősökről. Azonban te ezt tenni nem fogod, valamint azt sem, hogy köszöntésemet tolmácsolod, azért én sem írok többet *azért se*, tudod, csak azért se, hanem bezárom leveletem, tudatva veletek, hogy mi még folyvást csak négyen és folyvást jó egészségben vagyunk! hát ti?

Az isten is megverne, ha *nevünkben* magadat és a kedves kis komámasszonyt meg nem csókolnád. Emlékszik-e még, kedves komám, a sétagyaloglásra, mikor csak tíz lépéssel jártam előbb, mint kegyed?

Ah! én még a sír szélén is emlékszem arra, egész háznépestől. Isten veletek, édesim!

*Arany János.*¹³⁰

U. i.

E levélben a moszió Nyilvánosság számára egy betűt sem írtam, különben kuttya-disznó veszett...

¹³⁰ Eredetije a Magyar Nemzeti Múzeum kéziratárában.

¹³¹ *Lauka Gusztáv* (1818—1902) romantikus író, lapszerkesztő, 1848-ban a honvédelmi bizottmány jegyzője, 1882-ben Torontál tevéitárnoka, *Lisznyay Kálmán* (1823—1863) író, táblabíró 1849-ben Görgey táborának történetírója.

116.

JANKOVICH GYULA SZEMERE BERTALANNAK

— A pozsegai viszonyokról, a bürokráciáról, a nép megnyerése előfeltételeiről. —

Tisztelt Barátom!

Barátságos felhívásod következtében — sietek minapi hivatalos levelem folytán némellyeket — e' megye jelen állásáról — és az itteni jelenségekről véled tudtani, — általánosan előbocsátánám, hogy én mint a' magyar korona hű alattvalója és jelen kormányunk 's az annak élén álló férfiak igazi tisztelője — mindent elkövettem 's továbbá is elkövetni fogok magán állásomnál fogva is — hogy a' kárhozatos illyr szellem drága magyar hazánknak vést hozó ne legyen — minden magyar koronátóli elválás — merényletet pártütésnek bélyegezvé, és késznek nyilvánulván — előbb nagyobb

kiterjedésű javainkat elhagyni és más kezekre áltbocsájtani — mint egy alkotandó sláv birodalom alattvalója lenni.

Posega megye jelenleg — sajnosan kell mondanom — a' veszedelmes illír vagy sláv mozgalmakban ténylegesen részt vészen — s a' Magyarországgal! kapcsot erőszakosan megkívánja bontani. De itt, meg kell jegyeznem, hogy mi értetődik jelenleg Posega megye közönsége alatt, — a nép nem — mert ez igen buta — minden észbeli tehetségei — oskolák végképpi hiányában — a' papság és megyei tisztviselők által — természetesen tulajdon hasznukra — készakarva elnyomvák és mert az itteni Dictátorok, féltvén hatalmuk megtörését — az iij törvények üdvös szelleme ellenében — még mindekkoráig a' közügyekbeni befolyástól távoltartják. A' gazdagabb nemesség — eddig úgynevezett aristocraták? ezek éppen nem — mert az egész megye kisebb-nagyobb darabokban 10 földesúr közt van felosztva — kiknek, még a' törvény parancsolta ítéleteket is az illető biztosságtól pénzzel kellé megvásárolnia — és azért igazán mondva csak zérusok voltak a' közügyekbeni határozatoknál, — közülök csupán három lakván a' megye kerületében. A' kisebb nemesség'? ez nem, mert harmincznál nincs több — és ez is ritkán foly be a' határozatok hozatalába.

Illyformán nálunk *minden rosznak kútfeje* már régolta — de különösen újabb időkben, *a' 60—70 számra menő tisztviselők — kik a' kis számú papsággal együttértve nálunk dictatorkodnak;* — az én alispánságom alatt egy kissé szarvaik le voltak hajtvá — mert többeknek megfenyítését az előbbi kormányunktól követeltem a' megcsalt nép érdekében — noha ez igen is lomhán tárgyalta az ilyen hivatalnali visszaéléseket, — de most miolta visszavontam magam, kétszeres erővel folytatják méltatlan eljárásukat, használván az itt létező anarchiái állásunkat. Ezeknek természetesen érdekben fekszik a' Magyarországtóli elválás — mert kevesen lévén birtokában a' magyar nyelvnek, féltik hivataljaik elvesztését — s' egyszersmind reménylven az alkotandó illír ministeriumnál zsiros falatokat. Találatnak közöttük is ugyan egynéhány becsületes egyének — de ezek ugyancsak ritkák. Bunyik főjegyzőnk volt országgyűlési követ, az itteni illír mozgalmak vezére — az ő haza jötte előtt — még hatalmában volt a' kedélyeket csillapítani és csak nyelvünk 's nemzetiségünk függetlenségét — 's a' magyar Miniöteriumnál — a' kapcsolt részek érdekén fentartása végett — idevaló egyének alkalmazását követelni — tiszteletben tartva egyébiránt a' Magyarországgali kapcsot — és jelen törvény rendelte kormányunkat. De ő haza jövéen a' fiatalságnak arany hegyeket festvén és ígervén ha sláv önálló ország alkottatnék — mindjárt az első gyűlésen kinyilatkoztatta, hogy a' törvényeket — az eddigi szokás ellenére — nem lehet elfogadni míg a' tartományi gyűlésen ez országok erántuk véleményüket nem nyilvánították — a' Ministeriumot — és a' Királyi Helytartó hatalmát a' Dráván túl nem lehet elismerni, hogy a' pacta conventák martius 15-én megszűnték — és így a' kapcsolt részek felvannak szabadítva az eddigi kapocs alól — 's ha tesszik a' Magyaroknak, kössenek velünk új foederatiót, de ösmerjék el önállóságunkat, — 's több ily dühös lázító kifejezésekkel ölt. Az

ifjúság természetesen és a' Papság ezt mind harsogó tapssal fogadta, megyei határozattá emelte 's illy formán az engedelmességet törvényeinknek megtagadta.

Én a' gyűlés után, hói ezek határozottak — keseredett szívvel alispányi hivatalomat letettem 's visszavonultam. Resignátiom után a' féktelenkedő párt a' népek befolyása nélkül tökéletes Restauratiót tartott — több új hivatalokat is felállítván; — egyébiránt e' tettüket senkinek fel nem jelentették. A' nép mindezeket békében nézte, noha több gazemberek izgatták különösen a' földes urak ellen — kik majd mindnyájan a' Separatio ellen vannak, azt hirdetvén neki — hogy ők azért kértek statáriumot — hogy mindnyájokat, kik rövid idő alatt nem leendnek magyarokká, felakasztassák.

Ez a' dolgok jelen állása és hű rajza — mellyhez még a' Bán törvénytelen parancsai és izgatásai is hozzájöttek. Illy körülmények közt nem tartottam tanácsosnak még most a közbejött Főispányi kinevezést publikáltatni, és gyűlést hirdetni — annál inkább — miután indirecte tudtomra adaték, hogy azit nem fogadják el. — Egy pár nap olta mindazonáltal nem kis zavarban vannak az idevaló izgatók a' Kir. Helytartó energicus fellépése végett — de azért még sem kívánják parancsát tüstént foganatba venni, hanem küldöttéget rendeltek a' Bánhoz — hogy Instructiót adjon.

Hogy itt a' rendet helyrehozni — és az izgatókat elnémítani — nem sok munkába kerülend — reményiem — mert nincs szívök és bátorságok e' nyomorú lelkeknek; — a' paraszt pedig nekik sem hiszen, és nagyon fél ellenséges öszveütközésektől, mellyekből háború keletkezhetne; — de szükség a' kormánynak erélyesen fellépni, és pedig nézetem szerint e' következőket kiküldendő Biztosa által teljesíteni. — Minden határozatokat azon gyűlés olta, melly a törvényeket nem fogadta el — cassálni, és semmivé tétetni a' jegyzőkönyveket — a' közbejött Restauratiót hasonlóképmint törvényellenest megsemmisíteni — a' törvényeket tüstént publicálni — és a' népet a' gyűlésekbe a' törvények értelme szerint bevezetni — a' lázítókat és izgatókat hivatalaiktól suspendálni és kemény büntetés alá vonni, — továbbá hasznos is volna a' népet, melly nem tudja hogy hanyadán van, a' kormányi biztos által a' törvények valódi értelméről, és felvilágosítani, és őket törvénytelen tényektől visszariasztani — mert tudom ennek legjobban fogna hinni.

Kérded milly módon lehetne a' népet megnyerni? Véleményem szerint kezdjük azt bókével — akkor bizonyára legnyugodtabb lesz,
— és kormányozzuk a' törvények értelmében igazságos módon — mert mint már előre bocsátani *igen műveletlen*, noha nem a legrosszszabb 's azért legkevesebbet sem bízhatni benne. Vannak mindazonáltal némely kedvencz tárgyai — a' mellyeket a' béke érdekében meglehetne a' kormány részéről adni; azok pedig a' következők: hogy ne neveztessék magyarnak, hanem slavonitának; — hogy a' *kormány rendeletei* ha nem is in origine — legalább *hiteles fordításban anyanyelvükön küldetessenek* meg; mert megszokván a' kormány parancsinak hódolni — azok valóságáról inkább meg lesz győződve ha Pestről küldetnek — mintha itten fordíttatnának rácz nyelvre; — továbbá a' *szétszórt helyiségek összesítése — és a birtokok regu-*

latio útjani kihasítása — de ennek a' kormány részéről, *közkölségen kellene megtörténni* némelly rendelvények előrebocsátása után.

A' Határország sorsán milly reformok volnának szükségesek, semmi felvilágosítást nem tudok adni, — mert nem ösmerem az odavaló körülményeket — valamint egyént se ösmerek, ki a mostani idők szelleméhez mért tervet tudna készíteni.

Az egyének közül, kiket e' megyéből alkalmazni lehetne, Suvich szolgabíróat említet? Capacitása az igaz gyönyörű — de jelleme nyomorú, — ő is tartozott — noha elébb a' magyar párton volt — azok közé, ikik a' Separatiót hirdették; — szem előtt mindazon által igen használható — a' megyében pedig csak zavarókat csinál. Ajánlhatok ezen kívül még néked fogalmazói állásra Bunyik Ignác aljegyzőt — ki nem olly ravasz mint attja — és nagyon ügyes gyerek — továbbá valami alsóbb hivatalra — Cziráky Károly Posega városi tanácsost — nagyon becsületes embert — kit azért nagyon is persecuálnak — továbbá Gvozdanovich Izidor megyei gyakornokot, hasonlókép derék fiatalembert.

Mellékletben küldöm Jellassich Bán — ki reményilem ekkoráig már nem Bán többé — hanem törvénytelen tetteiért lakol — feleletét levelemre, melyben közöltem kinevezésemet, egyszersmind tudtára adtam — hogy a' fennálló határozatok mellett compromissió nélkül a' tartományi gyűlés előtt azt publikálni nem lehet. Múlt héten megyénkől Bunyik fő- és Kraljevios aljegyző voltak meghíva Zágrábba egy Conferentiához — mellyben a' Bán részint a' tartományi gyűlés népképviselői alapra alakítását — részint pedig a' jövő teendőit határozta meg. Úgy értem, hogy a' kapcsolt részekbeni hivatalokat a' tartományi gyűlésen akarják osztogatni, és hogy Bunyik volna Főispálynak ide határozva.

Éppen midőn e' levelemet írom — esik tudtomra — hogy a Bán-tól ujjólag egy staféta jött alispányinkhoz — mellynek tartalmát ugyan nem tudom — mert a' falun tartózkodva vélem ilyeneket nem közölnek. — Közgyűlésünk jövő 24-én fog tartatni. Ezeket noha kissé hosszadalmasan — kötelességemnek tartottam véled közleni — hogy utasításaidat ezek folytán kiállhassad — magamat egyébiránt barátságodba ajánlva vagyok tisztelő barátod

[1848 június.]

Jankovich Gyula s. k.¹¹

¹¹ Eredeti: Országos Levéltár. Belügyminisztériumi elnöki iratok, 3848. év, 258. eln. B. szám.

BRASSÓI MAGYAROK BÁRÓ VAY MIKLÓSNAK

— Igaz magyarok akarnak lenni, összeütkezésük a brassói városi tanáccsal. —

Királyi Biztos Úr!

Kegyelmes Urunk!

Mi, Brassó vidékén lakó, mintegy Tizenötezer Hétfalusi igaz magyar polgárok, teljes bizodalommal kérjük Kegyelmes Urunkat a következő okon: mi magyarokul, hallván a közelebb múlt május-

han szeretett magyar nemzetünknek emberjogért vívó igazságos küzdelmeit 's átértvén a szász nemzetnek mind azok ellen szegzett igazságtalan tetteit, testben-lélekben elszántuk és határoztuk magunkat, utolsó csép vérig magyar nemzetünkkel élni, vagy ha szükség, halni is. Ennek következtében siettünk óhajitásainkét s vállalatinkot a közelebbi erdélyi országgyűlés elébe terjeszteni, hol részünkre is meglett, minek előlegesen lenni kellett — és mi nyugottan valánk, de Kegyelmes Urunk! A történtek a Brassói Tanácsnak nem lóvén kedvök szeréntiök; miért ők minket csupán azon okból: miért állánk föl nemzetünk igazságos érdeke mellett, még máig se szűntek meg ijeszgetni, üldözni: — sőt néhányat közülünk, kik legjobban órzenek, már harmadik hete befogták, — Brassóba éheztetik, — kínozzák. — Mire nézt teljes bizodalommal kérjük Kegyelmes Urunkat, kegyeskedjék ezen fogoly szabadulása végett, ha saját közbenjöttével rök-tön ki nem szabadítja, legalább egy, ezen ügyben tisztán eljáró bizottmányt rendelni, mely igazságos szabadulásokat hova hamarabb eszközölje.

Kegyelmes Urunknak pártfogaását könyörgő Hét falu képviselő ji:
S. Szt. György 11 July 1848.

Bene Samu   Bálint Tamás
Csobai János   Veres János
Varró Mihály   Lukács István
Csere György¹³²

¹³² Eredeti: Országos Levéltár, báró Vay Miklós kormánybiztosi iratok, 45. sz.

118.

SZEMERE BERTALAN CSERNOVICS PÉTERNEK

— Az alvidéki lázadásról, az elkövetett hibákról, határozott fel-lépésre van szükség. —

Csernovics Péter főispán és kir. biztos úrnak.

Tudósítására, melyet futárképen Niezner őrnagy úr hozott ten-
nap, röviden válaszolok.

Itt a közönség igen nyugtalanul várja az alvidéki eseményeket, nemcsak mivel sokféle hír terjeng, hanem mivel eredmény nem mutattathatik fel. A mai napon tartott zárt ülésben a képviselőház hevesen nyilatkozott ez ügyben.

A békekötésnek íme nincs eredménye. Csak alkalmuk és ide-jök volt magokat be árkolni, és minket rászedtek. E tanúságra nem volt szükségünk, hogy ravaszágát a lázadóknak megismerjük.

Bács megye nem engedelmeskedik? A tisztviselők hanyagok? Senki nem, teljesíti tisztét. Ezt most olvasom első ízben, de e nehézségeken Ön rendkívüli hatalmával segíthetett volna, ki úgyszólván mindent tehet, a ki nem engedelmeskedik, felfüggesztheti hivatalá-tól. Történt-e ez?

Történt-e hogy a lázadók közül valaki, a kikindai rablókon kívül megbüntettetett volna?

Újvidéken a tisztválasztás el van rontva! Stratimirovics nincs-e szabadon, ki feje volt a törvénytelen választmánynak'?

A békítés politikája sikeretlennek mutatkozott. Történjék bár mi, lázadás ellen fegyver hat.

Tehát ez ösvényt ajánlom és ajánljuk Önnek. A nemezis tanácsát kövesse, különben feldúlatik az ártatlanok java és élete.

Bechtold altábornagy megkezdi a hadi munkálkodást Elvégre a crisis stádiuma bekövetkezik.

A ministerium el van tőkélve a ministerek egyikét küldeni le még rendkívülibb hatalommal. Talán a miniszterelnök menend le. De előbb János főherczeggel van értekezése, mi 5—6 nap alatt megtörténik. De ez még csak eltökélet, következőleg addig, újabb rendeletig éljen ön teljes hatalmával nem panaszolva, hanem elhárítva az akadályokat.

Azt hiszem Ön meg van az eddigiekből győződve, hogy becsültre, a jó érzésre számított politicája sikeretlen a ravasz lázongók irányában.

A rendet s a törvény uraiását fegyverrel és csatával kell helyre állítani. A rabló halált érdemel, ki ezereket lázít fel, még inkább érdemli.

Fogadja hazafiúi üdvözetemet.

Budapest, Július 14. 1848.

Belügyminister

Szemeré B. s. k.¹³³

¹³³ Fogalmazvány az Országos Levéltárban. Belügyminisztériumi iratok, 1848. év, 568. eln. szám. *Sztratimirovics György* (1822—1908) osztrák tiszt, 1848-ban szerb csapatok vezére, később osztrák ezredes, 1865—78-ig magyar országgyűlési képviselő. *Bechtold Fülöp* (1786—1862) vezérőrnagy, 1848-ban honvédtábornok, katonai író.

119.

BÁRÓ VAY MIKLÓS SZEMERE BERTALANNAK

— A székely ügyekről. —

Már ma ötöd napja hogy útban vagyok 's e' miatt egybefüggő hivatalos jelentés írására időm nem vala 's még ma is annyi a' dolog, mi szerént e' béli tisztem teljesítését kénteleníttem halasztani. — Levelem kézbesítője Bialis Ferencz úr, ez előadandja a' dolgok itteni állását.

A' székely földön tagadhatatlanul sok a' baj, — de mind eligazítható még jó móddal, — azomban törvény nélkül csak rövid időre; — még már az egészet rendbe nem hozom, ki nem megyeik innen, -- de nem is igen boesájtának elébb ki a' székely atyafiak, — kivált az urak, kik erősen meg vágnak szeppenve. — A' mennyire ily távolságban valamit tudhatok Erdély többi részeiből, sebol nagyobb baj nincsen; tegnap azomban magam is valók egy koleralis faluban 's ma már e' környékről is jelentenek be több eseteket.

Bocsánatot kérek, hogy többet ma nem írok, de termédk a' teendöm, — legközelebbi jelentésemben számot adok minden a' Székely földön tett, Istennek hála nem sikeretlen lépésemről. Nagyon

soká ne felejcsen ide be, mert ki nem álom az élet módját, — leg alább az őrsereg felállításában hadd nyerjek segílyt; — az önkéntesek egybealakításával megbízott Dobay ezredes ugyan szerencsétlen választás, — no de ez meg van 's majd csak ezzel is megélünk — Valamint a' háromszéki király főbíró e' pillanatban nélkülözhetetlen^{m?} — úgy az ide való nem való semmire; hát ha még a' katonatisztek ellen akarnék panaszkodni!

Isten önnel

Csik Somlyón Július (18)

Vay s. k.¹³⁴

¹³⁴ Eredeti: Országos Levéltár. 1848. évi külön borítékban kezelt belügyminiszteri iratok, 1848 május 23-tól november 2-ig, c. jelzés, 30/b. szám. A hálroimiszeiki főkirálybíró Petrichevich Horváth Albert (1800—1874), az 50-es éveikben ezékelyudvarhely kerületi főnök, 1859-ben osztrák báró, belső titkos tanácsos, Balási József (t 1855) kir. táblai assessor 1842—1849-ig Osikeczék fő királybírája.

120.

KOSSUTH LAJOS BÁRÓ VAY MIKLÓSNAK

— Saguna érsek panaszáról, a dézmaszedés megszüntetéséről. —

A pénzügyi ministertől

Báró Vay Miklós Országos biztos úr ő Excellentiájának.

Saguna András Erdélyi Oláh Püspök úr folyó hó 15-éről kelt Ő cs. kir. fensége István nádor és \kir. Helytartó úrhoz intézett folyamodványában előadván panaszköpen: hogy Exoellentiad az Erdélyi Oláhságnak azon kérelmére, miszerint a kincstári javakban a dézma megszüntetessék, mikép az magyar honban megszüntetve lón, mellyel az Unió következtében Erdély egygé lett, — azit válaszolta volna: hogy a dézmát katonai erővel is meg fogja vétetni, azon okból, mert ő Felsége urunk királyunk az uniót meg nem szentesítette.

Mínthogy az ok, mellynél fogva excellentiád a kérdésben forgó dézmát beszedetni törvényszerű dolognak tartotta, üdő közben megszünt, urunk királyunk Ő felsége az uniót időközben szentesítvén, — annál fogva a ministeri tárczám köréhez tartozó kincstári javakban az úri dézmát már ez évre is ezennel megszüntetni 's megszüntetettnek nyilatkoztatom, annyival inkább, mivel: a dézma szedésre éppen a kincstárnak az egyesült hon jelenlegi viszonyai között megkísérteni, sem igazságosnak, sem méltányosnak, sem politioai tekintetből hasznosnak nem ítélném.

Midőn ezen rendeletemnek megfelelőleg mai napon az erdélyi kincstárnokságot is értesíteném, hivatalosan felkérem excellentiádat, hogy az aratási idő szorgos voltánál fogva a kincstárnoksággali hivatalos levelezés formalitásait be nem várva, a kintstári jószágokon lakó népet (minthogy a többi nem körömhöz tartozik) a dézma megszünése iránt haladéktalanul megnyugtadni szíveskedjék.

Kelt Budapestén, Július 18-án 1848.

pénzügyi minister

*Kossuth Lajos.*¹³⁵

¹³⁵ Eredeti: Országos Levéltár, báró Vay Miklós kormánybiztosi iratok, 299. sz.

121.

SZEMERE BERTALAN BÁRÓ VAY MIKLÓSNAK

— A szászokról, székelyekről, nemzetőrsegről, Szöllősy Nagy Ferenc romániai küldetéséről. —

B. Vay Miklós koronaőr és kir. Biztos úrnak.

F. é. július 8-án vett becses tudósítására megjegyzem, miköpen ünnepies fogadtatása nekünk is örömünkre szolgál, miután ki kedvesen láttatik, annak, hatása leend.

A Károlyfejérvári fegyverek iránt a hadügyminister megteendi a szükséges lépéseket, mint általában *mind azok iránt* felhívtam intézkedés végett, mik Nagyméltóságod *jelentéseiben* a hadügyre vonatkozólag foglaltatnak.

A szászok' óvására adott tanácsát is követve, válasz nélkül hagytam.

A szász nép tömege jónak mondatik, és a mozgaiom csak azok körében látszik forogni, kik közvetve vagy közvetlenül Béoscsel összeköttetésben vannak.

F. év Július 13-án költ soraiban a székely kérdés legfontosb. E szerint úgy látszik, a Ill-ik t. cikknek meg kellene alkotatnia, ha zavarba jutni nem akarunk. Értekezésben vagyok a székely követekkel, minék folytában válaszolni, és az országgyűlés elébe törvényjavaslatot fogok terjeszteni. Úgy látszik különben is, hogy a fegyverem nincs meg többé, és inkább törvény szüntesse, meg mint tetteleges engedetlenség.

Az őrsereg felállítása iránti parancs azóta elment, reményiem. És itt megjegyzem, miképen czólszerűnek vélném, hogy Nagyméltóságod a hadi ügyre vonatkozó észrevételeit a hadügyministerrel is közölni mindig szíveskednék, bár én azokat közölni el nem mulasztom. És így mindenik ministerrel a mi tárczájához tartozik. Hálánkat ez csak öregbíteni fogja.

E szerint ha inkább az oláhság kihozatalát fogja tanácsolni, nem kétlem, a szerint fog történni. Mind a két haza politicája ezt kívánja.

A székely főkirálybírókat változtatni nem szándékom, mivel itt a székelyeknek választási jogával jönnék összeütközésbe. Egynél több ajánlotta ugyan már meg e jogot, akköpen, hogy a többi hivatalbéliel: szabadon, kijelölés nélkül választassanak. Hanem a bolygatás ismeretlen tényezők közt, veszélylyel jár.

Július 10-kón költ, de csak ma este vett jelentéséből kiemelem a szász és német lapot Brassóban, — és ezennel felhatalmazom k. biztos urat, hogy a ministeri rendeletek' kivonatbani közlésére hívja fel, és kárpótlásul 600—800 pftot (ha *kell* többet is) fizettessen ki nekik, megjegyezvén hogy ez addig míg ez iránt végképeni egyezés történnék, mi perspectivet mutat nekik és mutathatnak nekik kilátást lényegesb segedelemre is. Természetesen a szellemet kell velők felfogatnunk, biztosítanunk, mely esetben talán lehet nekik ott kötelezett előfizetőket szerezni, mint ez történik a közlönnyel.

Figyelmeztetem Nagyméltóságodat, hogy Szőlóssy Nagy Ferencz köleti tolmács, mint küldöttünk Oláhországban van, és miután pénzt kíván, eszközölhetné, hogy 2—300 pftot Bukarestben kapna meg. Eleven, ügyes ember, mélynek nem tartom, — egyúttal Nagyméltóságod magát általa *tudósíthatja*.

Ide zárom a pénzügyminister leveleit, melyek egyike Saguna által a főherceghez intézett, s hozzám álttett, s általam a pénzügy miniterhez utasított folyamodásra költ és van írva a dézma, a tized tárgyában. Hasonló értelembeli körlevél írására az igazságügy-ministert felhívtam.

Itt az adres&enél vagyunk csak. Ha az adótörvény készen volna, két hót alatt hazamehetnénk. Eddig még a szerencse velünk volt, és szerencse volt aivideki fegyvereinkkel is, — mit munkálkodásainak Nagyméltóságod is legbizonyosabban ki fog vívni.

Fogadja szíves tiszteletemet.

Kelt Budapest, július 20-án 1848.

*Belügyminister
Szemere.¹³⁶*

¹³⁶ Fogalmazvány: Országos Levéltár, ^1848. évi belügyminisztériumi elnöki iratok, 599—601. elnöki szám. Báró Vay Miklós erdélyi kormánybiztosi iratok, 304. szám, fasc. B. 724. sz.

122.

MURGU EUTHYM BALCESCU MIKLÓSNAK

— A romániai ügyekről, a fegyverkezésről, a román—magyar kibékülésről. —

Testvérem.

Szívből örvendtem, látva a „programot“ és az „alté actat“, melykből azt láttam, hogy sikerült nektek megfogni az ország gyepelőjét s hogy a szabadság győzött az országban.

Jó volna ellenben, amennyire az lehetséges, hogy óvakodjatok egyelőre a „republica“ elnevezéstől, hiszen így is gyűlölettel nézik ellenségeink a szabadság mostani állapotát és a mi környezetünk kritikussabb annál, hogy a véletlenre bízunk magunkat.

Testvéreim! Első gondotok a fegyver legyen. Csináljatok minél gyorsabban hadsereget, hogy legalább az első támadást jó eredménnyel végezzétek; ez mostantól kezdve a mi gondunk lesz, később Európáé.

Az egész ügynek nem ártana, ha valamilyen fajta érintkezésbe lépnének a magyar kormánnyal, mert nekik is terhükre lévén a közópeurópai szláv befolyás, rájöttek, hogy a szlávok ellen reményterjesztőbb szövetségest, mint a román, nem kaphatnának.

Én országgyűlési képviselő vagyok s mindent megteszek, hogy a két nép között egység jöjjön létre.

Ne lazítsátok meg a Törökországgal fennálló köteléket. Franciaország és Németországot kérjétek, hogy ismerjenek el titeket, mint önálló államot, mert akkor az orosz nem tud okot találni arra, hogy beleavatkozzék a román ügybe.

Újra és újra buzdítlak: fegyverkezzetek! Tudod a mondást: si vis pacem, pára bellum.

A sok ceremóniából és fölösleges katonai taktikából szedjétek ki a lényegét, és félredobva a kicsiségeket, képezzétek a katonaságot olyan irányban, ami a leginkább szükséges.

Máskülönben legyetek öntudatosak testvéreim és álljatok mindnyájan a szabadság mellé.

Feltámadt a szabadság Istene és örökös a nemzetek sorsa felett. Nem szükséges más, csak kitartó akarat és szégyenben maradnak aa ádáz ellenségek és itt az idő, hogy mi győzzünk, akik a bitó-lók haragjának az áldozatai voltunk.

Én hála az Istennek a környékbelieket mind leve-rteknek látom, még csaik az van hátra, hogy az Alpokon túliakat is szótszórjuk.

Tudd meg testvér, hogy sírtam örömben, amikor meghallottam', hogy győzött a szabadságeszme Komániában. Türelmetlenül várom, hogy én, aki köztudomás szerint mint rab jöttem el abból az országból, mert a felszabadításért küzdöttem s aki ugyanazon okból másodsor is keserű rabságba estem, most mint szabad ember láthatom majd a szabad Romániát s örve-ndhete;k testvéreim boldogságának, akik már régen megérdemelték a .szabadságot.

Mindamellet, hogy nagyon elfoglalt ember vagyok, amint az országgyűlés bevégeződik, azonnal elmegyek, ha csak egy napra is, hogy láthassuk egymást, mert nagyon vágyom utánatok.

Örvendeni fogok, hogy láthatom majd azokat a férfiakat, akik nem haboztak, hogy áldozatot hozzanak az ország és a nép boldogságáért.

Testvéries szeretettel üdvözlök minden hazafit és maradok
az Ön

Pest, 1848 július 8/20.

Murgu Eutimje.

U. i. Helyes volna, ha megegyeznének és felhatalmaznátok valakit, hogy tárgyaljon országotok nevében. Ne legyünk elszigetelve. ¹³⁷

¹³⁷ Megjelent román nyelven Bogdán—Duica: *Eftimie Murgu* című könyvében (Bucuresti, 1937), 169—73. oldal.

KERTÉSZ LÁSZLÓ ESPERES LEMÉNY JÁNOS PÜSPÖKNEK

— Tudósítja, hogy meg akarják gyilkolni. —

Méltóságos Püspök Úr!

Mélyen tisztelt Főpásztorom!

Szívemből sajnálom, hogy egy darab időtől fogva Mlgdat csak szomorú hírekkel terhelem, de őszintén kell írnom azt a mit hallok. A gonoszság fajzattjai még sem szűnnek meg Mlgod ellen cselet szövni. Az a hír, hogv a Bujtogatok társulatából mint egy nyoltzan egybeesküdtek volnál hogy Mlgdat, mihelyt Pestről Balásfalvára

visza térend, azonnal meg gyilkolják, mert az oláh nemzetet elérulta, eladta a Magyaroknak. Ezt nékem beszélte egy szebeni viaszgyertyamártó, ki úgy nyilatkozott, hogy ő szavát vissza nem fogja vonni, tehát ha Mlgd e tárgyban valamit nékem parantsolni méltóztat, szolgálatomat ajánlva, midőn fiúi kötelességemnek eleget tettem, mély tisztelettel öröklök

Mlgs Püspök Úrnak

Vízaknán, Július 20-án 848

legalázatosabb káplánja

*Kertész László
szebenvidéki Esp.¹³⁸*

¹³⁸ Eredeti: Országos Levéltár, báró Vay Miklós kormánybiztosi iratok, 635. sz.

124.

BÁRÓ VAY MIKLÓS SZEMERE BERTALANNAK

— Háromszéki és csiki tapasztalatairól, a nemzetőrségről. —

A belügyi Minister úrnak.

Folyó hó 13-ikán kelt 's 65 számmal jegyzett előterjesztésem folytában van szerencsém jelenteni, miszerint a mondott idő óta háromszéket és csikszéket nagy részben beutazám; — a nép minden osztálybeli különbség nélkül mindenütt szívesen fogadott 's mint a bizalmát bíró kormányküldöttét engem is bizalmával környezett, és ennek köszönhetem, hogy a rendfeltartása körülötti intézkedéseim sikeretlenül nem maradának.

Háromszéken csak két helyet találtam, hol némi erőszakok meggátlására 's megboszulására azonnali kiszállását kellé a polgári tisztességnek meghagynom, — egyet, hol egy földesúr kegyetlensége ellen kénszerülék rögtöni nyomozást rendelni 's végre volt egy helység hol öt lázítót magam fogattatok el; — személyesen jelenék meg minden nyugtalanabb városban 's faluban, a székelyek évkönyvében nevezetessé vált Uzont sem kerülvén ki, 's a körülményekhez alkalmazott beszédekkel intem 's fenyegetem részint a nagy számmal egybesereglett népet, részint az előre egybegyűjtetett előjárókat; — éppen úgy magam eleibe rendeltetóm mindenütt rendre igazítás vagy megdorgálás végett a lazítással vádolt egyes bármely osztályhoz tartozó egyéneket is, — nem mulasztám el más részről, valamint a békésen maradt példás magaviseletű öszves helységeket dicsérettel halmozni, úgy előre megígérni a hasonló célra működött egyedeknek, miszerint őket adandó alkalommal magas ministeriumunk figyelmébe ajánlani nem késendek.

Csikszókben legtöbb bajom volt a katonai 's polgári rend kibékítésével; — itt a statáriumot polgári részről kihirdetve találtam, s hogy ez több kárt, mint hasznot ne tegyen 's legtöbb esetekben ne hiúsuljon, a katonaság részéről is kihirdettetni rendeltem.

Mind két helyen azonban főleg az vala feladatomban, hogy úgy intézkedjek, miszerint már addig, míg az ország gyűlése végképpen

nem rendelkezend, a székelység egygyé olvadandó osztályai felett, ezek között, kivált a fegyveres katonaság kivonattatása esetében nagyobb összeütközések ne történjenek.

És e tekintetben főfigyelmemet az őrsereg tökéletes megalakítását előzni kellő intézkedésekre 's annak majdan szolgálattételére valék kénytelen fordítani, a tárgy körül az eddig történetekhez képest leginkább a' kényt igyekezvén eljárni, hogy az őrseregbe való be vagy be nem soroztatás körül létező előítéletek 's ezzel kapcsolatba hozott balfogalmak messzebbre ne harapódzshassanak 's az özveírások folytatása több akadályokra ne találjon, okot kifogásokra ne szolgáltaison.

A szolgálat mikénti felosztása attól is függvén, mennyi székel katonaság vonuland ki az országból, de attól is, hogy mi módon fog az őrsereg itt rendszeresíttetni, e tekintetben pedig még mindig várván az ismételve kikért felsőbb rendeleteket, e tárgyban mind eddig végképpen nem rendelkezhettem, de úgy vélekedem 's arra készítem el a nemesi 's felszabadult jobbágyi rendet, miszerint ideiglenesen mint őrsereg tagjai egyenlően viseljék a honmaradandó fegyveres székelyekkel együtt a belszolgálatot és így a határőrzést is.

Hogy mind az elősoroltakra nézve 's figyelve a fentnevezett két székel különböző körülményeire is, miként rendelkeztem légyen az illető tisztségeknél, mutatják párban ezennel ide csatolt rendelve nyeim, mellyek közül az :/: alattit a háromszóki, a://: alatt láthatót a csiki főkirálybírónak adám ki teljesítés és illetőleg köröztetés végett, éppen úgy a:///:-val jegyzettet az:/: alattinak egész kiterjedésbeni közlése mellett a II-ik székel gyalog és a lovas ezredek. Ezredeseihez bocsátám, — végre pedig a:////: alattival a Csikban felkvő I-só székel gyalog ezred Ezredesét utasítám, véle is egész kiterjedésében közölvén a://: alatti csikszóket illető rendeletemet.

Mind ezekből méltóztat által látni Minister Úr, hogy a mit tevék, csak kezdete a rend s nyugalom teljes megalapításának, de úgy hiszem, hogy a, megvetett alapon lehet tovább építeni.

Fő dolog reám nézve, hogy a Minister Elnök utasíttson az őrsereg felállítására iránt 's nyilatkozzon az olyan önkéntesek irányában, kik kevesebbre mint három évre szándékoznak felajánlani szolgálatjukat a hazának, 's kik iránt tegnapi“napon tevék hozzá előterjesztést.

Ez úttal itt tovább nem mulathatok, 's Brassón, Szebenben, Károlyváron által holnap menyek Kolozsvárra, — a főbb helyekről lesz szerencsém tudósítani Minister urat, — előlegesen csak annyit jelentvén, miszerint Brassóban az oda menekült oláhok iránt tett rendeleteim miként lett végrehajtásának járandók végére, — Szebenben szándékom biztos állásomban tettleg behelyezni magamat 's kivált a katona kormánynyal a határ vonalak erősebb oltalma felett tanácskozni, — nem különben felszólítani ezt a Tordán, a boszúlat-^g,^{mélradott} Uzoni ^{es}ethez hasonló katonai kihágás körüli erélyesebb föllépésre; — Károlyvárt nyomozást teendek bizonyos onnan Ixalicziába szállíttatni czólt, de útközben letartóztatott szerek iránt, — a legújabb naszodi oláh ezredbeli petitió iránt pedig a hadi kormányzó fölterjesztése nyomán várom a kellő rendeletet 's szük-

ség esetében Kolozsvárról az Oláhföldre 's még általam fel nem keresett Maros és Udvarhely székekre teendők kirándulásokat.

Az ország egyes részeiből nem éppen rosszak ide azonban csak lassan jutó híreim, — a cholera Brassóban még folyvást tart, 's három- és csikszékben is mutatkozik némelly véghelyeikben.

Minister úr f. hó 12-ikén 499. szám alatt kelt rendeleteit vettem 's nem késendelek azokhoz tartani magamat.

Végül legyen szabad hő hazafi tiszteletemet nyilváníthatnom.

Sepsi Szent György július 21-kén 1848.

*B. Vay Miklós.*¹³⁹

¹³⁹ Eredeti: Országos Levéltár. 1848. évi belügyminisztériumi elnöki iratok, 674. eln. B. sz.

125.

HRABOVSZKY ALTÁBORNAGY SZEMERE BERTALANNAK

— A megyegyűlések megtartásáról, Pozsega és Szerem megyék engedetlenségéről. —

Belügyminister Úr!

A' lázadók vészszel fenyegető mozgalmi miatt — mint azt jelen hónap 10-kén Főherczeg Nádor Királyi Helytartó Ő Fenségének felterjeszteni bátorkodtam — nem lehetvén innen az általam hirdetett Gyűlések megtartása végett Szerem, Verőcze, és Posega vármegyékbe, 's Eszék és Posega városokba elutaznom:/: alatti Rendeletben az illető Alispánoknak, és Városbíráknak hagytam meg, hogy a kitűzött határnapokon, saját elnökségök alatt nyissák meg a' Gyűléseket, 's a' törvények ki hirdetése, és az Országgyűlési Követék megválasztása iránt kellő kép intézkedjenek.

Verőcze vármegyében, mint első Alispán Szallopek Lajos úrnak ://: alatt párban idezárt jelentése tanúsítja, megtartatott a' Közgyűlés, 's Jankovics László Úr elfoglalván Főispáni székét, a' törvényes rend helyreállított.

Eszék Városában az ottani Tanács://: alatti jelentése szerint — az 1847/8. évi törvények kihirdettetvén, és elfogadtatván, azok nyomán a' követválasztás is megtörtént.

Posega Vármegye 4:/: alatti, Posega városa pedig 5:/: a — levelekben kijelentvén, mikép Ő Fenségének Báró Jellachich Józsefet illető Kegyelmes Leiratait valódiaknak nem tarthatják azért, mert azt hiszik, hogy ha nevezett Báró Jellachich hivatalától és Méltóságaitól csakugyan fel lenne függesztve, Insprukban a' Császári Udvarnál olly fényes kitüntetéssel nem fogadtathatott, 's János Főherczeg sajátkezü leiratában Bánnak nem neveztetetett volna; — minden tartózkodás nélkül kimondják, miszerint rendeleteimnek engedelmeskedni nem akarnak, 's kebelökbeni megjelenésem ellen tiltakoznak. Első alispán Pejcsich Ignác pedig 6:/: levelében tudtomra adja, mikép Posega vármegye közönsége, Báró Jellachich József elnöklete alatt ezen hónap 15-kén megkezdett, 's folytatva tar-

tott Gyűlésén, a' törvények kihirdetése és az Ország gyűlési követei megválasztása tárgyában kibocsátott rendeletemet bosszankodással fogadván, ismételve elhatározta, hogy a' magyar ministeriumnak, 's attól eredő utasításaimnak engedelmeskedni nem fog; Tisztviselőit is oda utasítván, hogy annak, és nekem ne engedelmeskedjenek.

Ezeknél fogva tehát, és mivel Báró Jellachieh — említett Pejcsich alispán jelentése szerint — Szerezsánokat szállítván át Horvát országból, bitorlott hatalmát fegyverrel is védeni akarni látszik, Posega vármegyében mind addig nem lesz sikere a' Királyi Biztonsági eljárásnak, míg ott a' kormány — ha János Főherczeg közbenjárása óhajtott eredmény nélkül maradna — tekintélyes hadi erőt nem fejthet ki.

Szerem vármegyében — miután ottani helyettes alispán Dubravay János úr, mint tisztelt Minister Úrnak jelen hónap 13-án feljelenteni szerencsém volt. az általam kitűzött napon Gyűlést neui tartott — Királyi Ügyész Fésüs György úr közbe jöttével reményi-
vén helyreállíthatónak, és biztosíthatónak a' törvényes rendet, nevezett helyettes alispánnak 7:/: alatti Rendeletemben meghagytam, hogy jejlein, hónap 17-re Gyűlést hirdessen, ő azonban, mint 8:/: alatt ide mellékelt jelentés tanúsítja, nem engedelmeskedett, s 9:/: alatt látható azon utasításom következtében, hogy az Alispáni hivatal teendőitől visszavonulva, azokat Szalay Nikodem Főjegyzőre bizza, a' 10:/: alatti jelentést tevén, Báró Jellachieh Jó.sef meghagyása következtében Illókra gyűlést hirdetett, 's abban hozzá intézett 11:/: alatti letiltásom daczára — részt vévén, nevezett Báró Jellachiehnek módot nyújtott olly törvényelleni működésre, melly a' felső szerémi hív népség elpártolását is maga után vonhatja, többször említett Báró Jellachieh t. i. az Illoki Gyülekezetben — mint említett Szalay Nikodem Főjegyzőnek 12:/: alatt ide csatolt jelentéséből kiderül — kiküszöbölvén a' magyar érzelmű Tisztviselőket, új Tisztikart alakított, 's nagyszerű fizetésekkel rendelte elláttatni megyei hivatalokra alkalmazott párthíveit; a' népet pedig, mint hitelesen értesítve vagyok, itt is, Posega vármegyében is, az által csábította el, hogy annak szabad borméróst, fajzást, makkolást, gubacsszedést, és legeltetést ígért, 's bizonyos tartománygyűlési határozat kiosztogatásával biztosított is.

így állván Szerem vármegyében a' dolgok, valamint egy részről Dubravay Jánosnak 13:/: alatti Kendeletemben köteletségévé tettem, hogy a' Vármegye pecsétjét, és a' kezénél lévő hivatalos irományokat Szalay Nikodem Főjegyzőnek adja által, úgy más részről, hogy a' jó ügy Szeréin vármegyében addig is, míg a' kormány helyettem oda más Biztost rendelhet, lehetőleg biztosíttassék, 14:/: alatti Rendeletemben többször említett Szalay Nikodem Főjegyzőt bíztam meg a' Közigazgatási ügyek kezelésével, 15:/: alatti jelentése következtében ötöt arra is felhatalmazván, hogy mennyiben a' Vukovárra rendelt gyalog és lovas katonaságnak a' nép általi élelmezése legyőzhetetlen akadályokkal járna, a' megkívántató élelmezési czikkeket egy hónapra, az illető katonai parancsnok közbejöttével, a' kincstár részére tartandó árlejtés útján szerezzze be; a' katonaságot

pedig oda utasítván, hogy assistentiát, egyedül sokszor nevezett Szalay Főjegyző megkeresése szolgáltatson, Ó és Új Vnkovár községekhez a 16./: alatti felszólítást bocsátottam. Érintett rendeleteim eredménye azonban igen bizonytalan; azonkívül t. i. hogy azoknak foganatosíthatását helyettes alispán Dubravay is gátolhatja, előre látom, mikép az alsó Szerémségi, magukat Vojvodistáknak nevező, 's Futaknál szenvedett — Hadügyminister Ürhoz intézett jelentésben körülményesen leírt — tetemes veszteségek miatt még inkább felbőszült pártütők — a' Báro Jellachich által hirdetett törvénytelen engedmények nyomán is — mindent elfognak követni, hogy a' felső vidéki hív népességet elcsábíthassák, és azért *igen szükségesnek tartom, hogy Szerem vármegyébe minél előbb Királyi Biztos küldessék.*

Értésekre esvén, mikép Ó-Kérnél táborozó Nemzetőrség némelly emberei rablásokra, és gyujtogatásokra vetemednek, Bábs Bodrogh Vármegyei Első alispán Knézy Antal úrhoz a' 17./: alatt olvasható levelet intéztem.

Egyébiránt nem lehet ez alkalommal meg nem érintenem, miszerint Verőcze vármegyei alispán Szallopek Lajos úr hozzá intézett rendeleteimet mindenkor ernyedetlen buzgalommal teljesítvén, *s -azoknak teljesítése által a' jó ügynek a' nevezett Vármegyében győzedelmet szerezvén, vizsgálati rendszerünk iránti őszinte hajlamának csalhatlan jeleit adta: ötlet tehát ő Felsege kegyelmébe, és a kormány kegyeibe ajánlani kedves kötelességemnek ismerem.

Péteváradon Július 25-én 1848.

*Báro Hrabovszky János.*¹⁴⁰

¹⁴⁰ Eredeti: Országos Levéltár. 1848. évi belügyminisztériumi országlati osztály, 9. kútfő, 74. szám.

126.

BÁRO WESSELÉNYI MIKLÓS KOSSUTH LAJOSNAK

— A székelyek telepítésére vonatkozó törvény előmunkálatairól. —

Pest, 1848 július 25.

Kedves Barátom!

A székelyek telepítését illető törvényjavallatra nézve kernelek, hogy mihelyt azt elkészited, még mielőtt nekünk átadnád, olvasnánk együtt keresztül. Én a székelyek sajátságait ismervén, lehet, hogy némely fontos körülményre figyelmeztethetnék. Továbbá jónak látnám, hogy azon törvényjavaslatot, mielőtt a háznak beadnád, az erdélyi országos bizottmánnal is közölnéd. Átalában a székelyek ügyére nézve ezen bizottmánnal leend legszükségesebb értekezödni; jobban s könnyebben vezetend célra, mint a csupa székelyekkeli "tanácskozás. Velök nem oly könnyü —kivált némely dolgokra nézve — megegyezni. Bő tapasztalásból beszélek. Áldjon az ég!

*Wesselényi.*¹⁴¹

¹⁴¹ Megjelent: „Történelmi Tár“, 1903. évfolyam, 602-3. oldal.

127.

**GRÖF SZÉCHENYI ISTVÁN
GRÖF BATTYÁNY LAJOSNAK**

— Batthyány nagy felelősségéről, Jellacsios támadásáról, az összefogásról, Madarász Lászlóékról. —

Pest, 1848 július 25.

Nemes barátom!

Engedd meg, hogy mint olyan férfi, aki gondolkodó életének nagyobb részét, hűségesen és becsületesen Magyarország felviráztatására szentelte, ebben a döntő pillanatban őszintén és leplezetlenül szóljak hozzád.

Azt hiszem, hogy a mostani helyzetedet jobban tudom megítélni, mint Te magad s ezért azt mondom: „Hazánk jóléte, sőt annak léte van most a Te kezeidben. Te a haza jötevőjévé válhatsz, míg ellenben ha most nem fogod fel hivatásodat, nem használod azt ki, beláthatatlan nyomor és a legszörnyűbb körülmények fergetege zúdul mindnyájunkra.

Meg vagyok győződve, hogy el vagyunk veszve, ha most Jellacsicsesal nem kötünk bókét vagy fegyverszünetet.

A jog és a rend férfainak most össze kell fogniok az anarchia s a rablósöpredék ellen... bármilyen felekezethez vagy nemzetiséghez tartozzanak is. Nem vagyunk most a horvátokkal békességben, fegyverszünetben sem, felfalnak a rácok, igen, sőt mi magunkat faljuk fel. Mióta távol vagy, Madarász és társai alaposan dolgoztak, hogy zavart szítsanak. Teleky Laczinak, aki nagyszerűen dolgozott, köszönhetjük, hogy pillanatnyilag nyugalom van!

Térj mielőbb vissza körünkbe, mint győző s egyúttal hazánk bókeszerzője és a már nagyon megfélemlített országgyűlés a kezén fog hordani és áldani fog.

Az egek ura áldjon meg és ne vessed meg kérését, tanácsát egy becsületes öreg embernek

valódi tisztelettel

*Széchenyi István.*¹⁴²

¹⁴² Meg-jelent németül a *Gróf Széchenyi István levelei* című munka ül. kötetében (Budapest, 1891), 621—622. oldal. *Madarász László* (1811—1909) ügyvéd, 1847—48-ig Somogy radikális országgyűlési követe, 1848—1849-ig lapszerkesztő, az országos rendőrség főnöke, 1849-ítől haláláig száműzött.

128.

**HRABOVSKY ALTÁBORNAGY
SZEMERE BERTALANNAK**

— A horvát tartománygyűlésen való elnöklést nem vállalja. —

Belügyminister Úr!

Miután ezen hónap 24-ről szólló felterjesztésemben határozottan kijelentettem, miszerint az általam folyó évi augusztus 7-ére Varasdra összehívott horvátországi Tartománygyűlésen az elnökséget nem

viselhetem; nem kétlem: annál is inkább intézkedni méltóztatott már Minister Úr, hogy Elnök hiánya miatt az érintett Gyűlésen felakadás ne történjék, mert Június 26-án és Július 12-én 403. és 567. eln. számok alatt kelt Rendelvényeiben tudomra adni szíveskedett, mikép, meggátoltatásom esetében, helyettem Elnök a' kormány által fog kineveztetni.

Mivel azonban Nádor Királyi Hely tartó Ő Fensége jelen hónap 22-ikén 1929. szám alatt kelt Kegyelmes Leiratában ismételve a' Királyi Biztossági működés folytatására utasít, nehogy ezen — általam telljes tisztelettel fogadott — utasítás nyomán, a' kérdéses elnökség is teendőim közé számitottnak mondathassék, minden félreértés kikerülése végett, ezennel újra nyilvánítani kénytelen vagyok, hogy azt semmi esetre se fogom viselhetni; és pedig ez alkalommal azért nem, mert a' pártütők mindenfelőli fenyegető mozgalmi miatt, főhadiparancsnoksági állomásomat egy pillanatra sem hagyhatom el; jövődöben pedig aszért nem, mert publicista nem vagyok, a' horvát-slavon nyelvet éppen nem értem, 's a' diákban sem bírok annyi jártassággal, hogy azon gyűlési vitatkozásokat folytathatnék.

Péteváradon Július 27-én 1848.

*Hrabovszky.*¹⁴³

¹⁴³ Eredeti az Ország-os Levéltárban, 1848. évi belügyminisztériumi iratok, országlati osztály, 1. kúttfő, 76. szám.

129.

**GRÓF STADION FERENC OSZTRÁK BELÜGYMINISZTER
HERCEG WINDISCHGRAETZ ALFRÉD
TÁBORSZERNAGYNAK**

— A császár engedményeiről, a reakció bünösségéről, — találkozásuk lehetetlenségéről. —

Főméltóságú Herczeg!

A császár engedményeket tett a népeknek. Hogy miért és milyen körülmények között, azt rajtam nem lehet keresni. Megtette azokat s attól a perctől kezdve az a császár ajándéka, a nép tulajdona. Szent, mint mindeoi más tulajdon. Éhez a tulajdonhoz nyúlni, azt megszorítani a legnagyobb igazságtalanságnak tartanám. Nem szabad és nem tudom elhinni, hogy a császár a népeinek hazudna, nem ismerném el, hogy a népnek adott ajándékhoz a császár hozzányúlna. Aki a császárnak ezt ajánlaná, az a császár tekintélyét veszélyeztetné; aki megkísérli a nép jogát támadni, olyan igazságtalanságot követ el, mint az, aki tudatosan elveszi vagy elpusztítja más tulajdonát. Azért a reakciót igazságtalannak és tisztességtelennek tartom; magamat sohasem fogom olyan lépésre szánni rá, amelynek a célja reakció. Ha gondolom is, hogy Főméltóságoddal e tekintetben egyforma nézetet vallok, bizonyos, hogy ön reakcióról sohasem szolt; — mégis e rövid összefoglalással kezdtem azért, hogy rátérjek arra, miszerint

az Ő Felsege által adott jogok, illetve jogosultságok már nem egészen szabad eszközök arra, hogy megvalósíthassák mindazt, amiről el van ismerve, hogy az nép érdeke s ami határozott nézetem szerint a törvényességet nem lépheti túl, ami a császári engedmények óta tökéletesen mást jelent, mint azelőtt; a törvényesség, amely egyedül szolgálhat a jövőben tartós alapnak. Ha abban a helyzetben lehetnék, hogy elutazzak Bécsből Főméltósággal beszélni, ebben az irányban nyilatkoznék, de mert Bécset elfogadható ok nélkül nem hagyhatom el, mert még 24 órai eltávozás esetén is szabadságot keli kérnem az elnöktől, aki a megadott szabadságról és annak okáról az országgyűlésnek jelentést tartozik tenni, így kénytelen vagyok Főméltóságodnak írásban fejezni ki sajnálatomat, hogy az országgyűlés együttléte alatt Herczegségédnél nem tiszteleghetek.

Fogadja Főméltóságod legkitűnőbb tiszteletemet,
maradtam Főméltóságodnak
készséges hive

*Stadion.*¹⁴⁴

¹⁴⁴ Gróf Stadion Ferenc (1806—1853) több osztrák tartomány helytartója, 1848—1849-ben belügyminiszter. E németnyelvű levelet közölte Helfert József „Geischichte Oesterreichs vöm Ausgange des Wiener October — Aufstandes 1848“ c. könyvében, III. kötet (Wien, 1872), Anhang 12—3. oldal.

130.

BÁRÓ HRABOVSKY ALTÁBORNAGY SZEMERE BERTALANNAK

— Zágráb megye ellen eljárást kíván. —

Belügyminister Úr!

Zágráb vármegyének az „Agramer Zeitung“ 79-ik számában közölt azon undok határozata következtében, mely szerint a Báró Jellaohich József által törvénytelenül kihirdetett rögtönbírósi eljárás — azon szemtelen ürügy alatt, mintha a horvát-slavon ügyekbe hívatlan, és csalárdul fűrtam volna be magamat — személyemre is kiterjesztetik, nevezett Báró Jellachich Józsefet az érintett határozat megsemmisítésére:/: alatt párban ide mellékelt levelemben komolyan felszólítom és mivel a kormánynak sem szabad túrnie, hogy a Fejedelem parancsait Királyi Biztosi minőségben teljesítő Statusiszt közhatározatilag országszerte legyaláztassék, Minister Urat is teljes tisztelettel megkérem, minélfogva hathatósan oda munkálni méltóztatnék, hogy az említett határozat alkotói érdemök szerint megfenyíttessenek.

Péteváradoon Július 30-án 1848.

*Hrabovszky.*¹⁴⁵

¹⁴⁵ Eredeti: Országos Levéltár. 1848. évi belügyminisztériumi elnöki iratok, 701. eln. B. szám.

SZEMERE BERTALAN SAGUNA ÉRSEKNEK

— A román nép lecsillapítása. —

Saguna András Püspök úrnak!

Sajnálkozva értesültem Erdélyből, hogy Szebenben a románok ismét titkos gyülekezeteket, százok vezérlete szerint tartván, rendeleteiket szóval 's Méltsd nevében adogatják a népnek.

Miután Msd a rendnek barátja, miután egyházi állása és jövője egyképen igényli hogy neve gyanútlanul maradjon, miután azt hiszem, hogy becses nevével visszaélnék: szívesen figyelmeztetem e körülményre, reménylván hogy Mlgd sietni fog mind a czéltalan gyülekezéseknek, mind a nevével visszaélésnek véget vetni.

Általában véve Msgd azon szerencsés helyzetben van, hogy a román népet még most vezérelheti a király és haza megelégedésére, mely híve iránt tud hálás lenni, az alkalmat használni kell, ki valamely népet *révbe* vezérel, azt a nép is áldani fogja.

Fogadja szíves tiszteletemet.

Budapest, Július 31, 1848.

*Belügyminister
Szemere B.¹⁴⁶*

¹⁴⁶ Eredeti fogalmazvány: Országos Levéltár. 1848. évi belügy-minisztériumi iratok, 674. B. eln. sz.

SZEMERE BERTALAN BÁRÓ HRABOVSKY ALTÁBORNAGYNAK

— A horvát tartománygyűlésről, a katonai segítségről. —

A királyi biztos úrnak (magány tudásul)

1., A tartományi gyűlést ki kellé hirdetni, azért, hogy bár Horvátország lázadt állapotban lévén ez a meg nem tartásra nézve mentségül szolgálhatott a kormánynak, még is alkalmat adjunk a törvények' kihirdetésére 's a követek elküldésére, e szerint az ország kívánatainak a közországgyűléseni előadhatására.

2., A Zágrábi főhadiparancsnoknak utasítás adatott hogy a kir. biztos úr felhívására segéderőt rendeljen.

3., Ha megtartathatnék a gyűlés, nem kellene szorosán ragaszkodni a formákhoz, a mennyiben azok a követek küldetését gátolnák. A czél a követküldés, ha bár formátlanságok között is.

4., Ha azonban Varasdon nem volna személybátorság, ha az katonaság közbejötté által sem eszközölthetnék, ha netalán Jellichich az eddigi mód szerint azt törvénytelennek bélyegezvé, fenyegetőznék: ez esetben tagok nem fogván megjelenni, a kir. biz-

tostul sem lehet kívánni a megjelenést. Azonban a mint egyrésről, ha lehető, máshol is összejöhetne, a tartomány gyűlés, a hova a királyi biztos úr azt kijelölné, úgy másrésről a meg nem tarthatásról szóló körülményes jelentését elvárom.

Budapest, Július 31-én 1848.

*Belügyminister
Szemere.¹⁴⁷*

¹⁴⁷ Fogalmazvány: Országos Levéltár. 1848. évi belügyminisztériumi elnöki iratok, 673. szám.

133.

SZONTÁGH PÁL MADÁCH IMRÉNEK

— A német országgyűlésről, Arn. Ruge és más német politikusokról, utazásáról. —

Frankfurt a/M. 1848 augusztus 2-án,

Harmadnapja, hogy itt ülök, a hol a német egységet kovácsolják, Szt. Pál templomában, s ha Isten is úgy akarja, mint Szalay László, úgy azon kohóból, hol a német egység — legalább tűrhető alakban — kikerül, kikerülend a magyar függetlenség elismerése külnemzetek elismerése által is. De csodálkozzál, kedves Imrém, ha t. i. azt hitted, hogy a radikálok az egész világon barátaink. Épen nem. Ruge úr és társai, vagy inkább Blum Róbert, mert ez a vezérük, az egész világot, vagy tán minden egyes individuumot szabaddá aikarna tenni, és így a horvátot, ráczot, tótot, vagy mi neve szegény hazánk lakossága zagyvalókának, mint a magyarral gleichberechtigt tekintik. No tessék, de nekem nem kell, csali magyar szabadság. De — um auf besagten Hammel zurückzukomunen — hogy jöttem hát ön ide! Ha Jankovics Laczi Nógrád megye „köztiszteletű és közkedv esiségű“ alispánjának volnék, azt mondanám: hogy vasúton és postakocsin, de így, ki csak szerény szférák embere (oh Fridaghy) vagyok, megmondom, hogy én, mint a magyar külügyi minisztérium futára i. e. courir-ja küldtettem sürgönnyel el Szalay Laczihoz, oly sürgönnyel, mely megbízó levelét és (ezt mint diplomata embrió csak sűgom) utasítását foglalá magában, s mely tehát nem látszott a posta bizonytalan chanceaira bízhatónak. Hogy pediglen futár* létemre most ülök, annak az a Hübnere, hogy csak idefelé kellett futnom, aminthogy mind a Reichsverwesert, mind pedig a bécsi minisztérium küldöttét, br. Geringert meg is előztem. Mivel ők későbbben is mindig elég korán érkeznek. Itt azonban pihenni, sőt Bécstől egész 20—21 napig távol lenni szabadságot nyerek, magában értetvén, hogy csak a stricte necessarium fog a költségből megtérítetni számomra, s csak ennyi napra adatik 4 f. 48 kr.-nyi rapidíj, anni kirándulásokra, s felesleg időzésben telik el, önmagam, vagy inkább kedves hitelezőim erszényükre rovatik. Kiket annyival későbbben vagyok kénytelen fizetni, mentől többet költök el utamban. Ne rettegi, kedves Imrém, hogy most már teleszívom pofámat, s roppant útleírást fogok számodra, tán épen Tóth Lenci tárczájából kiírni, mert még ennyire nem süllyedtem, habár apám szerint máris

elég mélyen tettem azt, hordván betyár penczlit és kislajbit. A sors mostoha volt irántam, most még csak valami vasúti kalanddal sem örvendeztetett meg, lévén egész utamban csak férfiakkal találkozásom. Magában ez sem volt érdeknélküli, mert főleg a szűkebb körre szoruló postakocsiban érdekes volt hallani egy porosz Justizmannak, kinek nevét nem tudom, diszkusszióit hallgatnom Edukationrat Dr. Mayerrel, kik közül az utóbbi a liberális, amaz a radikái, vagy philosophico-atheisztikus Feuerbach—Ruge-féle iskolához tartozott. Az előbbi nagyon tranchant, és önmagát mindenek fölébe emelni látszó, a másik szerény magaviseletű. Csak hallottad volna — nem is említve, hogy Búgét s társait örültházba küldé —, hogy bírálta a felületes schwachkopf — tudatlan — Welöker, Mittermayer, Itzsteinokat, — mintha csak a Márcziust olvastad volna az eddig tiszteletben tartott magyar nevek fölött ítélni. 4-ik útitárs br. Türkheim volt, a hasonnevű bádeni volt miniszter és publicisztikus író fia, volt Legationsrath hgsége részéről Bécsben. Ezzel leginkább megegyeztünk, kivéve a nemesség kórdósében, mert ő nagy nemesember volt. Azonban nagyon jó útitárs vala, a fogadókban együvé szálltunk, s i. e. f. mivel ő oly szíves volt, hogy Boroszlóban hol a vasútnál még ausztriai húszasaimat is értéken alul akarták csak elvenni, билет-met kifizette, s én csak Lipcsében váltván német pénzt, azt neki ott adtam vissza. Még egy generális jegyzést teszek. T. i. ha fájt is irigységtől szívem, látván a német földet, vasutak, gyönyörű élőfageszegésű kő utak által minden irányban keresztül-szelve látnom, annyiban nemzeti érzésem ismét dagadt, hogy a népet búsnak, csúnyának, s bár vasárnap volt, rossz öltözetűnek tapasztaltam. Ide érve azonban Szalay László azt monda, hogy azon darab, melyen jöttem Németország lecsunyább része s egyszersmind legszegényebb is. Itt tegnap Szalay beléptijegyével a nemzeti gyűlésben a diplomaták tribünjén valék. A német nép Grundrechte-iről s különösen a nemességi címek meg vagy meg nem tartásáról volt szó. A német parlamentáris jártasságról bécsi eszmékkel lévén szaturálva, nagyon meglepett, hogy itt jó szónokokat is hallottam. Beszéltek Ahrens, Mohi Róbert, Lichnowsky Félix hg., az öreg Arndt, két osztrák követ és egy radikái követ Oels-ből, kinek nehéz hangzása nevét, mivel nem notabilitás, elfeledem. Legélesebb szónok volt Lichnowsky, ki a nemesi címek mellett, leggorombább s így szimpátiámra megnyert az említettem radikái, ki Reichs Kanárién vogelnak hívnak, ki a címek ellen volt. Ez utóbbi egészen tetőtől talpig sárga nankingba öltözködik, azért a cím, és ezen ruháját akkor sem változtatá, midőn János hg. tiszteletére még a többi liberális is feketébe öltözködök. Mohi a címek ellen, Arndt, bár magát republikánusnak vállalá, a címek mellett szóltak. Szavazás még nem történt, a diszkusszió folytatatni fog ma. A magyarok irányában legjobban gondolkoznak a poroszok, még azo'k is, kik szélső jobboldaliak, p. o. Lichnowsky hg. A radikálok, mint mondám, filozofikus világnézetüknél fogva fumigálnak. Holnap alkalmasint tovább megyek, t. i. a Rajnán Kölnig, onnan Berlinen keresztül vissza Bécsbe. Berlinben, Kölnben stációkat szeretnék tartani. Voltam itt a követek olvasóköreben is, hol a temérdek hírlapon kívül semmi

nevezetes, örültem láthatni, hogy a német is csak majom. Itt a fogadók majdnem mind francia felírásúak, a boltok vagy mind a két nyelven, vagy kizárólag franczián, igen ritkán csak németen neveztetnek. Vivát Michel!

Ha egészségi állapotod engedi, írj nekem Bécsbe. Palitól komolyan apprehendálok, hogy nem írt eddig. Ha együtt leszünk, úti észrevételeimet s absztrakcióimat kompletirozni fogom. Nődnek kezeit csókolom. Aladárt tisztelem. Múlt éjjel testvéredről, Balogné önnagyságáról álmodván, hol és hogy van? Megyek a nemzeti gyűlésbe ismét, délután Mayer Júliust látogatom meg, Walterné testvérét, ki buzgó baloldali és Lichtfreund. Isten áldása rajtad és házad népén! ölel örök híved

Szontágh Pál.¹⁴⁸

¹⁴⁸ Eredetije a Magyar Nemzeti Múzeum kéziratárában. *Ruge Arnold* (1802—1880) filozófiai és politikai író, 1848-ban biinodalmi gyűlés képviselője. *Jankovich László* (1805—1854) nógrádi főszolgabíró, 1849-ben császári alispán, 1850-ben törvényszéki elnök. *Reichsverweser* = *János főherceg* (1782—1859) Tirol kormányzója, 1809-ben osztrák katonai parancsnok, 1848-ban a frankfurti gyűlésen szerepel, polgári házassága miatt népszerű. *Geiringer Károly báró* (1806—1889) osztrák kereskedelmi miniszteri megbízott, 1848-ban frankfurti megbízott, 1849-ben magyar helytartó. *Tóth Lenci-Lőrinc* (1814—1903) jogi író, a Tud. Akadémia tagja, országgyűlési követ, 1848—1849-ig miniszteri tanácsos, 1867 után kúriád bíró. *Welcker Károly* (1790—1869) freiburgi egyet, tanán 1848-ban Frankfurtban a nagy német pánt alapítója, a 15 kötetes Staatelexikon szerkesztője. *Mittermaier Károly* (1787—1867) büntetőjogász, 1848-ban frankfurti képviselő. *Ahrens Henrik* (1808—1874) bölcséleti író^ radikális politikus, 1848-ban Frankfurtban képviselő, 1859-ben lipcsei egyetemi tanár. *Mohi Róbert* (1799—1875) tübingai, majd heidelbergi professzor, 1848-ban igazságügyminiszter, közjogi író. *Lichnovszky Félix herceg* (1814—1848) porosz tisz, 1848-ban Frankfurtban jobboldali képviselő. *Arndt Ernő* (1769—1860) hazafias költő, egyetemi tanár. *Mayer Gyula* (1814—1878) jeles orvos és természettudós. *Feuerbach Lajos* (1804—1872) filozófiai író. *Itzstein János* (1775—1855) mannheimá törvényszéki tanácsos, radikális politikus, 1848-ban a frankfurti parlament tagja, 1849-iben badeni fölkelő. *Türckheim János báró* (1814—1892) követ

134.

SZÁSZVÁROSIÁK BÁRÓ VAY MIKLÓSHOZ

— Az Unióról, a román izgatásról, a statárium kihirdetésének szükségességéről. —

Királyi Biztos Úr!

A szász székek között Szászváros szék volt az, mellynek mások felett túlnépesedett magyar és román ajkú lakossai legelőször yálalák elvileg el az uniót, mi voltunk azon egyek is, kik követeinknek az unió pártolást adtuk utasításul. Elsők választánk követeket a pesti gyűlésre, népképviselőinket kérvénnyel láttuk el s a szók férre tótette a törvénytelen szebeni népgyűlésnek másokra is erőszakolni akart, jogellenes instructióját. Elsők valánk, kik a honvédelmi szükségereire adakozánk. — Másokat megelőző készségünk irigyeket támaszta. A butaság és ellenszenv ármányt vett elő, s ebből kifolyólag ellenünk és az oláhok közt roszakaróink egyik felekeze-

tet a másokra ingerelni törekednek, az oláhok között legveszedelmesebb bujtogatás történik, melly hogy igaz és való a f. év aug. hó 2-kán tartott székgyűlésbe előadván *az elágazó bujtogat ásókat* a tordosi és romoszi községek román 'követjei, a szókgyűlés általános akarattal határozta *tüstént* kir. biztos úrtól alázatosan kérni a statárium kihirdetése engedelmét, melly élet és vagyon bátorság tekintetéből szükséges. Mi történt!? Károssá lehető halogatás. Az elnök székgyűlést hirdet, mellyre a tanács és városi választott polgárság is meghívott, mindnyájan megjelentünk, csak a szász senatorok nem, — ármányból. A székgyűlés után az elnök nem terjesztette fel kir. biztos úrnak a szék helyesen okadatolt kérését, de a tanács eleibe terjeszti, mintha a széknek nem volna legtörvényesebb joga kéressel a teljes hatalmú kir. biztos úrhoz folyamodni, — minden egyes egyén kérhet annyival inkább mi joga van egy tanácsnak a szók helyes okokon alapított kérése fel vagy fel nem küldetése felett tanácskozni, mikor arra senki se hatalmazta fel, s mikor a statárium kérésnek szükségességét a nép látja jobban, nem a tanács, mert a bujtogató a falukon jár, nem pedig a zöld asztal körül nyilatkozik. A fanaticus székbíró Kirchner és barátja Velman Frigyes moraliter megölték a jogos kérést. A szász tanácsosok mért nem nyilatkoztak a székgyűlésbe? Oda nem jöttek el, ki a gyűléseket elmulatja, érdemes mint haszontalan szolgálta elmozdításra, ezt kellett volna tenni .szász senator urakkal is, nem pedig törvénytelen véleményadásaikkal a tanácsba a szék kérését elvetni. Ha jogos a kérés, megadatik. De hogy kérnem szabad ne volna, azt a város tanácsa nem határozhatja el.

Álításaink igazságát az ide mellékelt szék jkvi kivonattal erősítvén, esedezünk kir. biztos úr előtt kegyeskedjen nekünk a statárium kihirdetése kegyes engedélyét megadni, mert a gonoszság itt játékot üz. Isten és kir. biztos úr menthet csak a bajtól.

Tisztelettel maradván

Kir. Biztos úr hazafias tisztelői, engedelmessel

a Szászvárosi nemzetőrség

Forray István

Bruz Lajos

R. tanácsos és őrnagy segéd.¹⁴⁹

¹⁴⁹ Eredeti: Országos Levéltár, báró Vay kormánybiztosi iratok. 618. sz. *Bruz Lajos* (1817—1856) erdélyi őstörténetkutató és író.

URŞ LEVELE BÉCSBŐL ISMERETLENHEZ

— Az ausztriai helyzetről, a románok munkájáról, a minis-
teriumról s a kamarilláról. —

Bécs, 5/8 1848.

Legkedvesebb bátya!

Ügy tetszik nekem, hogy múlt hó 31-én írott levelemben elfelejtettek tudósítani egy levélről, melyet a volt román comiténk egyik tagja Szebenből hozzám intézett s amelynek visszaküldését már több ízben sürgettem. Én az említett levelet azon a napon kap-

tam kézhez, amelyen te innen elindultál s a névtelen küldő megkért, hogy ezen levelet neked vagy a román község bármely más tagjának adjam át. Minthogy pedig e levél nagyobb erőkkel bírhatott az Innsbruckba ment követekre, mint reátok nézve, kik visszaindultatok, ezért én az említett levelet tüstént átadtam Cintiarién úrnak, hogy azt Brán úrnak minél gyorsabban küldje el Tirol fővárosába, ami a következő napon meg is történt. Több ízben tudakozódtam az itteni postán az iránt, hogy valljon azon levél nem jött-e valamiképpen vissza! de mostanáig semmit se tudtam meg. Azt vélem, hogy kézbe került. Hogy ha ezután jönne vissza a postán, mindjárt elküldöm neked. Itt, — mint látszik — az új rend kezdetétől fogva jól megy a dolog, — vannak mindazonáltal még sokan, akik nem hajlandók hinni, hogy az új rend czélt ér, mindennek dacára, hogy jelenleg, miután a múlt szombat az orsz. gyűl. egy felirattal erélyesen fellépett, hogy az elmenekült uralkodót bizonyossá, tegye a tökéletes rendről, amelyet és a közbékességet folyton zavarják. Ma vagy holnap várják Innsbruckból a legnagyobb feszültséggel a kurírt. Legtöbben nem hiszik, hogy F ... d * most visszajön, mindamellert, hogy ilyen váratlan esetben is a nyomorult bécsiek nem tudnak más segítséget használni, mint kérelmezést és alázatosságot.

A bukovinai 7 követ közül 6 román s 1 ruthén, többnyire mind fölművelők. Milyen kár, hogy nincs köztük bár egy, aki elhivatásra alkalmas lenne. Az nagyon sokat használhatna nemcsak a bukovinaiaknak, de a román köztársaságiaknak is. így aztán kénytelenek magukra hagyatva néma szerepet játszani, mint azt nekik egyik előzetes értekezleten egyik követ meg is mondotta. El akarnak válni Galicziától Erre nézve közülök öten összetartanak. A más kettőt a Lecek úgy látszik megvásárolták, mert a Galicziaiakkal tartanak. Pascaltól tudom, hogy amikor az érdekelt osztrákmoldvai képviselők innen utasítást kaptak hazájuk alkotmányának kidolgozására, Salviani volt az, akinek ezt a alkotmányjavaslatot el kellett készítenie. Nagy baj, ha valaki erőszakkal beleavatkozik ilyesmibe. De ezek a gazemberek miért is nem tudnak egy annyira fontos dologra alkalmasabb embert választani!?! Godescu mindig mozog a dolgaiban. Most lehetetlenség volt fegyvereket kapni. Állandóan a kincstár számára dolgoznak. És ha kapott volna is máshonnan, le nem szállíthatná, mint ahogy azt neked meg is írná. Két minisztérium van itt, az egyik a nyilvánosság előtti, amelynek élén Doblhoff áll, ezek mindent megígértek, amit Golescu úr kívánt; — a *másik* titkos (ennek feje Innsbruckban van), amelytől — mint látszik — a hadügy-miniszter (Latom*) is függ. Ez még csak szóba se akar állani vele. Mindebből kétségtelenül látszik, hogy Oroszországnak és Ausztriának valamilyen titkos terve van Oláhországra nézve! Az itteni török 'követtől sem kapott kívánsága szerinti tudósításokat.

Élj boldogul, barátod

Urs.¹⁵⁰

* Ferdinánd.

¹⁵⁰ Eredeti román, valamint annak német s magyar fordítása az Erdélyi Nemzeti Múzeum levéltárában, gróf Mikó Imre levéltára.

BÁRÓ VAY MIKLÓS SZEMERE BERTALANNAK

— Sahnéről, Sagunáról, a székely dolgokról, román—oroszl érintkezéséről. —

A belügyi Minister úrnak!

Folyó hó 3kán 674. sz. a. kelt rendeletét szerencsés valók venni.

A szász gróf, mint ezt folyó hó 1-ő napján kelt levelében jelenté, személyesen ment fel Budára, magát Minister úr előtt eljárásában a lehetőségig igazolandó.

Saguna püspök úr nagy befolyásáról naponként jobban győződöm meg; — ellenségeinek is nem csekély azonban számuk; egy üdves a volt földesurak vagyonáhozi nem nyomulást rendelő pastoraliját, Küküllő megyében, egy oláh pap közelebről oda magyarázta, miszerint eltiltja a püspök a népet, hogy ez akár pénzért, akár részben lemerje volt földesura gabonáját aratni.

Természetesnek tartom, hogy a székely ügybe, törvényhozáson kívül, nem vág méjebben bele Minister úr; — de részletes, eddig elő a Canoellariától függött intézkedések kikerülhetetlenek lesznek; — például az itteni széki bajokon tiszt választás nélkül lehetetlen lesz segíteni; — a főkirály bírónak nagy a nép között szeretete, — de a többi tisztséget változtani óhajtanák sokan; — miként hajtasson már ez végbe, — pedig a dolog halaszthatatlan 's jelenlegi rendelkezéseim csak ideiglenesen állíthatók helyre a csendet. — Éppen úgy a város is csak nehezen állott el egy tegnapi napon tervezett nép gyűlésnek megtartásától, mellynek célja a restauratio kérése leendett volna. — Udvarhelyszékre hasonló bajok eligazítására megyek; — ott az igazgató főtsiszt, törvényes jogánál fogva felfüggeszte egy városi főbb előjárót, s a nép ezt elereszteni semmi áron nem akarja; — az illyefalvi bíróság kérdését régebben terjesztem már fel Minister úrhoz; — a szamosújvári jegyzői kérdés is már feljuthatott petitio útján, — 's az illyen kérdések naponként szaporodnak, a nélkül hogy a tekintélyét és hatását vesztett királyi kormányzék képes lenne azokat magától eligazítani.

Jelenleg, 's addig is míg netalán a némelly helybeliek által felterjesztett petitio nyomán venném Minister úr rendeletét, a múlt markalis gyűlés alkalmával itt végbevitt kihágások iránt nyomozást rendeltettem a kir. Kormányzék által tétetni, a minthogy ezeket személyesen már meg is indíttatám 's annak bevégzéséig is kelőleg rendelkezék a közcsend lehető feltárása iránt.

Az őrsereg szervezését is itt a városban megkezdetvén, még ellenben a székben e tárgyhoz kevés hajlam sőt ellenszenv mutatkozván iránta csak óvatosan 's előkészítőleg rendelkeztem.

A királyi ügyek igazgatójával megálapítánk az utolsó időkben political vétségekkel vádlottak irányábani eljárásban követendő, elveket, várom egyébiránt e tárgyban az igazságügyi Minister úrhoz tett elő terjesztésemre adandó válaszától.

Megemlítem még, miként az éjjel oly híreket vettem Szebenből, mint ha a Brassóba menekült oláhok az oroszokkal lennének

érdekeinket veszélyeztető érintkezésbe, a honnan nem késék a Minister elnök úr rendelete nyomán újabban is intézkedni azoknak az ország belsőbb részeibe leendő elszállítatások iránt.

Szállásomnak Szebenbe egészen leendő általtételét az önkéntesek kiállításának Kolozsvárhoz kötött ügye 's királyi kormányzéknek ott helyben léte majd nem lehetlenné teszik, — ellenben oda még bizonyosan elfogok 's a körülményekhez képest hosszabb időre' is menni.

A mellett hogy a Minister úrhoz intézni szokott előterjesztéseimben megérintek röviden ollyasokat is, nielleyk szorosán véve tározájához nem tartoznak, azokról az illető Minister uraknak is rendesen teszek bővebb jelentést.

Állandó igaz tisztelettel

M. vásárhelytt, augusztus 8-kán 1848.

*B. Vay Miklós.*¹⁵¹

¹⁵¹ Eredeti: Országos Levéltár. 1848. évi belügyminiszteri elnöki iratok, 755. B. eln. sz.

137.

SZEMERE BERTALAN JANKOVICH LÁSZLÓNAK

— A karlovici érsek birtokainak lefoglalása. —

Jankovich László verőczei főispán úrnak.

Ő Fensége a Nádor s királyi helytartó f. ó. Augustus 2-án Budapesten költ s a vallás és közoktatás minister által ellenjegyzett rendeletében Rajacsich József carloviczi érseket és metropolitát, mint nyílt lázadót és lázítót hivatalától felfüggesztette.

A mennyiben a nevezettnek hivatalához javak vannak kötve, melyek egy része Verőcze megyében fekszik, Önnek ezennel kötelességébe teszem, hogy azon javakat minden ingóságaival egyetemben, és még azokat is melyeket mint magánszemély bír, haladéktalanul, tüstént vegye zár alá, még pedig akópen hogy a melyek közülök elvihetők, elrejthetők, azokat vagy áraikat eladás vagy bátorságos helyre szállítás által biztosítsa.

Ha szükséges, a rendelet foganatosítására katonai erőt is alkalmazhat, az illető főparancsnokokat felszólítván.

Jelentését hova előbb elvárom.

Budapest, Aug. 9. 1848.

Belügyminister
*Szemeré.*¹⁵²

¹⁵² Fogalmazvány: Országos Levéltár. 1848. évi belügyminiszteri elnöki iratok, 715. sz.

LÁNYI IMRE BÁRÓ PERÉNYI GÁBORNAK

— Fia katonáskodásáról, a biharmegyei társadalmi helyzetről. —

Kis Szántó 13. VIII. 848.

Kedves barátom és vőm!

Miolta Pestről elmentem nem hallok felőlitek sémit sem, azért most ismét e f. hó 19-én Pestre vissza menni szándékozván írok hogy engem Pestre tudósíts, hogy vagytok. — De különben is egy újságot akarok Néked írni, mellyet tudom, hogy nem gondoltál, — azt tüniillik, hogy Stefi fiam katonává lesz a Miklós huszároknál. A Dolog úgy történt, hogy Stefi négy helység által az őrséghez, inellynelk ez előtt egy héttel el kellett volna menni egy hónapra Versecz felé, a Rácok ellen kapitánynak választatott, — ezt megtudván az Anya, Stefi jelenlétében úgy nyilatkozott, hogy jobb lenne neki a rendes sorkatonaságba állani, mivel úgy is katonának született, mint ezzel a rendetlen néppel indulni, melly őt sárban hagyhatya. — Stefi erre nagyon kapott mondván, hogy gyenge ifjúságától fogva ez lett légyen kívánata, és hajlama, de nem merte nyilatkoztatni — sürgette tehát minden képpen, hogy az ő és Anya kívánata tellyesüllyen — és így történt, hogy Miklós huszárok ezredét választottam, melynek Verbung Comandója Váradon van, azomban Körmeden Vas vármegyében, és így még ellenség előtt nem áll. Ezredese gróf Deym ki az én jóbarátommal, gróf Brunswick Ferenczel atyafiságba van, és így néki ezen utóbbi által Stefit ajánlhatom, e mellett egy Gáspár nevű százados kapitány van az ezerednél, kit fiaim és ön is jól esmérünk és igen becsületes ember, s fiamat gondviselése alá veszi. Most tehát Stefi kapitányból cadet leszsz, — de mint a körülállások mutattyák nem sokára tiszt lehet. — Az őrsereg századja, mellynek kapitánya Stefi lett volna újabb miniszterialis rendelet következésébe ki sem indult — sőt egy része már Szalontán volt, s onnan vissza kellett térnie. Most ismét a Ministertől oly rendelvény jött, hogy Bihar csak 1200 embert küldjön, melly szerint Stefi négy faluja nem is fog már egy egész századot adni. De Te kérdezni fogod, én miért engedtem, hogy Stefi katona legyen! Ennek egyik oka az volt, hogy Stefinek, nehogy más egyetlen fiúk is elmenvén, ithon különben sem lehetett volna betsülettel maradni, az őrseregnél pedig nagyobb veszedelemnek lett volna kitevé — de ezt tekintve nem vévén — semmi módon nem voltam képes őt komoly foglalkozásra bírni, és a henyélő gavalléroskodásról leszoktatni — Bóthy Ödön kinevezte tiszteletbeli Aljegyzőnek, de ezen hivatalhoz éppen semmi kedve sinsen, és nem is dolgozott — jövő Restauratiókra megtették volna szolgabírónak de ahoz sem igen volt kedve — s egy átallyában a mostani körülállások, zavarok között az sem remélhető, hogy a Restauratió jól kiüssön — s így mutatván már az előzmények magokat, hogy a régi Aristocratiál minden képpen elakarják nyomni. — Én tehát látván, hogy a jelen légi tendentiák között a Civilis statusba nem igen lehet előmenetelt

reményeim, azt pedig éppen eltávozni akarván, hogy fiam haszontalan here legyen — megegyeztem hogy olyan statust válaszon magának, hol rendet fog tanulni, országot láthat s hazájának szolgálva, becsületeit, és ezáltal ha viztér is a polgári állapotba inkább nyerhet előmenetelt. Végre úgy látom, hogy miután arra a pontra van téve Magyarország, hogy közülünk senki se tudhatta mire fog jutni — a katonai állapot az melly minden körülmények között állandó marad. Fődolog azonban az, hogy a fiúnak hajlama van, legyen tehát inkább jó katona, mint rossz polgári tisztviselő — vagy here. Feleségem, Stefi vélem együtt ölelnek Titeket s gyermekeiteket szeretettel vagyok

hív barátod, apósod

*Lányi Jmre.*¹⁵³ⁱ

¹⁵³ Eredeti: Nemzeti Múzeum. Báró Perényi családi iratok, 1848. év. 3. csomó. *Lányi Imre* (1776—1858) Ung megye főispánja, a hétszemélyes tábla bírása.

139.

GRÓF SZÉCHENYI ISTVÁN LUNKÁNYI JÁNOSNAK

— A miniszterek közti nézeteltérésről, családját el akarja küldeni, de ő marad. —

Pest, 1848 augusztus 15.

Egészen köztünk.

Barátom, itt a dolgok mind inkább elmörgesülnek, alkalmasint sok baj lesz. A minisztérium alig ha meg nem bomlik néhány nap alatt. Néhánya a minisztereknek harcot akar minden áron, inkább veszni etc. — többen — kik közt ön is, ellenben olajágot szeretnének nyújtani.

Egészségem igen elgyengült, alig bírom magam! Kétségben vagyok, mit tegyek feleségemmel, gyermekeimmal! Én legszívesebben küldenem őket Sopronba!... Én még miniszter vagyok, nem távozhatom innen; — de ha az meg is szűnök lenni, nem tudom, eleresztenek-e? Mi lesz belőlünk, azt a nagy istenek tudják! Én a legrosszabbra el vagyok készülve, és hálával veszem, a nii tán jobban ütend ki.

16-án.

Ma megint jobban mutatkoznak dolgaink! A ráczok nagy esapást szenvedtek; és Mészáros, ki lent volt a táborban és tegnap érkezett vissza, azt mondja, részünkről minden úgy áll, hogy néhány nap után meg lesz törve a rácz forrongás úgy, miszerint aztán szabadabban fogunk működhetni.

Bár újjáalakulásnak indul hazánk, bár bomlásnak, álljuk sorunkat haladattal, elszánással. Én és Ön, mi csak nemest, erényest kívántunk! E pályán dolgoztunk eddig, és ezen dolgozunk holtiglan.

Isten áldja

*Széchenyi István.*¹⁵⁴

¹⁵⁴ Megjelent: *Gróf Széchenyi István levelei*, III. kötet, 624—5. oldal.

140.

RAJACSICS ÉRSEK JELLACHICH BÁNNAK

— Horvát-szerb szövetség, sürgeti Jellachichot, hogy induljon a magyarok ellen, a szerbek összegyűjtése. —

Karlóca, 1848 aug. 12.

Egy idő óta itt az egész közvélemény kételkedni kezd azon, hogy a mi szövetségünk tényleg létezik-e? Mindenfelől megtámadnak, azt állítva, hogy az ön politikája nem engedi meg érdekeink képviselését olyképen, amint azt a szövetség kötelességszerűen megkövetelné. Némelyek annyira mentek, hogy az *egész vallásfelekezeti civódást*, mely a szövetség megkötése óta nyíltan kitört és némely horvát főúrnak tulajdonítatik, — a barátság egyetlen gyümölcsének tekintik.

Én azonban szilárdul helyt álltam és mai napig sem engedem magam megingatni. Hiszem, hogy Exc. tudni fogja, hogy mikor lesz itt az időpont a föllépésre.

De most az egész nemzet felhív és papi lelkiismeretem is készítet rá, hogy Exc-nak kijelentsem: *ha levelem vétele után azonnal nem indul a magyarok ellen, részemre nem marad más hátra, mint a szövetséget a horvátok által megszegettnek tekinteni.* Éppen 2 hónapja harcolunk mi, ezerbek, mint a horvátok szövetségesei a magyarok ellen: s mit tesznek ezalatt a horvátok? néznek és hallgatnak, sőt vállvonogatva tudatják velünk, hogy mindaddig, míg a magyarok Horvátországot meg nem támadják, védekezésre szorítkoznak. Ezt *a fényt leszögezem* a történelem és utódaink számára. Részemre és a harcoló szerb nemzet számára nem marad más hátra, tisztán a szerb erőben bízni, s ezért a leghatározottabb kötelességemnek tartom a szerbeket, bárhol vannak is, segítségül hívni és magam köré gyűjteni.

Kérem Excellenciádat, számoljon ezekkel a következményekkel. Legyen meggyőződve, hogy a szövetség felbontása végzetesebb lesz a horvátokra, mint a szerbekre nézve úgy erkölcsileg, mint fizikai szempontból.

*Rajacsits.*¹⁵⁵
metropolita.

¹⁵⁵ Megjelent Thim József: *Az 1848—49. szerb fölkelés története*, II. kötet, 613—4. oldjál.

141.

CSAPÓ VILMOS VESZÉLY JÁNOSNAK

— A szerbek elleni tábor, Perczel Miklóssal barátsága, Zichy gróf halála. —

Fekete hegy, augusztus 15-kén 1848.

Kedves Uram bátyám!

F. hó 9-én kelt betses levelét Patzolay szolgabíró által kezemhez vettem; mindenek előtt, erantam tanúsított atyafiságos indulatait alázatosan köszönöm, 's magamat újonnan is nagyrabetsült barátság-

gában ajánlom. Mi egy pár nap olta Zombort elhagyván, ide a' nagy Táborhoz és Sz. Tamáshoz egy órányi távolságra fekvő helységben érkeztünk, hol elég terhes szolgálatunk; eddig a rendet fenn tartam sikerült, nem tudom, hogy képes leszek-e ezt a már reánk következő komoly környülményekben továbbá is tehetni; rajtam nem fog semmi múlni. Perczell Miklóssal a' legjobb egyetértéssel vagyok, 's meg kell vallani, hogy ő minden kitelhető gyengédséggel viseltetik erántam, s mindenben hol tapasztalása nints tanácsos nélkül mitsem tselekszik. Egyébiránt ő szorgalmával és ügyességével képes maga is egy Zászlóalj kormányozni. Tiszteinkkel és népünkkel szinte megelégedve vagyunk. Tsak 27 könnyű betegünk van, mit szinte a szoros rendtartásnak köszönhetni.

Bró Dóry Lajos szinte itt van, és a kölesdi gyűlésen hozott határozatokat elbeszélte. Nekem ezen ajánlásra érdemem nints, 's hogy a' sereget rendben fenntartottam, kötelességem volt; fogok mindent is elkövetni, hogy a' közbizodalomnak megfelelhessenek. Ha a Ministerium őrnagynak kinevez, azt elfogadom, hogy alkalmam legyen szegény megszorult hazámnak katonákat nevelni; ha ki nem neveznek vagy mást azon tisztségre érdemesebbet találnak, örülni fogok rajta, hogy vármegyénk hív szolgálkban nem szűkölködik és ismét vissza fogok lépni tsendes polgári életben, magamat tsaládom körében elegendő kép boldognak érezvén.

Hadi állásunkról nem írhatok bizonyost, minthogy mi sem tudjuk, hogyan van Táborunk elrendezve. Úgy hiszem, hogy a jövő hét elején aug. 20-ika körül a' Eohanás megtörténik; A' jó sikeren nem kételkedek, noha másrésről tartok, hogy tetemes áldozat nélkül nem boldogulunk. Mi szegény nemzetörök tsak nézők leszünk talán. Szegény Zichyt mindnyájan gyászoljuk. Bátorsága és talán megvadult lova okozta halálát. Különbén a' Rátzok oly bátrak, hogy tegnap előtt a' nagy Verbászi Tábor is álgyukal megtámadták. Patzolay majd körülményesen elbeszéli. Tsaládomat Uram Bátyám szívességebe ajánlom. Vagyok xnegkülömböztetett tisztelettel kész atyafi szolgálja:

Csapó Vilmos s. k.¹⁵⁶

¹⁵⁶ Eredetije: Nemzeti Múzeum, 1848—49. évi iratok, 1848 aug. 15. *Csapó Vilmos* (f 1879) ezredéé. *Dóry Lajos báró* (1824—1892) honvédtábornok, főrendiházi tag. *Zichy Ferenc gróf* (1825—1848) László gróf helyffcartótanácsos fia.

142.

ZSITVAY JÓZSEF MÉSZÁROS LÁZÁRNAK

— Báró Hrabovszky altábornagy megsértése, Jellachich Magyarország elleni tervei, katonaságot és fegyvert kér. —

Tisztelt Hadügy Országglár Úr!

Nem csak az Eszékről f. hó 18-án a Belügyországlárathoz intézett jelentésemből, melly szerint Neustadter tábornok mint Báni biztos az öszvecsődített Bródi határ katonaság ellőtt B. Hrabovszky fő parancsnok urat hatóságától megfosztani, és felfüggesztetnek

kinyilatkoztatni nem átalotta, sőt Nosticz lovas százados leveléből (Tisztelt hadügyországjár úr meg fog győződni hogy mivel a János főherczeg nevét viselő Dragonyos könnyű lovas ezred tisztjei) egekét magyart kivéve (elenséges indulattal viseltetnek a Magyar Ministerium ellen és ezek mint egy tisztől értesítve vagyok, — az Exbán által a Bródi Gradiskai ezredekben újonnan megkezdett bujtotatások következtében, 's azon esetre, ha az Exbán terveit Magyarország ellen megkezdendi, magokat hozzája csatlakozni készeknek kinyilatkoztatták, — hogy továbbá Vukovárott nyiltan és nyilvánossian a vendéglőben, minden személy és hivatalrai tekintet nélkül nyilatkoztatják, — hogy mindegyik M a bánnal nem tart! lenyakazandó, vagy felakasztandó volna, miáltal a' különben Ministeriumhoz hűn ragaszkodó népet előjesztik 's elroncsák, és nem kevészer össze-ütöközéseknek helyt adnak, — mindezeket azon hozzá adással bejelenteni szoros kötelességemnek tartottam, hogy nem ügyelvén b. Neustadter tábornok fenyegetéseire, a központi választmányt (megtartottam 's egyszersmind a kiküldött Szalay Nikodem főjegyző által Nosticz századost megkérdeztem, váljon ő törvényes előjáróinak t. i. a főparancsnok parancsolatjának inkább mint az őt nem illető b. Neustadter Tábornoknak (báni biztosnak) engedelmeskedend, tetteivel ellenkező feleletet kaptam, mivel ámbátor személyesen Vinkovezóre Neustadter tábornokhoz kirándult és parancsolatait mint levele bizonyítja, — pontosban teljesítette, még is mint nekem jelentetett, oda nyilatkozott, hogy a törvényes hatóság parancsolatait tellyesíteni.

Ha tehát ezen körülmények öszvevetetnek és Neustadter tábornok azon nyilatkozata, hogy a Bánnak a Szerbekkel egyenlő célja vagyon, figyelembe vétetik, tellyessen meggyőződök, hogy ezen ezrednek az országban megmaradása csak a haza veszélyével és az ellenség gyarapodásával 's illetőleg erősbülésével vagyon összeköttve.

Miknél fogva részemről szintűgy mint az a Megye 's az egész hű népesség részéről hadügy Minister urat kérem ezen úgy is beteggel elárzoitt és itt törvényes ügy ártalmára lévő ezredet oda, hol a Horváthországgali, öszveütöközés alkalmával a hazának nem árthatnak, — áttóttetni, hozánk pedig egy magyar Huszár ezredet beszálásolását elrendelni móltóztattna.

Egyébiránt alázatosan jelentem, hogy a Ministeri rendelet következtében a Péterváradí erőségéből 450 darab puskát és 25.000 töltést a Vukováriak számára kaptam.

Költ Vukováron, aug. 19-én 1848.

*Zsitvay József s. k.
Kir. Biztos.¹⁵⁷*

¹⁵⁷ Eredeti: Országos Levéltár. 1848. évi belügyminisztériumi elnöki iratok, 889. B. eln. sz.

P. HORVÁTH ALBERT BR. VAY MIKLÓSNAK

— Pálffy János képviselőházi beszéde, védekezés, a háromszéki állapotok. —

*Nagyméltóságú Báré Királyi Biztos Úr,
Kegyelmes Uram!*

Udvarhelyszók követe Pálffy János folyó hó 5-ón a 26-ik nemzeti ülésben a Székely Főtiszteket érdeklőleg úgy nyilatkozott, miként azokat, szintűgy, mint a Fő Ispánokat meg kell változtatni, mert azon Fő Tisztek, kik még ott vágnak, semmi tekintetben a kormányra nem alkalmasok, még békés időben sem, legkevésbé a mostani lázongó időben.

Nem céloim Pálffy szavainak több nyomatékot adni, mint azok általában érdemlik, s azok ellenébe magam mellett szót emelni, vagy éppen hivatalomban leendő megmaradásomat eszközölni, — mert hogy hivatalomhoz nem ragaszkodom, sőt lemondó szándékomat több versen nyilvánítottam, azt Fő Kormányzó Gróf Teleki Josef ő Nagyméltóságával bizonyítom 's hogy le nem mondtam azt tsak is ő Nagyméltósága és a kormányom alatti székbe több százakból álló polgárok aláírása alatt költ kívánságnak következése — tsak is e bírt arra, miként elhatározám, hogy mind addig folytatom hivatalomat, míg a kormány és polgártársaim bizodalját bírni fogom — ezért türtem ki mindazokat, miket alább elő fogok sorolni.

Némely hivatalra vágyok 's a zavarosba halászni kívánók tsak hamar a forradalmak kezdetével megkísértették vala ellenem bujtogatni, 's a legszemtelenebb ráfogásokkal gyanúsítottak. — Gyanúsítottak azzal, hogy én az Uniót ellenzem — hogy a székely katonaságnak semmi őket illető jogok gyakorlatába befoljást engedni nem akarok — a Székely katonaságot meg akarom tartani mostani törvénytelen állásába. El is hoztak az Április 11-én tartott köz-gyűlésre több, 10—12 ezer embert, 's éppen ez ártott nékiek legtöbbet — mert midőn látta a nép, hogy az Uniót, még pedig minden feltétel nélkül, magam javallom, úgy azt is, hogy minden székely katonának adassék rögtön szavazási jog, meg győződött rolla, hogy a rollam terjesztett hírek tsak rágalmak, 's általános leve a kitörés a nemesség ellen — kinyilatkoztaták, hogy eleget tsalta a nemesség 80 évek olta, de már többé nem tsalátják magokat, hanem a katonai fegyelmet ezennel felmondják, hogy az összes nemesség a terhet vélek meg nem osztja, 's addig a Gyűlésről el se távoznak — akkor látták által a bujtogatók, hogy mit tselekedtek, 's körül vettek hogy a Gyűlést oszlatnám el. Azomban én nem azt tevém (mert ha azt teszem, azonnal megkezdődik a vérontás, melyhez hasonló még a Magyarhonban nem volt) hanem, a Székely nemzet világszerte ismert hírére, letett hitekre, a hon boldogságára, úgy mindenre, mi előttek szent, kérem, hogy ezen szándékkal hagyjanak fel — biztosítottam, hogy a nemesség nem fogja megtsalni, kész vélek minden terüt megosztani, 's szavamát adám, hogy magam is, bár mikor, midőn kívánni fogják, kész vagyok vélek, mint köz katona menni — ennek a lesz ered-

ménye miként Jegyző Könyvi Határozat lón, hogy a székely katonaság jelen állásába marad mind addig, míg az Unió létrejöttével az ország sorsokról intézkedni fog.

Ekkor még a népet lehetett vezetni, mert irántami bizodalma határtalan volt, 's azon nemesek, 's köztök talán ellenemi bujtogatók is, kik több hetekig szobájukból se mertek ki menni, nékem köszönhetik, hogy ma még élnek.

Azok, kik az ellenemi gyanúsítást feladatul tűzték ki, látva, hogy az itteni bujtogatókkal célzott nem érhetek, messze földről küldték a bujtogatókat, kik ide éppen akkor érkeztek, midőn a székely katonaság az oláh lázzadás elnyomására vala kimozdítandó, — ezek nem tsak népgyűlösekben, hanem faluról falura járva ingerelték a népet ellenem, — mert látták azt, hogy míg a nép reám hallgat, addig rendetlenség nem lehet — gyanúsítottak azzal, hogy én a székely katonaságot azért kívánom innen kimozdítani, hogy távol létük alatt a muszkát hozzam bé — biztosították a népet arról, hogy ők az egész országot bejárván, tapasztalásból mondhatják, miként az oláhok mindenütt a legnagyobb ragaszkodással vannak a magyarokhoz, és tsak azért akarják kivinni a katonaságot, hogy ne legyen ki a muszkának ellent aljon. Ennek lett az a szomorú eredménye, hogy Uzonba, az onnan már indulóba lévő zászló alj, annak rend szerént felmondá az engedelmességet — ennek sok rász eredménye lett, 's még ma se lehet tudni, hogy később mennyi roszzat szülhet. Midőn ezen szomorú esetről az Ezredes tudósított, 's egyszersmind felkért, hogy menék által Uzonba, ha még valamit lehetne segíteni: azonnal éjszakának idején elindultam, oda érkezve a lehetőségig mindent megtetteim, de siker nélkül. — Azomban itt is volt annyi elégtételem a bujtogatókkal szemben, hogy a sok ezerekből álló felizgatott 's leitatott nép között tsak egy se volt, ki tsendesen ki ne halgatott, vagy legkissebb részbe is sértett volna, sőt valamennyi szónoklatomat nagy éljenzés követte, úgy annyira, hogy edgyik ellenemi lázító már megsokalva, felszólalt, hogy ne éljenezzenek, mert nem tudják kit éljeneznek — de erre se halgattak, hanem eljövetelemkor zenével kísérték el. Későbbre toborzásról, nemzeti örserreg felállításáról intézkedtem, és már ekkor a harmadik rendbeli bujtogatók vették által a szerepet — t. i. némely papi egyének — vaudnál vadabb gyanúsításokat terjesztettek — a többi közt volt egy, ki Horváth országi bánnali egyetértéssel vádolt. Hogy ezen utolsók is mennyire érték célzt, Nagyméltóságod itteni körútja alkalmával tett tapasztalásából legjobban megítélheti.

Ezeket azért sorolám elő, hogy a Pálffy János által mondottakkal összevetve, hozzon bár ki is ítéletet — egyóbaránt nem tsak engemet érdekelvén beszéde ezen ága, hanem minden még meg lévő Fő Tiszteket, részemről azzal vigasztalom magamot, hogy Pálffy János véleménye nem köz vélemény, 's annak nagyobb nyomatékot nem tulajdonítok, mint érdemel. — Azt tsak ugyan nem tudom eléggé bámulni, hogy egy oljan ember, kinek az itteni körülményekről fogalma sinsz, illy bizonyossággal nyilatkozik.

Említett beszéde következő részét nem vehettem éppen oly közönyösséggel. — Ugyanis azt mondja „ha ez előtt megtörténtek

volna a Fő Tiszti kinevezések, a reactio nem birta volna fejét anyyira fel emelni, és a székely katonaság között a reactionak bujto-gatása sikerre nem vezetett volna, és a helyett, hogy 6 héttel később megy ki a székely katonaság, eddig (már az ellenséget is legyőzte volna.“ Itt már engemet egyedül vádol, mert midőn köz tudat sze-rint Marus és Udvarhelyszékekben nints katonaság, Csik és Ara-nyus szék és Bardocz székiben rendetlenség nem történt, tsak egye-dül én lehetek vád alatt. Ezen vádra nézve előre bocsátva azt, hogy a Fő Tisztnak a katonaságra nézve semmi rendelkezési joga — 's erre a katonai kormány eleitől fogva a túlságig féltékeny volt — hivatkozom a köz tudatra, hivatalos feliratimra, körirataimra és a kétt kebli Ezered kormányokkal részint edgyetértőleg, részint tsak általam tett működéseimre — ezekből Pálffy Jánosnak alaptalan gyanúsítása ki fogna tűnni. Nem tettem én semmit, mi a reactiót elősegélje, hanem annak megakadályoztatására mindent, mégis Pálffy nem. egyébbel, mint az összes hont veszélyeztető aljas bujto-gatással, vagy legalább is a reactiót előidézni célzottali egyetértés-sel vádol, és ezen vádat az összes Hon képviselői előtt kimondja — 's mi után az már Hírlapokba is iktattatott, én ma az egész világ előtt gyanúsítva vagyok.

Ez okból teljes Tisztelettel kérem Nagy méltóságodat, méltóz-tasson kieszközölni azt, hogy ezen vád nyomoztassók ki — tünjön ki az, hogy kik voltak itt a rendetlenség eszközlői — és ön menyibe fogtam azokkal kezét. — Az eredmény pedig bár mi legyen is az, éppen oly nyilvánossá tétessék, mint tétetett a vád. Bizodalmam a nagyon tisztét magyar Ministerium kétségen kívüli igazság sze-re-tetibe sokkal szilárdabb, hogy sem kéréssem megnyerésébe leg kis-sebb kétségem lenne.

Még tsak egy tisztelet teljes megjegyzésem van.

Ha ne talán az én elmozdításomat is még eddig tsaik a' gátolná, mit tisztelt pénzügy minister úr folyó hó 5-én a 26-ik nemzeti ülés-ben nyilvánítani méltóztatott, azon esetbe Nagyméltóságodat aláza-toson kérem, méltóztasson azt vélem tudatni — valamint azt is, hogy ki a heljembe kijelelt egyén — ezennel ígérem, miként hiva-talomról rögtön lemondok — s becsület szavamat adom, hogy ön magam felhasználom minden bófolj ásómat, arra, hogy azon egyént, bárki legyen is az, maga a közönség kérje heljembe kineveztetni, — mert legyen mindenki meggyőződve rólla, hogy Hazámat sokkal inkább szeretem, sem mint a jelen aggasztó körülmények között bár-miért is, annál kevésbé magam érdekéért reactiót kívánjak elő-idézni. Megvagyok győződve a kormánynak jó szándékáról, s mint-hogy meg vagyok győződve, nézeteit nem akadáljzoni, hanem elő-segíteni, szent kötelességemnek tartom. Teljes tisztelettel lévén

Nagyméltóságodnak alázatos szolgálja

[1848 aug. 20 körül.]

Horváth Albert
Fő K. Bíró.¹⁵⁸

SZEMERE BERTALAN GR. MIKÓ IMRÉNEK

— Maiorescu letartóztatásáról s elengedéséről, a román kormány iránti békehajlamáról. —

Gróf Mikó Imre úrnak, az erdélyi k. kormányzék elnökének.

Becses soraira f. hó 21-ről Maiorescu iránt sietek válaszolni a mi történt.

Nevezettet letartóztatván, iratait átvéttem, de azokban semmi gyanúst nem találtunk. Golescut mint ábrándozót írja I©, kit épen ezért távoztatott el maga az oláh kormány, ki írt a nélkül hogy leveleit óhajtották volna.

Olvastam naplóját melyet Erdélyben vitt, benne semmi gyanús nem volt.

És minthogy az oláh kormány küldötte őt Frankfurtba mint-hogy e miatt a két kormány közt kellemetlenség támadhatott volna, pedig az oláhon kívül már minden szomszédaink ellenségünk: csali rendőri felügyelet volt szobájában, és aztán elutazott.

Megjegyzem általánosan, miképen az oláh kormánnyal békére törekedjünk. Különbén a sláv, szerb, horvát, tót, lengyel, oláh faj, körüskörül fölemészt. És barátok leszünk, ha egymás érdekeit világosan megértjük.

De azt, hogy oláhországiak izgassanak országunk határán belől, nem szenvedhetjük. Az ilyeneket ki kell üzni, és megírni okát. A fő szempont úgy vinni, hogy az oláh kormánnyal mindig tisztában legyünk bármint gyanusítassunk.

Oláhország legyen szabad és nagy, de ne hazánk rovására.

E levelemet B. Vay Miklós úrral közölni szíveskedjék.

Budapest, Aug. 24-én 848.

*Belügyminister
Szemere.¹⁵⁹*

¹⁵⁹ Fogalmazvány: Országos Levéltár. 1848. évi belügyminisztériumi elnöki iratok, 797. szám. *Mikó Imre gróf* (1805—1876) főkormányzékai alelnök, Erdély kultúréletének életrehívója, 1867 után közlekedésügyi miniszter, zászlósúr. *Majorescu Jon* (1811—1864) nyelvész, történetíró, 1848-ban a román fejedelemség képviselője Frankfurtban. *Golescu Miklós* (1810—1878) a bukaresti forradalom egyik mozgatója, 1857-ben a román diván tagja, később miniszter.

Z. FERENC VIZSOLYI GUSZTÁVNAK

— A szenttamási csatáról. —

Verbász, 21 Aug. 1848 d. e. 10-or.

Édes Gusztim!

A' tegnap előtti csatát kell leírnom, úgy mint történt; az eredmény szomorú — mert semmire se mentünk — megtámadtatott a rácz Szt. Tamásba, Tnrisba a' sánezokba s' mindenütt mint mi hal-

lottuk — pénteken délután indult ki mindenünnen a fegyveres erő — szombaton ¼6-ra hallatszott az első ágyú jel lövés és tartott ½2-ig — 's ekkor minden munitio kifogyta miatt minden sereg visszahúzódott táborába — 's az eredmény mindenütt egy volt — de 'a ráczok sáncaikat el nem hagyták. — Még aznap felment Szentkirályi Pestre, — miérf nem tudom. — Az Alexander gyalogoktól a' kapitány Laczkónak a' lábát lötték el, — a Lenkey-huszárok főhadnagyát Fiáthot az ágyú golyó tomporán zúzta össze, úgy hogy talán már eddig meg is halt. — Sebesült és holt összesen 70—100.

Most a' pestmegyei nemzetőrökre térek át — 2 zászlóalj van* Verbászon Károlyi és Bernáthé, — az első nemes lelkületű, de nem tökéletes katona — emberei detto — noha serege legjobban van fegyverkezve — 's ez oknál seregétől többet feltételező, mint kell — a' másik (tökéletes katona, seregót a' többnyire kaszást, jobban rendben tartani tudó 's ösmerő — mindkét zászlóalj bizonyos B. Fach huszároberster vezérlete alatt indult csatára — ki indultak pénteken dél után és az éjzt szabad ég alatt töltöttük. — Bechtoldnak az volt a rendelése hogy 3000 lépésnyire legyünk a' rendes katonaságtól — Károlyi előre ment, utána Bernáth — egyszer fejünk felett süvít az ágyú golyó — mely előtt seregünk természeti ösztönből földre feküdt — visszahúzódtunk egy pár száz lépésnyit midőn Fach megjelenik közöttünk 's mondja hogy az előttünk álló és ostromló Alexander egy zászlóalj gyalogság csak úgy működhetik ha mi utánna nyomulunk — 's felszólítás alatt ismét egy golyó ment el fejünk felett — 's melynek szinte bukás volt következménye — erre ő bátorított hogy hijjába a' bukdosás — hanem menjünk előre 's erre Károlyi előreugrat 's elkiáltja magát, vállalkozik vagy 200 ki kész a' katonaság után sánctot vívni — ki vállalkoztunk vagy 80-an köztük Puky György, Varga — Fáy Béla — 's nagy rész kit a' morális kényszer kiszólitott — mi előre mentünk 's ott álltunk hol az ostromló katonaság reservája — e' percztől midőn egy majd bizonyos halálnak tettük ki magunkat és reánk irányzott ágyú golyók 's kartácsok köztünk leestéit Avagy rajtunk keresztül repültét fel se vettük, hanem kapkodtuk a' golyókat mint gyermekek — őrnagyunknak leestett az orra, hogy ilyen kevesen vagyunk — az Alexander vitézül vívtak a' sánctokon — de kénytelenek voltaik visszavonulni — kapitányuk Csákója is keresztül volt löve, egy pár pillanat múlva ismét vissza mentek ostromolni, mi pedig minthogy a vállalkozottak közül is igen sokan sufactextin hogy pajtásaik jobb fegyvereit kérik el visszamenvén sokáig késtek — elmentünk egészen az ágyú telepükig szemlélődni — Károlyi látta hogy a' népecskével nem kezdhet, visszamentünk a' többiekhez a' kik vezér és tisztek nélkül csak Bernáth által tartóztatott fél a' tökéletes visszameneteltől — Bernáth okosabb volt, mert ő (megmondta Fachnak, hogy ő mi végre van iderendelve és nem feszítette meg serege bátorságát — 's az volt Oka, hogy álláspontjába megmaradt, a' Károlyi félék foglalták el a' hátulsó lineát.

Két óra felé, midőn mi visszatértünk hozzájuk egy pár falat kenyeret harapni — egyszer en carriere jön egy tűzér lóháton, utánna az ágyúk szinte vágatva — ez kiáltozva Veck veck retirirt

keine Munitio — igen természetes nem rendes katonának nem lehetett egyéb — minden 'ki megindult — a' ki tudott szekérre más gyalog vágatva mindenütt — a lovasság körülöttünk semmi — Alexander és honvéd oly kevés, hogy azt a' sánczok ostrománál felkonczolhatottnak gondoltuk — a' mieink annyira megeredtek, hogy midőn az Alexanderek táboránál, hová az ágyuk bementek zászlóukat kiütöttük se állottak meg, míg saját a' vízen túl levő táborukba nem értek. — A' Bernáth emberei még is össze szedődtek, részint mert messzebb esvén a' hátul levő kocsikhoz gyalog maradtak tömegbe — részint mert vezérok nem erőltetvén őket erejükön felül, benne bíztak 's hallgattak szavára, — de ki hallotta valaha azt a' taotikát — hogy rendes katonaság segítségére ostromlásnál — tanulatlan nemzetőr állítassék. — Mondta-e valaha ennek a' népnek valaki hogy a' *nagy retirát* abból áll, hogy egy pár ezer lépésnyire kell visszavonulni — akkor midőn munitio miatt az ágyúkkal sebes vágatva retirál a' bateria? — Népünk annyira megrémült hogy nem hiszem ezután tűzbe vihetését. — Mihalóczy serege ..... a' vízen túl felálítva Kis Kornél szinte megállotta a' tüzet — és így minden a' vezér vezetésétől függ — tegnap olvastam az új rendeletet — a' nemzetőrség ki nem mozdítása eránt — csak arra vagyok kíváncsi mikor indulhatunk mi haza, — mert illy néppel együtt lenni nem. öröm.

Isten veled, csókol igaz barátod

Z. Feri.

U. i. Közöld levelem Emmyvel vagy édes anyámmal hogy tudják hogy még élünk — de Károlyiról holmi 15-istáknak ne szólj — mert lelkülete becsülni való — nem szeretném megrovatni.¹⁶⁰

¹⁶⁰ Eredeti: Nemzeti Múzeum 1848—9. törzsanyag, 1848 augusztus 21. Károlyi István gróf (1797—1881) petstmegyei főispán állított 1848-ban huszárezredet a haza védelmére. Vizsolyi Gusztáv C1822—1889) birtokos, a hősi halált halt Zichy Ferenc gróf sógora, 1872—1889-ig országgyűlési képviselő, a szabadelvű párt elnöke.

146.

BR. KEMÉNY ISTVÁN

BR. PUCHNER ALTÁBORNAGYNAK

*Nagy Méltóságú Báró Főhadi Kormányzó
Kegyelmes Uram!*

Elég keserves, de bé bizonyosult tény, mikép a parasztság, annyi roppant anyagi és szellemi nyereségek után, melynek elsője a nemesség vagyoni állását csak nem tönkre silányította, nem hogy háládatos lenne, de sőt bujtogatók miatt a köz csendet, a személy és vagyon bátorságot naponkint újabb meg újabb merényekkel háborgatta. Törvényhatóságomban azért mert Szeben és Balázsfalva között fekszik, az egész hazába legtöbb rendetlenség vagyon, mi részint csak ugyan onnét vette eredetét, hogy 190.000 lélekből álló megyém fékezésére jó darab ideig egyetlen egy katonám se volt — végre minden lehető rendszabályok el próbálása és egygyétlen egy,

csak is egy helyre *katonai erőnek alkalmazása által sikerült némi-
leg a rendet megyémbe helyre állítani*, most azomba Szelistye és
Orlát vidékéről bujtogatók jelenvén meg (kiknek neveit mihelyt
meg tudom sietni fogok Excelentiaddal közölni) *megyémnek Sze-
benhez közelebb eső részeiben a kedélyek annyira fel izgattatok*; jele-
sen Örményszékesen hétfőn estve félre veretvén a harangok, a nép
összve gyűlt olyan szándékkal, hogy egy Bogát nevű szomszédos
faluban több helységek összve gyűlvén mennyének Orlátra. Igen
kemény parantsolatom lévén a Magyar Ministériumtól a Királyi
Biztos ő Excellentiája közbejövételével adatva ki a felől, hogy *a
hatóság engedelmé nélkül nép gyűlések tartását meg ne szenvedjem*,
más felől pedig át látván, hogy mennyire veszélyes dolog lenne, az
Orláti zajongó katonaságnak több ezer nem katoná oda esődülése
által, mint egy köppenyeget ezen gonoszságok el takarására takarót
adni 100 Károly Ferdinánd gyalogság és egy zug Főherczeg Miksa
lovassággal indulok az érintett falu és ha szükség vidék meg fêke-
zésére. Az írt katonaság, az írt helység vagy netalán engedetlenkedő
egész vidék meg fenytésére bőségesen elég, ha nem ha már
Orlátról találna a fegyveres nép ezekkel szövetkezni akkor a dolog
kimenetele kétes lenne. Mely hivatalos tisztelettel tett jelentős után
sietek Excelentiádat az íránt találni meg, hogy ha értesülne a felől,
hogy Orlátról az Örményszékesiek segítségére akarnának jönni, akkor
méltóztassék segítségről gondoskodni; végül ismételni kívánom, hogy
ha Orlátról segély nem jön, az innét ki vitt katonaság a meg fenyté-
tendők meg fenytésére bőven elegendő.

Ma a katonasággal Örményszékesre érkeztvén ha előre nem
látott akadályok nem adják magokat elő, szombaton hihetőleg
vissza fogok indulni Enyedre, de szint úgy lehetséges hogy a ki
nyomozás négy öt nap is tarthat. Igen sajnós lenne hogy ha nem
elég kéz alatt véghez viendő tudakozódás által figyelmeztetnének
az Orlátiak ezen írántuki aggodalmamra.

Mely tiszteletteljes jelentésem, után alázasatos tisztelettel maradok

Nagy Méltóságodnak alázasatos szolgálja

N. Enyed 1848 Aug. 24-én.

Báró Kemény István

Főispán.¹⁶¹

¹⁶¹ Eredeti: Országos Levéltár, báró Vay Miklós kormánybiztosi
iratok, 836. szám. *Kemény István báró* (1811—1881) főispán, ország-gyű-
lési képviselő.

147.

JANKOVICH VERŐCEI FŐISPÁN SZEMERE BERTALANNAK

— Jellachich iránti szimpátia, katonaságot kér. —

Belügyi Minister Úr!

Báró Jellacsicsnak a' megyei alispánhoz intézett, e' pillanatban
érkesített Rendeletjét fordításban minister úr eleibe terjesztteni sietek.

Ebből látandja Minister úr, hogy tetteleg és diplomatically kíván e'
megyében fellépni. Ve-rőczét mért választaná Gyűlési helynek, mert

az e vidékben lakó nép rokonszenvét bírja, és mert a Sz. Györgyi Ezred határa állig egy óra járásnyira lévén Verőczéhez, onnan fegyveres segedelmet könnyen szerezhet magának.

A' nép rokon szenvét Communisticus szellemben vitt izgatások következtében a' megyének e' részében különösen bírja, — az illy izgatások ellen csak még nagyobb engedményekkel és ígéretekkel léphetnének fel, mi térre, becsületézésüknél fogva nem szólhatunk.

Erőnk a' Dráván innen nincsen, a' mi kevés Verőczen volt, egy osztály Gyalogság, Eszék vára biztosítása tekintetéből ide vonatott, és e' csekély erővel nem is lehetett vala sikeresen ellentállani. — Éhez még az is járul, hogy angustus 9-ikón 714. sz. hozzám intézett ministeriális Rendeletben oda utasítottam, hogy magamtul a' háborús térre ne lépjek.

Azért Minister úr eleibe terjesztvén az esetet: arra kérem Minister urat, hogy a' szükséges intézkedést megtenni méltóztassék.

— Ha Ő Felsege a' Király legmagasabb kézirattal Báró Jellaesicot minden illy törvény elleni lépésektől szigorúan eltiltaná, mert erővel nem hiszem, hogy jelenleg sikeresen ellent lehetne állani, a' mi a' Dráván túl Várasd és Pécs között erő volt nagy részt a' Bácsi táborba vonatott, a' hátra lévő szükséges, hogy Zala és Somogy megtámadtatás ellen védekezzék, tehát szinte nehéz ezt onnan eltávolítani.

Jelenleg tíz század Honvéd állomásozik Eszék szomszédjában fekvő Baranya megyei helységeken. Ezek Eszék vára védelmére rendeltettek ide, de ezeket a' várba beereszteni politikai tekintetekenél fogva nem vala tanácsos, és csak tartalécul tartatnak ott, hogy vész esetére tüstént a' várba vonatathassanak.

Azok közül 6 század itt nélkülözhető, mirül Csányi kir. Biztos urat tudósítván, azt ajánlám, hogy e' sereget közvetlen rendelkezése alatt lévő ereje szaporítására fordítsa. Mit ha jónak látand Minister úr Csányi kir. Biztos úrnak meghagyni méltóztassék.

Mihez tartásom végett, mielőbbi kegyes utasítását elvárva, arra bátorodom figyelmeztetni Minister urat, hogy személyesen hatásommal ez ügyben mit sem hathatok.

Eszéken, augustus hó 24-kén 1818.

Jankovich László
főispán.¹⁶²

¹⁶² Eredeti: Országos Levéltár. 1848. évi belügyminisztériumi elnöki iratok, 790. B. eln. sz.

BR. VAY MIKLÓS SZEMERE BERTALANNAK

— A szerb betörés híre, Nagyszeben szerepe a bujtogatásokban, rögtönítélő bíróság. —

A belügyi Minister úrnak.

A szebeni elfogatásokról s az oda kiküldött kormánybiztos eljárásáról a kormányzéki elnök úr teendi jelentését Minister úrnak; — részemről e tárgy körülötti további lépéseimet, az igazságügyi

Minister úr a dologban tett előterjesztéseimre kétségtelenül csak hamar megérkezendő válaszáról feltételezem.

Annak híre, hogy *a szerbek a vaskapu felé akarnak pusztítóig betörni Erdélybe, nagy rémülésbe hozta az országot;* — még ma indulok, megtévén már ma az előintézeteket innen Károlyvárra, ott a hadi főkörmányzóval értekezendő a merény visszatörése 's az ezzel könnyen kapcsolatba hozható jelenleg Felső Fejériben leginkább mutatkozó oláhlázadás meggátlása, — azonnali elnyomása iránt; — onnan, ha valósulna a fennebbi hír, magam menyek a vésszel fenyegetett helyre, csak jelenlétem pótolhatná ki azon általános bizalmatlanság, mellyel a lakosság a katona főtisztek irányában viseltetik.

Szebennel is addig, míg egy határozottan tisztán magyar szellemű hadi főparancsnoka nem lesz Erdélynek, birni nem fogunk; — nem csak a mostani idegen katonaság helyett egy pár zászlóalj székely katonaság a várost meg, 's magoktól elenyésznek az ollynemű eddig orvosolhatatlan panaszok, mint a mellyek a közelebről ott működött 's fent említett kormánybiztos jelentéséből Minister úrnak tudomására jutandnak, 's mellyeknek az teszi fel koronáját, miszerint a a főhadai parancsnok f. hó 22-kén kelt 's 964. számmal jegyzett levelében azt nyilvánítja, hogyha a Szebenben *letartóztatva lévő két egyént kezességre ki nem eresztem*, a rend feltarthatásáról 's az orlái oláh ezred főkezetéséről 's arról, hogy ez a mondottakat erővel nem szabadítja-e ki, nem felelhet.

Mind azon vidéken, hol inkább lehet némely jelenségek 's több félfedezéseink nyomán a lázadástól tartani, a rögtön ítélő bíróságot a Nádor ő Fensége ide lett kiküldtetésemet tárgyzó első levele érteimébon kihirdtettem.

Nem mulaszthatunk el mit sem, mi a bókét feltarthatja, — azonban érezzük mi is, miként bennünket is ármány vesz sok oldalról körül.

Állandó hazafi tisztelettel

Kolozsvárit, augusztus 24-kén 1848.

*B. Vay Miklós.*¹⁶³

¹⁶³ Eredeti: Országos Levéltár. 1848. évi belügyminisztériumi elnöki iratok, 901. B. eln. szám.

SZEMERE BERTALAN ZSITVAY JÓZSEFNEK

— Katonai összeesküvéstől óvakodni, a katolikusok s a görögkeletiek közti ellentétet fokozni, gróf Pejacsevich Péter. —

Zsitvay József k. biztos úrnak.

F. hó 20-án költ tudósítására válaszolom a következőket:

1. A katonatartásra s efféle szükségre a megyének 2—3000 pftot fog a pénzügyminister kölcsönképen küldeni.

2. A dragonyosok elvitetnek Szeremből nemsokára, és huszárok szállítatnak oda.

Eszéken minden esetre van katonaság tetemesb számmal, talán az segítheti Vukovárt míglen ama kicserélés megtörténik.

Megjegyzem, miképen csatára ereszteni a dolgot jelen körülmények között azért nem tanácsos, mivel a határőrök közel vannak, mi pedig a törvény híveinek segedelmet rögtön nem nyújthatunk.

Politikánk kerülni a harcztot, míg a győzelem nem valószínű, hanem csak az áldozat és vérontás bizonyos.

3. A catholikusok az óhitűek ellen tehát ellenszenvvel viseltetnek. Ha ez eszriie fejlenék, terjedne, hatalmas erő lenne. Használja fel ezt, rossz, kisebb rossz, mint a polgárháború.

A papság nélkül azonban nem fog menni. Ezt nyerje meg. Mi az érdeket méltányolandjuk

4. Pejacevich Péter úrnak ajánlkozását szívesen vettem és vettük. Ha a birtokosok nem egyesülnek, ha erőt nem fejtenek ki, a pártoskodók kétségbe esése nyakukra hozza a communismust.

E sorokat mutassa meg Ön neki. Mi nem kezdtük a villongást. Ki a bókét helyreállítani segít, a haza barátjának és barátunknak valljuk, és szívesen üdvezzeljük.

5. A hadügyministert értesítem az Eszéki várparancsnoknak és Vuikovári katonaságnak kiadandó parancsrul. Sőt intézkedtünk hogy Slavoniában a Péterváradai főparancsnokon kívül más ne parancsolhasson.

Isten megadja, hogy a rácz zendülőkkal mielőbb készen leszünk, aztán Szeremnek is jelentékenyebb .segedelmet adhatunk és fogunk adni.

Budapest, aug. 25. 1848.

*Belügyminister
Szemere B.¹⁶⁴*

¹⁶⁴ Fogalmazvány: Országos Levéltár. 1848. évi belügyminisztériumi elnöki iratok, 785. B. eln. szám. *Pejacsevics Péter gróf* (1804—1887) főrend, 1867—1869-ig verőcei főispán, 1871—1876-ig horvát miniszter, belső titkos tanácsos.

150.

SZEMERE BERTALAN HRABOVSKY BÁRÓHOZ

— Várasd város sértését ne vegye figyelembe, a kormány bizalmáról biztosítja. —

B. Hrabovszky János altábornagy és Kir. Biztosnak.

Várasd város határozata és aljas kitörései, melyekről K. Biztos úr f. év Aug. 12-ikéről kelt jelentésében tudósít, mint újabb jele a pártütők elbizottságának, a királyához és törvényeihez híi hazafit nem sújthatják, hanem ösztönözik inkább buzgalomra, kitarásra és erélyességre a közügy ótalmazásában; és meg vagyok győződve; hogy nézetem e részben önnek nézetével találkozik.

Bár érzékenyen hassanak ily álnok megtámadások a kedélyre, en személyünket felejtteni kell a haza, a királyi trón veszélyeztetésének idejében.

Kívántam volna, hogy mindazok létesítettek legyen, mikre Altábornagy úr anak idejében felhatalmaztatott, mert a koronának és népek egyaránt hasznára szolgálándóttak volna; későbbben a nép a halasztásból gyanút merített, a kíméletet félelemnek tekinté, és hálóiba esett egy hitszegő pártnak, melly a hűség színeivel ékeskedvén hazáját megrontani készül.

A közremunkálás, a lelkesedés és becsületesség mindazáltal győzni fog az árulás pillanatnyi előnyein.

Altábornagy úr a körülményeket a korona érdekében felhasználni képes hadtudományával és kettőzött hű tevékenységgel, hivatva van nevének díszét nemcsak sórthetetlenül fentartani, hanem azt nevelni és történetileg örökíteni. Ezt várja Öntől a haza, ezt alkotmányos királyunk.

Budapesten, 1848. évi Augustus 27-ikén,

Belügy minister

*Szemere Bertalan.*¹⁶⁵

¹⁶⁵ Fogalmazvány: Országos Levéltár. 1848. évi belügyminisztériumi iratok, országlati osztály, 9, kútfő, 116. szám.

151.

SZEMERE BERTALAN JANKÓVICH LÁSZLÓNAK

— A megyei gyűlésről, Jovics várparancsnokról. —

Jankovich László főispán úrnak.

F. hó 24-én kelt levelére sietek válaszolni.

Mi a Septemb. 4-iki gyűlést, Jellacsics elnöklete alatt, illeti, abban részt nem veend, meggátolni pedig nincs erőnk. Óhajtandó volna hogy a nagy rész tartózkodjék onnan, — minden esetre a visszavonás magva ez által elhintetik.

Alig van tehát főispán úrnak más tenni valója, mint oda munkálni, hogy a tisztikar s az intelligentia ne jelenjen meg, és e részben talán oda lehetne czélozni hogy a meg nem jelenést érdemül, a megjelenést polgári bűnül fogják tekinteni.

A kihirdetett gyűlést népetlenné, tekintélytelenné, súlytalanná tenni, ez a mit tehetünk.

Úgy tudom, Zágrábi levélből, hogy Eszékre menni nem szándékszik Jellacsics. De hát ha elmegy? A cselnek és csalásnak sokféle nemei vannak.

Jovics vezérőrnagygyal értekezzék, komolyan. Tekinteni fogja mint ellent, ki a várba semmiképen nem léphet be. És ha a várőrség oly beteges, oly kétes érzelmű, nem látom ált, a túl partrul miért nem vétetnék be a honvéd. Sőt, kell bevenni.

És a vár el van látva a szükségesséssel hosszabb időre?...

Effélék iránt határozottan tudakozódhatik Ön a várparancsnoknál, ilyen időkben szabad egymást emlékeztetgünk.

Erélyesen kellene a nép felett is állani, mert a nép oda hajlik, hol bátorságot talál. Osak odáig ne vitessék a dolog, hogy Jellacsics kényszerítve legyen katonai erővel borítani el a megyét, mert így épen czélellesen cselekedtünk.

Budapest, augustus 28. 1848.

*Belügyminister
Szemére B.¹⁶⁶*

¹⁶⁶ Fogalmazvány: Országos Levéltár. Belügyminisztériumi iratok, 1848. év, 790. eln. szám.

152.

JELLACSICS JÓZSEF RAJACSICS ÉRSEKNEK

— Bécs üzenetet küldött, a hadjárat kezdődik, a nemzetiségek jogokat kapnak, ő már felkészüli a magyarok ellen. —

Zagreb 1848 aug. 28.

Tegnapelőtt érkezett meg Bécsből egy bizalmi férfiú. Szoros titoktartás pecsétje alatt a hozott híreket önnel is közölhetem. A csász. udvarnál ügyünk igazságát elismerték, nemcsak a horvátokét, hanem a szerbekét is; ezt nemsokára az udvar is ki fogja jelenteni. Egyebek közt a f. óv jún. 10-ón ellenem kiadott becsmérő manifesztum is vissza fog vonatni. De még várnak velem, amíg mi innét a harcra nem indulunk. Közlik velem, hogy amint megkezdjük a hadműveleteket és harcot, az udvar a béke helyreállítása érdekében nyíltan fog közbelépni, azon elvek alapján, melyeket legutóbbi kiáltványomban felhoztam és pedig a nemzetiségek jogegyenlősége alapján. Sőt ezen közvetítésre egy csász. biztos már ki is van rendelve.

Láthatja tehát, hogy azon részről a dolgok igen jól állanak, és elég vigaszt és erkölcsi támogatást nyújtanak; de a mi részünk-rői is minden rendben van. Horvátországban és Szlavóniában minden megmozdult. A bródi és a gradiskai határőrök estére a Dráva felé indulnak. Elrendeltem, hogy még néhány ezer harcos induljon el a határőrvidékből és csatlakozzék a Dráva mentén levő csapatokhoz. A napokban a magyar határnál jelentékeny erő fog összegyűlni, aztán előrenyomulunk és támadunk, biztosra veszem győzelmünket. Ezen csapatok operálásával egyidejűleg a sziavon sereg Szlavóniát fogja elfoglalni és az ellenséges szellemtől megtisztítani. Ha szükség lesz rá, Önöknek is segítségére fog menni.

Vegye tudomásul ezeket a híreket, bizonyítékául annak, hogy a sok feddés s gyanúsítás dacára mégis Önnek barátja és hű szövetségese maradok.

Jellachich¹⁶⁷

¹⁶⁷ Megjelent: Thim József: *Az 1848—9-i szerb fölkelés története*, II. kötet, 652. oldal.

GRÓF ERDŐDY JÁNOS SZEMERE BERTALANNAK

— Segítség nélkül Fiumét nem tarthatja, az ottani helyzet, horvát katonák vonultak be. —

Minister Úr!

Elszomorodott, mondhatom vérző szívvel írom jelen soraimat, mert minden oda mutat, hogy a horvát országi bérezek fölötti mindenképp feketébb alakban felénk húzódó felhők villámai, ha minden előjelek nem csalnak, legközelebb közibénk fognak csapni, 's így ni az ország előtt olyan kedves Fiumét ellenséges elemek által elszigetelve, 's azon védtelen állapotban, melyben vagyunk, mindtn az anya ország iránti sympathiánkból eredő lelkesedésünk dacára, meg tartani képesek nem leszünk.

Sietve írok, azért csak ténytet mondok el röviden, szárazon.

Fiúmetől mintegy egy órányi távolságra fekvő, 's Zágráb megyéhez tartozó Grobnik helységben, több napok óta. egy bizottmány mű:Ödik, mint értesülve vagyok, communisticus irányzatú izgatások vizsgálatával.

Ezen bizottmánynak elnöke: Zágráb megyei alispán Bunyevác;

V bizottmány egy csapat szerezsánokkal ment a' helyszínére; sőt, z itteni katonaságnak egy része is felvitetett.

Hőre kell bocsájtanom, miként tegnap vasárnap délután husznöt, puskákkal, pisztolyokkal jól felfegyverkezett szerezsán, egy "ezerrel ló háton jött Grobnikból Fiúméba.

ízen emberek, úgy látszik, előre terrénumot akartak készíteni. Az uczákon végig jártaik 's itt ott duda szó kíséretében kollót tánczoltá: 's zsívioztak. Talán a' nép sympathiáját akarták kitapogatni, 's ezal fraternizálva zavart előidézni. — Azonban a nép csendesesen marat. Néma hallgatással nézte ezen szokatlan jelenetet, 's csak aon részvétellel mint midőn nálunk az utezákon medvét tánczoltatna.

Vigre reménységökben tán megcsalatva, miután itt ott egy pár kresmákban míg becsíptek volna, eltávoztak, 's a' hídon túl a' Luovieca utón, puskáikat kilőtték, talán azért hogy megmutassák, iáként töltve valánaik.

Uinna déltájban 11—12 óra között az említett bizottmány három tagja jelent meg nálam, kik neveiket 's czimöket következőleg tiálták velem:

1. Vakanovieh Nikola ord.-notarius carolastadiensis.
2. károlyi Ludovicus cottus Zágrabiensis ord. judex.
3. Viiletich Joanes, superior commissarius banális.

Een urak, a' bán rendeletére hivatkozva, de semmit írásban elő nm mutatva, Bunyevác alispán nevében engemet egyenesen felszóítottak, hogy Fiume kormányzóságát adnám át nekik.

Feletem természetesen igen egyszerű volt: hogy Fiume soha báni hatalom alatt nem volt, hogy horvátországhoz tartozni nem is

akar, hogy engemet Ő Felsége nevezett fiumei kormányzónak, 's így a' bán rendeleteinek, kit Ő Felsége hivatalától felfüggesztett engedelmeskedni nem fogok.

Hosszasabb szóváltások után, végre azon fenyegetődéssel távoztak: hogy ezután a' kellemetlen következtetéseket magamnak tulajdonítsam, miután a' népet a' berohanástól úgy is alig lehet már tartoztatni.

Ezen azon szomorú jelenet, melyet minister urnák tüstént tudomására juttatni kívántam.

Most már egy perczig sem kételkedek, hogy Fiumét ma holnar elfoglalják; 's mi legkisebb ellentállás nélkül kénytelenek leszünl távozni, ha még eleresztenek, 's le nem tartoztatnak.

Azon magyar gyalog gránátos osztálynak, mellynek Bécsbd kellett volna ide érkezni, itt még se híre, se hamva; sőt közönség'-sen azt beszélük, hogy Olaszországba küldetett.

Az itteni katonaság inkább ellenünk, mint mellettünk lesz, mft't kétséget nem szenved, hogy a' bántól kapja parancsait.

Mire támaszkodjunk, mivel védjük tehát magunkat!

Ennyi ármány között, megvallom, én Fiume sorsa fölött nár majdnem kétségbe vagyok esve.

Bezárom jelentésemet, mert a' posta indul.

Fogadja Minister Úr, meleg hazafiúi tiszteletemet.

Fiume aug. 28-án 1848

*Erdődy*¹⁸⁸

¹⁸⁸ Eredeti: Országos Levéltár. 1848. évi belügyminisztériumi ellöki iratok, 879. B. eln. szám. *Erdődy János gróf* (1794—1879) főrendiház tag, Szent István-rendi vitéz, belső titkos tanácsod.

NAGY FERENC SZEMERE BERTALANNAK

— A román jellemzése, a dák birodalmi gondolat, a romániai oroszok. —

Igen tisztelt Minister Úr!

Ez az oláh nép, egy igen-igen különös nép! Alig kezdett behpeylesedni, 's már is sas szárnyakat akar hejjáztatni.

Tegnap egy orosz kalaptól, vagy egy kék rojtos veres fess előtt magát földig hajtogatta, 's íme ma már Bessarábiát, Bukcánát, Erdélyt és a' Bánságot mint az ő tulajdonát vissza akarja foglalni; s' szánakodást érdemlő hetvenkedése annyira megy, hogy még a' lengyelt is szabadsága kivívására segéd küldéssel keosgteti. Ez nem nevelés-e?

Professor Lauriáni bófogatása az itteni szájhősök agyackáját annyira kificzamította, miszerint ellenünk a' legilletlenebb váccikkal lépnek fel. Állításomat ezen:/: alatt ide csattolt lapocska kllöleg bóbizonnyítandja.

Az Agyrémnél nem egyéb Dákkirályság a' bukaresti Máarászoknak csakugyan kedvencz eszméje. A' Bárnutzok et comp. iüködéseik itten fájdalom! nagy viszhangra tanálnak. Holott a' bátyúk

könnyen át láthatnák, miszerint túlbecsült, vagy jobban mondva csak képzelt erejük mámorában tervezett, ellenüki kárhozatos törekvésők által csupán a' camarillák ármányainak, és a' panslavizmus mirigyének szolgálatnak.

Okos ellenség tudatlan barátnál valóban többre becsülendő.

Mégis szerencse, hogy az itteni kormány férfiak higgadtabb kedélyükben lóvén a' Dákkirályság lógváraitul nem álmodoznak, 's nemzetük érdekét, 's szilárdul ásat, meggyőződésből, jövődjük biztosítékának tekintik.

Szüleimán pasa nem Jásba, hanem Giurgioba ment, — ottan a' Stambulból vissza térő oláh küldöttséget bé várandja azzal ide jő, 's itten 3 hónapot fog mulatni. A' Jás feletti Kopóka nevű hegyen lévő orosz tábor mintegy 3000 muszkával erősbedett; — 's a' moldvai föllázadás eránt ütött zaj semmi új adattal nem öregbedett. Ide egy pár nap óta két francia katona tiszt érkezett, föladata az oláhok és oroszok mozgalmainak figyelemmeli kísérése.

Azonfelül itten lengyelek is számosan fordulnak meg, de mi ezölből? annak végire még nem járhatók.

A' csattolmányban foglalt vádat a Pesther Zeitungba megkellene ezáfolni.

Az itten mintegy 80—100 menő önkéntesek, kik 15—20 nap ki akarnak indulni, megkértek, miszerint szándokuk felül igen tisztelt Minister Urat értesíteném, mert azon esetben, ha kedvesen vétetnek, ők készek egész Brassóig tulajdon kölcsögökön el menni.

Váljon nem lenne-e czélarányos elindulások előtt őket orvosilag megvizsgáltatni, hogy a' nem ara valók az utat hiában ne tennék? E' tárgyban egy minél előbb ide küldendő sinörmértékül szolgáló parancsént bátorokodom esedezni.

A' leküldött oráviczai levelet alázatos köszönettel vettem.

A' levelek fölnem bontása eránt váljon ment-e az erdélyi vesztelő intézethez parancs? Ennek megtudhatása nekem igen is érdekenben áll.

Igen tisztelt Minister Úrnak

Bukurest augusztus 29-én 1848.

alázatos szolgálója

*Nagy Ferencz s. k.*¹⁶⁹

¹⁶⁹ Eredeti: Országos Levéltár. 1848. évi belügyminisztériumi elnöki iratok, 904. B. eln. szám.

SZEMERE BERTALAN

BÁRÓ HRABOVSKY ALTÁBORNAGYNAK

— Felhívja komoly cselekedetre. —

B. Hrabovszky János főhadai kormányzó és altábornagy úrnak.

Vettem becses leveleit Augustus 25, 26, 27-ről miután a hadügy ministeri tárczát ideiglenesen én viszem.

Épen futár ment és vitte Bécsbe, hol vannak Batthyány és Deák ministerek.

Szabad legyen komoly időben komolyan és őszintén szólnom.

A mit Schwargenau vezérőrnagynak írni méltóztatott, az férfiasan volt írva. Azt hiszszük *mind*, kezdetben ekkópen írva sok másikképpen állana most Slavoniában.

A mi elmúlt, már elmúlt. Ezen nem segítünk.

De jövendőben Excellentiád még tehet. Tehet ott, tehet a környéken, tehet példájával, tehet tanácsával.

A Szent-tamási veszteség fel dühíté az embereket az országban, ott lenn a táborban. Mi fölséges alkalom Excellentiádnak tenni, tétetni, tanácsolni, a mint az alkalom ajánlkozik“.

Isten hozza ide, Budára, — Excelligentiád érdekében is mondom, jöjjön ide valami új tett koszorújával.

Budapest, Aug. 29. 1848.

*Belügy minister
Szemere.¹⁷⁰*

¹⁷⁰ Fogalmazvány: Országos Levéltár. 1848. évi belügyminisztériumi elnöki iratok, 799. B. eln. szám.

156.

ISMERETLEN LEVELE KOSSUTH LAJOSNAK

— A bécsi kamarilla emberei Erdélyben. —

Minister Úr!

Egy körülményt meg kell írnom, már csak annak is igazolására, miként véghetetlen ellenséggel vagyunk körül véve. A volt erdélyi Cancellaria emberei is rosztat forralnak. Jósika és Nopesa, és Apor és Conrad, és Radnótfay Nagy, aztán Schusztter meg e czimboraság futára May (némellyefc szerint Czák is, de ezért nem állok jót) conferentiázgatnak. Nopesa László is itt van több erdélyi emberrel. Ezek befolyásával Íratott az a piacát mellyet tegnap megküldtem Pest ostromát hirdető. Ezek terjeszgetik apróbb emisariusok által hazánkról a legrágalmazóbb híreket; 's szítnak alattomban erdélyben egyenetlenséget.

Az istenért — méltóztassék ez emberek alkalmazása vagy mellőzése iránti intézkedést sürgetőnek tekinteni. Vannak köztük, kik az alikormányelletti esküt hogy le nem teendik, előre is nyíltan hirdetik, Apor most is Gutachteneket ad a reactio érdekében Ferencz Karolnak. Ha az eskütételre szorítatnak, és vonakodni fognak, kitűnik, hányadán van velük az ember. Gonoszságuk, ármánykodásuk véghetetlen. Erdélybe folytonosan leveleznek s. a. t.

A körülmény fontos, ne méltóztassék róla a figyelmet elvonni.

Aug. 29-én 1848.¹⁷¹

¹⁷¹ Eredeti: Országos Levéltár. 1848. évi belügyminisztériumi elnöki iratok, 825. B. eln. szám. *Apor Lázár báró* (1784—1868) erdélyi kancelláriai tanácsos, valóságos belső titkos tanácsos. *Conrad János András* (1780—1852) erdélyi hivatalos, főrendiházi tag. *Radnótfay Nagy Sámuel* (1802—1869) udvari kancelláriai tanácsos, l. kir. hivatalos, 1848—1869-ig főrendiházi tag. *Schuster János Dániel* udvari kancelláriai irodaigazgató. *Czák Károly* († 1871) udvari korlátnokszági tanácsos, kir. hivatalos, 1848 óta főrendiházi tag. *May Frigyes* udv. kancelláriai titkok.

157.

SZEMERE BERTALAN BÁRÓ VAY MIKLÓSNAK

— Tanácsai a nehéz erdélyi helyzetben. —

Báró Vay Miklós koronaőr s királyi biztos úrnak.

A hadsereg összeírására nézve kiadott rendeletemet ide zárom.

.:/: Az erdélyieket a királyi kormányzéseknek küldtem meg.

.:/: A törvényhatóságok kormányzóinak külön utasítást is írtam. Most azoktól függ az összeírás rendkívül fontos vitele,

A szászoknak nem írtam így, elnökileg. Ez iránt Ön és a királyi kormányzék rendelkeznek, a körülmények szerint. Fájdalom hogy a ki nem magyar, abban alig bízhatunk.

Azt hiszem a magyarok között, a székelyt is bele értve, nem leend baj, de a szász, és kivált az oláh nem szegül-e ellen, nem csatlakozik-e?

Itt remekeljen kir. biztos úr' erélye, tapintata, bölcsessége.

Tennünk kell mindig a *király* nevében, hogy ő parancsolta, ő kívánja. E nevet szereti a nép.

Élére állítani oláhokat az oláh helyeken, és papokat, és ezeket ha kell, a mint kell is, fizetni. Én még ma beszélek Lemény és Saguna püspök urakkal.

Ha az oláhok helyett magyarok vállalkoznának, bár a helyettesítés nem szabad, én elnézném, sőt elősegíteném. Csak az a fegyver véd meg minket, mely kezünkben van.

Ezekből fogja tudni k. biztos, hogy a munkában mi sok óvatlál, mi irányban kell eljárni. Talán, az ottani körülményeik szerint, utasíthatná az illetőket is.

Batthyány, Deák Bécsben vannak. Mészáros a táborban. Az elsőnek és utóbbinak tárczáit is ön viszem. Ezért ily röviden.

Fogadja őszinte tiszteletemet.

Budapest, aug. 30. 1848.

Belügyminister

*Szemere B.*¹⁷²

¹⁷² Eredeti fogalmazvány: Országos Levéltár. 1848. évi belügy-minisztériumi elnöki iratok, 802. B. eln. szám. — Eredeti ugyanott, báró Vay Miklós kormánybiztosi iratok, 847. szám.

158.

GRÓF ERDŐDY JÁNOS SZEMERE BERTALANNAK

— A horvátok benyomulása Fiuméba. —

Belügyi Minister Úr!

Az utolsó jelentésem Végsoraiban említett félelem bevalósult, — Bunyevázt Zágráb megyei Alispán ma reggel fegyveres erővel Fiume városába, Vlach *Leopold* Ezredbeli kapitány mint helyettes Térparancsnok segédjének vezérlete alatt benyomult és egy a Helytartósághoz intézett Iratban kinyilatkoztatta, miszerint ő, a cs. kir. Felső és a Slavon Dalmát és Horvát hármass országok Bán nevében Fiumét tetteg elfoglalja.

Fiume lakossal bezárván boltjaikat, és sajnálván magokat nem védelmezhetni a nyers erővel hatalmaskodás ellen, mellyel az Ural-kodó Ház által adott szabadalmaik és Magyar Hon törvényedvei szentesített független önállásuk porba tiportatott, gyászos el nem hárítható eseményként néma bánattal nézték, a városon zenekar kíséretében átvonuló ellenséges seregek diadal menetét.

A köz csend és bátorság kicsapongásokkal felzavarva nem lön.

A helyhatóság belszerkezete, élén Tosoni József Ágoston, kinek a béke és nyugalom fenntartá itt szállásoló katonai erő alá rendeltetett, eddig nem változtatott.

A kormányzék hivatalos működése ideiglen felfüggesztetett, a Bán további rendelkezéséig, — alólírtnak tudomására juttatott hogy a Város mielőbb oda hagyáná.

Ennél fogva rögtön távoznom kell, ha rövid itt tartózkodásom ideje alatt egyéb körülmények kifejlődnének, és tehetségemben álland el nem fogom mulasztani, azokat feljelenteni.

Fiúmnén, Augustus hó 31-én 848.

Kormányzó

*Erdődy.*¹⁷³

¹⁷³ Eredeti: Országos Levéltár. 1848. évi belügyminisztériumi elnöki iratok, 879. B. eln. szám.

159.

MÉSZÁROS LÁZÁR GRÓF BATTHYÁNY LAJOSNAK

— A délvídeki háború, Bechtold lemondása, ő maga nem vállalhatja a vezérséget. —

A miniszterelnök úrnak.

Verbász, 31-dik aug. 1848.

A temerini és jareki veszteség után némelly zászlóalj, és jelesen Vasa, Porosz Herczeg, Schwartzenberg, és az 1-ső huszár ezred, alsóbb fokú tisztei, politikai állásuk, a többi honon-kívül fekvő nem magyar ezredekhozi kapcsolat felől kérdezősködvén, és tovább az itteni sereg elégtelenségéről és felszereléséről nyilatkozván, ha meg nem tagadták is közre-munkálkodásukat, de mégis mihelyst kétkedést mutattak a győzelem felől, nem akartam kitenni magamat, hogy ha valami bal eset előadja magát, hogy az egész megyét rablásnak tegyem ki. És azért most, míg csak valami nem történik, a Dráva felől, mi itteni állásunkat könnyítené, itt támadólag nem mehetek előre.

A mennyire lehet, közösülésemet Futakkal, meg a csatorna vonalát, meg akarom védeni, hogy így Pétervára ne keríttessen körül, és hogy egy része Bács megyének menten maradhasson.

A pesti félelmek és tartások, hír szerint ide is jővén, ezek is rosszul hatnak.

Bechtold altábornagy is, több szemrehányások és nyilvános nem kedvezőbb fölötte nyilatkozatok után, hivataláról lemondott, és hogy az egész bomlásba ne jöjjön, megkértem még 8 napi parancsnoksági tartásra, mi után Éder generálnak adom által, Fack ezredest Becsére küldöm, a bánátusi közösülés megtartására, — itten helyettes vezér őrnagyokká gróf Kollowráth és Bakonyit rendelvén.

Ha katonai tudományom tovább menne egy pár lovas ezred vezetésénél, nem vonakodnék az itteni sereg átvételétől, — de így, lehangolt tisztéikkel és egy ellenséggel szemközt, mellyet üldözni, eltörteni, igen is szükség s igazságos *** a mellyek közt már több határőrök is mutatkoznak, kik katonaságunknak szemet szúrnak és gondolkozásra gerjeszd' nem találok magamban azon erélyt és erős jellemet, mely az egészet jóra bírná vezetni, és czélt érteni velünk.

Azért is Legedics vezérhadnagyot, vagy ha ez nem jött lenne már Pestre, Martini vezérhadnagyot, ki Bécsben van, vagy Benedeket, ki már fel van kérve, és a kit ő felsége egyenesen ide parancsolhat, vagy Gyulay vezérhadnagyot, szinte gróf Lamberget ajánlom,

Engemet pedig vagy miniszternek megtartani, vagy pedig más-kép velem intézkedni; hanem kikérem a törvényszerűs utat, mivel a sereg itt semmi ollyas behozott módoktul elválni még képes nem volt.

Addig is kérem a lovak vásárlását, ágyúk alá, szekereszek fogadását, lőszerkészítést, tovább is sürgetni.

Egy lovas ezred ideutasítását sürgetőleg kérem.

Mészáros Lázár

*hadügy miniszter.*¹⁷⁴

¹⁷⁴ Másolat: Országos Levéltár. 1848. évi belügyminisztériumi elnöki iratok, 826. B. eln. szám. *Martini József* (1806—1868) Mária Terézia-rend vitéze, olasz harcok hőse, 1857-ben altábornagy. *Gyulay Ferenc gróf* (1798—1868) altábornagy, olasz partvidék parancsnoka, 1849-ben hadügy-miniszter, 1859-ben lombard-velencei katonai kormányzó, vesztés hadvezér. *Benedek Lajos* (1804—1881) ezredes, 1854-ben lembeirgi hadosztályparancsnok, 1859-ben olasz harcok vitéze, 1860-ban magyar kormányzó, 1866-iban kőniggrázi csata vesztése. *Lamberg Ferenc gróf* (1791—1848 szept. 28) altábornagy, magyar indigena, főrendiházi tag, politikai író.

160.

SUSSANI JÓZSEF FIUMEI KÉPVISELŐ PULSZKY FERENCNEK

— Fiume közjogi helyzete, szimpátiája a magyarság iránt, békét akar az uralkodó s a magyarság között, addig, míg az létrejön, semleges marad. —

Mélyen tisztelt Államtitkár Úr!

Földieim — a fiumeiek — a következőképen gondolkoznak, ahogyan az ottani alkapitány ma érkezett leveléből kitűnik.

Az álló víz városa* egy állam, mely úgy mint Magyarország, megadta magát az osztrák háznak.

Fiume önmagától írta alá a *pragmatica sanctiót* ópúgy, mint Magyarország. VI. Károly ezért személyesen ment le Fiuméba. Mária Terézia császárnő kebelezte be Fiumét a magyar királyságba.

A horvátok e korona ellen támadtak.

* Eredetiben „terra Huminis sti viti“.

A fiumeieknek e miatt nincs okuk ellenszegülni. A fiumeiek nem segíthetik a magyarokat, mert 30 mértöld távolságra vannak tőlük és gyengék.

A horvátok fenyegetik azt és Magyarország nem nyújt nekik védelmet. Semlegességünket akarna biztosítani és ezért küldünk Bécsbe küldöttséget.

Ezt a szándékot csakis helyeselni tudom, de w, nem érne el Bécsben a küldöttség eredményt, akkor ők esetleg valami kétségbeesett lépést tesznek. Fiume a tenger mellett van. Mást nem is mondok.**

A dinasztia hű Fiuméja s az anyaországhoz mindig hű Fiúmének védőiratra van szüksége a következő tartalommal:

Tekintettel arra, hogy Fiume tengeri város és környéke a Magyarország és Horvátország közt jelenleg fennálló ellenségeskedés miatt ki van téve a háború veszélyének, kereskedelme és hajózása jelentékeny károkat szenved.

Tekintettel arra, hogy Fiume, bár a magyar koronához tartozik, mégis az uralkodóház iránti hódolat s a *pragmatica sanctio* elfogadása következtében az osztrák dinasztától különleges védelemre számíthat.

Az alulírottak az általános választásra az alábbi megállapodást létesítették:

1 cikk. — Fiume városa és környéke részére biztosítjuk a semlegességet és sértetlenséget a Magyarország és Horvátország között fennálló ellenségeskedés tartama alatt, továbbá a kártalanítást minden ellenséges invázió esetén, ami Horvátország részéről következne be.

2-ik cikk. — Biztosítatik, hogy Horvátország nem róhat újabb terheket a Fiuméből vagy Fiúméba történő áru és só kivitelre és bevitelre és hogy a forgalom úgy maradjon, mint amilyen az óv március havában volt.

3-ik cikk. — Fiúmében nem lesz magyar vagy horvát helyőrség, azt osztrák örökös tartományi csapatókból álló helyőrség szállja meg, amely a trieszti parancsnokság, vagyis gróf Gyulay alá tartozik.

4-ik cikk. — Fiume belső és pénzügyi igazgatása ezentúl a magyar ministeriumtól függő helyzetben lesz, az ottani hatóságok magyarországgali levelezését az osztrák tartományokon át biztosítják. A katonaság ezen hatóságoknak támogatást biztosít.

Aláírják Esterházy, az osztrák miniszterelnök vagy külügyminiszter, a bécsi angol követ.

Ennek megfelelően utasítások mennek gr. Latournak, gr. Gyulainak, a horvát főparancsnokságnak, a fiumei kormányzónak és az adriai tengeri angol flotta parancsnokának, Ramsay úrnak.

Ha Esterházy hercegnek egy ilyen biztosíték megszerzése sikerülne, akkor lebeszelném a fiumeieket arról, hogy Bécsbe menjenek azért.

** A levélben: e non dico altro.

Kegyeskedne e dologban nézeteit velem minél hamarább tudatni. Nem kell önt Fiume fontosságára figyelmeztetnem.

Buccariban és Grobnikban, Fiume mellett, ahol Jellachichnak meghódoltak, a legnagyobb fejtelenség uralkodik. Katonaságra van ott szükség, hogy azt a szomorú uralmat támogassa. Grobnikban stárium van a fiumei helyőrség — a Lipót gyalogosok — segítségével mellett.

Fiúmében e hó 27-én még hál' Istennek nincs horvát katona.

Maradtam továbbra is igaz tisztelem kifejezése mellett legalázatosabb szolgálója

Pest 1848 szeptember 1-én,

*Sassani József.*¹⁷⁵

¹⁷⁵ Sadssani József 1848—9-ben Fiume országgyűlési képviselője volt. A levél eredetije német nyelven a magyar katonai levéltárban van. 1848—9. háborús iratok, 134. csomagban, 9/414. szám.

161.

BÁRÓ VAY MIKLÓS SZEMERE BERTALANNAK

— Mihályi Gábor teendője, Lauriani kihallgatása, a román kormányal tisztába kell jönni, a magyarországi román képviselők felszólalásai. —

A belügyi minister úrnak.

Múlt hó 29-én 794. számmal jegyzett rendelet© nyomán nem lehet nem óhajtanom, hogy Mihályi Gábor úr hová hamarább s pedig az oláh ezredek közt kezdje meg jóhatást szülhető működését; — hogy oda már indulóban valók, utolsó leveleim mutatják s hogy köztük folyvást agasztó a hangulat, a főhadi kormányzónak tegnap érkezett jelentései is tanúsítják; — követeknek a főhadi kormányzó által Ő Felsége eleibe nem lett eresztősök s az aggodalom, hogy Szeged alól eltávozott bajtársaikat valamely nagyon szigorú büntetés érendi, kimondhatlanul felingerelve tartja kivált a II-dik ezednél a közlegények kedélyeit, — a miért hogy e' kettős tekintetben megnyugtatósokra tenni kell haladéktalanul valamit, a köztük a kormány képében megjelenendő egyénnek.

Végtelen megnyugtatót az igazságügyi minister úrnak a lázítók megfenyítésére a kir. tábla egy osztályát kéresemre delegált s tegnap megérkezett rendelete; így már könnyebben eligazíthatom az eféle számos vádat, eddigelé ugyan is az emberek egy részének nagyon szigorú valék, míg mások nem tudják megbocsájtani, hogy ©gy rakás oláhot még fél nem akasztatok.

Gróf Mikó Imre, múlt hó 21-iki felirata nyomán újból teend minister úrnak jelentést, az *általam közelebbről kezességén kibocsájtott Lauriano* iránt; — ezt ugyan is *kormány*a visszaköveteli, — és én vissza is eresztendem, ha — kifogván annak rendje szerint hallgattatni, magát a delegált bíróság előtt a lázítás gyanúja alól kimentendi.

A mint már több ízekben jelentem, oláh ország részéről nagy befolyás gyakoroltatik a mi románjainkra 's e' tekintetben igen óhajtható lenne, miszerint jönnénk tökéletesen tisztába az oláh kormányral, amint hogy e végből, ha nem tudtam volna, hogy van Minister úrnak Bukarestben egy küldötje, rég óhajtottam volna már az ottani angol consullal igen szoros barátságban lévő Paget urat egy biztos tolmácsai beküldeni Oláhországba.

A minister elnök úr azon általom végrehajthatni rendelt parancsa, hogy Brassóból s e gősz Erdélyből valamint Bibesco herczeg, úgy minden boér és oláh származású egyén vonuljon háromszor huszonnégy óra alatt belyebb az országba, köztük s a szász városokban — mind a mellett is, hogy biztosítanám az illetőket, az ország egyőbb részeiben szíves vendég szeretettel leendő fogadtatások felől — végtelen rősz vért szült, úgy annyira, hogy kéntelen valók magam felelősége alatt, e rövid határ időt a felügyelet megkettőztetése mellett, némellyekre nézve, meghosszabbítani; — a mint hogy irányukbani magamviselete, eddig is csak a lázítás gyanújával vádoltattakra nézve lehete sújtó, — az illyeket azonnal kiutasíttatni rendelvén, — a letartóztatások éppen igen ritkák valának, — és ha megtörténtek, mindjárt elrendeltetem a nyomozásokat, — a kezességein kibocsájtást is nagy ok nélkül nem tagadám meg, — de mind ezekre nézve, a' bírói eljárásban nagyobb a' garantia.

A toborzások folynak, de ruha és pénz dolgában felvagyunk akadva, alig valék képes az első ezer ember számára kicsinálni Károlyfejérvárról a legszükségesebbeket; — a lovasság is gyűl, — 150 emberre minden készenáll; — a tüzérséghez is szépen gyűlnek a lovak.

Sor katonáinkat folyvást viszik ki az inneni vidékekről, noha már a vaskapu őrzésére is nagyobb erőt kellé rendelnem, — a szerbek lehető betörése pedig lángal borítaná el az országot, — ismét rendelék ma székelyeket szállítani ki.

Azon, hogy a román származású követek, hitrokonaik elnyomása ellen néha néha panaszt emelnek az országgyűlésen, nem csudálkozom, mert bizony a megyékben minden testvériség 's egyenlőség mellett is el vágynak nyomatva s *nem* egy helyen mutatkozik irányukba az urak és tisztviselők kegyetlenségre való hajlam; — a minthogy több ilyen panaszt volt már elintézni alkalmam. Több tárcza lévén jelenleg egyesítve Minister úr kezénél, egybe foglalám én is különb féle tárgyú jelentéseimet.

Nyugtalanul nézek ön is és mi mindnyájan innen a Királyhágón a Budapesten készülő eseményeknek elibe.

Állandó hű tisztelet nyilvánításával
Kolozsvártt, September 2-án 1848.

*B. Vay Miklós s. k.*¹⁷⁶

¹⁷⁶ Eredeti: Országos Levéltár. 1848. évi belügyminisztériumi iratok, országlati osztály, 9. kútfő, 135. szám. *Paget János* (1808—1892) angol orvos, majd erdélyi gazdatársadalmi író. *Bibesco György* (1804—1873) Poldvai képviselő, 1843-tól vajda, a francia műveltség terjesztője, 1848-ban menekülnie kellett.

EGY MAGYAR KONZERVATÍV POLITIKUS EMLÉKIRATA

— A katonaaállítási és a pénzügyi javaslatok szentesítésének megtagadása, Jellachich támadása Magyarországra ellen. —

[Bécs, 1848 szept. eleje.]

1., A 200.000 újonc mozgósítására s a magyar bank által kibocsátandó 61 millió bankjegyre vonatkozó törvénytervezet tekintetében javasolom, hogy azok szentesítését tagadja meg ő Felsége.

2., Meg kell tagadni hasonlóképen a császári szentesítést a jelenlegi válságban készült javaslattól, mely Horvát és Szlavonországot elválasztja a magyar királyságtól, mert az ellentétben áll ama esküvel, amelyet a császár megkoronáztatásakor fogadott „integritatem regni conservabo“.

3., Jellachich vonuljon be azonnal Magyarországra. Azok, akik nem akarják a királyt jogaitól megfosztva látni, a bán köré gyülekeznek. Akkor meg lehet kezdeni a pacifikálást, amely előbbi alapjára állítaná a pénzügyet, a katonai s az egyházi ügyek vitelét. Fontosabb lenne, hogy semmi halogatás ne történjen, mert a demokratikus párt szeptember 8-án nagy gyűlést akar tartani.

4., A császár személye körüli legyen valaki, aki tanáccsal szolgál neki a magyar ügyekben. Ezt a személyt valamilyen udvari tisztséggel kellene felruházni, hogy igazolva legyen az udvarnál levő állandó jelenléte, gróf Mailáth Antal a volt magyar kancellár volna e tisztságra alkalmas tekintettel arra a népszerűsége, amely minden pártban körülövezi.

N. N.¹⁷⁷

¹⁷⁷ Gróf Mailáth Antal (1801—1873) közpályáját Zemlénben kezdte. A megye főispánja volt, Metternich bizalmasa, a konzervatív párt jelessége, az 1839—1846. években magyar udvari kancellár. — A levél megjelent német nyelven Károlyi Árpád: *Gróf Batthyány Lajos főbenjáró pöre* II. kötetében (Budapest, 1932), 635—636. oldal. Írója valószínűleg *Dessewffy Emil gróf* (1814—1866), a felsőházi kormánypárt egyik vezetője, 1861-ben és 1865—1866-ig Pozsony országgyűlési képviselője, a Magyar Tudományos Akadémia elnöke.

ISTVÁN NÁDOR FERENC KÁROLY FŐHERCEGNEK

— A zavarokról, a hatalmat a maga számára akarja megszerezni, katonai segítségre van szükség. —

Kedves Ferenc!

A viszonyok Magyarországon olyanok, hogy ha a legrövidebb időn belől eldöntő valami nem történik, *a rendet többé fenntartani nem lehet* és a mozgalom, mely mostanáig még korántsem dinasztiaellenes, könnyen arra az alapra helyezkedhetik, különösen ha a

hatalom olyan kezekbe kerül, melyek: azt ilyen módon akarják használni. Mindazok után, amik történtek, a mostani kormány állását meg nem tarthatja! — Tehát csak az az eset lehetséges, hogy a hatalmat maga a törvényhozó test bitorolja, amire a francia forradalom ad példát, *vagy pedig abban a pillanatban én ragadom meg a hatalmat, melyről a miniszterek lemondanak, hogy azt kötelességem szerint a dinasztia érdekében használjam.* Sajnos az anyagi erők, melyek fölött a rend érdekében rendelkezhetnék, annyira gyengék, hogy még a legjöhíszeműbb erőszakos lépést is csak nehezen tudnám végre hajtani: különben remélhető, hogy a törvényhozó testület, annál a bizalomnál fogva, melyet még eddig élvezek, *engem fog felszólítani, hogy ragadjak magamhoz egy bizonyos időre,* míg az ország lecsendesedik, *diszkracionális hatalmat,* mert ilyen módon harc nélkül abba a lehetőségbe helyeztethetem, hogy ez országgyűlést azonnal feloszlassam, a népgyűléseket, banketteket és egyéb ilyen forradalmi tüntetéseket megakadályozzam, kormánysszerveket felállítván, akik mint Vay, Perényi stb. nyugodt szellemben tudnak működni és minthogy az a meggyőződésem, hogy a dinasztíának csak így tehetek szolgálatot, — *tehát arra kérek kedves Ferenc, értesíts azonnal, milyenek e tekintetben nézeteid* és hogy ilyen esetben a rend fenntartásához a fővárosban csapatokat kaphatok? Magától értetődik, hogy a reám bízott hatalmat arra fogom használni, hogy a horvát és szerb zavarokat, melyeket a törvényhozó testület nem tud kiegyenlíteni, rendbe hozzam, *Jellachich-csal békét kössek* stb. Itt azonban egy lépést sem teszek a *Te,* illetve a Császár hozzájárulása nélkül, mert ebben van a lényeg*, — feltétlen bizalom, nyílt játék. Higgyetek nekem, mert én a dinasztia érdekét és Magyarország javát az Ausztriával való közösségben látom és csupán ebben van 'mindkét ország jövője,— akkor hatalmaztatok fel a döntő lépésre a körülmények tekintetbevételével. *Ha azt az állást,* melyet Jellachich hetek óta elfoglal, *nem szabad elfogadnom,* úgy attól lehet tartani, hogy *azt Kossuthnak* vagy Nyárynak felajánlják, ezek által elfogadtatok és ezzel ittmaradásom rögtön lehetetlenné válik, — *fontoljátok meg jól, mert ha legmagasabb helyen ezt inkább akarnák, úgy fogok tudni engedelmessé válni!* A Bécsbe menendő deputációról Grüne gróf fog Téged értesíteni, akinek a szükséges titoktartás ügyében írtam erről. Rögtöni választ kérek minderről, mert itt órák döntenek! Isten veled — valamennyitekkel!

Buda, 1848 szeptember 4-én.

Hú Barátod és tisztelőd
István.¹⁷⁸

* conditio sine qua non.

¹⁷⁸ Eredetije német nyelven: Wien, Staatearchiv. Kabinet-archiv.
Acta secreta. Karton 55. *Ferenc Károly főherceg* (1802—1878) az állam-
tanács tagja. *István főherceg* (1817—1867) cseh helytartó, 1847-ben Ma-
gyarország nádora. Menekülése után Németország-ban telepedett le.
Grüne Károly gróf (1808—1884) István főherceg udvarmestere, tábor-
nak, Ferenc József főherceg, később az uralkodó főudvarmestere és
katonai irodájának vezetője.

V. FERDINÁND JELLACHICH JÓZSEF HORVÁT BÁNNAK

— Hűségének elismerése. —

Kedves báró Jellachich!

A dynastiám s az összmonarchia érdeke iránti hűségéről s ragaszkodásáról adott kétségtelen bizonyságok, melyeket ön horvátországi bánná kineveztetése óta ismételten kimutatott, valamint azon készség, melyei ön a magyar ministeriummal való kölcsönös egyetértés után kiadott rendeleteimnek engedelmeskedni törekedett, — meggyőzének engem arról, hogy önnek sohasem lehetett szándékában legfelsőbb paracsomnak felségsértően ellenszegülni vagy azon kapocsnak szétszakítására törekedni, mely Magyarország melléktartományait századok óta magyar koronához csatolja s melynek jövőben is a közös jólét szilárdabb megalapítására és előmozdítására kell szolgálnia.

És azért atyai szívemnek különös megnyugvására szolgál, hogy azon ítéletemtől visszatérhetek, melyet f. é. június 10-iki nyilatkozatomban ön ellen rendelendő vizsgálat s báni méltósága és katonai szolgálata alóli felmentése ügyében oly vádak alapján valék készítetve hozni, melyek Önnek ténylegesen bebizonyult hű ragaszkodása által teljesen megcáfölvák.

Midőn e tekintetben a szükségeseket főherczeg öcsémhez és Magyarország nádorához kibocsátom, elvárom önnek kötelességérzetétől és loyális gondolkozásától, hogy ön állásában, melyre bizalmam emeli, mindenkor az összes monarchia érdekében a magyar korona integritásának fentartására s a magyar melléktartományok viszonyainak hasznos kifejlődésére munkálkodik.

Schönbrunn, 1848 szept. i-én

*Ferdinánd.*¹⁷⁹

¹⁷⁹ Meg-jelent: Tábori Kornél: *Titkosrendőrség és kamarilla* (Budapest 1921), 103. oldal.

TOPLER KÁROLY VERESS SÁNDORNAK

— Budapesti izgalmak a délvidéki harcok miatt, az országgyűlési élet, a klubok élete, a szónoklatok. —

Pest, Szept. 1848.

Tisztelt Barátom!

Ön felszólítása következtében ügyvéd Csiki Lajosnak átadtam személyesen felküldött levelét, ki válasszát ma el is fogja küldeni s e mellett általam is biztosíttya, miszerént ön szolgálatára mindenkor kész léend. A többi leveleket illető helyükre elküldöttem.

Pest ezen napokban éli keresztül mind azon jeleneteket, melyek a francia első revolutio első éveire élénken emlékeztetnek, — nem

ugyan épen azon véres színezetben, mint ottan, — bár sokan vannak kik azokat előidézni szeretnék, hogy ezeknek nyomain a hatalmat kezökbe ragadhassák, — és ezek a radícál követek.

Kedélyek ingerültségét leírni lehetetlen... a naponként jött rosszabbnál rosszabb hírek az alvidékről..., Jelachich 'mozdulatai hazánk felé..., a bécsi ministerium ellenséges indulattya..., nem igen nagy reményt nyújtottak még eddigelé jobb kifejlődésre körülményeinek; ide járul még az is... hogy a főváros, a mint a felhőkbe ragadtatik minden legkissebb híren a részünkről vett győzelemnek, annyira le veretik mindég legkissebb híren az ellenség szerencséjének...

És ezen aggodalmak közepette azután izgatnak Madarász és emberei, kik szívükből örvendenek vesztéseinken... melyet a ministerium eljárásának tulajdonítva, ez által addig fanatizálják aztán a népet... míg ez az ingerültség legmagosabb fokára érvén... akkor aztán tarthassák meg országos lakomájukat, melyet sept. 8-ára tűzték ki... (de bizonyos okok miatt továbbra halasztottak), melly alkalommal egy nagyszerű nép demonstráció által szándékuk meg buktatni a ministeriumot... s akkor a hatalmat meg ragadva Robespierri terrorlsmussal téríteni mindent a hazafiség uttyára...

Az itteni elubbok tanácskozásai a helyett hogy mértékletessek, solidok 's valóban jobb irányt adók legyenek, — tellyessek a legnagyobb zajjal, határozatlansággal és a leg ingerlőbb szónoklatoktól viszhangzanak.

Tegnap az egyenlőségi társulatnak voltam gyűlésében... hal-mazzal kerültek itten elő az indítványok... a nélkül, hogy egyikre nézve is tanácskoztak és végeztek volna valódilag... egyik elő hozza, hogy sokan vannak Pesten reactionariusok, kik a hajdani sehwarz-gelb uralkodást vissza kívánnák állítani, — ezen gondolat nyomán elő hozza Francia ország példáját, melly hasonló körülállásban volt... midőn minden felől ellenségéktől volt környezve.. 's ezen felül saját keblében dúltak a royalisták... ezen kényszerült állapotokban — így folytatta a szónok Vasvári beszédét — Dantont dictátorrá tevék 's a' haza mentve lón... ezt elbeszélvén úgy raisonniroz hogy mellőzzük a ministeriumot 's a kik képeseknek hiszik magokat arra, ragadják kezökbe a kormányt... guillotínirózzák a magas fejűeket és így mentsék meg a' hazát!!! nem képzelné kedves barátom, milly sokan vannak nálunk... kik Robespierre, Danton, Hébert... 's több ilyenek szerepeiben olly jól találják magukat... mindenki egy kevésé szónoklott 's egy néhány éljen és helyest aratott... már hivatva érzi magát arra, hogy a terrorismus pallósával kezében, le nyakasztatva egy néhány ezer rebellist, tegye tündöklővé a maga nevét a haza fölött.

Ezen nagyszerű beszédek el hangzottak... egy -második indítványozta, hogy híjjuk le a tótokat, hogy foglalják el a rácok földeit, egy harmadik a csángó magyarokat akarja kaszákkal 's más fegyverekkel be hozni a rácok ellen

egy negyedik nyilatkozatot akar kibocsátatni az egész országban hadd nyilatkozzék az iránt miszerint nem pártolja a ministerium eljárásait sat.

épen most érkezeit futár, azt a hírt hozta, hogy a rajzokon nagyszerű győzedelmet vettünk — erre arkalmassint el némulnak a' sokféle izgatások, — ujjólag 100 tagból álló küldöttség megyén eő felségéhez mely le hívja Budára lakni...

Isten megáldja... Barátom!

*Topler Károly.*¹⁸⁰

¹⁸⁰	Eredetije	özv.	Hankó-Veress	Károlyné	tulajdonában.	<i>Topler</i>
<i>Károly</i>	(1827—1903)	urbári	törvényszéki	bíró,	1848-ban	erdélyi
gyűlési	követ,	táblai,	kúriai	bíró.	<i>Veress</i>	<i>Sándor</i>
Kolozs	város	ügyésze	és	1848-i	nemzetőrség	helyettes
rancsnoka,	1865-ben	erdélyi	országgyűlési	követ.		pa-

166.

SZEMERE BERTALAN BÁRÓ VAY MIKLÓSNAK

— A románok megnyerése, a pesti politikai élet, a bécsi döntés küszöbén. —

Báró Vay Miklós királyi biztos úrnak.

Ide zárok két magány levelet, melyek velem közöltettek.

Mindkettő az oláhság megnyeréséről, felvilágosításáról szól, és kijelelik az egyéneket, kik a kijelelt módon alkalmaztathatnának. Ezek lennének Pench Ábrahám, Szebenben, ennek Ábrahám fija, Kertész Bazil esperes, Bodilla Péter, szinte de nem egyesült esperes.

Megkísérhetné nagyméltóságod, hiszen sokba nem kerül.

Általában véve e módot kellene mindenfelé gyakorolni. Ha a személyt eltalálnunk sikerül, nagy nyereség. A rácz nép ez által lett oly hatalmas. Az oláh nem gyűlöli a magyart, hanem most néhány e népet használni akarja ellenünk.

Én holnap Saguna Püspök úrral beszélek. A szélig fogom vezetni, hogy válaszszon közöttünk vagy a bujtogatás közt. Ha sikerül e kísérletem, mely neki díszére fog szolgálni, mert a törvényes rend támogatására hívandom fel, nem késem önt tüstént értesíteni. Ez esetben tudniillik ő vissza fogna utazni.

Itt a lég sűrűdik.

Az ülések megszűntek.

Batthány és Deák még mindig Bécsben vannak. Tennap az országgyűlés 120 tagú küldöttséget nevezett Bécsbe, mely csak 48 óráig várakozhatik. Főlhívja a Főlséget hogy állítsa vissza a rendet, bókét, és jöjjön az országba. — Beöthy *teljes hatalmú* biztossá neveztetett az alsó táborba a képviselőház által is.

Európa nemzeteihez proclamatio készítettik. Sokan készek Horváth országot szabad szárnyára eresztetni.

E szerint a forradalomtól és a dictatúrától két nap választ el. Ha Bécsből az árulás fog nekünk felelni, akkor végtelen mélység előtt állunk...

Fiumét elfoglalták az illyrek aug. 31-én. Elfoglalták Verőczét, Szerémet.

Mi csak beszélünk, nem nyúltunk a horvát nép testéhez sem, nemhogy horvátország jogaihoz, és mi vagyunk a zsarnokok.

E napokban, midőn Bécsből megy Jellasicsnak pénz, álgú, eongrón-rakéta, midőn a bécsi ministerium a ráczi lázadást pártküzdesnek nevezi: az emberek lelkében a monarchia tisztelete haldoklik, mert kezelői becstellenül bánnak a magyar jogszerű érdekekkel.

A valódi forradalom a lélekbeli, és most ez van munkásságban.

Adja Isten, múltjék el a magyar nemzetről e keserű, e veszélyes pohár.

Budapest, Szeptember 6. 1848.

Belügyminister

Szemere B. s. k.¹⁸¹

¹⁸¹ Eredeti: báró Vay Miklós kormánybiztosi iratok, 987. ezám. Eredeti fogalmazvány: Országos Levéltár. 1848.évi belügyminisztériumi elnöki iratok, 837. B. eln. szám.

167.

SZEMERE BERTALAN BEÖTHY ÖDÖNNEK

— Erélyes fellépésre van szükség a Délvidéken, a sereg ellátása, Blomberg tisztjei, Mészáros Lázár. —

Beöthy Ödön k. biztos úrnak.

A hatalomnak azon teljességével bír, mely minden utasítást mellőzhetővé tesz.

Bár előbb történt volna ez, bár győzedelemre vezetett volna, mely egyedül képes a forradalmat és a végtelen nyomort megelőzni.

A bécsi eseményeket tele aggodalommal várja itt mindenki. Ez oldja meg a horvát és szerb kérdést.

Az igaz, hogy ha a francia beavatkozott Olasz ország ügyébe, ha a francia kövte Bécsben csakugyan útnak indul, némi hitelesen értesítetünk, azon esetben a bécsi kérdést ez oldotta meg.

Én kettőre figyelmeztetem k. biztos urat.

A sereg ellátása miatt sok panaszt hallunk. A tiszték éhségről panaszkodnak. Ezen, ha igaz, segíteni kell. Ha pénz nincs is néha, elesésnek lenni kell. Az állodaiom a kölcsönt vissza fogja adni, csak rendszeren nyugtatványoztassék. Különösen Török ellen sok jelentés jött ide, ha neon volna alkalmas, ön, k. biztos úr leteheti, és tehet mást helyette.

Hrabovszky sajnálja, hogy Önnel nem értekezhetett. A Hadügyminister Futakot el akarja hagyni. Ez esetben elveszhet Pétervárad, Hrabovszky véleménye szerint, következőleg azt feladni nem kellene.

Blomberg tisztjei nyilváníták hogy ők a határőrségbe, tehát Fejértemplomba nem lépnek. Eltávolításukat kérik. Ha nem lehet, Verseczet meg fogják védeni minden áron, de támadólag nem lépnek fel.

Itt a Perlaszi diadal rendkívül jól hatott. Neki bátorodtak mind.

Harmatja lett bágyadt lelkeknek. Úgy mondják, a Verbászi táborra is így hatott.

Ha Mészáros hadügyminister bírna vívni ki egy győzedelmet, (megmentene a forradalomtól.

Reménylem, az óta Ő a ház határozatát, levelemből, Sept. 5-ről olvasván, Eder vezérőrnagy kezében nincs a fővezérség. Inkább Bakonyi vegye ált. Ebben bíznak.

A szabadságra ment, mostanában ment tisztek helyei betöltendők.

A bécsi járat eredményéről sietve tudósítandom.

Összevonni a sereget, összefűzni, összeesketni, mint midőn egy társaság szövetkezik; magyarózó proclamatiót bocsátani közre, mely ha bánt néhányat de lelkesíti a sokaságot; szólni hozzájuk mindig, mindenütt, Önnek elragadó hangjával, — így be lehet venni Sz. Tamást, várakozással nem.

Budapest, Sept. 7. 1848.

Belügyminister

*Szemére s.k.*¹⁸²

¹⁸² Eredeti fogalmazvány: Országos Levéltár. 1848. évi belügy-minisztériumi elnöki iratok, 841. B .eln. szálni *Beöthy Ödön* (1796—1855) 1830-ban Bihar országgyűlési követe, az ellenzék egyik vezetője, 1848-ban bilhari főispán, kormánybiztos, 1849-ben bukaresti követ. *Török Ignác* (1795—1849 ofct. 6) mérnökkareztredes, 1848 ezept. komáromi parancsnok, 1849-ben táborndk. Vértanúhalált halt. *Bakonyi Sándor báró* (1805—1851) cs. kir. alezredes, majd honvédezredes.

168.

V. FERDINÁND ISTVÁN FŐHERCEG NÁDORNAK

(Szalay párizsi követi küldetése miatt rosszalását fejezi ki a magyar kormány hatásköréről. —

Kedves unokaöcsén, István főherceg!

Nagy megütközéssel vettem tudomásul, hogy magyar minisztériumom Szalay László személyében bátor volt saját meghatalmazottat „magyar követ“ címmel Franciaországba küldeni, hogy az az ottani központi hatóságokkal felvegye a diplomáciai érintkezést.

Miután a legutóbbi országgyűlésen hozott törvény világosan megszabja, hogy magyar királyságomnak a külföldön nincs más diplomáciai képvisellete, mint az összbirodalom követsége, ez a lépés nem egyeztethető össze összmonarehiám egységének a fogalmával, az tehát határozott rosszalásomat váltotta ki.

Megbízom ennél fogva Kedvességedet, hogy szólítsa fel magyar minisztériumomat, hogy hatáskörét ne lépje túl. Külügyminiszteremnek megparancsolom, hogy a frankfurti központi hatóságnak szabályosan hozza tudomására, hogy amint Szalay említett elismerését tekintsék semmisnek, úgy a jövőben is csak az ismerhető el diplomáciai ügyvivőnek, aki megbízólevelét külügyminiszteremtől kapja.

Schönbrunn, 1848 szept. 7-én.

*Ferdinánd.*¹⁸³

¹⁸³ Németnyelvű eredetije: Wien, Staatearchiv. Deutsche Acten. 1848. ev.

**FERENC KÁROLY FŐHERCEG
ISTVÁN FŐHERCEG NÁDORNAK**

— Nagyobb hatalommal való megbízásról, a diktatúra lehetőségéről. —

Legjobb Istvánom!

Lehetetlen neked csapatokat küldeni. A velünk közltekéből nem látunk arra elegendő okot, hogy kiterjedtebb hatósággal ruházzunk fél, niint ami megbízatásoddal törvényesen úgyis vele jár. A mostani ministerium lemondása még nem teszi szükségessé a diktatúra kényszerűségét; ha ez bekövetkeznék, akkor azt neked mindjárt jelenteni kell, ő felsége törvényes jogait akkor érvényesíteni fogja és egy másik minisztérium kinevezése céljából elrendeli majd azt, amit a helyzet megkíván. Tehát biztosan elvárjuk tőled, hogy ha felvetnék előtted a diktatúra kérdését, tudni fogod azt a kellő módon visszautasítani. Isten Veled legjobb Istvánom

őszintén szerető

*Ferencz Károly.*¹⁸⁴

¹⁸⁴ Eredeti német nyelven Alcsuton a főhercegi levéltárban. Közzölte Károlyi Árpád Batthyány Lajos főbenjáró pöre című munka 2. kötetében, 11—12. oldal.

170.

ISTVÁN FŐHERCEG NÁDOR V. FERDINÁNDHOZ

— Kossuth és Szemere miniszterségéről, Batthyány új kormányalakításáról, esetleges visszahívásáról. —

Felség!

A mai dátummal kelt levelem folytatásaképen értesítem Felségedet, hogy a kedélyek mostani izgalma s azon körülmény folytán, hogy Kossuth és Szemere, mint az országgyűlés által jogtalanul kirendelt miniszterek, minden eszközt megragadnak, hogy a két főváros nyugalmát veszélyeztessék, a csapatokat pedig rábírnák, hogy eslküjüket megszegjék s zászlajukat elhgyják, — pl. tegnap a Turszky-ezred nagy része és a gránátos ezred nagy része pártolt át a szabad csapatokhoz; — Batthyány gróf felajánlotta, hogy egyelőre vezeti a minisztériumot s ha Felséged őt kegyeskedne miniszterelnökké kinevezni, új minisztériumát Kossuth és Szemere nélkül alakítaná meg. — A dolgok ezen állása következtében, amikor főképen arról van szó, hogy a felkelés kitörését elkerüljük a két városban, — kénytelen voltam gr. Batthyányt a ministerium alakításával megbízni. Áthatva azon meggyőződéstől, hogy az országgyűlés mostani többségénél Kossuth káros behatását csakis Batthyány befolyása és energiája tudná megbénítani, arra kérem Felséges Uramat, hogy egy legfelsőbb kézirattal a volt minisztérium lemondását elfogadni és Batthyány grófot a leendő minisztérium

elnökségével megbízni kegyeskedjék akként, hogy minisztertársai megnevezése tekintetében tegeyen előterjesztést.

Kifejezetten meg kell jegyezni, hogy gróf Batthyány kijelentette, hogy csakis a következő feltételek mellett vállalja a miniszterséget:

1., Felsőges Uram kegyeskedjék báró Jellachich horvát bánnak — aki e hó 10-én két hadoszloppal fegyveresen már átlépte a határt — haladéktalanul megállási parancsot adni és megparancsolni, hogy miután a minisztérium — Horvátország főnehézsége — megbukott, várjon a békés megegyezésre, amelyre én írásban fel fogom szólítani, hogy így a polgárháborút elkerüljük.

2., Hogy miután Kossuth ténykedései következtében minden pénztár kiürült s a pénzszüke csak ötös és tízes címletű bankjegyek kibocsátása által szüntethető meg, ehhez pedig legfelsőbb engedély nélkül nem adhatom beleegyezésemet, — kegyeskedjék Felsőged legalább egy millió osztrák bankjegyet az itteni pénztintézetnek küldetni, mert ellenkező esetben, nem lehetne Kossuth tervét megakadályozni, mely szerint a bankjegyeket a kormány megerősítése nélkül hozza forgalomba.

Ha Felsőged ezt a kérést nem teljesíthetné, akkor Batthyány gróf kénytelen küldetéséről lemondani, Magyarország ez esetben kormány nélkül marad; épp azért, hogy ezt a szerencsétlenséget elkerülhessük, kérem kell Felsőgedet, hogy ebben az esetben más elnököt nevezzen ki a minisztérium alakítására. Jelen pillanatban ugyanis nem tudok olyan férfit megnevezni, aki az országgyűlés többségének bizalmát bírja, — legfeljebb báró Vay Miklós vállalná ezt a küldetést.

Most áttérve a magam állására: megvallom Felsőgednek, hogy nem tudom milyen magatartást tanúsítsak Jellachich báróval s az ő magyarországi betörésével szemben, miután Felsőgedtől nem kaptam semmiféle határozott utasítást, tehát nem tudom: mi legyen a teendőm abban az esetben, ha Felsőged báró Jellachich előnyomulását helyeselné s ha nem kegyeskedne őt megállásra kényszeríteni? Tekintettel árrá, hogy mint Magyarország Nádora esküt tettem ennek az országnak a sérthetlenségére, — nem nézhetem tótlonul az országba való betörést, — kérek tehát határozott utasítást, hogy távozzak-e és mikor s milyen magatartást tanúsítsak, — mert szilárd elhatározásom, hogy Felsőged parancsának, mint ímndig, úgy most is a legpontosabban alávetem magam. Kérem tehát, hogy főudvarmesteremet, Wenckheim bárót — ki soraimat átadja — addig tartani Bécsben, míg meg nem kapja a nekem szóló utasításokat, esetleg a Bécsbe való visszahívásomat.

Buda, 1848 szeptember 12-én.

István.¹⁸⁵

¹⁸⁵ BÁRÓ Wenckheim Béla (1811-1879) István nádor főudvarmestere, előbb Békésmegye főispánja, később 1867-ben belügy- s a király személye körüli miniszter, végül 1875-ben magyar miniszterelnök is volt. — A Levél nmetnyelvű eredetijét Károlyi Árpád közölte *Gróf Batthyány Lajos főbenjáró pöre* című munkája II. kötetében, 17—19. oldal.

BÁRÓ VAY MIKLÓS SZEMERE BERTALANNAK

— A katonai összeírások elhalasztásáról, a bujtogatásokról. —

A belügyi Minister úrnak.

Kérdést vagyok bátor az iránt tenni, váljon a fenforgó körülmények között nem kellene-e a katona öszeírásokat felfüggeszteni; — minden oldalról, még a magyar vidékekről is a lehető legaggasztóbb hírek jönnek 's ha valami nem történik a nép lecsillapítása tekintetéből, nem lesz erőm a legiszonyatosabb paraszt lázadást meggátolni; — a sorkatonaság szemlélatomást hidegül rendeleteim irányában, — az oláh határország folyvást hirdeti a kitörésre való szándékát, — ehhez akar csatlakozni a félbujtogatott folyvást lázongó 's csoportozó oláhság, mellynek papjai semmit nem tesznek lecsillapítására. — A mint minden felől írják a kitörés jelszava az lesz, ha a kormányzasi formákban történend valami változás; — még Udvarhely, Maros és Háromszék királybírái is azt jelentik, miszerint a nép királyunkat hiszi veszélyben 's a katona állítást is érdekei ellen használandó azért is általa gátolt eszköznek tekinti.

Minden órában új meg új rősz híreim érkeznek; — éppen most jelentetik, hogy Balázsfalvára ezerén gyűlnek minden felől a felfegyverkezett szászok 's Oláhok őszve, a' tordai legutolsó véres eseményt megboszulandók.

Igaz hazafi tisztelettel.

Kolozsvárit, Sept. 15-dikén 1848.

*B. Vay Miklós s. k.*¹⁸⁶

¹⁶⁶ Eredeti: Országos Levéltár. 1848. évi belügyminisztériumi elnöki iratok, 926. B. eln. szám.

GRÓF BATTHYÁNY LAJOS BÁRÓ VAY MIKLÓSNAK

— Honvédek összeírása, román mozgalom, Paget romániai küldetése, Berzenczey László kormánybiztos hatásköre. —

Báró Vay Miklós királyi biztos úrnak.

Folyó hó 2-ik, 7-ik és 8-ik napjáról a belügyminiszterhez intézett jelentésére következőkben adom válaszomat:

a) Miután a közelebb kiadott rendelet szerint azon honvéd sereg, a mire nézve az összeírás munkába vétetett — toborzás útján fog kiállítatni s erről a hatóságok elnökei már értesítvők: minden figyelem oda fordítandó, hogy a toborzás sikerét értetlenségből vagy rősz akaratból származott bujtogatások ne hátráltassák.

Ez által azonban még nem válik feleslegessé az előbb elrendelt őszveírás. Mert ha a kitűzendő idő alatt ki nem állíthatatnék a hatóságoként külön kivetett ujonczi illetőség, a még hátramaradt szám az összeírásban foglaltakból fog sorshúzás útján fedeztetni.

Érdekében áll tehát a hazának, hogy a kérdéses összeírás pontosan és minél nagyobb gyorsasággal mindenütt végrehajtva legyen,

S e tekintetben a feljelentett több hatóságokbeli mozgalmak és ellenszegülések után utasítatik királyi biztos úr, hogy a hol szelidebb eszközök nem használnak, az összeírás sükeresítésére nézve szigorúságot is alkalmaztasson, minden esetre figyelemben tartván, hogy ha az ellenszegülés tömegekben vagy községenként történik, a nagyobb keserűség eltávolíthatása óvatosságot parancsol.

b) Az oláh ezredeknél tapasztalt aggodalmas hangulat lecsillapítandó. Erre nézve nem lehet ugyan büntetlenség ígéréttel fellépni a jelentésben érdekelt azon egyének iránt, kik Szeged alól eltávoztak — hanem igenis adható általános biztosítás tulajdon tisztjeik közül a jó szándékokról ösmereteseeknek közvetítésével, — a felől, hogy a román nép igazságos kívánatai figyelembe vétetnek, s a közös haza védelmezésében szerzendő érdemeiket nem hagyandja a király és a nemzet méltó jutalom nélkül.

c) Lázítási vétek miatt befogott Lauriano iránt tenni szándékolt intézkedéseit helyben hagyom.

d) Oláhországban nem lévén a magyar érdekek vezetésére felhatalmazott állandó Consul, addig is míg ezen állomás rendszere^ síthetnék — királyi biztos úr belátására bízom a jelentésében említett Paget Jánosnak .speciális kiküldés és alkalmazott utasítás mellett, eléadódó szükség esetébeni alkalmazását, — továbbá e részbeli tudósítását mindenestre elvárván.

e) Berzenezey Iászló kiküldött biztos figyelmeztetendő lesz, hogy a toborzás és letelepítés ügyében tartandó közgyűlések más tárgyakra ki ne terjeszkedjenek, 's indulatok felingerlősevel járó, s különben is nem szükségelt tisztújítások (mint erre Marosszékbén már eset volt) mellőztessenek.

Kelt Badajjesten, September 15-én 1848.

Gróf Batthyány Lajos.¹⁸⁷

¹⁸⁷ Eredeti: Országos Levéltár, báró Vay Miklós kormánybiztosi iratok, 1092. szám. *Berzenezey László (1820—1884) a marossaélki ellenzék bajnoka, országgyűlési követ, kormánybiztos, a miagyar őshaza kutatója,*

173.

V. FERDINÁND ISTVÁN FŐHERCEG NÁDORNAK

— Országgyűlési kiküldetésekről, békeszeretetről, az összeütközés kikerülhetetlen voltáról, — felhívja, hogy tartsa magát távol az összeütközéstől. —

Kedves unokaöcsém, István főherceg!

September 16-iki levelében Kedvességed tudomásomra hozta azt a küldetést, melyet az országgyűlés határozata következtében egyesek magukra vállaltak és ez okból Veszprémbé mentek, — Kedvességed utasítást kér tehát a horvát bánal szemben tanúsítandó bánásmódja tekintetében. A veszélyek előérzetében, amelyek ebből a

bonyodalomból a királyságra háromolhatnak, én ismételen a békés megegyezést kerestem akkor még, amikor az összeütközés elkerülhető lett volna. Gondoskodásomat nem használták ki s így hiányzik egy határozott formális ismerete annak, amiről szó van s éppen, mert az hiányzik, nincs meg az alapja a kölcsönös megértésnek és annak a reménynek, hogy kedvező eredményt lehessen elérni. A dolgok ezen állásában meglepéssel tölt el Kedvességed lépése, mert abban a meggyőződésben vagyok, hogy azt a helyzetnek megfelelően azért tette, hogy újra megkíséreljem a békés megegyezést; ha ez azonban lehetetlennek bizonyulna, ne vegyen részt a tényleges összeütközésben, mert az nem volna összeegyeztethető császári hercegi mivoltával és megfosztaná azon lehetőségtől, hogy az adott körülmények között az országnak s az országgyűlésnek olyan szolgálatokat tegyen, amilyeneket az ország jóléte sürgősen megkövetel s amelyek egy aggasztó összeütközés esetén nem lennének megvalósíthatók, Kedvességed ott tartózkodását pedig veszélyessé tennék. *Schönbrunn, 1848 szept. 18-án.*

*Ferdinánd.*¹⁸⁸

¹⁸⁸ Német eredetiben közölte Károlyi Árpád: *Gróf Batthyány Lajos főbenjáró pöre*, II. kötet, 24—25. oldal.

174.

GRÓF BATTHYÁNY LAJOS BÁRÓ VAY MIKLÓSNAK

— Urban alezredes működése, kormánybiztosok kiküldése, általános fölkelés szervezése, Gyulafehérvár biztosítása. —

K. biztos b. Vay Miklós úrnak.

Folyó holnap 17-érül kővárvidéki főkapitány Teleky Sándor följelent és ebül és Urban alezredesnek ahoz zárt iratából nyilvánvaló az írt alezredesnek veszedelmes szándóka. ő gyűléseket tart, nyíltan kijelenti a ministerium iránti engedelmesség fölmondását, sőt végre már katonát is kezd szedni; szóval: önként látható, második Jellasics akar Erdélyben lenni. Nem ajánlhatom hát eléggé k. biztos úrnak, a nevezett alezredes elfogatása iránti parancsom minőlelőbbi teljesítését: óvatossággal, s zavar kiűthetése elleni biztosság felüli előleges gondoskodással intézkedvén.

Ennyire jutván az ottani dolgok; most közönséges rendszabályok már célra nem vezethetnek. Azért a közelebről kirendelt 4 biztosak, Zeyk Károly, Kemény Domokos, Bethlen János és Keller János mellé még kettőt, Mikó Mihály Csikszóki, és Gál Dani illyefalvi követek személyében kinevezvén, — ezeknek együtt már, a fölhiitt rendeletben kiirt azon általános teendőjökön kívül, mi a reactió működésének, és az unió fölbonntása elleni mozgalmaknak megghiúsítására vala intézve; még az is köteleességök lesz, hogy k. biztos úrtul, velők egyetértve teendő tervszeres de rögtöni elrendezés szerint, egy *általános fölkelést* hozzanak Erdélyben létre, önként érthető, hogy ez, erőltetve nem történhetik, mert hazánk

nemzeti létünk s alkotmányos önállóságunk ügye oltalmára, fegyvereket erőszakkal szedni ki, annyit tenne, mint fölfegyverezni ellenségeinket. Nem azt teszi ez, hogy köznép egészen kirekesztve legyen e felfegyverzésbűi; hanem azt, hogy csak a jó hangulatokrul ösmeretesek, és önkényt vállalkozók fegyvereztessenek föl; a székelység pedig, a nemesség, és városi polgárság, mint a kikben, legalább magyar nemzetiségünkhez ragaszkodás tekintetében, legnagyobb részint bízni tehet, — rábírássanak az oláhság általi kiirtatás megelőzése végett, minél többen eléállani. — Nem rendes fegyverviselés ez, hanem egy rendkívüli veszély elhárítására intézett lépése az önfenntartásnak; nincs itt helye elmélkedni sérelemről, arányról, jogról: az önföntartás iránti természeti ösztön itt a fő parancsoló. Tette most; midőn csak az menthet meg: később, a törvényes rendezés felüli elmélkedés; most af élekez kapkodva, halasztani a mulaszthatlan rendszabályokat, — halálos véték lenne.

Ugyanezért a székelyeknek, ha *nemzetőr* vagy bármi névcseremellett akarnak eléállani, mentén lehetne hagyni; de arra dolgozni, hogy

a) Az ezredek, melyek kész használhatók, föl ne oszoljanak, új rendezés vagy fegyelem-tágulás miatt.

b) A fegyverek száma, nemcsak ne kevesedjék, hanem lehetőségig fölszaporíttassék; mert hiszen legtöbb reménység a székelység fegyverében van Erdélyben.

Értekezzék egyébiránt k. biztos úr mindezek felül e hat kormány biztosokkal; de ismétlem, haladéktalanul lássanak cél- és okszerűen a teljesítéshez.

Fegyvert 5000 darabot (melyeket Bécsbül várok) 4—5 nap alatt indítok. Ami fegyver még van Gyula Fejérvárt vagy másutt, — azokkal is rendelkezék k. biztos úr.

Továbbá ugyané végre, amely költségek előlegesen és tüstént szükségesek, azokat az Erdélyben található akármelyféle köztárakbül letarthatja és e célra rendelheti k. biztos úr. Különbön haladéktalan tudósítását várom az ezen fölkelés által igényelt költségek némi előszámítása felül: hogy azokrul a nyomán további rendelést tehessek. Közelebbi diligence-on szállítatni fog Szebenbe 40—50 ezer forint, és azután rendesen folyni fognak a szállítások. Ha azonban k. biztos úr czélszerűbbnek látná ezutánra a pénzt nem Szebenbe hanem más valahová küldetni; efelül intézkedjék és tudósítson.

Megjegyzem ekörül még azt is, hogy ha az oláh határórség részére, ezen pénznek netalán valamely része kijárandó volna, és azon határórségnek hazánk érdeke elleni fordulása megakadályozására, e járandóság bétartóztatását ön célszerűnek ítélné, — min első tekintetre kételkedni alig is lehet; azt kiadatni ne engedje. A haza ellenségeit pénzel ellátni, nagy botorság lenne.

A fönnírtakbül önkényt érthető okbül azon rendeletemet, melyet folyó holnap 19-rül a *Mátyás-lovasok* Debrecenbe indítása felül adtam, vissza veszem. A dolgok ily helyzetében az oláhok mozgalmi zabolázására kell azokat is ottan használni.

Végre igen fontos szemügy az, hogy Gyula-Fehérván ily körülmények között biztos kezek közt legyen. Mire nézve az ottani várórség és tüzérség egy részét, máshova rendelve el, helyökbé székely katonákat és tüzéreket (minők nem kevés számmal, ha szinte nem teljesen begyakoroltak is, — találatnak közöttük) kell rögtön behelyezni. Egyébiránt, szükséges jelen körülmények közt, hogy Kolosvárra is, és a székely zászlóaljaikhoz is ágyúk vitessenek, mi iránt B. Puchner altábornagyhoz is mai napról rendelés ment; melynek másolatát iderekesztem.

A. Gyulafej érvári Parancsnok letette é az esküt? — ott minden esetre bízható egyénnek kell a parancsnokságot vinni; s tehát a mostani helyett — habár más cím alatt mozdíthatnák is el — ha nem teljesen bízható, nyomon mást kell rendelni.

Árulás örvénye és anarchia szörnye fenyegetik e hazát, a hon egységének erélyeli védeése, okos de gyors és hatályos intézkedések háríthatják csak el a közeledő veszélyt. Számítok Ön okos tapintatára szintügy mint elhatározottságára és ernyedetlen munkáságára.

Budapest, 1848 Sept. 21-én.

*G. Batthyány Lajos.*¹⁸⁹

Ministereelnök

¹⁸⁹ Eredeti: Országos levéltár, báró Vay Miklós kormánybiztosi iratok, 1213. szám. *Zeyk Károly* (1811—1885) az alsófehéri ellenzék buzgó tagja, országgyűlési képviselő, belügyi államtitkár. *Mikó Mihály* (1817—1881) csikmagyeá ellenzéki politikus, országgyűlési képviselő, 1867—1881-ig főispán. *Keller János* (t 1851) ügyvéd, 1848-ban ezékelyudvarhelyi országgyűlési képviselő. *Gál Dániel* (1811—1861) lévai ügyvéd, 1848—49-ig Illyefalva országgyűlési képviselője, 1861-ben ösiksзык főügyésze.

175.

GRÓF MIKÓ IMRE A BALAZSFALVAI GÖRÖGKATOLIKUS KÁPTALANNAK

— A román sérelmek és népgyűlésről, a katonai összeírásról, Mikás szabadonbocsátásáról. —

A Balázsfalvi székes egyházi káptalannak.

A Balázsfalván öszve csoportozott nép tömeg által ezen székes egyházi káptalanhoz intézett 's a káptalan jelen hó 16-ról költ fel irata mellett ide fel terjesztett két levél következendőket tartalmazván, hogy t. i. A királyi Kormány széknél eszközöletnék ki, miszerint az oláhokra állítólag igen nyomatólag nehezedett új oncz sorozás hagyassók félbe, a politicalai bünökért letartóztatott foglyok. bocsátassanak szabadon, 's leg feljebb 7 napi idő köz alatt engedtéssék meg egy oláh nemzeti gyűlés tartása, hogy halhassa a nép a múlt pünköst hava 15-én tartott gyűlésből küldött követek által Ö Felségétől Inspruckba nyert választ, az ország gyűlés folyamatyát, az

Oláh comite működését, és tanácskozhassék kért jogainak sikeresíthetőségéről; ezekre nézve az eredeti kérelem levél vissza küldése mellett válasz képpen vissza iratik a tisztt, káptalannak, miszerint a káptalan leg előbb is az öszve csoportozott néppel megértetni igyekezék, miként érintett két levelében felhozott azon körülmény hogy a magyarok kényszerítenék az oláhokat fiaikat katonának adni — míglen Erdélyből egy 60.000 ezer böi álló szám ki fog telni, igazságon nem alapul; ugyan is mint a magyar ministerium, mint a kir. Kormány szék e tárgy iránti Rendeleteiből láthatólag, midőn az összeírás meg rendeltetett, nem az parancsoltatt, hogy az ifiak rögtön újonczoknak állíttassanak, hanem tsak hogy a katonának valók ösze íratván, meg lehessen tudni szükség s az ez iránt alkotott törvény szentesítése esetére mint egy hány katonaságra alkalmas ifiura lehessen számítani? továbbá a' sem áll, hogy tsupán az oláhokra lett volna alkalmazva azon rendelet és tsupán Erdélyből 60.000 újoncz állíttatni rendeltetett volna mert az öszve írás nem tsak oláhokra hanem külömbség nélkül minden nemzetbeli ifiakra, és pedig az azon osztályra nézve is volt rendelve, kik ez előtt az ily nemű terhek viselésétől mentesítve voltak; ennélfogva e részben kijelölten az oláhokon sérelem nem esett, tsak ugyan tudassa a káptalan vélek, hogy a kir. Kormány Szék folyó hó 16-ról 10.759 sz. alatt ki bocsátott rendeleténél fogva minden törvényhatóságoknak meg hagyta, hogy a katona képes ifiak öszve írását ez úttal a hol még eddig meg nem történt volna, függeszék fel és így keresőket előre megszüntetőleg intézkedett a kir. kormány szók. Továbbá meghagyatik a tisztt Káptalannak, hogy az oláh népnek Balázsfalvára ily rendetlenül történt nagy számmali öszve csoportozásának helytelenségit magyarázza meg, tudtára adván, miként a kir. Kormány Szók ezen öszve jövetelt rosszalja 's tösténti széljel oszlását parantsolja; és nem kételkedik, hogy ha a káptalan eréljesen fel lépik a nemzetebeli népnek felfogásához képesti fel fejtésére, a jelen idő körülményeinek az intéseire hajlanék 's békésen széljel oszlani nem fog késni; egy új, a két levélben említett módon czéltzott öszve hívása az oláh népnek a kedélyek ily ingerült állapotában kedvetlen kitörésekre szolgálthatván alkalmat, annál is inkább meg engedhető nem lévén, 'mivel külömben is az ennek okául fel hozott királyi válasz ki hirdetése Schaguna püspök által e-gyházilag máivégre hajatott. A pólitica foglyok eleresztését illetőleg nyilvánítatik a káptalannak: miként az igazság ügy minister úr az Erdélyben bé fogott még ne talán bé fogandó csend zavaró lázzítók és lázadók elítélésére a Törvényes Királyi Táblánál egy külön Ítéző osztály felállítását aként rendelvén el, hogy az az említett perek vég elítéléséig folyton működjök és pert húzó fogásoknak helyt nem adván, az ügyek siettetésére különös figyelmet fordíttson 's ezen Kir. Táblai külön osztály működése iránt a kir. Kormánysszék maga intézkedéseit már megtévén: eddig is míg ezen külön bíróság megbízatásában eljárand, mind a két levélben említett Mikás Ferencz, mind a letartóztatva lévő oláh papok, s más Illyés büntettekért togyva lévő egyénely biztos kezességem el bocsáttatása iránt a rendeletek az illető hatóságokhoz innen mái napról egy úttal meg

tétetnek; meg jegyettetvén Mikásra nézve, miként az ő kezességén leendő el bocsáttatása iránt már ez előtt jóval meg volt téve a rendelkezés, de ő kezest állítani vonakodván, csak magának tulajdoníthatta, hogy még jelenleg is fogságban ül.

*Gróf Mikó Imre & k.
Bertleff Mihály s. k.¹⁹⁰
titkár.*

¹⁹⁰ Másolat: Országos Levéltár, báró Vay Miklós kormánybiztosi iratok, 1043. szám,

176.

V. FERDINÁND ISTVÁN FŐHERCEGNEK

— Batthyány újabb kormányalakításáról, a horvát kívánságok kielégítése, horvát-magyar ellentét, br. Vay megbízatása. —

Kedves Unokaöcsém, István főherceg!

Válaszolva a gr. Batthyány által Kedvességedhez intézett beadványra, amelyben ismerteti szándékát az egyes miniszteri tárcák betöltésére vonatkozólag, a ministerium végleges megalakulásához pedig azt a feltételt fűzi, hogy a horvát bán részére feltétlen és határozott visszautasítás adassék, hogy az vonuljon vissza a horvát határra, Kedvességednek válaszolok s egyúttal megbízom, hogy e választomat hozza gr. Batthyáynak tudomására.

Ha a horvát mozgalomnak kizárólag az volna a jellege, amelyet Batthyány gróf s az általa javaslatbahozott személyek tulajdonítanak annak, akkor a fentemlített kikötés elfogadása megérdemelné a teljes figyelmet. E mozgalomnak sajátossága azonban éppen az, hogy egy parancsoló tekintélytől és annak határozott előírásaitól van feltételezve az, amelynek haszna és hatásossága Magyarország és mellékországai részére azoktól a magyar részről előterjesztett ajánlatoktól függ, amelyek a horvát-szlavón igények kielégítésére alkalmasak.

Amikor a magyar korona jogait az új magyar törvények folytán a mellékországokra és a katonai határőrvidékre kiterjesztettem, úgy véltem, hogy eleget tettem azon országrész lakossága igényeinek, miután nem lehetett szándékomban éppen azoktól vonni meg a jogokat, melyeket más országom lakóinak megadtam. És amikor az új rendelkezések ott ellenszegülést váltottak ki, amelyet magyar minisztereim egy pártos kisebbség üzelmeinek tudtak be, az általuk indítványozott szigor minden eszközét igénybe vettem, amelyek azok legyőzésére feltétlenül elegendők lettek; volna.

Azonban egyre világosabban mutatkozott, hogy mindez egy hűséges és odaadó nemzet kívánságai voltak. Mozgalom indult meg, amelynek helyes megítélése és méltánylása magyar részről úgy látszik azért hiúsult meg, mert nem vették észre, hogy abban az országban a katonai szellem s a külső fegyelem szokássá vált anélkül, hogy az a nemzeti létet s a jogokat elmosná, a határőrvidékiekben csupán egy minden parancsot vakon követő katonát látott és

semmiképen sem akarta számításba venni azok nemzeti érzelmét, aminek pedig ott még nagyobb a jelentősége, mint a katonai (szellemnek).

Ettől a meggyőződéstől áthatva ismételten egyengettem a pacifikáció útját, hogy megóvjam a koronát attól a szemrehányástól, hogy elmulasztotta volna a polgárháború kitörésének megakadályozását és hogyha az mégis kitörne, akkor biztosítsa a tekintélyének megfelelő egyetlen lehetőséget, vagyis azt, hogy kiegyenlítsen s közvetítsen.

Ha a Bánt a horvát határon belüli visszavonulásra utasítanák anélkül, hogy a horvát-szlavón nemzet és a katonai határőrvidék követeléseinek és kívánságainak kérdését érintenék, megfosztanák a mozgalmat a fékentartó és mérséklő vezetőtől s a bizonyos határok közé szorító katonai fegyelemtől, de nem fejeznék be azt semmi esetre se, — mint ahogyan azt a csajkás ütegnél, a bánáti és pétervárad határnál történt szomorú példa eléggé bizonyítja.

Ilyen körülmények között szolgáljon magyar részről alapelvül, hogy a kívánt eredmény előfeltétele a horvát-szlavón követelések pontos megállapítása. Kötelességem nyíltan szembeszállni azzal a téves felfogással, mintha a fentemlített ellentéteket másképpen is el lehetne simítani, mint a fennálló körülmények s a kölcsönös engedékenység helyes értékelésével.

Miután ez az út lehetetlenné teszi, hogy a gróf Batthyány határozott kívánságai teljesüljenek — amitől további miniszterségét függővé tette, kénytelen vagyok Kedvességedet megbízni, hogy az előbbi levelében említett br. Vay Miklóst az új minisztérium alakítására szólítsa fel annál is inkább, mert a viszonyok megkívánják a magyar minisztérium mielőbbi megalakítását.

Schönbrunn, 1848 septe. 27-én.

*Ferdinánd.*¹⁹¹

¹⁹¹ Német eredeti: Wien, Staatsarchiv. Kabinet-Archiv. Separatprotokoll.

177.

ISTVÁN FŐHERCEG NÁDOR GRÓF BATHYÁNY LAJOSNAK:

— Az esti beszélgetésükről, helyzete lehetetlenségéről, lemondásáról s annak nyilvánosságra hozataláról. —

Kedves Miniszterelnök Uram!

Távozása után tegnap éjjel megbeszélésünket még egyszer jól átgondoltam s nem tagadhatom, hogy két pont miatt meglehetősen töprengésem volt. Mindenekelőtt meg vagyok győződve, hogy a császár Ő felsége visszautasító válasza esetén nagyon kínos helyzetbe (kerülnék, úgyszólván kétszínű politikával kellene vádolni uralkodómat, amit mint a császári ház tagja, sehogysen tehetnék meg, mert annak a parancsnak, hogy semmiféle összeütközésben ne vegyek részt, még ha állásomat, híremet és a bizalmat, melyet az ország eddig velem szemben tanúsított, fel is kellene áldoznom, fel-

tétlenül eleget teszek. Továbbá segítsége nem nyújt nekem semmiféle biztosítékot az alsóház részéről történő gyanúsításokkal szemben a csapatoktól való távozásom tekintetében, az ellen nem lehet mást szembeállítani, mint hogy lemondok a nádori méltóságról. Ezért Méltóságodnak ide mellékelve küldök egy hivatalos iratot azzal a kéréssel, hogy ha Bécsbe távozásomat féctsínűségnek magyaráznák, adja *úri becsületszavát*, hogy azt a Háznak azonnal elő fogja terjeszteni, — ellenkező esetben hajlandó vagyok a rossz benyomást, melyet ennek híre a; hadseregben úgy, mint a két városra gyakorolna, elkerülni a levél egyelőre való elhallgatásával, amennyiben Bécsbe igyekszem a minisztérium (kinevezése) jóváhagyásáért és Ő felsége határozott kijelentéséért Jellachich tekintetében, kedvező esetben aztán jó hírekkel vissza fogok jönni, de ha az nem sikerülne, mégsem marad más hátra, mint lemondásomat írásban benyújtani az országgyűlésnek s annak elfogadását ő Felségétől kérni. Ha abba a helyzetbe kerülne kedves Grófom, hogy lemondásomat kell bejelentenie, akkor kérem azt Fehérváron, vagy ahol a csapatok lesznek, kihirdetni Bécsbe utazásom okával, a minisztérium alakulásával és a Jellachich elleni közbelépéssel együtt.

Ismétlem élőszóval már mondott kívánságomat Moga tábornok Pestre hívása tekintetében, ahol most szükség lesz rá. Megemlítem még, mint ahogy már tegnap mondtam, hogy este 9-kor Alcsutra utazom.

Nagyon szeretném ha választát, főként lemondásom bejelentése tekintetében, mindjárt megkapnám Stoffer udvari tanácsos útján. Ha nem lehetne, akkor levelét hivatalom Alcsutra fogja továbbítani, ahol ezért estig maradok.

Fogadja kedves miniszterelnök uram kitűnő tiszteletemet
készséges híve

*István főherceg.*¹⁹²

¹⁹² Közölte németül Károlyi Árpád többször idézett munkájában. II. 31—32. oldal. *Moga János* (1785—1861) badnagykorában a napóleoni háborúban kiténtette magát, 1842-ben vezérőrnagy, 1848-ban altábornagy, a magyar sereg vezére, ezért 1849-től fogságot szenved.

178.

WARGA ISTVÁN KOSSUTH LAJOSNAK

— Bécsi jelentés a forradalom szükségleteiről, Jellachich küldetéséről, német hírekről. —

Bécs, 1848 Sept. 25-én estve.

Az udvarnál egy királyi rendelet van pöröly alatt, s ha ma nem, tehát holnap kikerül alóla — a hír több mint valószínű. E rendeletnél fogva Jellachich Magyarország polgári és katonai kormányzó-jává neveztetik, — az országgyűlés pedig eloszlatatik. A ki Jellachich parancsának nem engedelmeskedik, rebellisnek declaráltatik.

Ferencz Károly főherczeg Pulszkynak ma világosan megmondta, hogy Jellachich rendet és csendet csinálni küldetett Magyarországba.

A nádor hivataláról lemond. Ma még el nem fogadtatott lemondása. Holnap aligha meg nem lesz minden.

Most hát Ön a haza jobbjával a veszély perczében tegyen meg mindent, mi csak szükséges.

a) Az ország pénzét (arany és ezüstöt) kellőleg biztos helyre kell elrejtteni.

b) A bankógyárt vagy elszállítani láb alól vagy vele másképezőlszerűen intézkedni.

c) Gondoskodni a lehetőségekről is, mert itt azt mondják és hihető is, hogy Ossegovich, Kiümer, Ürmónyi József, Szőgyényi, Senyney s többek azonnal Jellachich szolgálatában a kormányt megragadják. Pest városában Kollert, Szekrényessit, Kacskoviesot, Holovichtot és Szászt jelölik illy éknek, Sapienti sat!

A nádor vissza többé nem megy.

Pulszky mai levele Batthyányhoz Ferencz Károly audientiáját viszi hírül.

Ön és hívei távozzanak a zsványok elől. Pesten sok a gazember. Elárulják önöket s önökben a hazát végképen. Valami Zseriáf és Bittér Adolf nevű prókátorok a ráczok kémei és Jellachiché. A zsidók között is vannak embereik. Kunwalderókról is rosszat hallani itt, Kanitz és Schulhof nevűekről is.

Ön az istenért őrizze életét!

Rákóczy és Veres Tóni talpon legyenek! és még egy pár hű ember!

Isten áldja önöket a haza e vész pillanatiban is, de mindig is számoljanak a hú

W-ra.

Bécs maholnap ostromállapotba lesz helyezve. A környéken több mint 32.000 katona van.

Tegnap óta a kaszárnyákban ívek keringenek mellyre a régi állapot vissza állítására ki-ki aláírja magát, még a közlegénység is.

Windischgraetz a vidéken lappang.

Az itteni tüzérkaszárnyában a katonaság naponként a barrica-ddk bevételében gyakorolja magát. Még titkot se csinálnak belőle.

Berlinben ma volt a megpróbálkozás, a szabadság kétségkívül elnyomatott.

Frankfurtból ma már megnyugtatóbb hírek jöttek, hogy a nép Mainz és főleg Drezda környékén fellázadt.

Az osztrák nép tunya — e nem mozdul. A bécsi nemzetőrség pedig sárga fekete — teljesen depravált.

Török genie alezredes holnapután indul innen Komáromba. Latour rendeletéből. Bízhatni-e benne?

Bizonyos, hogy Latour commandója alatt áll Jellachich — ez tény.

A pionírok ma csakugyan Grätzbe elmentek. A Soproniak úgy hallik a camarilla érdekében nyertek meg, s Jellachich számára összpontosítják az erőket.

Itten mennyi sírásója van annak a szegény hazának!

No hiszen mit az a marha törvénytörés és gyáva loyaltás mellőzött, majd eszközül veszi Jellachich a kötelet és guillotint, s boldogul vele!

Szegény hazám!¹⁹³

¹⁹³ Eredeti: Országos Levéltár, Vörös Antal gyűjteménye, 1440. sz. *Ossegovich Metéli* (1814—1850) államtanácsos, 1859-ben osztrák báró. *Szógyén Marich László* (1806—1893) nádori ítélőmester, 1844-ben udv. kancellári referens, 1848-ban udv. kancellár, 1849-ben a birodalmi tanács tagja, 1860-ban udv. alkancellár, főispán, főrendiház alelnöke, országbíró. *Semmyey Pál* (1822—1888) Zemplén tiszteletbeli alispánja, majd helytartótanácsi titkár, országgyűlési követ, 1865—67-ig tárnokmester, a főrendiház elnöke. *Székrenyesy Endre* ügyvéd, jogi és szépirodalmi író, Pest városi tanácsos. *Kacsokovics Lajos* (1806—1891) ügyvéd, kir. ügyigazgatósági ügyész, a Magy. Tud. Akadémia tagja, 1848—49-ig és 1865—68-ig országgyűlési képviselő. *Hoiovich Boldizsár* ügyvéd, író, Pest városi tanácsos. *Rákóczy János* (1821—1878) ügyvéd, Pestmegye aljegyzője 1848-ban pénzügyi min. titkár, majd kormánybiztos, országgyűlési képvis. *Vörös Antal* Kossuth levéltárosa.

179.

ISTVÁN FŐHERCEG NÁDOR GRÓF BATHYÁNY LAJOSNAK

— A Jellachich elleni táborba meneteléről, a béke meghiúsulásáról, az uralkodó nyilatkozatáról, a polgárháború lehetőségéről, lemondásáról. —

(Hivatalos levél.)

Miniszterelnök Úr!

Folyó hó 16-án oda hagytam Budát, engedvén a képviselőház hozzám intézett azon felhívásának, hogy személyesen menjek el táborukba; tettem ezt, mint Ön előtt tudva van, némely feltételek alatt, remélve, hogy békés kiegyenlítés a Horvátországból berontó hadsereggel véget vethet azon vésznek, mely most Magyarországra nehezedik s fellépésem által békét érend el & hon; egyszersmind nyilván kifejezvé: hogy ha családi viszonyok állásomat lehetetlenné tennék, én azt feláldozni annál inkább el vagyok határozva, mint-hogy ily esetben itt maradásom által többet árthatnék, mint használnék hazámnak.

Feltételeim közt fő helyet foglalt az elégséges fegyveres erő, mert ki bókét akar, annak harcra készen kell lennie. Mit e részben találtam, várakozásomnak meg nem felelt s részben tán ennek is tulajdonítható, hogy ismételve tett kísérletek báró Jellachicsal kiegyenlítéshez juthatni, sikert nem értek. Mindamellet amit seregünkre nézve rögtönözve megtehettem, megtettem. Ebbeli fellépésemet s eljárásomat Ő Felségének kötelességem szerint feljelentvén, erre Urunk Királyunktól a békés kiegyenlítést illető kísérlet jóváhagyását, de egyszersmind állásomra, mint főherezeg, utaltatván, azon meghatározott meghagyást vettem, hogy személyesen minden tettleges összeütközéstől távol maradjak.

Vérző szívvel, de kötelességem érzetével teljesíteni ezen legfelsőbb intést és sietek Bécsbe, hol Urunk Királyunknál kérelmem által kieszközölni törekszem, hogy ezen irtózatos polgár háborúnak tüstónti megszüntetésére királyi hatalomszavát vetné közbe. Ha ezen kérelmemnek sikere nem lenne s nem volnék képes a béke olajágát a honnak meghozni: miután más részről az ország seregeit személyesen nem vezethetném s így törvényes kötelességemnek, mint Nádor tökéletesen meg nem felelhetnék, kényszerülve látnám miagas hivatalomat, melyet alig 12 hónapja viselők, az ország kezébe letenni s egyúttal Uram Királyom részéről is lemondásom kegyes elfogadását kérné. A szerencsétlen viszonyok különben is lehetlenné tennék, hogy az országnak, melyet nemzet s király rám bízott, akként állják élén, mint kellene.

(A továbbiadban írja, hogy a tábornok csak akkor hagyja el, mikor a szükséges megrendeléseket megtette úgy a sereg összehívása, mint a felszerelés tárgyában.)

Legyen szintűgy meggyőződve miniszterelnök úr, hogy Bécsben, ha nem is mint Nádor, de mint István főherceg, minden törekvésem oda leend irányozva, hogy Urunk Királyunkat az ország szomorú helyzetéről meggyőzzem s így tán a tróntul nyerendő segély által hazámnak végső szolgálatot tehessek.

Budán, szeptember 23-kán 1848.

*István nádor
K. helytartód*

194 Több helyütt megjelent nyomtatásban. Másolata Szemere iratmásolatai között a Magyar Nemzeti Múzeumban. 1848—49. törzsanyag. Egy része — az utolsó előtti passzus — sajnos — hiányos.

180.

WARGA ISTVÁN KOSSUTH LAJOSNAK

— Kremsieri készülődés, Stur Lajos, gróf Latour hadügyminiszter névsort készít a bűnösökről. —

Kremzirbe ágyúk is mennek Brünnből, és a készüllet nem csekély, — fő agitátorok között van egy képviselője is az osztrák országgyűlésnek. Hawliczek. — Mondják, hogy Ljubomérszky is részes.

A kremzíriek Sturral egyenes összeköttetésben állnak. A beütés Magyar Bród táján szándékolatik.

Latour tegnap a Pestről elutasított porosz ezredbeli tisztnek azt mondta, hogy helyesen tették, amit tettek. üléses Ráubervolk werden wir schon züchtigen. In kurzer Zeit ist es alles in Ordnung, seyen Sie nur ruhig meine Herrn, und rechnen Sie auf Erkenntlichkeiten.*

A glogniczi vasút folyvást szállít ágyút és municiót Jellasics számára.

*Ezt a rablónépet megfenyítjük. Rövid időn belül minden rendbe Jon, legyenek nyugodtak uraim, számítsanak a hálára.

A pionírok ma már el mentek a hidakkal, ágyúkat is vittek. A késelem meg öl bennünket. Hát nincs az ellen a csorda ellen erő! Még ez a czudar István árul el csak igazán.

Domokos spion ismét itt van, akasztófára való módon gyalazza a magyart! Jól van, jól. Ha Hajnik is Vukovich is gyáva, volt; majd hiszen leszámolunk.

A lajstrom aztán készen álljon! Én már készítem és hiszem az istent nem siker nélkül.

Jellasics Latourral szakadatlan összeköttetésben áll. Az szivárgott át, hogy Tolnánál szállítandja a serege részét át, s hogy a balparton hozzá hajlandó népre számít.

A felvidéki pánszláv mozgalmak iránt jó kutatásokat tehetne. Eszterházy uradalmának a bicseinök ügyésze katona, Trenchén vidékén. Jó becsületes magyar embernek ismertem. Az-e még! Uram! hiszen még az isten is megváltozott!

Isten áldja kegyedet! de az a változhatatlan isten, ki a jóknak istene!¹⁹⁵

¹⁹⁵ Eredeti: Vörös Antal gyűjteményében, 1439. szám. (Varga s. k. írása.) *Hawliczek Károly* (1821—1856) cseh író és publicista, a oseh-tót egyöög első propagálója. *Latour Tivadar* gróf (1780—1848) jeles osztrák háta, a bécsi mérnökkari főhivatal elnökének János főhercegnek helyettese, tábornagy, 1848-ban hadügyminiszter.

181.

BÁRÓ VAY MIKLÓS GRÓF BATTHYÁNY LAJOSNAK

— Román sérelmek, a kormánybiztosok távozása, Berzenczeyt nem támogatja. —

A minister elnök úrnak.

Több rendű meghagyásaira miniszerelnök úrnak sietek ezenel válaszolni.

Mindenek előtt örömmel jelenthetem, hogy a balásfalvi népgyűlés egészen eloszlott, 's pedig anélkül, hogy akár helyben, akár útközben, akár a haza tértek által hon faluikban, bármelly kihágás is követtetett volna el.

Leosillapítá a népet az újoncz állítástóli félelem megszűntén, néhány elfogott személy kezességre, lett kibocsátásán és egyesek méltó panaszai azonnali orvoslásán kívül a béli ígéretem, miszerint megkérendem minister elnök urat a román nép további békés és csendes magaviselete feltétele alatt, egy a lázítókra nézve kiadandó általános amnestia kibocsátására.

Kérik továbbá a balásfalvi consistorium útján azt is, miszerént azon alkalmakkal, midőn jövőben nagyobb nyomozások tételnek a hatóságok által románok ellen, ilyenek is alkalmaztassanak a vizsgáló bizottmányokhoz, 's szükségtelenül és kelleténél nagyobb számmal ne vitessenek költséges katonai executiók nyakokra, — a mint hogy mind ez eránt, rendiben látom haladéktalanul intézkedni; — fő kívánságukat azomban, melly egy tíz nap múlva újból egybe gyűlendő szabad ég alatti oláh népgyűlés engedelmem melletti meg-

tarthatását tárgyalta, illy modorban állhatatosan megtagadóm, s. e'-beli, a consistoriumnak megírt tilalmamat szóval is személyesen nyilvánítanám a roppant számmal egybe sereglett, de mind a mellett is egész csendben maradt, eloszlan azomban nem akart nép előtt; — meg kísértem még azt is, miszerént reményt nyújtók. — a nép azonnali eloslása esetére — egy rendszeres, esperestségi küldöttekből alakítandó gyűlésnek November 1-ső napján K. Fejérvárt fedél alatti megtartására, — mit ez azonban el nem fogadott, 's általam megtagadott a béli kérésének Eő Felsege elébe leendő vitelére a consistoriumot kérte meg.

Hogy ezen népgyűlés egybeköttetésben volt az oláh végezedékbeli mozgalmakkal, kétséget nem szenved, s ezért Urbán alezredes minden lépteit is folyvást figyelemmel kísértem; — ő e pillanatban s általában azóta, hogy Eő Felsege minister elnök urat megerősíté magató tisztjében, elcsendesedett; — az erányában kormányzókéleg tett intézkedések felől, annak elnöke részéről, értesítve van minister elnök úr, 's én a reám bízott fontos lépésre bevárom a kedvező, sikert ígérő, alkalmas időpontot, felhasználván addig is fékezésre Mihályi Gábor úrral egyetörtőleg a kijelelt módokat.

A mellém rendelt többi biztosok is megérkezének; — első tanácskozmányunkat a honvéd erő kiállítására nézve még tegnap megtartónk, 's annak eredményét minister elnök úrnak szerenesés lesznek jóváhagyás végett felterjeszteni; — már ma útnak indultak székelyföldre Keller és Mikó. Gál Dániel Hunyad megyében van, s marad, — Zeyk József Aranyos székbe küldetett, Kemény Domokos Szebenbe; — de ha lő fegyverek nem érkeznek nagy eredményt nem fognak honvédi tekintetben felmutathatni; — nekem 2000 lánésám régen van már Háromszékben, de a székelyek puskát követeltek 's kérnék most is; — a mit 's a mennyit lehet, majd öszve szerzek még a kiadott utasítások nyomán, de újból is esedezem legalább a meg ígért 5000 darabnak a szükségelt pénzzel együtti, 's pedig mind kettőnek ide Kolozsvárra leendő küldéséért.

Berzenczey László úr jelenti, hogy előbbi megbízásán kívül a fenntebb említett célra is újból ki van biztosul nevezve; — ötöt, s a véle némi kis Öszveütközésbe jött gr. Mikes Kelemen urat illetőleg czólszerű lenne tudnom, hogy valyon ez utolsó csak egy zászló alj őrnagyává, vagy az öszves, innen a királyhágón alakítandó Mátyás lovas sereg parancsnokává neveztetett é ki; — egy illy ennek kineveztetőségét elkerülhetetlenné teszi a csapat naponkénti szaporodása 's a legénység már számtalan, egészen egy juhász, tanya kirablásáig fajult kihágásai; — a tisztek reám bízott kinevezését is csak ezzel egyetértőleg vélném biztosan eszközölhetni; — a mint hogy az ágyukat is, az egész sereg organisatiója előtt, ha csak határozottan nem rendeli minister elnök úr, kezébe annak, bár mint sürgesse is Berzenczey László úr, nem adom.

Átalábatí kénytelen vagyok kijelenteni, s azt hiszem nem fogok fère értetni minister elnök úr által, ha őszintén megvallom, miszerint lehetlen lévén hogy ennyi különféle egyéniségű 's részben nézeteimtől eltérő segédek, működéseimre közvetve 's közvetlenül nagy befolyást ne gyakoroljanak, jövőre a dolgok kifejlésére 's a bekövet-

kezhetőkre nézve a felelősséget nem vehetem olly mértékben magamra, mint ez eddig elé nyugodt lélekkel viselem.

A Paget oláhországban küldetését gátolja súlyos betegsége; — Bukarestből is folyvást veszem a tudósításokat; ezekkel azomban mint minister elnök úr által külömben is esmertekkel — nem terhelöm.

Kolosvártt, Sept. 30-dikán 1848.

B. Vay Miklós s. k.¹⁹⁶

¹⁹⁶ Eredeti a wieni Hof- und Staatsarchivban, ungarische Acten, 133. Pz. szám. *Mikes Kelemen gr.* (t 1849 jan. 21.) a homvéd lovasság: főparancsnoka.

182.

BÁRÓ VAY MIKLÓS GRÓF BATTHYÁNY LAJOSNAK

— A katonaállításról értekezlet volt, fegyverek beszédése. —

Kolosvárt Sept. 30-kán 1848.

Ministerelnök Gróf Batthyány Lajos úrnak

A Ministerelnök úr rendelete nyomán folyó hó 29-én tanácskoznányba összehittam a leküldött kormány biztosokat; a mely tanácskormány jegyzőkönyvét idemellékelve közlöm. A megyékben, hol csaknem az egész népesség oláhságból áll, úgy fel vannak a katona állítás megkísértése által a kedélyek izgatva, hogy azokban toborzásnál egyebet elpróbálni tanácsosnak nem találtuk; melynél fogva ikérem a Ministerelnök urat, méltóztassék a tanácskozmány 1-ső pont alatt nyilvánított véleménye szerint további toborzásra felhatalmazást adni. Ellenben a székely földön igen szép hadi erő kiállításához van reményünk, csak fegyver és szükséges készületek, u. m. patrónásők, szuronytartók, csákók legyenek; ha ezek hiányoznak, bajosan lehet csak valami erőt is összegyűjteni. Melynél fogva a ministerelnök úr azon rendelete, melyben fegyverek hiányában lándzsáknak és kiegyenesített kaszáknak készítését, s a fegyvereknek az egyesektől beszédését rendeli, igen lehangolólag hatott a még együtt levő biztosok kedélyére, mivel abból azt következtették, hogy Pestről fegyvert nem igen remélhetünk. A mi az elsőt illeti, oly törvényhatóságokban, hol oláhok is vannak, ilyenmű fegyverek kiosztása a magyarok közt csak ingerelné az oláh ajkuakat, kiknek ilyenmű fegyverek készítése mint könnyen közvesélyt előidézhető, keményen, tiltatik; Székely földön pedig, hol ez a körülmény nem fordulván elő, leginkább lehetne azokat használni, a nép — hihetősen, mivel mint szélbeli katona tapasztalásból ismeri a lőfegyvert s csak azt tartja igazi fegyvernek — el van fogulva az ilyenmű fegyverek ellen. Háromszék számára 2000 lándzsát már ez előtt több héttel készítettem, de senki sem akarja elvenni, s ott hevernek használatlanul.

A fegyvereknek egyesektől való beszédését el fogom próbálni; de igen nagy eredményt ettől sem várhatók, mivel több fegyvere kevés embernek van, s egyetlen fegyverét senkitől elvenni nem

lehet. Kérem annak okáért a Ministerelnök urat, méltóztassék minél több fegyvert, legalább mindenesetre azon 5000-et, mely ígérve volt s melyre a törvényhatóságok számítanak is, és hozzá tartozó készületeket ú. m. szuronytartót, patrónást és csákót küldeni le.

Végre az itteni törvényhatóságok domesticája a közpénztárba levén beleolvadva, abban pedig csak annyi fölösleg sem lévén, hogy a munkálkodáshoz hozzá lehessen fogni, addig is míg előleges számvetést küldhetnek, 40—50 ezer ezüst forintot ígérete szerint kegyeskedjük kezemhez küldeni. Csak kérésem teljesítése biztosíthatja a sikert.

B. Vay Miklós.¹⁹⁷

¹⁹⁷ Eredeti: Wien, Staatsarchiv. Ungar. Aoten. 133. Pz. szám.

183.

A MINISTERIUM RENDELETE

— Báró Kemény Zsigmond küldetése a dunántúli táborba. —

Ministeri Rendelet.

Melly mellett B. Kemény Zsigmond urat ezennel a Jelaohich ellenében álló táborba mint kormánybiztost oly utasítással küldöm ki, hogy az eseményeket figyelemmel kísérvén; azok felül k. biztos Csány László úrtól is értesítést vévén, — 12 órától 12 órára, — 's ha az eredmények fontossága és sürgetősége igényi gyakrabban is, futár által ide tudósítást tegyen.

Kelt Budapesten, 1848-ban október 1-én.

Minister elnöki megbízásból
Belügyi álladalmi titkár
Kemény s. k.¹⁹⁸

¹⁹⁸ Eredeti fogalmazvány: Országos Levéltár. 1848. évi belügy-miniszteri elnöki iratok, 948. B. elnöki szám.

184.

GRÓF DESSEWFFY EMIL BÁRÓ WESSEMBERG OSZTRÁK KORMÁNYELNÖKNEK

— Récesy kinevezése, országgyűlési leirat. —

[Wien, október 1. 1848.]

Kegyelmes Uram!

Éppen most beszéltem Latourral, gondolja, hogy Batthyány azt a leiratot, mely Rócseyt miniszterré nevezi ki, ellen fogja jegyezni; tanácsolja, hogy Kegyelmes Uram még ma próbálja meg őt erre rábírní. Mindazonáltal a többi irat kiadásáról Batthyánynak semmiféle közlést se tegyenek és lehetőleg azt se tudja meg, hogy Latour tanácsokat ad. Batthyány ma este a „Stadt Frankfurtban vagy a Káртnertor-színházban lesz.

A nemzetgyűléshez intézendő felelet tekintetében megismétlem a ma szóval tett megjegyzésemet a kibékítés pontozatainak elfogadása s még egyes engedmények tekintetében. Az idő sürget; jó volna abban az esetben, ha a hadi színtérről nem jönnének tudósítások, ami más elhatározást vonna maga után, a Kiadmányokat a holnap esti vagy legkésőbb a kedd reggeli lapok számára elkészíteni.

Alázatos tisztelettel maradok az Ön

Vasárnap délután 6½ órákor.

Dess.¹⁹⁹

¹⁹⁹ Eredeti német nyelvű. Wien, Staatsarchiv. Interiora-Acten, 1848-
év. Wessenberg János Fülöp (1773—1858) osztrák diplomata, müncheni
követ. 1848-iban miniszter.

185.

MYSZ KÁROLY BRASSÓI KÉPVISELŐ GRÓF BATTYÁNY LAJOSNAK

— Kormánybiztosi küldetése iránt aggályait közli. —

Méltóságos Gróf!

Mélyen tisztelt Minister Elnök Úr!

Minél nagyobb a tisztelet, melyet az által tapasztaltam, hogy Méltóságod szept. 19-én költ kegyes rendelete szerint Brassó vidékébe toborzás végett kormánybiztosul neveztettem ki, annyival inkább lekötelezve érzem magamat, őszintén megvallani, hogy nincsen reményem, kormánybiztos képében hasznosan munkálhatni, sőt hogy meg vagyok győződve, hogy mihelyt mint kormánybiztos fel akarnék lépni, azonnal az e' vidéki népességnél minden befolyásomat elveszteném. Ügy mint más helyt már az vélevaló népesség is azon aggodalommal öntetett el, mintha a képviselőház szándókában volna rész szerint az uralkodó házunktól elválni, rész szerint hazánk különböző nemzeteitől névszerint a' szász és román nemzetektől a' kívánt nemzeti szabadságot megtagadni.

Ezen aggodalom csaknem mindenik szívét nyugtalanítja, és kiknek, a' ki ia' haza és nemzete javát akarja, teljes oka van, hogy minden lépést, mellyből felingerlést előre láthatni, komolyan kerüljön el. Ollyan lépés pedig volna: a' kormánybiztosi kiküldés ezen vidékre, a hol mostanig a' törvényes rend és csend inkább uralkodott, mint más helyt Erdélyben. Mint polgár és hivatalnok a' közönséges rend és béke mellett buzgón munkálkodni nem csak akaratom, hanem tehetségem is van, és reményem — leend is olly minőségben ezen kevés napokban, miolta szabadsággal haza jöttem, nem siker nélkül törekedtem, de mint kormánybiztos én, a' kit úgy is küldőinél gyanússá tenni már igyekeztek, éppen úgy mint minden más a' mostani körülmények közt — a' helyett hogy használna — csak kárt okoznék, és ezért bátorkodom, Méltóságod előtt alázatosan esedezni, hogy a Brassó vidékébe való kormánybiztosi kiküldetésétől elállani, és meggyőződve lenni méltóztassék, hogy ezen vidék előljárói nem kevésbbé, mint én magam jövendőben is úgy mint

eddig ügyekezendek, rendet, csendet és a' törvény iránti tiszteletet tovább is fentartani, és hogy — ha netalán (a' mitől Isten őrizzen meg) a' mi népességünk is felkelne — egy kormánybiztos azt meg nem tehetné, a' mi a' rendes eljárásának élnem sült. Végteére szerencsém van Méltóságodnak bejelenteni, hogy a' honvédsereg' sziporítása végetti toborzás itten jobb sikerrel, a' mint reményleni lehetett folytatik.

Különös tisztelettel maradván Méltóságodnak
Brassó Október 2-án 1848.

alázatos szolgája:

Mysz Károlyt
Brassóvidéki követ.²⁰⁰

²⁰⁰ Eredeti: Országos Levéltár, vegyes miniszterelnöki ügyiratok, 1848. évből szám nélkül. D. 4. fase. *Miess Károly* (1795—1867) brassói városi tisztviselő, 1837—1858-ig szenátor.

186.

KOSSUTH NYILATKOZATA RÓZSA SÁNDOR GUERILLACSA PATA TÁRGYÁBAN

Ötödik Ferdinánd magyar király nevében én Kossuth Lajos, az ország teljhatalmú népfelkelési biztosa, és az ország honvédelmi bizottmányainak tagja, ezen bizottmány nevében is adom tudtára mindenkinek, kik jelen levelemet most és jövendőben olvasandják:

Miképen Rózsa Sándor, ki a törvénytől és erkölcsiségtől elvetendve ezen vidéket sok esztendőök óta rablásaival megnyugtalanította, isten irgalmától fogva magához térvén s bűneit töredelmesen megbánván, hozzám azon alázatos kéréssel folyamodott, hogy ha eddigi életmódjáért, valamint igaz bűnbánata szerint az istentől bocsánatot remél, úgy a földi igazságtól is bocsánatot kaphatna, nemcsak elhagyná elébbi életmódját, s a törvényhez és erkölcsiséghez állhatatosan visszatérne, hanem egyszersmind a haza jelen veszélyében az országnak fegyveres ellenségei ellen hű és bátor szolgálatát, mint jó polgárhoz illik, úgy maga személyében felajánlaná, mint a pusztai pásztornépből 150 fegyveres lovast saját költségükön táborba szállani és az ország hadvezéreinek rendelkezése szerint a haza ellenségei ellen a véggyőzelemig híven és becsületesen szolgálni reá bízna...

Az elárvult haza védelmére egyenként és összesen fegyvert fogna, minek okáért nevezett Rózsa Sándornak, az örökké való Isten és az országnak honvédelmi bizottmánya nevében, ezennel a jelen levelem előtt folytatott bűnös életéért a földi igazság részéről is bocsánatot adok és rendelék, oly föltétel alatt mindaz által, hogy a törvényhez és erkölcsiséghez állhatatosan megtérjen és fogadása szerint 150 fegyveres lovassal magát a seregvészér rendelkezése alá adja és bocsássa ki őket rögtön Csepel szigetén, onnan pedig a Dunán átszállítani és a Hunyadi csapat parancsnokának vezérlete alá utasítani köteleztetik.

Így hozván magával a töredelmes bűnbánó iránti keresztény szeretet és a vidéki nép nyugalmának biztosítása.

Jelen bűnbocsátó levelemet a fent kitett kötelesség teljesítésének feltétele mellett az országnak minden hatósága, bírói és ítélőszékei erősnek és érvényesnek elfogadni köteleztetvén.

Ha ellenben nevezett Rózsa Sándor az ördög sugallatának engedve bűnös életével fel nem hagyna és a közbátorságot tovább is háborítani merészelné, ezen esetre bűnbocsátó levelemet minden bíróság megsemmisültnék tekintendi s őt újabb bűneiért egész súlya szerint büntetendi, — a közigazság így kívánja.

Kelt Hódmezővásárhelyen 1848 október 3-án.

Az országos honvédelmi bizottmány:

*Kossuth Lajos, elnök.*²⁰¹

²⁰¹ Másolat Vörös Antal kezéből. Országok Levéltár. Vörös Antal iratok. Történeti adatok, 1761. szám.

187.

JÓKAI MÓR KOSSUTH LAJOSNAK

— Elmondja Rózsa Sándorhoz küldetése útját. —

Mélyen tisztelt elnök úr!

Rózsa Sándor amnesztiáját kézbesíttem. Eljárásom kissé divergált a vett utasítástól, de a körülmények úgy hiszem igazolandják. A kérdéses hadnagy jelen nem léteben a bocsánathirdető levelet Lukácsy Károly első őrmesternek adtam át, mint ki ez ügyben maga legtöbbit fáradozott, azon utasítással: hogy rögtön keresse fel Rózsa Sándort, s a kérdéses feltételeket tudtára adva rögtön indítsa meg immár 280-ra szaporodott csapat jávai rendeltetése helyére.

Szentesen és Csongrádon az igaz ügy Júdásai veszedelmes szenatiót okoztak a felkelésre kész népben azon hír terjesztésével, hogy míg oda lesznek, falvaikat idegen katonaság szállandja meg, ezek most totál desperáltak. Alapja tán e pletykának az lehet, hogy a Blomber dsidásait nem bocsáták be Szegeden. Jó volna ezek iránt valami megnyugtató intézkedéssel fellépni, tán lefegyverezni a kérdéses katonaságot, vagy elküldeni Debrecenbe, ahol elegendő controlleria volna rájuk nézve a mozdulni úgy is restelkedő népségben, — ezek az emberek komolyan aggódnak s daczára Zichy példájának még mindig akad, ki őket bujtogassa. Ne adja Isten, hogy az alatt míg ők oda lesznek, valami baleset történj ők falvaikban, ez mindenesetre az igaz ügy népszerűségének rovására menne.

Írtam egy proklamációt a már táborba szállt felkelő néphez, az iránt szólva hozzá, hogy ott a táborban körülbelül mihez alkalmazza magát, hogy becsületet valljon. Mire találkozzunk, készen fogom magammal vinni, ha ugyan magamat is el nem visz valami.

Félegyháza, október 4-én 1848.

*Jókai Mór.*²⁰²

²⁰² Eredeti: Országos Levéltár. Vörös Antal iratok. 1017. szám.

KANDÓ KÁLMÁN SZEMERE BERTALANNAK

— Jellachich követelése, katonai helyzet. —

A Belügy Ministeriumnak.

Győr megye alispánja Csányi László kormány biztos urat ma reggel arról értesíté, — miként Jellacic Mosonyból nekie azon utasítást küldő hogy pár nap alatt vissza térendő 50 ezer főnyi serege számára élelmet tartson készen — egyszersmind közli ő Fenségé-neik egy magyar s egy német nyelven nyomtatott rendeletét — mely szerint Jellacic Magyar Erdély 's kapcsolt részekben létező minden nemű hadi erő fő parancsnokának s teljhatalmas biztosnak nevezetik ki — az ország gyűlés megszüntetni — az ország ostromállapotba helyezetteti rendeletetik.

Ha bár ez esemény a hadsereggel hivatalosan nem közöltetett is — Csányi biztos úr közíé azt annak főbb tiszteivel — kik szavukkal biztosíták hogy saját sorsukat a Haza érdekeinek alá rendelendik, minél fogva a tábor Győrbe indíttatott hova e hírek vétele előtt rendeltetett pihenőt tartva Bábólnán.

Kelt Bábólnán 848-ik évi octób 6 napján déli 11 órakor.

*Kandó Kálmán
kormánybiztos.²⁰³*

²⁰³ Eredeti: Országos Levéltár. Vegyes miniszteri elnöki iratok, D. 4. fasc. *Kandó Kálmán* (1811—1888) országgyűlési képviselő, 1867-ben miniszterelnökségi min. tanácsos.

**TOPLER KÁROLY
VERESS SÁNDORNÉ TOPLER PEPINEK**

— Apja hazamenetele, a képviselők vadászcsapata. —

Édes Pepim!

A legváratlanabbul esett az öreg úrnak hazamenetele,—tegnap még álmodni sem merté a boldogságot, hogy titeket láthasson... de a mostani időkbén olly hihetetlen gyorsan változnak az események és ezeknek eredményeik olly nagyszerűen különbözők, hogy az ember a' következő perezre sem számíthat biztosan...

Egy illy politikai eseménynek köszönheti apám is, hogy néhány napra haza rándulhatott... A tény következő:

A követek vadászcsapatja melybe be sorozva én is vagyok, holnap indul a táborba, s onnan Bécsbe, a Bécsieknek kik az udvar ellen felkeltek, segítségére... minthogy pedig ezen csapatban több vagyon száz követnél, — ezen kívül több követek egy kevés időre haza rándultak 's ennél fogva a' táborozás végéig gyűlések nehezen fognak tartatni, ezért tehát a többi követeknek is, kik itten marad-

tak, megengedték egy néhány napra elmenni... és lelkesíteni otthon a népet.

Az öreg úr egy kevésbé meg fogyott... ő ugyan is egy darab ideig betegeskedett... azután a pesti kosztot sem tudta még eddig jól megszokni, — hanem rem ellem, hogy ha vagy egy hétig otthon ül, egószszen helyre fog jónni 's ujj erővel ismét fel jónni Pestre.

Hát ti hogyan vagytok? én még ennyi zivataros idők daczára meg vagyok. Közelebből voltam táborunkban, nielly Martonvásár nevű helységeél volt le telepedve... hanem késón érkeztem, mivel akkor a fegyverszünet már meg volt kötve. Holnap reggel indulni fogok a követek vadászcsapatjával a táborba, 's onnan Bécsbe.

Édes Pepim, engedj meg, hogy bővebben nem írtam — de bizony már késő 's álmos vagyok, — anyámnak csak a' múlt héten írtam, tehát kérjed hogy bocsássa meg hogy most nem írhattam, közelebből bőven fogóik írni — egyébbiránt Anyámnak 1000-szer csókolom kezeit... és titeket mindnyájon... tisztelve Jobbágyi, Móhesi — Veress — Bod. — Málék 's a többieket, maradtam

szerető testvéred

Károly.²⁰⁴

Pest 8 oct. 848.

²⁰⁴ Eredeti özv. Hainkó Veress Károlyné tulajdonában.

190.

MIHÁLYI GÁBOR BÁRÓ VAY MIKLÓSNAK

— Urban alezredes nem tudta a máramarosiakat elhódítani. — Kővárvidóke lázadásban van. —

Tisztelt Királyi Biztos Úr!

Nem sikerült a II-ik oláh ezred Ali Ezredesének a csendes és a magyar alkotmányhoz hű ragaszkodással levő Máramarosi Román népet felszólításai által maga részére hódítani, — mit tesz most tábort út Máramaros vármegye határa szélén és fegyverrel akarja kényszeríteni a csendes népet hogy tervének kivételére bünös eszközei legyenek.

Nem lehet engedni királyi Biztos úr, a csendes alkotmányos népet, akkor a midőn segíteni lehet rajta, hogy az önkény marta-léka legyen, méltóztassék a székely számos katonaságból az ártatlan nép részére segítséget küldeni vagy pedig a megyei felterjesztésbe említett módon a székely katonaság közben jöttével! azon ezred kitörését meggátolni.

Kővárvidóke anarehiális állapotban van, a mint a tegnapi napon küldött levelemből ki tetszik, mostan azzal fenyegetik tisztviselőiket, hogy Naszódra ugyan már nem viszik, hanem a hol találják föbe verik, és így azok a nép kormányzásba semmi esetre be nem folyhatnak, míg a nép korlátozva nem leend, a népet korlátozni 'már nem lehet, csak erővel, itten az erőnk csekély és ha Naszódrol segítség nem jönne fékezni még is lehetne, de miután a vett tudósításokból ide is ma holnap segítség fog érkezni a felzendült nép

részére, Isten tudja meddig fognak be nyomulni a lázadók és valyon a kővárvidéki néphez nem csatlakozik é Szatmár és közép Szolnok vármegye román ajkú lakossága is. — A sorkatonaság úgy az itteni egy század mint a Máramarosi Gróf Hartmann ezredbeli kik nem nagy barátjai alkotmányunknak — itten van gyalog és lovas Szatmár megyei önkéntes nemzet őri csapat is, mint egy 600 főből — de csak nem rendes katonák azok.

Arról is értesítettem a mai napon, hogy Urbán Ezredes Úr a Bukovinai országúton fegyvereket akar be hozatni, — méltóztassék ha még tudomására nem jutott volna, annak meg gátlását is eszközölni, és a Máramarosiaknak székely katonai segédelmet hová elébb küldeni, 's rendelkezéseiről magam alkalmazása végett értesíteni kérem. — Kelt Nagybányán, Octób. 8-ik 848.

*Mihályi Gábor s. k.*²⁰⁵
k. biztos.

²⁰⁵ Eredeti: Országos Levéltár, báró Vay Miklós kormánybiztosi iratok, 1325. szám.

191.

BÁLINT ELEK BÁRÓ VAY MIKLÓSNAK

— Középszolnoki zavargás, románok Urbán táborában, katonaságot kér. —

Lelki szorongatott fájdalommal, és csaknem kétségbeesés között kelletik jelentenem tisztelt királyi Biztos úrnak, hogy megyénkbe Kővárvidéke felől a' Szamos folyása mellett anarchicus állapotba jutottunk, mert semmiféle Tiszti rendelkezéseink, hivatalos tudósításaink meg nem is köröztethetnek, minden hivatalos levélek, és lecsendesítő, 's a' törvényes rendre és útratérítő prociamatiók oláh ajkú népeink által elfogatnak és minden irományokat Naszódra visznek, a' lázzadásnak, és kitörésnek gyűlhelye és központja Zsibó helysége Báró Wesselényi Miklós főipánnak birtoka, az egész helység két, három lakost kivéve mind tiszta magyar, 's ezek a' legdühösebb indulatuak, ezek lázasztották fel a' körülfekvő minden oláh helységeket, mert folyó Október 2-án mind Tasnád városába, megyénk külső felébe, mind Szilágy Cseh mezővárosába megyénk belső felében, nemelly bujtogatok és lázzongók ellen rögtön ítélőtörvényszék tartatván, az előkészületekhez tartozott a megyei bakót is a' törvényszékek rendeletéből Zilahról kiküldeni, ki is két legényével előbb is Tasnádon jelenvén meg, onnét Szilágy-Gsehbe vala küldendő, de sem egy, sem más helyt halálos ítélet nem hozatván a' bűnösökre, minekelőtte Tasnádról a' bakó Sz. Osehbe kísértetett volna jó őrizet mellett, a' Sz. Csehbe öszveült rögtön ítélő bíróság már eloszlott és eltávozott 's rendelkezvén a bakó, onnét a bírák a Szamos mellett Zsibóra küldöttek falunkónt a' bakót legényeivel együtt, nem pedig Zilagra, — a Zsibói lakosok a bakókat körülvéve elfogták és a' múlt Csütörtökön Október 5-én a' harangokat félre verve az egész oláh ajkú környékbeli polgárokat fellázasztották,

és segedelemre felszöllították, azt mondván: hogy őket a' megye tisztjei felakarják akasztani, és csakhamar öszve csoportozott mintegy 3000 ember, 's a bakót 's legényeit megköötözvén Naszódra akartak indítani, minék előtte pedig útnak indították volna, a Zsibói ref. papot, ki egy mivolt hazafi férfiú, el akarván fogni, menekülhetes végett a' Báró főispán kastélyába fntott, hová a' zsbíói magyar lakosok által vezéreltetve az egész csoport feltódult, a' papot elfogandók, a' pap ott sem látván bátorságot, a' kertbe futván a' falu közelébe elfogták, megköötözték, kegyetlenül verték, kínozták, miközben többször elájult, és mind ötet, mind a' bakót legényeivel szekerén áthurczták Kővár vidékére Csokmányba, ott a' szekérről leszállítván őket együvé fűzve lánczra, a' feldühödött nép pénteken, és tegnap Naszódra indították, — a' bujtogató alezredeshez, de ez nem volt elég, hanem a' széplaki oláh papot visszatérve, elfogták, hogy Naszódra kísérik, de ennek mégis megkegyelmeztek. Továbbá a' paptelki oláh esperest is egy szelíd jellemű papot el akarták fogni, de futással menekült, a' mint mindezeket nem hivatalos úton — mert a közlekedés megyénk' azon részébe már megszünt, — magány tudósításokból, s tulajdon előttem tett nyilatkozatokból tudhattam meg; még ugyan a' Báró főispány úr udvara, kastélya nem dulatott fel, de annak feldúlásától, és elpusztításától minden perczen rettegünk.

Á jelenlevő veszedelem a legnagyobb tetőpontra hágott, megyénk belső felében minden oláhjú helységeink már többnyire követeik által Naszódot megjárván, valamint ezek ott, úgy általok hazajövelekkor a' legnagyobb kényszerítés után a' Lelkészek' jelenlétében a' népet feleskették az illyr, horváth és dalmát hűségére, 's ezen felbujtogatott ártatlan nép ennyivel veszedelmesebb megyénkre nézve, mivel Zilah környéke általánosan oláh helységekkel van körülveve, 's már mindnyájan fel vannak fegyverkezve puskákkal, láncsákkal, kaszákkal és vasvillákkal. Továbbá jelentem, hogy Naszódrol felbujtogatott Kővárvidéki lakosok, megyénk' Szathmár megye felől való részét, az úgynevezett Bükkaljai lakosok hasonló szellemben, Szathmár megyében Dobra helysögbeli lakosokkal megyénkbe az Érmelléki Dobrához legközelebb eső Ákos nevű tiszta magyar helységünkbe ezerekből álló oláh népcsoport hogy megakarta rohanni, egyik külső félbeli főszolgabiránk hivatalos jelentéséből értesülvén. Ezen jelentést vévén, sietve rendelkeztem Báró Eglopstein Béla nemzetőri őrnagy úrhoz, ugyanazért: tisztelettel könyörgöm a' tiszt. kir. Biztos úrnál, méltóztasson hatalmánál fogva föllépni, és olyan katonai erővel intézkedni, melly Kővárvidékét megzabolásván, megyénkbe is át ne jöhessen a' veszedelem gyűlhelyére Zsibóra, mert mi is nemzetőreinkkel Ön parancsolatjára a segedelemre készen állunk. Megyénk bátorságára nézve honvédelmi bíróság alakult, melly“ iránt tett intézkedésről készült irományt, úgy nemzetőreink számát, annak a ministerium által három főparancsnokot, és a' Nemzetőrseregek' Tisztjeiről való feljegyzést, ezennel tisztelettel idezárom a' bátorságos közlekedésre nézve pedig leveleinket önhöz innen, egyenesen Nagykárolyba fogjuk küldeni a' Postára, mert megyénkén Nagy-

bányára már másfelé nem küldhetjük, sőt Kolozsvár és Deés felé még postán sem, minthogy Kővárvidéken sem lehet közösülésünk. — (Décsei László kormánybiztos és népképviselő urat megyei eskütt Grófi István úrral segédképpen f. október 6-án mint futári Pestre felküldöttem a Minister Elnök úrhoz, hogy megyénk veszélyes és lázas állapotát tekintve, fegyvert rendeljen, és pénzt, az itt toborzás útján beállott 200, és ezután beállandó honvédeit felszerelésére.)

Zilahon Október 8-án 1848.

*Bálint Elek alispány s. k.*²⁰⁶

²⁰⁶ Másolat: Országos Levéltár. Vegyes miniszteri és honvédelmi bizottmányi iratok. (D. 4. fase.)

192.

BÁRÓ KEMÉNY DÉNES BÁRÓ VAY MIKLÓSNAK

— Az agyagfalvi gyűlés szétosztásáról, a gyulafehérvári helyzet, fegyverek, ágyúk számáról, Urban alezredes embereiről, román népfelkelésről. —

Báró Vay Miklós királyi biztos úrnak.

Eerzenczey László toborzási biztoshoz innen mai napról tett rendelet másolatát szükséges tudás végett ide mellékelvén; egyszersmind fölhívom ezennel Nmgdat, nevezett Berzenczey László által Agyagfalvára f. holnap 15-ére hirdetett Székely Nemzetgyűlésnek, mint elláthatlan következtetésekre vezethetőnek s általán is a nevezett toborzó biztos hatáskörén messze túlterjedően kezdeményezettnek, — rögtönös és szoros eltilalmazására és megakadályozására.

Siető fölvilágosítást kérök továbbá Nagyméltóságodtól

a) Afelül: miféle katonaság van a gyulafehérvári várban? Ön befolyása nyomán szállított-e oda? És biztos-e Nmgd annak jó szelleme, — különösen a parancsnok és tisztek hazánk érdekéhez hűsége felől?

b) Van-e bizonyos tudása Nmsgodnak az ottani fegyverek és ágyúk, valóságos számáról? Kiosztatott-e minden kiosztható fegyver? Ágyúk adattak-e a Székely katonaság és Kolozsvár számára?

c) A Naszódon Urban alezredes által felesketett oláh újoncok kaptak-e fegyvert? Ha igen, azokat rögtön le kell fegyvereztetni; s Naszódról és Orláthról minden fölösleges fegyvereket alkalmasabb helyre szállíttatni.

d) Igaz-e hogy a balázsfalvi közelebbi oláh gyűlésen minden 100 falu egy praefecturának határozottatott, s minden oláh falu 10 ifjúnak Balázsfalvára küldésére köteleztetett? És, hogy enyomán Alsófejér megyében gyakoroltatnak is már az oláh ifjak?

Nagyméltóságodnak ezek, s Erdély valóságos állapotát megösmertető más körülmények iránti siető fölvilágosítását kérem. Toborzási állapotaink Isten kegyelméből eddig szerencséseik. A

legújabb tudósítások 100 példányát köztudatás végett szerencsém van küldeni.

A reactionalis és antinacionalis mozgalmak' figyelemmel tartására, szükség esetében szigorú rendszabályok használatára és gyakori tudósítástételre szinte fölkérem Nagyméltóságodat.

Fogadja üdvözetemet.

Budapesten 1848-ban Oktb. 8-án.

Belügyminiszter helyett

B. Kemény s. k.²⁰⁷

belügyi állodalmi titkár.

²⁰⁷ Eredeti: Országos Levéltár, báró Vay Miklós kormánybiztosi iratok, 2095. szám.

193.

AZ ERDÉLYI KIR. KORMÁNYSZÉK GRÓF MIKÓ IMRENEK

— A szász követek hazamenetele, felhívja Szeben széket, hogy a törvényekhez térjen vissza. —

Nagy Méltóságú Gróf Királyi Kintstárnok és Királyi Biztosi helyettes Úr!

Szeben szék tanátsa folyó évi October 2-ről kelt jelentésében, az ottani közönségnek ez évi September 29-én hozott azon végzését terjesztette föl, mely szerönt mivel képviselői a magyar hongyülésen követségökről, midőn a Szász Nemzet jogait 's szabadságait és önállóságát sem a hongyülés sem a magyar ministerium által eléggé méltányolva és biztosítva nem látták, lemondottak, képviselőinek ezen tényét helyeselvén a magyar hongyülésre nem csak többé követeket nem küldeni, hanem a magyar ministeriumtól minden függést megtagadni és magát az ausztriai ministerium kormánya alá adni határozta; mire vissza íratott, hogy immán Erdélynek magyar honnali egyesítése nem csak a két ország gyűlés által mondatott ki, de ez törvény könyvben is foglaltatott s felséges urunk királyunk által meg erősítettett és ünnepélyesen szentesítettett és az egybe olvadt magyar hon Ő felsége által kinevezett felelős magyar ministerium kormánya alá helyzetetett és az ily törvényes alapon nyugvó kormánynak a tartozó függést egy törvényhatóságnak felmondani az alkotmány sérelme, honárulás s hívtelenségi bűn nélkül nem lehet, midőn attól, hogy lehető sérelmeiket alkotmányos formák között s törvény szabta úton, kormány és felséges királyunk előtt föl terjesztvén orvoslásukat eszközölhessék, elzárva nincsenek, a királyi fő kormány az érintett községet ezen merész és lázító fellépését merőben rosszalva, arra inti: hogy magát a törvényes rend, függés és engedelmesség határai közt tartva, az ő felsége által kinevezett felelős magyar ministeriumnak mindenekben pontosan engedelmeskedni annál szorossabb kötelességének ismerje, mivel ellen esetben a Királyi Kormány Szék Kormányzó testületi állásánál fogva oly eszközökhöz /kémentlen léend nyúlni, melyeknél fogva a törvényszegők a

törvényes rend függés és engedelmesség ösvényére törvény szabta kényszerítő módok által is vissza vezetessenek.

Ezen rendelkezés egyszersmind a Szász nemzet Ispánjának mai napon oly ajánlással íratott meg, hogy a törvényesség teréről lelépett és a törvény és kormánytól függését meg tagadott Szebeni lázongó közönséget hivatali kötelességénél fogva súlyos felelet terhe alatt a törvény és alkotmányosság útjára az ellen esetben a rend bontó közönségre háramlandó súlyos büntetés terhe alatt vissza vezetni el ne mulassza. — Mely körülményt is tett fennebbi intézkedéseket valamint a' minister elnök tirnak az idézett tanátsi feljelentés és záradéka felküldése mellett úgy nagyméltóságodnak is oly kérelemmel terjesztjük fel: hogy a fel zendült Szeben Széki közönségnek részéről is hatályosan rendelkezni méltóztasson.

Illő tekintettel maradván

Nagy Méltóságodnak

az Erdélyi Királyi Kormány Széknek Kolosvárt 1848 év October 9-én tartott üléséből

alázatos szolgálói
B. Kemény Ferenc
G. Lázár László
*Némethy János*²⁰⁸

²⁰⁸ Eredeti: Országos Levéltár, báró Vay Miklós kormánybiztosi iratok, 1361. szám. *Kemény Ferenc báró* (1795—1875) marosvásárhelyi kir. táblai ülnök, 1829-ben főkormányszéki titkár, 1837-ben erdélyi országgyűlésen vármegyei követ, főkormánytanácsos, több erdélyi országgyűlés elnöke, 1860-ban erdélyi udvari kancellár. *Lázár László gróf* (1780—1864) főkormányszéki tanácsos, tartományi kancellár, államtanácsos.

194.

BARTHOS EDE CSÁNY LÁSZLÓNAK

— A bécsi helyzetről, Pulszky és Batthyány soproni időzéséről, Récey nyilatkozatáról s az arra adott válaszról, a cseh javaslatokról. —

Bécs, 1848 október 9-én.

Tisztelt barátom!

Éppen mikor az aulában* voltam, érkezett a híre Jellachich Bruckba érkezésének s hogy jön Bécsbe. Hogy meggyőződjem a hír valódiságáról, Wodianerhez** mentem, aki egyik alkalmazottját elküldte a vasúthoz, s így alább majd bizonyosan írhatok. Természetesen most az aula s a munkások össze-vissza szaladnak, hogy a várost még jobban megerősítsék, mert a Belvederenél a katonaság is mozgolódik; bennünket itt valószínűleg beszorítanak; én azonban elhatároztam, hogy addig innen nem távozom el, míg biztos irányt nem tudok, melyre kombinációinkat és cselekedeteinket alapíthassuk. Addig is értesítem a következőkről:

* Egyetem.

** Wodianer Móric (1810—1885) bécsi bankár, a Dunagőzhajózási Társaság igazgatója.

Senki sem tartózkodik embereink közül a városban, Pulszky már régen lemondott, de azt nem fogadták el, a zendülés előtt egy nappal azért mégis elbocsátották, ő is Sopronba ment, hogy Batthyányval együtt bujtogasson, ahová Wodianer által 1500 fegyvert rendeltek, azt azonban visszatartották, mégis remélem, hogy egy óra múlva továbbíthatók lesznek.

Récsey*** írt Ő Felségének azért, mert Jellachich megbízása nemcsak a magyaroknál, hanem az osztrákoknál is ellenszenvet váltott ki, — vonják vissza a manifesztumot, — kijelentette egyszerűsmind, hogy a miniszterelnökségről lemond, mert úgy látja, hogy ahhoz nem rendelkezik kellő képzettséggel. Erre a válasz a következő: Récsey lemondását sajnálattal tudomásul veszik, egy Vayhoz címzett kéziratot küldök itt Pázmándynak továbbítás végett, melyben Vayt minisztérium alakítására szólítják fel.

A Jellachich-féle kiáltványra semmi válasz: Récsey és Hornbostel**** Ő Felségéhez hívatnak; az utóbbi ellenjegyezte Ő Felsége rendelkezéseit, de a bécsi kamara ettől a hivataloskodástól eltiltotta Hornbostelt; Récseyt megkérték, hogy Vay megérkezéséig működjön mint miniszterelnök.

Beszéltem Boroschsall ***** , szavaiból úgy értettem, hogy Ausztria most jobban fél, mint valaha, és nem reméli, hogy a zavarok véget érnek. Csehország cseh képviselői távoznak a kamarából és amint látszik, külön cseh országgyűlést akarnak alakítani, a német¹ cseh képviselők itt maradtak s a cseh országgyűlésre nem mennek el. Ily módon Csehországban is a zavarok tényleges cselekményekké érlelődnek; — a német párt ennek következtében sokat beszél az egyesülésről, ami szabadságot hozna ugyan nekünk, de a nemzeti-ség tekintetében nem nyerte meg tetszésemet.

1., ebben a nemzetiségek mindegyikét biztosítják, *ami a magyar nyelv sírját jelenti*;

2., a külügyek központosítása;

3., egy kis államadósság.

Most 2 aulabelit áruhában Bruckba küldünk, s akkor 8 óra múlva többet tudunk. Ullmann Lászlót ***** is elküldöm s egyedül maradok, amíg lehet, mert tekintve, hogy Pulszky nincs itt, senkink sincs.

A bécsiek azt kívánják, hogy segítségük érdekében a magyar sereg üldözze Jellachichot; nézetem szerint az csak akkor lehetséges, ha a kamara arra minket felszólít s másrészt, ha az önfenntartás nem veszi igénybe egészen az erőnket.

Isten veled, barátod

*Bartos.*²⁰⁹

*** Récsey Ádlám (1775 — 1852) tábornaszernagy, magyar testőrkapitány.

**** Hornbostel Tivadar (1815—1888) gyáros 1848-ban kereskedelmi miniszter, majd hitelintézeti igazgató.

***** Ismeretlen személy.

***** Trencsén-vágbesztercei országgyűlési képviselő (t 1889).

²⁰⁹ A magyaryelvű levél elveszett. Német másolata a bécsi Staatearchivban. Schwarzeniberg-Nachlass. VIII. Carton. 396. számú irat.

GRÓF TELEKI LÁSZLÓ KOSSUTH LAJOSNAK

— Társasága, Golesoval beszélgetése, a francia politikai helyzet, fegyverszerzés. —

Kedves Barátom!

Hájla Istennek jó hírek érkeztek Magyarhonból — Jellachich megverve, serege szétkergetve — így hírlik. — De a reactio folytatni fogja a háborút — tudom, tudom — még sok veszély fenyeget, azért nincs nyugtom. — Igyekszem ügyünkön mozdítani, a mennyit csak lehet, — most némileg jobb a kilátás, mint volt ez előtt. — Bastide jól fogadott. Az olaszok, velenceiek úgy, mint lombardiak naponta látogatnak — Golesko oláhországi követtel is egész jó egyetértésben vagyok már — 's pedig én a legtulságosabb magyarok közé tartozom, mondám neki s ha vele, a legtulságosabb oláhhval illy jó egyetértésben s barátságban lehetek, — jele hogy oláh és magyar nemzet nem tekinthetik egymást ellenségekül. Megvallotta nekem, hogy az oláhokat eddig bujtogatta ellenünk — de ezután nem teendi, sőt ezután ha szükséges lesz, osöndesíteni fogja őket. Átlátta, hogy gyűlölete félreértésen alapult 's ez értelemben fogja az erdélyi oláhokat megnyugtani. Magyarországgali confoederatióról álmodozik — és az eszmét helyeslem, részletei iránt nem érdeklődhettem még — mindenesetre legfőbb föltételül azt tenném ki, hogy Magyarország határa respectáltassék. Az oláhok egyesíteni akarják ügyöket a miénket. — Tommaseo egy, az olaszokkal kötendő frigről gondolkodik egy Sohutz und Trutz Bündnis zwischen Ungarn und Italien — tervét e napokban elhozandja nekem. Mindenesetre igen jó, ha ügyünket Parisban egynek tekintendik; ez a mi ügyünknek nagyobb érdeket ad; — tegnap mutattak be Belgiojoso herczegnőnek — igen lelkes, önérzetes nő. — Nekem sokat használhat, mert itt befolyása van. Bastidenak holnap egy kimerítő tudósítást adandók be a magyarországi ügyről, — csak attól félek, hogy el nem olvassa. Mandl úr, kit talán ismersz, mert Pesten is volt — egy hírlapot akar szerkeszteni, melly különös czélul tűzendi ki a magyar, oláh és olasz dolgok tárgyalását. Ez a lap Mandl úr beszédeiből ítélve mindenben mellettünk és így különös hasznunkra lesz. Gondolom Revue des affaires étrangéres nevet viselend. Alapiránya tisztán democratia 's háború minden absolut hatalom ellen. Majd közlendem veled a programmot, ha Mandl út elkészíti — éppen most szerkeszti. — Reményilem e laptól a magyar kormány pártfogását nem vonandja meg. — Igen hasznos vállalat — érdeket ébreszteni Frankhonban irántunk. A francia és angol mediatio bizonyosan nem sikerülend a háborút előre látni. A kormány, a mint előrelátható volt, az elnöki kérdésben, hogy t. i. ki által választások az Elnök, a nép vagy a nemzetgyűlés által, megbukott mintegy 100 szavazattal 600 ellen. Ennek következtében még mindig arról van szó, hogy Cavaignac lelépend. Nem tudom most mingyárt történend-e meg — azonban semmi esetre sem ígérek kormányának hosszú éle-

tet. Most arról lesz szó, hogy a törvényt, mely az elnök mimódon választását elhatározta, most mindjárt vigyék-e teljesedésbe — vagy pedig provisoire t. i. egy évre a nemzetgyűlés nevezzen elnököt. Louis Bonapartétól félnék még mindig, ámbár igen csekély tehetségű ember. A tegnapi nemzetgyűlésen igen szerencsétlen fiascot tett, úgy bezavarodott, hogy ki nem tudott gázolni. De a név mindenestre igen sokat tesz. Utolsó levelemben megírtam, hogy fegyverrel kínálnak, — ha szükség van rá, küldjetez pénzt, hitel levelet. Egyáltalában attól remegek, hogy majd kifogyok minden pénzből 's az után mi tevő legyenek? Ordódynak sem érkezett pénze, szállását én fizetem az enyémmel együtt. Előre nem látott költségeim voltak — egy kis brochurat is készítették magyarhoni dolgokról. — Mindenesetre pénz kellene; ha még itt maradok 'két hétig, kifogyok mindenből. Bizonyosan nem fogok túlságosan költeni. Fegyverre bizonyára szükségtek lesz, azt hiszem 100.000-t is szerezhettek. — Aztán írd meg kedves barátom, merre indítsam útnak. — Isten Veled — te Isteni ember, magyar hon nemtője, szabadítója! a legnagyobb elragadtatással gondolkozom rollad. Immár másodszor mentetted meg a hazát — oh! és én itt még eddig semmit sem tehettem. — íráss nekem arról: mi leend politicátok az Austriai ház irányában — nem tudom egybe illeszteni a Magyarországról érkezett híreket. Közel vagyok már a Széchenyi állapotához — e nyugtalanság meggyilkoland, s nem merek hozzátok sietni. Istenem! Istenem! s míg meg nem engeditek — tarts meg barátságodban — s emlékezzél néha a szegény száműzöttől. Isten Veled!
Paris Octobre 10 — 848.

Híved

Teleki László.²¹⁰

²¹⁰ Eredeti: Országos Levéltár. Vörös Antal gyűjtemény, 1418. szám. Bastide-ről I. 212. sz. jegyzetet. *Tommaseo Miklós* (1802—1874) történetíró, népdalgyűjtő, 1848-ban a velencei kormány minisztere. *Belgiojoso Krisztina* (1808—1817) olasz patrióta. *Ordódy Pál* (1822—1885) magyar keresk. minisztériumban 1848-ban fogalmazó, azután Szalay László frankfurti követ titkára, 1861-ben Komárom megye főjegyzője, később országgyűlési képviselő, 1880—1882-ig ketresk. miniszter.

196.

VAY SÁNDOR CSÁNY LÁSZLÓNAK

— Jellachich átment Ausztriába, a soproni nemzetőrök. —

Tisztelt Kormány Biztos Úr!

A f. hó 10-én Pápáról hozzám küldött levelére sietek futár által válaszolni, hogy Jellachich főtábora t. i. reguláris határ őreivel, mint mondatik, mintegy 10.000 emberrel f. hó 9-én Ausztriában Lajtha Brucknál (hol a' harminczadnál talált pénzeket felszedte) átkelt; tegnap Himbergig vonult; ma hajnalban pedig Bécs alá.

Tegnapelőtt 9-én regvel nem rendes serege, mintegy 20.000 ember mosonyvármegyóból a' Pomogyi töltésen átkelt; estve Eszterház, Fertő-Szentmiklós és Szerdahely körül meghált; — tegnap 10-én

megindult a' Lövő körüli fekvő nagy erdőbe; — innét 9-én estve Sopronból a' nemzetőrségi zászlóalj kiindult, ugyan akkor elrendeztetett a tömeges nép felkelés és tegnap 10-ón déli 12 órakor Lövő mellett megtámadtatott az ellenséges tábor; — mivel azonban sorkatonaságunk csak egy fél századunk, fegyveres nemzetőrünk csak vagy 1500 volt; 's egyedül mintegy 6000 vasvillás parasztunk volt: ezen. esakély erő az ellenség túlnyomó erejének ellent nem állhatott 's futásra birta az ellenség csekély erőnek, nyereségünk azonban mégis az: hogy az ellenség egy napot elvesztett; mert tegnap Lövőről csak a' Horpássi erdőig — valami fél órai utat tehetett; ma reggel csak 9 órakor indult el Horpáctól Kőszeg felé, a' honnét Rohoncznak valószínűleg a' Steier-féle szélek felé igyekszik és azonban néni bizonyos, mert az is mondatik, hogy Körmend, Kanizsa felé akarna indulni. Lövőt, Újkért és Lédeczet felgyújtották, 's mindent elprédáltak, loptak, raboltak. — Gróf Zichy Manó tegnap estve Fertő Szent Miklóstra és Szerdahelyre megérkezett mintegy 8000 főnyi rendes csapattal, e' között 11 szakasz huszár, ez ma 5 órakor megindult, — Vas vármegyében az ellenséget utolérhetik, 's ha előlrul Vidoss tábora útját alhatna, — nagy győzelem lenne kivívható.

Mindezekből átlátja Ön, hogy az ellenség Marczalthó felé nem fog menni, hogy ott semmi intézkedést egyebet tenni nem szükséges, mint erőt — ha van Vas vármegyébe küldeni.

Sopron, 11-ik Octob. 1848. 11 órakor délelőtt.

*Vai Vay Sándor
kormánybiztos.²¹¹*

²¹¹ Eredeti: Nemzeti Múzeum, 1848—9. évi iratok, 1848 október 11.

197.

THOM PÁRISI OSZTRÁK ÜGYVIVŐ RÁRÓ WESSENERERG MINISZTERNEK

— Gróf Teleki László küldetéséről, kapcsolatairól, Bastideról. —

122. szám.

Paris, 1848 okt. 11.

Baro Úr!

... A küldetés, amellyel megbízottnak mondja magát Teleki gróf, általában érdeklődés tárgya, és mivel az egyre inkább, felveszi és valóságos diplomáciai ügyvivő színezetét, megragadtam a Bastide úrral való találkozás lehetőségét Cavaignae tegnap esti fogadásánál, — ahol megjelent Teleki gróf is —, hogy beszélhessek benyomásaimról az ő személye felől. Azt mondtam a Miniszemek, hogy amíg Magyarországon elég rendesen folynak az ügyek s amíg a kötelekek, amelyek az országot az osztrák monarchiához fűzik, nincsenek teljesen elszakítva, addig még közömbösen lehet szembenézni a küldetéssel, melyet Teleki gróf megbízásnak mond, hiszen az állítólagos küldetés egészen ideiglenesnek látszik, olyannak, ami a követi s más hasonló törvénytelen és forradalmi kísérletek sorsát, —; amelyek napjainkban nagyon gyakran fordulnak elő — már önmaguktól megbuikottnak kell tartanunk, hiszen ma már a helyzet változott, ma már azok az ott lejátszódó eredmények az ő Felsőge szu-

verén jogai ellen való valóságos lázadás színét viselik magukon, — ma már Magyarország egy állítólagos kiküldöttjének Parisban való létezése — (mely országnak — mint tudjuk — nincs is önálló külképviseletési joga, nem független az osztrák birodalom követségétől) — egészen más képet mutat. Teleki grófnak a francia kormány tagjaival való közvetlen és állandó érintkezése a császári kormány jogaival és érdekeivel ellentétes politikai helyzethez vezethet, amit joggal hihetnek az Ausztria elleni sértő cikkek egész sorozatából, amelyek egy idő óta egyes újságokban, így a „National“-ban láttak napvilágot s amelyeket Teleki gróf hozott. Nem kaptam utasítást nézetemnek a francia kormány előtt való kifejtésére azon tényekről, amelyeket éppen most jeleztem, s így e tekintetben csupán a magam véleményét nyilváníthatom, de ezen korláton belül nem habozhatom figyelmét (t. i. Bastidét) felhívni arra a pozícióra, amelyet Teleki gróf itt elfoglalt, úgyszólván a francia kormány tudtával és hogy ebből kifolyólag milyen zavarok támadhatnak az osztrák kabinet és Franciaország közötti jó viszony tekintetében, amelynek föntartása pedig mindkettőjüknek érdeke s hogy nem volnék meglepve, ha Kormányomtól rövid időn belül utasítást kapnék, hogy hivatalos és határozott jelleget adjak azoknak a megjegyzéseknek, amelyeket most bizalmas és magánjellegű formában terjesztettem elő.

Azok az apró válaszok, melyeket Bastide kérdéseim közben adott, kissé sántikálok voltaik; azt mondta, hogy Teleki gróft utazónak (voyageur) tekintik s úgy is kezelik őt; hogy ő (Bastide úr) nem akadályozhatja meg fogadtatását, azt miniszteri hivatala nem engedné meg; ő nem felelős a „National“ cikkeiért, amely lappal egyébként ő már régen megszakította kapcsolatait; tévedek, amikor azt hiszem, hogy a Magyarországról szóló, ott megjelent cikket Teleki írta, mert ő úgy tudja, hogy azokat egy bizonyos Mandel nevű úr írja, aki Parisban telepedett le.

*Thom.*²¹²

²¹² A levél franciayelvű eredetije Bécsben, a Staatsarchivben van. (Diplomáciai iratok.) Berichte aus Paris, 1848. év. — Bastide Gyula (1800—1879) szerkesztő, a radikális politikai mozgalmak előkészítője, 1848-ban a francia köztársaságig kormány vezértitkára, majd külügyminiszter. — Mandl Lajos (Lázár) Párizsban letelepedett magyarországi születésű orvos (1812—1881), több jeles orvosi szakmunka írója.

PFERSMANN ALTÁBORNAGY RIEBEL ŐRNAGYNAK

— Az 1848 okt. 3. manifestumról, a helyzet változásai, intézkedés csapatok számára. —

1282 eln. szám.

Nagyszeben, 1848 okt. 13.

Riebel Károly őrnagy úrnak

Az e hó 3-án és 4-én Ő Felsege legkegyelmesebb császáruk által kiadott parancs értelmében be fog következni az az idő, amely férfias helytállást kíván, de egyúttal nagy körültekintést és óvatosságot is.

Ezért az a véleményem, hogy mindenekelőtt utasítani kell a hadseregpáncsnokokat, hogy a főparancsnokság és a vezénylő tábornok vagy helyettesének — akinek megbízólevele, alá van írva — parancsán kívül senki más parancsának ne engedelmességen. Biztonság okából az ellenjegyzést Reichetzer őrnagy, a hadtest-, parancsnokság hadsegédje látja el.

Támadás esetén kemény ellenállás után, engedve a túlerőnek, katonai rendben, egyesülve az itteni főszereg mindkét oldalán levő helyőrséggel, az által támogatva vissza kell vonulni, de csak Olyan (távolságra, ajmilyent a körülmények megkövetelnek. Amíg lehet azonban helyt kell állani.

Minden eseményt azonnal jelenteni kell, hogy szükség esetén a megfelelő támogatásról intézkedés történhessék a veszélyeztetett pontra,

Ezt a parancsot szigorúan titokban kell tartani és azt a szándékot, hogy más parancsnokot szándékoznak követni — arra hivatkozás nélkül — el kell kerülni.

Az önálló parancsnokság alatt álló különítményeknek miheztartás végett ez a parancs tudokra adandó.

A hadtestparancsnok betegsége miatt:

Pfersmann
*altábornagy.*²¹³

²¹³ Eredeti: Erdélyi Nemzeti Múzeum levéltára, Kőváry László iratai.

199.

ROHONCZY KLÁRA

GRÓF LEININGEN-WESTERBURG KÁROLYNAK

— Becse elfoglalásáról, aggódik Rohonczy Lipóit miatt. —

Pest, 1848 okt. 15-én.

Éppen most hallottam, hogy Parcssetich Hugó, mint futár azt a hírt hozta, hogy Becsét megszállták és felgyújtották; közelebbi részleteket nem tudok, csak amit Beodráról Karácsonyitól fel küldöttek. Hogy mi történt Lipóttal, azt még nem tudom. A rácok V27 órákor Leboncról, ahol nem is sejtették őket, ágyúkkal bevonultak. Talán akkor Lipót még aludt, úgy, hogy semmiféle mentőeszköz se lehetséges, csak a Tisza, — de ő nem tud úszni. Istenem! vájjon mi történt vele. Gyere le kedves Károly és kísérij oda le

szerencsétlen sógornőd

*Klára*²¹⁴

²¹⁴ Eredeti német nyelven: Nemzeti Múzeum. 1848—49. évi „törzsanyag, 1848 okt. *Rákóczy-Parcssetics Hugó* († 1870) 1849-ben torontáli főszolgabíró, majd törökbecsei országgyűlési képviselő volt, *Karácsonyi Antal*, *Guido* később gróf (1817—1885) és *Lázár* voltak beodrői birtokosok. *Leiningen W. Károly báró* (1819—1849) gyalogsági hadnagy, 1844-ben százados, 1848-ban honvédőrnagy, 1849-ben dandárparancsnok, tábornok, aradi mártír. *Rohonczy Lipót* (1807—1861) osztrák lovassági kapitány, 1848-ban honvédőrnagy, huszárezred parancsnoka, 1849-ben ezredes, josefstadi osztrák fogoly.

**PFERSMANN ALTÁBORNAGY
A ROMÁN VÁLASZTMÁNYNAK**

— A bizottság megválasztása ellen nincs kifogása. —
Eln. 1328 p. szám.

Nagyszeben, 1848 okt. 16.

A román béke-bizottmánynak.

Miután az ide beküldött kérvényüket megvizsgáltam, látom, hogy az ország többi nemzetiségével való egyetértés, a béke és nyugalom fenntartása végett választattak Önök meg: ez ellen a főparancsnokság annál inkább nem emel kifogást, mert a kifejezett dicséretes célnak elérése nagyon is kívánatos lenne, és azt bizonyára minden jóérezsű személy sóvárogva várja.

, Katonai részről Riebel őrnagy fog a dologban résztvenni.

A vezénylő tábornok betegsége folytán

*Pfersmann
altábornagy*²¹⁵

A bizottmány tagjai: Balasiescu Miklós, Barnutiu Simon, Lauriani A. Trib., — Cipariu Timót, — Mikas Flóris és Branu János.

²¹⁵ Megjelent *Die Románén der österreichischen Monarchie* (Wien, 1849 című könyv 47. oldalán német nyelven.

ZEYK JÓZSEF BÁRÓ VAY MIKLÓSNAK

— Az erő Marosvásárhelyre csoportosítása, az aranyosszéki s az alsófehérmegyei helyzet. —

Nagy Méltóságú Királyi Biztos Úr!

Nagy Méltóságod rendeletét véve hogy minden kezeim közt lévő erőt készen tárcsák M Vásárhely védelmére excellentiád által vezetendő sereghez csatlakozni, azonnal minden lépéseket meg tettem.

Fejér vármegyétől semmi erőt el távolítani nem lehet ez maga is mint később irándom leg fenyegetettebb állapotba lévén,

Aranyos székről a hat századot ki rendeltem melynek telyes száma valami 1500-ra menyen nem gondolom azonban hogy éppen ily telyes számba ki lehessen állítani — ezeket Vinczre, Harasztosra, Földvárra, V. Martra és Kocsandra rendeltem helyheztettni mely helységek mindaz útba fekszenek. — Tegnap estve a Szék tömeges felkelését is meg rendeltem, azomba itt Tordán értesülvén hogy a M Vásárhelyi környülmények változtak, a tömeges fölkelésről rendeletemet ma reggel oda módosítottam hogy csak készen álljanak, az első intésre felkelendők. Ezek ha szükség lesz egy nap alatt talpon lehetnek. — A nemzeti őrseregbe van 400- bajonettes egy pár száz vadász fegyver a többek lanszások.

Torda megye is reméllem egy pár századdal elő fog állani a szükség esetére. A sor katonaságra úgy láczik újabb rendeletek nyomán nem számíthatunk.

Mindezekre nézve az excellentiad siető rendelkezését itt, Vinczen vagy Enyeden el várom.

Igen fontos és szomorú tudósításokat vagyok kénytelen a Fejér vármegye állapotjáról tenni. Ugyanis Fejér vármegyének minden részeiben teljes anarchia van, vagy a mi még rosszabb rendezett oláh kormány — a Maroson túl fekvő részben pedig már azzal hogy adót, élélmézést, minden katonai fuvarokat meg tagadnak meg nem elégedve a magyarságot mely inkább nemesekből áll tetlelesen meg támadták többeket le tartóztattak, fogva Balásfalvára hurczoltak, a szomszéd Kisküküllő megyében kettőt meg is öltek, sőt hír szerint még egy harmadikalt is. Enyeden mülatásom alatt húsz harmincz szegény nemes ember jött bó hozzám kik mindnyájan rokonaik családjaik le tartóztatását panaszolják nem kétlem hogy az éjjel számos újabb eseményeik történtek; Balásfalvára Enyedre értem után mindjárt kémekeket küldöttem de a kik csak alig tudtak menekülni egyik fogva is volt köztök azt mondja hogy számok ott valami 16.000 ez azomban szüntelen változik ott fegyverben gyakorolják magokat — el határozták hogy a Főispánt kezekre kerítik és mint Kolozsvárt és Vásárhelyt az ő tisztjeikkel bántak azt is ki végezzék ez a kém relatioja menyire biztos, nem kezeskedem érte). Leg újabb hír szerint készültek Vásárhely felé vonulni de ez nem alapos csak annyiban érdemel figyelmet a menyiben az Urbán mozdulataival öszve talál.

Nagy figyelmet érdemel azon kecsegét nem szenvedő körülmény hogy Tövis és Benedek vidékin valamely értetlenség következtében láрма támadván egy és fél óra alatt 5000 olá azonnal egybe volt gyűlve, ily készen állanak ezen vidéken mindenütt, azonban még a Maroson innen erőszakos fel lépést nem tudok.

Ezen Maroson túli lázangókra nézve szükséges erővel fel lépni különben ezen erőszakosságuk gyilkolásokká fognak fajulni — ez leg jobban katonai erővel történhetné meg azomban bizonyos körülmények öszve vetéséből azt kell csak nem bizonyossággal fel tennem, hogy katonai segélyre most kevesebbé számíthatunk mint valaha, ezért tehát ezen lázangókra nézve csak nem magunkra leszünk szorulva.

Nem tudom M Vásrhelyre fog é szükség lenni sereget vinni — ha nem azon esetben mulhatatlannak tartom hogy Excellentiád maga a lehető erővel Kolosvárról Vinczig jővén innen rendezze el a vidék és Balásfalva mikénti le csendesítését — ily körülmények közt felesleges erő nem lehet, mert minél biztosabb a ki menetel annál kisebb a vérengzés. Mindenesetre positiv rendeletet várok a fellépés módjára nézve.

Enyedről el jöve meg hagytam a főispánnak, hogy a Maroson túli eseteket fel jelentvén írja meg a General comandonak hogy most már meg várjuk azon adott szava bé váltását hogy a rendet tetlelesen meg zavartatni nem fogja engedni, — nem tudom mi lesz

az eredmény. — Még szükségesnek tartom meg írni hogy a közvélemény mindenütt energias fel lépést igényel.

Múlhatatlannak tartanám legalább két zászlóalj rendes székely katona ki hozatalát.

Végre bátorkodom Excellentiádat kérni hogy Vjinczre négy mása puskaport és 8 mása onot méltóztasson a legsietősebben rendelni. Maradván tisztelettel

Excellentiádnak alázatos szolgája

Torda 1848 Oct. 17-n reggel.

Zeyk József^{21*}

²¹⁰ Eredeti: Országos Levéltár, báró Vay Miklós kormánybiztosi iratok, 1466. szám.

202.

GRÓF KUN GOTTHÁRD BÁRŐ VAY MIKLÓSNAK

— A hunyadmegyei lázadás, a katonaság álláspontja, honvédekre van szükség. —

278 E 848

Nagy Méltóságú Királyi Biztos Báró Vay Miklós Úrnak.

A reactio ellenséges tervezeteinek már régen itt-ott magát fel tüntetett, jeleiről számos fel jelentéseim telvék, — azért azokról hallgatva, most sietve tudósítom Nagy Méltóságodat, hogy e folyó hó 11-től kezdve a Háczei szélbeli zászlóalj parancsnoksága alatt, a maga télies meztelenségébe — fel lépett.

A megye kebelébe tanyászó lovas és gyalog sorkatonaság a Háczei határ őri katonai erővel, s mintegy 30.000-re menő — a Gy Fejérvári erősségből szállított, a Szászvárosi nemzeti őrség által uttyába le tartóztatott, azomba a német lovasság által erővel újólag vissza vett, s ál utakon katona fedezet mellett Háczegre kísért 4000-nyi fegyverrel, lőszerrel — s ezen kívül több több más nemű gyilkoló szerrel el látott oláhság, — a Háczei téren hadi csoportzatba áll. Elő csapattya Hunyadon tanyászik.

Folyó hó 13-án az egészsből mint egy 5000-nyi erő Déva határa szólén fel mutatta — mint ellenség — magát, érthetetlen kívánatokát közölvén követtyeik által — meg nem támadtatásukat követelték, mi soha részünkről gondolatba se volt. Midőn éppen székes városunk megszállását remegtük — a Megye részéről küldött követek szeme láttára — érkezett egy sürgöny — melynek át olvasása után (jó részint a tudósítás a Drávai tábor szerencsés állását — s a Bécsi reményeket foglalta magában) anélkül hogy a Hászzei őrnagy — mint csoport vezére — tovább folytatta volna az értekeződést — seregét követeinknek határozott nyilatkozatot nem adván egyebet, mint azt: hogy a várost (kitétele szerént) *zernirozni* fogja, — seregét vissza vonulásra parancsolta. — Már azt gondoltuk, mikép az egész nagyszerű fellépés — ha nem is szünend meg egészbe: de leg alább egy ideig háttérbe vonulva — időt enged óim védelmünkre is

eszközöket teremteni elő. Azomba reményünk hiú volt — mert a visza vonulás osak arra használtatott, hogy a nép mely eddig csak Háczeg vidéke közelébe volt felbojgatva — hozattassék az egész megyébe felkelési mozgásba. Mi végre csoportoson küldettek szét szélbelli katonák — (kiket feltartóztatni semmi erőnk) — minden helységbe azon rendelettel, hogy minden román polgárt s nemest is — a háborgó® zászlója alá lépni erőltessenek — a vonalkódot a halálíg mindennemű rongálással — s házaik feldúlásával fenyegetvén.

Megemlít endőnek találom itt: miként a nemesség s a magyar ajkú polgárság — kik előre menekülni szerentsések nem lehettek — falujoikba záródva egészen az ellenséges nép hatalmába hagyatva vagy on azt is — hogy több nemes atyánkfiai — a hír szerint — már rablánczba is szenvednek — s ingre vetkeztetve embertelen rongáltaásuk kétes jövőjével állanak szembe.

Végre e folyó hó 15-én egyszerre azon hír terjed a városba: hogy Riebel őrnagy újra jön seregével Dévának, azt lerombolandó, — ha magát hatalmának meg nem adta, — rajtam kívül még egy néhánykat rendelkezése alá nem ád. A dolog ily állásába — 270 tsak száz fegyverrel el látott — gyakorlatlan önkéntesek védelmire látva a várost szorulva — nem tartottam egyebet tehetőt — mint az említett erőt 64 remonda lovakra várakozó Hannover huszárral edgyütt — kevés pénzel ellátva — azon vidékek felé, hol jobb szerencse mellett, rokon szén vei és segedelemmel is találkozva, — a hon hasznára megtarthatok, — midőn itt maradásokkal lefegyverzés — le konzolás és gúny várakozott réájok.

Én magam — tehetetlenné vált helyzetemben — régen számtalanszor sürgetett czélszerű segédeiém nyerhetéstől elzárt, — miután életem — többed magammal oly móddal állott veszélybe, hogy csak nemes kivégeztetésre sem számolhattunk; miután más külömben is a megyei közigazgatás tettelesen meg szüntette tett. — Megyénk határaiból fájdmason kivonultunk.

Méltóztasson Nagy Méltóságod jobban tudva nállamnál — minő eszközök alhatnak — meg mentésére szolgálhatok — hatalmába, azokat késedelem nélkül meg rendelni s fel használtatni. A tűz megyénkbe már ki ütött, — s ha ez egy felőli: a Vaskapun egybe kaptsolya magát a Bánáti lázzadókkal; másfelől Zarádon keresztül a Topánfalvi háborgókkal: Sz. Tamástól Brassóíg egy ellenséges táborvonal lesz felállítva.

Ha tehát, a Székely, szabadító ki rohanásnak sikert akarunk eszközölni — hátulról éppen úgy kell a megtámadást részünkről is elkezdenni — külömben minden fáradozás sikertelen szétmállik.

Egy oly tudósító által — ki történetesen az ellenféllel érintkezésbe jött — úgy vagyok értesítve, hogy a Szászsebesi tábor ^ — a Fejővári erővel gyarapodva — 's uttyába Kolosvárig minden várost le fegyvereztetve — a felfogott oláh pór haddal, végre magát Kolosvárt is akkor vegye ostrom alá, — midőn másfelől Urbán is Naszódról oda érkezve — a tervezett czél — számítás szerint végre hajtatható.

Magam részéről a nélkül hogy tanátsommal körömén túl lépni kívánnék — nem látok egyéb meg mentő szert mint a Dunai táborból 2000 tökéletesen meg bízható honvéd és egy ezred lovasság megyénkbe érkezésével a Székely rajt haladéktalan ki mozdítani. — Minden megyei őseregeket egy pontra (a vonakodóra halál büntetését mondva ki) jártas vezér keze alá össze vonni — honnét is k[^] indulva, könnyű lesz a leg felyebb 10.000 főre menő sorkatonaságot le fegyverezni itt, mely nélkül a felbojgatott oláh nép, nem csak veszedelmes, sőt ellenben remélhető, mikép részünkre vissza is nyerhető.

Itt bé végzem hivatalos jelentésem, Nagy Méltóságod rendelkezését ide bevárom. — Körös Bányán, Zaránd megyébe Okt. 17-ón 848.

Kun Gotthárd
*Fő Ispán.*²¹⁷

²¹⁷ Eredeti: Országos Levéltár, báró Vay Miklós kormánybiztosi iratok, 1554. szám. *Kún Kocsárd gróf* (1803—1895) Hunyad megyének 1848—49-ig- és 1867—69-ig főispánja az E. M. K. É. erdélyi köziművelődési egyesület alapítója.

203.

SZABÓ LAJOS BÁRÓ VAY MIKLÓSNAK

— A tordamegyei helyzet.

Éjji 11 órákor a legnagyobb zavarodás és fájdalmak között.
Nagy méltóságú biztos úr!

Ezen pillanatban vette ezen védelmi bizottmány a bős ellen-ség borzasztó vérontásai 's fajnak kiirtására tetit pokoli működés-rőlí tudósítást. Ide zárjuk.

Tisztelt kir. biztos úr! Nincs mit többet várnunk ha csak nem akarjuk gyáván 's bünösön véreink vére kiontását szemünk előtt túrni s nemzet testünk ezen haldokló része megölésére öngyilkos kezeket nyújtani.

Szóllanak a' tények a' legerősebb bizonyítások. Ezen védelmi bizottmány úgy van meg győződve, hogy tovább nézni ezen védetlen elszórt véreink gyilkolását a' legnagyobb bün. Nagy mlgd hazafiságában bízik; ezen bizottmány hogy nem késik minden erőt rög-tön kifejteni, és öszpontosítani és indulni az ellenség ellen.

Tordamegye védelmi bizottmányából 848 oct. 19-kén.

Szabó Lajos
*a bizottmány megbízásából*²¹⁹

²¹⁹ Eredeti: Országos Levéltár, báró Vay Miklós kormánybiztosi iratok, 1544. szám.

JAKAB IMRE GRÓF THOROCZKAY MIKLÓSNAK

— A román vérengzések s a menekülés.

Méltóságos Gróf Fő Ispány Úr!

Szomorúan jelenteni kívánom, hogy egész Megyénk felső kerülete veszélyben van, a Románok tömegestől fel keltek, gyilkolnak, én családommal együtt alig tudék tegnap előtt el futni idáig. — Tegnap Dorka Joseff szolga társomat, Nóstól edgyütt Bálába meg ölték, Fő Bíró Viski Ferentz urat meg kötözték 's Sz Regenben Úrban Ezredes hez fel kísérték, ezeket a múlt éjjel ide bó nyargalt Pokai Ref. lelkésztől, és több e' szék szélére a Balni és Mojcsi Bértzekre ki küldött, és onnan bé jött önkéntes katonáktól vett tudomásom után mint bizonyost írhatom — ott is beszéllik, hogy Sz Régenbői Ügyvéd Szabó Sámuel is az ezredes el fogatta. Az Ezredes egy két századja a megyébe falunként portyázik, a mely helységek fel nem hiteitek iá fekete és sárga lobogó alá azokat mind fel keresi s az akasztóiakat nagy czeremóniával le rontatatta — a mit az ide bó futott körtefái Tiszt után bizonyoson írhatom.

A múlt éjjen itt is az egész város nagy rebegések közt talpon alva várta a veszélyt, mert is az oltalom igen tsekély.

Melyeket azért 'kívántam ezennel alázatosan jelenteni, hogy méltóztasson a veszélyben forgó megye meg mentésére elégséges fegyveres erő aránt gondoskodni. — Melyeknek utána alázatos tisztelettel vagyok

A Mlgs Groff Fő Ispány Ürnak

M. Vásárhely, 17-ik Oct. 848.

alázatos szolg.

Jakab Imre s. k.

Sz. Bíró

Gyalai Josef s. k.²¹⁹

U. I. Most ezen órában vett tudósításunk szerint Al Ispány Boér Simont is meg ölték.

²¹⁹ Eredeti ugyanott, *Thoroczky Miklós gróf* (1802—1880) főrend, Torda megye 1848—49-ig főispánja.

ZEYK JÓZSEF BÁRÓ VAY MIKLÓSNAK

— Katonaság érkezése, a nagyenyedi és balázsfalvai helyzet. —

Nagyméltóságú Kir. Biztos Úr!

A ki küldött két század meg érkezett tegnap és eddig okom Van vélek meg elégedve lenni — az éjjöl itt egy vak lárma (meg támadtatnak vélte magát egy vorpost) következtében azt hitték az oláhok a nyakunkon vannak, volt sírás rívás confusio, de

külömben katonaság és nemzet őrsereg jó rendel ki állott 's ellentállásunk nem lett volna gyenge. Én még tegnap meg rendeltem hogy minden hidások a mi kezünkre jöjjenek és a vízen át hozassanak — azomban ezen rendelet több helyeken ellentállásra találván csak ma lesz telyesen ki víve ez a maroson túli meg támadás ellen 'meglehetősön biztosítani fog. Azomban ezen állásban a várost és vidéket tartani nem lehet nekünk fel kell ellenek cselekvőleg lépni és kemény streifcomandók által minden fáinkat rendre az engedelmes-ségre kényszeríteni — azomban ezen Balásfalva körüli vidékeken csekély erővel fel lépni nem tartom helyesnek mivel a fegyvereinket a leg kisebb szerencsétlenség is nagyon compromitálná. Ezért még egy pár századot 's bár egy vagy két század lovast kérnék egy az egész erő vezetésére alkalmas tiszttel, külömben az itt lévő kapitány ügyes embernek látzik. — Sürgető tudósítást kérek — arról hogy más pontokon mi katonai operatio történik hogy a menyiben lehet concentrice dolgozzunk. — Főként a székeleyk mozdulatait és hol létét akarnám tudni. Ezek után tisztelettel jelentvén hogy a Tordai századot kéntelen voltam a mezőség le csendesítésére rendelni maradok

Nagymóltóságodnak alázatos szolgája
Enyed, 1848 oct. 20.

Zeyk Josef
 kor. biztos.²²⁰

²²⁰ Eredeti: Országos Levéltár, báró Vay Miklós kormánybiztosi iratok, 1566. sz.

206.

BÁRÓ PUCHNER ANTAL **A ROMÁN BIZOTTMÁNYNAK**

— A románok légiókba osztása, hűségük kinyilvánítása, fegyverrel és munícióval ellátása, császári tiszt alá beosztása. —

1408. eln. sz.

A tekintetes román béke-bizottságnak!

Az Erdélyben levő román lakosság, mint a tekintetes bizottság nekem előadta, 15 légióba van beosztva, kifejezte hűségét a os. kir. kormány, az osztrák öszmonarchia s a császári uralkodóház iránt, saját nemzetisége és annak alkotmányos berendezkedése érdekében fel van fegyverkezve, — támadás esetén pedig teljes odaadással kész arra, hogy a román nép az én vezérletem alatt álló hadsereghez, mint fegyveres erő csatlakozzon, kitegye magát minden veszélynek, ami az ellenség leküzdésére szükséges, — felhasználásukból nem vonják ki magukat. Megígérték.

Ily körülmények között a román választmány azt követeli, hogy a kiszemelt 15 kisebb vagy nagyobb, kerületenként beosztott nép-légió, melyek összesen 195.000 fegyverképes emberből állanak, —

letett hűség [esküjök] törvényesítése miatt légiók szerint egy császári tiszt vezetése alá álljanak, aki harci kötelembe való beosztásukról s a jövő hadműveleteik vezetéséről gondoskodik, mert mostantól kezdve azoknak a cs. kir. csapatokkal összhangzásban kell történniök.

A bizottság amennyiben lehetséges a készletből lőfegyvert és muníciót kér.

A vezénylő tiszteket mindkét román ezred állományából mindjárt kijelölik, helyüket a két román ezrednél hadnagyok azonnali előléptetésével pótolják, nehogy zavar legyen a szolgálatban. Ami a fegyver és lőszer pótlását illeti, azokból e hó 26-áig annyit, amennyit csak lehet, készenlétbe kell helyezni.

Amikor a tekintetes választmányt erről értesítem, egyúttal jelentem, hogy a légiók részére elosztásra kerülő fegyverek és a lőszer továbbításáról gondoskodni fogok, az átveendő anyag nagyságát Önökkel közölni fogom, hogy aztán tőlem megkapják az utasítást s a helyet, ahonnan azokat elvihetik. Annak majd a legrövidebb idő alatt kell megtörténni.

Nagyszeben, 1848 okt. 21-én.

*Puchner
altábornagy.²²¹*

²²¹ Megjelent németül a *Die Románén der österreichischen Monarchie* című könyv (Wien, 1849) 61—62. oldalán.

207.

BÁRÓ VAY MIKLÓS A HONVÉDELMI BIZOTTMÁNYNAK

— Sagunávali tárgyalása, tudtára adta a románok ellen hozott ítéleteket. —

Az országos honvédelmi bizottnának.

Miként a nem egyesült görög szertartásúak Püspöke Ságuna András úr Budapestről haza érkezett, azonnal szükségesnek találtam volt ő hozzá egy hivatalos levelet intézni, melyben — ki indulván az itteni napról napra szomorúbb jövődöt jósló körülményekből, 's kivált azon alkalmat is alapul véve, hogy éppen az előtt való napon két sokszoros merényletéket elkövetett bujtogatót hoztak volt ide, kik levelem kelése napján éppen rögtön ítélő bírósziék előtt állottak, 's fel fejtván, hogy az ily esetek inentül gyakoriabbak léendvén, a nép látásokra fel bősziülhet 's egymás ellen fordulhat, ha a világi végrehajtó hatalom az egyházzal sürgetősen kezét nem fog a további rend és béke feltartása tekintetéből; *megkértem az érintett Püspök urat, hogy ő bírván a nép bizodalját, egy szava, egy intése varázs-erővel hatand arra, 's az vissza térend az engedelmességre*, felhagy azon készületekkel melyek saját élet erejének gyengítésén kívül öszveis honunknak sem szilárdítyák különben is vésszel fenyegetett állását: a király, a hon szent nevére megkértem: tegyen meg mind-azt mit jónak, célszerűnek és sikert eszközlendőnek vél, támogas-

son engemet béke után sóvárgó nehéz feladatom czélszerű megoldásában, 's nyugtasson meg kétségtelenül kívánt dús eredményt esz-közlendő, azonnal életbe léptetendő főpásztori intézkedései felől.

Ezen felszollításomra válaszolag f. h. 14-ről megemlítette Ságuna Püspök úr, mikint a román nemzet századok lefolyttá alatt várva a több nemzetekbeli polgári jogok egyenlőségének idves malasztját élvezhetni, ezt Urunk királyunk által megszentésített törvényeink meg is adták ugyan, de még is csak igen gyéren van, vagy talán éppen nints is életbe léptetve, annyira hogy annak practikai oldalát tekintve lehetlen következtetni a polgári jog egyenlőséget és testvériséget; s hogy mindezen hiányokat csak én igazíthatnám ki; továbbá nyilvánítá, hogy ő egyike azon hivatalnokoknak, ki minden erejénél fogva oda dolgozott s dolgozik, hogy a Felség, a haza, az ién, ecclesiája 's minden polgártársainak működései feletti megelégedését nyerhesse meg. Azonban fájlalva vétó utánna: miként ő a hongyülésről szerencsétlen lévén hívei közé visszajöni *a nélkül* hogy ő Felségének Innsbrukban f. é. június 23-án kiadott legkegyelmesebb válasza törvényileg testé vált volna, 's emiatt nagyon is megcsökkent Papsága és híveinek irántai ragaszkodása és bizalma, e szerónt az újabban hozzájuk bocsájtandó és még ne talán a kor szellemet sem ki elégitő módok nélküli oktatása nemcsak semmi jót nem, sőt inkább ingerültséget fogna szülni; ezekhez sorozá még azon körülményeket, hogy számos lelkészek bó börtönöztek 's hogy mi történt Lonán, ezen időben már a papság fel se karolná az ő oktatását. Ezek előre bocsájtása után oda nyilatkozott: miszerónt úgy a törvényhatóságoknak szükséges utasítást adni, mint a néphez is egy felszollítást kibocsájtani, az én tisztemből folyna ki, valamint B. Puchner is a Koniánokhoz adott már ki egy felszollítást; de ha csakugyan kívánnám hogy ő is bocsásson ki egy főpásztori levelet, azon esetre kért, hogy oktatásának indokoltatása tekintetéből a szükséges adatokat, melyek végett polgári háború hamari kitöréséitől tartani lehet, velle tudatnám.

Miután a fentebb érintett rögtön bíróság által elítélt bujtogatok kivégeztettek, azon Törvényszók ítéletének egy példányát az említett Püspök Urnák megküldöttem, szeme elébe tettem miszerént azon ítéletből tisztán áll az oláhok öszveesküvöse a magyarok ellen, 's a hon alkotmányának felforgatására, megírtam, hogy én meg hivatásomból foljó kötelességemnek esmérem az oláhok által felbontatott rendet és felháborítatott csendet minden áron helyreállítani; azonban mivel meg vagyok győződve arról, hogy a tudatlan oláh nép nagyobb része csupán a bujtogatok ámitásai által térittetett ki az igaz útból, s hogy bizonyosan meg fog térni, csak oly ember szolljon hozzája, kit ismer, kinek szava előtte betsben áll, s kiben bízik; — nem ereszkedve czáMásába azoknak, miket a Püspök úr, fenn érintett felszollításom nem telyesíthetése mellett idézett válaszában felhozott, — újra is megkértem, miszerint az oláh néphez intézzen egy czélszerű szózatot, atyailag arra intendó azt: hogy a bujtogatok átoktelyes tanátsaikat megvetve a király 's haza javára törekedni, engedelmességre, rendre visszatérni siessen, megmagyarásván, hogy

rend és függés nélkül kormányozni lehetetlen 's a fejtelenség egy társaságban a legnagyobb veszedelem; meg írtam, hogy azon szózatot ha tetszik úgy szerkesztheti, hogy az mindkettőnk neveink alatt bocsáttassók ki.

Ezen utóbbi Levelemre mind eddig semmit sem felelt Ságuna Püspök úr, min eddigelé elégé csodálkozni nem tudtam. Azonban tegnap rá akadtam okára annak, miért nem hajlott ő első felszollításonra? s miért nem válaszolt a másodikra? ... tegnap vettem a Felvinczi Postamestertől* egy Tudósítást melyben értesít, hogy a sokszor említett Püspöknek a Háriban levő oláh Pap, Moldován Greggeljhez intézett egy hivatalos levele oda érkezvén, mivel az gyanúsának láttatott, a *Postamester felbontotta s a borítékban két rendbeli Proclamatiókat* kapott, mélyekéit hozzám felküldeni kötelességének tartotta. Ugyanis ezen hív fordításban ide csatolt Proclamatiója mellett az említett Püspök úr a megyéjebeli papságnak megküldi b. Puchnernek azon Proclamatióját, melyben az Erdély lakosaival tudattja: miként ő az oct. 3-iki Manifestum alapján a kormányt magához vette; s ezentúl csak tőlle kell függeni Erdély minden rangú és ajkú lakosainak; (mely Proclamatio már német nyelven esmeretes) inti azon Papságot hogy annak értelmében alkalmazzák magokat, s minden templomnak juttassanak egy példányt mind az övéből, mind a Puchneréből, kit ő is mint egyedüli törvényszerű kormányzót úgy mutat be a Glerusának.

Ezek szerönt tisztában lévén már az: mit lehessen a hon ügyére nézve egy olly jellemű főpásztortól, mint Ságuna Úr, remélni: én mai napról az országos honvédelmi bizottmánynak e tárgyban szükséges feljelentést tévén, ő reája nézve intézkedést tétetni ki is kérttem, azonban a N. Mlgu kormány széket felszollítom, hogy addig is a nevezett Püspököt hivatalától felfüggeszteni, és fizetése ki szolgáltatását betiltani szíveskedjék.

Kolozsvárt October 30-án 848.

B. Vay Miklós.²¹²

* Gyergyószentmiklósi Kovács János (1812—1892) 1847-ben erdélyi
folkormányzéki fogalmazó, 1849-ben felvinci postamester, az 50-es
években kerületi főnök, 1867 után felvinci postamester.

²²² Fogalmazvány: Országos Levéltár, báró Vay Miklós kormány-
biztosi iratok, 1759. szám.

208.

GRÓF HORVÁTH THOLDY (előbb báró Petrichevich Horváth) JÁNOS LEVELE ÉDESANYJÁNAK (született gróf Lázár Évának)

— Menekülőkről, bécsi magyarokról, Jellachich seregéről, rokonokról. —

Jó anyám!

Wien > 1848 okt. 31-én'

Remélem, hogy péntekig az e helyre való érkezésemre vonatkozó jelentésemet elvégezhetem és akkor szombaton a linczi hajóval mehetek. Tegnap óta a Magyarországról menekülők száma jelen-

tékenyen emelkedett. Azoknak a vérszomjas szélhámosoknak rémuralma Lamberg meggyilkoltatásával kezdetét vette. Szapáry N. hirtelen meghalt. Állítólag golyvája hirtelen felfakadása miatt megfulladt. Batthyány L(ajos) is itt van. Valamint Szap(áry) Guszti. Az előbbi hosszasan tárgyalt Récsey tábornaggyal. Hallom, hogy tárcát ajánlottak fel neki. A külügyit!?! Néhány újságnak azon híre, hogy Jellachieh seregét 29-én annak balszárnyán visszaverték, alkként magyarázható, hogy Jellachieh; kiadta a parancsot, hogy csapatai — ha a császáriaktól tévútra vezetették — inkább hátráljanak, mintsem felvegyék a harcot. Az *egészre* eddig semmi különbség. Tegnap már nem érkeztek megbízható hírek Martonvásár környékéről, ahol Jellachich áll. Néhány nap múlva lovassági erősítéseket fog kapni.

A rémuralom mar a pozsonyiakat is fanatizálta. Sopron azonban tökéletesen nyugodt.

A forradalom zsarnokai alatt harcoló tévútra vezetett császári csapatok a császár manifesztumairól mit sem tudnák meg. Olvastam egy huszártiszt levelét, aki emiatt panaszkodik. Többek közt azt írja, hogy ők (a huszárok) múlt hó 20-án (Székesfehérvár *előtt*) parancsot kapva a támadásra, előnyomultak s amikor a horvátokat nyugodt, fegyvertelen, várakozó állapotban találták, nem tudtak nekik rontani stb.; aztán azon siránkozik, hogy a császár nekik (a huszároknak) nem nyilvánítja ki az akaratát.

Talán kedves anyámnak mégis csak az volna a legbiztosabb, ha a tél beállta előtt ide valamelyik városkörnyéki lakásba, vagy[^] Badenbe jönne.

Csókolom a kezeit s szívből örülök, hogy hogy szeretteimet ölelhetem. Adja az Isten, hogy jó híreket hozzak

örökké hálás

U. i. Szegény Lázival tegnapelőtt találkoztam. Tegnapelőtt este utazott Trieszten át, hogy Konstantinápolyba vándoroljon ki. Még jobban sajnálom a szerencsétlen Danit, mert ő képviselő!

²²³ A levél német eredetije az Erdélyi Nemzeti Múzeum levéltárában van. Báró Jósika család iratai. A levélben szereplő *Lázi* = *Petricsevics Horváth Lázár*, a jeles író, *Dani* pedig *Petricsevics Horváth Dániel* (1805—1864) 1848—49-ig Csíkszereda országgyűlési képviselője és sereg-szervező kormánybiztos volt *Szapáry Miklós gróf* (1808—1848) volt a hirtelen meghalt Szapári N.

209.

GRÓF BETHLEN GERGELY BÁRÓ VAY MIKLÓSNAK

— A nagyenyedi helyzet. —

Nagyméltóságú Királyi Biztos Úr!

Az a leírhatatlan félelem és ijedség mely Enyeden uralkodik és Kemény Istvánnak tsak nem kétségbe való esése ara bírtak hogy uj jólag is kérjem meg Exádat méltóztat ide haladék nélkül segítséget küldeni — én a mint Exád tudja soha sem szoktam meg ijedni: és most

sem vagyok Enyed állása felül eltsüggedve annyiba a mennyi tiszta oláh meg támadástól bár mennyi számmal légyenek is nem félek, hanem azon temérdek hír, jelentés és főkép anonim levél a sorkatonasággali edjesült meg támadást hitette el Kemény Istvánnal s az ide való közönséggel. — Hogy mennyire fontos pont és hely reánk nézve Nagy Enyed az tudva vagyon Exád előtt 's éppen ezen okból meg vagyok győződve Exád mindent meg fog tenni, hogy egy könnyen Enyedet el ne veszessük. — Egész bizonyos adatom arra, hogy sorkatonaság fogja megtámadni Enyedet nékem ugyan még nints de ezer hír és levél azt mondja 's a kétségbe eséshez közel vagyon Enyed féltébe. — Ha nagy katonai erővel támadják me>g azon esetre természetes hogy hátrálnunk kell, de mondom tiszta oláh megtámadástól nem félek. — Baumgarten székely Ezredbeli százados épen ezen vélekedésen vagyon ez egy a leg bátrabb leg ügyesebb és hideg vérűbb emberek közül való kinek katonai tudománya is igen kiterjedt; és itt is most megbeosülihetetlen jelenléte. Ennél fogva mint említett bajtársam mind én azon könyörgünk Exádnak méltóztat mind az Enyed 's környéke meg nyugtatására, mint pedig a lehetséges katonai meg támadás vissz verhetésére a leg nagyobb sietségei annyi erőt ide küldeni mennyit tsak lehetséges a mostani állapotába Kolosvárnak mi különben mindent megtettünk mit Enyed erősítésére hirtelen lehetséges volt és bizonyosan mindent meg fogunk tenni mit emberi módon tehetni lehetséges lészen — könnyen megeshető hogy ha tsak meg tudódik a segítség ide érkezése — a katonaság is mely nem szórhatja oly bőkezűleg sergeit talán ha volna is fel hagyna megtámadó szándékával. — Ezen alázatos jelentésem után van szerentsém lenni Exád alázatos szolgálja

N. Enyed 31-ik Oct. 1848.

*Bethlen Gergely
százados.²²⁴*

²²⁴ Eredeti: Országos Levéltár, báró Vay Miklós kormánybiztosi iratok, 1838. szám.

210.'

GRÓF MIKÓ IMRE GRÓF BATTHYÁNY LAJOSNAK

— Az erdélyi románok és szászok mozgalmáról, a székely gyűlésről. —

1250 K. b. 1848.

Az erdélyi részekben két elem létezik, melly régi időktől fogva egymás iránt ellenszenvvel viseltetik, t. i. az oláh — és székely elem, ez elemek egyike az oláh közelebbi időkben részint Mikás Fereucz, Pap Sándor, Barnucz, Laurean 's más ilyek, részint pedig a 2-dik oláh gyalog határoreizred alezredese Urbán által izgattatva, az Unió és új kormányrendszer elleni reakció terére lépett 's a székely és magyar elem irányában a szász elem által támogatva, a gyűlölség és üldözés szerepét ölté magára, e szenvedélyesség kitörése mindazonáltal szelíd intézkedések, s királyi biztos báró Vay Miklós úr

bölcs tapintatú közbenjövete által gáltolva lón, miután azonban az érintett módon felzakalatott oláh elem előtt a székelység azzal gyanúsítottatott: miként ellene felkelni szándékoznék,, az elemnek ingerültsége nagyobb fokra hágott s itt ott kezdő is magát fegyverbe gyakorolni gyanúsított ellene megtorlására, végre e felizgatott állapot és féltékenység folytán bekövetkezett az erdélyrészi szabad lovas sereg alakítására kiküldött kormánybiztos Berzenczey Lászlónak a székely nemzethez intézett és egy példányban idezárt fölszólítása, melly szerint a székelyek átalában egy általános nemzeti gyűlésnek az Udvarhely székben létező agyagfalvi réten e hó 15-én leendő tartására 's ottan egy ideiglenes székely kormány és székely nemzeti (tábor alakítása, úgy a székely nemzet régi szabadsága visszaszerezése iránti tanácskozmányra földülási fenyték terhe alatt felhivatnak.

Berzenczei Lászlónak a felszólítását, valamint én, úgy az általam az e részben teendőik iránti tanácskozmányra meghívott, jelenleg itten helyt levő kormánybiztosok is, úgy irányára, mint eszközeire nézve is helytelennek s az erdélyrészi különböző elemek közötti ellenszenv és súrlódást nevelő, a szabadság és testvériséget már csírájában előlő rász tapintatu fellépésnek tekintvén, — az illy hibás intézkedésből keletkezhető belháború iszonyai megelőzhetése tekintetéből, közakarattal nyomán arra határozám magam: miként Berzenczei Lászlóval M. Vásárhelyt, vagy a hol ne talán lenne, személyesen találkozáva, őt idézett felszólítása visszavonására szólítsam föl, de egyszersmind a királyi kormányzékot is hivatalosan felkérem az e tekintetbeni czélszerű intézkedésre.

Miről is Ministerelnök Urat hivatalosan értesítem, egyszersmind pedig a nemzetek közötti kibékülés, a polgári élet csendessége s a vagyon és személybátorság érdekében arra tisztelettel felkérni van szerencsém: hogy mivel Berzenczei László csakis az erdélyi szabad lovassereg alakítására bízott meg, és mégis a székelyeket általános nemzeti gyűlés tartására is meghívni, sőt marosszéki főkirálybíró gróf Toldalagi Ferencnek királyi biztos báró Vay Miklós Úrhoz intézett, s záradékival együtt idezárt felirata szerint, a közigazgatás köribe vágólag, rögtönítélőszók felállítására, s a marosszéki és marosvásárhelyi pénztár megvizsgálása iránt is intézkedni nem átalotta, e tettei pedig mind megannyi tanúságát adják hatáskörén túl terjeszkedésének, a közdolgok vezérletébeni céltévesztő eljárásának, s nézetei, különösen illy izgatott körülmények közötti céltalanságánaik, kegyeskedjék (kormánybiztos Berzenczei Lászlót, miután különben is a szabad lovas csapat alakításában tisztét annyiban, hogy annak meghatározott száma már alkalmasint betelt, be is végezte, s az alakított csapat, őrnagy gróf Mikes Kelemen parancsnoksága alá rendeltetett, — a további teendőktől felmenteni és működését megszüntetni.

Kolosvárt, 1948-ik évi Mindszent hó 3-án.

*Gr. Mikó Imre.*²²⁵

²²⁵ Eredeti: Országos Levéltár. Vegyes miniszterelnöki ügyiratok 1848-ból. D. 4. facc. *Toldalagi Ferenc gróf* (1803—1864) a főrendiház tagja volt és éveken át Maroszeék főkirálybírója.

211.

KOSSUTH LAJOS BÁRÓ VAY MIKLÓSNAK

— Saguna hazaárulónak nyilvánítása. —

*Budapest, Nov. 4-én 848.**B. Vay Miklós korm. biztos úrnuk.*

Kormánybiztos úrnak Octob. 30-án 1759. sz. alatt kelt abbeli rendeletét, miszerint Saguna püspökkel úgy bánt s fog bántani, mikint mint hazaáruló (melyre már a haza a szigorú rendeletét kiadta s a végrehajtásra Önt teljes hatalommal felruházta) megérdemli, — csak helyeselni tudja a honvédelmi bizottmány 's továbbra is elvárja a bizottmány, hogy legyen az bárki, de mihelyt kiviláglik, hogy hazánk függetlensége 's békéje ellen működik, azonnál — használva Ön teljes hatalmái — a honárulási bűnök méltó jutalmát ossza ki; — mert a hálátlan árulók iránt midőn hazánkat a végveszélytől kell megmenteni, továbbra sem közönyösök sem kegyelettelyesek nem lehetünk.

*A honvédelmi bizottmány elnöke.*²²⁶

²²⁶ Fogalmazvány: Országos Levéltár, Kossuth-Akták, 1848. év, 2269/e. szám, 439. fasc.

212.

UJHÁZY LÁSZLÓ BÁRÓ WESSELÉNYI MIKLÓSNAK

— A külföldiek levelezése, a sereg helyzete, Móga távozása. —

*Posony, November 3-án 1848.**Wesselényi Miklósnak áldást és üdvöt!*

Meg fogsz nekem bocsajtani, tisztelt barátom, hogy barátságos múlt Octóber hó 26-án és 28-án hozzám intézett soraidra csak valamivel későbbben válaszolhatok. De hidd el, se éjjelem, se nappalom, s még annyi szabad időm sincs miszerint saját családomnak is küldhetnek néha egy pár vigasztaló szót.

Végire jártam a dolognak, váljon az általad és a többi Gráfenbergben levő magyarok által a honvédelmi bizottmányhoz Budapestten, Kossuthhoz a táborba írt levelek érkeztek-ó rendeltetésök helyére. Igen is, megnyugtathatlak az iránt, miről leginkább a „Közlönyének 135-ik számából is meggyőződhetel, mellyben ki van mondvá, hogy az Octóber 10-iki határozat tisztelt személyedre és egyéb ott megnevezett egyénekre nem alkalmazható.

Hogy seregeinkkel háromszor egymás után voltunk osztrák földön, kétszer öszveütközés nélkül visszavonulva, harmadszor csatázva, mindezeket már tudni fogod. A csata mondhatni tisztán ágyúzási csata volt. Mieink Manswörth rohammali elfoglalásánál

magokat a legelszántabban viselték és az egész csatában bizonyosan többet veszített az ellenség a mieinknél. Részünkről a sebesültek és elesettek száma legfeljebb 200-ra ment. Az egész vissza vonulást ismét csak a rózsz vezérlet okozta, mert a komáromi önkéntes kaszások, kiket csak távolabbról kellett volna használni tartalékul, az ágyúk golyóinak ki voltak téve. Megzavarodván ezek futásnak indultak s ideiglenes rendetlenségbe hozták a többi seregeket is, kivált a málhás és élmezési szekereket.

Végre megszabadultunk azon fekete-sárga fonaltól, mely a fővezértől kezdve még több törzstiszteken átvonult. Moga fővezér a csatában lováról lebukván, lábán sérülést szenvedett. Nyugalomba lépett s most Görgey a fővezér.

Simunich pártütő vezér mintegy 5000 emberével Nagyszombat mellett áll még. Úgy hiszem óránként Róth vezér sorsa várakozik rá.

Bizonyítsd tisztelő üdvözlétemet kedves nődnök és áldjon az ég, barátod

*Ujházy László.*²²⁷

²²⁷ Eredeti az Erdélyi Nemzeti Múzeumban. Báró Wesselényi Miklós levéltára.

213.

**(PETRICHEVICH) HORVÁTH ALBERT
BÁRÓ PUCHNERNEK**

— Az agyagfalvi gyűlés törvényessége, a háromszékiek ingerültsége Puchner ellen, nyugodt intézkedésre kéri.) —

Nagyméltóságú Báró fő hadi parancsnok Úr

Kegyelmes Uram!

Bátor vagyok Nagyméltóságodat a tegnapi napon történt eseményekről alázatosan tudósítani.

A Berzentzei László ösméretes felszólítása oly hangulatot idézett elé melyet le írni nem lehet, ha lett volna is valakinek azon felszólításban tervezett nemzeti gyűlés törvényességében nemű aggodalma, azt tökéletesen elenyésztette a flgs Királyi fő kormány széknek 11311. szám alatti azon intézvénye melybe a gyűlés tartásába belé edgyezik — annak elnökül Gr. Mikó Imrét jeleli ki s így minden tekintetben a törvényes formát megadja.

A lelkesedés a leg magosabb fokra hága s nem képzelek erőt mely azt gátolni, de csak korlátolni is a pillanatban képes lett volna.

Ily hangulatban találta a népet Nagy Méltóságodnak f. h. 6-dik napjáról kiadott fel szólítása épen akkor, midőn a nagy számmal össze gyűlt nép bizottmányi gyűlése az elmenetel részleteiről tanácskozott.

Az aggodalom, hogy Excellentiának fel szólítása s illetőleg tiltó intézkedése az oly ennyire óhajtott nép gyűlésre leendő menelt akadályozhatni — oly fokra hágott, hogy a bizottmányi ülésbe engemet bé sem várva a nép el határozta miként a felszólításokat a postán letartóztatja — s valósággal az 1-ső székely gy. ezredhez intézettek a postáról el is vette.

A Székely huszár ezredhez szállók már az ezerekes úr kezénél lévén oda a nép tömegestől el ment s azoknak át adását határozotton kívánta. Az ezerekes úr látva a nép hangulatát miután minden tehetségével se vala képes egyebet tenni kéntelen volt a fel szólításokat által adni, vagy is inkább az által vételt tovább néni gátolni — s így mind ezek, mind a postáról el vittek Petsét alatt a szék levéltárába le tétettek.

A nép higgadtabb gondolkodású része az érdekelt Proclamatikok letartóztatását nem tsak azért kívánta, hogy ez által már a Gubernium általi megengedet törvényes gyűléstől el ne tiltassék — hanem azért is mivel úgy hitte hogy ha ezen Proclamatikok köröztetnek a katonaság az engedelmességet nyíltan meg fogja tagadni és a gyűlésre minden áron el fog menni, s így nem tsak a helybéli katonai kormány sőt maga a fő hadi parancsnokság is szervezettebben lesz compromittalva.

, Könyörgök tehát alázatosan Nagy Méltóságodnak méltóztasson mind azon intézkedésekben, melyek az iteni ezerekek által tétetni fognak (melyek nekiek nem tenni annyi lenne mint magokat s összeve, s tisztí karokat a legnagyobb mértékben compromittalni) — kegyesen belé edgyezni.

Könyörgök továbbá méltóztasson ezen alázatos kéréssem vételével rögtön parancsolni a kebli két ezereknök, mely szerint ők *a már törvényessé vált* agyagfalvi gyűlésre nézve a szerint mint az itteni körülményék tekintetéből már el intéztük sietve intézkedjenek.

Tsak így kerülhetjük el a tökéletes anarchiát, melynek szomorúi következősít ki számítani se lehet — tsak így lehet még a fegyelmet némileg fen tartani.

Hízelkedem magamnak avval, hogy Nagy Moltóságod kegyes lesz el hinni miként én felséges Urunkhoz tántoríthatatlan hűség-gel ragaszkodom s hogy mind azokat mik a dolgok normális állásába nem éppen lennének tehetők tsak azért teszem, mert a jelen körülményekbe azt hiszem, hogy mind ő felsége hazám iránti kötelességemet tsak így telyesíthetem — ilyen állásban vanank az ezerekes urak is, ilyenbe minden katona tiszt.

Egyéb aránt teljes tisztelettel maradtam

Nagy Méltóságodnak alázatos szolgája

S. Sz. György, 8-ka (nov.) 1848.

Horváth Albert
fő k. bíró.²²⁸

214.

**HERCEG WINDISCH-GRATZ ALFRÉD —
RAJACHICH ÉRSEKNEK**

— A főparancsnokság átvételéről, Rajacsics érseknek a szerb népre gyakorolt hatásáról. —

2401 A. O. szám.

Az ő felsége által kiadott legfőbb rendelkezésből Excellenciád már tudomást szerezhett arról, hogy engem bíztak meg az Olaszországon kívül levő cs. kir. csapatok parancsnokságával. Haderőmmel bonyomulok a magyar királyságba, hogy az ott kitört lázadásnak véget vessek.

Szükséges azonban legkegyelmesebb császáruk valamennyi hűségese alattvalójának együttműködése ama cél előmozdítására, hogy Ő Felsége atyai szándékait népe jóléte érdekében teljesíthesse. Mulaszthatatlan dolog az és annál inkább válik mindenki kötelességévé, minél nagyobb a befolyás, amelyet az illető polgártársaira gyakorol.

Az a nagy bizalom, mellyel az országnak Excellenciád egyházi hatósága alatt álló lakossága Excellenciád iránt viseltetik, erős biztosítókét ad arra, hogy az a hűség és odaadás, mellyel Excellenciád a legmagasabb császári ház és az összmonarohia érdekében a legutóbbi időben is olyan dicsőségesen közreműködött, az alsó Duna környékén lakó nép körében továbbra is élénk visszhangra fog találni.

Úgy gondolom tehát, hogy a legnagyobb bizalommal számíthatok arra, hogy Excellenciád bevált körütekintésével és energiájával mindent el fog követni, hogy az ottani kerület lakosságát eddigi hűségében megerősítse s feltétlenül távol fogja tartani őket a lázadó Kossuth-pártiaktól való minden kapcsolattól vagy összeköttetéstől és érdemessé teszi híveit, hogy uralkodónk majd szerb alattvalóinak méltányos kívánságait figyelembe vegye.

Schönbrunn, 1848 nov. 13-án.

*Windisch-Graetz.*²²⁹

²²⁹ Németnyelvű fogalmazvány: Wien, Kriegsarchiv. Haupt-armeem-
iratok, 1848. év, XI. 37. szám.

215.

BÁRÓ VAY MIKLÓS KATONA MIKLÓSNAK

— A kolozsvári veszélyről. —

2194—848.

Katona Miklós Őrnagy Úrnak!

Dolgaink úgy állanak, hogy az őrnagy úr vezérlete alatti seregnek segítségünkre jövetelére nem minden órában, de minden perczben múlhatlan szükségünk van.

Ugyanezért felszállítom, őrnagy urat, miszerint akárhol is véendi ezen leveletem, rögtön a veszéllyel fenyegetett Kolozsvár védelmére siessen seregével.

Kolozsvárt, November 15-én 848.

*br. Vay Miklós*²³⁰

²³⁰ Fogalmazvány: Országos Levéltár, báró Vay Miklós kormánybiztosi iratok, 2194. szám.

216.

BÁRÓ KEMÉNY ISTVÁN BÁRÓ VAY MIKLÓSNAK

— A nagyenyedi menekültek ellátása. —

*Méltóságos Báró királyi biztos
kegyelmes Uram!*

Pár hetekkel ezelőtt 40 mázsa puskaporral együtt, mely felől méltán lehetett gyanítani, hogy az a Generál Commando által organizált oláh lázadás részire fuvaroztatik Radnára, — le foglaltatott Enyeden a nép által 20.000 egy néhány váltó Pft: mely summa megint Radnára vala viendő; a szükség kényszerítvén, ezen summából eddig elé — a mint a kezeim között lévő nyugtatványok kimutatyák — költöttem el egy néhány 100 pft: p. o. fizettem abból nemzeti örököt, és az ostrom alá vett Enyedi Nép részére felette oltsó áron vettem egy csomó vágó marhát, most azomban részint az Emberiség, részint pedig a kénteleniségből indulva ki — mert különben a fellázított Enyedi nép csalhatatlanul föbe vert volna — ezen cassára naponként nagyobb költség nehezedik. — Kegyelmes Uram, körül belől 3000 oly szerencsétlen Ember menekült Enyedről Tordára, 's hihetőleg onnét ide Kolozsvárra, kik magokkal a keserves számkivetésen kívül, egy élő krajtzárt nem hoztak, ezeknek Tordán az Újvárról el hozott gabonából adtunk fejenként V2 kupa lisztet és 2 garast, ha ezen segedelem megtagadtatik, akkor a nép vagy éhen meghal, vagy pedig erővel fellépven rajtam kezdi az öldöklést, könyörgök tehát Excellentiad előtt, mikép ezen dolgot hagyja jóvá, és ezen emberi eljárástól ne vonya meg magos beleegyezésiet — egyébaránt a mai napig kormánybiztos Zeyk Josei látván el a szűkölködő Enyediket pénzel, a kiadás tsak holnap reggel kezdődnek. Válasz miat könyörögve maradtam

Excellentiad alázatos szolgája

(1848 nov. 15)

*Kemény István s. k.
alsófehér fő Ispánja*²³¹

²³¹ Eredeti: Országos Levéltár, báró Vay Miklós kormánybiztosi iratok, 2234. szám.

ÁRKOSSY LAJOS KRAUSZ IMRÉNEK TOKAJBA

— Jellachich üldözése, a határszéli táborozás. —

*Kattendorf November 16-kán 1848.**Kedves Bátyám!*

Csak röviden írok: Pestre éppen akkor érkezünk, midőn Lamberget megölték, az egész városba generalmarsot vertek, midőn kiszálot a gőzösből, 's egy óra múlva Lamberg többé nem volt, no de mint áruló, jobb sorsra nem volt érdemes. Pestről Pákoszdra rendeltettünk, mintegy 5 mértföld Pesttől, hol már Jellachich táboraival állott, de itt Septemb. 29-kén, szerencsésen megvertük, hanem látván a ravasz róka, hogy itt seregével együtt vesznie kell, fegyver szünetért koldult, melyet megnyervén, arra használt, félre tévén minden katonai lovagiasságot, gyalázatosan rüegszököt, üztük ugyan, de ő már két nappal előbb lóvén, utói nem érhattük, 's így egyesült Ausztriába Windsehgrátzel. Minekutána táborunk a határ szölen megpihent 's tetemesen megerősödöt, a bécsiek felszólítására, söt kérésére segítségekre siettünk. Mit írjak ezen ütökzet felöl? elég ahoz, hogy borzasztó volt, mert 8 óra hosszáig mint az „oroszlánok vívtunk, és talán Vaterlónál sem volt rémítőbb ágyúzás, mint itt; csak estvefelé midőn láttuk, hogy a' bécsiek nem mozognak és segítségünkre nem sietnek, lassan vissza húzódtunk. Csak egy ágyúlövés Bécsből, melyre jobban figyeltünk, mint az előtünk bömbölő 's reánk halált okádó ágyúkra, 's mi kettőztetett erővel folytatuk a csatát, 's akkor végképpen megbukik a camarilla, de ez fájdalom nem történt! Veszt eiségünket bizonyosan nem tudom, hanem hitelt érdemlő egyének 4—500-ra becsülik, legtöbbet szenvedett a pesti nemzetörség, ebből 200 ember eleset Schwechát ostrománál, két markotányosnó is eleset. Innen Simunich ellen sietünk, ki oly vakmerő volt egész Nagyszombatig előnyomulni, hanem halván érkezésünket, vissza kezdet húzódni, mindazonáltal Nádasdnál elértük, 's verekedésre kerülén a dolog, tetemes veszteségei folytatá viszavonulását, sok holtakat hagyván maga után s még sokkal többet szekereken magával vivén, — hanem látván a rabló hogy megszabadulása igen kétes, rendkívüli módokhoz nyúlt, fel égetvén a hidakat és falukat maga után, nyomba nem követ-hettük, de ez ökemének semmit sem használt volna, hanem némely egyének hanyagságának köszönhetta, hogy Morvába szökhett. Tölünk csak egy huszár és egy honvéd kapitány s egy káplár esett el, báró Kempelen fiatal 17 észt. tüzérnek lábát hordta el az álgýugolyó, egy huszár közvitézt megsebesítete az álgýugdlyó. Ez nap háromszor néztem az halál szemei közzlé, mert mint csatár parancsnok együt működtem elől az elesett huszárkapitányai, de az isteni gondviselés meg mentet az nap háromszor a már csak nem bizonyos haláltól. Majd el is felejttem mondani, hogy Bécs alatt az ellenségnek majd három annyi vesztesége volt mint mi nekünk, hanem az is igaz, hogy remek honvédtüzérjeink vannak, kik ritkán

lőnek híjába, azt megmutatták Pákoszdnál és Bécsnél 's majd minden lövés után „éljent“ kaptak.

Most Pozsony mellett Kattendorfba vagyok egész zászlóaljunkkal, az ellenséget szemmel tartani, kinek örjei csak egy y₂ órányira vannak tőlünk fel alítva, holnap éjtszakára éppen engem talál pignetre menni az ellenség elibe. A' mi huszárjaink a⁵ kik patrolha mennek, gyakran megtámadják az ellenség örtanyáit, 's majd mindig foglyokat hoznak magokat. Isten tudja kedves bátyám, mikor lesz vége ezen rémítő háborúnak, mert én azt gondolom, hogy ez csak a kezdete, bizony nem tudom én, mikor lássuk egymást, ha az Olmutzba felment püspöki deptitatio a dolognak más fordulatot nem ád. De jó az isten, országunk nem veszhet el, leg alább nem oly könnyen, mint sokan gondolták, még nagyobb veszedelembé is volt már, 's a' magyar erélyesége még mindég ki vívta magának a győzelmet.

No de mit csináltok ti ezen villongós időkbe; nyomasztólag hat ez az egész országra, én azt meghiszem, de mit tenni? rabok legyünk?... Szüretetek reményilem meglehető volt, kupiczetek nem lesz, azt gondolom, csak egészesek legyetek, azon kérem az istent. Mit csinál Jolantha, ha számadásaim bevégezem, egy pár forint túpénzre számíthat a kis hamis. Kedves nődek, asszonyajá-uak,, Pepinek 's minden ösmerőseimnek kezeit csókolván

Maradok hív öcséd

Lajos²³²

Apropos, majd el felejttem meg írni, hogy 19-ik októbertől kapitánysági kapitány vagyok. Mit csinál az én kis Flórám?

²³² Eredeti Berkessy Laura tulajdonában. Az Oknützbe ment depucáció aüiatt a magyarországi püspökök azon akcióját érti, hogy elhatározták (megkísérelni a beikét az uralkodócsalád és Magyarfdr'szajg között. *Árkossy-Nagy Lajos* 1853-bain becslőbiztos Kolozsvárt, később , ügyvéd, Alsófehlár miegye alispánja. *Krausz Imre* (1807—1874) tolkiaji adóhivatali tisztviselő, szőlőbirtokois, végül Tokaj pénztárosa. Felesége *Richter Emília* (1820—1862). *Pepi* = *Richter Jozefa* (Bartha Jánoo taircáli jegyző felesége [1825—1906]).

218.

SZEMERE BERTALAN KOSSUTH LAJOSNAK

— A kormányalakításról, az elvek kitzúzése, Nyáry Pál, Szentkirályi Mór. —

Barátom!

Fájós fővel bár, de gondolkodtam a kormány alakításáról. A főbaj: ninos ember, ha vallás, rang, Erdély figyelembe vétetik, még kevésbé van ember. És a kik vannak, nem értenek egyet. Vagy távol állanak egymástól. Sok van, ki attól fél, hogy te saját kormányodnak czethala leendesz. Hogy nem túrsz ellenmondást. Hogy nem túrsz melletted, bár alantabb, senkit. Azok is azt hiszik, kik tapsolnak neked.

Meglehet alkotsz kormányt és nemsokára kitűnik az elágazás. Ez haj, de nem nagy, mindenütt módosul a kormány.

De az a kérdés, vajjon alakulás előtt nem kellene-e részletesebben formálnod programodat.

Vigyázz, vigyázz, a hazáért főkép. A kinek legtöbb barátja, és ellene, van, az te vagy. Ha siker jó, barátaid száma, — ha rosszabbodik a dolog, ellenségeidé fog nőni, hatalmason. Nem volna oly fontos ez, ha egyszersmind hozzád* személyedhez inkább nem volna kötve a haza sorsa, semmint kívánatos. A haza soha se álljon egy lábón, mert az néni biztos állás.

Azt hiszem, egy kérdés iránt tisztába kell jönnöd leendő társaidal, — t. i. alkunak van-e helye a dynastiával, vagy nincs-e semmi esetre. Ez az alapszín. E részben sokféle nézeteikkel találkozni.

Az sem elég, a személyeket választanod. Tudniok kell az elosztást. Legalább én nem mindent minden helyen látnék örömet, ha rósztvenni a kormányban szándékoznám. Valaki politikai színe miatt lehet szükséges, de nem lehet közömbös, melyik tárczát vezeti. Szószék és tárca közt nagy a különbség.

Nyáryval akartam szólni, nem találkoztam vele. Úgy hallom, ő csak egy alágazatot vállalván el, a kormány tagjának magát nem akarná tekinteni. Ez baj volna.

Összenéztem a neveket. Nem jutnak eszembe mások. Prényi† (vallásjel), Nyáry*, Pulszky *, Beöthy†. ifj. Pázmány*, Duschek†, Vukovic†, Madarász† Erdélyből talán Bethlen (bár protestáns, de ott nincs catholikus), dicsérik Horváth Istvánt, cultusznak, katolikus.

Ha te és Nyáry értekeznének a személyekről, szívesen részt veszek benne. A haza dolga ez, talán végrendélet tétele előtt lelki ismeretemenk szólni őszintén a személyekről.

Batthyányi Kázméri Andrassy Gyulai

Sajnálom, hogy Szentkirályi Mórral elválttatok annyira, genio, ki eszméket szül bőven és nem gát a kivitelben, ha ki bánni tud vele.

Mi szegények vagyunk mi az emberekben!

Én reám pedig egyes t. javaslatok stb. kidolgozásánál mindig, sőt mindenben számolhattok, a mi elveimmel nem ellenkezik, — és ismersz, hogy az én horizonomon, amint az égen, kevés a változhatlan planéta, a dolgok természete szerint és így azokon kívül nehézkes nem vagyok.

A haza minden ellőtt!

Buda, nov. 19. 1848.

Sz. B.²³³

²³³ Nemzeti Múzeum, iratmásolatok. 1848. év, 1848 szeptember 24-től november 26-ig. A †-tel jelöltek katolikusok, a *-gal jelöltek protestánsok. Prényi = Perényi Zsigmond bárói, Beöthy = Beöthy Ödön. *Duschek Ferenc* (1797—1873) osztrák pénzügyi kamarai titkár, 1845-ben az udvari kamara alelnöke, 1848-ban pénzügyi államtitkár Kosisuth melMt.

KOSSUTH KORMÁLYKOMBINÁCIÓJA

Kossuth: fentartja a főfelügyeletet a finantz, hadügy és politikai irányzatra nézve.

Nyáry: élelmezés, ruházás, a tábor.

Szemere: igazság.

Madarász: belügy. Rendőri státustitkár: Ludwig.

Kereskedés: Perényi. Státustitkár: Pulszky.

Közlekedés: Vukovics.

Külügy: gr. Teleki L.

Kultusz: katolikus Horváth M. püspök, protestáns: Szentiványi K.

Nemzetőri főkapitány: gr. Batthyány K., gr. Ráday G., Beöthy és gr. Károlyi Gy.²³⁴

²³⁴ Másolat a Szemere iratmásolatok közt. Nemzeti Múzeum, 1848. évi iratok. *Ráday Gedeon gróf* (1806—1873) Pest megye ellenzéki országgyűlési követe, a pesti Nemzeti Színház főigazgatója,

SZEMERE BERTALAN KOSSUTH LAJOSNAK

— A kormányalakításról, Kossuth, Madarász, Nyáry, Pulszky és sajátmagáról. —

Észrevételeimet nem akartam a nevek után jegyezni, mert hosszab és csak az enyimek.

Ekképen a kormány sikerülhet. Perényi, ha szólsz vele, mit eddig nem tettél, megnyerhető. A többi elfogadja.

Én kimaradok.

1., Eszed, állásod, szólásod által hatalmad nagy; ha a pénzügy, hadügy, politikai irányzat (alias belügy) jogilag a tied, akkor minden hatalom és elhatározás a tied.

Tudod mi kevés az, a mit az illető miniszter aikor, és kivált ha támogatni bírja is ügy, mint te.

2., Belügy Madarászé, azaz egészen a tied, a rendőrséggel együtt, — köztetek soha nincs véleménykülönbség.

E felosztás a napi és jelenkori ügyek megoldását egészen egy kézben téven le, a többi tárczákat otíósusoknak tartom politikai tekintetben.

Mellesleg jegyезem meg, hogy Ludwigh régi barátom érdemel alkalmazást, de rendőri helyre igen naiv, igen jámbor.

3., Én őszintén kimondom, a belügyet Nyárynak adnám, — a rendőrség s talán a posta is adathatnék Madarásznak, mi maga külön férfit igényel, és Nyáry most, midőn nincs sok dolog a belügyben, az élelmezést magát elvihetne, a fegyverszerzést te, a szállítását a közlekedési.

4., Szentiványi K. talpig derék, eszes ember, de semmit sem csinál. Pázmándy D. neked nem tetszik, sajnálom. Barátságban soha

sem voltam vele, de súlya van az embernek, elismerem. De hozzá magam nem kötöm.

5., Fizetés nélkül a staátust rendes hivatalban nem szabad szolgálni.

6., Pulszkyt a pénzügy élére állítanám. Bizodalmatat bírja, érdemli, eléggé ért hozzá, már állt is azon helyen.

Sokat össze-vissza beszélnek ott az ülésben, egy és más kiesett eszemből.

Te érteni fogsz. Az elemek olyképen módosított súly egyenzósét látom a hazára hasznosnak, s reád nézve, mind politikai karakterre, mind legnagyobb befolyására nézve üdvösnek, jónak, biztosnak.

Ha maradhattál volna a bizottmány körében, a legislativus körbe sorozhattam volna magamat. De akkópen nem tűnhetik fel, ha itt sem leszek, de mindenütt, a hol s a mikor reám bármit bíztok. Én eddig nem hevertem, bár róla nem tudtok, kezem kinyúlt Sardiániába is stb. s gyáva és róz ember volnék, ha ezt most nem tenném.

Hogy ily combinatióban, vagy ily elosztásban részt nem vehetek, nyugodt lélekkel azért mondom ki, mivel miattam zavarba nem jöhetsz, hiedlmem szerint.

De a főntebbi módosítást szükségesnek tartom, hiszem és vallom.

Pest, nov. 19. 1848.

Sz. B.

Angliából futár jött hozzám. Holnap szólok róla veled.²³⁵

²³⁵ Másolat az Országos Levéltárban, az 1848. évi iratmások között. 1848 szeptember 24-től november 26-ig.

KOSSUTH SZEMERE BERTALANNAK

— Személyének a központba helyezése, Nyáry, Pázmándy nem vállalkoznak, Szemére és Madarász a két fő személy. —

Édes barátom!

Te igen különös ember vagy. Első leveled arra van bázírozva, miként nem jól van, hogy a haza ügye személyemhez van némileg kötve. — Nem tudom, igaz-e én nem hiszem, de ha igen, miért azt nekem szememre vetni. Én vagyok annak oka? Kerestem én? Kívántam én? Tettem reá egy lépést valaha? Boldogságnak tartom talán ezt az átkozott életet? Ha úgy van, amint írod az országra s annak minden emberére írsz satyrát. Miért nem tesztek hát mindent, hogy a szegény haza sorsa, egy nyomorult ember személyéhez kötve ne legyen? És mikint van az, hogy még csak annyira sem ismersz, miszerint nagyravágyónak ne tartanál? engem a ki inkább volnék házi eb, mint Minister vagy Kormányelnök.

Másik leveled meg a körül forog, hogy én a szerint igyekszem a kormányt combinálni, miszerint velem egyet értsenek. Az bizony különös volna, ha abban törném fejemet, hogy egyet ne értsenek. Ez aztán furcsa Kormány volna, mellynek bázisául az vétetnék fel, hogy a tagok egymással ellenkezzenek.

Te aztán a politicalai egységre törekvést így nevezed „hatalom egy kézben“. — így valóban nehéz existálni. — Nekem hivatal nem kell, — nyakamba varrjátok erővel aztán hatalomra vágyást emlegettek.

Barátom! ezek az emberi érzelmeknek azon nüanceai, miket én nem értek s nem is fogok soha érteni, mert ismétlem én nem tudom mi e szó „nagyravágyás“. Nekem a hatalom terhemre van. Vegyéték el 's adjátok egy parasztnak nyugalmát és én megáldalak.

Így van aztán Barátom, hogy ezen alapgondolatod az individuumokra is kiterjed. És ha egy vagy más nem történik, más okot keresel alatta, mint a mi való.

Azt mondod: a belligyet Nyárynak adnád. — Biz én is Barátom, meg is kértem reá elsőt mindenek között — de nem vállalja.

Azt mondod Pázmándyban nincs bizalmam. Honnan vetted ezt? — Pázmándyt annyira okos embernek tartom, hogy Nyáry után vele szóltam másodikkal. Hiában — nem vállal semmi hivatalt. Elnök akar maradni. >— Te meg bizalmatlanságot emlegetsz.

Nyáryn kívül ketten vagytok tevékeny emberek a választmányban — Te és Madarász — tehát kettőtök közt a legfontosabb két tárcának kell megosztatni. Belügy és igazság. — Te alkottad a belügy személyzetét, tehát változtatnod nehezebb volna, Madarász ellenben az igazság ólén az aristocratiában terroriszticus félelmet gerjeszthetne. — Tehát azt gondolám, Te vidd az igazságot, ő a belügyet.

Kórlek ne keress más okot, mint mellyet mondok, — mert ha volna, nem titkolnám el. — Eléggé férfias volnék megmondani.

És most kérlek őszintén mint férfiúnak férfiúhoz illik, vállald el az igazság-ügyet. — Igen kérlek. — Ha lehetlenné teszitek a kormány combinatiot, ám lássátok. Lelketek rajta. Én megmondom a háznak az okokat és visszalépek. Eeménylem akkor nem fogsz hatalomvágygyal vádolni. — Aztán mentsétek meg a hazát, ha nekem segédkezést nem nyujtatok. Magatokra vettétek a kötelességet azt megmenteni.

Combinatiom most így áll.

Hadügy: Mészároost,

Ellátás: Nyáry,

Igazság: Szemere,

Belügy: Madarász,

Közlekedés: Beöthy,

Kereskedés: Pulszky,

Cultus: 1. Horvát Mihály, 2. Teleki Domokos,

Külügy: Perónyi.

Válaszodat kérem, mert végeznem kell.

Nov. 20.

Barátod

Kossuth s. k.²³⁶

SZEMERE KOSSUTHNAK

— Jellemzi Kossutbot, a minisztérium, Nyáry, az igazságügyi tárca, kormánylista. —

Kedves barátom!

Merőben félreértettél. — De nem polemizálok, neked nincs időd, nekem volna. „Ellenkezőt” tagokat válaszsz? Nem mondtam. „Hatalomvágyat” emlegettem? Szóval sem. „Bajnak mondom, hogy a haza sorsa annyira csak a te lábaidon áll?” — Igen, a hazára, — téged nem vádoltalak vele. Sőt éppen azért tartam tisztelnem nemit elmondani.

Te fejedelmi helyzetben vagy. Köszönd meg a ki ellenkezőt mond, mint a mi tetszik. Tudod, jobban mint én, hogy arra kell támaszkodni a mi ellenáll, nem a mi enged. — Embert nem hiszek csalhatatlannak. Tehát téged sem. Gyengéid vannak, mint mindenkinek pl. nem bírsz emberismerettel, melly helyzetekben, kétszer nehéz tulajdon, mert mások leírása után is kell indulnod. Mint minden magasb szellem, elelragadtatól — ilyennél szükséges az ellenállogatás. Nem hatalomvágyról szóltam, hanem a hatalmat sokaltam egy kézben, mivel ekképen sok *hibázhatásnak* láttalak kitéve. Vagy mondassék ki dictatura nóvszerint is.

Nem félék ettől som, a respublicától sem, a legerélyesb rendszabályoktól sem. A ministerium helyzete *kétes, kettős* volt, nem volt akkor ideje; most mindent lehet tenni, csak a' trónüresség nyilvánítása volna nagy játék rögtön. Tehát a' hatalom egyoldalúsága ellen volt kifogásom, a súlyegyenzős ellen, nem a személyeik magok, hanem azok elhelyezése ellen. — Ha Nyáry osztozni akar a kormányban, el kell vállalni a belügyet. Ha ezt azon alag-elvállalás kizárja reá nézve, kivételes állása leend, mi nem lehet.

Madarászra nézve, az igazságügyet illetőleg, véleményedet is osztom; de a belügy is neki nagy és sok. Kell lennie a kormányban. Vallom ezt, de nem azon helyen. E két helyen nem.

Nyárynak írtam: vállalná el; ha hónát szereti, tegye meg. őszinte leszek egy másodrendű tekintetben is. Midőn én a kormányba *folytatólag* lépek, és a belügyet másnak engedem, elítéltem magamat, alkalmatlan voltomat írtam alá. Nyáry és Pázmándy irányában megteszem, egyben és másban van előnyük, egyben és másban nekem van előnyöm. Más irányában magamat el nem ítélnék ekképen, miután a képességre nézve az ellenkező hitben élek, és így a közügynek nem hoznám az áldozatot, mellynek örömet meghozom, ha azt hihetem hogy jobb kézben van.

Érts meg. Midőn az igazságügyet ajánlád, azt ajánlád, mit a múltkor is óhajtottam. Ki a belügyet most fél évig vitte, az borzadhat tőle. De fontosságát is érzem. Ezért az előttem nem személyi, de hazai kérdés. — Én nem vállalnám most, mivel e részben nincs tökéletes bizodalmad bennem; mivel nem volnék biztosítva azon lapok megtámadása ellen, mik a te és Madarász befolyása alatt álla-

nak; — és mivel ekkópen nem használhatnék kellőleg, mi az eldöntő tekintet.

Azon tekintet, hogy a változtatásokat nem tehettem volna meg a személyzetben, nem fontos, mert a ki ezen magát nem bírja túl tenni, az nem való kormányra, mint az sem, ki nem bír saját szellemében *dolgoztaim*. — Pázimándynak meg van saját calculusa, *igaz*. De te szóval nyilatkoztál ellene, én azért emlitem. — Hallgass meg minket, de tégy te. Én is azt tenném, a mit legjobbnak látok.

A négy főkapitányi eszmét kár elhagyni. Ezek a népet életben tarthatják, ha beutazgatják az országot. E szerint

Beöthy ott maradván, lenne:

Belügy: Nyáry, oda kívánja a publica opinio.

Rendőr: Madarász, helyeslendi minden.

Közlekedés: Vukovics S. — Sok ok van mellette.

Keresked.: Pulszky. Helyén leend.

Fináncz: Tartsd meg vagy töltsd be.

Hadügy: Mészáros. A katonaság szereti. Pedig nagy baj ő.

Külgügy: B. Perényi ám legyen. — Pulszkyt azonban most senki nem pótolja.

Cultus: Horváth és Teleky.

Ámbár nagy két elvet áldozol fel, azt hogy pap jön be, azt hogy a vallásfelekezeti eszméje több illy megoszlásnak veti meg alapját

Igazságügy: Erre Erdélyit is kapsz, — ha engem nélkülözni kívánsz.

Ne vedd ezt mértéktúli beavatkozásnak. Sem: fontosnak nem képzem magamat. Téged segíteni és általad a, hazát, kötelesség. Ez és nem több, a miért teszem.

Én igazán csekély vagyok, mint nyilvános character, szerénység, affectálás nélkül mondom. Oka, mivel háttérben tartam magamat. Tudja Isten én nem léptem fel, ha ön fellépek, nekem nem leend többé viszalépés egy végezel előtt. Mindig láttam, ki jár közelebb hozzám, eléglettem a hoza' csatlakozást. A ministeriumban az te valál.

Én kettőt fogok tenni jövőben:

1., Neked irogatni fogom észrevételeimet, teljes őszinteséggel. Nem lesz rász szolgálát. Nyilvánosan tenni észrevételeimet, reménylem, nem leend szükséges.

2. Készülök diplomáciai pályára, teljes erőmből. Ha győzünk, *kezdetben* hasznomat veheti a haza, míg ügyesbe'k támadnak.

Barátom, te ne félj azoktul, apró eltéréseik mellett sem, kik a hazát szeretik, — tégedet fed minden paizs, maga a' haza érdeke. Én mindig e nyomon fogok járni míg élek, s míg a haza ügye kívánja.

Buda nov. 20. 1848.

Isten veled,
tiszteled,

Szemere s. k.

Az angol kapitány, U. jövend. Egyenesen futár jött hozzám. Jön a kormány engedelméből, — jönnek vele többen. Mindene készen van. Nem kér jutalmat elein, kapja azt a mit majd megérde-

mel *tettei* által. (Ez szép beszéd.) Írja —, a világot hívhatjuk csatára, ha elkészülendő²³⁷

²³⁷ Nemzeti Múzeum, 1848—49. törzsanyag. Iratmásolatok 1848 szeptember 24-től november 26-ig.

223.

KOSSUTH SZEMERÉNEK

— Kormánylista. —

Édes Barátom!

Végezni kell. Összeroskadok a teher alatt. Combinatióm a lehetőségek szerint ekként áll:

Hadügy: (Mészáros resignálván) Láhner.

Igazságügy: Szemere.

Belügy: Madarász.

Kereskedés: Pulszky.

Külügy: B. Perényi.

Közlekedés: Csányi.

Catholicus egyház és nevelés: Horváth Mihály.

Többi: Ráday.

Hadseregellátás: Nyáry.

Nemzetőri főkapitányok:

Dunántúl: Batthyány Kázmér.

Dunán innen: Károlyi György.

Tiszántúl: Beöthy.

T. innen: Andrássy Gyula.

Mást nem tudok tenni. Nem ministerium, hanem rangfelosztás.

Kérlek: fogadd el. Igen kérlek. Mindenesetre add határozott válaszodat. Vagy jöjj hozzám. Mert levelezni reá nem érek.

nov. 23.

Híved

*Kossuth.*²³⁸

²³⁸ Nemzeti Múzeum, Szemere iratmásolatok, 1848. év. *Láhner György* (1795—1849) gyalogezredbeli hadnagy, 1847-ben őrnagy, 1848-ban honvéd-őrnagy, a délvidéki harcok részese, a honvédsereg fölfegyverzését véggezte, 1849-ben ezredes, majd tábornok,

224.

SZEMERE KOSSUTHNAK

— Madarásról, a hadügyi tárcáról, Nyáryról. —

Én írok, bővebben; téled nem várom, mert neked nincs időd s én a nevekből is megértem gondolataidat.

Azonban ezeket most még csak neked írom. Kettőnk közti ügy, bár a haza fölött.

A mai névsor eltökélősen semmit sem változtat. A mi összeállítás nekem gát, azon nem változtatál, a többieknek pedig nem jól változtatál.

Madarász Laczi ellen nagy az ellenszenv a közönségben, úgy mondják, úgy hallom, jele, hogy valaki vallhat bizonyos elvet, mi utat nyithatna a kormányba, de nem vívott ki magának kellő tekintélyt. Ilyen férfiakat nagy mennyiségben találsz az angol, a francia baloldalon, kik sohasem fognak lehetni miniszterek. Én őt nem szántam ide, eddigi nyilatkozataim szerint, de nem tartom mindenüvé tehetőnek. Nem elég a miniszterségre bizonyos elvet vallani, bizonyos színnel bírni. Én Laczit kedvelem, de a közönségnek nem parancsolhatni. Nyárit kevés ember kedveli, és a kormányon szívesen látja.

Mészáros lemond? Ettől tartok eleve, bár úgy mint hadminisztert nem sajnállanám. Lahner? se tekintély, se rang, se nyelv, se képesség.

Én nem rettegnék hadnagyból tenni minisztert, ha hiszem róla, hogy genieje kivívja magának a hatalmat. Maga a név s kör, azt nem adja.

Nem sorolom elő egyenkint a többit, hanem azt mondom: ki a belügyre, a közlekedésre, a prot. ügyre, a hadügyre ki van általad jelölve, egyik sem képes sem tárczáját vinni, sem a tanácsba véleményt repraesentálni. És én e kettő ntán mérem a minisztert. Egyiknek meg kell felelnie; kettőnek, mint te, kevés ember felelhet meg.

Van sok, ki a kormányban hiúságból örömet részt vesz. Ezek közé nem tartozom. Van sok, ki most félelemből vonakodik. Ezek közé sem tartozom. Sőt sajnálom, hogy nem vehetek részt a kormányban, mely a hazát megmentendi, vagy legalább megmenteni igyekszik.

Szerintem lenne hadügymin... Megakad a tollam. Nem találok embert. Hrabovszky ha bizol benne. Ez tekintély. Lehet kiléptetni. Lehet mellétenni stát. titkárokat... Vagy Beöthy, akinek katonai rang adatnék. Vagy Bakonyi, Nádossy, amaz tábornok, vitéz, amaz activns. Vagy vidd magad ideiglenesen. Ha nem viszed:

1.

2.

1. Elnök és financz:	Kossuth	
2. Külügy:	gr. Teleky L.	Pulszky
3. Keresked.:	Pulszky	Beöthy
4. Közlekedés:	Vukovics S.	Perényi
5. Cultus:	Horváth M.	
	Lónyay G.	
6. Igazság:	Perényi	Szemere
7. Belügy:	Nyáry	Nyáry
8. Rend.:	Madarász	

Nyáry tartozik ezzel a hazának. Tartozik. Hiában, túrnünk kell egymást, s azt hiszem kölcsönös engedély, súrlódás kiegyenlíti a különbséget.

Arról, hogy a belügyet elvállalnám-e bizonyos feltételek alatt, azért sem szólok, mivel erre te teljességgel nem vagy hajlandó.

Te ne félj. Te benned a hazát kímélik, és így apróságot elnéznek.

Személyt, kiben a bizalom központosul, nem lehet gyártani, csinálni; erre a nemzetnek szüksége van.

De vigyázz is. Mert hamar módosulandó kormányt alkotnod nem tanácsos. Mert támogatás, mely alapját csak a haza rendkívüli körülményeiben találná, s nem a teljes bizalomban, mit sem érne.

Ez becsületes és hazafiúi véleményem, ki a mit érzek, szemedbe mondom, — nem hátad mögött, mint mások.

Buda nov. 23. 1848.

Sz. B.²³⁹

²³⁹ Másolat Országos Levéltárban. 1848. évi iratok. Szemere-irat-másolatok, 1848 szeptember-november. Nyáry Pál (180&—1871) pest-megyei alispán, 1848 őszén a honvédelmi bizottmány munkás tagja. A kormánylistánál szereplő személyeik: gróf Teleki László, Pulszky Ferenc, Beöthy Ödön, Vukovics Sebő, báró Perényi Zsigmond, Horváth Mihály, Lónyay Gábor, Szemere Bertalan, Nyáry Pál, Madarász László. *Nádasy Sándor* (1810—1882) osztrák császári tisztt, 1848-ban honvédeztredes, a bácskai harcok részese, 1848-ban magyar hadügymin. államtitkár, katonai író.

225.

SZEMERE BERTALAN NYÁRI PÁLNAK

— A belügyi tárca betöltése. —

Barátom!

Én ismerem a miniszteri vagy kormányi állapot kellemetlenségeit, de mégis azt mondom: ne hagyjuk az országot e kormányi fejtelenségben.

Kit a nemzet megajándékoz bizodalmaival, annak kötelességei vannak, mik alul magát fel nem mentheti. Ezek közé tartozol te.

Én három combinatióját utasítám vissza Lajosnak és háromszor nyilatkoztam, határozottan; de mindig megdöbbenve kérdem magamtól: nem bűnhődöm-e?

Ha Kossuth azt kérdezi tőled nyilvánosan: miért nem akarsz részt venni? mit felelsz? Az igazat lehetetlen kimondanod közbaj okozása nélkül, mással pedig magadat nem fogod igazolhatni.

Én Kossuthot dictátornak és így kormányzónak nem akarnám, de hogy genie, az igaz, de hogy a kormányzatban sok hasznos tulajdonai vannak, az is igaz, melyeket csak korlátolni, csak mérőckelni kell.

Eddigi combinatiói nem ekkép voltak szerkesztve. Azok szerint ő korlátozhatatlan volt, neki vak majoritása volt, azokban nem volt helye a Tanácskozásnak. Természetesnek találtam, hogy te — ki vele általában nem kívánsz egy kormányban ülni, ki az vagy, mint vitorla' ellenében a kormányost ábrázolod, — illy combinatióról nem akartál hallani, miután én sem vehettem lelkemre, ki közt és Kossuth közt nincs annyi ellentét, ki türelmesb vagyok stb.

De a haza, a haza! Dictatura azt nem menti meg, a Kossuthé épen nem. — A tegnapi combinatióból lehet valamit csinálni. Első, melyben nem a Madarászó a belügy. Csináljunk belőle valamit. Meg-

látod, ily súlyegyenzéssel boldogulunk. Azok közül 5 nem hebehurgya, de nyomós és bátor ember, sőt 6—7-re is 'mehet ezek száma. És Lajos enged az oknak és szilárd fellépésnek. Beöthy nyereség — lesz a ki pótolandja oda len. — Én még Lonyay Gábort szerettem volna a protestáns közoktatás élére, — ha csakugyan fel kell áldozni az egység elvét, mi igen meggondolandó.

Eddig nem alakulhatni, nagy belső gyengeségre mutat. Nem keresem az okát, hanem következményeiről elmélkedem a közre nézve. A közönség már nem nyugtalan, de félénk. Azonban a bizottmány jelen állapotában sem maradhat. Ez dictatura egy részről, — másrésztől zavar és ellenkezője az egységnek és erélynek. Többen vagyunk kik abban részt venni nem fogunk, mert midőn az elnök és bizottmány ketté szakadt, e tetesületnek egyik része életét veszlette.

Értekezzél Kossuthal. — Tagadd meg méltó ellenszenvet.

Tekintsd a hazát. — Ne feledd el, hogy most az idő a munkára, mi hamar késő lesz. Megkísérteni az egyúthalladást kötelesség, — ha nem fog menni, akkor okait adhatjuk.

Értekezzél velem is, ha úgy tetszik, a személyekről.

Azt látod, hogy Lajos meg van akadva, ez reá nézve tanúságos leend.

De én tartok e fennakadás explozióitól, nem ia személyek miatt, de a haza miatt.

Ha te beállsz, én nem vonakodom. Tűrjünk ha kell, vívjunk ha kell, amint jön, talán ellenkezve is, de azt tenni, ha különben a combinatióban megnyugszunk, hazafiúi kötelességünk.

Isten áldjon meg.

Buda nov. 26. 1848.

*Sz. B.*²⁴⁰

²⁴⁰ Országos Levéltár, 1848. évi iratok. Szemere iratmásolatok, 1848 szeptember 24-től november 26-ig.

226.

BÁRÓ VAY MIKLÓS KOSSUTH LAJOSNAK

— Az erdélyi katonai helyzet, védekezik a gyanúsítások ellen. —

Az országos honvédelmi bizottmánynak!

Tegnap estve, bár ha közvetve is és nem magától Katona Miklós őrnagy úrtól azon tudósítást vévén, mint ha seregével Désen lenne, nem késtünk Kolosvár felé megindíttatni fegyveres erőnk egy részét; ma 's holnap nyomul több is előcsapatunk után, míg más részről megkísérténk Katona Miklós úrral tenni magunkat érintkezésbe, — Biharból 's a Szilágyságról is közelebbre húzván öszve az erőt, — és ily körülmények között mily kipótolhatatlan hátramaradás és veszteség reánk nézve a 2-ik székely ezred más felé lett elparancsolása, szükségtelen említenem.

B. Baldaccit a hadi miniszter úr főparancsnoknak kinevezvén a megbízatást elfogadta; — egyébként rajta kívül itt senki, ki a

fővezérsggel felruházthatna, a vagy azt elfogadná nincsen. — Czech őrnagy úr mindég mellettünk van, erélyesen működik 's kivált vesződik az egész tanulatlan tűzerekkel.

A honvédszászlóaljok állapotáról Cserey Al Ezredes úr küldi fel illető helyre időnkénti jelentéseit, — részemről is jelenthetem azomban a 11-ik 's 32-ik számú zászlóaljaknak itt 's Fekete tón való lótokét, a 12-ikről, mely Vásárhelyt volt, a székelységtől lett elzárattatásunk óta mit nem tudhatni; ugyan is a székelyektől eddig elé, bár minden utat 's módot áldozatok tétele mellett is elköveténk arra, hogy vélők 's nevezetesen a hadi minister úr által oda vezérül ki nevezett Sombory Ezredessel magunkat ismét egybe köthessük, semmi oly bizonyos hírt, melynek alapján valamit építhettünk vona, mind ez ideig nem vettünk.

A tisztelt bizottnány a béli parancsát, mi szerént a hely színén rendelkezek a teendőkről, eddig is a lehetőségig telyesítém. mindég, a mint hogy most is a seregei vagyok 's szállok táborba. A Kolosvárról lett ideiglenes kivonulásunk, mint hallom, temérdek gyanúsításoknak szolgáltat kivált azok 's olyanoknak szájukba anyagot, kik saját gyávaságokat akarják leplezni, — azért 's a hadi parancsnokoknak e tárgyú a dolgot kellőleg felvilágosító eredeti jegyzőkönyvet egy azok által részemre kiadott okirattal együtt ide rekeszteni 's a tárgyban haladéktalaniul annál szükségesebbnek látom, mivel már Hodossy Miklós korm. biztos úr a bihari honvédek őrnagyát eltiltá Baldacci Tábormok úrtól 's töllem rendeleteket fogadni el; a mi magamat illeti, minden lépéseim 's rendelkezéseimről bár ki előtt örömet felelek, — br. Baldani pedig Szamos Újvár alatt vitéz bátorságának annyi jeleit adá, hogy éppen ez által ötlött leginkább szembe, serege nagy részének 's kivált a kolosvári nemzetőrségnek gyávasága.

B. Hunyadon Nov. 22-én 848.

br. Vay Miklós.²⁴¹

²⁴¹ Országos Levéltár, báró Vay Miklós kormánybiztosi iratok, 2290. számi. *Katona Miklós* (1813—1886) székely lovastiszt, 1840-ben Kővárvidék tiszteletbeli jegyzője, országgyűlési követ, 1848-ban nemzetőr őrnagy. *Baldacci Manó báró* (1807—1853) császári alezredes, 1848-ban nemzetőrség szervezője, Kolozsvár katonai parancsnoka, 1851-ben császári haditörvényszék két évre ítélte. *Czech, József* (1822—1903) császári tiszt, 1848-ban honvédszázados, végül ezredes, Argentína katonai akadémiájának parancsnoka. *Hodossy Miklós*, 1848-ban a bihari nemzetőrség szervezője, kormánybiztos. *Sombory Sándor*, székely huszárok ezredese.

227.

KOSSUTH STILES AMERIKAI KÖVETNEK

— Közbelépésre szólítja fel a magyar-osztrák ellentétben. —

Pest nov. 20. 1848.

Értesültem, hogy az emberiség érdekében hajlandó volna Ausztria és Magyarország közt fegyverszünetet közvetíteni, — felhasználjuk tehát ez alkalmat, hogy az Egyesült Államok igazgatójához forduljunk s felhívjuk, hogy kezdjen fegyverszüneti

tárgyalásokat a téli idő tartamára az osztrák s magyar határon levő seregek között, hogy a mindkét országot egyaránt sújtó áldatlan háborús szerencsétlenséget elhárítsa.

Legyen szabad egyúttal biztosítanom, hogy mi mindig boldogok vagyunk, ha alkalmunk nyílik az Egyesült Allaimoknak a szabadság és kultúra védelmezőjével baráti kapcsolatba jutni. A honvédelmi bizottmány elnöke

Kossuth Lajos²⁴²
külsügyi államtitkár:
Pulszky Ferenc

²⁴² Német nyelven megjelent a *Siebenbürger Boté* 1850. évfolyam 113. számában.

228.

BÖSZÖRMÉNYI KÁROLY BÖSZÖRMÉNYI ELEKNEK

— A dési csata, a hátrálás. —

Szatmárnémeti 1848. Dec. 2.

Kedves Elekem!

A' dési csatát, hogy minő czudarul veszítettük el — az Ugocsai önkéntesektől különösen Lator Gábortól — már bizonyosan tudod.

— Nem hallottam még embert — ki a' csata rendezésénél és csatánál jelen volt — 's kissé ügyelt a' vezér mozdulataira — hogy Katona Miklóst honarulással ne vádolná, — én jelen nem voltam, de mások előadása után árulásnak kell hinnem, — nem találkoztam emberrel — ki védelmére csak egy szót merne is tenni, — kik hozzá a' legnagyobb bizalommal csatlakoztunk — most a' legnagyobb utálattal fordulunk el tőle. — A' Désnél veszített csata vonta maga után azt is — hogy a Bányát el kellé hagynunk, — melly pedig nemcsak helyzetetiséért nevezetes pont reánk nézve, — hanem azért is, — mert ott nagyobb menységbe készítettük a' löport és golyókat. — A' tábor egész Szatmárig hátrált — jelenben itt akarnánk minden erőt öszveszedni, — de a' nemzetörök — kiket mielőtt az ellenség elébe vezetett volna Katona Miklós ostoba retirádjával szét űzött — nagyon le van hangolva. — Hétfőn, 4-ik Decemb. a' nemzetörök öszvegyűlni köteleztetnek, hogy a' lelkesültebbek kiszemeltetvén — folytonos gyakorlat után használhatóbbakká tétessenek. — Nem tudom sikerül é elég erőt fejtenünk ki? Elkövetni mindent — fő kötelességünknek ismerjük, — de bőrünkbe is áll — mert ha Szatmár is martalékul esik — úgy ágyúink is bizonyosan az ellenség hatalmába — 's magunk isten tudja hová leszünk.

Ha jönni akarsz — kérlek igyekezz, mert most azt sem tudhatom — hogy legközelebbi pillanat hová parancsol. Nőmmel egyútt ezerszer csókollak szerető testvéred

*Böszörményi Károly*²⁴³

²⁴³ Eredeti a Nemzeti Múzeum levéltárában. 1848. évi iratok, 1848 december 2. *Lator Gábor* (1824—1869) ugocsai alispán, országgyűlési képviselő.

229.

KOSSUTH BÁRÓ VAY MIKLÓSNAK

— Bem vezér. —

*Az országos honvédelmi bizottmány
Báró Vay Miklós kormánybiztos úrnak.*

A honvédelmi bizottmány ezennel tudtára adja kormánybiztos úrnak, hogy Bem tábornokot az erdélyi sereg fővezérévé nevezte ki 's mindazon katonai erőt, melly az erdélyi széleken jelenleg állomásoz 's később is oda fog rendeltetni, rendelkezésére bízta azon utasítással, hogy ezt minél előbb reorganizálja, az erdélyi passusokat védelmezze, 's mihelyt magát elég erősnek találandja, Erdély visszafoglalására a szükséges hadimunkákat kezdje meg. *Pest, December 2-án, 1848.*

*a honvédelmi bizottmány
Kossuth Lajos
elnök.²⁴⁴*

²⁴⁴ Eredeti Országos Levéltár, báró Vay iratok, 2378. szám. *Bem József* (1794—1850) lengyel kapitány, Osztrolenka hőse, tüzérparanosnok, 1848 októberében Béos védelmezője Windisoh-Graetz-cel széniben. 1849 után aleppói török kormányzó.

230.

STILES AMERIKAI KÖVET KOSSUTHNAK

— Az osztrák-magyar fegyverszünet körüli fáradozásairól, nem sok reménye van, de szívesen közbenjár. —

Bécs, 1848 dec. 2-án.

Uram!

A Pestről 1848 nov. 29-ről kelt levele, amelyben az emberiség érdekében arra kért, hogy igyekezzek a mindkét országra nézve oly áldatlan háborúnak bevégzésére és Ausztria s Magyarország között fegyverszünet létrehozására, ma este kaptam meg. Mivel meggyőződésem szerint ilyen esetben minden perc fontossággal bír, — elmentem jegyzékének elolvasása után Schwarzenberg herceg külügyminiszter lakására; ott megtudtam, hogy Olmützben van. Azután kiutaztam Schönbrunnba, Windischgrätz herceg főhadiszállására, ahol megtudtam, hogy ő is Olmützbe ment. Levelének tárgyáról hamarosan értesítem Schwarzenberg herceget, Windischgrätz herceggel pedig visszaérkezése után — ami minden órán várható — érintkezést keresek. Az eseményekkel járó nehézségek miatt egyelőre nem sok reményt nyújthatok Önnek arra, hogy szerencsém lesz a kívánt fegyverszünetet keresztülvinni; egyrészt azon körülmény miatt, mert tisztán belháborúról van szó s Ausztria esetleg mindennemű beavatkozást visszautasít, másrészt pedig az osztrák császári kormány a Magyarország elleni támadás miatt olyan széleskörű rendszabályokat foganatosított, hogy számára

bizonyára hátrányos volna a katonai cselekedetek elodázása. Az emberiség érdekében s a felesleges vérontás elkerülése céljából, ami egyedül bírt rá engem, hogy megtegyem a lépéseket, — beleegyezem és megkísérlem Ausztria és Magyarország kibékítését, hogy az ellentóteket, amelyek jelenleg sajnos a két országot elválasztják egymástól — békés úton kiegyeztessen. Meg lehet tehát győződve, hogy részemről fáradságot nem kímélve mindent megteszek a kívánt cél elérésére.

Maradtam készséges híve

*William H. Stiles*²⁴⁵
az Amerikai Egyesült Államok
ügyvivője

²⁴⁵ Németnyelvű eredetije megjelent a *Siebenbürger Bote* (Nagy-szeben) c. hírlap 1850. évf., 113. számában.

231.

HERCEG SCHWARZENBERG FÉLIX HERCEG WINDISCHGRAETZ ALFRÉDNEK

— A régi rendszer tisztviselőiről, V. Ferdinánd manifesztumáról, álláspontjáról, nehézségeiről. —

Olmütz, 1848 dec. 4-én.

Bizalmas.

Tisztelt barátom!

A legtöbb tartomány erkölcsi és anyagi helyzetét illetőleg nem ringatjuk magunkat illúziókba. Úgy látszik, hogy a régi rendszer elvből gyöngé, alkalmatlan embereket tett a közigazgatás magas állásaiba, mert az utolsó hónapok eseményei a hivatali embereket úgyszólván ellenállás nélkül megsemmisítette. Amíg az új minisztérium nem teremti meg az új, erőteljes szervezetet, addig a hivatalok működése a legszorosabb tevékenységen túl bénult marad. Sok pótlás és újítás szükséges ahhoz, hogy felléphessünk úgy, ahogy a körülmények kívánnák; de mivel alkalmas egyének ritkán találhatók, a balfogásokat meg lehetőleg szeretnők elkerülni, a személyzet újjászervezésénél bizonyos időre van szükség.

Mensdorff gróf közölte velem a kívánságodat, hogy szeretnél velem Bécsben mielőbb találkozni. Amennyire lehetséges, hamarosan teljesítem azt. Kollégáim ma Olmützbe jönnek, holnap minisztertanács lesz a császár elnöklete alatt.

Csütörtökön az országgyűlés együtt lesz, ott kell azon lennem s még aznap este Bécsbe szándékozom utazni, pénteken és szombaton ott maradni. Sok ügy elintézése vár ott reám, idegen diplomaták, még egy csomó irat. Pénteken ebéd előtt szeretnék Schönbrunnban látni.

A lemondott császár kiáltványa kellemetlen órákat okozott nekem. Egy kivételével a miniszterek azt az álláspontot foglalták el, hogy az uralkodónak sem neheztelve, sem pedig panaszkodva nem szabad búcsúzni, — erősebbnek fog látszani, ha az elszenvedettekre

csak utal s hogy a búcsúzaskor — ami meg is maradt az eredeti fel-fogásban — a kegyesség és a megbocsájtás szavaival szól, a hűségeknek kifejezi köszönetét, a többieket pedig figyelmezteti kötelességükre. Sokat vitatkoztam s igyekeztem érvényre juttatni a történelmi igazságot, aminek szükségességét akkor teljesen és szabadon kimondtam. A hosszú vita után mégis fel kellett áldoznom a dolog egy részét. Úgy hallom, hogy a kiáltvány a várt benyomást keltette. Hogy ez a benyomás erősebb s mélyrehatóbb lett volna, ha mindent megmondott volna, arról senki sincs jobban meggyőződve, mint én. Nagyon boldog volnék, ha te, nagyrabecsült barátom, megfontolnád helyzetem nehézségeit s kellően méltányolnád. Meghívtak a minisztérium vezetésére és helyt akarok állani, hogy annak menete korrekt legyen és semmiféle kilengés se történjen. Ugyanezen idő alatt az udvar kívánságait is végeznem kell. Az teljes bizalommal avn irántam, kívánságai azonban nincsenek mindig összhangban a viszonyokkal, közvetítőként kell szerepelnem közted s a minisztérium között. Ez utóbbi nézete néha nagyon nyers, azonban munkája a monarchia s fiatal uralkodónk szempontjából nélkülözhetetlen. Be kell vallanom, hogy ilyen körülmények s ilyen viszonyok között néha nehezemre esik mindenkinek igazságot szolgáltatni, de arról jót állok, hogy az nem az *én* hibám. Elég jól ismersz, hogy tudjad, hogy *juste milieu** nem az *én* jellemvonásom, azt hiszem bebizonyítottam már, hogy ami az *én* kötelességem, abban nem alkuszom.

Hogy mostani állásomban a közvetítő szerepét *kell* vállalnom, eléggé nehezemre esik, a legnagyobb áldozatnak tartom, amit a nehéz időkből e szolgálatnak hozok. De az a meggyőződésem, hogy így kell cselekednem, mert anélkül, hogy túlbecsülném magamat, nem látok mást, akinek Te, mélyen tisztelt barátom, a miniszterek és az udvar bizalmat adtok, mint én. Ha ismernék valaki mást, aki helyettesíthetne nem éppen kiváló képességem és kellő ismereteim tekintetében, hanem a fenti körülmények véletlen összetalálkozása folytán, azt az embert hálával és örömmel fogadnám s tenném a helyemre. Bocsáss meg, hogy oly hosszasan beszélek magamról, de ez azért van, mert közélről érint, hogy helyesen ítélj meg engem. Ezért érzem szükségét, hogy utaljak állásom nehézségeire s hivatkozzam igazság-érzetedre.

Maradok barátod

*Félix.*²⁴⁸

* Helyes középarány.

²⁴⁸ Németül: Helfert id. m., 60-61. oldal

232.

STILES AMERIKAI KÖVET KOSSUTHNAK

— Látogatása Windischgrätznél, ennek elutasító válasza, —

Uram!

Tegnap esti levelemben értesítettem önt, hogy Windischgrätz herceg nem volt található, de mégis meg fogom ragadni az első alkalmat, hogy visszatérése után találkozót kérjek tőle s aztán tudomá-

sára hozzam a velem közöltek. Alighogy a herceg érkezéséről értesültem ma reggel, azonnal Schönbrunnba mentem. Megbeszélést folytattam Öfőméltóságával s hazajöttem. Levelének tartalmát közöltem vele, — utaltam a nehézségekre, amelyeket nézetem szerint a jelenlegi határozás miatt a magyarok elszenvednek s; megakadályozták őket abban, hogy szándékukat a kormány tudomására hozzák, — valamint elősoroltam azokat az okokat is, amelyek arra indították őket, hogy engem kérjenek meg a közvetítés elvállalására.

Nagy barátsággal fogadott, megköszönte fáradságomat a viszály elsimítása tekintetében s körülbelül ezeket mondotta: „Ebben a dologban semmit se tehetek. A császári parancsnak kell engedelmessékednem. Magyarországnak meg kell adnia magát. Csapataimmal megszállom Pestet s aztán ia császár határoz, hogy mi lesz. Azt a parancsot kaptam, hogy szálljam meg Magyarországot s remélem, hogy el is fogom érni ezt a célt: ezért nem bocsátkozhatom semmiféle tárgyalásba. Nem egyezhetem abba bele, hogy azokkal tárgyalás induljon, akik fellázadtak.“ Sajnálattal hivatkozott a kényszerűségre, hogy neki Magyarország ellen kell indulnia. Ismételten biztosított arról, hogy Bécs visszafoglalásakor nagy türelmet tanúsított s hozzátette, hogy hasonló indokok vezetnek jövő lépéseinél is. A további megbeszélés folyamán nem érintettünk fontos dolgokat s amikor a herceget figyelmeztettem, hogy a magyarok már előzőleg is megkísérelték az ellenségeskedések megszüntetését a császári kormánnyal, azt felelte, hogy ez az első ily értelmű közbenjárás, amelyről tudomása van. Mivel nem akarom feltartani azt a személyt, aki e levelet várja, biztosítom önt, hogy igen sajnálom, hogy fáradozásom a két ország közti béke helyreállítására nem sikerült.

1848 dec. 3-án.

Stiles?²⁴⁷

²⁴⁷ Megjelent a *Sieberibürger Bote* 1850. évfolyam 113. számában.

233.

GRÓF BATTHYÁNY LAJOS A FELESÉGÉNEK

— István főherceg leveléről, felzaklatott idegeiről, képviselő választásáról, Kossuthról.

Pest, 1848 december 9-én.

Kedves Tomy!

Ezúttal csak azért írok neked, hogy értesítsek szerencsés ide érkezésemről s hogy eddig még semmi kellemetlenségem sem volt.

István főherceg szinte hihetetlen fogalmazványát bizonyára olvastad a lapokból. Micsoda kétszínűség! Ilyen társaságban minden becsületes ember elveszti becsületét és jó hírnevét. Több parancsot állítólag tényleg elikkasztották.

Néha úgy érzem, mintha az örültek házában volnék. Itt árulónak kiáltanak ki s Bécsben azt gondolják, hogy én öltem meg Latour grófot. Látszik, hogy az ellentétek vonzzák egymást.

Megválasztásomról még nem tudok, és most már hidegen is

hagy, mert most minden képviselő csak a nagy országgyűlési zérusnak a tényezője.

Kossuth nagy energiával és odaadással cselekszik, de túlságosan körül van véve; ez mindnyájunknak szerencsétlensége s nem szolgálja a haza boldogulását sem. Különbön az Isten akarata még sok mindent jóra fordíthat s útjai sokszor igazán csodálatosak.

Csókolom a gyermekeket s végzem leveletem, nincs kedvem Madarással és társaival levelezni.

(Aláírás nélkül.)²⁴⁸

²⁴⁸ Közölte németül Károlyi Árpád Gróf Batthyány Lajos főbenjáró pöre II. kötetében, 97. oldal.

234.

DAMJANICH JÁNOS KOSSUTHNAK

— Beteg ugyan, de akar a harcba menni. —

Elnök úrnak 6346/e. szám alatt költ s hozzám intézett hivatalos levelére feleletem a következőkben teszem: Én ugyan beteges vagyok, de a szeretet, — mely bennem hazám irányában él, mely életem, ha a nemzet ügyéért is szebb jövőért halni kell, hidegen leszámolni, bármely pillanatban kötelez — sokkal több erkölcsi hatással bír reám, mintsem én ezen régiselt s csak a gyakori viszontagságok közt megújuló betegségem — ilyen időbe, a midőn egy nemzet léte felett van el vetve a koczka, a midőn a haza joggal kívánhatja mindenkitől testi és lelki erejéveli közremunkálását — tűrni nem tudnám. Én az elárult szegény hazáért, a szabadságért vívó nemzetért tűrni, tenni, s ha kell, meghalni tudok. Parancsoljon bár hová elnök úr, mit tehetségem tenni enged, akaratom elhatározott s tiszta lóvén, tenni fogok s így még itten be várom további parancsait.

Szeged, 1848 december 24-én.

*Damjanich*²⁴⁹
ezredes.

²⁴⁹ Eredeti: Országos Levéltár, Kossuth-iratok, 1848. év, 6632/e. szám. *Damjanich János* (1804—1849) császári századosi, a magyar honvédségben tábornok, legendáshírű hős.

235.

ID. MADÁCH IMRÉNÉ SZÜL. MAJTHÉNYI ANNA FIÁNAK: MADÁCH IMRÉNEK

— Aggodalmaik, helyzet a budai várban, rendelkezései. —

Budán, 1848 december 29-én.

Kedves szeretett jó Emim!

Itten már ma ismét sorshúzás van, Istenem, talán nálunk is. Ezért kellett nekem oly soká élni, hogy ezen szomorú időt eléljem. Se életem, se vagyonom semmire se veszem, de Ti kedves szeretett

fiaim életetekért való reszketés, szorongás, bár életem végezné, én eleget éltem, kötelességemnek megfelelttem, titeket jó polgároknak Isten segítségével felneveltek. Az Istentől fonott fonalai már nagyon összehúzódnak a főváros felett. Mitévők leszünk, még nem tudom. Asszonyoknak semmi baj, de amint olvassuk, az ifjakat öszszefogdostatják és Galicziába küldik. Javasolni semmit se lehet, csak a Mindenható oltalmába ajánlak egyetlen Emim. Itten a pinczékét igazítják össze lakásul, ha ostromolni fognak. A háziúr már nekünk is ajánlotta a menedékhelyet. Jobb volna nektek is bejönni, mert falukon talán nagyon veszedelmes lesz. Nyitott karral fogadlak mindnyájotokat. Írjál, édes Emim, kaptál-e valami pénzt? Én mindig búsulok, rajtatok segíteni nem tudok. Engem is csak bíztat Hamza minden siker nélkül. Balogh 5 nap mulatása után ismét lement tegnap Óbecsére, ő nem fog nyugodni, míg Földvárt mindjárt nem fogják ostromolni, de nagyon fekete sárgák odalenn is, úgy mint Budán. Ha mind olyan tűzzel vinné mindegyik, mint Károly, már régen békesség volna. Csókol mindnyájotokat. Felszólítás volt katoná nevelésre való épületek végett, a sztregovai régi ház igen alkalmas volna arra, jó volna jelentést tenni, kedves Emim. Jöjjél vagy írjál mentől előbb, addig is mindnyájotokat ezerszer csókollak, holtig maradok szerető Anyád

*Anna.*²⁵⁰

²⁵⁰ A levél a Magyar Nemzeti Múzeum Levéltárában. Megjelent Stand Géza: *Madách Imre összes levelei* II. kötet, 165—166. oldal.

236.

BÁRÓ PUCHNER ANTAL A SZÁSZ ÉS ROMÁN TÖBBSÉGŰ VÁROSOKNAK

— A túlerőben levő honvédség elől visszavonul, jelentsék, hogy segítséget kérnek az orosz seregtől. —

Nagyszében, 1848 dec. 31-én.

1869. E. szám.

Hivatkozással ez év dec. 30-án hozzám intézett beadványukra, amelyben aggodalmuknak adtak kifejezést arra vonatkozólag, hogy a rendelkezésemre álló segédeszközök elegendők lesznek-e a szász s a román nemzet védelmére az újonnan betört lázadó ellenséggel szemben, indítatva érzem magam válaszolni, hogy a Magyarországról az utóbbi napokon betört nagyszámú ellenséges csapat tényleg túlerőt képez és arra kényszerít, hogy a rendelkezésemre álló csapatokat — nehogy hátrányos helyzetbe jussanak — egy pontra központossítsam. A katonai rendszabályok miatt sajnos az ország nagy része nem lesz csapatainktól megszállva, így főként a brassói kerület.

Mivel ezek a kerületek a szomszédos Háromszék ellenséges támadásának ki lesznek téve, őszinte sajnálatomra kénytelen vagyok ezen körülményt, engedve a kényszernek, mindkét testülettel közölni azzal a megjegyzéssel, hogy nem hallgathatom el a két nemzet megbí-

zottja előtt, hogy csekély haderóm nem elegendő olyan eszközöket igénybe venni, amelyek az ellenség túlkapásai ellen nekik biztosítékot szolgáltatathatnának.

Ha azonban a kormány rendelkezése alatt álló erők nem tudnák a szükséges támogatást nyújtani a két nemzet politikai jólétének: fenntartására, akkor az emberiség nevében szólítsák fel a fejedelemség határán álló orosz császári sereget, mert én nem rendelkezem felsőbb megbízatással e lépés tekintetében, s forduljanak sürgősen Windischgraetz herceg tábornagyhoz és br. Cordon hadügyministerhez e lépésnek ő Felségével való közlése végett.

*Puohner.*²⁵¹

²⁵¹ Másolat németül a wieni Kriegsarchivban. Kriegsmisterium iratai. Präsidial-Acten. 1849. év, 290. M. K. B. szám. *Puchner Antal báró* (1779—1852) a bolognai osztrák sereg 1840-iki parancsnoka, később altábornagy, 1846-ban erdélyi császári katonai parancsnok, 1850-ben Vence kormányzója. *Cordon Ferenc báró* (1796—1869) Radetzky tábornagy hadsegéde, 1846-ban vezérőrnagy a Staatsirat referense, 1848 novemberében Bécs városparancsnoka, később hadügyminister.

237.

BÁRÓ VAY MIKLÓS KOSSUTH LAJOSNAK

— Elmozdítása dacára folytatja hivatalát. —

Az országos honvédelmi bizottmánynak.

Somlyóról m. hó 22-ik 's 23-ik napjain 2421 's 2422 számok alatt kelt hivatalos előterjesztéseim folytatásául van szerencsém jelenteni, mi szerónt a had fő parancsnokság megbízásából utamat Szoporon, Szathmáron, N. Bányán, Galgón keresztül Deésig folytatván a sereg feltartására megkívántató élelembeli szereket minden egyes helyeken számbavévn 's az illetőket a múlt óv végéig a szükséges költségekkel ellátván 's még majd nem 170000 e. fkát tartalmazó pénztárral a múlt csőtörtökön ide szerencsésen megérkeztem; — mi után pedig Bem Tábornok úr gr. Teleky Sándor kíséretében tegnap innen tovább utazott 's Beöthy Ödön korm. biztos úr még mai napig sem 'érkeze meg, eddigi hivataloskodásoantól lett elmozdítottasom ellenére is kéntelen vagyok működésemet folytatni, — 's noha e tekintetben csak az elkerülhetetlenekre 's jelesen az olyanokra szorítkozom, melyek köz ügyünk hátra maradása nélkül elintézetlenül egy perczig sem maradhatnak 's végre hajtásokba mások ereszkedni nem akarnak, — még is ez eránt a tisztelt honvédelmi bizottmánynak a lehető félre értések kikerülése és az annyira napi renden lévő gyanúsítások megelőzése tekintetéből jelentést tenni mulaszthatatlan kötelességemnek esmértem.

Kolosvártt, január 1-ő napján 1849.

*Br. Vay Miklós.*²⁵²

²⁵² Sajátkezű fogalmazvány az Országos Levéltárban: báró Vay-iratok, 2432. szám.

**HERCEG WINDISCH-GRAETZ ALFRÉD
HERCEG SCHWARZENBERG FÉLIXNEK**

— Az országgyűlési küldöttség látogatásáról, az országbíró beszédéről, a régi engedmények megtartásáról, Windischgrätz elutasító válaszáról, a küldöttség visszatartásáról, Mailáth György szavairól. —

bicskei főhadiszállás 1849 jan. 3.

Alig fejeztem be mai napon Főméltóságodhoz írott bizalmas leveletem, küldöttség érkezését jelenítették, amelyben Mailáth György volt országbíró, gr. Mailáth Antal volt udv. kancellár, Lonovics egri érsek, Deák Ferenc volt igazságügyminiszter és Batthyány Lajos gróf vett részt.

Neon gondolkodtam, de fogadtam az urakat az utolsó kivételével, akit kifejezetten nem akartam fogadni. A volt országbíró volt a szónok, aki azzal kezdte, hogy magukat mint az országgyűlés küldöttségét mutatta be. Azzal a megjegyzéssel szakítottam félbe a beszédet, hogy nekem a császár által felosztatott országgyűléshez semmi közöm s a nálam megszokott nyíltsággal mondtam meg véleményemet.

A további beszéd folyamán Mailáth megbízói nevében tőlem biztosítókokat kívánt a megadott törvényes szabadság tekintetében. Válaszomra, hogy a régebbi engedmények helybenhagyásáról szó sem lehet, kifejezte óhaját, hogy legalább engedjem meg, hogy a küldöttség Olmützbe menjen, hogy kérelmüket Ófelségének, a császárnak előterjesszék, s arra az időre adjak fegyverszünetet. Azt feleltem, hogy engem Ófelsége a császár a legszélesebb terjedelmű teljhatalommal látott el az ország lecsendesítése tekintetében, nem vagyok tehát abban a helyzetben, hogy azt tegyem. Hadműveleteimet semmi esetre sem szüntethetem meg a feltétlen megadás előtt. Csak ha az megtörtént, engedhetem meg egy küldöttségnek, hogy királyuk kegyéhez könyörögjön. A velem szemben álló lázadó hadseregtől különösen megkövetelem, hogy előttem elmeneteljen, fegyvereit letegye és Ófelségének, a császár s királynak hűségesküvet tegyen. Az urak bizonyára tudják, hogy el tudtam Bécsben nyomni a lázadást, pedig 100.000 fegyveres állott velem szemben akkor, amikor a magyar felkelők is a hátunkban voltak. Ép így fogok a törvényes hatalomnak most is fegyverrel érvényt szerezni. Lonovics urat külön is figyelmeztettem azokra a kötelességekre, melyek ezekben az időkben egy főpásztorra hárulnak, hogy keresztényi érzés hassa át a felizgatott kedélyeket.

Különben hozzátettem még, hogy a jelenlevő küldöttek becsületességében nem kételkedem, az ő viselt hivataluk s előéletük kezeskedik erről. Az említett urak elsorolt okaimra nem tudtak válaszolni.

Katonai szempontból jónak láttam megakadályozni, hogy a küldöttség mindjárt visszamenjen Pestre vagy Debrecenbe, ahová

a magyar országgyűlés múlt hó 15-én áttette a székhelyét. Fel-tartóztattam őket, de kíméletesek voltunk irántuk. Egy tisztt és 12 ember volt velük a Miklós császár huszárezredből, köztük Géczy hadnagy. A legtöbben kijelentették saját elhatározásukból, hogy nem mennek vissza a lázadókhöz.

Mailáthtal kérésére még egyszer megbeszélést folytattam. Mentegetőzött, hogy részt vett a küldöttségben. Nem állhattam meg, hogy ki ne jelentsem, hogy nem helyeslem azt, hogy ő és a többiek vállalták a küldetést s ha már vállalták, a feltétlen megadást kellett volna hangsúlyozni. Mailáth különben azt a kívánságát hangoztatta, hogy tartsam vissza a küldöttséget.

Fogadja tisztelem nyilvánítását

*Windisch -Grätz*²⁵³

²⁵³ Megjelent német nyelven Helfert József: *Geschichte Oester-reichs vom Ausgange des Wiener October-Aufstandes 1818* IV. kötet-ben (Prag, 1876), függelék 47—48. oldal. *Mailáth György* (1786—1861) ítélő-meister, 1825-ben kir. szemiélynöik, Hont megye főispánja, 1839-ben or-szágbíró, 1848-ban a felsőház elnöke. *Lonovics József* (1793—1867) ország-gyűlési követ, 1834-ben csanádi püspök, egyházi író, 1848-ban egri, 1866-ban kalocsiai érsek. *Mailáth Antal gróf* (1801—1873) zempléni főispán, 1836-iban alkancellár, 1839—1844-ben magyar udvari főkancellár, később főasztalnoknester, végül tárnokmester.

239.

GÖRGEI VÁCI NYILATKOZATA

— A feldunai hadtest hadi tényei, leköti magát régi esküje mel-lett, a köztársaság ellen nyilatkozik. —

Vác, 1849 január 5.

A feldunai magyar királyi hadtest, melynek magva és értelmi-sége egykor az egyesített ausztriai hadsereg állományához tartozott, mielőtt a m. kir. hadügyminisztérium szentesítése által a magyar ezredek egyedül ennek alája rendeltettek, — engedelmeskedvén Magyarország alkotmányos királya akaratának, — megesküdött Magyarország alkotmányára és legelőször is a főherczeg nádor főparancsnoksága alatt lett a Jellacsics alatti cs. kir. seregekkel ellenségesen szembe állítva, s azóta a legszomorúbb politikai zava-rok dacára, esküjéhez híven, mindenkor csak a m. kir. hadügyminisz-ter, vagy az ez által törvényszerűnek elismert honvédelmi bizott-mány parancsainak engedelmeskedett.

Ezen elvitázhatatlan tényre támaszkodva tehát, a feldunai had-test a leghatározottabban tiltakozik minden afféle ráfogás ellen, mintha valaha bármelyik magyarhoni pártnak magánérdekeit szol-gáلتa volna, s az ilyenféle híreket mind alávaló rágalmaknak nyil-vánítja. De épen ezen elvitathatatlan tény: a rendíthetetlen hűség, melylyel a feldunai hadtest a magyar alkotmányosság fönmaradása végetti küzdelemben magát a honvédelmi bizottmány minden rende-leteinek, kimondhatatlan nélkülözések és csalódások daczára, kész-ségesen alávétve — feljogosítja a hadtestet azon méltányos várako-

zásra, hogy a honvédelmi bizottmány legalább egyet lelkiismeretesen kerülni fog: azt, hogy a hadtestet bármi kétszínű helyzetbe hozza.

Miután a feldunai hadtest a honvédelmi bizottmány rendelése szerint másfél hónapig ritka önmegtagadással a legfárasztóbb előőrsi szolgálat által az ország határszélét védelmezte, miután a Mosony meletti ütközetben a sokkal nagyobb számú ellenséget győztesen visszanyomta, miután abban a szerencsétlen győri posztióban mindedig vitézül helyt állott, mígnem a jobb szárnyon már be vala kerítve az ellenséges túlerő által, s a fővárosok biztosítására szükséges visszavonulását már az ellenség bekerítő csapatjával vívott kemény ütközet által tette lehetővé, miután a nélkül, hogy a dunántúli kerület földnépében ama sokat emlegetett rokonszenvenvel találkozott volna, s a nélkül, hogy a honvédelmi bizottmány részéről csak a legkisebb előkészületek is történtek volna az ellenséges túlerő előnyomulásának a tatai, bánhidai, neszmélyi, csákvári, zámolyi, ondódi és sárkányi közlekedési vonalak fő- és mellékútain való megakadályozása végett, — maga mindezen említett helységeknek részint előtte, részint mögötte mindaddig csatakészen állott, mígnem az ellenség jobb szárnyának Moóron át történt győzelmes előnyomulása részünkről a Martonvásáron általi offenzívát vonta maga után, melyből azonban csakhamar a honvédelmi bizottmány egyenes parancsára a Buda előtti defenzívába kellett átmenni — akkor ezen sokat sanyargatott hadtestnek már csupán egyetlen vigasztaló kilátása maradt: Magyarország fővárosa tövében és utcáiban küzdeni ki az eldöntő harcot.

A honvédelmi bizottmány rendeleteinek azelőtti határozott hangja, valamint a néphez intézett proclamatíói azon várakozásra jogosítottak, hogy a honvédelmi bizottmány a rég óhajtván várta és most végre elérkezett döntő pillanatban mindenkit föllekesítő erélyességet fog kifejteni.

S íme, mindazok helyett, miknek meg kellett és meg lehetett volna történni, 1849. évi január hó 1-én a promontori főhadiszállásba érkeznek:

1. a tudósítás, miszerint a honvédelmi bizottmány ide hagyta a fővárosokat;

2. annak azok rendelete, miszerint a Buda előtti úgynevezett „első vonalon“, Tétény, Bia stb. színvonalán, eldöntő csatát kell vívni, anélkül azonban, hogy a hadtest feláldoztassók, vagy hogy a fővárosok ágyúztatásnak tétessenek ki, azaz dacára az egyetlen biztos átkelőnek, és dacára az üldöző ellenségnek, meg kell menteni a hadtestet a Duna balpartjára.

3. utasítás egy küldöttségnek az ellenséges hadsereg fővezéréhez való áteresztésére.

Ezen három tény közül mindenik magára elegendő lett volna, a hadtest bizodalját a honvédelmi bizottmány férfiai irányában megingatni, de együttvéve azon aggályt is kellett azoknak fölkelteni, mintha ezen hadtest eddig csak — a legszelídebb kifejezéssel élve — használható (de gyakorlatlan kézben veszedelmes) eszköznek tekintett volna.

Hogy tehát azon politikai üzelmek közepett, melyeknek: kivált a legközelebb jövőben szeglény hazánk martalékul talál esni, ezen feldunai hadtest a maga álláspontját szigorúan törvényes alapon szilárdul fönttarthassa: ezennel nyilvánosan kijelenti a következőket:

1. A feldunai hadtest hű marad esküjéhez, miszerint Magyarországnak V. Ferdinánd király által szentesített alkotmánya föntartásáért minden külső ellenséggel határozottan szembeszáll.

2. Hasonló határozottsággal fog a feldunai hadtest mindazok ellenében is fellépni, kik az országon belül netalán idétlen republikánus izgatásokkal az alkotmányos királyságot felforgatni megkísérlenék.

3. Az alkotmányos monarchia fogalmából, melyért a feldunai hadtest utolsó emberig harcolni el van szánva, önként folyik, hogy neki egyedül azon parancsokat szabad és szándéka követni, melyek a felelős magy. királyi hadügyminisztertől vagy annak maga által kinevezett helyettesétől törvényes formában érkezendnek hozzá.

4. Minthogy a feldunai hadtest szem előtt tartva Magyarország alkotmányára letett esküjét és szem elől tartván önön becsületét — teljes öntudatával van annak, mire köteles és mit akar, annál fogva végezetül kinyilatkoztatja, hogy az ellenséggel folytatott, bármely egyezkedésnek eredményét csak az esetben fogja elismerni, ha az egyrészt Magyarországnak azon alkotmányformáját, melyre a hadtest megesküdtött, másrészt magának a hadtestnek katonai becsületét biztosítja.

*Görgei
tábornok.²⁵⁴*

²⁵⁴ Megjelent Görgei István: *1848 és 1849-ből* Budapest, 1885. 126—127. oldal, németül Pap Dénes: *Okmánytár Magyarország függetlenségi harcának történetéhez 1849—49.* II. kötet, Pest, 1869. 301—303. oldal.

240.

MADÁCH KÁROLY LEVELE TESTVÉRÉNEK MADÁCH IMRÉNEK

— A császáriak bevonulása Budapestre. —

Kedves Imrém!

Bamberger szívességéből írom e leveletem, miután a postai közlekedés még meg nem nyitottat vidéttekkel — ki már ma indult innen Gyarmatra, 's kitől szóval majd bővebben halhatjátok az Január 5-től Pesten történeteket, mint én most haimarjában leírhatnám. Csodálkozni fogsz, hogy még Pesten vagyok, de miután Török utolsó napokban ki vitte Vetternél, mint ideiglenes volt hadi ministernél, hogy a mi polgári osztályunkra illy harcias időkben épen semmi szükség sincs, az egész osztály itten maradt, 's én foglalatosság nélkül a ministeriummal elmenni nem akartam, de a császári seregek bevonulását sem akartam itt bevárni, elhatároztam magamban, hogy Pénteken délután megyék Abonyba, 's ha a császári

seregeik oda találnak közelíteni, megyek ismét tovább, de e tervem a Pénteken reggel történt bevonulás miatt meg hiúsult. Pénteken reggel én éppen felkeltem fél 9 tájban, mikor Lenhossek bé jön hozzám, hogy az ellenség már a Christina városban van, én azt miután vissza vonulásunkról semmit sem tudtam, sot mindig a leg fényesebb győzedelmekfel ámíttattunk, a mi visza vonuló seregünknek véltem. Hamiarjában felöltözvén ki mentem a Christina városi bástyára, a fehér úton lévő temetőnél látom az ágyúkat sorba állítva 's a várra irányozva, de még ekkor sem hittem, hogy a császáriak lehetnének, mert azt meg nem foghattam 's most sem foghatom meg, hogy a magyar sereg hová lehetett. Alig álltam néhány perczet a bástyán s láttam egy vadász zászló aljat a Christina templom felé közelegni, a templomnál néhányan előbbi nap itt beszállsolva volt honvédek, között egy zászlóaljnak ellen állottak 's amint mondják, egy tisztet és egy közlegényt 'közülök le löttek, de a vadászok közülök szinte egyet lelöttek, a többi a szöllők közé menekedett. A vadászok először is be menteik a Christina templomba, azt gondolták, hogy talán ott vann valami ellenséges erő elbújva. Ez alatt Buda város tanácsa képviselői ki mentek a sereghez, 's parancsnokukra Vrbnának a várost és a várat feladták, 's fejeikkel állottak jót, hogy semmi ellenséges erő a városban nincsen, 's hogy a polgárság részéről sem fog ellentállás történni. Erre Vrbna kinyilatkoztatta, hogy a város templom tornyán, a város házon, és a váron a sárgafekete császári színű zászló még az nap kitűzessék, a polgármester válaszolta, hogy a polgárság a fehér zászló kitűzésébe egyezett volt meg, mire Vrbna röviden válaszolta „ich habé schon gesagt, entweder die schwarz-gelbe Fahne, oder Standrecht.“ A választás könnyű volt. A sárgafekete zászló aznap este ki volt tűzve. A vadászzászlóalj a templomból kijövén, az egész városban és várban kis csapatokban szét oszlott, 's minden kijáráson egyszerre jött a várban, én épen a Christina városi garadicsoknál voltam, mikor egy csapatka — talán hét nyolcz emberből álló — feljött, 's az ott lévő bámész csoportnak egész gemütlich mondták „wünsch guten Morgen meine Herrn“, ezek mindjárt a strázsákat mindenütt a nemzetőröktől felváltották:. Ezek után jöttek az ulánusok, vasasok 's a Christina városi templomnál a vér mező hoszába felállítván a dzsidások bandája a Gotterhaltét kezdte játszani, mit a katonaság három hurrahhall fogadott, az után kezdődött az einzug, az ágyúk mellett égő kanóczokkal jöttek a tüzérek, a lovasok is mind fegyvereiket kezeikben készen tartották, az egész bevonulás inkább hasonlított egy nagyszerű temetéshez, mint egy diadal menethez, a publikum egészen egy kedvű volt, kivéven néhányakat, 's az itt lévő cseh tüzérekre a katonaság örökös kiabálási s ujongatási egy csép hatással sem tettek. A publikum e rémítő egy kedvűsége daczára is a katonatisztek el akarták magokkal hitetni, hogy milly örömmel fogadták őket, magam hallottam mikor egy tiszt a másiknak mondta „welcher Jubel.“ Ezen bevonulás reggeli tíz órától estig tartott, míg a beszállásolások történtek. Windischgraetz délután 4 órakor jött, ⁰¹ várba szállott, Jellasich Pesten Károlyi György házában. Másnap azután mindenféle placatumok jöttek ki, de régibbnél régibbek,

mint Ferdinánd lemondása, Ferencz József trónra lépte. Tegnap közbocsánat hirdettetett a strázsamestertől lefelé a közlegénységnek, a tisztekre nézve pedig fen tartja magának Wmdischgraetz hogy a király kegyességéért könyörögni fog azok iránt, *kik magokat igazolandják*. Még eddig csak Bathányi Lajost, Jovichot, a volt eszéki várparancsnokot s Szapáry Antalt fogták el. A katonaság czélját elérte, mert itt csendet és rendet csinált. Buda még csendesebb, mint valaha volt. Egyébiránt a polgárság kerüli nem csak a katonákkal össze ütközést, de összejövetelt is. Ha talán bejöhetnétek, jertek be, higyétek meg, hogy sehol sem biztosabb most egy békés és hű polgár, mint itt. Debreczen vidékéről épen semmit sem hallunk, néha ha mit hallunk is, olly hiheteitleneket, hogy inkább mit se hallanánk. Még egyszer kérlek, hogy ha lehetséges, jertek be mihamarább, mennél hosszabb időre Erzsikével 's Majthényiékkel együtt

ezerszer csókol

Kelt Buda, 849-ik évi I. 6-án,

*Károly.*²⁵⁵

²⁵⁵ Eredeti a Magyar Nemzeti Múzeum kéziratárában. *Vetter Antal* (1803—1882) császári gyalogsági őrnagy, a gráci császári hadapródiskola tanára, 1849-ben honvédelítábonagy, katonai író. *Wrbna László gróf* (1795—1849) császári huszárparancsnok, 1849-ben Buda katonai parancsnoka. *Lenhossek József* (1818—1888) a budapesti egyetemen a bonctan; tanára, orvosíró.

241.

TIMONI OSZTRÁK KONZUL HERCEG SCHWARZENBERG FÉLIXNEK

— A brassói küldöttség sikertelen eljárásáról. —

3. szám.

Bukarest, 1849 jan. 9-én.

Főméltóságú Herceg!

A brassói küldöttség, amely itt Luders tábornoktól katonai segítséget kórt, mint fentjelzett értesítésemben is jelentettem, elutasító választ kapott. A küldöttség egyrésze visszatért Brassóba, csak két küldött — Imrich és Wallbaum urak maradtak még, hogy az itt lakó erdélyi szászoknál intézkedjenek a toborzásra és hogy a fegyverek iránt a kaimakam-nál* beadott kérelem, meg a pénzügyítés eredményét bevárják. Sem a toborzás, sem a gyűjtés nem kecsegtet nagy eredménnyel, fegyvert pedig nem remélhetnek, mert itt nincsenek készletek.

Nagyszbenből is jött küldöttség a szebenszéki román és szász nemzetek nevében Sagnna román püspök és Müller Tamás vezetése alatt, ők is orosz segítséget kértek. A brassói küldöttség eredménytelen próbálkozása nem tartotta vissza őket, hogy az itteni hatóságokhoz forduljanak. Ugyanazt a választ kapták. Datolom ide

* Román közigazgatási főnök.

azt a kérvényt, amelyet a küldöttség Lüders tábornoknak adott; annak a párját adták át nekem, hogy sürgősen terjesszem azt elő főméltóságodnak.

Fogadja főméltóságod nagyrabecsülésemet

*Timoni*²⁵⁶

²⁵⁶ Eredeti német nyelven a bécsi Staatsarchivban. Berichte von k. k. Agenitác Bukarest. 1849. év, 3. szám. *Lüders Sándor* (1790—1874) neves orosz katoná, 1848-ban tábornok, 1861-ben orosz-lengyel helytartó. *Müller János Gottfried* (1796—1881) jogi író, a nagyszombati jogiakadémia tanára, 1860-ban császári tanácsos.

242.

KOSSUTH GÖRGEINEK

— A felelősség kérdése, a rendeletek nem teljesítése, a nép szelleme, Bem, előrehaladásra és csatára van szükség, a pénz-kérdés, kormánybiztosok. —

Kelt Debreczenben Jan. 10. 1849.

Görgei tábornok úrnak!

Valameddig a nemzet parancsából az ország kormányzatának irtózatot terheit viszem, a hadseregek mozdulatainak irányzatát tisztem és hatóságom szerint kormány tagtársaimmal én fogom elhatározni s a sereg vezérektől, kiket a seregek élére állítok, a Nemzetnek általam prononciált parancsai iránt engedelmisséget követelendek: mert én vagyok a Nemzet sorsáért, én a vezérek jó választásáért a Nemzetnek becsületemmel, étetemmel, mindenemmel felelős.

Emlékezzék Tábornok úr ígéretére, amelyet tőn, midőn a vezéri pálczával megkínáltam s vele szegény hazánk sorsát kezeire bízam. Én vagyok Tábornok úr eljárásáért Isten, a világ, a história és önlelkismeretem előtt felelős. Mi köztünk egy erkölcsi szent kapocs van fűzve, minél szentebb emberek közt nem volt soha s mely ha gyöngének tapasztalatnék, kétségbe kellene esni az emberiség felett.

És engedjen meg ön a keserves hazafiúi fájdalomnak, mely lelkekre súlyosodott szegény nemzetem sorsa felett, ha kimondom, hogy jövődében az ország kormányának (bár én, bár ki más legyen annak elnöke) utasításaihoz szorosabb alkalmazkodást kívánok, mint a múltban tapasztalok.

Mert a lelkeket nyomó kínok közt egy sincs mardosóbb, mint annak tudása, hogy ha rendeleteim pontosabban teljesíttetnek, most hazánk országos existenciája nincsen veszélyben.

Rendelem: hogy Pozsonyt tartsa Ön — s Ön azt felelé, hogy ez csak addig lehet, míg Nádas, Nagyszombat a mienk. És mégis a veszély percében egy embert küldött Nagyszombat védelmére, ahelyett, hogy a Szerdahelynek leutasított pozsonyi sereget vele küldötte volna az ellenséget megverni.

Megtörtént a szerencsétlen retiráda.

Akkor rendelem: hogy Komáromban 4000 embert hagyva, a Duna balparti sereget vonja magához Győrre. Ön nem tévé. Mivé lennének, ha a többi vezérek Ön példáját követve nem vinnék s rendelnék oda seregeiket, hová a kormány parancsolja s az egyik tán Aradnál maradna, míg a kormány Erdélybe rendeli; a másik tán Bácsmegyét fedezgetné, míg tán fel a Tiszához parancsoltatnék.

Rendelem: húzza Ön össze a jobb s balparti erőt és támadjon Mosony felé. Ön nem tévé.

Rendelem, hogy a Gajai positióban ütközzék, ön nem ütközött.

Rendelem, hogy ha Perczel megtámadtatnék, Ön a centrummal nyomuljon előre támadólag, Ön nem tévé, hanem Martonvásárig retirált s még ezen tudósítása meg sem melegedett kezemben, már Promontorról írt, hogy Budára vonul vissza; s ezzel az országgyűlés s kormány elvonulására kényszerítetett.

De én feladtam az ország nagy részét, felrendeltem Perczeit, az Eszéki, Bácsi, Bánáti seregek oly részét, hogy az által ama seregek egészen lehetetlenekké váltak és Jan. 1-sőjén Budapesten 35.000 ember volt! az ellenséghez számban is egyenlő. Megrendelem határozottan, hogy ütközet nélkül a fővárost feladni meg nem engedem. S Ön feladta a promontori positiót a tétényi succesus perczében és feladatott a főváros kardcsapás nélkül.

Mi végett hoztam hát fel, az ország nagy részének feladásával 18.000 ember segítségét, ha nem a véget, hogy ütközzenek. Vagy olyanok a seregek, hogy nem ütközhetnek? akkor löjjük magunkat föbe, mert az örökös retiráda által jobbakká soha sem válnak — *s ha a világból kiretirálnak is, azzal az országnak egy hajszálnyt »em használnak.

ön mint hallom, seregének szelleme iránt panaszkodik. Örökös retiráda mellett nem lehet jó szellem, — az s a vele összekötött sok szenvedés, melyen segíteni Isten sem képes, lehangolja az oroszánt is.

Ön a nép szelleméről panaszkodik, — amerre a hadsereg fut, — s a fegyelem hiánya miatt elszárguló traineurök leverik a lelkeket; balgaság volna a néptől lelkesedést kívánni.

Bemnek a legdesorganisáltabb, megfélemltet, lelketlen, szétbomlott 8000 embert adtam, ő kimondta e szót „előre“, — jól combinált marschökkal győzelemre vezette s nemcsak egy ember el nem szökött tőle, hanem most legjobb szellemű 18.000 embere van.

A múltakról hiába beszélünk. Ezeket csak azért hoztam fel, hogy a szegény haza szent nevében kijelentsem, miként jövőre múlhatatlanul megkívánom, hogy a mit a Nemzet nevében rendellendek, az pontosan teljesítessék. A multak minden szerencsétlensége ezen nem teljesítésből eredett.

Ami Tábornok úr jövőre hadi működéseit illeti, tervének lehet jó oldala, ha e szót „Positon haltén“ kitorli Ön szótárából s e szót teszi helyébe „Vorwärts“, de ennek sikere csak úgy lehet, ha gyors mozdulatokkal s pihenést nem ismerő energiával haj tátik végre. Én pedig futárja által, ki nekem az ország kormánya elnökének egy szó jelentést sem hozott, Frideczkynék nem tudom mivé lett alkalmazásán kívül — aggodalommal értettem, hogy ön Január

6-kán még Váczon szándékozott maradni. Így saját tervéből semmi sem lesz.

Én gyakori jelentéseket kívánok Tábornok úrtól, első jelentésétől függesztem fel operatív irányának meghatározását, addig magában értvén, hogy míg más nem rendeltetik, megállapított tervét erélyesen kövesse.

Azonban következőket részint megkívánom, részint határozott feléleletet kérek:

1., ön Pozsonytól Budáig ütközet nélkül elvesztett 5000 embert. A traineurök borították el az utat. Kérem Tábornok urat méltóztatásuk a legszorosabb fegyelmet kérlelhetetlenül feltartani, különben attól tartók, hogy sereg ütközet nélkül fog szétfoszlani. Még jan. 7-én is tele volt a Váczi út traineurökkel.

2., írja meg nekem határozottan: elhatározott erős szándéka-e, melytől semmi körülmények közt el nem áll, gyorsan offensive előre menni s az ütközetet keresve keresni. Mert csak ezen esetben van tervének értelme. Ha nem offensíváról, hanem posíciók tartásáról gondolkozik, úgy hadi operációinak irányát meg fogom változtatni, mert offensív hadviselet lehet megosztott erővel, de ha erre nem számíthatok, ha defensívára kell szorítkozni; — akkor nem megosztani, hanem concentrálni fogok minden sereget.

Ön tervének gyenge oldala, hogy elzárta magát a kormány gondoskodásának lehetőségétől pénzben, ruhában, élelemben.

Mutatja ennek gyenge oldalát első Marsch Statiojáróli irata, melyet Csányinak (s nem a kormánynak) írt s melyben csak 600.000 ftot kér és pedig apró bankjegyekben s a mellett azt írja, hogy minden cassákat le fog foglalni s még a pénzt verő házra is reá teendi a kezét, depositum gyanánt!

Miképp gondolhatja Ön, hogy mi az ország cassáit depositumokban hevertethessük s azonkívül csak egyik sereg számára egyszerre 600.000 frtnyi összeget készen tartsunk¹? Kérem tessék egy kissé a lehetőségeket is végig gondolni — 600.000 ft! egyszerre — egy seregnek! — honnan? —

Hyen dolgokat a hadi tervek megállapításánál előre számba kell venni. A ki lehetetlenségekre basirozza calculusát, légvárat épít.

Osányi mondja, hogy 100.000 ft van Ön pénztárában, küldök ezennel ismét 100.000. Ez három hétig fedezni fogja Ön szükségét; s ha 3 hét alatt oly eredményeket nem vív ki Ön, hogy több pénzre vagy ne legyen szüksége, vagy a kormányhatalmi biztos közlekedést meg nyissa s ez által a partiális pénz adminisztrációkat lehetővé tegye, úgy is csak egy nagyszerű retiráda lesz a dologból, mely Ön seregét a többiekkel egyesítendő, — ha ugyan egyesülhetend, — s ez által a kormány gondoskodásának vonalába huzandja vissza.

De akármint legyen ez, elég az, hogy 600.000 frtot nem küldhetek, — arra is nagyon curiosus vagyok, vájjon ez is eljuthat-e a kezéhez, a mit küldök.

A cassák lefoglalásánál egyre figyelmeztetem. A bányászat Körébeni cassák nem adnák jövedelmet, hanem a bányásznép fizetését jó, ha fedezik, — ezeket ne hagyja Ön fedezetlenül, különben

a bányásznap mind fellázad Ön ellen s a haza ellen. Az ország nincs azon helyzetben, hogy pénztárait depositumokban tarthassa.

A mi a polgári biztost illeti: azt majd én fogom meghatározni, hogy ki legyen, mihelyt Önnek első jelentését veszem: — mert maga az, hogy mely napról honnan irand, tájékozni fog vájjon effectuátióba vette-e ön saját tervét (melyről most még nem mondok határozott ítéletet). Ezen biztosnak Ön saját javaslata szerint destina-tiója leszen felvigyázni, hogy a hadvezér egész táborával az ország kormánya által kiszabadandó politikai irányt kövesse.

Hazánk nehéz időket él — s Önt is sokkal becsületesebb embernek ismerem, mintsem ne hinném, hogy Isten után a Hazát imádja legforróbban — rendíthetetlenül.

Scipio — szép szerepet vitt, — de ismerte e szót „positiot tartani“, hanem ezt: „előre!“. Ha Scipio tervét vette fel Ön, legyen Scipio egészen.

De ha terve megengedi, a Dunától ne távozzék ige-n messze.

Ha írást nem tartand tanácsosnak; szóbeli jelentést tegyen, biztos ember által.

A honvédelmi bizottmány nevében

*Kossuth Lajos.*²⁵⁷

²⁵⁷ Fogalmazvány a wieni Kriegsarchivban. 1848. év, Insurrektions-Afetan 1/24.

243.

TIMONI OSZTRÁK KONZUL HERCEG SCHWARZENBERG FÉLIXNEK

— A brassói és nagyszebeni küldöttség munkájáról, a gyűjtésről, az orosz hatóságok jóindulatáról. —

Bukarest, 1849 jan. 12,

Főméltóságú Herceg!

A brassói és nagyszebeni urak Saguna püspök kivételével, aki Olmützbe utazott, dolguk elvégzése nélkül elhagyták Bukarestet.

A kórt katonai beavatkozás nem sikerült, a megkezdett toborzásnak nem volt eredménye, fegyver és ágyú nem áll rendelkezésre^ csupán a gyűjtés, amelyet rendeztek, fog eredményt hozni. Kételkedem azonban, hogy jelentékeny összeg fog összegyűlni, e tekintetben is előfordulhat tévedés, mert a brassói küldöttek azzal a meggyőződéssel utaztak el, hogy az összegyűjtött pénzt Brassó városának fogják a rendelkezésére bocsátani, — a Kaimakám oldaláról pedig úgy értesültem, hogy a pénzt egy bizottság a menekültek felségélyezésére fogja használni.

Niep orosz császári ezredes visszatért, sem ő, sem Lüders tábornok, sem Du Hamel nem közöltek semmit a lefolytatott tárgyalásokról. Dr. Meyer részére érkezett pusztán levél Nagyszebenből Glantz hadügyminiszteri titkártól azon megbízással, hogy levelet adjon át Niepnek.

Brassó és Nagyszeben városok küldöttségének s Puchner bárónak az a szándéka, hogy személyesen tárgyaljanak a román parancs-

nokkal, a cs. kir. követség elkerülésével megtörtént. A küldöttségek itt közvetlenül a hatóságokkal tárgyaltak & elmondták, hogy azért határozták magukat ilyen lépésre, mert az erdélyi főparancsnokság azt jelentette ki, hogy a jelenlegi körülmények között sem a szász, sem a román nemzetnek nem tud segítséget nyújtani, s rájuk bízta, hogy maguk szerezzenek maguknak segítséget. Kétségtelen, hogy az itteni orosz közegek hajlandóságot mutatnak az osztrák császári ügy iránt, azonban a dolog mélyén található az európai kérdések egyik legkényesebbike, ami az igazi orosz érdekekkel s a fejedelemségekkel van szoros összefüggésben. E körülmények közepette a cs. kir. ügyvivőség helyzete a legnagyobb körütekintést igényli s ezért alázattal kórnem kell kegyes utasításait.

Fogadja Főmóltóságod nagyrabecsüléseimet

*Timoni.*²⁵⁸

²⁵⁸ Eredeti német nyelven a bécsi Staatsarchivban. Bericht von k. k. Agentie Bukarest. 1849. év, 4. szám.

244.

PETŐFI KOSSUTHNAK

— összevezése Vetter tábornokkal, érdemei, Bem seregébe szeretne kerülni. —

Debreczen Januárius 13. 1849.

Tisztelt Polgártárs!

Bocsásson meg Ön, hogy másodszor is alkalmatlankodom; másodszor s utójára. Mindenek előtt arra kérem önt, legyen szíves leveletem egészen végig átolvasni, mert az igen fontos nemcsak rám, hanem talán a hazára nézve is. Iparkodom, hogy minél rövidebb legyek. Kérelmem inkább Vetter tábornok elé tartozik tán, mint Ön elé, de azzal az emberrel egyszer beszéltem és többször nem fogok beszólni, nehogy hamisnak tapasztaljam azon hitemet, hogy a balkonyi kanászok a legcivilisálatlanabb emberek a világon. A história bizonyossága szerint némely emberek arra vannak kárhozotva, hogy minél többet tesznek a hazáért, annál több lealáztatást és méltatlanságot szenvedjenek, s én ezek közé tartozom. Úgy hiszem, van jogom némi öntudattal tekinteni vissza pályámra, mert (nem praetensiót, hanem tényt mondok) a magyar köznép között az én dalaim voltaik a szabadság első leczkéje, megjelenésem előtt híret sem hallotta ennek az eszmének, a melyért most harczol, és ezért nem volt egyéb jutalmam, mint a folytonos megalázások, és soha még csúfabbul senki sem bánt velem, mint Vetter. Windischgraez különben viselte volna magát irányomban. Azért önhöz fordulok: ha meghallgat Ön, jó, — ha meg nem hallgat, úgy az isten sem kívánhatja tőlem, hogy még tovább is járjak házról házra a végett könyörögni, hogy legyen szabad karom és fejem erejével a hazának szolgálni. Nem előléptetést kérek többé, nem is fogadom el mindaddig, míg hadi tetteim azt követelni nem fogják; csak arra kérem Önt, tetessen át a 28-ik zászlóaljtól Bem táborához; ha dicsőséggel nem harczolhatok, gyalázatot sem akarok nevemre hozni, s mostanában, véleményem szerint, gyalázat nélkül csak Bem oldala mel-

lett lehet az ember. Ha ez sem teljesíthető, ha pl. ott nincs üres kapitányi hely, vagy más efféle, akkor még egyet: a demokraták a legszegényebb emberek Magyarországon, s én valamennyi között a legszegényebb vagyok, mert a legrendületlenebb demokraták egyike voltam első föllépésem óta; még arra sincs pénzem, hogy a hazának tegyek ebbeli áldozatot s azért adjon nekem a nemzet nevében a kormány egy kicsiny összeget, csak annyit, a mennyit *legalább* megérnek költeményeim, melyek szerénytelenség nélkül mondhatom, nem legutolsó kincse a hazának. E kis összeget is nem díjul vagy ajándékba, hanem csak kölcsön kérem, hogy vele Bemhez menjek, s mellette mint magányember tanulhassam a katonáskodást, s ha megtanultam, le fogom róni tetteimmel e kölcsönt, mert nekem meggyőződése, hogy egyike leszek a haza megmentésének. Meglehet, hogy e hit örütség bennem, de ha az, úgy olyan szent örütség, melyért legalább is kíméletet érdemlek minden igazi hazafitól. Legjobban szeretném, ha szóval végezne Ön vélem, s rendelne órát megjelenésemre; különben a mint ön akarja. Isten önnel!

tisztelő polgártársa

*Petőfi Sándor.*²⁵⁹

²⁵⁹ Megjelent a Petőfi Könyvtárban, XXIII. kötet. 168—170. oldal.

245.

BUTTYÁN ROMÁN CSAPATVEZÉR A MAGYAR PARANCSNOKNAK

— Szemrehányásokat tesz a nép sarcolása miatt. —

A Halmágyon állomásozó magyar hadsereg elöljáróihoz!

Az ide mellékelt nyomtatványból át láthatják önök, hogy a cs. és kir. hadsereg által minden legkisebb vérontás nélkül fővárosaik Buda Pest be van véve, és így minden a cs. kir. hadsereg és az összes birodalom szétbontására intézett rossz akaratú ellenséges igyekezetök hasztalan, céliránytalan, és amint Önök is átlátják, saját nemzeti önállóságokat és eddig elismert belpolitikai viszonyait koczikáztatják. Én részemről nem tudhatom micsoda czéllal szállották meg e megyében kebeleztet Halmágy mező városát, és az e megyében lakó szegény földnépét különféle sarcolásokkal terhelni; ha Önöknek szándékuk tovább nyomulni, ám tegyék, mert részünkről erőt erővel visszanyomni el nem mulasztjuk; egyébiránt ha a helybeli birtokosság béke indulattal hon meg akarna visszatelepenni és önök hazájukba vissza térni; másoknak is, kik e szerint cselekedtek, Ő Felsége kegyelméből közböcsánatot nyereendek; ellen esetben az Önökre várakozó kedvetlen körülményből eredhető rosszat Önök maguknak tulajdonicsák, maradván

Bucsesden, Zarándmegyében 18-ik Jan. 1849

jóakarójuk

*Buttyán János
a zarándi nemzetőr román szabály
talán Had sereg Elöljárója.*²⁶⁰

²⁶⁰ Másolást: Országos Levéltár, Kossuth-akták, 1028/e. sz.

KOSSUTH HORVÁTH FŐISPÁNNAK

— A haza megmentése miatt kellett a sereget a Bácskából elhozni, kéri azonban a megye megmentését —

882. E. 849.

A honvédelmi bizottmány elnöke

Horváth Antal Bácsi főispán s kormánybiztos úrnak.

Főispán úrnak f. hó 18-áról kelt hivatalos levelére következőkben adom válaszom:

Legyen meggyőződve főispán úr mikép azon szomorú kényszerűség miszerint a Bánáti s bácsi sereg a Tisza mellett leendő öszpontosítás végett felvonatván, azon. vidék védtelenül hagyatik, nem kevésbbé fáj a nemzetnek s kormánynak mint midőn a család atja szerető gyermekei egyikét látja szenvedni.

És legyen meggyőződve, mikép ha arról volna szó, hogy azon haderővel melly alulról elvonatik, a hazának más vidéke szándékolthatnék megvédeni, de sőt már az ellenség által elfoglalt egyes vidék visszaszereztetni is, ha mondom ilyenekről volna szó — semmi sem bírhatná rá a kormányt, hogy Bácsnak s a Bánátnak áldásos földétől csak egyetlen embert is elvonjon.

De a szó nem arról van — hanem arról, megmenteni a nemzet existenciáját — ennek megmentésére concentráltatik a nemzet hadserege a Tiszához — ez az a mi előtt háttérbe kell hogy vonuljon minden más érdek — mert ha a nemzet önállóságát megvédtük, a hazát védtük meg — ha elvesztettük, akkor a haza egyes vidéke megmentésének s biztosításainak nincs értelme.

Főispán úrnak ügyünk melletti olly régóta csüggedetlen buzgalma és erélye kezeskednek nekem arról — miszerint a szomorú kényszerűséget — s ennek következtében a kormány kötelességét megértette.

Sőt meggyőzött engem erről főispán úrnak ama példás hazafiúi lelkessége, miszerint megértve hogy a kormány a nemzet lételót megmentendő Bácsból a haderőt felrendelni kényszerült, az önvédelem szent ösztönétől áthatva tekintélyes sereget alakított — megtartandó azzal az mit eddig a haderő védett az ellenség ellen.

Fogadja hazafiúi lelkességéért főispán úr a nemzet nevében hálás köszönetemet.

Ha minden megye főispánja így érteti meg népével a czélt mellyórt küzdünk, így megyén elő az úton, mellyen az egyedül elérhető — akkor nincs okunk hazánk függetlenségét félteni — akkor lesz hazánk s ha hazánk lesz, mindenünk lesz.

Való hogy ez nagy munka — igénybe vesz minden ép kart — megkövetel minden áldozatot — de ha kivíva lesz hazánk szabadsága — a megmentett haza jutalma is nagyszerű leend.

Igen is valamint mulaszthatatlan kötelességének tartotta a kormány Bácsból a haderőnek elvonását, úgy hasonlókép kötelességének ismeri Bácsnak önvédelemre felkelt hű népét önvédelmezésében mindennel mit emberi erő lehetővé tesz, segíteni.

És ennél fogva ezennel értesíteni főispán urat hogy daczára pénzügyeink azon nem kedvező helyzetének melyet a kormány székhelyének Debreczenbe áttétele — s következésképp — papírpénzgyárnak is ide áthozatala előidézett: a természetvények árának részhen lerovásául, — valamint az utóbb utalványozott 40.000 pft kiegészítéséül — ezennel főispán úrnak összesen 100.000 pftot futárja által leküldött — 70.000 pftot százaz — 30.000 pedig 5 pftos jegyekben — miből 60.000 pft a természetvények árába betudandó. A természetvények ára fejében még hátra lévő összeg kisidő múlva szinte kifizethető lévén, mi iránt késedelem nélkül teszék intézkedést.

Összetartás és kitűrés uraim. Vannak Istennek hála e hazának sok hű lelkes és csüggedetlen fiai — és mellettünk a népek, az igazságnak Istene — aki ha min magunk élnem hagyandjuk szent ügyünket — el nem hagyand és diadalhoz vezérlend.

Tartsa Ön Báosot csak egy kis ideig. Nem fog hiányzani részünkről minden lehető közremunkálás.

Seregeink előre haladnak. Görgey megmenté a Bányavidéket, s conoentrativus mozdulatot vett. Perczel előre nyomul. Bem tábornok éppen most tudósít, hogy Megyesnél Puchnert tökéletesen megverte folyó hó 17-én s 20-kán hiszi hogy urai leszünk Nagyszebennek is. Virrad! Csak kitűrés.

Itt azt mesélik, hogy a Bácsi magistratus egy conferentiában a megye feladásáról mert álmodozni. Vigyázzon Ön az illy embe-
rekre. A haza nem tűr, nem türend árulást büntetlenül.

Kelt Debreczenben jan. 22-én 1849.

A honv. biz. elnöke

*Kossuth Lajos*²⁶¹

261 Fogalmazvány: wieni Staatsarchiv, Kossuth-akták, 1849. óv, 882/e. szám. *Szentgyörgyi Horváth Antal* (1809—1871) kamarás, 1848-ban bácskai főispán, 1886-tól soproni főispánhelyettes.

247.

GRÓF DESSEWFFY EMIL GRÓF SZÉCHEN ANTALNAK

— A politikai helyzet, az összmonarchia parlamentjébe a magyar nem méhet, míg az alkotmány nincs rendezve, — a berendezkedés, a személyi kérdések. —

Pozsony, 1849 január 24-én,

Kedves Antalom!

Mai levelemben anyagot akarok neked egy conclusióhoz szolgáltatni. Leveledet nem kaptam meg. És Te az enyémet! Nem tudom. Meg kell vallanom, hogy *ebben az esetben* nem értelek meg. Andrassy* hasonlóképen járt. Világosabb kifejezésmódra kell törekedned.

Csak annyit láttam világosan, hogy téged és barátaidat legfőköp Magyarországnak a gesamt-monarchia parlamentjében való képviseltetésnek gondolata foglalkoztat. Ez igen szép töletek, de szerintem nem időszerű. Csak akkor kerül rá a sor, ha két pre-

* Gróf Andrassy György.

missája már fait accompli lett: 1.) a teljes osztrák alkotmány, még pedig nemcsak az alapjogokat, hanem az egész törvényhozói, képviseleti és alkotmányos mechanizmust illetőleg. 2.) Ha Magyarország az elengedhetetlen átalakításokon keresztül ment. Jelenleg mind a két premissa hiányzik. Az első pont az osztrák miniszteriumnak és Kremsiernek feladata, a második pont megoldását tegyék *mi* feladatunkká. Ha valaki Magyarországnak az osztrák parlamentben való kőpviselését a második pont *előtt* akarná erőszakolni, bármiféle módon: világos, hogy ebből csak az elképzelhető legnagyobb konfúzió keletkeznék. A baloldal tetemesen gyarapodnék és a miniszteriumot elküldené. A monarchia pedig, ha ez a képviselet az *átalakítás előtt* szervezetenék, sem erőben, sem egyébben nem nyerne semmit. Mert nem az az oka a monarchia erőtlenségének, hogy a magyar képviselők nem fecsegnek *együtt* a többiekkel a kremsieri országgyűlésen, hanem hogy a magyar tartományok belső feloszlásban, rcthadásban, tönkremenésben szenvednek és a lázadás felforgatta őket, különben pedig a monarchia Magyarország elfoglalása pillanatától kezdve ismét visszanyeri politikai egységét, mivel a hódítás megdönti mindazon törvényeket és mesterséges akadályokat, melyeknek célja volt Magyarországéit a monarchiától katonai, pénzügyi, diplomáciai és kereskedelmi politikai tekintetben elválasztani. A feloszlás megállítása tehát a feladat, a lázadás szellemének és tápláló erőinek kiirtása. Ennek alapfeltétele pedig a közigazgatás és gazdasági tekintetben tökéletes átalakítás, ami viszont az átalakítást illető nyílt kérdések megoldása által érhető el. E nyílt kérdések: a katolikus egyház és iskolaügy, a belső igazgatásnak és szerveinek reformja, a nemesesség megadóztatása, az úrbérváltság kérdése, a vámvonal megszüntetése, dohánymonopólium, hitelintézet, a katonai élelmezés reformja, a vármegyék új beosztása a nemzetiségek szempontjából.

A megoldás a gyakorlatban két-három évig tarthat, ha nem hiányzik két dolog: 1.) az akarat arra, hogy a szükségesnek felismert dolog a fennálló törvény ellenére is elhatározottság, és 2.) a további akarat, valamint az erő, hogy a határozat kíméle/tlen eréllyel *végrehajtassák*.

Ha már ez a megoldás fait accomplivá lett, akkor kell összehívni a magyar tartományokat vagy népeket képviselő országgyűlést, amely valamely új, méltányos oktroált választási mód szerint állíttassók össze és meg kell néki mondani, hogy tessék a belső ügyekkel foglalkozni és az egész monarchia közös ügyeit, pénz- és hadügyeit stb., illető befolyásunk érvényesítése érdekében, melyet senki sem akar elvenni a néptől, küldjenek követeket az osztrák gesamt országgyűlésre.

Ez az eljárási sorozat semmiféle veszélyt nem tartalmaz. Ha nem is jön létre Ausztriában alkotmány, vagy ha létesített alkotmány két-három év alatt megszűnnék, — mert mind a két eset lehetséges — akkor is készen van legalább Magyarország átalakítása, anyagi érdekei a monarchiáéval össze vannak forrasztva, sok egyéb viszonylata az általános monarchiához közelebb jutott, egy szóval: *meg van a bázis*.

Nézetem szerint, ha a magyar népeknek a nagy országgyűlésen való képviselétét elsősorba helyezük, ezzel eo-ipro minden compromittálva van. Természetes ugyanis, hogy ha például a jövő év júliusában a magyar nép követi Bécsbe indulnak, hogy ott a közös ügyekről tanácskozzanak, eo ipso nem lehet 'megakadályozni, hogy más férfiak Pozsonyba, vagy Pestre hívassanak meg az ország belső ügyeibe való tanácskozásra. De éppen ez az, amit meg kell akadályozni, mert a magyar fejekben elhatalmasodott anarchia miatt éppen ez a legnagyobb veszedelem, amely a fő kérdéseiknek előbb vázolt megoldását teljességgel lehetetlenné tenné. *A józan ész Magyarországon tökéletesen eltévedt.* Mindenekelőtt azt kell megkeresni és megtalálni. Amihez pedig szigorú fegyelem kell. Ez csak a király autonóm kezelésében lehetséges. Ergo: jelenleg sem országgyűlés, sem képviselő — csak akkor, ha a peremissák beállottak.

Kernelem elég világosan fejeztem ki magamat. Lehet, hogy értelmetlen amit mondok, de minden esetre világos. Közöld barátainkkal. Ugyan ily értelemben írtam a tábornagnak.* Ezeknek előrebocsátása után azt hiszem, hogy a képviselői kérdés felett nincs mit disputálni, hanem az időszerűvel kell foglalkozni.

Ki kellene dolgozni egy tervet a provizóriumnak 1. formájáról, 2. feladatairól, 3. modalitásairól: ez volna a feladat! Georgesnak*** úgy tudom sok kész anyaga van erre. Üljetek össze és próbáljatok valami *közös* bázisra jutni. Meddig marad Georges Bécsben? Hosszabb időre ne menjetek el te sem, ő sem. Annyi bizonyos: ha mi nem foglalkozunk a dologgal, semmi sem fog történni és az ügyes Zsedényi et Comp-féle kezekbe kerül.

Budán a dolgok reactionarius fordulatot vesznek. Sáska gyanánt rohanják meg a múlt korszakok bürokratái és alkalmazottai a zsákmányt, azaz a hivatalokat! Azt hiszik, hogy az állam meg van mentve, amint sikerül nekik hivatalba ülniök. Semmi egyébbel nem törődnek. A reactionarius követelődzés később még jobban el fog hatalmasodni és még inpartibus is. Trágyadombról, árnyék-székbe jutunk.

Az én véleményem a következő: Samunak*** mint nagy pouvoirárokkal ellátott külügyi helytartónak március elsejétől kezdve Budán kell ülnie. Környezetét saját maga választja ki. Addigra nekünk: George, Te, Józsi, Andrássy, Barkóczy és nekem, valamint Samunak minden kérdést illetőleg meg kell egyeznünk. Samu március elején érkezik Budára. Az alárendelteknek: Rouse-aunak, Torkosnak befolyása megszűnik. Előzőleg megkezdődik a minisztériummal a provisorium feladatainak megbeszélése.

Mindezek után, még pedig Samu Budára érkezésével egyidejűleg, a császár manifesztumot bocsát ki, ebben azt mondja, amit akar és egyúttal Samunak kinevezését közhírré teszi. Ugyanekkor miniszterekké nevez ki a császár, a kabinetbeli üléssel és szavazattal egy magyart és egy erdélyit, kinevez továbbá egy organizáló bizottságot,

*: Tábornagy: Windisch-Grätz herceg-

** Apponyi György, a volt magyar udvari kancellár.

*** Báró Jósika Samu, a volt erdélyi udvari kancellár.

melynek székhelye Bécs és a mely a két miniszterrel egyetértésben a császár elé javaslatokat lesz hivatva terjeszteni.

Voilà mon plan! Legfőbb ideje, hogy valami történjék!

A császár utazzék Pozsonyba, a mint szép idő lesz és később, májusban vagy júniusban Pestre. Sokat lovagol, energikusan beszél, ragyogó tehetség, semmi czopf, pénzzel nagylelkű. Minden feléje fog fordulni és szívesen fogja magát vele kormányoztatni. Gondolkodjál erről a tervről. *Kell* valaminek és pedig *gyorsan* történnie. Január utolsó napjaiban Bécsbe megyek. Válaszolj gyorsan a te

*Emiliusodnak.*²⁶²

²⁶² Megjelent: *Történelmi Szemle* IV. (1915) évf., 554—557. oldal.
Szécsen Antal gróf (1819—1896) udvari kancellári titkár, majd az országgyűlési főrendiházi konzervatív párt szereplő tagja, 1860-ban osztrák miniszter, 1885-ben főudvarmagy, a Magyar Történelmi Társaság elnöke.
Andrássy György gróf (1797—1872) a Magyar Tudományos Akadémia egyik megalapítója, főispán, az Országos Gazdasági Egylet elnöke.
Jósika Samu báró (1805—1860) erdélyi kancellári titoknok, majd főispán, 1844-ben az erdélyi kancellária alelnöke, 1846-ban erdélyi udvari kancellár.
Torkos Mihály (1793—1861) Mosón megye alispánja, 1849-ben udvari kancellár, tanácsos, végül házszemélynök George. = *Apponyi György gróf* (1808—1899), 1840-ben táblai bíró, az országgyűlési konzervatív párt vezetője, 1847-ben magyar főkancellár, 1864-ben országbíró.
Barkóczy János gróf (1808—1872) az országgyűlés konzervatív pártjának egyik szereplő tagja, 1860-tól haláláig főudvarmester. Józsi = *Urményi József* (1807—1880) a híres országbíró Urményi fia, 1841—1846-ban alnádor, 1861-ben országgyűlési képviselő, 1876-tól Zala megye főispánja.

248.

CSÁNYI LÁSZLÓ KOSSUTHNAK

— Bem hibáiról, a százsz pöntárakról, tervek. —

Igen tisztelt Barátom!

Már magamnak is bosszúságomra szolgál *Kassandra saját-ságaim* — alig olvastad el leveletem, melyben *Bem szélessége* felett aggodalmamat nyilvánítom, már is azt kell írnom, hogy ő *meg veretett és Déva felé visszavonulásban van* — a hozzáküldött visszatérő futárok körülményesen nem tudják elbeszélni az eseményt — de nem mesterség kombinálni — mint néked is írja Bakernek vagy Baknak elejbe küldötte csekély seregének egy részét — a székelyeket haza bocsátotta — ezt az ellenség meg tudván, meg támadta, és lehet gondolni, hogy verte őt szét — azonban elég ügyes lesz ő ismét összeszedni táborát, és valahol olyan positiót foglalni, melyben a részére mozgásban lévő segéd seregeket be várhatja — és már ekkor okulva két pofoncsapáson Szebent hiszem hogy nagyobb sikerrel támadandja meg — csak az a baj hogy itt minden kicsiség a kétségbeesésig hanyítja le az embereket — Kolosvár már ismét bolond.

Tartva attul hogy a székelység meghallván Bemm megveretésének híret szétozlik, futárt küldöttem Kiss alezredeshez, és szívére kötöttem, hogy szoros fegyelmet tarcson, embereit szét

menni ne engedje — és menetét Bemm tábora felé irányozza, ha nem tudná hol létét, kerestesse fel, nem kímélve a futárokat — és engemet is tudósítson.

Írtam Bemnek is — igen barátságosan de egyszersmint tudtára adván hogy én magamat nem engedem ignoraltatni — eddig igaz még feleletére nem számolhattam mert iszonyú kerülőt tesznek a futárok — a mezőség bizontalan út — és most az olháhok még inkább fellelkesülve bizonyosan veszélyesebbé teszik azt.

A szász községek pénztárainak jegyzékét ezennel meg küldöm — megküldöm azt Bemnek is avégett hogy szerentsés győzelem esetében tudja magát requisitioiban alkalmazni — és ne keressen egy helyt hornyút a bika alatt — más helyt pedig a tehén fejést is elmulassza. — A munitiot részint vissza igazította Tordára — részint azzal a kíséret ide tért vissza — már most ezen körülmény is aggaszt — be kell várnom rendeletét.

Csapatok alakulnak — sok költségbe kerülnek — pedig fegyvertelenül kevés vagy sémi hasznuk — *küldjél kérlek pénzt*, én nem engedek meg haszontalan költségeket mennyire lehet — de hiában sokra sok kell — már a Beöthy által utolsó alkalommal követelt öszveg itt lehetne — félek hogy zavarba jövök — akkor lenne ám itt czifra nyomorúság.

Ezer szép terveket készitek agyamban Érdéit illetőleg — de ha az öreget továbbá is pofozgatja Puchner — úgy eloszlanak azok, mint álmok. — Vajha Arad már be lenne véve. — Gaál Miklósnak ide küldése Isten áldása lenne. A jó sors legyen velünk igen tisztelt barátom.

Vagyok híved

Csány s. k.²⁶⁵

²⁶³ Eredeti: Országos Levéltár, Kossuth-akták, 1708/e. szám.

BEM ALTÁBORNAGY SALOMON ROMÁN PARANCSNOKNAK

— Érdemeiről a vérengzés elkerülése tekintetében, jutalmazásáról s alkalmaztatásáról a magyar seregben. —

Salomon Miklós úrnak!

Tudomásomra jutott, hogy a mostani izgalmas idők folyamán mint egy fegyelmetlen néptömeg vezére a rendre s a rémtettek elkerülésére ön gondosan ügyelt s ezáltal ennek a környéknek a háláját érdemelte akkor, amikor másfelé a legnagyobb szörnyűségek mentek végbe.

Ezek folytán a magyar kormány nevében felszólítom, hogy a jövőben is kövessen el mindent a rend és közbiztonság fenntartása érdekében. Emiatt felruházom azon joggal, hogy önálló hadtestet alakítson, amelynek fenntartására a kormány fogja adni a szükséges pénzüsszeget.

Mindazok, akik tagjai e hadtestnek, minden büntetés alól teljes

amnesziát kapnak, ön mint a hadtest vezére havonként 120 forintot kap, minden kinevezett tisztje, akiknek száma azonban a 30-at nem múlhatja felül, havonként 30 forintot, az altisztek 6 krajcárt, a közkatonák 4 krajcárt kapnak naponként. Kötelességük az elvakult tömeget mindennemű vagyoni és személyi támadástól visszatartani.

Miután a magyar kormánynak bizalma lesz önben, kiutal önnek a Déván felállított rend és közbiztonságra ügyelő bizottság számára 1000 forintot, amely összeget Ön a személyébe vetett bizalmam jeléül a költségek fedezésére kapja.

Ezzel a bizottsággal ön különben is érintkezésbe lép. A bizottsággal közölnie kell az Ön serege fenntartásának szükségét s hogy a további összegek kifizetését Nagyváradon fogja eszközölni.

Meg kell még jegyezni s a magyar kormány nevében megígérem, hogy hadtestének mindazon tagjai, akik magukat különösen kitüntetik, a bizottságtól bizonyítványt kapnak alkalmasságukról, ezek aztán rangjukat a jövőben is életfogytig megtartják s élvezik fizetésüket.

Főhadiszállás Déván 1849. febr. 9-én.

*Az erdélyi sereg főparancsnoka
Bem.²⁶⁴*

²⁶⁴ Másolat német nyelven az Erdélyi Nemzeti Múzeum levéltárában. Kőváry László iratai.

250.

JANCU ROMÁN PREFEKT A GYULAFEHÉRVÁRI VÁRPARANCSNOKNAK

— Puchner ígérete, a havasi seregnek szüksége van az ígért gabonára. —

Tekintetes cs. kir. várparancsnokság!

Múlt év dec. 23-án Ő Excellenciája br. Puchner altábornagy *szóbelileg* megígérte, hogy gondoskodni fog havasi légióm részére gabonaraktárról. Tekintettel arra, hogy mostanáig hiába vártam az atyai gondoskodásra, derék havasi embereim sorsa pedig hasonlóvá vált a leégett sík vidékek lakói sorsához, hiszen állandó hadi szolgálatuk miatt a kereskedelmi kereseti lehetőségeikben akadályozva vannak, arra kérem a tek. cs. kir. várparancsnokságot, hogy méltóztassék intézkedni az élet szükségleteinek megfelelő gabona ide felküldéséről, mert az éhség már hihetetlen nagy méreteket öltött.

Topánfalva, 1849 febr. 7.

*Jancu,²⁶⁵
prefekt*

²⁶⁵ Eredeti német nyelvű Wien. Krieg-sarchiv. Kriegisministerium. Präsidial-Aeten. 1849. év. 9825. M. K. szám. *Jancu Avram* (1824—1872) ügyvéd, nagyszebeni kincstárnok, 1848 májusban a román nemzeti bizottság-tagja, topánfalvai prefektus.

251.

CZUCZOR GERGELY TOLDY FERENCNEK

— Kiszabadulása tárgyában. —

Kedves barátom!

A folyamodást elküldöttem a Herczeghez; ha kezéhez jutott-e, nem tudom. Az ügyet sürgetni kellene, mert megeshetik, hogy egyszer csak kocsira tesznek, és visznek, mit bizony nem szeretnék. Kedélyem már meglehetősen csillapodnék, csak a deportálás félelme ne zavarna meg. Barátom, ha lehet, siesselek, mert ha a Berezeg el találna utazni, mindennek vége. Mulattató könyvekre volna szükségem, míg egész nyugalmam meg nem tér, azután majd komolyabbak is elkelnek. A vas folytonosan nyomja, mondhatom senyveszti karomat és lábamat. Ettől, ettől hogy meneszem meg? De tűrök, mondhatom, hiten fölül tűrök. Megsegít Isten: Kedvező tudósítást várok tőled. Tisztelem minden barátimat és jóakaróimat.

Buda, febr. 12. 1849.

Hű barátod

*Czuczor Gergely*²⁶⁶

²⁶⁶ Sajátkezű írás a Magyar Tudományos Akadémia levéltárában. Irodalmi Levéltár, 4. rész, 6. kötet. *Czuczor Gergely* (1800—1886) Benedek-rendi pap, líceumi tanár, a *Riadó* kiadása m'att a pesti cs. kir. haditörvényészék 1849 január 29-én elítélte hatévi várfogságra vasban.

252.

**UJFALVY SÁNDOR 1848/9. FELSŐHÁZI TAG
CSÁNYI LÁSZLÓNAK**

— Urbán ezredes katonái erőszakoskodásáról, szakaturai. —

*Teljhatalmú Kormánybiztos Csányi László úrnak.**Tisztelt Kormánybiztos Úr!*

Hazánk egén fergegként meg feneklett kiirtási és vagyoni rombolási merénynek magam is egyik mélyen legörbesztett alárendeltje lévén, bátor vagyok panaszomat a következőkben feltenni.

Múlt év Decbr. 1-ső napján Urbán a Katona Miklós kergetéséből visszatérő úttýában seregével Hondán hálván, két határór katonája, az edgyik Bács Stefán Borgó Soszenyi születésű, a másíknak nevét nem tudom — elmaradt Kővár vidékén Bűdöspatakán, a honnat 2 odavaló lakos, Pap Ignác és Joszip által éjjel lámpával Szakaturára felkísértetvén, ott gondviselőm, Hatházy Zsigmondtól szállást és vacsorát kívántak, — a vacsora alatt a két katona gondviselőmre lóvén, az edgyik válba érte, mire gondviselőm fegyvereiket elkapván, tólek azokkal az ajtón ki akart menni, de szakaturai Hodis Juontól visszaszítatván, a tornácon leselkedő mintegy 7 számból álló szakaturai lakosok berohanván, gondviselőmet, csupán azon okból, minthogy magyar, nagyon kínosan meggyilkol-

ták. Azután pedig egész udvaromat, gabonámat, italaimat, marháimat, bútoraimat, szóval mindenemet kirabolták, mi által 29 évi véres verítékkal szerzett minden javaimból kipuszítva, jóllétből egyszerre szegénységre jutottam.

A rablás s dorbézolás 4 napig tartott; amikor már semmi rombolni és rabolni valóm nem maradt, elszéledtek. A két katona közül az edigyik, Bács Styófán Naszód felé mendegélvén, két szakaturai előre Océstre s ott térparancsnok Binder százados urat értesítvén, az a katonát azonnal letartóztatta és hadi ítélszék eleiben állítván s annak folytán a fellebb írt szakaturai gyilkosok bebörtönöztetvén, ikemény kinyomozást tartatott. Minek következtében az írt katona és néhány szakaturaiak törvény fára ítéltettek. De ez időbe győzedelmes magyar seregünk Dézst villámsebességgel megrohánván, a német sereg onnat hanyat-homlok eltávozott. Mely alkalommal minden foglyok magokra maradván, mind haza menekültek, miáltal a bünkereset is félbe szakadt.

Azonban a minapában Besztercéről néhány hadi foglyok szállítatván ide, Désen keresztül jövet többen reá ismertekköztek a fellebb említett Bács Stéfánra. Akik által én is értesítetvén, itt lévő hadbíró urat azonnal figyelmeztettem iránta. Ki is őt a többi foglyok közül kivévén, azóta keményen őrizet alatt tartatya. És még Bács Juonnak egy más katona társát is, kire sok gyanú van, hogy ő lett volna annak gyilkos társa.

Miknek előre bocsátások után könyörgésemet ezekben pontosítom.

A két említett katona büntettét itt tanúk hiányaért kinyomozni nem lehetvén, méltasson őket Tisztelt Kormánybiztos Úr N. Bányára szállítatni rendeltetni, ahol a kövári tisztség Szakaturáról elegendő tanúkat állítván elé, ott bünkeresetek az ott hadbíró úr előtt végrehajthatok.

Egyúttal a kövári tisztségnek rendelkezni, hogy az írt gyilkosság és rablást elkövetett szakaturai egyének is befogattatván, azok szinte kereset alá vettessenek. A rablók közül jelesen a helységbéli lelkész, aki hivatala szent kötelességeit mellőzve, egy hordó boromat elrabolván, az egyházban lévő oltár alatt tartotta s közlebről az oda kutatás végett küldött nemzet örök által ott feltaláltatott.

Ily sok égrekiáltó bünös tetteik után sem nyugosznak még az írt szakaturaiak, hanem az udvaromban lévő két magyar, egyik jáger, a más kertész cselédem lévén, jelenleg csupán azért, hogy magyarok, meg akartak vala gyilkoltatni, de eleve észrehevén. kifutottak az erdőkre s ott temérdek hideg s éhségek közt, több hetek alatti bujkálások után, meghallván a magyarok bejövetelét, kerültek újra haza. De ezek és mostani gondviselőm is, aki egyéb-iránt született oláh, de csak azon okból, hogy miért szolgál és tart a magyarok mellett, mindég fenyegette!vén s így életek nem lévén bátorságban, — méltóztasson hathatósan rendelkezni, hogy azon fenyegetőző fanatizált oláh lakosok illetőleg megzaboláztassanak és büntetessenek.

Utolyára könyörgök a többször említett kövári tisztségnek

hathatósan rendelkezni, hogy a szakaturiaktól véghezvitt kirabol-
tatásomért azoktól kármentesítsem. T. Kormánybizos Úrnak
hasznos életére Istentől áldást kérve, megkülönböztetett tisztelettel
öröklök

Kolozsvárit, febr. 12. 1849.

*Újfalvi Sándor*²⁶⁷

²⁶⁷ Eredeti Erdélyi Nemzeti Múzeumban. Újfalvi levéltár. *Újfalvi Sándor* (1792—1866) jogi tanulmányok után Bécsben az udvari kancellárián hivatalnokoskodott. A monarchia egyik leghíresebb vadásza volt. Wesselényi Miklós barátja. Az erdélyi országgyűléseken kir. hivatalos, 1848—49[^]ben és 1865—66-ban a főrendiház tagja.

253.

BÁRÓ SPLÉNY LAJOS

A SZARD PARLAMENT ELNÖKÉNEK

— A magyar-olasz szövetség szükségességéről. —

Elnök Úr!

Magyarország, amelyet az alulírott a szard király Ő felsége kormányánál képvisel, e pillanatban szabadságáért és függetlenségéért háborút visel Ausztria ellen s a művelt nemzetek rokonszenvére még akkor is joggal számítana, ha a megkezdett háborúnak nem is volna az indító oka a jog törvényes védelme és nélkülöznél is azokat a megdönthetetlen elveket, amelyek minden állam és társadalom alapját képezik. Hogy szent jogát, követelésének törvényességét bizonyítsa, azért fordul a szabad országokhoz s az azokat képviselő kormányokhoz. Kérem ezért Elnök Urat, hogy a kiáltványt, melyet van szerencsém Önnek átnyújtani, méltóztassék a képviselőház tagjai között szétosztani. Tökéletesen meg vagyok győződve, hogy a szard nép kiváló képviselői ezen okirat történelmi és jogi adatait pontosan áttanulmányozzák épúgy, mint a kormány is, melyeit bizalmukkal megajándékoztak és elfogják ismerni Magyarország sérthetetlen jogait. Ezzel kezdik meg a szövetség munkáját, amely Magyarországot Olaszországgal egyesíti, hogy hatalmának és jövő nagyságának alapját képezze. A legújabb események menete remélnem engedi, hogy Magyarország az ott lakó s a magyart körülvevő szlávokkal hamarosan kibékül, velük szabad intézményeit, — melyeknek szükségességét elsőként érezte meg s a fajok kölcsönös érdekeit egy testvéries konföderációs egyesülésbe olvasztotta — megosztja — Olaszországnak pedig nemsokára hűséges és erős barátja lesz, amit a közös veszélyek és remények fognak megpecsételni. így aztán a két nagy nemzet szoros szövetségben üdvözli majd a megváltás napját, közös ellenségüket — eddigi szerencsétlenségük tagadhatatlan forrását — pedig úgy megalázzák, hogy annak sohase legyen alkalma elnyomó uralmát a két országra erőszakolnia.

Turin, 1849 febr. 13-án.

*Splényi*²⁶⁸

²⁶⁸ *Báró Splény Lajos* (1817—1860) magyar nemes testőrségi kapitány, 1848-ban turini követ, később törökországi emigráns. Jegyzéke megjelent a *Siebenbürger Bote* 1849. év 31. számában.

PETŐFI ARANY JÁNOSNAK

— Katonáskodásról, családjáról. —

*Debreczen február 14. 1849.**Kedves öcsém, illetőleg bátyám!*

Élsz-« még? én még élek, pedig ott jártam, a hol a halál kézzel-lábbal dolgozott, s dőlt belé az ember, mint a bögöbe a húszas. Bem táborába tétettem át magamat s Bem adjutánsává tett, 's csak az tudja, mi a csata, a ki Bem odalánál van, mint én voltam öt véres ütközetben. Hadi tetteimről szerényen hallgatok, csak annyit jegyzek meg, hogy hozzám méltólag viseltem magamat; ez úgy hiszem, elég. Jelenleg mint futár vagyok Debreczenben 's egy pár nap múlva ismét lódulok vissza. Feleségemet 's fiamat, mikor Erdélybe mentem, hozzátok akartam vinni, csak az utósó napon határoztuk el, hogy itt maradunk Debreczenben és ez volt mindnyájunk szerencséje, mert Szalontáig mind a ketten elfagytak volna. Itt laknak Vörösmartiéknál, mind a kettő egészséges, feleségemtől ne vegyétek rossznéven, hogy nem tudósított benneteket, szegény, semmit sem tudott csinálni bújában. Képzeltetik napjait, melyeket itt töltött, míg én a csatatéren voltam. S hogy én nem írtam nektek Erdélyből, azon sem fogtok fölakadni, ha megmondom, hogy feleségemnek is csak egyetlen egy levélét írhattam az események rendkívüli összetolulása miatt. Hogy szeretlek benneteket, bizonyítja a levelem, bármily rövid lesz... nem gyerekség csak néhány perczet is kiszakítani időmből, midőn az oly rövid s a boldogság szárnyain oly gyorsan röpül. Tudod, mindig édes volt előttem a családi élet, de soha oly édes, mint most, midőn elmúlt csaták után és új csaták előtt ölelhetem feleségemet, fiamat. Isten veletek! ölelünk, csókolunk benneteket! írtál-e már a keresztfiadnak vagy egy verset? isten hozzád!

*Igaz barátod**Petőfi Sándor²⁶⁹*

²⁶⁹ Megjelent Arany János hátrahagyott iratai és levelezése III. kötet (Budapest, 1888) 192. oldal.

**SANTHA GYÖRGY KORMÁNYBIZTOS
CSÁNY LÁSZLÓNAK**

— A zarándi helyzet, kér katonaságot és pénzt. —

*Igen tisztelt telyeshatalmú Erdélyi országos
Főkörmány Biztos úr!*

Zaránd megye állásáról tett utolsó jelentésem következtében nehogy a dühöngő Mótzok Halmágyot újra elfoglalják, és az egész Megyében a közöttük maradt közép sorsú Magyar atyafiak leg-

borzasztóbb áldozatul essenek, és az istentelenségek fő fokra kapjanak, addig is még nagyobb erőt nyerhetnék, a mellém rendelt kis erővel, mely öszvesen 130 német legiobéli, 19 Honvéd, 52 Lovas huszár, mintegy 650 Nemzetőr katonasággal és 2 három fontos ágyúkkal hozzátartozó személyzettel Véber János őrnagy vezérlete és személyes vezetésem alatt a f. hó 17-én Vaskóról ki indultam a Kristosri hágó fedezésére egy század nemzetőrököt, 19 Honvédeket egy tiszttel hátra hagytam, a közlekedés biztosítása végett pedig a közbe eső Zaránd megyei Lázur helységbe ismét egy század Nemzetőrököt, 10 huszárokat el hagyva, a többi meg maradt lelkes, bátor, de kitsi csapattal még az nap estvefelé óvatos katonai menetel Halmágyhoz közel értünk, a midőn a városnak körösbányi része felől, a hegyek alján hozzánk jó látszólag és nem messzire egy más után öt lövések halszóttak, mely váratlan eset elhitette velünk, és meg győztetett az előre küldött lovas nemzetőr hadnagy Dráveszky László által hozott azon hír valóságáról, hogy a mótzok Halmágyhoz igen közel vagyunk, és azt az nap elfoglalni tervek vala, az előadások szerint 6 lovas mótzok vezéreinek a városba történti bejövetelek is már tapasztaltatván, ezeknek a szerint történtekkel a csapat meg alván, magát katonai szabályok szerint azonnal rendezvén, a városba bejöttünk, — itt ellenséges mótzokat mostanáig minden kutatások után is nem találtunk a katonaság a fent nevezett őrnagy úrnak vezérlete alatt a tapasztalt lövések helyére vonult, s miután reájuk estvóledett, a mótzok is a hegyek közzé húzódtak, újra vissza vonult a városba, és részint beszállásoltattak, részint legczélszerűbbnek talált kettőztetett forposztokra és patrólerózásokra rendeltettek, — a körülményekhez képest szükségesnek tanáltatván Halmágy körül, s kivált az ellenséges oldalról a távolabbi czirkálás, mellyet a Német derék Legiobéli bátor, és próbált Kapitány Medvenits századgyábeliekkal magára vállalván, Sándor ezredbéli Főhadnagy Benkövel, s csapatjával a czirkálást azzal a sikerrel meg is tették az éjtzaka és hajnalba: hogy ki tudódott, mi szerint a mótzok csapattya csakugyan nem messzire táborozott Halmágy tói — lovas vezéreiket látták és kergették is, de a hegyek közzé húzódván, tovább őket követniök még nem tanálták tanátosnak.

Ez lévén rövid vázlata az eddig történteknek, mellyekből kitettzik, hogy gyenge erőnkéi ellenség — és mennyi erejű előtt állunk, még nem tudhatni; váratik ma Váradról még egy század honvéd katonaság, megkeresésemre Aradról is reméllek 2 ágyúkat sor vagy nemzetőr katonasággal; ez utolsó bizonytalan lévén, annál fogva kérem telhafcalmú Főkormány biztos urat, a Honvédelmi bizotmány uttyán minden esetre s mi előbb rendelkezni méltóztatson: hogy ide még egy vagy két jó erős százaid felfegyverzett Honvéd katonaság, egy kartáts, egy 6 fontos ágyúkkal mi előbb ide rendeltessen, — különben Bihar, Arad, Zaránd megyék közt a közlekedést biztosítani, e megyét rendbe hozni (nem lehet), arra pedig, hogy Déva felé a Bem táborávali közlekedést tisztán tarthassam, nem tsak nem leszek képes, de arról se felelhetek, ha Halmágyról is kivonulni kéntelenítetem, mert annyi lelkes s bátor Hazafiak életö-

ket (mint a millyenekkel ditsekedhetek) semmi esetre nem kockázathatom.

Itt a kipusztított nép között végső elkeseredősök nélkül remélni, de véleményem szerint tenni se lehet, hogy a katonaságot a megkívántaitokkal ellássa, felhatalmazásom nyílván lévén a Halmágyi álladami só pénztárra, de abba 500 pengő Pft-nál több nem tanáztatik, nállam pedig semmi álladalmi pénz nem létezik, mindent úgy szóván pénzen kelletik venni — a katonaság is kéri a maga fizetését, ezek eránt előre is intézkedvén K. biztos Hodossy Miklós Urnáí, de még onnant ide érkezik, nem mindenkoron tanáltván egyén is, ki ide azt hozni, több ideig itt lenni, a fizetéseket tenni merészlené, minden lépten pénz után küldeni is bajos lóvén, kérésem oda járul, mi szerint a katonaság fizetésére, a természetményéknék az álladalom javára még most oltsóbben lehető beszerezhetésőkre, a Halmágyi só Tisztségnél ellenőrsóget viselő Kvalitin Mihály kezemhez különös számadás és felelet terhe alatt időről időre nagyobb summa pénz és a mennyire lehetséges ezüst és apróbb bankjegyekbe küldettne, mert itt a váltás nagy akadályt tészén, de magyar bank jegyeinket is ezen vidékben forgásba hozni, és ahoz a népet szoktatni szükségesnek találom. — Ha kéréseim sikert nyerhetnének, a felelet ,terhének, mely válamra tétetett, minden részben úgy megfelelni óhajtók, a mint tsak egy halandó igaz hazafítól igényelni lehet.

Tellyes tisztelettel maradván

Halmágyon februárius 18-án 1849.

Zaránd Megyei K. Biztos
*Sántha György*²⁷⁰

²⁷⁰ Eredeti: Országos Levéltár, Kossuth-Akták. 2496/e. szám.

256.

KOSSUTH GÖRGEINEK

— Dicső haditettekről, a tudósítások elmulasztásáról, az intendatura kötelességéről, a bányavárosok kincseiről. —

A honvédelmi bizotm. elnökétől.

Görgey Tábornok úrnak

Miskolczon.

Debreczen Febr. 20-kán 1849.

Az ország kormányzatával országgyűlésileg megbízott honvédelmi bizotmány kedves kötelességének kell hogy ismerje: a nemzet vitéz hadseregeinek hős tetteit, 's hű fáradalmaít azon elismeréssel méltányolni, melly az ország szent és igaz ügyének hű védjeit Isten és világ előtt megilletti.

Hogy azonban ezt a kormány úgy a hadsereg osztályok irányában általában, mint magokat kitüntetett egyes érdemesfoek iránt a vezérek által világosabban kell tartania 's egyesek érdemeire á vezérek ajánlataít által figyelmeztetnie.

A kormánynak lehetetlen nem fájlalnia, hogy a mint a Tábornok úr a kezeire bízott hadsereg osztállyal a fővárosból Január elején haditanácsilag megállapított terv következtében kivonult, a kormány nem volt azon helyzetben, hogy a hálának 's elismerésnek kötelességét a Tábornok úr vezérlete alatti sereg iránt teljesíthette volna: és pedig azért nem, mivel Tábornok úrtól a vezérlete alatt véghez vitt haditettekről egyetlen egy hivatalos jelentést, de még csak előléptetési ajánlatot sem vón.

Ezt a kormány annál inkább fájlalja, mivel a mint hírből, de mind ekkorig csak hírből tudja Tábornok úrnak ez idei táborozásában számos oly csatázások 's fontos momentumok jöttek közbe, mellyeket a nemzeti hála elismerése nélkül hagyni annyi a kormánynak hálátlanság színe nélkül nem lehet minők például a Bányavárosokból Kassáig eszközölt remek visszavonulás, az Iglói csata, a Branyiczközi ütközet, és több mások, mellyekről a Kormánynak még csak hírből is alig vala tudomása.

Mindazért tehát, hogy az érdemnek megadassék a mi az érdemé, mind azért is mert az országgyűlés méltán megkívánja, hogy a honvédelmi bizottmány, mellyet az ország kormányzatával felelőség mellett megbízott, a hadseregeket illető kérdésekre kielégítő feleletet adjon, de végre azért is, mert a kormány felelős lévén a kormányzat minden ágazatairól, nehéz tisztének teljesíthetése végett nem csak joga de kötelessége is, mindenről mi az ország alkotmányos kormányzatához tartozik, folytonos hivatalos tudomással bírni:

Ezennel hivatalosan felszólítom Tábornok urat, hogy hadseregeinek Január és Február hónapokban véghez vitt, 's akár összesen, akár személyenkint a haza 's hazai kormány hálás elismerését igénylő hadi működésekről s' vitéz tettekről a hadügyminis-terium útján hivatalos jelentést tegyen; — 's alioz egyszersmind egyesek előléptetése 's kitüntetése iránti javaslatait azon alapon hozzá rekeszteni szíveskedjék, mellyet Tábornok úr saját előterjesztése nyomán a honvédelmi bizottmány múlt november hónapban szabályul kitűzött 's melly azok szerint minden hadosztályoknak egyenlő szabályul kiadatott.

A mi továbbá a nemzet hadseregeinek élelmezését 's ruházati és egyéb szükségességekkel ellátását illeti: e tekintetben szintűgy Tábornok úr saját javaslata nyomán intendatura 's ruha kezelő tisztség lön felállítva. — A kormánynak kötelessége a hadseregek szükségleteiről gondoskodni; de ép azért ezen szükségleteket 's azoknak fedezésére szolgáló készleteket tudnia 's ismernie kell. — De tartozik még a kormány az ország vagyonáról és pénzeiről számot is adni, mire az országgyűlés által e napokban határozati-lag fel is szóllítatott. — Ennek következtében van szerencsém Tábornok urat hivatalosan megkeresni, szíveskedjék:

1. a vezérlete alatti intendaturának meghagyni, hogy hivatala megkezdésétől január hónap végéig számadásait haladéktalanul, jövődöben pedig hónapról hónapra rendesen küldje be.

2. Küldje be egyszersmind minden hónap végével a jövő hónapra szólló közelítőleges költség vetést, mi szerint a sereg tiszt

díjad és zsoldja a központi hadi pénztár által; az élelmezési, szállásolási, szállítási 's egyéb rendkívüli kiadások pedig a pénzügyi ministerium útján rendszeren fedeztethessenek, 's a sereg semmiben szükségét ne szenvedjen. — Eddig ezt az intendatúra nem tévé 's e napokban is csak szóbeli bizontalan üzenetet kaptam az iránt, hogy az intendaturának pénzre van szüksége a nélkül, hogy csak annyi is mondatott volna mennyi pénzre van szükség, 's a kívánandó összeg körülbelől mennyi időre szolgáland fedezetül.

Az ország költségei havonként milliókra rúgnak, kész tartalék pénztárakat tartani nincsen tehetségünkben, 's így sokszor káros feladások erednek azon okból, mert előleges költségvetések nem adatván be, soha sem tudjuk, hogy a jövő héten mennyi pénzről kellend gondoskodnunk.

Megjegyzem azonban, miként az intendatura kezelése alatt levő pénztár kiadásain kívül, minden seregnél vannak olly kiadások melyek a mint nélkülözhetlenek szintűgy confidentialisoto is és számadás alá nem tartozhatnak millyenek például a kém költségek 's más hasonlók. Ezek iránt arra kérem Tábornok urat legyen szíves engem tájékozni hogy körülbelül havonként mennyit küldjek ezeknek fedezésére saját kezeihez — melly seregarancsnok kézi-pénztár iránt részletes számadás természetesen nem igényeltetik 's mindannyszor ki fog pótoltatni, valahányszor Tábornok úr azt kívánni fogja.

3. Szíveskedjék Tábornok úr az intendaturának 's ruha kezelési tisztségnek azt is meghagyni, hogy a ruha 's más készletek jegyzékét mint szintűgy a hiányok kimutatását is küldje be, miszerint a hadsereg kimutatandó létszámához képest ezeknek fedezéséről gondoskodhassam.

4. Az intendatura résziről előfordult a múlt hetekben a pénzügyministeriumnál egy kereskedőnek nyolezadfőlezer ft-ra menő követelése, a sereg számára requirált ezukor és kávéért, — melly egyszerű árjegyzék mellett itt az illető kereskedő által kifizettetni kívántatott, 's az ország hitele tekintetéből ki is fizettetett; ámbár az intendatura az iránt ide a ministeriumhoz mai napig sem tőn jelentést 's a roppant mennyiségű kávé és ezukor requisitio való-sága iránt az intendatura jelentésének hiányában kétség foroghatott fen. Szíveskedjék tehát Tábornok úr az intendaturát oda utasítani, hogy ezen jelentés hiányát pótolja ki; jövődőre pedig ha valami árjegyzéket kifizetés végett ide utasít, arról a pénzügyministeriumot hivatalosan értesítse.

Végre még ismét a jelentések hiánya miatt, nem tudom hír szerint jól vagyok e értesítve, hogy Tábornok úr a Bánya városokbólí remek visszavonulása közben szíves volt figyelmét az ottani status javak: mint arany és ezüst rudak, vert arany 's ezüst pénzverő gépek, szurony 's fegyvergyári készletek, 's műszerek sat. megmentésére is kiterjeszteni. Melly fontos szolgálatáért Tábornok urnák a nemzet nevében szíves köszönetemet nyilvánítom.

Mivel azonban ezen javak még ide meg nem érkeztek, az arany és ezüst érezre és pénzre pedig sürgetős szükségünk van, mivel ez teszi az 1 és 2 firt-os bankjegyek kibocsátásának alapját,

és arany 's ezüst készlet nélkül ezen annyira szükséges apróbb bankjegyek kibocsátásban felakadunk, a pénzverő gépekre pedig szint-
úgy halaszthatlan szükségünk van.

Annálfogva kérem Tábornok urat, hogy a Bányavárosokból meg-
mentett arany és ezüst készleteket, gépeket 's minden nemű köz-
állományi vagyont sürgetőleg ide Debreczenbe a pénzügy minis-
teriumhoz elszállíttatni szíveskedjék.

Ezen elszállításnak kell történni, 's pedig mi hamarébb, a
szurony és fegyvergyári műszerekkel és készletekkel is, melyekre
már már nélkülözhetelen szükség van a status nagy váradi fegy-
vergyárában, mellyét a derék Lahner Tábornok úr a csudával hatá-
ros gyorsasággal nagyszerű működésbe helyezett; 's melly melle
azon készletek kimondhatatlanul szükségesekek.

Épen most hallom, hogy azon szurony vagy fegyver gyár a
Szepességen felállíttatott volna. Ezt nem akarom hinni, mert a
felvett concentrativus hadiműködési szándéknak a Bácskát, Báná-
tot is feláldozván a Szepességi vidék őrzése 's általában vidék
őrzés végett az ország seregeit el nem darabolhatjuk, 's így a
Szepességnek ellenséges csapatok be száguldozása ellen nem lehetvén
fedeztetnie, a fegyver és szuronygyári készletek — az országnak
aranyánál ezüstmél becsesebb eme kincsei ott az ellenség kezébe
kerülhetnének. — Kérem annak okáért ezeknek is haladéktalan
ideszállíttatását elrendelni.

Szíves tisztelettel

a honvédelmi bizottmány elnöke

*Kossuth Lajos*²⁷¹

²⁷¹ Fogalmazvány Kossuth kézírásával wieni Hof- und Staats-
archivban. Kossuth Akták. 1849. év. 2328/e. szám.

257.

KOSSUTH CSÁNY LÁSZLÓNAK

— Orosz érinkezésről, diplomáciai iratkészítésről, a volt
erdélyi Részek helyzetéről. —

Csányi László kormánybiztos úrnak!

Három futár megyén vissza — negyedik Petőfi, ki Bem tábora
hoz utasítandó. Visznek 60.000 pft-ot.

Bemnek most pénzre nem lesz szüksége, mert amint írja,
Segesvárt 100.000 pft-ig megadóztatta.

Az orosz kormánnyal mindenesetre méltóztassék diplomatieai
érintkezésbe lépni. Akár muszkák voltak a Brassó táján velünk
ütközött idegen katonák, akár nem, annyi bizonyos, hogy a „Siebea-
bürger Boté” február 12-iki száma azt írja, hogy a zászok kérelmére
Skariatin ezredes s császári generaladjutans vezérlete alatt 1500
muszka ment be N. Szebenbe s Brassóba s ez utóbbi helyen velük
ütköztek is.

Ez legyen bár hazugság, elegendő ok és alkalom arra, hogy
diplomaticai kérdés intéztessék a határszélen commandirozó orosz
generális útján az orosz császári kormányhoz.

Használja ezen alkalmat a kormány nevében Országos Biztos úr a muszka udvarnak ügyünket fő vonásokban előterjeszteni.

Ki legyen abban emelendő: Miként a *pragmatica sanctio* elfogadásával az ugyan biztosítva lőn, hogy az örökösödés az ausztriai házban Magyarországra nézve is ugyanaz legyen, melly az ausztriai tartományokra nézve s hogy a kettőt együtt oszthatatlanul és elválaszthatatlanul egy fejedelemnek kell bírnia, de *Magyarország önálló ország nem szűnt meg lenni soha*, melly részben hivatkozni fog Országos Biztos úr az 1790: 10 szavaira.

Hogy tehát az 1848-iki törvény nem revolutionalis törvény s a nemzetnek semmi új jogot nem adtak, hanem csak a közigazgatás kormányát változtatták meg, ministereket állítván oda, hol előbb egy *collegialis tanács* állott, — miként ily változtatás már másszor is történt, maga a *Consilium* is nem igen régi *institio* lévén.

A helytartóság maga sem új *aquisitio*, mert a Nádor törvény szerint mindig helytartó is volt.

Kiemelendő, hogy mennyire hívek valánk mi mindig az ausztriai házhoz, s hogy elszakadni Ausztriától sohasem törekedtünk.

Kiemelendő, hogy mi most sem kezdénk *revolutiot*, sem háborút, nem akartunk semmit nyerni, semmit *acquirálni*, — mi hitünk a király esküjének s békés bizalommal vezettük a közigazgatást, teljesítettük a *pragmatica sanctio* következtében hűségünk oktrojózását, mert seregeinket Ausztria mellett hagytuk Olaszországban akkor is küzdeni, midőn az udvari *camarilla* a ráczokat, horvátokat lázadásra felbujtogatván, hazánkat vérbe-lángba borítá.

Kiemelendő, miként kezdődött a lázadás, miként kárhóztatta azt nyíltan a király, miként hívta össze az országgyűlést avégett, hogy ezen lázadás ellen az ország védelméről gondoskodjék, titkon pedig pénzzel, fegyverrel segíté a lázadókat, s midőn ezek a *camarilla* s István nádor árulása következtében már-már a fővárosig jöttek, akkor levette az álarczot, megdicsérte a királyt, azt, kit előbb *pártütőnek* nevezett s császári seregével nyíltan a *pártütés* részére állott.

Tessék ennek következtében kényszerített honvédelmi harcunk fő phasisait, az udvar árulásait, annyiban kijelentett ezándokot, az inhumánus eszközöket, kegyetlenségeket, miket szenvedünk, elsorolni, s kijelenteni, miként az európai hatalmasságoktól Isten, jog és igazság nevében azt várnók, hogy ne engedjék e nemes és loyális nemzetet, mely Európa békéjeért annyit vértett régiebb s újabb időkben, mellyet a *revolutio* mámorai sohasem szédítettek el, melly semmit sem kíván, mint királyi esküvel szentesített törvényeinek oltalma alatt békében élni — ne engedjék, mondom, a legborzasztóbb hitszegésnek áldozatul esni s kitorúltetni az önálló államok sorából, mellyekért hosszú időn át őrt állva, fedezte saját hátramaradásával *civilisatiói* kifejlődését.

Hogy fel nem tehetjük az orosz udvar vallásosságáról s humanitásáról, hogy egy illy nemzet elnyomásában részt vegyen. — Azonban, minthogy a *pártütő* szászok ezzel nyíltan kérkedtek, a népjogokra hivatkozva, tudnunk kell, hányadán állunk s azért kér-

dést intézünk, kijelentvén, hogy készebbek vagyunk egytől-egyig megglalni, mint nemzeti-életünk hitszegő lemészároltatását gyáván eltúrn.

Szóval — de írásban nem — ha biztos követe leend Önnek, biztosan említhetné a Leuchtenberg nevet.

Talán magam is fogok egy követet küldeni s a diplomaticai nótát itten concipiálni, — az ottani francia oonsullal szintúgy diplomaticai érintkezést kellene önnek initiálnia.

Oláhországból bármi áron fegyvert s önt kell szereznie Három szóken át.

A Beszterce vidéki táborozás K. Szolnok, Kraszna, Kővár iránt nagy figyelmet kíván. Az elsőben s az utolsóban semmi fej, s kormány, — a középsőben rossz, tehetetlen. Ott Önnek vidéki biztosokra van szüksége. — K. Szolnokban s Krasznában legjobb választás Dócsy képviselő — elküldhetem-e oda öntöli függés feltétele alatt? Kővárra nézve Hosszú László vonakodását nem lehet elfogadni.

Irtózatosszerencsétlenség! Eszéket elvesztettük árulás által — Batthyány itt volt, az alatt Eszék 300 álgúval, 2400 mázsa puska- porral, 5000 emberrel feladta magát egy lövés nélkül. Rác órnagy s Schmidegg tüzérkapitány átszöktek az ellenséghez.

Az egyesülés Görgey vei megtörtént, de Dembinszky engedetlenség iránt panaszkodik, — Görgey körében sokaknál a személyes nagyravagyás előbb áll a hazánál. Félek draszticus eszközökhöz kell nyúlnom.

Beh' szeretném, ha Önnek fele Erdélyben, fele Miskolezon lehetne. — Jó újság semmi.

Isten önnel.

Debreczen, febr. 23. 1849.

*Kossuth Lajos-
elnök*

²⁷² Megjelent Tábori Kornél: *Titkosrendőrség és kamarilla*, 127—128. oldal.

258.

ASZTALOS PÁL KOSSUTHNAK

— Katonai helyzet, Bem proklamációi. —

Tisztelt barátom!

Csány még most is Dézsen van, mint a meghagyása következtében hozzá küldött leveléből méltóztatól át látni.

Nem tartottam érdektelennek, némelly dolgokról értesíteni téged, mellyeket ő még nem tudhatott, mert azokat tárgyazó leveleket az éjjel két óraker küldtem innét hozzá. — A dolog ez:

Bem megbosszankodva, hogy talán a saját hibája miatt — a Ferencz hídja el nem rontása által — betolult ellenség, háta megett garázdálkodik Febr. 23-án öt ezer emberrel Maros Vásárhely mellett

Megyésről kiindult — 12 ágyúval, és mint írta oly rendeleket tón, hogy egy ember se mehessen vissza Bukovinába — 's így meglehet sikerül, ha Fiedler ki nem Schiklik. —

Ma délbe ismét jött levele, mellyben írja, hogy ma Tekén lesz egy állomásra Beszterczétől — 's így ott jó kis, benforgó játék támadhat.

Közlött ő még két szózatot is, mellyeket ide rekesztek, tisztelet Bemnek, de ez alig eszélyes, mert az egyikben elveszi a földet az oláhtól a katona vidéken adja a székelynek, ez szikra a puskapor közzé, — 's már a háború-mulatságot úntt 's csendesedő oláh faj, újra fölzúdul 's életre halálra küzd földjéért — pedig már annyira megelégette az oláh nép a háborúskodást — hogy a lázadás focusába Alsó Fejérbe — a Gyulafehérvári vár által dominált terrénumon — oláh tábor gyűjteni nem képesek — 's a híres tribunusok s praefectusok — 70, 80-an járnak egy egy csomóba, minden tábor nélkül — de ezen szózat által a fajta írtásnak új stádiuma nyílik föl.

A másik hiba, az oly bizonyossággal említése a muszka invasióknak, ezzel lehangolja saját embereinket — erőt ad kezébe ellenfeleinknek — mert azok csak győzzenek, a pokollal is szövetkeznek, nem csak a muszkával.

Ezek szerény nézeteim — iratomért bocsánatot kérek
tisztelő barátod

Kolosvár febr. 24-én 849.

Asztalos Pál s. k.

Én igen félttem Csányt, minden levelembe kérem vigyázzon, a két öreg majd úgy neki szélesíti egymást — láttam, szemtanúja voltam, mit tett Schwechátnál — megírtam neki hogy a más szemébe meglátja a szálkát, magáéban nem a gendát.²⁷³

²⁷³ Eredeti: Országos Levéltár, Kossuth-akták. 259(Vte. szám. Asztalos Pál (1816—1849) 1847—484 országgyűlésen Mjáromaros megye ellenzéki követe, 1848-ban husztá országgyűlési (képviselő).

259.

CSÁNY LÁSZLÓ KOSSUTHNAK

— Bemről, Tóth Ágostonról, a debreceni urakról. —

Igen' tisztelt Barátom!

Vége az expeditionak — én ellenséget nem láttam — de hogy nem láttam, oka az öreg úr — ha ő meg nem indul velünk egy nap — hanem későbbben úgy lehelt, hogy el fogjuk egy részét az ellenségnek — mert minket be várt volna — de az Öregtől úgy meg ijedett, hogy nyakra főre szökött. Mindenesetre nagy respectusra kószerítette az öregünk a gaz rabló, gyilkoló, áruló ellenséget — félnek tőle nagyon. Van bizon az Öreg úrban elég, mit szeretném ha benne nem lenne, de ő Erdély megmentésére conditio sine qua non — meg kell

felőle vallani hogy ember a talpán — csak annyira Lengyel ne volna! Igen sajnálatos, hogy kezével bajlódni kénytelen, ámbár őt foglalatosságában sebje nem akadályozza, pedig orvosa mondása szerint még 2 holnapig fog vesződni ujjával.

Tóthot meg tartja maga táborában, én őt nehezen nélkülözöm, de Erdély érdeke meg kívánja, hogy ő őrizze a határt — most nyugodt vagyok, mert ezen néhány napokban tapasztaltam, minő szép katonai képzettséggel birjon ő — bár előbb is ő vitte volna a vezényletet — a zavar nem történt volna.

Döbröczőnből olyan zavaros hírek szárnyalnak, hogy engemet azok aggasztanak — és senki nem ír világosan — a bizontalamság kínzó helyzet.

Görgey is aggaszt, nem azért mint ha hűtlennek képzelhetném őt, hanem azért, mert tartok tőle, hogy nem teljesíti elég energiával hivatását.

Miféle vádló ügyvédet méltóztattál nékem ide küldenil Asztalos írja, hogy azon nyilatkozattal jelent meg nála, hogy ő azért van küldve, minthogy én merő Pecsovics bírakat neveztem ki a rögtön ítélő bírósághoz — az az ember bolond, hisz én nem neveztem ki más bíróságot, mint az Appellatorium forumot — azokba pedig minden ember meg nyugszik — és annál a vádló ügyvédnek nincs helye — de nincsen a többinél is — mert az minden megyében van, sőt van megye, hol kettő is létezik, rögtön ítélő. Úgy látom, hogy az Erdélyi urak kik Döbröczőnben vannak, engemet vagy nem tartanak elég jó akaratú, vagy elégséges ésszel bíró Egyénnek Erdély jelen ügye vezetésére — tőled tisztelt barátom megvárom, tőled, kiért egyedül el vállaltam e kellemetlen Provinciát, hogy ez érdemben engemet szíveskedjél értesíteni — én magamat gyanúsítani nem engedem, ahoz nem szoktam, szívesen fáradok, nem kímélem magamat, de Erdélyi Urak tetszéséhez magamat alkalmaztatni nem érzek magamban hivatást, olyan Erdélyi Urak tetszéséhez, kik amíg én itt lélekkel teszek, fáradozók, ők a meleg Döbröczőni szobákban, felettem ítéletnek — nékem nem kegy a jó Urakért fáradozni, Erdélyért, az iszonyatosan feldúltért, a gonoszul elárult szegény honért, mindent kész vagyok tenni, — de a jó urak szeszélének alárendeltetni nem engedem magamat. Tehát kérve kérlek méltóztassál meg írni, mert tőled méltán hiszem várhatni, hogy compromissiojával személyeségemnek tőlem el járást nem kívánsz.

A vádló úrra szükségem úgy hiszem, nem lesz, azért ő mehet ha akar, maradhat is ha nékie tetszik, de vádló a szokott leend — ez érdemben előttem történt az intézkedés.

Óhajtvá várom, és kérve kérem feleletedet igen tisztelt barátom, híved

Csány.²⁷⁴

²⁷⁴ Eredeti: Országos Levéltár, Kossuth-Akták. 2778/e. szám. Tóth Ágoston (1812—1889) osztrák főhadnagy, 1848-ban honvédőrmagy, 1849-ben ezredes, Kolozsvár katonai parancsnoka, a Magyar Tudományos Akadémia tagja.

SZEMERE KOSSUTHNAK

— A Dembinszky—Görgei vitáról, a katonai helyzetről. —

Eger febr. 26. 1849.

Röviden értesítelek, hogy félelmünk alapja eloszlik. Tegnapelőtt és tennap Görgeit Dembinszki értekezésre hívta fel, és igen hosszan, igen jól értekeztek, Görgei helyesli Demb. tervét, amint ez mondja, mert én nem voltam ekkor Kövesden, és hogy szívesen, nyíltan szól talán 3 óra hosszant. Bayer is jelen volt.

Dembinszky annyit mondott, hogy Görgei kikelt és haragszik a civilis hatóság és befolyás ellen, pedig — monda az öreg (Demb.) az az első a statusban.

Én a törzs tisztekkel teszem magamat érintkezésbe. Guyomial 4 óráig szóltam, ki a 12. szombati expedíciónak kimenetelét Görgei parancsaival menti.

Azt hiszem elmúlt minden. De ha nem múlt volna, azt békében, csendben, megoldani, szóval: mi *a házi bajt* magunk végezzük el, nagy zaj nélkül, mert ez az ellen szarvát emelné.

Péterváradról az ellen elvonult ma éjjel. Még nem tudjuk hová.

Tegnap éjjel támadást tettek ellene Klapka de a két oldal nem egyszerre, tehát siker nélkül. Hiába ismét. Demb. nem akarta ezt, nem is rendelte. Lehetett volna fényes sikerű.

A mieink ma már előbb nyomultak Gyöngyös fele.

Sz. B.²⁷⁵

²⁷⁵ Eredeti a Nemzeti Múzeum Vörös Antal gyűjteményében. 1154. sz. *Dembinski Henrik* (1791—1864) lengyel ezredes, 1831-ben Varsói kormányzója, a lengyel sereg fővezére, 1849-ben a felsőtiszai magyar sereg főparancsnoka, katonai író.

SZEMERE KOSSUTHNAK

— A katonai helyzet. —

Barátom!

A főhadiszállás Kápolna; most megy a tisztikar, podgyász nélkül. Dembinszkynek írtam ha lehet fővezéri kötelessége mulasztása nélkül, menjen. Alig hiszem, hogy jöhessen. Minden sereg *ma éjjel* Tard-Kövesdről Kerecsend-Verpeléig megy. Általános csata leend, úgy látszik.

*Irtózat*os álgyúzást tett az ellen, folyvást, folyvást.

A mieink, a vezérek heveskedtek D. rendelete eUen.

Az alap-vonalat megtartottuk. Jól álltak katonáink.

Egy uhlan escadront összeváltak a mieink.

Tőlünk elfogtak 10—20 huszárt, Hunyadyt.

Sebesült és holt *igen* kevés, a mint mondatik.

Schlick Pétervásárán volt ma, *holnap* talán egyesül Windisohgrazzel. Az ellen lehet így 20—24.000.

Mesterházy Czibakházaig visszaverte az ellent, *igen vitézül*.
Répássy most jelenti.

Isten veled. Én hajnalban meglátlak.

11-an [1849. II. 27.]

*Szemére Bertalan*²⁷⁶

²⁷⁶ Eredeti: Vörös Antal gyűjteményében. 1403. sz. *Mesterházy István* (1811—1879) osztrák lovaskapitány, 1849-ben honvédhuszárezredes, 1850-ben elítélték 18 évi várfogságra — *Répássy Mihály* (1798—1849) cs. kir. huszárcapitány, 1848-ban honvédezredes, majd tábornok, hadügyminiszterhelyettes. D. = Dembinski. G. = Görgei.

262.

SZEMERE KOSSUTHNAK

— Katonai ellentétek, hívja Kossuthot. —

Barátom!

T. Füred 1849. márc. 3. d. e. 11.

Én tegnap elkésve a tábor után, majd az ellenség kezébe estem. Szekerem talán el is fogta. Ma jöttem meg.

Ismét baj a vezérek között.

D. panaszkodik, hogy parancsai ellen cselekszenek a vezérek. Iratokkal igazolja.

A vezérek ő ellene panaszkodnak.

Sok érdek van bolygatva és félek az lehat a legénység közé is. Ez a veszély. Össze kell vonni minden érdeket, hogy a lehető *legtöbb* érezze magát *felelősnek*. Mert minden csak D.-t akarja tenni, t. i. némely vezérek.

Ha nem volna G., én belé vágnék. De G.-t nem ismerem, o csak téged respektálhat, ha nem kedvel is. Pedig ő főtenyező. Ezért szükség van egyenes reád.

Jöjj zaj nélkül; mintha értekezni jönnél a teendők felett; titkoljuk a bajt.

Többet mondok szóval. Útközben találkozni akarok veled, és megyek N. Hortobágy felé, hogy míg jövünk, elmondhassak mindent. Indulok holnap innen 8—10-kor. Vettért ie hozd. O tekintély.

Isten veled

*Sz. B.*²⁷⁷

²⁷⁷ Eredeti: Országos Levéltár, Kossuth-iratok, 3601/e. sz. 1849. év. D. =3 Dembins M. G. = Görgei.

263.

TÖLTÉNYI MIKLÓS KOSSUTH LAJOSNAK

— Görgei jellemzése.

Elnök Úr!

Kötelességemül tétetvén a honvédelmi bizottmánytól a hadsereg hangulatára ügyelni; mellyel két hónapig folytonos érintkezésben lévén, minden rétegeibe behatolván, alapos véleményt hiszek a Dembinsky-Görgey féle fővezéri czivódásba hozhatni.

Görgey, ki famozus retirádáin kívül egyebet nem képes fel-

mutatni, dölyfe és katonai féltékenysége által ügyes alvezéreit is elidegeníti magától, elannyira, hogy a derék Guyon folytonos ingereltetés miatt is magán úton lemondása szándokát nyilvánította, így Répássy tábornok, Szekulics alezredes. Görgey mellett csak holmi kalandorok vannak, kik semmittevés s fényes fizetés mellett igen jól érzik magokat.

Görgey elnemzetietlenítette a hadsereget, felmondta a honvédelmi bizottnánynak az engedelmességet, katonai despotiai célját, szándokát ez által világosan kitüntette.

Nem szólt tehát sem érdem, sem hazafiság, sem bizalom a katonaság részéről mellette.

De van még két igen nagy és komoly hibája. Nem bír elég szigorúsággal parancsait végrehajtatni. így kiadta akárhányszor a parancsot, hogy temérdek pogyász szekerek ne járjanak a hadsereggel, hanem tartson minden tiszt packlovat. Mi történt? Semmi. Ha az első ágyúlövés hallatszik, iszonyú zavar keletkezik a számtalan hadi pogyász, de tízszer annyi privát kényelmi pogyász szekerek közt és egészen elbaricadirozzák a retiráláshoz szokott hadsereg visszavonulását, miből az eredhet, hogy véletlenül megrohantván, a sereg elvész.

A második, hogy az ezredenkint kullongó Nachzüglerék tisztok vezénylete alatt, míg jobbjaik ütköznek, ezek hátul a csapszókben isznak, dalolnak és Görgey nem volt képes egy pár agyonlövés által e végképen! demoralisatióra vezető visszaélésnek véget vetni!

Elnök Úr! Görgey nem érdemli meg azon bizalmat, mellyel őtet megajándékozni méltóztatott, a katonaság nem akarja elhinni, hogy Elnök Úr az alvezérek bizalmatlansági szavazat többsége daczára Görgey részére kedvezőn döntötte el az ügyet.

Dembinszky mellett tudomány, becsületesség, tapasztalás szóll, és külföldi létére soha sem foghatja a katonaság bizalmát visszaélésre, engedetlenségre a honvédelmi bizottnány iránt vezethetni. Dembinszkytól nincs mit tartani, ellenben mindent reményelhetni katonai tapasztaltságától.

Kelt Tisza Füreden Martius 7-én 1849.

*Töltényi*²⁷⁸

²⁷⁸ Eredeti: Országos Levéltár, 1849. évi Kossuth-Akták. 3007/e. sz, *Töltényi Miklós* ügyvéd, író, a Kisfaludy-Társaság tagja.

264.

BÁRÓ PUCHNER ALTÁBORNAGY A ROMÁN BIZOTTSÁGNAK

— Megvádolja a székelyeket, ír az általános népfelkelés előkészítéséről. —

Op. 246. szám.

(Szent) Ágota 1849 márc. 7-én.

A nagyszebeni tekintetes román békebizottságnak!

A Bem vezérlete alatt levő zendülő magyarokkal egyesült hűtlen székelyek újból fellázadtak és fosztogató zsarolásaikkal ellenségként rohanták meg az egész országot, — ami szükségessé teszi, hogy

a tulajdon- és személybiztonság védelmére általános népfelkelést hirdessek, miután Bem egyik kiáltványában leplezetlenül kijelentette, hogy az országban levő földbirtok-tulajdont kisajátítja s a székelyek közt szétosztja,

A császári sereg a felkelőket ismételten megverte s elfoglalta Medgyest, ahonnan az ellenség Sgesvárra menekült, onnan azonban a székelyek fellazítása s már kigondolt módon folytatni akarja bűnös tevékenységét. Hogy ennek végét vethessem, szükséges volna, hogy az oldalunkon álló katonaság hathatós közreműködésével hamarosan általános népfelkelést hirdessek s aztán az ellenség ellen fellépjek.

Bízva hazafias gondolkozásukban, indítatva érzem magamat, hogy a tekintetes bizottságot felszólítsam, hogy e sorok vétele után azonnal rendelje el a népfelkelési behívásokat, lássa el a katonákat 4 napi élelemmel, jelölje ki részükre az osztagokat, az újgyházi, nagysinki, kőhalmi és segesvári székbelieket 11-ikőig Henndorf és Trappoldra, — a nagyszebeni és medgyesi székbelieket Medgyesre s az Erdély nyugati neszéből valókat Gyulafehérvárra gyűjtse össze, az ottani katonai parancsnokokat pedig lássa el utasítással.

A mozgósított népfelkelő és nemzeti gárda osztagok számát, valamint a parancsnokokat névszerint megjelölve s felsorolva, hogy minden egyes osztagban hány személyt láttak el tüzelőfegyverrel vagy lándzsával, azonnal jelentsék a hadsereg főparancsnokságnak, mely jelenleg Henndorfban van.

*Puchner*²⁷⁹
altábornagy

²⁷⁹ Eredeti német nyelven az Erdélyi Nemzeti Múzeum levéltárában. Kőváry László iratai.

265.

GRÓF TELEKI LÁSZLÓ HERCEG CZARTORYSKI ÁDÁMNAK

— A nemzetek szövetségéről, a magyar kormány nemzetiségi politikájáról, tótokról, oláhokról, szerbekről, a konföderációról. —

[Eredetije francia nyelvű.]

Uram!

Paris, 1849 márc. 7-én.

Szent kötelességet teljesítek, amikor hízgelő felszólításának eleget teszek és közlöm Önnel a magyar kormány szándékát a magyar királyság területén élő szláv elemek tekintetében. Szeretném, ha soraimat olyan barátságosan venné, mint amily híven az igazsághoz és őszintén írtam. A népek szoros szövetségét kellene a mai idők jel-szavául kijelölni, hiszen az udvarok eljárásztották a kivételező és kirekesztő politikájuk szerepét, — reméltük mindnyájan ezt, de a szomorú események, melyek az osztrák monarchia minden egyes tartományában megismétlődtek, reményeinket borzalmas módon

meghiúsították. Csak egy mód van a megtörtént hiba jóvátételére. És pedig: számúzni minden nemzetiségi irigységet és őszinte bánásmódot minden nemzetiséggel.

Hogy ez a mód a mi legőszintébb óhajunkat képezi, azzal igazolom, hogy fátyolt borítok a múltra. Áldozatot jelent elhallgatni a küzdelem indító okait, amelyeket igazságosaknak tartunk, hiszen ezzel kitésszünk magunkat az ellenfél támadásának. Kíséreljük meg kölcsönösen hozni áldozatot. Szabadjon azonban megjegyezmem, hogy a fentjelzett alapelvek, melyeket aggodalom nélkül nyilváníthatok kormányom előtt, — nem mai keletűek. Azokat a magyar minisztérium keletkezése óta cselekedetei zsinórmértékül tekintette s ha a várakozás eredménye nem is kielégítő, annak oka részben a múlt márciusi eseményekben, részben pedig az osztrák kormány ügyes mesterkedésében rejlik. A magyar kormány mindig szem előtt tartotta a nemzetiségek egyenjogúságát és a magyar felfogás sajátos jellege lehetővé tette, hogy ezt az elvet valóra is váltsa. Az a férfi, aki még ma is a magyar kormány élén áll, az utolsó pesti országgyűlésen ünnepélyesen kijelentette, hogy Magyarország semmiképpen sem ellenzi Horvátország teljes függetlenségét, ha a horvátok ezt a függetlenséget feltételül szabnák barátságukért. A magyar kormány hasonlóképpen a szerbeknek is kész lett volna a legmesszebbmenő engedményeket tenni, ha sikerült volna meghallgatásra találnia. Azonban ez igen nagy akadályokba ütközött a törökországi szerb befolyás miatt. Ez olyan, mint ahogy a lengyelek meg a csehek megtűrik az orosz befolyást. Éleseszű nyelvészek talán felfedezhetnék a nemzeti érdekek egységességét, de a más nemzetiséggel való mindennemű egyesülés — még a szlávok közt is — lehetetlenné válik egy ilyen szövetség által. A magyar kormány hajlandó volna beleegyezni a szerb vajdaság alapításába, megelőzőleg azonban a határőrök jogait kellene megállapítani és épp ennél a megállapításnál a nemzetiségek követelt jogait kellene alapul venni.

A tótok a községi alkotmányban, esküdtészekben és a népképviselőletben találták volna meg a legbiztosabb kezességet, — a legteljesebb tanítási és vallásszabadság az utolsó kételyüket is eloszlatták volna őszinteségünket illetőleg. Az oláhoknak — hogy róluk se feledkezzünk itt meg — Saguna püspök személyén keresztül minden lehető megígérték, de mindhiába. Itt is ugyanazokat a tényezőket látjuk működni, mint a szerbeknél. A dunai fejedelemség oláhjai elvakult féltékenységből a magyar kormány ellen izgatták testvéreiket. Harcra kényszerültek, de mindig készen állottak, békejobbot nyújtani. A magyarok kivívott győzelmei ne legyenek sohasem a szlávok veresége. A magyar kormány célja a béke; az neki életelve, amelylyel minden pillanatban számol.

Az a körülmény, hogy az Ön nemes honfitársát Dembinsky tábornokot meghívtuk Magyarországra, kezességet nyújthatott Önnek érzelmeink őszintesége felől. Mi a magyar kormány képviselői, élünkön Teleky gróffal, egy pillanatig sem késtünk a tábornok úrnak az újságokból ismert programját kormányunk nevében elfogadni. Ez is bizonyíthatja Ön előtt, hogy a magyar kormány szándéka a leglojálisabb még akkor is, ha a közelmúltat akarják kérdésessé tenni,

A kormány hajlandó a szlávokkal — akik jelenleg ellenünk harcolnak — őszintén békét kötni; kész a nemzetiségek tökéletes egyenjogúsítását megvalósítani, — ne élvezzen a magyar nyelv soha elsőbbséget az országgyűlésen (hogy Horvátország részt kíván-e azonban venni, az az ő dolga), míg az egyenlő módon képviselt nemzetiségek többsége másképen nem határoz. Magyarország, valamint Horvátország és Erdély a többi örökös tartománnyal pusztán az uralkodó közös személye által legyen összekapcsolva. A szóbanforgó viszony ezen alakja annál inkább ajánlatos, mert az a legtermészetesebb s egyben a legtartósabb is, amellet a többi nemzetiség független fejlődését sem akadályozza. Ez volna a legtermészetesebb, mert minden magyar vidék lakóit (távoli vonatkozásban Horvátországot és Erdélyt is beleértve) ugyanaz az érdek kapcsolná egybe s olyan természetes egységet alkotna, amely a közös történelme miatt még jobban megerősödne. Ez az újjáalakítás lenne a legtartósabb, mert az osztrák politikát a leghatásosabb eszközétől, — a nemzetiségi pártok egymás ellen való kijátszásától fosztaná meg. Nem akadályozná a többi állam önálló fejlődését, ellenben a többi javasolt és a Csjtó által megvitattott újjászervezési terv valamennyi tartomány jövőjét fenyegetné. Ezt az újjászervezést Németország is kedvezően fogadná. A monarchia akkor államszövetséget alkotna, melynek tagjai kölcsönösen támogatnák egymást. Ez a természetes csoportosítás már a történelem által adatott és fenntartása azért is könnyű volna, mert minden összeütközést el lehetne kerülni. Minden más Ausztriával való viszonyt csak fegyveres erővel lehetne kikényszeríteni. Vájjon az tartós volnaH a többi országra nézve előnyel járna? Ennek megítélését Önre bízom. — Ekként látom én a békés kiegyezést. Bár úgy lenne, hogy az Ausztria sorsát kezében tartó párt ezeket alaposan megfontolná, mielőtt magát végleg lekötne. Ha az osztrák fegyverek Magyarországon győznek, akkor mindenről lekéstünk.

*Teleki.*²⁸⁰

²⁸⁰ Németül kiadta Max Schlesinger: *Aus Tjngarn* című könyvében (Berlin, 1850) 512—15. oldal. Természetesen Kossuth és kormánya a nemzetiségeknek nem akart akkora engedményt tenni, mint Teleki.

A ROMÁN BIZOTTSÁG A NAGYSZEBENI HADTESTPARANCSONOKNAK

— Salomon román prefekt pénzéről. —

Nagyméltóságú cs. kir. Főhadiparancsnokság!

Salomon Miklós hunyadmegyei prefekt az alulírott bizottságnak mellékletképen megküldötte Bem felkelő tábornok levelét azzal a kérelemmel, hogy azt a nagyméltóságú Főparancsnokság elé terjesszük, bármi legyen is a sorsa a mellékelt iratnak, melyben Salomon kéri, hogy az 1000 frt. összeget, melyet ő 100 forintos

Kossuth bankjegyekben kapott Bemtől, lehetőleg váltsák át s a nagyméltóságú cs. kir. Főparancsnokság rendelje el, hogy azt a hadsereg s a tüzkárosultak javára fordítsák.

A cs. kir. Főparancsnokság

alázatos szolgálói

Nagyszeben, 1849 márc. 8-án.

*A román békebizottság*²⁸¹

²⁸¹ Német nyelvű másolat az Erdélyi Nemzeti Múzeum levéltárában. Kőváry László iratai.

267.

KOSSUTH CSÁNY LÁSZLÓNAK

— A Dembinszky—Görgey összetűzésről, a francia kiküldetéséről, Wass Samu grófról, — Murgu újtjáról. —

Tisztelt Barátom!

Igen nehéz napokat éltem. A seregben valóságos „Menterey“, valóságos conspiratio ütött ki Dembinszki ellen. Tíz nap alatt kétszer kellett lennem a hadseregnél, hogy elintézzem.

Borzasztó crisis volt. Dembinszki hibákat követett el, igaz, — de meg kell vallanom, még nagyobb része van az eredménytelenségben a szíves közreműködés hiányának. Időm olly borzasztón igénybe van véve, hogy hosszasan írnom lehetetlen. Azért küldöm a Bemnek írt levelet nyitva — olvasd el — abból látni fogod a történeteket.

Vetter lett a fővezér — másképp lehetetlen volt. De meg ne ijjedj. Megszereztem minden kitelhető garantiát — s magam is a táborba megyek. Az alvezérek engedelmessége assecurálva van, Görgeyvel mindent tisztába hoztam személyesen. Ő becsületes ember s minden különösségei mellett tiszta lelkű hazafi. De most nem lehetett fővezérré — nem lehetett — maga is belátta.

Perczel megyén Bácsba a Ráczok ellen.

Guyon hűségére Komáromot bízam.

Mi pedig 50.000 emberrel megyünk Pest felé, — 25.000 emberrel Füredről s 25.000 emberrel Szolnokról, amott Görgey, itt Damjanich alatt debonctirozva.

Ha az Erdélyi bajok nem volnának — húsvéti bárányra Isten segítségével Budára hívnálak meg. — De az Erdélyi bajok mellett az Isten tudja mi lesz velünk.

Legyen meg az ő akaratja.

Az oroszok iránt mindenesetre tisztába kell jöni. — Én két különböző úton, két embert küldtem Parisba. Azon kívül küldöm gróf Vas Samu képviselőt (oláhul, francia-angolul tudó ügyes fiatal ember) Bukarest—Oonstantinápoly felé szintűgy Parisba és Brüsszelbe Telekihez. Jelenteni fogja magát náliad e napokban s veled utasítását közleni.

Még az oláh követek legtekintélyesebb emberét Murgu Euthimöt is beküldöm e napokban hozzád. — Feladata a szebeni egyesült oláh és szász comitében szakadást csinálni. Fogadd szívesen, látszas iránta bizodalommal, de vigyázz reá. Azt hiszem nagyra-vágyó. De nem fog megcsalni, ha egy missiót elvállal. Minden esetre garancia, hogy az oláhok dolgát senki sem teheti rosszabbá, mint van — jobbá talán.

Holnap a táborba megyek.

Tartson meg az ég igen tisztelt Barátom. Concentráljátok az erőt — ne engedd discipálni — és győzzetek. Ha munitiót hozatsz Váradról, írd meg mindig hogy minőt — az ágyúkra nézve is, mert azt sem tudjuk, minő ágyúi vannak az öreg úrnak, 's meg lehet 6 fontost küldenek, midőn három fontos kellene — pedig aztán nem tudom, hogy veri bele a 6 fontos golyót a 3 fontos ágyúba. — Ah', az az Erdély — az az Erdély! a mi Achilles sarkunk. Isten áldjon meg, hogy ott vagy. Mivé lennénk, ha ott nem volnál.

Debreczen 10. III. 49.

híved

*Kossuth*²⁸²

²⁸² Eredeti: Országos Levéltár, Kossuth-Akták, 1849. év. 490°/₆ fasc Verzeichniss No. 10. Részben megjelent Tábori: *Titkosrendőrség és kamarilla* című könyv, 129. old. *Wass Sámuel* gr. (1814—1879) Doboka megye ellenzéki szellemű országgyűlési követe, a megye főbírája, 1848—1849-ben országgyűlési képviselő, amerikai emigráns, író.

268.

SZARVADY FRIGYES KOSSUTH LAJOSNAK

— Külpolitikai hírek, a francia és angol helyzet, barátkozás a csehekkel, Monti küldetése. —

Paris, mart. 15. [1819.]

Tisztelt Elnök úr!

Tegnap vettük december 24-ről szóló levelét. Az abban kinyilatkoztatott parancsainak már elejét vette az itteni legatio. Szalay Brüsszelben. Pulszky Londonban. Teleky pedig itten működtek. Ügy látszik, hogy a fegyverek istennője példája .szerint a diplomáciai félistenek is kedveznek ügyünknek. Sardiában megkezdődtek az ellenségeskedések, a francia kormány tegnap vett telegráfiai sürgönyt. E pillanatban tán Milánó is felkelt már. Ez minden esetre meg fog történni, direct tudósításaink legalább így szólnak. Megírtam Splényinek, hogy most lesz idején megmutatni, hogy derék legény, ő jó reménnyel van, szerinte nagyban fog megtörténni a magyar katonáik átmenetele. Pulszky beszélt Palmerstonnal, de csak tegnap volt a találkozás ideje, tehát még nem szolgálhatott eredményéről jelentéssel. Elnök úr levelét átküldtem hozzá Londonba, Szalaynak is megküldtem Brüsszelbe, itten is lépések fognak történni, amint Teleky máris tett számtalanokat. A francia kormány alávaló gyengesége és retrográd vágyai minden képzeletet túlhalad-

nak. Ha egy pár szóval kell azt jellemezni, azt mondom, hogy Lamartine óta geometriai progressziója volt a jelentéktelenségnek és a kisszerűségnek. Annyira mentek, hogy — amint a „National“ szerkesztője monda nekem, megfenyegették Károly Albertet, ha újra mer háborúba bocsátkozni Ausztriával. Ez emeli az opozíciót és a kormánynak nem leendő maradása. Az új Camarák első actusa a mostani kormány temetése lesz, mert a mostaninál tehetlenebb minisztérium nem léphet a kormányra. Angolhon ellenben felébredni látszik. Amit a múltkor Lichtenstein közbenjárása által a „Globe“-ról azaz Palmerston lapjáról mondtam, azt most valamennyi nagy lapról mondhatom — általános pereátot kiáltanak az oroszokra. Maga a „Times“ le kezdi rázni nyakáról az ausztriai aranyjermot, férfiasan kel ki az oroszok ellen. Pulszky a mostani körülmények között többet fog tehetni, mint egyelőre feltehetjük annál inkább, hogy Toskána bele akar olvadni Sardiniába, ami — mint Turinból írják — nem egészen Palmerston befolyásával történik. Ez tán nem áll, de Palmerston szí vétsen fogja látni, ha Sardinia ily rövid úton megerősödik. A konstantinápolyi udvar szinte magasabb hangon kezd beszélni az oroszsal, nekünk is oda kellene küldeni valakit, a szerbekre gyakorolna reánk újra kedvező befolyást, az oláhok úgyis látjákupid magaviseletét és — mint a volt miniszter Golesco Miklós mondta nekem — hogy Erdélyben részokról agitáltatik, hogy az ottani oláhok elszakadjanak Ausztriától, mint Belgrádból írják Turinnak, Bem érti misszióját és kedvezni fog ezen új hangulatnak.

E jelen levél vivője, mint már megírtam, Brown angol kapitány szolgálatra kész és Konstantinápolyba is menne, ha Elnök úr szükségesnek látja, hogy oda menjen, legalább biztos courir lenne és vihetne valamelyikünk számára felhatalmazást, ha magyar honból nem küldhetnének senkit. Sardinia jó egyetértésben van a portával és minden követelésünket kész támogatni, — a mostani külügyminiszter Defeauri (Gioberti óta a második) igen erélyes ember és hű barátunk. A brüsszeli kongresszusból nehezen lesz valami mint a minap megírni bátor voltam, és Szalay tán Frankfurtba vagy Berlinbe fog menni, hol működésére kedvező tért vár. Még nem tudni tisztán hogy a porosz és ausztriai udvarok között kikiálltot ellenséges hangulat valóságos-e, vagy csak maszkírozott battersia a német egység ellen. Valószínű, hogy kezdetben az első volt — az utolsó napokban pedig angol befolyás által valóságos rupturához közel vitetett.

Francia tisztet nem teremthetünk, az itteni kormány — mint Teleky írja — elnézni sem akar mit sem e tekintetben. Terasson nevű tisztet elküldtük, de most beteg.

Czartoriszky folyvást agitál mellettünk a Slávok közt. Legújabbán ágenst küldött Horvátországba. Jó reménnyel van. Az ausztriai Igéreteket proclamatio által kellene paralísálnunk. Itten mindig azt vetik szemünkre, hogy a magyar kormány miért nem bocsát közre egy engesztelő proklamációt a Horvátok és Szerbekhez. Én írtam egy levelet a cseh (kremsiri) párthoz, melybe megmutatom, hogy a mi kormányunk ha annyit nem ígér, mint az

ausztriai, csak azért tette, mert csak annyit akar megígérni, amennyit megadhatnak. De hogy valósággal többet adna, az az ő decretálta a nemzetiségek egyenlőségét, mi a dietális előjogot akarjuk csak fenn tartni a mi nyelvünknek stb. A mostani konjunktúrák közt a levél jó hatással leend, mert a csehek dühösek a minisztérium és a dynasztia ellen, — a lengyelek úgys mellettünk vannak.

Fegyvert is ajánlottak volt, úgy, hogy a gyárak risicójára vinnék el Magyarhonba, de az utolsó események Olaszhonba semmivé teszik minden negátionkat, mert kedvezőbb feltételek alatt adhatjuk Olaszhonnaik. Monti ezredes kit a sardiniai kormány Elnök Ürhoz küldött a múlt hó 9-én még Belgrádban volt, — azóta tán már Magyarhonba érkezett.

Néhány újságot küldök Browne által. Egyebek közt Schwartzberg két nótáját, mi igen érdekes, de most úgy látszik, másképp fogna szóllani a minister úr. Ezekből is kitetszik, hogy Palmerston nem igen jó egyetértésben van Ausztriával.

Kétséget nem szenved, hogy az országgyűlés elosztatása után az elfogatások és egyéb illyféle császári kegyelmezésere ki fognak osztatni. Mi azt fel fogjuk használni kellőképen.

Tartsa meg a magyarok istene mint óhajtja a haza s a jó ügynek minden barátja.

Mély tisztelettel

*Szarvady Frigyes.*²⁸³

U. i. Most veszem Splényi levelét 11-ről, a háború okvetlen 15-kén fog megkezdetni.

²⁸³ Eredeti: Országos Levéltár, Vörös Antal gyűjteménye. 1379/b. sz. *Szarvady Frigyes* (1822—1882) pozsonyi ügyvéd, hírlapíró, 1848-ban magyar követségi titkár Párizsban, Kossuth *Irataim-nak* francia nyelvű átültetője. *Károly Albert* (1798—1849) szard király, 1831-től a novarai 1849-i elveszett csatája. *Monti Sándor* (1818—1854) osztriák kapitányból 1848-ban a magyar légió szervezője és parancsnoka. *Gioberti Vina* (1801—1852) torinói tanár, filozófus, író, 1848-ban magyarbarát politikus.

269.

SZABÓ NÁNDOR BEMNEK

— A székelyek Bem zászlója alatt, a tömösi csata. —

A Háromszéki Táborparancsnoktól.

Felső Tömös 21 Martz. 1849.

Erdélyi haduk Fő vezére Bém Tábornok Urnák!

Mi után a Tábornok úr Erdély bértzes kedves kis hazánk határait az ármány szülte zsoldosok táborától meg menté, — nekem is juta azon szerentse, hogy parantsnokságom alá rendelt vitéz székely nemzettel le rovjam a hazafi szent kötelességet — 's hogy tűzhessek egy kis füzérkét azon nagy ditsó koszorúban, mit Tábornok Úr a magyar szabadság előre szép, de később borús napjaiban fűze — szerentsés, de boldog vagyok mert született székely, szülötte

földimmel állék ki a hartzmezőre Erdély határinál az ellenséges elemekkel szembe a székely név, vitézség és betsület jelét tetlegesen tanusítani a Tábornok úr 's a magyar kormány előtt is igazolandó.

Eggeli 10 órakor 2 százod gyalogságom és fél százod lovasság előre nyomult Alsó Tömösből a Felső Tömös felé, hol az ellenség császári sergekből álló elő őreire bukkant, kik tüzeléssel fogadták, erre a mű 3 fontos ágyúink 's katonáink lelkes és vitéz lődözései, és bátor félni nem tudó előre nyomulására meg futámlék az ellenség, üztvén, — de mindég jó állásokat tanált, és szembe szállott sűrű golyó zápor és kartáts, és gránátot is hányatva, sergem tsekély erővel lévén, óvatos voltam, mert történéyeim is fogyni kezdettek, olly nyomatékos erővel vakmerően szembe szállani, de tudomásomra lévén a Brassóból lett gyalázatos meg fut amások alkalmával el rabolt sok zsákmány, ezt vala Tzélom minden áron le foglalni, — lelkesíttém derék katonáim, mert vitéz jó Tisztjeim a várakozásnak meg feleltek, — tzélszerűen intézkedtem a hátra maradt gyalog és lovas sergek sietős előnyomulások, úgy a 6 fontos ágyúk el hozatalok aránt is, — és ezeknek öszvesített erejek és rendeleteim szerénti közre munkálásoknál fogva sikerült a F. Tömösi 30-di Tisztek 's lakosság fel adásai szerént a szinte 13 ezernyi ellenséges erőt szétverni az szirtok, völgyek és bokrok sivatagjaiba.

Részemről a vesztés hallótokba van-e? nem tudhatni, mert késő estig tartván a tsata a legénység rendbe nem vévődhetett —

Sebesültünk nehéz 15

Könnyű 15

Ló 1

Ágyú 1 három fontos el romlott.

3 Csiki el fogatott.

Nyeréségünk vagy 80 fogoly, granatir, Thurszki, Biánki, militár, muszka, szász nemzetőr, privát dinerek.

200 szekér, bor, pálinka, széna, zab, búza, liszt — posztó, kondérok, riskása sat. meg terhelve.

Vagy 1500, 2000 fegyver, sok munitio.

Az ellenség sok halotat vesztett a vér nyomok igazolása szerént is. —

Ágyú szekereket — mert ágyúit le vette és könnyű szekereken el vitte, — szóval anyi zsákmányunk van, hogy ha katonáinktól merőbe épségbe marad vala betsü ára könnyen 200 ezer forintnyi öszvegre számíttandó — egész oláh országi határig üztük az ellenséget, honnan az viharos, szeles és havas idő, és idegen hatásra s késő estve lévén, vissza tértünk a Felső Tömösi állomást újból el foglalván.

Ez napnak minden Tiszttem, al Tiszttem és köz vitézem hőssei voltak, őszintén merem mondani, hogy 18 véres tsatákba voltam magyar honba, ott voltam Bécs falai és Szeben ostromlásakor is, mit a História lapja is ritkített, de ebez hasonlót, a helyet nem ösmérve és egy gyakorlatlan sereggel nyerni elő példája a székely akarat és bátor vitésségeinek, — említést érdemel Tábornok Elnök Tímár Nándor Százados, ki ez előtt 2 ével nyugalomba ment most

a haza ily fontos idejében újból szolgálatra lépett 's ez alkalommal jeles 'hazafi szolgálatait tanúsította.

Tuzson első rangú százados, ki tzelseríien intézkedett, rendeleteim pontosan, erélyesen telyesítte, — viselte magát.

Semsei Tüzér százados, ki az ágyúk lövéseit jelesen igazgatta.

Molnár Ádám Tüzmaster, ki a 3 fontos ágyúkkal sok károkat tett az ellenségnek és Dobolynál is ez előtt 12 napokkal egy muszka sereg fő vezért válba lötte, miért meg holt — ezt a tsata téren Hadnagynak neveztem.

Segéd tisztem Lázár Mihály Főhadnagy, ki a tsapatok rendezéseit meg bízásomnál fogva 's a környülniények szerént is tzelserúen intézte, — a tűzbe lelkesítette, a hartz végeztével is a fegyverek el hozatalát parantsaim méltányosan végezte. —

Önkéntes nyargantz Gyulai Lajos fárodhatatlan buzgalmat tanúsított, hadnagynak ajánlhatom.

A jelen volt 12-ik Csiki gyalog százod is Tiszttyeivel edgyütt jelesen viselte magát.

A fenni személyeket a Tábornok úr méltánylatába ajállom.

*Szabó Nándor*²⁸⁴

őrnagy

284	Eredeti:	Erdélyi	Nemzeti	Múzeum	levéltára,	Kőváry	László
iratai.	<i>Szabó</i>	<i>Nándor</i>	honvédőrnagy,	1849	júliusban	alezredes	volt.
<i>Tusson</i>	<i>János</i>	honvédőrnagy,	zászlóaljparaicsnoik,		később	alezredes	lett.
<i>Semsey</i>	<i>Tamás</i>	(1798—1900)	Kossuth sárospataki		iskolatánsa,		1849-ben
honvédszázados.	<i>Lázár</i>	<i>Mihály</i>	(1820—1904)		udvari	kancelláriai	fogal-
mazó,	1846-ban	erdélyi	országgyűlési	követ,	1849-bem	honvédszázados,	
kétévi	várfogságot	szenvedett,	1867-ben	kezd	szék	allkirálybírója,	ország-
gyűlési képviselő,	főispán.						

270.

KOLLÁR JÁNOS MEMORANDUMA

— A tót ügyben. —

Előterjesztés!

Hogyan lehetne a tótok jelenlegi legsürgősebb szükségait orvosolni, hogy az által vissza állítsuk a rendet és nyugalmat?

A Kárpátoktól délre évezredek óta lakik egy erős, 2 milliónál nagyobb számú, a szláv néptörzshöz tartozó embertömeg, amely feltűnik természetes szépségével, — eredeti erkölcsse meg szokásai, — istenfélő, vallásos nép, — szorgalmuk nem ismer határt, — életvidámság költészetének az alaphangja, — gyönyörű népdalai vannak, — törhetetlen hűséggel ragaszkodik uralkodójához, — kellő tisztelettel viseltetik felebbvalói iránt, de ezer éve szenved az elnyomástól. Ezt a népet hívják felsőmagyarországi szlávoknak vagy tótoknak, a vidéket pedig Szlovákiának. Ez az eddig elhagyott nép s az ő népi sajátosságai nemcsak különleges figyelmet és ápolást igényelnek, de azt meg is érdemlik. A mi dicsőségesen uralkodó császárnénk, Mária Terézia adott egyszer nekik elisme-

rést, mikor a nép egyik ellensége megrágalmazta azt a trón előtt, — e szavakkal: „Szeretem a tótokat, vallásos keresztények, dolgos emberek, vitéz katonák és jó alattvalók.“

Egy ilyen nagy uralkodó ítélete még ma is büszkévé teszi a tótokat, szívébe zárja, gyermekei és utódaiba beleoltja, mint drága örökséget, — az nyújt neki keserű óráiban gyakran vigaszt, arra alapozza a jobb, a mondásnak megfelelő jövőt. Ebben a várakozásban nem tévedett. Anyai jóságú uralkodójának nagylelkűsége s igazságérzete adta az egyenjogúságot ajándékkul az osztrák jogar alatt levő minden nemzetiség számára. Érthető és megbocsátható, ha a nemzeti önérzet ébredésekor itt-ott kilengések történnek, mert Ivánnak, akik tévútra vezetik embertársaikat, amiből egyrészt sűrűlódások és zavarok támadnak a közéletben, másrészt meg zavarba hozzák a kormányt. Jelenleg ilyen helyzetben él a nép. Kifelé nincs pontosan határolva és biztosítva, régóta idegen elemekkel keveredett össze, most meg állandóan békebontó, lázító fondorlatok befolyásolják. Belsőleg elválasztja őket egymástól a nyelv- és valláskülönbség. Új eszmék és érzelmek terjesztése forrongást idézett elő. Jelen pillanatban a nép helyzete gyors segítséget igényel, amely egyúttal a jobb jövő megalapozása is volna. De miután az igen fontos munka, amely magába foglalja a külső és belső, politikai és egyházi életet, itt tehát időre, nyugalomra és igen *nagy* megfontolásra van szükség. Alulírott most röviden csak arra szorítkozik, ami azonnali, az ami a jelen helyzetben szükségesnek és hasznosnak mutatkozik. Hogy a zavarok ki ne terjedhessenek s a még nagyobb bajok meggátlására a következő rendszabályokat ajánlja:

1. Egy cs. királyi biztos kinevezését és kiküldését Szlovákiába. Ennek olyan férfinak kell lennie, akiben úgy a kormányzat, mint a szlovákok megbíznak, pártok felett állónak, jellemesnek, józan felfogásúnak s a nép nyelvét annyira értőnek kell lennie, hogy mindenki felkereshesse őt és mindenkit megértsen. Kötelességei lennének:

- a) ellenőrizze a már meglevő tisztviselői kart;
- b) újat alkalmazzon, ahol szükséges;
- c) küszöbölje ki az egyes megyék és községek különböző szabályrendeleteiben levő ellenmondásokat, — egyenlítse ki azokat;
- d) vezesse a szlovákok felszabadítása munkáját s rendezze az előálló új helyzetet;
- e) szüntesse meg a magyar nyelv használatát a hivatalos életben s hozza be helyébe az anyanyelvet;
- f) tegyen eleget az újabbban felmerülő sürgős kívánságoknak, fojtassa el csírájában a lázadást és vérontást;
- g) tiltsa meg s akadályozza meg a felkelőkkel minden meg egyezést, levelezést és érintkezést, — általában mozdítsa elő a lehetőség szerint a rend és nyugalom helyreállítását.

2. ő Felsege egy, lehetőleg csupán a szlovákokhoz intézett nyílt parancsban érhetően és határozottan fejezze ki, hogy az egyenjogúsítás alapelve a szlovákokra is kiterjed, — ez a nép is az osztrák

* A memorandumban: peremptorisch.

birodalom testvérnépei sorába tartozik és azok közé formailag is felvételik; nemzetiségét nemcsak elismerik és tisztelik, hanem azt minden megengedett eszköz segítségével fel is karolják. Ez annál inkább szükséges, mert az osztrák császárság új birodalmi alkotmánya egy szóval sem említi ezt a népet, ellenben más, sokkal kisebbeket kifejezetten felsorol.

3. Haladéktalan meg kell indítani egy politikai — nemzeti újságot, melyet nyugodt, körültekintő és párthoz nem tartozó férfi szerkesszen olyan nyelven, ami nem egészen irodalmi cseh, de nem is népies szlovák, hanem az aranyközéputon volna a nyelvviták lecsendesítésére. Ez az újság közölné a néppel a kormányrendeleteket. Nyomatnának kisebb munkákat, amelyek a népet politikai éretlenségük idején érdekeik felől kioktatnák, a kilengésektől óvnák, előmozdítanák a reális népnevelést és műveltséget, megkönnyítenék az ipar és kereskedelem menetét stb.

4. Az egyházi anyakönyvek és jegyzőkönyvek eddig magyar nyelven történt, felette kényelmetlen vezetését a szláv vidékeken és községekben azonnal be kell szüntetni. Szlovák templomokban magyar szentbeszédeket és imákat nem lehet mondani. A szlovák anyakönyvi (kivonatokhoz kereszt-, házassági- és halottlevelekezi, ha azokat külföldről kéri, latin, német s magyar hűséges fordítást kell csatolni. Az elemi és polgári iskolákban a magyar nyelvű tanítás kényszerét meg kéli szüntetni és a sok nyelvtan, meg szótár, nyelvgyakorlat és magolás helyett inkább a lelket és értelmet művelő reális tárgyakat kell bevezetni, hogy a szlovákot ezentúl ne nyelvautomatává neveljék, hanem igazán Isten adta nyelvén nevelt emberré és hasznos állampolgárrá.

Wien, 1849 márc. 22-én.

*Kollár János*²⁸⁵

²⁸⁵ Kollár (1793—1852) közismert tót politikus, beszercebányai ág. ev. pap és író, 1849-ben a bécsi szláv iskola tanára volt Németnyelvű memorandum a budapesti Országos Levéltárban van. Geringer-iratok. 1849. év, 2108/g. szám.

BEM ALTÁBORNAGY FUAD PASÁNAK

— Győzelméről, a török semlegességről, török-magyar barátságáról. —

Kegyelmes Uram!

Az ellenséges osztrákokat és oroszokat kiszorítottam Erdélyből s azok Oláhországba menekültek.

Az erdélyiek s a magyarok visszajöhetnek, ha beszolgáltatják fegyvereiket, melyeket Kegyelmes Uram küldjön meg a magyar kormánynak, mert nyilvánvaló joga van mindazokra.

Az idegenek, ha beszolgáltatták a fegyvert, mehetnek, ahová alkarnak, mert a Porta nem fogja a semlegességét megsérteni

Magyarországgal szemben s nem enged meg valamilyen fegyveres átvonulást, vagy újabb orosz beavatkozást.

Kegyelmes Uram! Nincs a magas Portának természetesebb vagy őszintébb szövetségese a magyar kormánynál, amellyel Európa minden szabad népe rokonszenvez. Az nem fogja a barátságos szomszédi viszonyt megzavarni, ellenkezőleg: azt remélhetőleg a valódi tényállás még kimélyíti. A két ország jóléte a magyar kormánynak javára is szolgálna.

Főhadiszállás, Brassó 1849 március 24-én.

*Bem.*²⁸⁶

²⁸⁶ Eredetije németül: Bécs Staats-archiv. Berichte aus Constanti-nopel, 1849. év. No. 16. Lit. *Fuad pasa* (1814—1869) orvos majd diploma-ta, belügy-, utóbb külügyminiszter, 1858-ban nagyvezér.

272.

GARAY JÁNOS ÍRÓ ATYJÁNAK, IDŐSB GARAY JÁNOSNAK MÁGOCSRA

Pesten, mart 26. 1849.

Kedves szüleink!

E f. hó 18-kán kelt levelöket vettük, — már akkor tudomásunkra volt, hogy Alajos itt van, ő is tudja, hogy itt létét tudjuk, arra azonban még máig sem kaptunk engedelmet, hogy meglátogassuk, — azonban megvan az is ígérve, mihelyt ki leszen halgatva. A báró úr nincsen már itt s így nem sokkal segíthetjük őt, a mi azonban tőlem telik, megteszem, míg vagy Terkától, vagy bárónótól segedelme érkezik. A püspök úrhoz is igen-igen szükség lesz, hogy minél előbb még egyszer elmenjenek édes szüleink 's kövessenek el mindent, hogy magas pártfogását kinyerhessék, mielőtt elítéltetik, mert azután már késő lesz; ön is könyörögni fogok neki egy levélben, csakhogy kedves szüleiknek nagyobb hatása lehet, 's leszen is bizonynal.

Meg nem foghatom, mit követhetett el, vagy legalább mivel vádoltathatott a szegény fiú, de minden esetre valami igen terhelő lehet ellene. Azonban, mióta csak a központi vizsgáló bizottmány működik, sok jelét adta annak, hogy a vádlottak iránt sok igazsággal és méltánylattal volt, 's így remélhetjük, hogy Alajos kihallgatásánál is az fog történni, én legalább nem hihetem, noha a fiú fiatal és heves vérű, valami ollyast követett volna el, mi őt nagyobb bajba keverné. Bízunk a jó Istenben! Nina még folyvást nálunk Van, a minap ő írt kedves Szüleinknek postán, de mivel édes apa nem említi, hogy tőlünk leveleket kapott, szeretnők tudni meg kapták-e Ninának a levelét, valamint tőlem is egyet. Tudósítgassuk egymást minél gyakrabban édes szülőim, ha egyebet nem, legalább azt

tudjuk egymásról, hogy megvagyunk. De most csak szegény Alajosért segítsünk össze. Irtunk Terkának is a bárónénak is.

Mi egyébiránt egészségesek vagyunk, lényeges bajunk nincs, de a jövődbe aggódva nézünk, napról napra nagyobb a drágaság s kevesebb a kereset. Ha valami baj érné kedves Szüleinket, legyenek bizodalommal, a mi tőlem telik, segíteni utolsó filléreimmal kész leszek.

Csókoljuk mindnyájan mindnyájokat feleségem és gyermekeim és a Nina,

maradván szerető fiúk

Muki.^{287/a}

²⁸⁷ A levél Pastinszky Miklós tulajdonában. Közölte Kozocsa Sándor az *Irodalomtörténeti Közlemények* 1940. évf. 282. old.

^{287a} Garay János (1812—1853) szépíró, szerkesztő, a Kisfaludy-Társaság titkára, budapesti egyetemi könyvtári tiszt. Idősb Garay János szekszárdi kereskedő, az árvák atyja Garay Alajos (1818—1884) mocsoládi, majd dunaszekcsői plébános, egyházi író és szónok, poéta.

273.

SPELLETICH BÓDOG OSZTRÓVSZKY JÓZSEFNEK

— A bácskai helyzet. —

Szabadkán, Márc. 28 849.

Jó emberem! A szükség minden percben mindinkább nyom. Állásom rémítő. Egy holnap óta élelmezek 10,000 embert requisitiókból, egy garas nélkül. Requiráltattam magam embereivel Baján, és környékén, onnan szereztem néhány ezer forintot, és valamicskét kaptam Baranyáról; és ezzel kellé tartanom napi díjjal is a katonaságot. Ez tovább így nem tarthat. Sürgetőleg kérlek: hogy a Szegeden nélkülözhető minden pénzösszeget, az átküldött ál'lodalmi pénztárnoknak adja át; és oda utasítsd: hogy az tétova nélkül hozza át. Kópözölhetlen a pénznek itteni hiánya, főleg az apró pénznek. Házról-házra jár a katonaság. Lekötözi a polgárokat és zsarol mindent. Büntetni nem lehet, mert zsoldját nem kapja ki; de ez így nem tarthat, vagy lemondani leendek kéntelen. — Én írtam a honvédelmi bizottmánynak, Batthyányi is írt; — és oda utaltatánk: hogy a Szegedi pénztárba küldenek. Ha küldenek, küldj azonnal, mert ezen állást továbbá túrni nem lóhet. Áldjon ég,

barátod

*Felix.*²⁸⁸

²⁸⁸ Magyar Katonai Levéltár. 1850. évi haditörvényiszéki vizsgálati íjak. Osztrovszky-ügy. *Spelletics Bódog* (1815—1890) Szabadka 1848—49 országgyűlési képviselője, majd kormánybiztos, amerikai emigráns. *Osztrovszky József* (1818—1899) szegedi ügyvéd, 1848-ban városi tanácsos, 1848—49g országgyűlési képviselője, 1861-ben polgármestere. Végül kúriai tanácselnök.

BEM A BESZTERCEI TÉRPARANCSNOKSÁGNAK

— Az angol konzul munkája magyar érdekekben. —

Főhadi szállás Szeben, martius hó 13-kán 1849.

Utóbbi rendeletemet folytatólag tudatom a térparancsnoksággal, hogy számos ágyúk, töltések és ruhaneműk, egy szóval igen sok katonai kellékek birtokába jutottam Szeben bevételével, melly a seregnek legjobb szolgálatot teend, de még más igen nagy fontosságú haszon is járult az egész szabadság ügyére nézve az által, hogy itt Szebenben az angol consulus egy ügyvivőjével találkoztam, kit kormánya egyedül a végett küldött Szebenbe, hogy a muszka közbenjárását figyelemmel kísérje, hogy valljon beleereszkedik-e a csatázásba vagy nem? s a szebeni harezban meggyőződván, hogy nagyobbára orosz erő ellen küzdött seregem, tegnap velem való értekezés után elindult kormányának hivatalos jelentését megteendő; ezek után biztosan lehet remélni, hogy az orosz erő többé Erdélybe benyomulni nem fog, mivel az angol kormány már ennek előtte óváist tévén a benyomulás ellen, olly intézkedéseiket fog tenni, mellyek által az orosz közbenjárás meg fog szűnni. Tudósítom még a felől is, hogy most délig még az ellenség nem háborgatott s ha még ma sem fog támadni, az intézkedések már megtétettek, hogy részemről fog holnap megtámadt atás történni az ellenségre.

*Bem.*²⁸⁹

²⁸⁹ Eredeti: Wien Staatsarchiv Kabinet Archiv Geheim Acten
12. kartón, 493. szám.

**BÁRÓ KÜBECK
HERCEG SCHWARZENBERG FÉLIXNEK**

— Magyarországi tapasztalatairól, az ország közigazgatási beosztásáról, Rousseau tábornokról, s eltávolítása szükségességéről. —

Bizalmas.

Főméltóságú Herczeg!

Mostanig nem állott módomban Főméltóságod elé *határozott* véleményt terjeszteni a dolgoknak Magyarországon való tulajdonságokról s az azokra befolyást gyakorló személyekről, megküldetésem céljának elérhetőségéről. Itt egy zárt tömeg van, amely igyekszik a dolgok helyes felismerésére vezető utat elzárni, ami bizonyos személyeik befolyását veszélyeztetné.

A háborúról nem beszélek, mert az felfogásomtól s ítélőképességemtől egészen idegen. Az, ha közben a szerencse változik is, végül mégis győzelemmel fog végződni.

De ami ennek az országnak a megszervezését és igazgatását illeti, kénytelen vagyok kijelenteni, hogy az sajnálatos bomlás és

széthullás állapotában van s gyakran teljesen érthetetlen irány észlelhető; a főoka ennek a népesség növekedő rossz hangulata.

A rendeletek mindegyikét csak szórványos esetek alkalmával bocsátják ki, utóhatások és mellékkörülmények megfontolása nélkül. Hiányosan léptetik életbe. A nagy kérdéseket, mint a hadsereg szükségleteinek biztosítását (de az ország kímélése mellett), — a megbolygatott pénzforgalom helyreállítást stb. — összefüggések szerint fogják fel és anélkül, hogy azt minden szervvel megtárgyalnák vagy hajtanák végre, és csak esetenként alkalmazzák, ha valamilyen botrány vagy zavar támad. így pl. Pest városában nagy nehézségek merültek fel s hogy a csapatok előállításának költségeit előteremtésük, kölcsönért a bécsi bankhoz fordultak.

Az országot katonai körzetekre osztották, azok mindegyikének egy tábornok áll az élén, aki annyi királyi biztossal rendelkezik, ahány megye van kerületében. A kir. biztosok közvetlenül érintkezésben állanak a herceggel s a polgári közigazgatás ideiglenes előjáróival, következésképp az utasításokban megállapodnak. Ezáltal a körzetek vezetésének egysége, valamint a katonai befolyás megszakadt és megbomlott. Sokkal egyszerűbb és természetesebb lenne, ha minden ilyen tábornok mellé egy királyi biztost tennének az egész kerület részére, s minden megyébe a kerületi tábornoknak alárendelt megyei előjárót tennének. így aztán a körzetekből kiinduló s oda visszatérő hatás és ellenhatás rendeződne.

Ezeknek a megbontott körzeteknek a központja a tábornagy, amely tisztséget előtte Rousseau tábornok töltötte be, akiről itt azt beszéljük, hogy nem tiszta céloknak rendeli alá magát, amit azonban én nem hiszek. Két aggasztó tulajdonsággal bír: az egyik, hogy rendkívüli önbizalma van olyan dolgok iránt, amelyekhez nyilvánvalóan nem ért; aztán ügyesen el tudja hitetni a herceggel, hogy minden csak tőle, a hercegtől indul ki s hogy ő (a tábornok) csak eszköze a hercegnek.

A tábornagy úr reggeltől estig agyonbeszéli magát ezekkel a dolgokkal, teljes felelősséget vállal minden utasításért, de vállalja a részletkérdések tömegének nyomasztó hatását is. Ezáltal csökken az áttekintő képessége s eltéveszti az irányt, amiből ellentétek keletkeznek, ez pedig úgy a kormánynak, mint neki nagyon káros.

A herceg valamennyi igaz barátja azt kívánja, hogy Rousseau tábornokot mentse fel a szolgálat alól, amire nézve őfőméltósága már intézkedett. Csak én kételkedem benne, hogy a herceget rá tudnók bírni, hogy letérjen a régi útról s eltávolítsa maga mellől azt az embert, akit az odaadás áldozatának tekint s akiben mindig önmagát látja gáncsolva és megtámadva. De különben is kétlem, hogy az ily módon elért felmentés használna valamit, mert hiszen helyette más jönne, aki bármilyen becsületes, mégsem küszöbölhetné ki a legnagyobb bajt, vagyis azt, hogy a herceg a legaprólékosabb ügygel is törődik és amiatt az egészet nem tudja áttekinteni.

Talán mégis van valami mód, hogy ebből az aggasztó helyzetből kijussunk. Szervező és intéző bizottságra gondolok, megfelelő vezetővel, ki mint ilyen a herceggel s a minisztériummal pontosan

körülrít viszonyba kerülne s felelősség mellett működne. E bizottságba — legalább kezdetben — Rousseau tábornok is felvehető lenne, egy bizonyos hatáskör, pl. a katonai élelmezés betöltésére, amely hatáskör őt teljesen magába szívna úgy, hogy minden felülés nélkül lehetne majd állásából eltávolítani.

Hogy a herceg tekintélye ne szenvedjen csorbát, az ezen bizottság felállítására vonatkozó javaslatot mindenesetre a tábornagy kell, hogy megtegye. Ebben az értelemben beszéltem tegnap öfőméltóságával. A herceg teljesen elfogadta ezt a gondolatot, s kijelentése szerint úgy érzi, hogy csupán ezen az úton lehet elérni tehermentesítésének a célját, azaz a nagyobb nyomaték, az ő legfőbb vezetése s rendelkezéseinek összefüggése és biztonsága kérdését. A megyefőnökök megválasztásában lesz nagy nehézség, azonban bizonyára át leisz hidalható.

Egyébként a herceg ezt a javaslatot azokhoz az észrevételeihez sorozza, amelyeket a Magyarország jövőendő szervezését végző magyar bizalmi tanács munkájához fűzött, amiről öfőméltósága volt szíves értesíteni.

Mivel minden nap, amelyen a mostani helytelen módszerek folytatódnak, nagy veszteséget s a veszély fokozását jelentik, bátor vagyok Főméltóságodat sürgősen arra kérni, hogy az említett munkát a lehető leggyorsabban akár a hercegnek, akár nekem megküldeni, hogy további lépéseket haladéktalanul meg lehessen tenni.

Fogadja Főméltóságod tiszteletem kifejezését

Pest, 1849 márc. 29-én.

*Kübeck*²⁹⁰

²⁹⁰ *Báró Kübeck Károly* (1780—1855) az osztrák számszék, 1840-ben a pénzügyi kamara elnöke, nehéz és értékes munkákkal gyakran megbízott államférfiú volt. 1850-ben a Reichsrat elnöke. A levél németnyelvű eredetije Bécsben, a Staatsarchivban van. Geheime Acten, 10. kartón, 220. sz. irat.

276.

SCHWARZENBERG HERCEG WINDISCH-GRÁTZ HERCEGNEK

— A bukaresti angol főkonzulról, Grant nagyszzebeni küldetéséről.

Olmütz, 1849 ápr. 2-án.

Márc. 29-iki becses levelében említett és Bemnek a besztercei téryarancsnoksághoz intézett átíratában megerősített hír egy angol ügynöknek Nagyszzebenben való tartózkodásáról, ahova a felkelő bevonultak, valónak bizonyult, azt bukaresti képviselőm is tudomá^somra hozta.

Az ott levő angol főkonzul Colqhoun úr titkárát Grant Effinghamot a felkelők bevonulása előtt Nagyszzebenbe küldte. Nevezett^ a város kiürítése után is ott maradt, Bemmellel hosszú megbeszélést folytatott, aztán visszatért Bukarestbe, ahol ezek elbeszélése folytán ismeretessé váltak.

Miután a mostani angol kormánynak minden ország forradalmi pártjával való egyetértése megdönthetetlen bizonyítékok alapján ismeretes, sajnos az említett dologban semmi olyant nem látok, aimi különösebb csodálkozásra adna okot.

Közöltem az angol nagykövettel a császári udvarral közölt ez esetre vonatkozó hírt, de sajnos lépésemtől semmiféle eredményt sem varok.

Fogadja nagyrabecsülésemet

*Schwarzenberg*²⁹¹

²⁹¹ Sajtákezű németnyelvű fogalmazvány: Wien Staatsarchiv. Kabinet-Arcniv. Geheime Acten 12. karton, 493. szám.

277.

BUDA SÁNDOR A ROMÁNOKNAK

— A románok állapota, az 1847-iki úrbéri törvény, az 1848-iki szabadság, az Unió, a nép fellazítása, Vay Miklós báró intézkedései. —

Őszinte nyilatkozat.

Többektől hallottam általános rekriminatiókat az erdélyi románok ellen. A keserű kitörésekből azon tanúságot merítettem, hogy a román nemzet sorsát kevés ember ismeri, annál kevésbé a közelebbi időben kitört lázadás történetét, oikait. Nem leend azért felesleges a tárgyat kevésbé elemezni, s azt szenvedélytől mentesen a közvéleménynek, mint egyetlen igazságos bírónak átadni.

A román nép századok óta osztja jó s rossz sorsát a magyarral, századok óta elnyomva szellemi, anyagi tekintetben a legborzasztóbb tudatlanság, babonáság kelepccéibe szorítva a nélkül, hogy kárhozatos állásában is (kivéven egy-két Hóra-féle kitöréseket, mire többnyire felsőbb hatalmak által zaklaltatott fel) nyomói irányában hűtélen lett volna; túrt csendesen miként barom, s húzta a legterhesebb igát a szerint, a mint csattintott az erdélyi arisztokráciának korbácsa háltá mellett; 1847-ik évben összegyűltek az erdélyi országos urak Kolozsvára úrbért alkotandók, — magam is mint követ jelen lóvén, már az első napokban meggyőződtem arról, hogy néhány egyéneket kivéve, kik az elcsigázott, elnyomott nép sorsát nemcsak szájukban, hanem keblükben hordozzák, a többség azért volt összetoborozva, hogy szennyes érdektől ösztönözve föllépések által álarcuk végkép lehulljon s a galíciai-féle események Erdélyben is előidéztessenek; a nemesebb keblű frakciónak törekvése a többség tudatlanságán s maliciáján megtörött; s alkotott a többség, vagyis össaeferceit egy értetlen, határozatlan urbáriumot, mely még századokig szegyenföltként maradand fen az erdélyi arisztokracia homlokán, — hasonló volt azon torzképhez, melyet a művész midőn elkészített, megborzad tőle; s mit tett azon urbaricummal, nem mert, vagyis jobban kifejezve nem tudta életbe léptetni, de a kocka már el volt vetve, mert a szenvedő nép jobb jövőre reménye helyett rút csalá-

tást aratván, boszus indulatot rejtegetett keblébe, s csak alkalomra várt.

1848-ik évi március hónapban megszülettek az új charta a pozsonyi hongyülésen, fölszabadulván a föld bilincseiből, ennek híre átvillanyozta Erdély bérceit, rónáit; a szenvedő szegény román nép tombolt örömeiben s istenítette Kossuthot, mint megváltóját; azi aristokrácia ellenben boszúsan ajkába harapott, mert zsarnok pálcája az osztó igazságon megtörött; a camarilla szorultságában, hogy veszett fejszének nyelét, Erdély feletti hatalmát, bányáit megtarthassa, el kezdette keverni a kártyát, az aristokráciának azt hazudta hogy ha hű lesz s a néphatalom megtörésére kezét fog, biztosítja a robot föntartását; a szásznak ígért monopóliumot s hogy a román, se maradjon ki a játékból, per excelsium gubernium összegyűjtötte Balásfalvára, — ezen gyűlésen 3 párt keletkezett: az egyik, mely az unió melleit nyilatkozott azon egyszerű okból, hogy a nép, melynek jólétéért az erdélyi aristokrácia mit sem tett, az új charta malasztjait elveszthesse; a másik szobatudós professzorokból állott, kiknek agyait a camarilla Dacorománia eszméjével (tömte meg; a harmadik pénzen fogadott bórenoök pártja, melyen a sárga-fekete szag messziről érezhető volt. Májusban kimondatik mindezek dacára az unió, — a camarilla ekkor munkához látott s hogy adott szavát mindenik pártnál beváltani látszassák, mit tett? az aristokráciának per missive, per exeolocum gubernicum megengedi, hogy birtokaikban annyi curialis telkeket s per subsegnens tovább is szolgáló zseléleket alkothasson, amennyit tetszik; a szászokat biztatta, a dacoromán eszmével fanatizált professzoroknak Erdélyt praefekturákra osztani s egy-két megyében kizárólag a román nyelv használatát megengedi, a pénzen fogadott proletáriusokat pedig szétküldöző a nép közé, kik is legyezgetve az exoelsum gubernium által, felbujtották a szegény román népet, a magyar kormány iránti tiszteletet megtörték, azt hazudván, hogy nem a magyarhoni gyűlés, hanem a császár ezelőtt 5 s több évvel szabadította fel a robot alól, de a magyar urak akadályoztatták, — erősségül hivatkoztak az erdélyi aristokrácia bűneire, az 1847-iki gyűlésre stb. s minthogy az ártatlan s tudatlan nép különböztetni nem tudott, nála a veszedelmes eszme sebesen megfogamzott, rokonszenvet érzett a császár iránt, utálatot s boszút az arisztokrácia s lassanként az összes magyarság, mint saerintök elnyomói irányában; mindezeket Vay Miklós jól látta, nem csak hogy a rosszat csírájában meg nem fojtotta, hanem a camarilla kezeire jáltszá Gy. Fehérvárt, Szebent s Erdélynek minden fegyveres készletét, kincseit, melyeknek visszafoglalása későbbben ezerek életébe került. Pesten én s elvbarátaim figyelmeztettük a ministeriumot, hogy a dolgok Erdélybe komolyabb színt öltöttek, s nincs egyéb hátra, mint Vay Miklós elmozdításával a leghatályosabb módokhoz nyúlni; a Mart. 15-ki lapba egy érdekes cikk közöltetik Erdély állásáról, de buzgó törekvéseinket fájdalom, siker nem koszorúzta; s mi volt az oka? Vay Miklósnak hitele lévén, levelezéseiben folytonosan áltatta, az erdélyi aristokrácia pedig megzsibbasztotta a kormány tevékenységét, — így folyt ez okt. holnapig, a nélkül, hogy a kormány csak legkevesebbet is tett volna az. Erdély-

bem mutatkozó mozgalmak lecsillapítására s a román nép praecupálására — oh pedig be könnyen lehetett volna ezt megtenni, octoberben kiüt a polgárháború, — a nép mai napig is fanatisálva, még ott is, hoil fegyverek között van, mert nincs más hite s meggyőződése, mint az, mit a rossz akaratú bujtogatók lelkibe csepegtettek, — ne csodálkozzatok azon, ha egy elhagyott népet, milyen vala a román, a gaz kamarilla több, felülről támogatott iszonyokra is fel tudott használni. Szenvedélyesen menteni nem céloim a román nemzetet, de boszús s epés indulat helyett szánalmat, s kibékítő érzetet minden hazafitól igényiek, kárhoztassuk annyiban, mennyiben hibás — de az erdélyi arisztokrácia bűneit, Vay Miklóst, a százszokait, könnyen hívusógunket, ha igazságosak akarunk lenni, soha a számításból ki nŕ. felejtjük, — közelebről egy röpiratban nézeteimet szélesebben kifejtem.

*Buda Sándor*²⁹²
képviselő.

²⁹² *Buda Sándor* (1820—1876) 1848—49-ig szilágycsehi országgyűlési képviselő, 1849-ben Közép-Szolnok kormánybiztosa, 1850-ben emiatt 15 évi várfogságra ítélték 1859-ben Kossuth megbízottja Romániában, később osztrák titkos szolgálatban, 1872—75-ig nagysomlúti országgyűlési képviselő. A közölt le^él megjelent a „Közöny“ 1849. évfolyam 87. számában.

278.

A HONVÉDELMI BIZOTTMÁNY BEÖTHY ÖDÖN BUKARESTI FŐKONZULNAK

— Magyarország s Moldva és Havasalföld között jóviszony fejlesztéséről politikai és gazdasági tekintetben. —

Megbízólevél a magyar nemzet nevében.

Mi Magyar 's vele egyesült Erdélyországnak 's minden hozzá tartozó részeknek, országoknak és tartományoknak kormányzatával megbízott honvédelmi bizottmány, adjuk tudtára mindenkinek, akiket illet,

Hogy mi tekintetbe vévén azon sokszerű politioai és kereskedelmi viszonyokat, mellyek egyrészlől Magyarország, más részlől Moldva és Oláhország lakosai között a' közvetlen szomszédságnál fogva minden nap fenforognak, s a nevezett szomszéd tartományokban tartózkodó vagy megforduló Magyar alattvalók jogszerű oltalmáróli gondoskodást kötelességünkke teszik;

Indíttatva továbbá azon szíves hajlandóság által, minél fogva a fényes porta és Magyarország között a legőszintébb barátságot nem csak fentartani, de öregbiteni is kívánják.

Más nemzeteik példájára is, Moldva és Oláhországra nézve Bukarestben magyar generál consulates felállítást 's megtelepítését eszközésbe venni óhajtván.

Jelen megbízólevelünk által Beöthy Ödön bihari főispánt Magyarország bukaresti General consulává neveztük és nevezzük.

Adván neki minden szükséges jogot és felhatalmazást, hogy miután a fényes Portának ezen magyar generál consularatus megtelepítéséhez megegyezését megnyerte, 's jelen megbízólevelét a szokott exequatur-ral ellátatá, Bukarestben generál consuli székét hivatalosan megtelepítse, a többi hatalmasságok generál consulai sorában azon rangot, melly Magyarországot kiterjedésénél 's népességénél fogva megilleti, kölcsönös értekezés nyomán elfoglalja; a Moldva 's Oláhországban megforduló vagy tartózkodó magyar alattvalókat a kitűzendő magyar consularis lobogó ótalma alá vegye, 's mind azon jogot és hatóságot gyakorolja, mellyet a világszerte elfogadott népjog a generál consulnak hivatalos kötelességeihez és hatóságához számít.

Miről adjuk Magyarország álladalmi nagy pecsétje alatt jelen megbízólevelünket.

Kelt Debreczenben, Magyarországon, a magyar kormány ideiglenes székhelyén, *April 1. 1849.*

*A Magyarország kormányzatával
megbízott honvédelmi bizottmány
Kossuth Lajos
elnök.*²⁹³

²⁹³ Eredeti: Országos Levéltár, Vörös Antal gyűjt. 1107. szám.

279.

SZIMICS SZTOJÁN RAJACSICS ÉRSEKNEK

— Az orosz segítségről, küldöttség Duhamel orosz tábornoknál. —

Szentséges Uram!

Belgrád, 1849 ápr. 1.

Knityanin úrnak volt szerencséje Szentségeddel közölni egy megbeszélést, melyet Danilyevszkij úrral tartottunk, hogy vajjon remélhetjük-e az orosz katonai segítséget a mostani végszükségben, mikor a magyarok az egész Erdélyt elfoglalták és nagy erővel támadják a szerb vajdaságot. Minthogy én voltam megbízva a Danilyevszkijjal való értekezéssel, ma a táborban — Knityanin úrral egyetértve — szabadjon Szentséged előtt világosan leírni a megbeszélést s a Danilyevszkij úr által ajánlott módot, hogy miképen kérendő ki ez a segítség; azt mondja, hogy ha a körülmények olyan súlyosak, hogy a szerbek nem bíznak a vajdaság megtartásában, amíg a császári fő seregnék a harc színterén valamelyes mentő lépése sikerül, — akkor Szentséged, mint a szerb nemzet feje, legalább két értelmes tagból álló küldöttséggel kérvényt írva az Oláhországban és Moldvában levő orosz biztoshoz, Duhamel tábornokhoz fordulhat, kifejtvén a magyar támadók alatt szenvedő szerb nemzet súlyos helyzetét, tőle egy orosz hadi különítményt kérnének, mely elegendő volna a nemzeti csapatokkal a vajdaságot biztosítani s a magyarok támadása ellen megvédeni olyanformán, ahogyan az orosz jöttek a brassói és szebeni polgárok kérelmére a magyarok ellen. Ha ez a lépés megtétel, Danilyevszkij úr azt

tanácsolja, hogy azt az osztrák minisztériummal is közöljék, arra hivatkozva, hogy ezen lépést — Erdély lakosainak példáját követve — kénytelenek voltak megtenni, amit a császárság nemcsak, hogy rossz néven nem vett, hanem még helyeselte is.

Híre jár, hogy egy császári futár Bukarestbe ment orosz segítséget kérni; ha ez igaz volna, akkor Szentségednek nem kellene más segítséget kérni, azonban az Erdélybe megy s míg segítség jön a Vajdaságba, addig még nagyon sokat kellene az ellenségtől szenvedni. Így tehát szükség van a segítségkérésre. Ha Szentséged haladéktalanul szükségesnek találná az orosz segítséget küldöttség útján kikérni, akkor jó lenne ez ügyben Danilyevszkij úrnak írni egy Duhamel tábornokhoz intézett ajánló írás miatt, melyet utóbbinak a küldöttség átnyújtana. Ha ide irányítaná a küldöttséget, hogy itt vegye át Danilyevszkij kezéből az ajánló levelet s vele szóval értekezzen, akkor én az útra szükséges iratokat is átadhatnám nekik, hogy könnyebbén mehessenek Bukarestbe. Danilyevszkij szavaiból kivehető, hogy az oroszok nem fogják a segítséget megtagadni. Biztosan tudjuk, hogy a cár megparancsolta, hogy amint a császár vagy Windisohgraetz kéri az orosz segítyt, az Oláhországból megadásók. Megkérdeztem Danilyevszkij urat, hogy amíg (az orosz segíty megérkezik, nem volna-e ajánlatos fegyverszünetet kötni a magyarokkal. Azt felelte, hogy jobb ha a szerbek elsáncolják magukat, míg az orosz sereg, vagy a bán serege segítségükre megy.

Szentséged támogatására maradunk és készen vagyunk

*Szimits*²⁹⁴

²⁹⁴ Megjelent Thim József: *A magyarországi 1848—49-iki szerb fölkelés története*, III. kötet (Budapest, 1935), 604—605. oldal Szimite 1848-ban a szerb államtanács elnöke volt, *Knityanin István* (1807—1855) kereskedő, majd Jazzenica katonai parancsnoka, 1842-ben szerb államtanácsos, 1848-ban a magyarországi szerbek ezredese, 1854-ben hadügy-miniszter. *Danilyevszkij Ivánovits Gergely* belgrádi orosz főkonzul.

280.

BÁRÓ P. HORVÁTH JÁNOS
(KÉSŐBB HORVÁTH-THOLDY GRÓF) ÉDESANYJÁNAK,
ÖZV. PETRICSEVICS HORVÁTH DÁNIELNÉ
LÁZÁR ÉVA GRÓFNŐNEK

— Családi pénzügyekről, a forradalomról, Petricsevics-Horváth Lázáról, téves értesülésekről Erdélyt illetőleg. —

Székesfehérvár, 1849. ápr. 2-án.

Drága jó mama!

Mut hó 19-én írtam neked Pestről, a dunai utániról oda visszatérve, és remélem, hogy megkaptad azt Salzburgban. Négy nap előtt érkeztem ide s itt találtam múlt hó 19-iki sorait, amelyre sietek

válaszolni s a választ Budáig magammal vinni, ahová holnap egy átalvetővel lóháton indulok.

Hogy drága mama kegyes rendelkezése szerint elszámoljak, visszatérek már előzőleg ismételt kérésemre, hogy ne küldjön többé semmit se nekem. A Grerdei által Salzburgba visszaküldött összeget (melyet jószágos mamámtól a gárdaíelszerelésre szükséges összeggel, mint kölcsönt kaptam) visszaszolgáltatom. Egyben alázatosan megkérem, hogy azt a pár száz forint hátralékos gárdista fizetést, amelyet Radnóti megbízásom folytán felvett, legyen kegyes átvenni s használja fel a gyermekek részére szükséges kiadásokra és Gerdei fizetésére.

Nehéz időket élünk és kevés a remény a helyzet közeli megjavulására. Azért mondom, hogy „közeli“, hogy végre a minden forradalmak eme legalávalóbbikát, amelyet valaha is előidéztek, egyszer mégis csak elnyomják, ez pedig nemcsak Oroszországnak, de egész Európának érdekében áll. — A mi jó anyánk és a gyermekek miatt súlyos gondot okoz nekem a jövedelmek elmaradásának a következményei. Ide fejlődött a császár iránti hűség! Most keserűen bűnhődnek, amiért azt a szegény Erdélyt katonai szempontból úgy lelhanyagolták. Különben minden hiba, amelyet elkövettek, most megbosszulja magát. A bajok okozói pedig quasi re, bene gesta* kényelmesen pihennek, míg a hűségeseket részben legyilkolták, részben hontalanná tették. Adja Isten, hogy túlorosanlító lennék, de a dolgok mai állása mellett csupáin arra vágyom, engedtessek meg nekem a gyermekek, s minden kedves hozzátartozóm miatt, hogy egy távoli parasztgazdaságban Felső-Ausztriában vagy Tirolban mindennapi életünket békében és nyugodtan tölthessük!

Jankót nem kell féltünk, ő nem teszi ki magát a veszélynek. Csatlakozik majd bizonyosan valamelyik vitéz hadtesthez az országban vagy a határon.

Lázitól** újra kaptam levelet Cairoból. Ez már nem olyan mulatságos, mint az előbbi volt. De Lázi azért nem tagadja meg magát. Vagyis hemzseg a nem helyén való gondolatoktól és igényektől. Megírom neki, hogy sokkal okosabb lenne, ide sietni és nem Jeruzsálemben: és képességeit valamilyen itt kínálkozó állásban használni fel a nyugalom helyreállítása érdekében. De romantikus, szemtelen levele, amelyet Ő Felségének írt, igazán bosszant. Úgy tűnik fel, mintha a tartalommal egyetörtenék. Szegény Lázi mindig ilyen volt, feldúlt könyvtárral a fejében, mindig!

Alázatosan kérem Piczimnek kifejezni szíves jó kívánságaimat névnapjára ajándék kíséretében, amelyet kérem, hogy vegye meg a Radnótitól kapott pénzen.

* Mintha jól végezték volna dolgukat.

** *Petrichevich Horvát Lázár* (1807—1851) ismert író, utazó és lapszerkesztő.

Hogy hová vezényelnek? Mi lesz a legközelebbi megbízatásom? Azt nem tudom s épen azért kérem, hogy kegyes sorait a tábornagy főhadiszállására címezze. Ott kapom meg a megbízatosaban.

Jánost, Lajost, Adélét és ha B. Miklós ott van, számtalanszor üdvözlöm.

A gyermekeket ölelem, édes mama kezeit csókolja

örökké hálás

*János*²⁹⁵

Jobb kedvvel nyitom fel még egyszer levelem, hogy sem azt bó zártam. Tehát Erdély mentve s az ottani párttűtő gyűlevész semmivé téve, bár hogy az a hundsutt Behm újra megszökött. Áldja meg az Isten minden hajaszálat Miklós császárnak! A muszka mieinkkel együtt marsba Debretzenbe. Vlajon pipáért? már szállingóznak a Debretzeni madárkák Pestre. Talán azért, mivel Pesten volna bundájok, Sibériába pedig még löni kellene a hozzávalót.

Buda 4-ik apr. Bizon keserves április! Az egész Erdélyi muszka dologról írt hír tsak hírnek marad! mert ez óráig még semmi hivatalos tudósítás ide nem jött!

A Htzg tegnap Gödölőre ment. Ma mentek a bagázs szekerek utánna, tehát pár nap oda ül. — Bizon bizon édes Dad, nincs okunk vigasztalódni!

²⁹⁵ A levél németnyelvű, az aláírástól kezdve magyar. Eredetije Kolozsvárt van az Erdélyi Nemzeti Múzeum levéltárában. Bárá Horváth János levelei. *P. Horváth János báró* (1801—1865) császári ezredes, főrendiházi tag, később gróf, belső titkos tanácsos, tábornagy lett. *Lajos = Horváth Tholdy Lajos gróf* (1834—1899) hosszú ideig országgyűlési képviselő volt.

281.

THOM PÁRIZSI OSZTRÁK ÜGYVIVŐ SCHWARZENBERG HERCEGNEK

— Gróf Teleki László pénzügyeiről, azok lefoglalásáról. —

44 Lit. E. szám.

Paris, 1849 apr. 4-én.

Főméltóságú Herczeg!

Megkaptam Excellenciád múlt hó 23-áról kelt leiratát, amely a gr. Teleki László f. év szeptember és november havában behozott pénzeire vonatkozik.

Ügy értesültem, hogy Teleki gróf jelenleg nem tartózkodik Parisban, hanem Londonba utazott, ahonnan azonban hamarosan vissza fog térni.

Ami a fentebb említett meghagyást illeti, arra tiszteletteljesen megjegyzem a következőket: minden beszerzett értesülesem szerint az itteni kormány nincs abban a helyzetben, hogy arra a célra segítséget adjon, de ugyanúgy eredménytelen volna részemre az a

beavatkozás is, hogy rá akarnám bírni az itteni kormányt a Teleki gróf őrizetében levő pénzek elkobzására.

Értesültem arról is, hogy az említett Teleki László grófnak az itteni Rotschild cégnél 30 ezer franknyi hitelt nyújtottak, amelyből ő mintegy 22.500 frankot felvett.

Miután a 7.500 franknyi összeg Teleki számláján az említett bankban van letéve, ezért a cs. kir. államkincstár érdekében meg tettem a szükséges intézkedést ezen utóbbi összeg lefoglalására. Egyben bátorkodom Főméltóságodat alázatosan megkérni, kegyeskednék tudatni velem, hogy a bankbetét lefoglalását fenntartsuk-e vagy pedig feloldjuk?!

Maradtam Excellenciád

alázatos tisztelője

*Thom*²⁹⁶

²⁹⁶ Eredeti: németül: Wien Staatsarchiv. Berichte aus Paris. 1849. év.

282.

WINDISCH-GMTZ HERCEG FELSÉGELŐTERJESZTÉSE

— A magyar bizottság munkájáról, a német szolgálati nyelvről, a német nyelv hivatalos nyelvvé tételéről Magyarországon, kéri br. Jósika Samut melléje beosztani. —

1737/P. A. S. szám.

Császári Felség!

A Felséged legfelsőbb parancsára Apponyi gróf elnöklete alatt tekintélyes magyarokból álló bizottság Bécsben összeült és átnyújtották nekem az általuk kidolgozott ujjászervezési tervet. Azt azon kérelemmel továbbítottam Kübeck bárónak, az udvari kamara volt elnökének, akit Felséged legfelsőbb rendelete küldött Budára, hogy hivatkozással a már előbb folytatott beszélgetésünkre, közölje majd velem észrevételeit.

Véleményét ide mellékelve alázatosan van szerencsém csatolni, amellyel újra bizonyítékát adta felvilágosult államférfiúi voltának s amellyel magam is tökéletesen egyetértek.

A budai polgári kormányzáság által az egyes kir. biztosokhoz és közigazgatási vezetőkhez küldött rendeletek épúgy, mint szolgálati levelezés legalázatosabb véleményem szerint csak német, nyelvű lehet, miután az alkotmány az osztrák császári összbirodalomra vonatkozik. Ez egyszerűsítene a hivatalos eljárást.

Elállók véleményemtől, ha magasabb államérdekek szükségessé tenné — az eddig törvényesen engedett magyar nyelv használatának további jogát. De azt hiszem, hogy akkor Cseh- és Morvaországban s Galíciában a szláv párt mindent elkövetne, hogy Magyarország példája szerint nyelvüknek, mint országuk hivatalos nyelvének érvényt szerezzenek. Nem látom be, hogy akkor mivel lehet kérelmüket megtagadni.

A magyarországi forradalmat egészen le kell verni, hogy a német nyelvet ott hivatalos nyelvvé tudjuk tenni, mert különben újabb s nem csekély jelentőségű elkeseredés támadna az egész népben. Szolgáljon erre intőjelül boldogult József császár s király, akinek szintén ez volt a szándéka.

A közigazgatási ügyek tömege, amelyeket én intézek el, annyira felnövekedett, hogy alaposan munkához kell látnom, hogy időt ne veszítsek, ha csalt tehermentesítésekre nem kapok segítséget. Ez okból bátorodom Felsőgedet alázatosan megkérni, hogy kegyeskedjék megengedni, hogy az egykori erdélyi udv. kancellárt, Jósika bárót, ki tökéletesen bírja bizalmamat, magam mellé vehessem segítségül. Hogy hatáskörét megszabjuk, ki kell őt nevezni magyarországi ideiglenes királyi biztosnak, és ebben a minőségben mellém beosztani, azonban azzal az utasítással, hogy minden fontosabb politikai, pénzügyi s jogi kérdésben kikéri határozatomat, mielőtt döntene; különben minden kisebb jelentőségű ügyet a nevében intézne el. Miután tisztánlátó és széleskörű hivatali ismeretekkel rendelkezik, jól ismeri a magyarországi és erdélyi viszonyokat és személyeket, — ha Felsőged méltóztatna a magyar bizottság előterjesztése után így határozni, akkor ő volna a leg-hivatottabb tanácsokkal szolgálni hivatalos személyek alkalmaztatása s a hivatalok beosztása tekintetében s neki módjában állana a rendeletek végrehajtását is foganatosítani.

Főhadiszállás, Buda, 1849 április 12-én.

*Windisch-Gratz A.*²⁹⁷
tábornagy

²⁹⁷ Németnyelvű eredetije Bécsben a Staatsarchivban, Kabinet-Acten. Geheime Acten. 12 kartón, 508. sz. irat.

283.

KOSSUTH CSÁNY LÁSZLÓNAK

— A román papság megnyugtatósa, — Drágos küldetése, hogy a béke előfeltételeit megbeszélje. —

5582/e.

Csányi László teljhatalmú orsz. biztos úrnak!

A magyar honi román ajkú clerusnak egyházi ügyeire vonatkozó több rendbeli panaszai voltak, mellyek elintézés végett a kormány elébe lőnek felterjesztve — 's mellyek, a míg kiegyenlítve nem lettek, az oláh nép itt ott mutatkozott nyugtalankodásainak nem kis mértékben szolgáltak gyúanyagul.

Ez ügynek elintézésével 's illetőleg az illetőkkel is kölcsönös értekezés nyomán kiegyenlítésével Drágos János képviselő urat bíztuk volt meg.

És a dolog a Jenői synoduson mondhatom a legszerencsésebb sikerrel lőn tisztába hozva, a Román Clerus meg nyugtatva — ezáltal maga a nép is lecsöndesítve. És nem kétlem, miszerint ezen

eredménynek hatása a királyhágón túli rokon népre is ki fog terjedni.

Erdélyben az oláh ajkú nép maiglan is nyílt lázadásban van.

őszintén megvallom, mikép szívem vérzik e szerencsétlen népet még tovább is az *osztrák intriguék* eszközeinek tudni.

És vérzik szívem a kényszerűség gondolatánál, miszerint ha e népet felvilágosítani s az igaz és törvényes útra vissza téríteni nem sikerülendene — irányában a fegyver szigorúságát kellend alkalmazni, hogy elvégre legyen rend és béke 's Erdély a nemzetnek teljesen biztosítva.

Őszinte óhajtásom tehát, a mennyire a nemzet méltóságával megegyeztethető, úgy az emberiség szempontjából mind a román nép iránti lehető kímélet tekintetéből 's terheink megkímélése végett is — az ügyet békés kiegyenlítés útján intézni el.

Mi végre Drágos János képviselő urat küldöm Erdélybe — Nyílt rendelettel ellátva — mellyben csak annyi van, miszerint a nevezett képviselő az ottani oláh ajkú nép vezetőivel, tekintélyesebb tagjaival 's ha a körülmények akként alakulnának, magával a néppel is értekezésbe bocsátkozzék — 's őket a békés útra visszavezetni czóljának tekintve — biztosítamdván az illetőket, kikkel értekezendik, miképp a végett minden bámtalomtól menteik lesznek — az értekezés helyére és vissza utaztukban.

Speciális utasítást a kiküldöttnek nem adhattam, mivel akkor a feltételeket előre kellendett meghatároznom, mi a reményliető sikerre lehetett volna káros.

Bizalommal vagyok, mikép a, küldetésnek jó sikere leend.

A lépés eredményétől függ a későbbi intézkedés.

Erről szükséges tudomás 's körülmény szerinti intézkedés végett Országos Biztos urat értesíteni szükségesnek tartottam.

Kelt Debreczenben April 14-kén 1849.

Az országos honvédelmi bizottmány elnöke

*Kossuth Lajos*²⁹⁸

áss Fogaim. Országos Levéltár. 1849. évi Kossuth-Akták. 5582/e. sz.

BÍRÓ EDE ÖRNAGY BARTHA JÁNOSNÉNAK

— Erdély helyzete, a szász izgatások, a pusztulás, családi dolgok, őmaga honvédőrnagy lett. —

Nagy Szeben April 11-kén 1849.

Kedves Húgom!

Az elmúlt nyár olta semmi tudósítást töletelk, mind szinte ti is tőlem nem kaphatván, most midőn a postát Debreczenig nyitva tudom, sitek sorsomról értesíteni, kérve, ne terheltelessél te is néhány sor álltai viszozozni ezen tettemet.

Erdély egy rettentő szomorújátékot látott színpadán, melynek számtalan áldozatait senki megolvadni képes nem lenne még most is.

Egész családok elpusztultak. A dühös, vérszomjas oláh népet a gaz szászok pénzeik és ígéreteikkel papjaik által a magyar faj merőbeni kiirtásra lázították fel. Ezerenként állottak fel ezen czél kivitelére; részben az udvar által fegyvereztetvén — mint mondják — és tisztek által rendeztetvén el, neki rohantak a lefegyverzés ürügye alatt a magyar helységeknek, felkonczolva mindent mi magyar volt: gyermekeket, asszonyokat, hajadonokat sem kímélve meg. És mind ezt a Császár nevébe. A Szebemi Szászok valának az elsők, kik azon szín alatt, mintha követeket az utolsó Erdélyi országgyűlésen kényszerítették volna (halállal fenyegetés által) az Unió elfogadására, kik a véres lobogót tűzik ki, mondva: nem kell nőkiek Unió, soha a Magyarok kényuraságának rabszolgái nem léendenek, inkább meghalnak. De minek sorolom elé a tudva lévőket? Elég az hozzá, kitörött szász példa és pénz által segélyezve a rettentő, véres polgár háború.

Mi családunkból is esett véres áldozat. Szeretett kedves jó apósomat, Fanny és István gyermekeivel együtt lándzsákkal szúrdaalak gyilkosul agyon, átkozott fenevad oláhok, irgalmatlanul. Zalathnán leégették a házat (Abrudbányán már a nyáron egy befogott oláh Corifeus megmentésére gerjesztett tűznél leégett egy ház).

A katonaságnak adminisztrált 6 hólnapi szénát, zabot, kenyeret, szalmát fizetetlen hagyá az áladalom, a télire kiadandó gyűjteményt részint elrabláak, részint elégetek. Tövisen gazdaságra szükséges eszközöket mint szekér, szántóvasak, boronák, 8 ló, 2 bival, pálinka főző ház és a lakó épület martalékul esett, az egész őszi és nyári takarmány elraboltatott, elpusztított. Zalathnán, Benedeken és Kákován a szűrt bor és 10—20 akós vasabroncsos hordók, 15 10 akós hordó szilvórium, — malom 's egy szóval minden birtokhoz tartozó ingó s ingatlan javak, vagy merőbe megsemmisítettek vagy erősen megrongáltattak; úgy hogy jól bíró emberekből majd koldusok lettek családunk tagjai. Zarándmegyébe lakott sógorom Kristori Béla házat szerte dúlták, marháit, takarmányait elhordották, bútorait elrombolták, ezüstjétől, ruháitól megfoszták, úgy hogy csak azzal menekült feleség és 2 gyermekkel, mi testén volt; de ha a magyarok jókor meg nem szabadítják, felakasztják, mint sok mással tévének, már e célra fogva is volt. Búne az, hogy magyar. Második sógorom, Reinbold, a bánatba sok ideig síkon futó volt, a harmadik Lajos mint nemzet őr mások ingébe köntösében jött hozzánk, most hol van? nem tudom: 4-ik Pesten a Ministeriumnál vala, 21-ik januárba Szeben első szerencsétlenül végződött ostromakor it volt a város előtt, de vissza ver etetvén a magyar sereg Maros Vásárhelyre menekült, onnan elutazva nem tudom mi lett belőle.

Magam Octoberbe elválva az Őrnagyságot a 11-ik honvéd zászlóaljnál, innen már nem szabadulhattam, itt rekedve golyóval fenyegettek, ha el akarok menni, házamba fogoly voltam; hazám ellen szolgálni nem akarván magamat (az orvosnak 50 ftal megvesztegetésével) nyugalmaztattam és 16-ik Januártól 1-ső Áprilisig nyugalmazott osztrák százados voltam. 11-ik Martiusba ostrommal vették bé Szebent magyar véreink, gondolhatod mint osztrák tisztet

minő veszély fenyegetett azon éjjel (mert 10 órakor éjjel jutottak bé a mieink a városba) prédáltak is azon éjjel egy kissé, de többnyire csak oly házaknál, melyekből a lakosok az osztrákokkal, és behívott Muszkákkal Oláhországba futottak. Én beteges voltam. Szerencsénkre egy főorvos kapitány címmel szállásolta bé magát hozzánk, ki kétszer a kiraboltatástól megmentett.

Bevévém, mint íram, magyarjaink Szebent, hadifogolynak nyilvánítottam, — de ez vétségből történt, mivel egy nyngalmazottal sem történt ez, — mindenha, mikor kimentem, egy katona kísért. Negyed vagy ötöd napra szabadon bocsájtatván, a Főgenerális (Tábornok) Bem Brassó hódítására menvén a sereggel, el akarám várni haza jövetelét, de hallva miszerint azt nem tudhatni, mikor tér vissza, Martius 22-kén bényujtám kérelmemet egy Őrnagyí hivatalért, mivel már úgy is annak valék a Ministerium által kinevezve. 31-ig választ nem kapva egy tűz vész alkalmával megsérültem ágyam őrzésére kénytetve, kedves nőmet Tábornok Czetz hadi főparancsnokhoz elmenni kértem, melyet meg tévén e hó 4-kén azon választ kaptam, hogy Bem Altábornagy úr e hó elsején egy Székely tartalék Zászlóaljhoz mint Őrnagyot — nem kinevezett, mert ez már a Ministeriumtól az ősszel megvolt, de csak — besorozni kegyeskedet, azon meghagyással, rögtön Csíkszeredára menni. Én azonban ezredesemnek írtam, adná tudtomra jövő rendeltetésem helyét, hogy egyenesít oda utazhassak, azon parancsot vettem, Marosvásárhelyre indulni tüstént és ott a Zászlóaljat alakítani.

Ennek folytán én jövő szerdán az az e hó 18-kán oda utazandok. Mily erős költséggel van kiállításom összekötvé, gondolhatod, ha megtudod, hogy tetőtől talpig újonnan kell felruházkodnom és 3 lovat — legalább is — vénem; pedig az idén semmi segílyt 50 p. forinton kívül szegény apósomtól nem kaphattam és csupán havipénzemmél kellett. — Január 16-tól fogva épen ösak 50 forint fizetéssel, melyet Martiusra még máig sem kaptam meg, kellé kiérnem. De már most ez mind egy legalább szívem sugallatát, lelkem óhaját követhetem hivatalom végrehajtásában; mert megesküdtem magamnak honom ellen soha fegyvert nem fogni, azért hogy eskümet meg ne szegjem, inkább nyugalmaztattam magamat. A Magyarok bejövén, átléptemet semmi sem gátolhatván át ils léptem, 's mostanáig igazán hazámat szolgálom, nem pedig mint 25V* évig a zsarnokság főnökeit. Mit nem szenvedtem! nevemnek Richterről „Bíró“-vá változtatása mián, nem is akarom leírni. Elég az hozzá mostanság ha — a postáik felszabadulván, mit levelem kezedbe jutása tanúsítand — írni akarsz, e cím alatt tegyed: „Székely ezredbéli Őrnagy Bíró Ede úrnak.“ Debreczennek, Nagy Várad, Kolosvárnak, Maros Vásárhelyt.

Nőm 4-ik holnapja már ismét más állapotba van. Jól vagyunk.

Most egy más tárgyról. Ignác a magyarokhoz átlépte óta nekem sem nem írt, sem nem üzent semmit is. Ide kerülve őrnagyja Drungos, ettől értesültem, hogy százados (kapitány) és jó, derék, bátor, vitéz katona. Azért is legyen a múlt merőbe elfeledve, ne is említsük, ha csak új baj nem történik. Sajnálattal kell megírom, hogy szinte Drungostól tudtam meg, miszerint December (1848) 29-kén a

Móri hazánkfiai által elvesztett csatába könnyű sebet kapván az osztrákok által több (valami 12) tiszt társaival együtt elfogatott, és Cseh ország Terézia városába (Theresienstadt) vitetett hadifogolyul. Azt monda Draugos elfogatásakor sok pénz volt nálla, úgy hogy még másokon is segített. Bírom Draugos ígéreitét: hogy Dembinsky Főtábornagyal Ignác, Hegyesi és Pinczei kicserélése mián szóland és jó sikert reményelhetünk. Adja az ég, mentől hamarabb halhatni meg szabadulását!

Magatokról lelke. Pepi írd meg mindent mit gondolsz, hogy tudni kívánhatok, ez pedig minden, a legkisebb csekélység is, mi benneteket érdekel.

Isten ótalmába ajánlva minnyájakat, maradok mint mindenkor a te szerető bátyád

*Ede*²⁹⁹

²⁹⁹ Eredeti Berkessy Laurái (tulajdonában. *Birá Ede* (1806—1871) Richter Ignác császári őrnagy idősebbik fia. Az osztrák kiaoaiatságtól mint százados 1849-ben átlépett a honvédséghez, ahol őrnagy lett. 1849 őszén emigrált, Amerikában mint munkás is dogozott, 1859-ben jött haza, 1861-ben a főkormányszéknél járulnok lett. Felesége: *Árkosy Karolina* (1826—1861). Testvéröccse *Náci = Biró Ignác* (1826—1890) osztrák gyalogezredben hadapródból honvédhadnagy, 1848 decemberben százados, kö-nigráti fogságból 1850 februárban Törökországba menekült. A török hadseregben őrnagy. Az 1867-ben létesített honvédségnél 1870-ben szá-zados, 1886-ban ezredes lett *Bartha Jánosné = Pepi* (ítichtear Jozefa 1822—1906) tareali jegyző és birtokos felesége. *Reinbold József né = Árkost Emília* (f 1858). *Reinbold József* (1805—1874) kolozsvári bányaigazgatósági pénztárnok.

285.

CSÁNY LÁSZLÓ KOSSUTHNAK

— Orosz érintkezés, pénzkezelés, katonai helyzet, aa orosz tábornokhoz írott levelének szövege. —

Kolosvár, apr. 16-án 849.

Igen tisztelt Barátom!

Mái tudósítások ismétlik az előbbieken foglaltakat — az orosz Tölgyesnél komoly szándokkal a betörésre — elküldöttem az orosz Generálishoz, fel szólítom őt, tudassa velem, mit várhassunk a czár hajlandóságaiul s mi okból vonják seregeinket határainkhoz legközelebbi pontokra? — le is írtam rövid kivonatban utolsó időnk történetit — az reád nézve nem érdekes — csak azt küldöm meg párban, mit tudnod kell a kormány elnöknek meg ítézésére, nem lőtem-e bakot?

Itt a pénzbeli kiadások annyira fel nőnek, hogy én azokat kezelni nem merem, előre látván a felmerülő zavarokat — azért mielőtt becsületem mihez eddig ellenségeim részéről sem fért szó, kockáztatna — vissza lépni komoly szándékom.

Méltóztassál el gondolni — l-ő a sergek számát, amellyeknél csak a haszonvehető száma csekély — fegyvertelen láncsás ember

van elég — és minden hiányaik mellett sem ereszthetem, el azokat — mert leg alább az oláhok ellen alkalmazhatók. — A seregeknél már most szállásbér is fizettetik, holott, senkinek eszébe nem jut egy fillért is fizetni szállásáért — én itt megtagadom annak kiadását — de másutt!! Bem lengyel légiókat, Ormai vadászokat szedet — más német legiot, 's mindegyik különböző fizetéssel — mintha becsületesebb vér folya ereikben mint a magyarokéban.

2-or A papok congruja — ez elég arra, hogy két sajtó meg ne győzze. — 3. 'A tanárok. — 4. A tömérdek nyugalmazottak. — 5. A hivatalnokok — A kir tábla, a koronaügyi igazgatóság, a kincstár, a tartományi szám hivatal — etc. — 5. az orsz. koróda. — 6. A bányászat, — 7. az ezerekre menő vagyron vesztett hajlékaiból száműzött magyarok — némely városok elkergetett tisztsége.

Engem a polgári és katonai sereg igazi ostrom állapotbatn tart — ha semmi mást nem kellene tennem, mint arra felügyelni, hogy épen kézzelifoghatólag ne csaljanak, már többet tennék, mint ember birhat — aztán nincsen miből — mind untalan pénzért küldözni, szinte restellem — pedig minél több tér nyílik az administratióra annál több pénz kell. — Azért méltóztassál vagy a fizetést, pénzrei felügyeletet, vállaimról máséra tenni, 's egyebekkel megbízni, vagy méltóztassál igen tisztelt barátom ezen igen igen terhes hivattal egy olyan embert meg bízni, kinek elég lelki testi ereje van annak elviselésére — nincsen óra, mellyben czivódni, veszekedni ne keljen, végre az ember a csömörig bele un. — *Spitzbub der mehr thut als Er karm* — bizon mondom! nem bírom — ma össze vissza alakítom körülem a hivatalokat, de a vége még is az hogy ha itt vagyok, magam teszem, ha itt nem vagyok — más se teszi.

Berdét meg indítom holnap — az adó kivetését kötelességül adám.

Bizon mondom szívesen tennék, hisz eddig is a leg zavarosabb időben is tettem de lehetetlen birnom, ez felül múlja erőmet — sokszor úgy kimerülök, hogy ki lát, gondolja 24 óráig ki nem állhatóm.

A székelyek földje — egészen védetlen. Czeezet komolaai felszólítottam ne hagyja védetlen azoknak földét, kik annyi áldozatra készek voltak a hazáért — reményiem küld nékiek segílyt — ha későn nem jövend.

Teleki Sándortul még jelentést nem vettem, mit csodálok — az Ostrákofc azonban utolsó tudósítás szerint Bukovinába, 's onnét Gailicziába készülnek.

Itt most semmi átollános rendelkezés — Czecz Veres toronynál, én az ország másik részén — közben senki — Károlyvár nomine czernierozva — azonban betűszerint anyi serggel mennyi ott van nem lehet körülvenni, nem lehet. — Ágyukat kér az ostromló Kernén Farkas Ezeredes — nékem egyetlen egy sincsen, tehát én nem küldhetek — de ha száz küldetnék is nékie — 3, 6 fontos — haszontalan.

Addig nem nyugszom amíg egy statistikai jegyzéket nem küldhetek minden fizetésekről — fizetendőkről — újra meg újra kísérleteket teszek a seregek kitudásának tekintetéből is.

Vas Samu mit sem tudat útjának eredményéről — nagy nehezen útnak indítottam — most nem tudom hol vesztegel?

Egy Pap itt nyilvános szónoklatokat tartott — fel szólított engedeloméért — Republicanus szellemben beszél — én engedelmet adtaim nékie, kényyé kedve szerint beszólni — csak azt tiltám el, hogy *ostrák reactionarius* szellemben ne szónokoljon. — Kérdést tön merre utazzék? — felelém ahova, tetszik. — Minden féle ember meg fordul itt — 's végre akar hol kezdjék társalgásukat a vége, mi a régi franciscanusoknak denique ligna non habemus.

Meg szököm igen tisztelt barátom — kidülök, kidülök a hámból — kívüled annyira túlterhelt embere nincsen a statusnak mint ön, hoszasb ideig túrhetetlen állás és természet elleni.

Ozecznek meg hagytam hogy ha az adónak katonai hatalommal kell eszkezelni — úgy azt pontosan kiszolgáltassa — katonai hatalom nélkül nem fog menni — nagy gazemberek azok a szászok.

Disznódon mind olyan vastag czondra posztó kapható — azt ön itt festetem, mert fejér — fő d.olog hogy ruházva legyen a katonaság és fegyverezve — minő posztó az nem nagy kérdés.

En itt a vadászoknak magosabb fizetését meg szüntetem, de arra mégis egy helyben hagyás szükséges — ilyen gazdaságban, mint ez az Erdélyi gazdaság meg öszül a fiatal ember is — hát a vén!¹

Ha Pestet be veszitek — tudom vagy béke vagy fegyvernyugvás fog szoba hozatni ostrák részről — az Istenért egyikbe se ereszkedjete amíg egy ember lesz a határok közt — de már a fővárosra szükségünk van — az mérlege az Európai véleménynek — azonban te tudod mit kell tenni — Isten leg jobb áldása veled igen tisztelt Barátom vagyok híved

Csány s. k.

Újra meg újra kérlek, gondoljál valamit Erdélyei — mert Czech azt meg nem menti — jóra való ellenség élőbb Döbröczönben lenne e miat — mint Windischgraetz a Lajtánál.

Elhiheti Excellentiad* hogy Austrianak Magyar országot legyözni merő lehetetlenség — különösen mióta 6-ik martiusi rendelete által az új Császár, ki még lépéseket sem tön a királyság szokásos elfogadására az alkotmányos életet egészen megsemmisítette — miáltal magát majd lehetlenné tévé a királyságban megmaradásban, — más részről a nemzet önmegtartására felfokozott lelkesülösből a seregek számát 150 ezerre emelte, 's emelendő még egyszer annyira szükség esetében.

Minden várotlanságok közt levárotlanabb volt az orosz sergeknek megjelenése Erdélyben az osztrákok segédségére — a Magyarok hű tisztelettel viseltnek a felséges orosz császár eránt — a Pétervári udvar vallásosságába bizodalját helyezetteti a nemzet, az osztrák által alkotmányos életünkre irányzott erőszakos támogatását az orosz udvar által nem hiheti — sött azon meggyözödésben van,

* Innen kezdve az orosz tábornokhoz írott levelének fogalmazványát közölte 3 bekezdésen át.

hogy vagy Excellentiád, vagy a felséges Császár tudta nélkül, tévedésből eredett oknál fogva nyomultak orosz seregek a magyar földre, vagy a felséges Császár előtt ügyünk szentsége, igazsága eltitkoltatván, az orosz udvar elleni törekvésről gyanúsítatunk.

Magyar ország már helyzeténél fogva, de nemzeti becsületességénél fogva is — nem akar, nem óhajt egyebet, mint országának teritoriális épségét — és alkotmányának tiszteletbeni tartását — távol minden nagyobra törekvés, foglalási, hódítási vágytul. — Magyar ország elégtelen karolja az alkalmat az orosz udvar éránti békés szellemét bizonyíthatni, de más részről megkívánja határai épségének tiszteletbe tartását — azért engedje meg Excellentiád, ha azon őszinte tisztelettel, mellyel állásom és hajlandóságom egyaránt követel, Excellentiádat felhívjam a nemzetek jogának sértetlenségére, és felkérjem, méltóztassék engemet értesíteni, mennyire lehet számolni Magyar országnak a felséges orosz császár kívánt hajlandóságára? és mi oknak kellen tulajdonítani a magyar határ legközelebbi pontjaihoz össze vonulását nagy számú sergeinek.

Fogadja Excellentiád legőszintébb tiszteletemet

Kolosvárt április 15-én 849.

Ez jól van francziára fordítva — hiszen nem mondtam többet mint kölle — és nem kevesebbet mint szükséges.

Hiszem hogy feleletet nyerendek — kivéve ha azok is úgy tekintenek bennünket mint lázzodókat.

Bethlen Gábor viszi leveletem — jól utasítom és hiszem hogy jól eljár megbízásában — ha fiatalabb volnék — Pétervárbán akaróknak informálni — azonban késő — vén embernek nyugalom kell — 13-ik hónapja szüntelen fáradalmaimnak. — Kívüled ki az ki ezt mondhassa!¹ illy mértékben.

*Csány s. k.*³⁰⁰

³⁰⁰ Eredeti: .Országos Levéltár. Kossuth-Akták. 5823/a. szám. *Kemény Farkas báró* (1796—1852) honvédezeredes, dandárparancsnok, a piski csata hősei. *Bethlen Gábor gróf* (1821—1900) zarándi főispán, ikósóbb ref. főgonidnok.

286.

KOSSUTH VUKOVICS SEBŐNEK

— Meghívja miniszternek, — Hontba és Barsba kormánybiztost nevezzen ki. —

Barátom!

Először meghívlak részt venni a minisztériumban, melyik tárczát, azt majd elcsináljuk együtt, de ne vond el magad a szabad Magyarország első minisztériumából.

Hanem az a baj, hogy itt ón megleszek ölte, ha nem jöttök hamar, — nem jöhetsz pedig, míg helyedbe valakit nem állítasz,

Kit?... Kit?

Másodszor: kérlek, a mint előre nyomultok, a reaequirált megyék reorganisatiójáról azonnal gondoskodjál, különösen Hont

és Bars iránt, — nevezd, ha tudsz, tiszta múltú és tiszta jellemű, erélyes kormánybiztosokat, ad interim, ha nem tudsz, tedd magad. Ezt azért is írom, mert Klapka tudósít, hogy Hontban ő substituálta Boronkay Lajost. No már ez nem megyén. Ez nem a vezérek, hanem a te dolgod s Boronkay nem bír a kellő eréllyel, nem senki Hontban. Mond meg Görgeinek és Klapkának ezt, hogy ilyenek iránt neked tegyenek jelentést, ne magok rendelkezzenek.

Éjfél van. Kidőlök. Isten áldjon.

Debreczen ápril 18-án.

*Kossuth*³⁶¹

³⁶¹ Eredeti Miskolcon, a Borsod-miskolciei múzeumban. *Vukovics Sebő* (1811—1872) Temes megye aljegyzője, országgyűlési követe, végül alispánja, 1848 májusban kormánybiztos, 1867 után országgyűlési képviselő. *Boronkay Lajos* (1811—1863) Hont megye 1839-i aljegyzője* 1848-ban kormánybiztos, 1849 utam osztrák várfogoly, 1861-ben ipolysági országgyűlési képviselő.

287.

CSÁNY KOSSUTHNAK

— Panaszai, a galíciai beütés. —

Ország Kormányzó Kossuth Lajos úrnak!

Engedje meg ön, hogy amikor minden részről biztos emberekre van szükség a hazában, kérhessem, hogy Kenessey Kálmánt a MinAsterium valamely osztályánál mint tiszteletbeli titkárt kinevezni méltóztassék, ő a felső táborban több havakig oldalam mellett volna mint titkár — szerény, szorgalmas, értelmes és mi ritkaság, halgató egyéniség — alkalmazása becsületemre fog válni.

Úgy látszik az Oroszoknak még sincsen komoly betörő szándoka, jól lehet napról napra ismételtetnek a jelentések a szándokolt betörésekről. —

Mind eddig sem Teleki Sándor sem Bethlen Gábor nem tőnek jelentést. —

Beöthy Brassóban van, valószínűleg még több napokig marandand — jobb is, hogy sem Compromittálva legyen állása első diplomatikai ügynökünknek. —

Hogy téliesen meg lehessen győződve a kellemetlenségekről, mellyekkel küzdenem kell, egyes leveleket ide csatolok. Azon engedelmet miszerint 13-ig vissza térőkre újból amnestiát adott*, daczára Ország Kormányzó Úr tilalmára, daczára szó és írásbeli capacitacionnak — érvénytelennek nyilatkoztattam — el merem mondani hogy ezzel a jó emberrel meg gyűlne bajunk — iszonyú aristocrata, kegy osztó szeszélből, környezve Erdély mágnásaitul — most ugyan hál istennek környezői meg ritkultak. — En soha agítáltabb életet nem éltem mint ezen rendtelenségek közepette — de egy kis ideig még csak viszem, de nem bírnám ki, valóban nem az iszonyatos lelki nyugtalanságokat — ugyan szüntesse meg igen tisztelt Ország

* Bem.

Kormányzó Úr azokat az új meg új Legiok alakítását — az én utódom azokkal meg fog őszülni. Galicziából jött kém jelenti, hogy Hammerstein csakugyan betörni készül Magyar országba ezen esetre a kőbányai bányák fölthetők. Alig várom hogy részletes tudósításokat vehessek Magyar honból.

Azt ne méltóztassék hinni mit a törökök általi le fegyverzésről fog halani Orsz. Kormányzó Úr — nyomorult nép, örvend győzelmünknek, de nem merészel fel lépni — azonban még is jó, hogy ellenünk nem mozdul.

Mihelyt valami lényegest jelentendnek küldötteim kötelességemnek tartandom feljeleníteni.

Isten legjobb áldása, erő egészség légyen Orsz. Kormányzó Úrral, mire most annyira szükségünk van.

Az érdiem jelek itt minden tekintet nélkül osztatnak — azt azonban csak egyes panaszokból hallom — azért nem mondom mint hitelest — ha igaz, akkor bosszantó.

Kolosvár 19. 4. 49.

*Csány László.*³⁰²

³⁰² Eredeti: Országos Levéltár. Kossuth-Akták. 6062/e. ezám. *Macskássy Pál* (t 1875) a régi iskolából való hivatalnok, főispán volt

288.

CSÁNY KOSSUTHNAK

— Macskássy kolozsi főispán lemondása, — nem akar többé Habsburgot. —

Igen tisztelt Barátom!

Nagy örömömre Macskássy Pál sárga fekete vegyületű Kolos megyei Fő Ispán le köszönt főispánságáról —, addig amíg mást fogsz kinevezni, méltóztassál részére 600 Ft nyugdíjt resolválni. — Maga nyomorú ember, de nem lopott — fiai pedig kitűnő egyéniségek, azért hogy ezek legyenek vigasztalva, és szegénysége atyoknak nékik aggodalmat ne okozzon — helyesnek látnám az öregnek 600 pf nyugpénz adását. Ócsóbban nem lehet meg válni ilyen emberektől — nekem ugyan elvem az alkalmatlan embert el csapni, minden osztrák modorú díjazás nélkül — de hol a gyermekek igen jelesek, azok vigasztalására nem fősvénykedek.

Van most, ha lehet még több dolgod, bajod, csak az isten égéségednek kedvezzen. Isten legyen szegén hazánkal — csak soha többet osztrák uralkodó — én az ördögöt magát is készebb vagyok el fogadni — de ha mézes kalácsai csalogat is a német, inkább a világból fogok ki bujdosni, mint uralkodása alatt élni — leszen bennem úti társad igen tisztelt barátom

Kolosvár Apr. 20. 849.

ki vagyok híved

*Csány*³⁰³

³⁰³ Eredeti: Országos Levéltár. Kossuth-Akták. 6146/te. szám.

SZEMERE KOSSUTHNAK

— A miniszterségről, alkotmánypolitikai tennivalókról. —

*Kossuth Lajos úrnak,
az ország kormányzójának.*

F. hó 16-án költ becses soraira válaszómat a következőkben foglalom össze:

A családi életem s kötelességeim hátra tételével, eddigelé becsületesen igyekeztem polgári kötelességemet teljesíteni. Legújabban a családi élet minden kínai, bomlásai szívemre omladoztak, érzem -hogyan annak a polgári kötelességet feláldozni nem lehet, de az ember ember, kínaimnak nem parancsolhatok.

Óhajtom Ön, az Ország kormányzója, találjon mást, ki elfogadhassa s elfogadjon a tárczát, mit nekem ajánlani szíveskedett. Én most, annyi élvezett házi boldogság sírdombján, sokkal inkább embernek s philosophusnak érzem magamat, semhogy szorgalommal járhatok el a politicad pályán.

De különben sem felelhetnék becses meghívására, még némely kérdésekre választ nem kérnek és nem kapnék. Ha valaki tudja, mit tesz az, felelős kormányba állani, hasonló kérdéseket fog tenni s azért sorolom ölé:

1., A kormányzó felelős s a ministerek is. Kétlem, hogy a ketőzött felelősségben az ország valamit nyerne, de azoknak kik ekképpen kormányoznak, t. i. a kormányzónak és a ministereknek jól kell egymást ismerniök. Ebből következik:

2., mi a kormányzó köre s hatósága! Az országgyűlés nem mondja ki, de azoknak tudnia kell, kik a kormányzóval kormányozni akarnak. Szükséges a miniszteri ellenjegyzés? Az a kormányzó hatósága, a mi volt a Nádoré, hozzáadásával azon jogoknak, mik a királynak 1848-ban fel voltak tartva*? Ha ez ki van mondva, akkor értem: tmi a kormányzó, mi a minister, de különben a kormányzó felelőssége megsemmisíti a ministeriumnak vagy felelősségét, vagy hatóságát, és csak a név pusztán marad. meg.

Azt, hogy a kormányzó elnököljön a ministeriumban, rendén találok, úgy kell lenni, de tárczát nem vállalhat a felelősség igaz eszméje szerint.

3., A minister nem annyira különvéve, mint együtt felelős, mert a legfontosb tetteik az Összes minisiterium megegyezéséből származnak. Világos, hogy tárczát megfontoló, lelkiismeretes ember nem fog vállalhatni, míg társait nem ismeri.

Sokat akartam írni, de nem vagyok képes. E három pont a lényegét magában foglalja.

Nem titkolom el a nehézséget, mivel Önnek küzdenie kett a ministerium megalakításában, hazafi van elég, bátor ember kevesb, munkás és belátó férfiú ritka. A forradalom nem hozott elő új embereket, a régiek legkitűnőbbjei elnémultak vagy elfutottak.

Gondolkodni fogok,... terveit elősegíteni hazafiúi kötelességemnek ismerendem.

Fogadja kormányzó úr hazafiúi tiszteleteimet.

Miskolcz, 1849 apr. 20.

*Szemere Bertalan.*³⁰⁴

³⁰⁴ Megjelent Steier Lajos: *Az 1849-iki trónfosztás* (Budapest) 332—334. oldal.

290.

KOSSUTH FUAD PASÁNAK

— Magyarország függetlenségi nyilatkozatáról, kormányzóvá választásáról, a magyar és török közötti barátságról. —

5878/e.

Kegyelmes Uram!

A múlt évi események, az osztrák dinasztianak Magyarország eHeni árulása és végül főként az orosz invázió, amelyet az Osztrák Ház hívott ki saját alattvalói ellen, arra készítették a Debrecenben ülésező magyar nemzetgyűlést, hogy kikiáltsa az ország függetlenségéit. Ugyanakkor az alulírottat az a megtiszteltetés érte, hogy a nép akaratóból — amit törvényes képviselői által fejezett ki, — a magyar állam kormányzójává és e minőségében a végrehajtó hatalom legfőbb intézőjévé választatott meg és iktattatott be.

Alulírott kötelességének és szerencsésének tartja ezen eseményeknek Excellenciáddal való közlését, remélve, hogy a Magas Porta barátságot fog tartani, amelyre a két országot szomszédi volta is kötelezi és amelyet alulírott felajánl a magyar nép nevében. Kérem egyúttal, hogy ezen jegyzékemet közölje Reis effendi ő Excellenciájával.

Alulírott megragadom az alkalmat, hogy a teljhatalmú megbízott úr iránt érzett legmélyebb tiszteletemnek és nagyrabecsüléssemnek kifejezést adhassak.

Debrecen, 1849 április 20-án.

Kossuth Lajos

Magyarország kormányzója.³⁰⁵

³⁰⁵ Másolat a bécsi állami levéltárban. Berichte aus Bukarest. 1849. év 73. szám.

291.

CSÁNY LÁSZLÓ KOSSUTHNAK

— A futárok, Bem, az ápr. 14-iki határozatról. —

Országos kormányzó

Kossuth Lajos úrnak!

Ezen a Honvédelmi bizotmányhoz intézett jelentés a hozzám küldött jelentéshez volt csatolva — annyiból fontosnak tartom azt, mennyiből a lehetőségek sorába tartom Hammersteinnak irányzatát

Döbröczőn felé — azért kötelességemnek tartom azt futár által sietve küldeni.

Kormányzó úr Bemhez küldött futárja rendelése ellenére Nagy Váradról nem utasításához képest vette útját, hanem Kolozsvárra jött — honnén én tüstént tovább küldém, de már olyan kerülőt tőn, hogy szorgos tartalmú rendelettel minden esetre későn jár Bem után — azt már Erdélyben nem találván.

Mái napon vett 19-ről írt jelentés szerint Bem Vaskapunál az ellenséget meg verte, két ágyúját el fogta és azzal elhaladott Bánátba.

Nem hivatalos jelentésből, de hírből itt úgy tudatik, hogy azt a nyomorú Dévai vároosfcát még eddig el nem foglaltuk.

Az oláhokkal naponta tart a csatázás, Báró Kernén Ezeredes serge erőssen küzdött azoknak több ezerével — és közülök 800-<at le öltek a mieink. — Drágos, ha jóra való ember, őt most használhatnám — adnék melléje Papokat is.

Ha Bemnek eszén el lehetne menni, úgy lehetségesnek tartanám azt, hogy ő Sziget felé vonul, mert megfordult az eszme agyában — a kémtil vett tudósítás mint ország Kormányzó Úr a jelentésből látni méltóztatik, hozzá is megküldetett.

Valamint a 14-i Áprilisi határozat az első perczben itt nem volt kedvezőleg érezhető, úgy most már áttallánosnak mondhatom a helyeslést — az asszonyok exaltálva vannak — és pedig minden osztályokban.

Posztót ma is sokat szállítottam s aczél is N. Váradra kardoknak — a Posztó Disznódi vastag, durva, fejr, de lesz szürke is. azonban mindegy, csak legyen, annál tovább tart, minél vastagabb, én itt zöldre festetem, amint festeni időm, alkalmam van.

Az égtől Orsz. Kormányzó Úrra jó erőt, egészséget
Kolosvár, 21 April esti 10/fe óra

*Csány László.*³⁰⁸

³⁰⁸ Eredeti: Országos Levéltár. Kossuth-Akták. 6053/e. szám.

292.

GRÓF TELEKI LÁSZLÓ PULSZKY FERENCNEK

— A törökországi követ személye, a hely fontossága. —

Paris, april 22. 1849.

Kedves barátom!

Valóban nem tudom mit írjak s min kezdjem — sok írni valóm van, de mind csak embrió, csak chaos. A magyarhoni dolgok jól folynak — a mint tudod —, a török igen haragszik az osztrákra és oroszra és igen energicus lépésekre kész. Magam akartam menni Konstantinápolyba, mert igen szükséges, hogy valaki ott legyen, dű igen beteg vagyok és úgy szólván tehetetlen. Kit küldjek? még alig tudom. Irinyi, Szar vádi és Splányi közt van a választásom — de Irinyi ott is semmit sem teend, — Szarvadi itt szükséges, Splányiben

nem bízom. — Pedig ott hihetőleg fontosabb teendőink lesznek mint itt, — ott sokat, mindent reményelhetni, még a szláv dolgok elintézésére is helyes pont lesz Constantinápoly. Hatalmas ajánló leveleket szerzendek annak, ki oda megy. De valóban alig van kit!! ez nagy szerencsétlenség. A francia sajtó, vehetted észre, igen javult — különösen a „Presse“ is gyönyörű híreket és jól közöl. — *Il faut pousser en avant — et j'y tache de mon mieux.* — Szükséges-é, hogy a londoni követhoz ajánló levelet küldjek! Könnyen szerezhetek Czartoriszkytól — és útján. Czartoriszky igen jó irányban működik a töröknél, ott — *in loco* — ottani ágense Chapka vagy Czajka által. — Te már egyóbbaránt, mint írad, a török követtel a legjobb viszonyban vagy. Az a tűzpont, — ott könnyen lehet gyújtani — meg Poroszhonban is, mely mindinkább ellenséges lábon kezd lenni Ausztriával, a mint felette bizonyítja az osztrák nótára. Adja Isten, hogy az bizonyos osztrák nóta Ausztria hatyúdala legyen! Pest nemsokára bizonyosan be leszén véve. Még eddig az itteni kormány igen hideg, belügyi kérdésekkel van elfoglalva. Igen szükséges volna, hogy azon bizonyos nővel itten (de ne említsd senkinek!) magadat abouchirozd. * — Egyenes írott megbízása van Kossuthtól. De szóval kell mindent eligazítani. — írj egy körülményes levelet, melyet vele *per extensum* közölhessek. De mindenestre legjobb volna, ha magad jöhetnél, habár csak egy napra is. Jó a hazára meg reád nézve. — Miért küldjem Szarvadit? Pénzre van-e szükséged? Ha van, írd meg mennyire? Tegnap kaptam leveledet, látod, nem kések reá felelni. — Isten veled. Ma beteg vagyok. Holnap ismét írok! De egeikre kérlek, ha lehet — jöjj — siess!! A *congréve* rakétákra nézve közöljek-e valamit a.kormánnyal? — megteszem. Sokféle írivalóm van még, de betegségem nem engedi, hogy levelem folytaissam. *Híved*

*Teleki*³⁰⁷

* Mérey Mór rendőminiszteri tanácsos felsége.

³⁰⁷ Eredeti: Országos Levéltár. Vörös Antal gyűjteménye. Irinyi József (1822—1859) író, a Pesti Hírlap munkatársa, 1848-ban országgyűlési képviselő. Czajka-Czaykovski Mihály konstantinápolyi lengyel ágens.

293

JANCU AVRAM

A GYULAFEHÉRVÁRI CS. KIR. VÁRPARANCSNOKNAK

— Katonái helyzete, a magyar előnyomulás, az esetleges kapituláció. —

Tekintetes cs. kir. várparancsnokság!

Folyó hó 23-iki felszólítására válaszolva a tekintetes cs. kir. várparancsnokságnak a következőket hozom tudomására:

A parancsnokságom alatt álló hegyi csapatok annyira körül vannak véve, hogy azokat nem csoportosíthatom másként: Nagy-

váradról igen nagy magyar haderő jött Belényesre, de Halmágyra, Kőrösbányára és Brádra is, Zalalnára a Maros mellékéről 400 embernél több érkezett, a belényesi úton pedig több ezer nyomul előre Nagyváradról Erdély felé és pedig úgy, hogy az innenső oldalt egészen Gyulafehérvárig elfoglalják a magyarok. Ha tehát a sereggel, amely alig 3—4.000 főnyi, a hegyekről elmennék, akkor a hátam a magyarok felé fedetlen maradna, s részükre akkor a hegyvidék elfoglalása csak játék lenne. Továbbá: éppen ma jutott tudomásomra, hogy a facseti császári csapatok Lúgosra visszavonultak.

E kétséges helyzetben mindenkinek be kell látni, hogy e vidék lakói vitézül viselkedtek, bár az éhséggel kellett megküzdeniök. Mivel azonban a szükség jelenleg a legmagasabb fokra emelkedett és segítségre nincs remény, elhatározták, hogy a végső erőfeszítést is megkísérik vagy pedig megadják magukat, amire már fel is szállítottak.

Mivel a beérkezett szavahihető hírek szerint Leiningen is visszavonult, nem fizetődne ki, ha Gyulafehérvárra mennék, mert Leiningentől sem remélhető segítség s azonfelül a hegyvidéket fel kellene áldoznunk anélkül, hogy valami hasznunk lenne belőle.

Amennyiben kapitulációra kerülne a sor, a románok akkor is óvatosak lennének. Az sem a saját, sem az ország kárára nem lenne, mivel későbbek inkább meghalni, mint a szabadság terén* tett esküjüket megszegni. Ez az elhatározásuk azon körülményből is látható, hogy azok a románok, akik a magyarokkal szövetkeztek, szintén a mi vidékünkre menekültek úgy, hogy ha a szükség úgy kívánja, kész mindenikük az életét is áldozni a Vár védelmében.

Midőn még megjegyzem, hogy Debrecent a magyarok e hó 14-ig nem foglalták el, tisztelettel kérem válaszáat.

Topánfalva 1849 április 26-án.

*Jancu Avram
prefekt*

* Balászfalván ott tették Le 1848 májusban az esküt

³⁰⁸ Eredeti német nyelven a bécsi Kriessarehivban. Praesidiai Acten. 1849. év. 9825. M. K. szám.

KOSSUTH SZEMERÉNEK

— A minisztérium alakításáról. —

Édes Bertám!

Győzelem híre jó minden napon. És nő a teendők halmaza. Nő a szükség, hogy az ármádiát meglátogassam; és mulaszthatlanná vált a ministeri kormányzás megalkotása, mellyet a mily nyugtalanul vár a közvélemény, szintűgy meg fog nyugodni ha tájé-

kozva leszen az iránt, a mi történik, mert abban úgy dolgok mint személyek iránt elégedést találnd. — Kérlek végezzünk. — Kérlek erre a haza nevében.

Üzenj édes barátom mikor láthatlak.
Debreczen ápr. 29. [1849]

barátod

*Kossuth*³⁰⁹

³⁰⁹ Szemere-iratmásolat Nemzeti Múzeum.

295.

KOSSUTH SZEMERÉNEK

— A kormányalakításról, a hatásköréről, a nehézségek. —

Szemere Bertalan Úrnak!

Édes Barátom! Provisorius kormány számára ilyen időkbekben mint vagyunk, legislatív organisatiót csinálni mikor constitutio nincs, absurdumnak tartom. Ha absurdum nem volna, az ón megválasztatásom előtt kellett volna megtörténni. Mikor megválasztottak, nekem nem mondta senki „leszel bojtár, de majd később mondjuk meg mit bízunk reád.“ Ezt nekem nem mondta senki, „különbekben biz' előbb látni akartam volna azt a Constitutiót mielőtt igent mondok. Ép úgy mint Te tudni akarod állásodat, mielőtt elvállalod a ministerséget. Ephemerkörülmények között, miknek hónapi fordulatát senki sem ismerheti, provisorius kormány számára még soha egy nemzet sem csinált constitutiót — sem constitutiót *egy személyre* mellyet előbb designált sőt functióba is tett.

Épen azért vagyok ellene, mert tisztelem a népfelség jogát* vírásszon az országgyűlés tetteink felett. Ez a garancia. Ha rossz szót teszünk: büntessen. Ez szélesebb jog mintha közt szab, mellyen belől azt mondhatjuk: „ez a mi hatalmunk, éhez nincs jogotok szóllani.“ Vagy személyem iránti tekintetből nagyobb hatalmat adna mint tanácsos ismeretlen utódom számára is. Vagy olly keveset, hogy bizalmatlanságnak kellene vennem. Ne tegyük ki Crisisnek *most* az országot. Tudósítsuk az administratio viszony organismusáról a kormányzó, 's ministerek közt. Ez szükséges. De elég is. Többi veszedelmes *lehet*. 'S elég, hogy ne tegyük.

Ezek okaim. Azonban a kormány alakítása, már is túl sokára haladt. Ha valami veszélyes, ezen bizonytalanság az. — Meg kell mondanom a nemzetnek, hogy van ministerium; vagy: hogy nem tudok alkotni, tehát resignálok. Egyiket vagy másikat még ma kívánom megmondani. Tovább sem a munkát nem bírom, sem a felelősséget egyedül. — Azért kérek édes Bertám végezzünk. Az én s a ministerék közti correlatio iránt nincs köztünk véleménykülönbekség. Ha még van valami kívánásod erre nézve, elfogadom. —

De végezzünk. így vagy amúgy. Kérlek látogass meg mihamarább, mindjárt, ha lehet. Mert ma ülést kell tartani, s dőlni a dolognak jobbra vagy balra.

Ápril 30. 1849.

Öllelek meleg barátsággal

*Kossuth s. k.*³¹⁰

³¹⁰ Szemere-iratmásolatok. Nemzeti Múzeum.

296.

A BÉCSI SZERB KÜLDÖTTEK RAJACSICS PÁTRIÁRKÁNAK

— A bécsi érdeklődés, szerb területi önállóság, autonómia. —

Bécs 1849 máj. 1.

Ami az alkotmánytervezetet illeti... megkérdezték tőlünk: „vájjon szándékunk-e külön kormánnyal és királlyal bírnunk?” — mire azt feleltük, hogy azt, amit megírtunk, óhajtjuk, nevezetesen, hogy koronatarományál bírjunk, és annak határai kimondassanak, — ami pedig az autonómiát illeti, amilyent a többi koronatarományok kapnak, olyan legyen a miénk is. Nem akarjuk hallani, hogy más koronatarományok maguknak még tágasabb autonómiát kémenek és attól tartunk, hogy elronthatnánk a dolgokat, különösen azon körülmény miatt, mivel a ministerium a vajdaságban megjelenő lap megnyilatkozásában a mi nemzetünk véleményét látja, ami ellen azt nem tudják eléggé megnyugtatni, az újságírók véleményét a nemzet véleményétől elválasztván.³¹¹

sn Megjelent Thkn József: *Az 1848—1848 szerb felkelés története* III. kötet. 684—685. oldal.

297.

KOSSUTH VUKOVICSNAK

— Pozsony s Mosón megye szelleme, kormánybiztosok kiküldése. —

6628/K.

Az ország Kormányzója

Vukovics Sebő igazságügyi miniszter úrnak.

Mosón megye már alkalmasint kezünkben van, Páson megye rövid napok alatt, mint remélem, szinte birtokunkban lesz,

Poson megyének népét jó szelleműnek ismerem, Poson város polgárságát azonban rossznak s különösen itt néhány egyéniségekre kell, hogy különös figyelem fordítsassék.

Mosón megye azért igényel különös tekintetet, mert egyrésztől annak nagyobb részét a volt uralkodó család egyik tagja bírta, más-

részről pedig azért, mivel a salétrom termelésre igen alkalmas, elannyira, hogy amint tudom, az óvári uradalomban salétrom plantage is van.

Sürgetőleg szükségesnek látom tehát, hogy a két fent nevezett megyében a reconstitutióra nézve a kellő lépések haladéktalanul megtéssenek.

Mosón megyére nézve még a múlt idők tapasztalásából tudom, hogy Imrédi képviselő biztosi megbízatásának tökéletesen megfelelt.

Poson megyére nem tudom, nem lenne-e tanácsos ott a hosszabb ideig működött s a körülményekkel ismeretes Újházi László főispánt újból kiküldeni.

A kiküldendő biztosoknak különösen szívökre kötendő az újonczállítás.

A niosonyinak pedig figyelme felhívandó lesz, hogy az ottani volt uralkodócsaládi uradalmak s az azokban található épületek és ingóságok — a nép által ne talán tehető rombolásoktól megóvattassanak s az álladalomnak sértetlenül adassanak át.

Azon esetre, ha Szemere Bertalan miniszterelnök s belügy-miniszter úr még meg nem érkezett volna, a fentebb érdekelt körülmények félette sürgős volta tekintetéből felhívom igazságügyi miniszter urait, hogy a kellő intézkedéseket haladéktalanul megtenni szíveskedjék.

Kelt Debreczeiben május 5-én 1849.

*Kossuth Lajos.*³¹²
Kormányzó

³¹² Eredeti a Borsod-miskolci múzeumban. 1848-as iratok, 33. szám. Imrédi Lipót (1818—1882) 1848—49-ig és 1861-ben magyaróvári országgyűlési képviselő. Újházy László (1793—1870) ellenzéki politikus, 1848-ban főispán, komáromi kormánybiztos, 1861—64-ben anconai konzul.

298.

BERDE MÓZES CSÁNY LÁSZLÓNAK

— Omer basa beszélgetése magyar tisztekkel. —
334/849. Sz. K. B.

Országos teljhatalmú biztos Csány László Úrnak.

Omer Pasa tehát csakugyan tegnapi napon az Erdélyi határ széleken meg jelent személyesen, és mint bejelentetett nékem nagy szíves-séggel és nyájassággal találkozott a mű Tisztjeinkkel; — beszéltek Török és magyar kölcsönös barátságról, sympathiáról, különösön a Török serégnék a Magyar ügyek iránti részvétéről, beszéltek arról, hogy a Török a Törvényes határokon még csak átlépni sem szándékozik, annyival kevésbé ellenséges szándokkal és fegyveres kézzel miniket megtámadni, kinyilatkoztatta végre a Pasa, miként a Muszkák egy pár hét alatt az Oláh földet kétségen kívül elhagyni

kötelesek, s már is megindultak s a mint ő gondolja, Moldovainak éjszaki részén fognának megállani, s egyszersmind figyelmeztetett, hogy a Muszkák irányába Besztercze felől kell éber figyelmet fordítanunk.

Egy lónak részére leendő vásárlására kérte föl Tisztjeinket, és Czecz Tábornok ügyünknek elkötelezendő, a Pasának legderekkabb háttas lovat, melly meg ért volna ítéletem szerint is 1200 pengő Pf-tot, azonnal néki ajándékozta és ezen orientális ötlet és eljárás a maga gyümölcsét legalább a Pasa lelkében meg fogja termeni.

Már akkor mindjárt következése volt, mert Bükkösi Ezredest és a vele lévő Angolt minden várakoztatás nélkül, daczára a veszteglő szabálynak Bukurest felé bebocsátotta.

Igen sajnálom, hogy magam jelen nem lehettem, mert azon dolgoktól, mellyekről én beszéllendtem volna vele, a katona Tisztek említést sem tettek, politika, nemzeti gazdaság úgy látszik nem az ők íszakmájok. Nekem kell vele minden esetre találkoznom, és bármi történjen, általa Bukurestel össze kötni magomat.

Czecz Tábornok a hazáért tette ezen szép áldozatot, és a hazának, ha nem jutalmaznia, legalább lova árrát megtéríteni kötelessége, — ezért szerencsém van fölkérni Országos Biztos urat, méltóztassék a Tábornok részére amaz öszveget kifizettetni rendeli; nékie még kedvesebb volna, ha lova helyett lovat kapna vagy lovakat, és a lovakat ajándék czíme alatt.

Nem lehetne-ő Válasz úton vagy Bonczidán be vásároltatni az Uradalmi istállókból?

Üdvözléssel vagyok

N. Szeben, Május 6-án 849.

*Berde Mózes.*³¹³

³¹³ Eredeti: Országos Levéltár. Kossuth-Akták. 6848/k. szám. Berde Mózes (1815—1899) háromszéki országgyűlési képviselő, 1867-4>en honvédelmi miniszter, osztálytanácsos, az unitárius egyház jötevője. Omer pasa (1806—1871) ifjú korában. Latas Mihály volt a neve, ogulini ezredbeli hadapród volt, 1839-ben török ezredes, 1842-ben Libanon kormányzója, 1848—50-ig a havasalföldi török csapatok parancsnoka, a krími háborúban hadtestparancsnok.

299.

GÖRGEI ARTHUR KLAPKA GYÖRGYNEK

— Budavár ostroma, katonai helyzet. —

Buda előtti tábor, 1849 május hó 6-án.

Kedves Klapka!

Véleményedet, hogy Budavár ostromát föl kell adni, ez egyszer azon okból nem oszthatom, mert előre látható, hogy ezt a tényt az egész világ olybá venné, mintha vele saját gyöngeségünket nyíltan bevallanók, és mert az ellenség még mindig úgyszólván keblünkön tartja lábát, mi későbbi miveleteinkben kiszámíthatatlan akadályt képezhetne. Eltökélt szándékom tehát, az ostrommunkálatokat a lehető legnagyobb eréllyel megkezdeni.

Pölsenberg már Mosony felé czirkál, úgy látszik, hogy az ellenség itt állást akar foglalni, valamint Pozsonyban is, melyet — a mint mondják — erősen körülszánczol. A Vág-vonal még nem adta fel, de Horváth ezredes a bal partról erősen féken tartja az ellenséget. Aulich a Dunát áthidalta és a Gellérthegyet szállta meg. Veszprém néhány nap óta szabad. Jellachich tegnapelőtt még Tolnában állott, most Zala felé tart. Öesém Árva megyében áll, szeretne Benedekre csapni, de ennek 9 ágyúja kissé alkalmatlankodik neki. Ha az elnök úr elfogadja tanácsomat és Beniczkyt Kassáról Tornának, Gömörbe küldte volna, akkor Benedek most nem kis zavarban lehetne; így azonban most vajmi keveset, vagy épen semmit sem értünk el, és — ha csak Dembinszki ennek ellenkezőjéről meg nem győző, — kevés kilátásunk is van arra, hogy a Szepessóget és Gömör megyét biztonságba helyezhessük. Holnap ismét írok Kossuthnak.

Hű bajtársad

Görgei Arthur
tábornok.³¹⁴

³¹⁴ Megjelent Klapka György: *Emlékeimből* (Budapest, 1896) 144—145. oldal. *Klapka György* (1820—1892) nemes testőrcégnél főhadnagy, 1848-ban honvédeztredes, 1849-ben tábornok, Komárom parancsnoka, 1866-iban a németországi magyar llágió parancsnoka, később országgyűlési képviselő. *Pölsenberg Ernő* (1813—1849 október 6) osztrák huszárkapitány, 1848-ban honvédőrinagy, 1849-ben ezredes, végül tábornok. *Aulich Lajos* (1792—1849 október 6) osztrák gyalogezredben alezredes. 1848 novemberben honvédeztredes, hadosztályparancsnok, Görgey bányavidéki hadjáratának részese, 1849 júliusban hadügyminiszter!, tábornok. *Beniczky Lajos* (1813—1868) bányász és jurátus, 1840—1845-ig másod-alispám, 1848-ban kormánybiztos, 1849 után várfogoly Kufsteinban, 1861-ben országgyűlési képviselő, 1864-ben az Almásy-összeesküvés részese, 1867-ben kegyelmet kapott, s az Országos Honvédegyesület elnöke lett

300.

VUKOVICS SEBŐ BÁRÓ JÓSIKA MIKLÓSNAK

— A kegyelmi bíróság megalakításáról. —

Debreczen, május 5. 1849.

Kedves Barátom!

A kegyelmi bíróság felállítását mennél előbb eszközölni óhajtjuk, mert vannak esetek, melyek eljárását igénylik. Óhajtunk pedig, hogy e magas hivatásra férfiúkat alkalmazhassunk, kiket jellemtisztaságokról és igazságszeretetökről a nemzet ismerni tanult s kik kezében e felségi jog gyakorlását megnyugvással szemlélteti. Azon felül célunk az is, hogy az ország nagyobb részei mindenikéből legyen egy-egy tag, miszerint az Összes nemzet kedélyalkata s méltóságfoka legyen e tisztán lelkiismerete szerint ítélő bíróság előtt ismerve.

A négybíró hivatala állandó leendő évi 4000 frt. fizetéssel. Téged

jellemeden s képességeden túl még azon okból óhajtanánk, mert Erdély képviseltetnék személyedben. Kérlek, légy szíves e hivatalt elfogadni, s értesíts elhatározásodról mennél előbb.

Hazafi üdvözlettel tisztelő barátod

Vukovics Sebő s. k.³¹⁵

³¹⁵ Megjelent: *Vasárnapi Újság* 1894. év, 302. lap. *Jósika Miklós báró* (1796—1865) császári katonatiszt, erdélyi kir. hivatalos, híres író, a Kisfaludy-Társaság első elnöke, 1849 júliusban a legfelsőbb (magyar bíróság egyik bírója).

301.

KOSSUTH HATVANI IMRÉNEK

— Csutak őrnagy helyettesítése, Drágos megbízatása, folytatni kell a katonai akciót. —

Hatvani Imre seregparancsnok úrnak.

E hó 6-ról 73. sz. a. kelt felirata következtében értesítem önt, hogy miután eddigi parancsnoksága alatt rendes katonai csapat is 's átaljában oly erő vagy on egyesülve, mely a rendes hadseregnek a haditudományokban jártas tagját igényli parancsnokul, a hadügy-ministerium már felszólított, hogy Csutak őrnagy helyét egy magasb rangú törzstiszt által mielőbb pótolja ki, kinek ön is szintén alá lesz rendelve. Drágos képviselő eljárását illető jelentését köszönettel veszem, s értesítem, hogy abbeli nézeteit én is osztom, s Drágosnak ugyan ön futára által beküldött jelentésére azt válaszoltam, hogy a lázadókkal semmiféle alkudozásba, sem az amnestia magyarázásába nem ereszkedem, — a kinek kegyelem kell, folyamodjék — a kormány fog tudni meg kegyelmezni, hol annak helye lesz; s egy úttal oda utasítottam, hogy a kívánt fegyverszünet, vagy alku létesífcöse ürügye alatt a hadjárást semmi szín alatt fel ne tartóztassa, mit is a végett közlök önnel, hogy tudja megérkezéig, és ez értelemben s pedig teljes eréllyel folytassa működését, semmi melllíékördeket figyelmenre nem méltatva.

Kelt Debrczenben, május 11. 1849.

Az ország kormányzója

*Kossuth Lajos.*³¹⁸

³¹⁸ Megjelent: *Transilvania* 1877. évf., 17. oldal. *Hatvani Imre* író, 1849-ben nemzetőrségi őrnagy, szabadcsapat parancsnoka, 1856-ban politikai összeesküvés miatt elfogták. A börtönben meghalt. *Csutak Kaimén* (1820—1888) honvédőrnagy, majd, alezredes, katonai író, ügyvéd.

302.

NAGY SÁNDOR JÓZSEF TÁBORNOK VUKOVICS SEBŐNEK

— Klapkát küldjék Budára kormány megbízatással. —

Igen tisztelt Miniszter Úr!

Szíves felszólításával élni bátorkodván, — miszerint nevezetes körülményekben Kegyedhez folyamodni el ne mulassam, — bátor vagyok tisztelt Miniszter urat megkérni, hogy üdő haladék nélkül!!!

egy személjes tekéttéljel bíró, teljhatalommal ellátott biztos, — véleményem szerint Klapka barátunk, mind igen bebizonyított jó érzelme, mind személjes tekéttélje, mind katonai értelme következtében kétségkívül legalkalmasabb léssen — ide rendeltetni és *legelőbb vélem* értekezvén, — az *elkerülhetetlenül és rögtön!!!!* megteendőkből fővezérünknek kezére járhatson.

Azon kérésem mellett, hogy tisztelt kormányzónkkal jelentésemet — de legnagyobb titokban — közölni méltóztatna, maradok igen tisztelt Minister úr alázatos

szolgája

Buda Tabán külváros május 11-én 849.

*Nagy Sándor
polgár tábornok.*

Legnagyobb titokban méltóztasson közlésemet tartani, — másként sikert nem várhatunk.³¹⁷

³¹⁷ Eredeti Miskolcon a Borsod-miskolci múzeumban. *Nagysándor József* (1804—1849) cisászári huszárhadnagy, 1846-ban kapitány, 1848-ban Nagyikimida térparancsnoka, majd a pesti nemzetőrség őrnagya, 1849-ben ezredes, végül tábornok, mártírhalt.

303.

GARASANIN KNITYANINNAK

— A debreceni trónfosztásról a török viselkedéséről, a Bánság helyzeitéről. —

Belgrád 1849 május 11.

Kossuth egy kiáltvánnyal, egy gyűlés hozzájárulásával az osztrák udvart a magyar koronától megfosztotta és a magyar nemzet teljes függetlenségét proklamálta. Diáksínynek tekintem ezt, mert ezáltal a magyar ügynek több ellensége támadt, mint ahogy azt a magyarság barátai vélik. Ma egy újság azt írta, hogy Kossuth megbánva a manifesztumot, visszavonta. Ha ez igaz, akkor a cigánykirályság nem tarthat soká.

Bizonytalan, hogy mit főznek a törökök politikai konyhájukban. Ők maguk nem tudnak főzni, hanem csak más valakinek a lábasa körül pizskálgaitják a tüzet. Egy orosz tábornok s császári szárnysegéd — egy igen kiváló személy — Konstantinápolyban van Miklós cár külön utasításaival. Némelyek azt állítják, hogy Oláhország miatt jött tárgyalni, mások szerint a török barátságot megújítani. Én azt hiszem, hogy ennek a tábornoknak a küldetése nem egészen világos és maga a Porta is titkolja igaz szándékait. Látja a Porta, hogy most mindenki a maga körébe akarja vonni. Emiatt mindenkinek ígéretet, de senkivel se lép szorosabb összeköttetésbe s nem is határozza el magát. Egyszóval a Porta sem törődne vele, ha semmit se kapna s örül ha megtarthatja azt, amije van. Ezért játszik olyan szerepet, hogy mindenki meg legyen vele elégedve, de különö-

sen azok, akik felülmaradnak. Szegény úgy tesz, mintha hajlana a szabadsághoz s a szabad ideákhoz, meg az ezekkel rokonszenvező udvarokhoz, de ha önmagára tekint s a maga konstrukciójára, akkor pokolba kívánja a szabadságot s az új világ minden dolgát. Ezért örvend az oroszoknak és hallgat reá.

Mi mindig azt tapasztaltuk, hogy a törökök magyar rokonaikkal nagyon rokonszenveznek. Diplomáciájukban nem vettük észre, de az itteni pasán meglátszott különösen akkor, amikor a magyarok Pancsovára bevonultak. Mosit erősen tiltakozott önkénteseink ellen. Helyesli, hogy nem lépünk semmiféle összeköttetésbe a magyarokkal, ő azonban titokban állandóan érintkezik velük s azt hiszi, hogy azt senkisé tudja. Gondom lesz rá, hogy ha a magyarok elüzetnek a határról, hogy őt megleckéztessem. De most sem maradok neki adósa.

A magyarok Perczel vezetése alatt bevonultak Pancsovára, amit Ön annyira fájlat. Az első napon, amikor bevonultak, egy kapitány — két pancsovai útján, kiknek egyike szerb, másika német volt — a szerb kormánynak levelet küldött, amelyben felhívta azt, hogy lépjen a magyarokkal jó viszonyba. Azoknak az embereknek, akik a levelet hozták, meghagyta a kapitány, hogy hívják vissza a Bánságból elmenekült népet. El is mentek Visnyicára, de majdnem porul jártak. A nép elkéseredetten rájuk támadt. A visnyicai előljáráóság mentette meg őket a veszedelemtől.

Mikor a levelet elolvastuk, kijelentettük azoknak a küldötteknek, hogy egy kapitány nem lehet jogosult ilyen kényes tárgyban egy másik állam kormányának írni, nem is lehelt ez a dolga, inkább parancsoljon az előfogatosoknak, az ilyen ügyet pedig hagyja a nagyobbakra. Tegnap engedtem el őket. Este Perezeltől egy német nyelvű levél jött, német címezzel. A levélen az volt „futár útján/ Kérdeztem Aehmed effendit, hol van a futár. Ő észre se vette, hogy a levélen futár volt említve. Azt mondta, hogy a levelet egy Panesován járt török hozta, de kissé zavarban volt. Ebből is láttam a Pasa fondorlatait. Perczel levelét sértésnek vettük s elhatároztuk, hogy arra nem válaszolunk.

Itt mindenki biztosra veszi az oroszok részvételét a magyarok elleni hadjáratban, sőt magam is.

Látja ön, hogyan pusztul el a Bánság? Azt hiszi, hogy a magyarok erejétől! Az én véleményem szerint nem, hanem Mayerhofer udvari politikája miatt. Azt hiszem, hogy Mayerhofer örül annak, mert az udvar úgy akarja. A császári sereg futását nem tekinteni magyar vagy lengyel győzelemnek. Ha Ausztria csak a magyarokkal lett volna szemben, akkor nyert volna a lengyel legionáriusok meg tábornokok dacára is, — de ő tudja, hogy győzelem esetén a Szlávok is hirdetnék a győzelmet, ő ellenben szerződést kötött azzal, akivel akart s aztán hagyta a forradalmárokat, kívánta, hogy azokat semmisítsék meg a magyaroknál még veszedelmesebb forradalmárok. Oroszországot segítségül bírván, szabadon kockáztathatott annyit, amennyit akart. Tudta, hogy a harc a szabadság ellen indult, ez pedig az orosz érdekekkel függ össze. Hiszem azt is, hogy a „nemzeti“ harc szó is eltöröltetik, mert Mayerhofer szívesen látja a ma-

gyarság magatartását, csakhogy a szerb nemzet neve ne említettessék, mert ebben az elnevezésben nagyobb veszélyt lát, mint a magyarban.

Meglátjuk, hogy vájjon mindenki így vélekedik-e, de ha így is volna, nincs segítség s csak hiába firkálunk*

Üdvözlöm mindazokat, kik a nemzeti ügyért harcolnak.

*Garasanin.*³¹⁸

³¹⁸ Szerb nyelvű eredetiből közölte Thim József: *A magyarországi 1848—49M szerb fölkelés története III.* 720—723. old.

304.

KOSSUTH PERCZEL MÓRNAK

— A katonai helyzetről, összhangra kell törekedni mindenkinek, különben elveszünk. —

Barátom!

Debreczen május 12. 1849.

A haza nevében kérlek, félre téve minden más tekintetet, higgy és hallgass arra, amit most mondok.

Az ellenség megerősödve, újabb invasióra készül. Jellachich Mohácsnál hidat verve, kettős célja világos. Egyik a ráczokkal Bácsban egyesülni, másik Pétervárad cernirozását a Duna bal partján effectuálni.

Ha te egész erőddel még mindig Bácsban volnál, Bem pedig Vécseyvel a Bánságban, nyugodt volnék, de így, midőn Bem is, a te sereged is eparpillirozva vannak és alulról Puchner 9000 emberrel, felülről Jellachich, középpen a ráczok, a főherceget pedig Buda tartóztatja, aggódok.

És kimondom meggyőződésemet, ha most kiki maga feje után indul s külön meg külön szerte húzva dolgozunk, *elveszünk*, okvetlenül, mert Krakó felől orosz invasio is fenyeget.

Ellenben, ha az egészet felfogó tekintetből indulva, egy eombinált irányban concentrice dolgozunk és minden apró foglalásokkal felhagyva, gyorsan concentrikus hadjárást teszünk, három hét alatt *meg vagyunk mentve bizonyosan.*

Azért az isten és a haza nevében kérlek, concentráljatok minden erőt, tegyétek semmivé Puchnert és a 3 corpusból (Bem, Perczel, Vécsey) vagy 6000 embert Temesvár és Arad cernirozására hagyna, a többivel által a Tiszán és ismét 4000 embert Szeged, Szabadkán hagyván, a többivel által a Dunán, így mentve van a haza, másként irtózatos baj következik. Dixi, salvavi animam meam. Ha szerte húzva, intéseimet nem követve bomlásnak indulunk, győzelmeink közepette, — én elmondom a nemzetnek, mi miatt jön bajba és mások hibáinak felelősségét magamra nem vállalva, resignálok inkább, mint sem örökös viszálykodások egyenlítése közt lássam a hazát elveszni.

Isten áldjon

*Kossuth Lajos*³¹⁹

³¹⁹ Eredeti: Magyar Országos Levéltár. Kossuth-iratok. 1849. év, 6917/k. szám, *Vécsey Károly gróf* (1807—1849 október 6) őrnagy a Hannover-huszároknál, 1848-ban honvédelezredes, 1849-ben tábornok, hadtestparancsnok. A magyar ügy aradi mártírja.

GRÓF TELEKI LÁSZLÓ PULSZKY FERENCNEK

— A trónfosztás híre, kormánynyilatkozat. —

Kedves barátom!

Ég a fejem — szívem vérivel írok — örültem annyit beszéltem, hogy alig lihegek. *Csernátoni* itt van, nem szabad tudni nevét — de itt van — *Kossuthtól levelet hozott Louis Napóleonhoz* — úgy van írva hogy nem tudom beadni. — A déchéance igaz. — Egekre kérlek jer ha bár csak egy napra is. — Sokat kell beszélünk. Meg vagy elégedve köszönetemmel. Most megyek ismét Drouyn de Lluyshoz. — Jer, jer, jer.

Híved

Paris Május 14-ikén.

*Teleki*³²⁰

³²⁰ Nemzeti Múzeum, 1848—49. évi törzsanyag. *Csernátony-Cseh Lct-
jos* (1823—1901) lapszerkesztő, 1848-ban a honvédbizottmány titkára, 1860-ban az olasz légióban hadbíró, 1867—1901-ig országgyűlési képviselő.

KNITYANIN RAJACSICS ÉRSEKNEK

— Magyar-szerb egyezkedési kísérlet. —

Mosorini tábor 1849 máj. 25.

Tegnap jött Bystrzonowsky ezredes mint parlamentair és a magyar kormány nevében felkért, hogy közvetítsem a szerbek és magyarok közti összefogást s harcoljunk együtt Ausztria ellen oly föltétellel, hogy az Ausztria és Törökorsz. alatti szerbeknek királyság és a magyarokkal egyenlő szabadság adatnék és hogy a két nemzet szövetséget kössön. Én őt kormányomhoz utasítottam, hogy nála jelentkezék, mivel én magam mit sem tehetek. Rövid líton jelentést tettem kormányomnak Belgrádba Bystr. ajánlatainak elutasítását javasolva.

Ily csselfogással azért jártam Bystr.-val szemben, hogy a magyarokat megtévesszem, nehogy addig megtámadjanak, míg biztos pozícióra szert nem teszek. Kérem azonban Önt, hogy ne hozza köztudomásra.

*Knityanin ezredes.*³²¹

³²¹ Megjelent: Thim id. in. III. 763- old. Eredetije: Wien, Kriegs-
arohiv. Súdarmec, Peld-akták. 1848. óv, 5/13634 szám. *Bystrzonowski*
Szafraniec (1797—1876) lengyel kapitány, majd diplomáciai ügynök,
katonai író.

307.

HERKALOVITS ALEZREDES JELENTÉSE

— A szerb-magyar béke kilátástalanságáról. —

Ó-Orsova [1849] jún. 5.

Mínhogy ide két zászlóalj gyalogságot, egy század lovassággal és 8 ágyúval ennek a mind katonai, mind kereskedelmi tekintetben nagyfontosságú állomásnak megerősítésére Bem altáb. úr általa ide rendeltem, ennek következtében bátor vagyok jelteni, miként múlt hó 28-án Fülöp Leopold korm. biztos ide megérkezvén a szomszéd országokkal viszonyunkról kérdezősködött. Kinek is azt felelém: hogy a szerbek, noha én őket barátságra kértem fel, mégis irányunkban ellenszenvvel viseltetnek. A törökök nekünk barátságukat ígérték, sőt még eleinte a török orsovai várparancsnok Oszmán bej, megengedte, hogy a török vásárosok árucikkeikkel hozzánk... által jöjjenek és mi a vár megnézésére szabadon által mehessünk; azonban a f. hó 1-én fájlalva jelenté ki tolmácsa által azt: miként Omer pasa újabb rendelete folytán a velünk való közlekedésük ideiglenesen megszűnik.

Eddigél egy szerb sem vala elég bátor hozzánk átjönni.

*Herkalovits*³²²

³²² Eredeti: Magyar Katonai Levéltár. Insurgenten Acten, 1849. év, 85/6. szám.

308.

**PAP ZSIGMOND ÉS BUDA SÁNDOR KÉPVISELŐK
SZEMERE BERTALAN MISZTERELNŐKNEK**

— Lapjukról, a menekülésről, a nemzetiségekkel való békéről. —

*K. Szegeden, 1849 jún. 5-én.**Tisztelt Miniszterelnök Úr!*

Az események hirtelen torlódása folytán kényszerítve Pestet hirtelen el kellett hagynom és bizonyos időre meg kell szakítanom azt az édes köteléket, melynél fogva feljogosítva éreztem magam remélni, hogy megindított oláh lapom a várt eredményt ott a hol szükséges eléri (bár lapomat a legújabb időben alacsony intrikák meggyanu-sítoták).

Elutazásomkor azok részéről is, kik eddig a legbátrabbaknak mutatkoztak kétségbeesést láttam, olyanokat tapasztaltam, a miket soha sem hittem, de bár engem az események keményen sújtottak, de teljesen letörni még sem tudtak, és elveimet nem tudták megváltoztatni.

Bennem még él a hit, és az elkövetkezendő fellendülés reménye táplál; a győzelem további fenmaradása érdekében azonban szeretném, ha a kormány egész erejét és törekvését a nemzetiségek lehetőleg teljes és biztos kiengesztelésére fordítaná. Mi Románok nem vol-

tünk sohasem olyan szerencsések, hogy a kormány bennünket bizalmával megtisztelt volna, nem, sőt itt-ott keserű gyanút kellett észlelnünk, holott a kormány főfeladata az, hogy a meglévő bizalmat fentartsa és emelje, a nem létezőt pedig megteremtse.

Mi is abban a helyzetben lettünk volna, hogy a kormánynak sok oly tanácsot adhattunk volna, különösen a ruthének ügyében, melyek üdvös eredményre vezettek volna, de mi soha sem szoktunk tolazkodni, és éppen ezért, mert ez így van, igen fáj, hogy sok mádként történt mint a hogyan történhetett volna.

Miután most tehát csak a románok ügyére szorítkozem, a mely ügy szörnyű kuszáltsága nem a románok hibájából keletkezett — bátor vagyok a kormány figyelmét felhívni arra, hogy a mennyiben a kormány a belső béke jövő biztosítása alapjait le akarja raikni — a miben nem kételkedem — akkor vegyen igénybe mindem ehhez szükséges eszközt. S ha így lesz, mi nemzetünk ügye érdekében semmiféle áldozattól vissza nem rettenünk, és a kormány legelső és legkisebb felszólítására mindent teszünk, a mire képesek vagyunk. Én ezennel Belényesre húzódok (Bihar m.), mely ahhoz a hegyhához van közel, a hová a románok többféle okból össze tömörültek. — Ha a kormánynak szándékában van ez irányban valamit tenni, úgy tudassa velem szándékát, és én azonnal sietve hozzáfogok, hogy a kiengesztelés tervét előterjesszem.

Az igazságos Isten, ki az igazak ügyét, bár megpróbáltatásai sokszor igen súlyosak, el nem hagyja, még él felettünk! Összetartás és kitartás kell, és a haza meg van mentve! Igazságosság és pedig pártatlan igazságosság és a haza fellendül!

Miután azonban Buda Sándor képviselő a románok kiengesztelése céljából Kővár és Közép-Szolnokra elutazott — így ő is készséggel felajánlja befolyását; s ha a kormány ajánlatát elfogadja, szívekedjék őt erről értesíteni.

*Pap Zsigmond s. k.
Buda Sándor s. k.
képviselők.³²³*

³²³ Németnyelvű másolat: Wien, Staatsarciúv. fasc. 491. *Pap Zsigmond* (1817—1889) fölszentelt gör. kat. pap, belényesi tanár, lapszerkesztő, 1848—49-ig- és 1865—72-ig országgyűlési képviselő.

309.

SZENT-IVÁNY KÁROLY KOSSUTHNAK

— Katonai helyzet. —

4045/849.

Országos teljhatalmú k. biztostól.

Kolosvárott június 5-én 849

Kossuth Lajos kormányzó úrnak,

Közelebbről volt szerencsém Gyulafejevári ostrom seregünknek a támadó oláh csordán múlt hó 30-án vett győzedelmet felemlítem!, megkapva mind Stein ezredes, mind Czetz tábornok uraknak errőli tudósításaikat. Kötelességemnek tartom azokból a következő

részletességeket kiemelni. Reggeli 4—5 óra között ugyan az időben támadák meg az oláhok a Marosportust, Borbánd és tövisi őrseregünket, mint mondatik Enyedet is — a derekas erejük 7—8 ezer főre mehetett egy Munzáth nevű osztrák tiszt vezénylete alatt — mondják Jank is ott volt — mieink 1500—1800-ig voltak, mostohán ruházva és hiányosan fegyverkezve és a nagy számú ellenséget, melly állomásánál fogva is kedvezően védve volt mindenütt megverték; a nap érdeme a mindig vitéz székelyeké lőn, kik Endes 81 z. alji őrnagy és Antos 32 z. alji százados vezénylete alatt Csudát tőnek; Leginkább kitüntették magukat még Balló 81 z. a. és Fribisz tüzérszázadosok — az említett 4 tiszt lelkiismeretire — írja Stein úr — kitüntetést érdemelnek.

Dicsérőleg említetnek: Varga 16, huszár ezeredi, Somlyai 2.-ik z. a., Kakutsi 32. s. a. századosok, — Esztergalis 32 z. a. hadnagy ki fölkérés nélkül az előrségre vezénylett mennyiség felét a messze fekvő megtámadott előrségi pont segélyére küldé.

Részünkről 3 halót, 11 sebesült van. Az ellenség közül sok verezett agyon; holtjai a hegyek és bokrok közt hevernek — csak két fogoly maradt élve, egyik magyar, ki haditörvény elébe állítatik. 2 ló néhány ökör, sok ju lettek a zalatnáig üldöző székelyek maratalékai. A vár csendes volt, — minek okát nem érthetem.

E csata nevezetes volt azért, mivel mieink száma véghetlen csekély volt az ellenség nagy számához képest. Tudósítását azzal végzi ezredes úr „Csak az hogy magyar sereget vezényletem, tette lehetővé az ostrom folytatását, más bármily sereggel ez alkalommal föl kellett volna adnom a vár ostromlásával.“

Országos teljhatalmú k. biztos
*Szent-Iványi Károly.*³²⁴

³²⁴ Eredeti: Magyar Hadileváltár. 6/5. szám. Bem-iratolk. 1848—49. háború. Honv. biz. szám 7904/k. *Szent-Ivány Károly* (1802—1877) gömör-megyei főjegyző, ellenzéki országgyűlési követ, 1848-ban Gömör főispánja, 1861-ben 1865—68-ig országgyűlési képviselő és a képviselőház elnöke. *Stein Miksa* (1810—1860) császári mérnökari százados, 1848 novemberben honvédőrnagy, 1849 januárban magyar hadügymin. osztályvezető, később Gyulafehérvár parancsnoka és ezredes, 1850-ben török tiszt.

PERCZEL MÓR KOSSUTHNAK

— Cselszövényekről panaszkodik, a katonai helyzetről. —

Elnök úr!

Az ármány személyem és kis hadam irányában e nemzet veszélyezésével mindinkább gonoszabban játszik.

Három század vadász és egy szegedi zászlóalj alakult Szegeden, és ez a helyett, hogy kis hadamhoz csatoltatnék, rendeleteim vakmerő kijátszásával, Görgey parancsára épp a vész percében felindították.

Görgey tudtom nélkül Vécsey tábornoknak rendeleteket küld Arad iránti parlamentirozásokra, jóllehet az aradi és temesvári erő is parancsnokságom alá van adva.

Emisszáriusok jönnek le a felső táborból saját hadamat ellenem lázítani törekvők. Mindenki, szégyen gyalázat, ellenségesen felemelkedik ellenem. Az ellenség pedig roppant erejével Újvidéket körülkeríté, sőt mint a parasztok jelentik, a rác lakosság árulása miatt már el is foglalá és felégeté. Pétervárad a legnagyobb veszélyben. A várparancsnoki változás alkalmat ada bizalmatlankodásra, árulásra, s midőn Perczel Miklós lón általam várparancsnokságra vezérelve, a kormány őt megsértve, négy hét után helyébe mást küldött. És tekintélyemet, mely itt is e vidéken többet hatott, mint a fegyver, aláástátok.

Ha a napokban nem sikerül egyesített erőmmel az ellenséget megverni, Pétervárad, Bács és Bánság el van veszve.

Nem elégedtetek meg avval, a mit nyolcz héten át csekély erőmmel csodálatosan végbe vittem; nem hogy nyolcz nagy csatát nyertem, 13 lobogót, 32 ágyút, 1 gőzhajót elfoglaltam, másikat megrohantam, — nemhogy vagy 12 erősen elsánczolt helyeket rohammal bevettam, — nemhogy Bács-Bánátot visszaszerzem, a ráczokat megzaboláztam, de mégis emberséget párosítva a szigorral (ezt mind 8 hét alatt) hanem bántalmakkal illetetek, szemrehányásokat tesztek, alattomosan a parancsnokságot ki akarván kezeimből csikarni, egész időn át csak egy újonczot sem küldtetek, de még lőszerket sem kaphatok hat hét óta s hogyha nem foglaltam, vagy Pancsován át nem vásároltattam volna, tehát emiatt is felsülnek. Nem elégedtetek meg Bem tábornok elriasztásával, nem avval, hogy Jellasics már több négy hétnél lefelé húzódva megsemmisíteni készül; én mindkettőtöknek hivatalosan megírom, miként ő okvetlenül a titeli pozícióból fog és foghat felfelé, részint Pétervárad és Újvidék oldalátóli kerítésére, részint Temesvár és Arad felmentésére működni. S mindezek ellenére egy katonát sem küldtetek, hanem őt Puchnerrel egyesültem nyakamra nyomatni engedtetek. Sőt utoljára naponkint új meg új, gonosznál gonoszabb, éretlenebbnél éretlenebb s egymással ellenkező intézkedésekkel, csapataimnak más vezérlet alá nem nyíltan, de csempészve való adatása kísérletével; 12.000 embernek Bács-Bánságból felfelé elrendelésével, holott a Temesvár—Aradot cernirozó seregeken kívül Bemnek nagyrészt újonczokból álló hadait is ide érte 11.000 emberből álló rendes hadat sem tudott összeállítani, miután hadam nagy része mozgó és szabad, vagy a kormány által a „Közlöny“-ben hivatalosan rablásra engedményezett csapat, midőn rendes haderóm táborozásunk kezdete óta mai napig soha nem állott 5—6.000 főnél feljebb.

Nem kívánom, hogy ezen már harmadízben ellenem elkövetett istentelen bánásmóddért, — isten büntessen meg. Muraközi táborozásom alatt és a móri csata körül való gaz bánásmóddért Isten benneteket gyalázatos futásra és egymás iránti árulásra kárhoztatott. Isten nekem engedé meg a dicsőséget, hogy Pest és Debreczen közt vert hadammal lassan vonulva, 16.000 embernyi hadat

gyűjthessek és fegyvereztessek fel, mire alig öt napi szünet után ismét támadólag áttörve a Tiszán Szolnoknál, Czeglédnél az ellen-séget megverve, benneteket és vele a nemzetet megmentettem.

Ti ekkor a hatalmat féltve és ezt hazátoknál jobban szeretve, ismét szövetkeztetek ellenem. A parancsnokságról lemondásra kény-szerítettetek alattomos rendeleteitekkel. Isten újra megvert, s a kápolnai ütközet után, ha Windischgrätz eszét használja, Oláh-országban kereshettetek volna menedéket.

Bács-Bánsági táborozásom szerencsés kezdete újra üdvöt hozott a hazára, mert diadalmaim mindenütt diadalmat nemzenek. És most harmadízben áll elő ismét a hálátlanság játéka. Isten ne bün-teszen meg benneteket, mert ebben a haza is, a nemzet is lakolna.

En az összes nemzet előtt foglak benneteket felelősségre vonni; előre, ha hogy Pétervárad, Bács-Bánság elveszne, Isten és ember előtt óvást tévén, okoztatásunk ellen; mert ön és seregem a napok-ban ismét életünk áldozásával kísérleljük meg a felmentést. Addig is pedig kis erőnkhez és a roppant nehézségekhez képest tettünk annyit, mint valaha e földön hadvezér és had, mint senki e honban, csak félannyit is.

Verbász június 12. 1849.

*Perczel
tábornok*³²⁵

³²⁵ Eredeti: Országos Levéltár. Vörös Antal gyűjteménye. 1321. sz.
Perczel Miklós (1817—1904) tolnamegyei ellenzéki országgyűlési követ,
1849-ben honvédalezredes, emigráns, 1869—1887-ig Baranya megye fő-
ispánja, majd országgyűlési képviselő.

311.

VLADUG LELKÉSZ BÁRÓ KEMÉNY FARKASNAK

— Béketárgyalásokról, Kossuth levelei közt levő ellentétről. —

Méltóságos Ezredes Úr!

'Topánfalva, Június 11-én 1849.

Hozzám intézett útleveleiért, melyben biztosítatik Abrud-bányára történhető menetelem, úgy szintén hozzám leereszkedéséért is köszönettel tartozom a Mlgs Ezeredes Úrnak; de bocsánat, mert egy máskortí környüállásaink az ide mellékelt bizonyos okokból, melyek másolatban küldetnek az Ezeredes Úrnak és melyek minden-felé világszerte szabadságot, testvériséget és jogegyenlőséget óhajtó mostani század szellemével szemlátomást ellenkeznek, telyeséggel egy mássali tanácskozásunkat nem javasolyák. Ezeredes Úr! ne sajnálja fáradságát felolvasni ezen ország kormányzó Elnöktől Drá-gos képviselő által hozzánk leküldött, ugyan e tekintetben Hatvani-hoz intézett két ellenkező iratokat 's meg lesz győződve az Ezeredes Úr, hogy ezen szándékot nem csak a Román Nemzet fogja kárhoz-tatni, hanem kárhoztatni fogják minden a Magyar Nemzettel jelen-leg ugyan azon egy célra törekvő 's phisicai erőt nyújtó nem-zetek is.

Uram, mi a szabadságnak ellenségei nem vagyunk, mert régeb-

ben óhajtjuk a szoros értelemben szabadságot mint Önök s minden napi rabigából meg szabadulást; de midőn más Nemzet bővölködik annak élvezetével, mi is igényelhetjük, hogy attól meg ne fosztassunk.

Mlgs Ezeredes Úr! bocsánat hogy egy másközi korlátaink anynyira elválasztanak egymástól, hogy még régi esmeretségünk jussán se beszélhetünk együtt. — Im a múlt békekötési tanácskozásunk alkalmával Buttyánt és Dobrát a Hatvani bejövetele a magyar katonaság dühőneik áldozatjává tévé; annál inkább tartóztat el 'menetelemtől az Ország kormányzó elnöknek ezen két egy mással ellenkező irata.

*Vladucz bogáti lelkész.*³²⁸

³²⁸ Megjelent: *Transilvania* 1886. évf., 20. oldal.

312.

SZENTIVÁNY KÁROLY SZEMERÉNEK

— Erdély közigazgatási beosztása, Bemmell összeütkezései vannak, lemond. —

Szemere Bertalan Minister Elnök úrnak!

Kováts és Hertzeg urakat küldöm, a királyhágón inneni részek új felosztási tervével, és az új rendezés vázlatával. Az első igen ösméri erdély állapotját, az utóbbi készítette a felosztási térképet, azért küldöm őket, hogy ha valami felvilágosításra szükség lenne azt rögtön megtehessek, s ezáltal a javallat vissza küldését sietessék.

A végre hajtást magyar és erdélyiekből álló bizotmányra javallom bizattatni, ezlt kerülhetetlenül szükségesnek látom ennélkül a végre hajtás kősüre fog maradni, s a kedvező pillanat használatlanul el múlik.

A magyarok az új fősosztást most kívánják.

Az oláhok nem bánják.

A szászok nem kívánják.

Használni kell tehát az alkalmat meglehet hogy későbbben a környülmények nem lesznek illy kedvezők.

Az itt működő kormány biztos bár ki légyen az a végrehajtást nem teheti meg, vagy ha igen, tsak késüre, azért javallottam a vegyes bizotmányt.

Kiket kellessen az erdélyiek közül hivatalnokoknak kinevezni véleményemet felterjesztettem, ezen igen fontos tárgyat újabban is ajánlom minister Elnök úr figyelmébe, *különösen kérem Horváth István urat a hét személyes táblához bírónak, Fejér Márton urat pedig az igasság ügyhöz tanátsnoknak kineveztetni.*

Az új felosztás szerint kinevezendő főispányok iránt a javailatot még e héten fel fogom küldeni.

Midőn a felosztás és rendezés tervét felküldöm egyszersmind itteni működésemről lemondok, erre számtalan okaim vannak, most tsak kettőt említek.

1. Rongált egészségem nem engedi az itt maradást, én több évek-től ólta hozzá vagyok szokva *a császár fürdő használásához*, ha a még hátra levő néhány hetet erre nem használom, a leg keservesebb téli hónapoknak megyek eleibe.

2. Lemondok azért ment Bem altábornagy úrral szakadatlan összeütközéseim vannak, én mást rendelték, ő ellenkezőt parantsol így lehetetlen itt szélszerűen működnöm, ezenkívül sok más oikaim is vannak, de ezek is elegendők arra hogy működésemet szüntessem meg, én tehát rövid idő alatt itt hagyom Erdélyt, méltóztassék tehát Miniszter Elnök úr ha szükségesnek látja egy más biztosnak ide küldését elrendelni.

Költ Kolos-várt az 1849-iki Június 20-án.

Szent-Iványi Károly s. k.

*T. h. országos biztos.*³²⁷

³²⁷ Országos Levéltár, 1849. évi belügymin. iratok. Orzági, oszt. 4. kútfő. *Féjér Márton* (1812—1865) udvari korlátnoksági titkár, ügyvéd, 1848—49-ig országgyűlési képviselő, ügyvéd, unitárius gondnok. *K. Horváth István* 1848-ban udvari kancellári előadó, nagy jogász, 1848—49-ig Felső Fehér országgyűlési képviselője.

313.

CSÁNY LÁSZLÓ SZENTIVÁNY KÁROLYNAK

— Az erdélyi közigazgatás. —

Püspök-Ladány 1849 június 21.

Szentiványi Károly országos biztos úrnak.

Mint hogy a legközelebbi napok fontos eseményeket sejtetnek velünk és valószínűvé teszik a szorgos tudósításoknak küldését Erdélybe, elkerülhetetlenül szükséges, hogy Élesden, Feketetón, — Bánfihunyadon tábori posták állíttassanak fel aszerint, ahogy februárius és márczius havakban felállítva valánaik, — igaz, méreg drága pénzbe kerülnek kiválókópen ha Biasini által eszközöltetnek. — Azonban a parancsoló szükség követeli, hogy futáraink feltartóztatás nélkül siethessenek rendeltetésök helyére. — Méltóztassék ez érdeemben a közlekedést létrehozni, akár Biasini által, akár nélküle, csak hogy mielőbb megtörténjen.

Ha jól emlékezem, Élesden már kaphatók lovak, de bizonyosan mondani nem merem, — Bethlen Farkas és Biasini biztos is kimerítő tudósítást adhatnak. Méltóztassék kérésemet mielőbb, ha lehet tüstént sikerre emelni.

Csány László s. k.

közlekedési ministen

E napokban több csatáinknak nézünk elejbe, kérlek állítsd fel a tábori postákat, — ölel tisztelő barátod

*Csány.*³²⁸

³²⁸ Megjelent: *Magyar Paizs*, 1914. évf. 28. szám.

BERDE MÓZES KOSSUTHNAK

— Az orosz támadásról, ellenintézkedéseiről. —

1309/849. Szkb.

Berde kormány biztostól

Nagyon tisztelt Kormányzó Elnök Kossuth Lajos Úrnak.

Nagy Szeben Június 23-án 849.

Brassó vidékén a Tömösi szorosnál f. hó 19-én seregeink az oroszok által megtámadtattak.

Az nap sikerült a Praediáli Kalugeriákig (oláh Kolostorok) kétszer vissza verni, de másnap úgy mint 20-án a megtámadást megújítván betörték és Brassó városába mintegy 10—11 órakor bevonultak.

Seregeink egy része a város felett álló Fellegvárba vonta magát más része Brassó körül Marienburgra, Háromszók felé és Hétfalura vonult vissza.

Az ellenség hozzávetés szerént mintegy 12.000 főből áll, és mint mondatik: osztrákokkal elegy: reméllem mindazon által dicső Altábornagyunknak sikerülni fog ezen serget is semmivé tenni.

Én a véletlenség esetére minden szükséges intézkedéseket megtettem, azonban itt még nyugodtan vagyunk.

Az orosz tábor parancsnoka Lüders tábornok egy proclamatiot csempészet bé, melyet ezennel ide zárok.

*Berde Mózsak. biztos.*³²⁹

³²⁹ Eredeti: Magyar Hadi Levéltár. 1848—49. háború. 6/22. szám, Bem-iratok.

LUDVIGH JÁNOS KOSSUTH LAJOSNAK

— A katonai helyzet, az orosz támadás, a fogoly-kérdés, Haynau kegyetlensége. —

Édes barátom!

A június 21-iki csata részleteit Görgeitől fogod megérteni. A kápolnai csatára Görgői azt monda, hogy ez oly veszteség, mely győzelemre vezet. Az oroszokkali csata is némileg a kápolnaihoz hasonlítható.

Európa irányunkban leggyalázatosábbam viseli magát. Ha győzendünk, az orosz interventio ellen kelendenek ki, ha veszünk gyászbeszédet tartandanak felettünk. Fél útban az orosz meg nem álland, ő Európával is mérközni készült, midőn határainkat átlépte. Csak önmagunkban támaszkodhatunk s ha balszerencse nem ér benünket, önerőnk által győzendünk. Azért most csak katonát és fegyvert teremtsél, ha azt a pokol fenekéből is elő kell hozni.

A Liptóba Árván át betört orosz had 19.000-re mondatik. Az út egészen feltöretett s járhatatlanná tétetett, de a kozák a magas hegyeken át is utat talált megpatkolatlan lovával.

Mi történik kint, nem tudom, mert egy hét óta valamennyi kémünk elmaradt.

Ismét kérdés támad, mit tegyen a kormány az újabb foglyokkal. Haynau egy oly ember, ki kegyetlenkedésben gyönyört talál. Magok az osztrákok tébolyodott bolondnak tartották, ő kegyetlenkedési hajlama után ítélve egyetlenegy fogolynak sem fog megkegyelmezni, hanem valamennyit megöletni. Eddig azt tenni alkalma nem volt. 21-ke után pedig onnan hírt nem vettünk. Kegyetlenséget kegyetlenséggel viszonzozni ugyan nem kell, de végre nem az lesz a kórdós, ölünk-e mi is, ha az ellenség gyáván gyilkol, hanem mi által használhatunk e ügyünknek többet? A nagylelkűség az ellenséget is tiszteletre készíti, de én a nagylelkűség gyakorlatát most csak annyiban tartom követendőnek, mennyiben ezt a politika inkább megkívánja, mint a megtorlást. Ha győzünk, a győzelem is szebb leend, ha nagylelkűség követi minden nyomain, — ha veszünk, szebb históriánk leend, ha veszünkben is nagylelkűek lenni órtendtünk.

Ha azon elvet követendünk kellene, hogy úgy mérjünk, miképen nekünk mérnek, akkor is épen az orosz ellenében elébb a nagylelkűséget megkísérteném. Ha a mi katonáink, t. i. tiszteink tudják, mi várja őket oda át, őrizkedni fognak attól, hogy elfogattassanak, de ez épen azt eszközölheti, hogy az ellenségnek sohasem fognak oly bátran menni, mint a német tisztek, kik tudják, hogy győzelem esetében kitüntetésre, elfogatás esetében pedig példás bánás módra számíthatnak.

A foglyok bajt csinálnak; nem volna-e jó őket, úgy mint Szegeden történt, a helységek között felosztani s szolgálkúul átszolgáltatni, így nem kerülnének semmibe, nem szöknék el egy sem és a tapasztalt munkás kezek hiányát a földművelésnél pótolnák. Áldjon meg az ég.

Tatán, június 24-én, leghűbb barátod

Ludwich János.³³⁰

³³⁰ Eredeti: Magyar Katonai Levéltár. 1849. háború. 6/259. szám. *Ludwich János* (1812—1870) a szepesi városok főjegyzője, a Kossuth *Pesti Hírlap-nak* levelezője, országgyűlési képviselő.

BAJZA JÓZSEF FELESÉGE SZÜL. CSAJÁGHY JÚLIÁNAK

— Munkájáról, Perczel Mórról, Szemeréről. —

Édes Juliskám!

A sok munka ismét rám nehezedvén, csak annyit akarok röviden írni, hogy semmi bajom sincs s óhajtván várok tőled néhány sort, remélve, hogy benne szerencsés megérkezések felől értesítesz.

Perczel Móricz hallom itt van, de még nem találkoztam velő. Mondják, hogy a hadvezérségről lemondott. Híre van, de nem tudom igaz-e, hogy Tóth Ágoston Jellachich seregeit rettentően megverte, 21 ágyújokat elvette s maga Jellachich alig menekülhetett meg.

A színházat igyekszem nyakamról lerázni 's minek öljem el magamat végkép és örökre? Mindenkép azon leszek, hogy Erdélyi maradjon igazgató.

Csókkollak édes jó nőm és a gyermekeket

Pest jún, 24. 1849.

*Bajza József.*³³¹

³³¹ Eredeti: Magyar Nemzeti Múzeumi kézhiattárában. *Bajza József* (1804—1858) táblai jegyző, lapszerkesztő, ír.Ó, a pesti Nemzeti Színház igazgatója.

317.

BUTEAN CSUTAK ŐRNAGYNAK

— A liberalizmus elveiről, román-magyar béke előfeltételeiről. —

A Brádon létező magyar katonaság Előljáróinak.

A Pap Lászlónak írt soraikból úgy látom, hogy önök a szabadság, egyenlőség és testvériség elvei mellett működnek, — nagyon csodálkozom, hiszen mi románok is azon elvből kiindulva küzdünk, és mióta ezen küzdelmet megkezdettük, *mindig a valódi szabadságot és nemzetünk politikai léte elismerését kiáltottuk*, azt tűztük ki jelszavul, a mellett élünk s halunk. *Ha tehát önök is e mellett küzdenek, akkor köztünk semmi különbség, és kár annyi vért ontaniok minden siker nélkül;* mert azt nem kívánja, nem is hozza magával a testvériség ölse; — *de úgy látom, hogy önök a mit reánk, románokra ruháznak, — hogy a rabszolgaság mellett küzdünk, ez épen önökre illeszhető.*

Nem próbáltunk mi önökkel szövetségre lépni a szabadság kivívásában, csupán csak nemzetiségünket ismerjék eli nem kívántunk mi bármi jobbat nyújtani önöknek,* csak hogy a jogegyenlőséget úgy értsék, a mint kívánja azt annak valódi értelmei — El múlt már, higyjék meg önök, azon idő hogy nemzeteket igázzunk, *minden nemzetben, valamint önökben, felsekent a nemzetiség érzelme.* Még annyira *nem tudtak önök eszmélődni, hogy a románok rokonszenvére szükségük van,* nem látják, hogy mind mi, mind önök, mint két elszigetelt elem állunk annyi millió szlávok köze-pette, kik minden törekvéseket elnyeletésükhre intézik. A román elem sokkal coinpáktabb a Tiszától a Fekete tengerig, mint az önöké, és az el nem veszhelt a népek sorából, s uram! vajmi jó volna önöknek ezt meggondolni, fontolóra venni és a románok szeretetét megnyerni; mert bizony arra szükségük van, nem pedig fegyvertelen embereket ölni, asszonyokat, gyermekeket agyonlőni, falukat felperzselni, a föld népet tönkretenni, az egész hazát pusztá sír-

* Se ve intindemu dvóstra man'a.

kertté alakítani; ez az emberiség, természet és nemzetek jogaival ellenkezik, és ha meg nem szűnnek az ily barbár és vad népekhez illő kegyetlen tények, — majd számolni fognak a művelt Európa-előtt, hiszen ezen súlyos osapás nem érte csupán a vad tatár, mongol és török járom alatt; még mi több, a templomokat bemocskolják, az egyházi szertartásokhoz és vallási ájtatossághoz tartozó dolgokat elprédálják, semmivé teszik. Úgy-e, magyar barátom, ezt parancsolja az önök jelszava, kitűzött szabadságuk és testvériségük; a megtérőket úgy fogadják kebleikbe, hogy felemésztik vagyonaikat, a föld népét földönfutóvá teszik, hogy azután velők, minit már erkölcsileg arra kényszerítettek, mint eszközzel bánjanak; ezt sem Isten, sem ember neon tűrheti el. Mi készek vagyunk vagy élni, vagy elveszni, de becsületünket fentartani s tovább küzdeni elveink mellett, a sors majd dönteni fog.

Talán Európa művelt nemzetei ezt szemügyre fogják venni, és legalább reméljük, ha más nem, azon vellünik egy eredetű népfajok sietni fognak segítségünkre, és a rabszolgaság lénczai közül bennünket kimenteni, — mi pedig halálunkig fogunk küzdeni, nehogy unokáink áitka reánk szálljon. Az önök szabadsága bitófából áll, azon nemzeteknek jogegyenlősége, kik önökkel egy hazában laknak, a magyar elembe való beolvasztásban áll.

Térjenek észre, amíg erre idő van. Ne szennyezzék be nemzeti jellemölket, hiszen önök büszkék s a parasztbüszkeség sokszor nagyon árt egy nemzetnek.

Az orosz és eltévesztett politika a nemzetet sírba döntheti; legyen erre példa a dicső nemzetek elenyészése s pusztulása, önök, a szabadság korában a régi rabszolga rendszer mintáit akarják fenntartani az ősi Corpus Juris és Verböczy hármaskönyve szolgabíráiban, vagyis önök mind csupán szolgáknak s nem szabad polgároknak kívánnak bírái lenni, igen, mert az önök szabadsága csak hízélgés, ámitás és .szójárás. Ez legyen elég.

*Buteanu prefect s. k.*³³²

³³² Magyar fordítás a wieni Hof- und Staatsarchivban. Kossuth-akták. 1849. év. 5132/e. szám.

318.

NÉMETH LÁSZLÓ SZENTIVÁNY KÁROLYNAK

— A háromszéki helyzetről. —

Németh László Kormánybiztostól.

Szent-Iványi Károly teljhatalmú Országos biztos Úrnak.

Kászonújfalu 25-ik Jún 849. esttéli 11 órakor.

E sorokat Csíknak Háromszók felöli első falujából, a szülő föld s benne a haza veszteségérti mély seb égető kínja között írom. — Háromszék a sem az osztrák, sem az oláh csorda által meg nem szennyezett föld — ma délután 5 órakor egészen az orosz iga alatt van.

23. és 24-ik többi tudósításaimban a mozgalmakat megírom, a mi minden honja iránt meleg kebelletl érző hon polgárnak leverő; mert az iker hon leg erélyesebb és tevékenyebb helysége igaztatott le. Tegnap délután a muszka tábor két részre oszlott, az egyik az Olt vize mellett Csikba betörendő, a más Sepsi Szentgyörgyön maradt. Ez ellen két felől, erőnk csekély lévén, nem állhattunk ellen s a katona parantsnokságnak tettsett Háromszékből minden erőt Osikba az Olt melléki vonalra összpontostítani, s az Eresztevényi vonalt Kvásárhelyig egészen fedezetlen hagyni. Az ellenség mozdulatait megtudni magam mentem a Maiksán inneni első positiora* szemmel látni a tábor mozgalmát; mely délután 1 óra felé, miután a helyet mindenfelé kikémleltette volna, egész táborával megindult, s délután mintegy 5 óra körül, sehol ellenállásra nem találván, bevonult K vásárhelyre — is, s így az egész Széket elfoglalván, megnyílt az Ojtozi szoros is. — És ez ránk nézve nagyon veszélyes, mert a muszka erő így e szerént Moldován is befolyhat.

Amint az Eresztevényi tetőről Vásárhely felé vonult, előre egy kéme által az ide foglalt nyomtatványokat Vásárhelyre akarta küldeni, de elfogatván, bűnös merényletének jutalmát elvette.

A folytonos ide s tova mozgás, s szüneteleni útban lét nem engedik, hogy ezt az Ország Kormányzó Elnökének meg írjam, — szíveskedjen a t. h. o. Biztos Úr megküldeni.

*Németh László m. k.
K. biztos.*³³³

³³³ Másolat: Magyar Hadi Levéltár, 1848—49. háború. 6/28. szám, 188. csomó. Bem-inatok. *Németh László* (1815—1893) nagyszebeni kincstári gyakornok, 1848-ban Ilyefalva képviselője az erdélyi országgyűlésen, 1849-ben kormánybiztos, kufsteini fogoly, 1867 után megyei tisztviselő.

GRÓF TELEKI LÁSZLÓ PULSZKY FERENCNEK

— Lengyelek a magyar seregben, véleménye nem egyezik a kormányéval, lemondása, Woodroffe és Brownról. —

Paris, 29 június 1849.

Kedves barátom!

Dolgaink rosszszul mennek. — Nem értek egyet Batthyány Kázmérral a nemzetiségek dolgában. Levelet vevék épen Browntól, írt neked is, elküldtem levelét. — Állítja, mint már mondtuk, hogy nincs több három ezer lengyelnél seregünkben, és hogy háborunk kizárólag nemzeti — *rien que nationale*, reám bízta levelét, — tőlem függ: közrebocsájtassék-e vagy nem? Én nem látom szükségesnek és jónak itt publicálni — bizonyosan neked is megküldte, tégy úgy mint jónak látod. Istenért! csak Palmerstont nyomd, én itt semmit nem tehetek. Splényi és Browne hírei szerint Horváthország forradalomban — és Bemét akarják Bánná választani. — Ez gyönyörű volna. — De a ministeri politica félek mindent elrontand.

— Magad is átlátod, hogy azon nézetemmel ellenkező utasítás után mellyet kaptam s melly hasonló a tiedhez, — nem maradhatok tovább Parisban. — Ez azonban maradjon köztünk. — Itt nem fogják tudni .hogy elmegyek és miért megyek el! — Ne mond senkinek — én azonban megyek vissza minél előbb. — De még látlak Londonban néhány nap múlva — engedek akaratomnak. — Jó még is hogy szólhassak otthon Palmerstonról. — Ide talán gróf Esterházy Pál jön — de én nem várhatom be. Beteg vagyok. — Azért írok illy rosszul. — Tudod hogy Móreiné itt van, bizonyos *Woodroffe* nevű angol (azaz Irlandi) van vele a mi kormányunk megbízásából — levelet is hozott Kossuttól Louis Bonaparte-hoz. (De erről szót se — senkinek is! — mert nem akarom, hogy a levelet átadja, míg nem nyerek garantiát az iránt hogy a levél jól fogadtatik.) *Woodroffe* (mérnök) azt állítja hogy Louis Bonapartéval igen jól van. — Jól ismeri annyi bizonyos. — Tudakozódj felőli a nélkül hogy itt létét tudasd bárkivel is. — A kölcsön dolga miként áll! Már írják nekem mind Splényi mind Browne, hogy fegyvereket könnyen szállíthatnak —• akad társaság, de nincs fegyver és nincs pénz! Isten veled. Nem írhatók tovább mert igen szenvedő vagyok. — Alig fogod e levelet olvashatni. Még egyszer látandjuk egymást. — Barátod

Teleki s. k.³³⁴

³³⁴ Eredeti: Magyar Nemzeti Múzeum. 1848—49. évi törzsanyag.

KOSSUTH GÖRGEINEK

— A katonai helyzetről, hibáztatja a központi operációs bizottságot, hívja Debrecenbe, hogy vegye át a miniszterséget és a sereg vezetését adja át Klapkának. —

*Az ország kormányzója
Görgey Hadügyminiszter Urnak.*

Csány minister és generális urak küldöttségükből megérkeztek s meghozták a választ, hogy Tábornok úr a cooentrationális mozdulatot effectuálandja.

Ezen rendelet mulhatlan következése volt Hadügyminiszter Ur azon tegnapi hivatalos jelentésének, hogy a Gyórt bevett ellenségnek a fővárosba jöttét a parancsnoksága alatti hadsereg fel nem tartóztathatja vagyis a fővárost nem fedezheti.

Ezen jelentése által az előbb felvett terv, hogy a hadat a Duna jobb partjain viendjük, dugába dőlt; azt pedig, amit Ön tanácsol, hogy a kormány Nagyváradra (vagyis védtelenül az orosz torkába menjen) effectuálni lehetetlen.

Tehát nincsen más mód, mint a Tisza—Maros vonalt választani.

Nagy szerencsétlenség. De ki kell egyenesen mondanom, hogy gyönyörű tervünknek dugába dőlése azon mondhatatlan idővesztésnek és legszerencsétlenebb dispositióknak következése, melyeket azon Centrális Operacionalis Cancellária eszközölt, mely nem a harctér-

ról, hanem a tábor mögött 6—10 mértföldnyiről, hol sem terrénomot, sem az ellenség állását, erejét, sem saját erőnk hiányát s előnyeit, sem a pillanatnyi körülményeket nem ismeré, intézte.

Ha elveszünk — ezen Centrális Cancellária boldogtalan intéstitója veszté el a hazát. Annyi fényes győzelmek után ily állás! s a lehangolt, elcsigázott, megnegyedelt hadsereg!

De nem veszünk el, ha a koncentráció eszméje gyorsan végrehajtatik s a lehető legjobban hajtatik végre.

Legjobbnak mutatkozik bizonyosan az: hogy miután az osztrák a Duna jobbpartján meg nem veretethetett, — akként koncentráljuk magunkat, hogy az oroszot megverjük hamarabb, mielőtt magát ő az osztrákokkal vagy Jellasicscsal egyesíthetné.

Ez csak úgy lehetséges, ha Hadügyminiszter úr szokott erélyeivel akként intézkedik, hogy:

1. Komárom 15.000 emberrel ellátva, a sáncolt táborbani állásával az ellenségnek egy tetemes részét állandóan feltartóztathassa — az egész ellenében pedig főtabornok flankemarschát lehetőleg masquirozhassa.

2. ha a többi 30.000 emberrel Hadügyminiszter úr Budán keresztül a lehető leggyorsabban Wisoczki-val (ki ma Kápolnán van, holnap pedig arról jó) akként egyesül, hogy az oroszral megütközhessek, mielőtt ezen vonalon az osztrák sereg sarkunkba érne, — mi annál lehetségesebb, minthogy az ellenségnek Dunán való átkelése a hidak kiszedésével megnehezíttetik.

Wisoczki azt mondja, hogy 30.000 emberrel az oroszot bizonyosan megverjük, — megverve pedig aztán, ha épen jönnek látszandik, a Tiszántúl is esziközölhetjük jóformán megtámadtatás nélkül marschunkat az Arad—szegedi vonalra.

Míndezekre nézve Aulich és Klapka tábornok uraikkal is értekezvén, az utóbbi — kit sietve útnak indulni kértem — Hadügyminiszter urat részletesebben értesítheti.

De meg kell vallanom, hogy ha valaha, most éreztem, érzi mindenki, s csaknem kétségbeesve panaszolja Szabó, — hogy a Hadügyminiszerség az activ fővezérséggel egy személyben nem egyesíthető. Minden nap dispositió szüksége adja magát Vetter, Wisoczki irányában, — újoncok jönnek, ezekről, a munícióról, a Tiszánál lévő élelmiszereknek hová-merre viteléről s millió más fontos ügyekről disputálni kell, — nincs ki tege, mert nem tudjuk nem vágjuk-e keresztsbe Hadügyminiszter Úr intézkedéseit. — Pedig disponálni kell. — Egységet a különböző hadtestek operációiba, életkérdés hazánkra. — Ezen egységet csak Miniszter Úr adhatja meg; a Centrális Operationalis Cancellária roppant szerencsétlenségre vezetett, — legyen az bent a Hadügyminisztériumban s együtt vele, — akkor jó; de kívülről, távolban el kell vesztenie a hazát. Se az nem megyén, sem a minisztérium ügyei; mindennel hozzám futnak, mert nem mernek felelősségükre fontos dolgokban intézkedni, én pedig nem tudhatom, jó-e amit teszek, mert nem vagyok Hadügyminiszter.

A Haza nevében esdekelve kérem tehát Miniszter Urat, — hogy tege meg az oroszok megveretésével összekombinált dispositioit.

Siessen maga ide a hadügyminiszteri állásban az ország ügyét vezetni, s a sereg activ vezényletét bizza ideiglenesen a sereg legidősebb tábornokára, Klapka tábornok úrra.

Kérem az ellenség mozdulatait marsch közben szemmel tartva, minket a dolgok állásáról gyakran értesíteni, hogy tudjuk mikor és hová induljon a kormány, — mert a választandó hely seregünk mozdulatainak irányától, módjától és idejétől függ.

Szíves tisztelettel
Pest, Jún. 30 éjjel.

*Kossuth Lajos*³⁸⁵
kormányzó

³⁸⁵ Eredeti: Magyar Katonai Levéltár. 1848. évi Insurr. Armeé iratai. 6/329, szám.

321.

KOSSUTH GÖRGEINEK

— Engedetlensége miatt megfosztja a vezetéstől s felhívja, hogy azt adja át Mészáros Lázárnak. —

Görgey Tábornok Hadügyminiszter Úrnak!

Tegnapi napról kelt levelére, melyben június 29-kéről kelt rendeletem teljesítése iránt Csányi miniszter úr, Kiss altábornagy és Aulich Tábornok urak által adott positiv ígéretét visszavonja, válaszolólág: a Nemzet által reámrüházott hatalomnál fogva, a Miniszteri Tanács meghallgatásával s hozzájárulásával rendelem és parancsolom, hogy a hadsereg fővezérséget Mészáros Lázár altábornagy úrnak azonnal általadja s a Hadügyminisztérség személyes folytatására a kormány kebelében azonnal megjelenjen: minthogy a két hivatal — kivált ily időben — incompatibilis s én a miniszteri tanács hozzájárultával Mészáros Lázár altábornagy urat a Nemzeti Hadsereg fővezérévé kineveztem.

Remélem, hogy Hadügyminisztea* úr ezen rendelet teljesítésére segédkezet nyujtand s nem támasztand egyenetlenséget, visszavonást s pártoskoidást, — mely nemcsak a hazát, hanem Európa szabadságát is megölné.

E pilanat nagyszerű Tábornok úr! Egy világ sorsa függ tőle. — Emlékezzék ön Dumouriezre. Isten, a világ s historia ítélend ön felett.

Az embertől s a hazafitól lojalitást várok. A Tábornoktól kit ön tettem azzá s tettem hadügyminiszterré, én az ország kormányzója, engedelmisséget követelek.

Pest, július 1-ső napján 1849.

Az ország kormányzója
*Kossuth Lajos.*³³⁶

³³⁶ Eredeti: Magyar Katonai Levéltárban. 1849. évi iratok. Insurrections Armiee 7/2. számi alatt.

KOSSUTH KLAPKÁNAK

— A Görgeivel való konfliktus folytán felhívja, hogy támogassa Mészáros, az új fővezért. —

Kedves tábornok úr!

Görgei megszegte szavát, melyet nekem tegnap egy miniszter és két tábornok által küldött!

Legyen hadügyminiszter, — de fővezér egy pillanatig sem lehet tovább!

Mészáros altábornagy fővezérré kineveztetett.

Görgei talán nem fog engedelmeskedni! Ez gyalázat volna! Ez árulás lenne! Ép úgy mint a szöszezés és a vak alárendeltség Bayer befolyásának, árulással határos!

Borzasztó, a mit nekem ír.

Tábornok úr! A haza, Európa szabadsága függ attól, hogy a hadseregben most egyenletlenség és pártviszály elő ne álljon!

Én önben római jellemet tisztetek. A haza és a szabadság mindenek 'előtt! Támogassa Mészáros altábornagyot. Az indító okokat közölni fogom önnek.

Isten és a történet ítél mindnyájunk felett! önben nem fogok csalódní tábornok úr!

Pest 1849 július 1.

*Kossuth
kormányzó.³³⁷*

³³⁷ Megjelent Klapka: *Emlékeimből* (Budapest, 1886), 175—176. oldal.

**GRÓF ANDRÁSSY GYULA
GRÓF BATTYÁNY KÁZMÉRNAK**

— Báró Splény kiutasításáról, Stürmer osztrák követ áskálódásáról, a török viszonyokról. —

Miniszter Úr!

Mióta múlt jelentésemben szerencsém volt miniszter Urat tudósítani, minden törekvéseimet oda fordítám, hogy hivatalos leveleimet átadhatván nyílabb és szorosabb viszonyba léphessek az itteni kormánnyal, mint a mely eddig egy hivatalos megbízott közbenjárása által létezett, működésének azonban még eddig teljes sikere nem volt, részint mert a francia és angol udvarok részéről nem támogattatván a magas porta nem mert nyílabb viszonyba lépni, részint pedig azok folytán mik Báró Splényit illetőleg történtek, ki is Stürmer úr által a portánál mint átszökött tiszt panaszoltatván be, ez utóbbi közbenjárása által eltávozásra bírattott, mi dolgaink itteni állására kártékony hatással volt. Én tehát,

hogy Stürmer úr részéről eféle kéréseknek elejét vegyem azonnal magány úton tudtára adattam az illető hivatalnoknak, hogy én semmiesetre ezen várost el nem hagyandom, hla csak kormányomtól parancsot nem veendek — ha tehát Stürmer úr efféle kéréssel jönne, kérem a magas portát, hogy annak teljesítését határozottan megtagadja, mert én a porta bárminő kérelmére sem távozandok el. Ezen izenetnek a legjobb hatása volt, azóta Stürmer követeléseiről nem beszélnek többé. Egyébiránt állásom itten egészen az első hírektől fog függni, melyek a csatatérről érkezendnek, ha azok jók lesznek, úgy sokat reményiek tehetni; mindenáron azon leszek, hogy azonnali hivatalos elfogadtatásomat eszközöljem. *A 'portát csak egy mód van erélyes fellépésre bírni — compromittálni kell, magától bátorsága soha nem lesz.* Igen célirányos volna e tekintetben, ha a kormány Bem tábornoknak megküldené a magas porta abbéli határozatát, melynél fogva a határon lévő seregek parancsnokainak meghagyatik az ausztriai vagy orosz seregeket, ha ismét visszajönnének a Török birodalom földjére, lefegyvereztetni, ha pedig ezt nem akarnák, ágyúval fogadni oly utasítással, hogy azt azon esetre, ha a kihajtás sikerülne az illető parancsnokokkal ahhoz tartás végett közölje, — ha pedig azok tenni nem akarnák, őket a Török földre is kövesse, mi által, főképen ha egy kis ajándék is járulna hozzá, könnyen lehetne eszközölni, hogy a török sereg, mely a muszkát gyűlöli, és csak az alkalmat várja, hogy megtámadhassa, — seregünkkel egyesülve működjön, és ekkor minden nyerve van — a minisztérium compromittálva van az orosz kormány irányában és a fanatisált törökök kényszeríteni fogják a harcra — csak ily módon lehet most cselekedni. Ezen tervet a kormány figyelmébe ajánlom.

A mostani minisztérium jószándékú, de gyenge, kislelkű, igaz ugyan hogy erősen készül és nagy sereget gyűjt össze — de tenni nem fog mindaddig, míg vagy akaratlanul bele nem sodortatik, vagy az angol vagy francia kormányok részéről jobban fog támogatta'ni. Riisa pasia, az előbbi minisztérium feje volna az egyedüli egyén, kitől nagyobb eredményeket lehetne várni, de most a kegyvesztett hivatalnokok helyén Brussában van, és csak győzedelmek segíthetnék a kormányra. Fegyverek megszerzését és kivitelét illetőleg mint már ezelőtt Brown úr, úgy ön is biztosítottam, hogy semmi akadály tétetni nem fog, és hogy az kéz alatt ugyan, de biztosan történhetik. Holnap eziránt a kormány bankárával értekezendek, ki e tárgyban egyenes megbízással leendő alkalmasint ellátva; ha tehát a kormánynak fegyverre szüksége van, méltóztassék a pénz iránt mentől előbb rendelkezni, legjobb volna azt Angolhonban valamely bankárhoz küldeni, a mennyiben az itteni tőzsórek általánosan összeköttetésben vannak az ottaniakkal, és így ide csak az avisot kellene küldeni. A mai napon kaptam a minisztériumtól azon izenetet, hogy azon esetre, ha a Sultánnak megbízó levelemet átadni alkalmam leendő, nélkülözhetetlen szükséges, hogy Reschid pascha nagy vezérhez legyen levelem a kormányzó elnök úrtól, ennek tehát megküldését a Sultánnak szóló két levéllel együtt méltóztassék Miniszter úr kieszközölni. Mindeddig, mióta Debre-

cent elhagytam, miniszter úrtól levelet venni nem volt szerencsém, mi azon nehéz állásba hoz, hogy utolsó vagyok, ki a magyarországi híreket megtudja, és akkor sem bizonyosan. Várva várok híreket.

— Ki is mély tisztelettel maradtam.

Konstantinápolyban Július 3-án 1849.

*Andrássy Gyula m. p.*³³⁸

³³⁸ Eredeti: Magyar Nemzeti Múzeum. 1848—49. évi törzsanyag. 1849 július 3. *Andrássy Gyula gróf* (1823—1890) 1848—49-ig zempléni főispán, emigráns, 1867-betn miniszterelnök, később a monarchia külügyminisztere.

324.

GRÓF ANDRÁSSY GYULA PULSZKY FERENCNEK

— A török barátságról, az angol kormányt meg kell nyerni, az orosz benyomulás Erdélybe, magyarországi hírek. —

Kedves Barátom!

Kormányunk által hazánknak itteni képviselésével bízván meg, van szerencsém ha t. i. szerencse magamat ezen tulajdonságban bemutatnom. Még csak néhány nap óta vagyok itten azonban már elég alkalmam volt a dolgok itteni állásával megismerkedni — a porta szándéka a legjobb, az erántunki rokonszenv véghetetlen, ép oly véghetetlen sajnos mint a félelem az oroszról, a neutralitási nyilatkozat és az annak folytán a sereg parancsnokokhoz küldött rendeletek, mellyek előted kétségkívül ismeretesek, képezendik — félek tőle az elérendők maximumát. Azonban ha mint látszik a szerencse egy két csatába kedvezend — meglehet, hogy sikerül nagyobb eredményeket elérhetnem. Annyi mind azonátal bizonyos, hogy Anglia beleegyezése nélkül a porta semmit tenni nem fog — a legkisebb biztatás ezen oldalról és semmi kétség, oly szövetségest nyerünk, ki sokkal nagyobb erőt fejthetne ki, mint sem maga is képzele. Időközben a porta erősen készül 160.000 ember máikészen ál, nem számítva az arnaut, bosnyák és ázsiai minden perczen használható erőket, de mind ez haszontalan mind addig míg Anglia nem adja meg nekik azt mi leginkább hiányzik — a bátorságot, itten Sir Stratford Canning valóságosan mindenható, mert tekintélye oly nagy mint Titow-é 's a birodalom nagyobb — Sürmer és d' Aupick nem számítanak. *Siker csak úgy lesz ha sikerül az angol kormányt a magyar forradalom természete és annak következményei felett megnyugtattni;* mindenből világos hogy *a magyar forradalom győzelmét a republicanismus és socialismus győzedelmének tekintik, és ezért nem ellenzik annak elnyomását,* győzd meg az ellenkezőről — nem kételkedem hogy ha lehetett már meg is tevéd — utasításid azt hiszem meg engedik. Nem tudom tudod-e már m. hó 20-án az oroszok a tömösi paszuson benyomultak Erdélybe, azt hírlélvén hogy ez egy nagy ütközet folytán tör-

tént, ez azonban nem igaz legfeljebb 2000 emberrel volt dolgok kik lövöldözve vonultak vissza, Brassót mellynek várát Kiss ezredes kétszáz emberrel védette csupán, a parancsa alatt levő 4000 embert Bem táborához küldvén, m. hó utolsó napjaiban bevették — azóta azonban mint minden a tegnapi hajóval Bukarestből érkezett levelek egy hangnem írják, Bem által Fogaras és Brassó közt megverettek, közelebbet azonban nem tudni, kivéven hogy 1000 orosz és sok tiszt esett el, ma reggel Nikolajevits itteni Szerb képviselőt magához hívatta az orosz követ, azt tudakolta tőle kapott-e híreket Erdélyből, mondván hogy ha az oroszok veszteségéről tudósítanak azt ne hidje — az rágalom — egyébiránt igen rász kedvűnek látszott, a posta út annyira el van zárva hogy igen nehéz levelet kapni azonban két három nap alatt mindent fogunk tudni. Pozsony vidékéről még) mind eddig semmi újság. Aulich Generális 12000 emberrel Horvátország felé indult hol nagy rokonszenv mutatkozik a magyarok iránt. Perczel a Bánáti sereg parancsnokságától elmozdított — hála Istennek! Az Ausztriaiak és Szerbek közt Jellasich táborában nagy az egyenetlenség. Ez mind az amiről tudósíthatlak — jövő postával többet. Kérlek tudósíts engem is azokról mik, Angolhonban történnek, igen nagy hasznát vehetem a porta irányában. Bátyád Fehérvár egy levelet bízott reám még Pesten azt ide melléklem, kérlek írdal úgy hogy Teleky kezeihez jöjjenek leveleim ki azokat majd ide küldi — ha hajón jönnek felnyitattak. Isten veled sok szerencsét működéseidnek.

Konstantinápoly Július 4-én 849.

őszinte barátod

Andrássy Gyula s. k.³³⁹

³³⁹ Eredeti: Nemzeti Múzeum. 1849. évi iratok. 1849 július 4. *Stratford Canning* (1786—1880) költő, konstantinápolyi angol követ, végül főrendiházi tag. *Titoff* orosz követ Konstantinápolyban. *Stürmer Bertalan gróf* osztrák követ. *Fejérvár Gábor* (1780—1851) Pulszky nagybátyja, jeles régész.

325.

UJHÁZY LÁSZLÓ KOSSUTHNAK

— A komáromi helyzet, Görgei emberei, Mészáros. —

Kedves Barátom!

Két naptól olta szünetünk, — az ellenség nem támad, de nem messze körülünk áll. Használt neki a tegnap előtti leczke.

Ma Érsekújvár tájékaról Nagy Sándor hadteste is ide érkezett.

A kincstári utalványok kibocsátása iránti rendeletednek következésben már küldetem Pestre a szükséges eszközöket s anyagokat meg szerezni.

Bár a pénzügyi ministerium küldött volna ide fel egynehány műértő egyéneket. Ha lehet, rendelkez még ez iránt.

A fővezérség változásának híre, — nem tudom mi úton s módon — itt hamar elterjedt. De Bayer ezredes, Görgei pártjának

feje, inkább le vertnek, mint fölbőszültnek látszott nekem. Azt mondta: Ha Görgei nem marad fővezér, akkor leg alább 40 főtiszt le mond. Ezt ha devalválva vesszük, és egyéb baj nem leend, úgy a crisisen — ha már meg kell lennie — vész nélkül átesünk.

Mészáros még mindig nincs itt, — tegnap jövén föl a gőzősen, Neszmély táján a partról kapott balhírek következtében visszatért a hajóval. Most jövének épen magány jelentők, hogy már kunt volna a táborban, küldtem nyomban a várba tudakozódni, de semmit sem tudnak felőle.

Komárom Júl. 1-én 1849. esti 8 órakor.

híved

Újházi.³⁴⁰

³⁴⁰ Eredeti: Magyar Hadileváltár. 1848—49. háború. 7/52. szám. 186. csornaig. *Bayer József* (1818—1890) császári gyalogezredbeli hadnagy, 1848-baai ihoivéciszázadois, Görgey seregében 1849-ben ezredes, a hadműveleti iroda vezetője, 1867 után magántisztviselő.

326.

VACHOTT SÁNDOR FELESÉGÉNEK CSAPÓ MARISKÁNAK

— Családi s gazdasági ügyek, a kormány megy Pestre, a kecskeméti élet. —

Mariska az én angyalom!

Ma reggel, az az Júl. 5-kén juttatta Tóth Lenczi kezemhez a te kimondhatatlanul kedves, költői levélkédet. Milly levél ez! Szent lelked sugaraival gyöngédséged harmatával, szerelmed hév lehellétével van írva minden betűje. Isten áldjon meg, édes nóm, a leveledért; áldjon meg magadért. — Keblemen fogom soraidat, szép fűrtödet beleföldve hordani. Hajad szálai lesznek az ariadnei fonál, melly ha bujdosást mérend rám a sors, bujdosásaimban vezetni fog. Leveled leszen boldogságom útilevele. Óh, mert én téged áhítattal szeretlek! Szentnek hiszlek, kihez vissza fogok, vissza kell zarándokolnom...

Értesítéseitek sorsod és sorsotokról igen megnyugtatólag hatottak rám. Ardaynak köszönöm barátságát. Kórjetek tőle őszintén minden kis dolog iránt tanácsot; ő találékony, hű lelkű. Jobb kezekben nem tudhatnálak benneteket, mint az ő kezeiben. A napám vele értekezzék a halászi telkek iránt. Mutassa meg neki azon iratokat, mik erre vonatkoznak. Az aratásról szóljon velem. Czeglédről írott levelemben — nem tudom vetted-e, sok dologról írtam. Többek közt, hogy Buriknét kellene felszólítani, miként ő intézkedjék Kálovit fölhasználása az aratás körül. Ő takarítasson be oda hová legbiztosabbnak ítélné. Talán a saját udvarába. Bankjegyeidről is írtam. Én czukrot gondoltam, hogy legjobb lenne azokon vened. Ezt ismerőseiteknek eladva mindig olyan pénzzé tehetnének, melly majd forgásban lesz. Szóval, mindezekbe avassátok be Ardayt.

ő tudni fogja mit kell tennetek. Az arany ára igen nagy volt ez utóbbi napokban Pesten. Lenczítől hallom, hogy egy darab 10 p. fton felül kelt. Úgy csak jól járhattok. Miattam pénz dolgában ne aggódjál. Miniké se aggódjék, kinek igen köszönöm szíves részvételét. Ha rosszul mennének is dolgaink, ön a kormánytól fogok pénzt kaphatni. Lehet, miszerint Zalán apja kocsija és lovaival ma itt lesz. Megtörténhetik, hogy ezzel — kit folyvást magunkkal fogunk, meglátogatlak. Jobbnál jobb hírek jönnek. Pest tíz hetekig is szabad lesz. Kár, igen kár volt sietnünk. De a kormány úgy lát-szik az első zavarban fejét veszítette. Ma halljuk, miként a hadügy-minisztérium vissza van rendelve Pestre. Ez jó jel. Bízunk, igen nagy a mi bizalmunk. Ennyi erővel, mint csak e vidéken is van, lehetetlen banquerottot csinálni.

Majd elfelejtem. Itt Kecskeméten igen szíves háznépnel vagyunk szállva. Átalán Kecskemét lakosai hasonlíthatatlanul emberségesek mint Debreczen népsége. A házi urunknál étkezünk. Ollyan ember mint az öreg Vachott volt, korára, éberségére s jó kedélyére. Szinte jól esik e zavaros időkben a rend, és patriarchális élet kerék-vágásából ki nem forgatható családot látnunk.

Nagyon sajnálok egyet. Azt hogy kedves arczképed szórakozottságomban nem hoztam magammal. Küld el kérlek édesem ha jó alkalmad lesz. Kecskeméten maradunk míg lehet. Innen várjuk a dolgok mikénti fordulatát. Úgy-e jóra fog fordulni / Te hiszed, hát meg kell lenni. Sok itt az ismerős. Én nem vagyok igen** kedélyű, mert hiszem hogy elébb megláthatlak, mint akkor gondoltam, midőn eljövök. Vigyázz nekem annyira kedves magadra. Vigyáz-zatok mindnyájon egészségtekre. Isten és az emberek minden jósága, áldása környezzen, szerelmes jó nőm!

Örökké híved

Kecskemét Júli. 5-én 1849.

V. Sándor

Ide küldj levelet poste restante. Csókollak ezerszer téged és mindnyájakodat.³⁴¹

* Vízfolt miatt hiányzó szó.

** Vízfolt miatt hiányzó szó.

³⁴¹ Eredeti: Magyar Nemzeti Múzeum kézirattára. *Vachott Sándor*
(1818—1861) nógrádi jurátus, költő és író, 1848-ban magyar minisat.
tisztviseelő, 1849 őszén félrevonult rhédei birtokára, 1852-ben elfogták,
megőrült.

327.

UJHÁZY LÁSZLÓ KOSSUTH LAJOSNAK

— A komáromi haditanács hívja Komáromba. —

Kedves Barátom!

Sok olyan dolog van, mit elbeszélni igen, de megírni alig lehet tökéletesen, — küldöm tehát Thali alezredest, ki maga is jelen volt azon hadi tanácsban, mely tegnap kunt a táborban tartatott a had-tisztek vezérei és osztályok parancsnokai által. Szükséges neked

tudni, minő nyilatkozatok történtek ott, hogy a kellő egyensúlyt még annak idejében meg adhassad. Az állapot komoly. Orvoslása egy úton bizonyos. És ez: ha magad feljöhetsz. Tekintélyed és népszerűséged még soha sem hibázta el a maga célját. Egy rendeletre is lenne szükség, — hogy t. i. hadi tanácsot ne lehessen tartani a polgári hatalom biztosának jelenléte nélkül, nem azért, hogy a katonai s hadi dolgokban szavazattal bírjon, hanem hogy ellenőrködhessen, s minden történendők iránt magát tájékozhassa. E nélkül mi polgári hatalom képviselői egészen paralizálva vagyunk. Isten tartson és hozhasson ide.

Komárom, Július 5-én 1849. d. u. 5 órákor

Híved

*Újházi*³⁴²

³⁴² Eredeti: Országos Levéltár. Kossuth-Akták. 1849. év, 9109/k. sz.

328.

KOSSUTH SIMONFFY ALEZREDESNEK

— A Jancuval folytatott egyezkedési tárgyalásról, föderációról, Drágos küldetéséről. —

Simonffy József alezredes úrnak.

Pest, július 5-ikén, 1849.

önnek az oláh lázadás kibékítése iránt Avram Janku lázadás főnökkel váltott levelezéseire a ministeri tanács hczzájárultával
Válaszolom:

Hogy én szívemből sajnálva azon elnyomatást, melyben hazámnak román ajkú népe századokon át szenvedett, politikai elvrokoinaimmal egyetértőleg a közös jognak, közös szabadságnak reájok is kiterjesztéséért egész életemen át küzdöttem, tudhatja mindenki.

Hogy a tavaly június elején megkezdett s folyvást tartó országgyűlésen mint követ, mint minister, mint kormányelnök minden honlakósnak bármi nyelvű és vallású legyen, az ország státusegységével megegyezhető jogszerű kívánatait mindég és minden alkalommal pártoltam, támogattam s gyámolítottam, Istenre és a nyilvánosságra hivatkozom.

Egy nézetet azonban soha sem tudtam megérteni, azt hogy egy országban különböző politikai nemzetiségek létezhessenek.

Hogy nyelv és vallás semmi politikai jogok élvezetében különbséget ne tegyen, ez hitem és vallásom.

Hogy nyelvét minden népség nemcsak a magán életben, hanem egyházában, iskoláiban, községében ne csak szabadon használhassa, hanem ennek a civilisatio érdekében kifejlesztését a státustól igénybe vehesse, ezt is hiszem és vallom.

De hogy egy országban több diplomatikai nyelv lelhesse, ha azon ország egy test akar lenni, és nem külön souverain cantonokra feloszlani, ezt nem érthetem.

Kivált nem érthetem ott, a hol a különböző nyelvű népfajok nem külön arondírozott területeken, egymástól elválasztva, hanem vegyesen, és keverve laknak.

Ily országolt nyelvek szerint sem fölosztani, sem kormányozni nem lehet, ha csak az országot eldarabolni nem akarjuk.

Kinek jutna eszébe a kis Moldvában lakó nagyszámú csángó magyarok számára külön politikai nemzetiséget követelni? Senkinek, mert ez Moldovának dismembratiója volna.

Így van ez Magyarországgal is; — politikai nemzetiség csak arondírozott territórium alapján képzelhető, egy országnak egy territóriuma lehet csak, e territóriumon lehet akármennyi nyelv, akármennyi vallás, s ha szabadságot akarunk mindenkinek nyelv és vallás különbség nélkül, egyenlőnek kell lenni jogban, törvényben, szabadságban, de egy országot nyelv szerint felosztani, s mindenik résznek külön territóriumon külön politikai nemzetiséget adni annyit tesz, mint azon országot feldarabolni, azaz megszüntetni.

Hazánknak azon öngyilkolására tehát, hogy az egy és osztatlan Magyarországból külön magyar, tót, német, szász, román, szerb, orosz tartományokat alkossunk, az ország kormánya soha reá nem állhat, de ha ezt az ország román ajkii lakossai nem akarják, a mint józanul nem akarhatják, úgy meg kell vallaniok, hogy ok nélkül vak-eszköz gyanánt pazarolják verőket, feillázadván azon törvények ellen, melyek nekik minden más lakosokkal közös és egyenlő szabadságot adtának.

De nekik talán a foederatio eszméje forog homályosan szemeik előtt. Magyarország lehet foederatióban Oláh országgal, Szerbiával. De Magyarország maga-magával, azaz a kebelében lakó polgárokkal, foederatióba nem léphet. Ez képtelenség.

Közös törvény, közös jog, közös szabadság, ezt ad az ország törvénye, ezt ajánlja mindenkinek az ország kormánya. Ennél többet senkinek nem adhat, mert többel senki sem bírhat.

Ez volt örökké hitvallásom, ezt nyilatkoztattam ki minden alkalommal, ezt a saját vérei által barbár módon meggyilkolt szerencsétlen Drágos országgyűlési követnek is, midőn kérdést tett hozzám: minő sorsra számíthatna a fellázadt oláhajkú nép, ha a fegyvert letéve a kormány iránti engedelmességre s a magyar Státus iránti hűségre visszatérne?

És azért bosszankodással veszem az önnel levelezésben álló oláh lázadási főnöknek azon ravasz ármánykodását, miszerint azzal mer rágalmazni, mintha Drágoshoz írt levelemben kinyilatkoztatott engedményeket a Hatvanihoz írott rendeletemben visszavonítam vagy megmásítottam volna, — ez nem igaz.

Drágos midőn legelébb xnáílam jelenté magát a végett, hogy az oláh lázadásnak lecsillapítását saját merényletére megkísérteni óhajtja, arra kért fel, hogy míg ezen iparkodása tart, fegyverszünetet engednék. Én erre már akkor is kinyilatkoztattam, hogy az ily bizonytalan kísérletek miatt fegyverszünetet adni soha nem fogok, s a hadimunkálatokat meg akasztani nem engedem, mert a haza, törvény és szabadság ellen fellázadt román, szerb és tót pártütőknél mindig azt tapasztaltam, hogy minden idő pihenési engedély, melyet

midőn szorítva voltak, gyakran kértek, csak erejük összpontosítására, véletlen megrohanásra használták; és fegyvernyugvást nem adok azért is, mert nem ismerek senkit kinek szava, vagy kötelezettsége a fegyvernyugvási feltételeknek, a pártütők részéről megtartását garantírozhatná.

Én azért alkudozásokba nem bocsátkozom, mert én más alternatívát nem ismerek, mint vagy büntetni minden pártütőt, vagy megbocsátva a közös törvény alapján, egyenlő jogú polgároknak elismerni.

E szerint tehát alkudozásnak, s több vagy kevesebb engedély megadásának helye sem lehet, mert én sem többet, sem kevesebbet, mint a közös jogot s egyenlő szabadságot ígérni s adni senkinek nem fogok. De nem lehet alkudozásról szó azért is, mert nincs és nem lehet a pártütő oláhok közt senki, a ki másnak, mint saját magának nevében bármi kötelezettséget biztosíthatna, vagy adott szavának a fegyveres tömegek részéről elfogadását biztosíthatná.

Azért tehát sem alkudozásokról, sem fegyvernyugvásokról tudni nem akarhatok, hanem mindent, a mit a béke kévéért biztosítani akarok, amint szóval nyilvánosan mindég megmondtam, úgy Drágosnak vagy akárkinek is írásban szintúgy kinyilatkoztatom, ha kinek tetszik ezen kinyilatkoztatás alapján a fegyvert letenni, és a haza iránti hűséghez s törvény iránti engedelmességhez azonnal visszatérni, annak politikai vétségeiért amnesztiát is adok, aki pedig a fegyvert le nem teszi, az ellen harcz lesz, mely részziikre szabadsággal sem győzelem sem legyőzetés esetében nem végződhetik.

A szerencsétlen Drágos ezzel elmenvén a lázadók közzé, kik neki jóakaratajért orgyilkolással fizettek, ismét fegyverszünetre, az amnestia magyarázatára, alkudozásokra szólított fel, mire úgy mint elébb s úgy neki mint Hatvaninak tudokra adám, hogy én alkudozásokba, fegyvernyugvásokba, magyarázatokba nem ereszkedem, s a Drágos eljárása miatt a hadi operatioknak gátot vetni nem engedek.

A mit mondtam, mondtam, — aki biztosításaim alapján a fegyvert leteszi s kegyelemért folyamodik, a nemzet tud kegyelmes lenni,, aki pedig ezt nem teszi, ő lássa.

Hamis és ravasz ráíogás tehát, hogy én ajánlataimmal játszánék, vagy azokkal cselt vetni akárkinek is nem átallanám, ez becsületemmel, s nemzetem becsületével meg nem fér.

Most is azt mondom tehát, a mit mindig mondtam, a mit Drágosnak írott levelemben kinyilatkoztatok, azt fegyverletétel, béke s engedelmesség feltétele alatt most is biztosítom még, de ezen kegyelmet mától számított 15 napon túl ki nem terjesztem, hanem a pártütés makacs folytatása esetére rendes és összpontosított haderőt küldendek oda, ekkor a szegény elcsábított nép iránti figyelemből csak kisebb csapatokat engedek használatni.

Gondoskodásomból senki irányában titkot nem szokván csinálni, önt is ezennel felhatalmazom, hogy e leveletem akár a lázadás főnökeivel, akár más kivel is közölhesse, és az ebben foglaltaknak az ország kormányára s a nemzetre nézve kötelezettségét biz-

tosítom; sőt a mint Drágosnak is megírák úgy önnek is hatalmat adok, hogy ha valaki a lázadók közül valamely részletek iránt a kormánnyal személyesen értekezni akarna, annak jövede-menete „Salvus-conductust“ biztosíthatson, s e biztosításnak megtartását a nemzet becsületével garantírozom.

Egyébiránt megolvastván Janeu leveleit, miket ön velem közölt, miket ezennel visszarekesztek, meg kell vallanom, hogy azokban rágalmon, ravasz eltorzításokon és festetlen általános nagy szavakon kívül egyebet semmit elannyira nem találok, hogy még csak távolról sem tudnám belőlök kivenni, mi a célja és mi a kívánsága.

Ha tehát gondolja, hogy a vérontásnak megszüntetésére ez tehet valamit, ám adja tudtokra, hogy ha nem rabolni, hanem egyenlő jogú szabad polgárok lenni akarunk, mondják meg már egyszer, mi kívánságuk van, én szavamot adom, hogy amint az ország feldarabolásába soha megegyezni nem fogok, úgy a jog, a méltányosság alapján megnyugtanni óhajtok, s békét, szabadságot, — nem bosszút óhajtok.

Ezekben állanak ön felterjesztésére határozataim és megbízásaim, mikre nézve kötelező felhatalmazással öserey ezredes urat ezennel felruházom.

Az ország kormányzója:

*Kossuth Lajos*³⁴³

³⁴³ Megjelent a *Transilvania* 1877. évf., 65—67. és 77—78. old.

329.

NÉMETH LÁSZLÓ KOSSUTHNAK

— A háromszéki helyzetről, Gál Sándorról, a bujtotatásról, érelyes vezért kór. —

Bükszád Július 5-én 849 délutánn 5 óra.

Az ország kormányzó Elnökének.

Elekes György nevű futáromat — mint a Háromszéken közelebbről lefolyt események szemtanuját a Kormányzó Elnök Úrhoz indítám, hogy szóval is adja elő az itten történetket — de Udvarhelyen székely középponti k. biztos Molnár György úr vissza tartoztatta, s tegnap előtt hozzám vissza küldé újabb hírekért. Már nem tudom, hogy nevezett futárom elindult é a Kormányzó Elnök Úrhoz, vagy se — s első levelem melybe Háromszék eleséséit meg írtam, felni ent-é vagy se?

Azon levelemben emlitem, hogy Ezeredes Gál Sándor úr a leg tisztább akarat mellett se képes tábor vezényletre. — Minden csatái oda mutatnak, hogy ha még tovább is ő vezérli a tábort, nem csak, hogy ütközetet nem nyerünk — de a tábor is mely ez előtt két hároim, nappal 5 zászlóalj fegyveresből állott — föloszlik — mert nem leng az egész fölött egy öszve tartó szellem — mert az ép Gál Sándor teremtette gyáva tisztok kik ellen a tél óta annyiszor föl-

szóllalók, elsők a megtanulásban — és a legénység a fegyelem hiánya miatt, ha győzünk — ha veszünk, haza szökök.

A szánföldre vissza húzódott ezer muszka tábor, ma ismét túlnyomó erővel támadott meg Sepsi Szt. Györgynél — s a nélkül, hogy ellenit álhatánk, nagyszámú lovassával egészen zavarba hozza táborunk — úgy hogy a zavarba alig menthető meg ágyúink egy részét, mert vagy ötöt elfogtak — azon kívül katonaságunkból is többeket — úgy hogy most egy rendetlen tábor töredéke között csüggedt remény és levert kedélyei írom e sorokat.

Kell ide tehát — mindenek előtt egy erélyes vezér vezénylete alatt — egy új csapat — mely az orosz erőt képes legyen megtörni — addig is míg Bem altábornagy úr Beszterczénél végezze — de ez inkább Magyarországi — mint székely honvédekből aljon — mert az áruló Dorsner — s még néhány — télen meg szökött, most a muszákkal kijött Csiki székely tisztek alattomosan — minden elővigyázat daczára is — bujtogatják, és édesgetik részükre a Csikieket — úgy hogy már attól tarthatni, hogy e meg törött tábor Gsik természet alkotta várába se tarthatja föl magát — míg segély érkezik — s az oroszok befészkelik maguk a székelység két leg erősb megyéjébe.

Kell a lelkes s dicsőén elhunyt Gábor Áron helyett egy tüzér főnök — ki ha nem egészen is valamennyire pótolhassa őt.

De mindenek fölött friss nyomatékos csapatokra van legnélkülözhetlenebb szükség — mert a székely föld csak nem egészen ki lóvén merülve — ha innen kiszorítottunk Erdély jobbára el van veszve.

Méltóztat tehát az ország K. Elnök Úr e komoly ügybe eszerint rendelkezni, hogy ide ha lehetséges — az orosz erőnek megfelelő erő jöjjön — mert egyébb aránt itt nagy veszteségünk leend.

Németh László
*k. biztos.*³⁴⁴

³⁴⁴ Eredeti: Magyar Hadilevéltár. Bem-iratok. 188. csomag, 7/6. sz.
Gál Sándor (1817—1866) osáiki székely határőrezred hadnagya, 1848-ban honvédtiszt, katonai író, 1849-ben ezredes, 1866-ban Garibaldi serlegében a magyar légió parancsnoka. *Gábor Áron* (1814—1849) a székely határőrezredben katoná, 1849-ben az erdélyi honvédsereg tüzérparancsnoka, ezredes.

330.

BÁRÓ KEMÉNY ZSIGMOND (PEST) GRÓF GYULAY LAJOSNAK KECSKEMÉTRE

— Pesti helyzet, pénzváltás, külpolitika, Görgei, az oroszok. —
Édes Lajos!

Hogy a' kormány vagy tulajdonkép K. * mennyi bajt okozott félénksége által, azt már te jól tudod.

A baj megvan, s' miután minden erő más felé koncentrálott, természetesen fog valahonnan ellenség érkezni Pestre; vagy Debreczenből a muszka, vagy más felől a német.

* Kossuth.

Én itt maradok mind addig, míg az ellenség a város előtt lesz. Akkor az utolsó gőzkocsival megyek.

Az egész kormány személyzetből csak Szemere és Kovács meg Csányi nem vesztették el fejüket, Ők regtől estig dolgoznak.

Velők együtt indulok.

Pénzed felvételét bíztad volt reám.

Adtaik két százost és 55 aprót.

Akkor nagy pénzkrisis lévén, már harmad napra a százos 55 forinttal váltatok be, — 's az egész bankóvilág semmivé lett volna, ha Görgey győzedelme nem következik.

E perczen a magam százasait és a tiedből egyet felváltottam aranyokra B. Grábor segítségével. Tíz forintot fizettem. Lehet, hogy sokallod de többen 11 forintért is vettek, sőt én is úgy vettem az előtt 40 darabot. Csak két óra közzel az után akadtam B. Gáborra, ki olcsóbban szereztetett.

E pénzt, ha Szász vagy Csengery előbb induland, általok, — különben személyesen viszem.

Az európai külviszonyok iszonyúak.

Szardíniával készek a bókepontok.

Ancona bevéve, Velence alkuban Bruckkal és Montecucollival, Róma kiéheztetve, az olasz lázzadás mindenütt lenyomva, a német felkelő seregek szétverve, és Peuckert már Karlsruheban.

Porosz orsz. megújította a szent szövetséget Orosz és osztrák országokkal 's ígért segédet Austriának ellenünk.

Sehol kilátás. Csak Görgey csodálatos genialitásában van még némi remény.

A szőnyi ütközet iszonyú volt. Az osztrák halottak' és sebesültek száma 6000. — Azt mondja Nagy Sándor tábornok, hogy Görgey több volt mint hadvezér, — ő hadisten volt.

Kár e nyomorú veszekedés, e féltékenység!

Én Debreczeni találkozásom óta Görgeyt nem szeretem; — de bámulnom kell, 's hiszem, miként hazafiságába is lehet bízni.

Unjátok-e magatokat Kecskeméten? Nem került-e oda Farkas Károlyi — Írj, körlek, de már nem nevemre címelve leveledet 's nem aláírás-sal. Mondhatsz Monostory Zsigmondnak stb.

Kmetty talán egyesült Görgey veii 's így a Budai oldal nyitva áll a Pápa felől előnyomult német két brigádénak.

Debreczenben tegnap előtt óta oroszok; de ezt jobban tudhatod már, mint mi.

Én a végső perczen indulok, 's így alig láthatlak egy hét előtt.

[Pest, jul. 10.]³⁴⁵

³⁴⁵ Eredeti: Erdélyi Nemzeti Múzeum levéltára. Gróf Gyulay Lajos: *Autográf oh Gyűjteménye. Kemény Zsigmond báró* (1814—1875) író, publicista, 1849-ben belügyminiszteri tanácsos, országgyűlési képviselő, a *Pesti Napló* szerkesztője. *Farkas Károly* (1805—1868) Buda ügyésze, jogíró, 1848—49-ben országgyűlési (képviselő, Pest megye törvényszéki elnöke. *Kmetty György* (1813—1865) osztrák gyalogosbadnagy, 1848-baai honvédeztredes, 1849-ben tábornok, 1853-ban török hadosztályparancsnok, Izmail pasa néven a takuani csata hőse.

KOSSUTH DAMJANICH JÁNOSNAK

— Bizik benne, sok emberben csalatkozott, felgyógyulása után fővezérré akarja tenni, addig legyen hadügyminiszter. —

Szeged, Július 11. 1849.

Tisztelt tábornok úr,

Kedves barátom!

Érzékeny köszönettel vettem Tábornok Úrnak Arad vára ellátása körüli becses ajánlatát.

Magyar hazánk istene áldja meg Önt személyes tekintet nem ismerő tiszta hűségéért a nemzet és szabadság iránt.

E nehéz napokban jól esik azt tapasztalnom. Jól esik, mert habár sok emberben csalatkozom is, sok ember elha gyja is magái ragadtatni a tényrnyalók környezete által pártoskodásokra, intriquekre, helyt ad keblében a viszátkodás ördöge sugallatának s hiu nagyravagyástól elragadtatva gyengíti az erőt complotok által, midön egységre van szükség, én mégis istenre, ügyünk szent-ségére és a tiszta lelkü nép érzetére támaszkodva elég erősnek érzem kéziemben a kormányrudat hazánk hajóját szerencsésen révpartra vezetni, habár külső ellenségen kívül még belső pártoskodás ellen is síkra kellene szállanom. De mégis megvallom, lelkemnek mondhatlanul fáj a csalatkozás némelly emberekbén, kiknek tiszta, határtalan bizodalommal adtam a legnemesebb ajándékot, mit halandó ember adhat, adtam t. i. tért, hatóságot és munkakört a hazát s vele a világ népeit megszabadítani.

Azonban adott nekem is a gondviselés virágokat, nehéz pályám tövisei közé. Hlyen virág Ön classikus karaktere, ki az ágyhoz szegzett nyavalya kínai közt is csak arra gondol, miként használjon édes hazánknak, sőt fájdalmai közt legnagyobbnak, legégetőbbnek érzi azt, hogy nem lehet a síkon, ott, hol karja és karaktere győzelemnek záloga volna.

Nem tudom mennyi időt rendelt még számomra a gondviselés, de bármennyit rendelt légyen, felét ab invisio oda adnám Damjanich lába egészségéért. Ha Ön egészséges, ma Bécsből szabunk törvényt a világ zsarnokainak. Ön beteg és én nekem s a kormánynak Szegeden kell lennünk.

De hiszen legyen Ön nyugodt, ne ingerelje lelkét és bízzék, nem hagyom én a hazát elesni, meg tartogatom addig, míg Ön meggyógyul, hogy megmentse.

Aradra nézve tett becses ajánlatát a legnagyobb köszönettel fogadom és elfogadom.

Vettem hírét azon egyenlenségeknek, melyek a vár élelmezési ellátása körül Török kormánybiztos és Baudisz örnagy között fenforognak. (Már megint susceptibilitás.) Ügy látszik nekem, ezen urak nagyon kapnak a kezelésen s jobban interessálja őket az, hogy ki tegyen, mint az, hogy mi történjék.

Biztos kezekben akartam látni a várt, kezekben, mellyeknek jelleme mindenek felett hazafi legyen.

S azért Perczel Miklóst neveztem ki várparancsnoknak, adván neki utasításul, hogy szórjon el minden embert, aki haszontalan és gondoskodjék.

Azonban Önnek becses ajánlata által a legfőbb fokra növekszik a biztosság.

Azért is küldöm az idezárt rendeletet, és irok Perczel várparancsnoknak is, hogy tábornok úr rendeleteinek ő és mindenki engedelmeskedjék.

Ide ma érkeztem. Holnapig orientálok magam, minő élelmezési czikkeink vannak in naturas (mert van sok liszt, gabona bizonyosan), amit nem kell venni, miután pénznek 14 napig szükében leszünk, nyomban megírom, mink vian.

Méltóztassék tehát legjobb belátása szerint gondoskodni és intézkedni.

Szombaton magam is meglátogatom Aradot, de ne mondja senkinek. Ha várják az embert, minden rózsaszínt ölt magára, én pedig a valódi színt akarom látni.

Sőt nekem egy nagyobb, egy igen nagy kérésem van. Ollyan, melly az aradi várat is, és mindent magában foglal.

Ha egészséges lesz Ön, a fővezéri pálczát kell kezébe venni, mi ketten majd megmentjük a hazát s leütjük az ármányt, ha száz fejű hidra volna is.

De addig, míg egészsége annyira helyre áll, hogy személyesen vezethetné a csatasíkon győzelemre seregeinket, kérem intézze ön hadügyeinket beteg ágyából.

Kérem vállalja el a hadügyminiszterséget.

Teheti-e? ítélje meg maga Tábornok úr — mert egészségének mi hamarabbi helyreállása oly nagy kincs a hazára nézve, hogy azt semminek sem akarnám feláldozni.

De ha teheti s ezen áldozat veszélye nélkül teheti, kérem a haza nevében tege meg.

Vállalja el a hadügyminiszterséget.

Ha Szegedre jöhet baj nélkül, miniszteri tanácsokat majd Ön szobájában ágya mellett tartandunk.

Nagy szükségünk van reá, hogy a hadsereg érezze miként a hadügyminiszteri tárczát erélyesség, férfiaság és rendíthetetlen hazafiság tartja kezében, melly a mint az érdemet fel tudja találni és méltányolni, úgy hanyagságot, mulasztást és erélytelen habozást nem tűr, engedelmességet pedig nemcsak kívánni, de eszközölni is tud.

Kérem vállalja el a hadügyminiszterséget.

Becsés válaszát sietve kérem

Ország kormányzója
*Kossuth Lajos*³⁴⁶

**UJHÁZY LÁSZLÓ
SZEMERE BERTALANNAK**

— A komáromi helyzet. —

Komárom, Július 12. 1849.

Kedves Barátom!

Valahára bizonyos fordulatot vettek a dolgok.

Ma délelőtt állapotok meg a vezérek, hogy a várőrizeten kívüli sereg megyén a kormány által kijelölt összepontosítási helyre — 's megyén a Duna balpartján.

Indulnak az éjjel mintegy 35,000.

Várőrizetül megmarad a ministeri tanács által rendelt 18.000. A seregek ezen indulása mutatja, hogy a pártoskodás felett győzött az egység 's engedelmesség szelleme.

Klapkának igen sokat köszönhetni.

Csak fájdalom, hogy a Július 2-iki csatától számítva 10 napot veszített a haza, és a tegnapi ütközetben holtak és sebesültekben 800 embert. És ezt veszítők eredmény nélkül, kénytelenek voltunk a volt állásba t. i. a komáromi külső erősségek alá visszatérni.

A csatahely épen az volt mi a minapi a Duna jobb partján fél körbe Komárom I alatt.

Az ellenségnek hasonló vesztesége volt.

E csata által meggyőződtek a vezérek, hogy a jobb parti oldalon az ellenségen keresztül törni lehetetlen, — igen nagy számmal lévén itt, mintegy 60—70.000. Illy számot mondanak tisztjeink, meg lehet némileg nagyítva van.

Bonis tegnap megjött 's így megyén a táborral.

Isten hozzátok, ha engem még valaha megláttok, a haza mentve leend, mert ha Komárom még egyszer felszabadul, győzelmünk nem lesz többé mulékony. Tehát vagy szabadon, vagy többé együtt nem leszünk. Híved

*Ujházy.*³⁴⁷

³⁴⁷ Nemzeti Múzeum, Emich gyűjt. Szettner-iratmásolatok.

**MANN DUDLEY AMBRUS JELENTÉSE
CLAYTON KÜLÜGYMINISZTERNEK**

— Magyarország nagy hivatása. —

Paris, 1849. júli 13.

Uram!

Vájjon Európa kozák vagy köztársasági uralom alatt lesz-e ezentúl, minden valószínűség szerint Magyarország síkságain vagy szorosai között fog végleg eldőlni. Ha Kossuthnak nem sikerülne céljának végrehajtása, az önkény járna az európai kontinens felett,

középső és nyugati részeiben kétségtelenül majdnem olyan súlylyal nehezednék a kormányzottakra, mint az észak óriási birodalmának lakosaira.

Ha Magyarország fönn tudja tartani magát az egyesült császári erőkkel szemben, a cár tekintélye annyira megfogyna, hogy Oroszország nem okozhatna többé rémületet más államoknak, és Ausztria széttagolása és az olasz nemzetiség visszaállítása hamarosan be következnek.³⁴⁸

³⁴⁸ Megjelent: *Századok*, 1910. évi, 564. old. (Pivány Jenő fordítása.) *Mann Dudley Ambrus* (1801—1868) az Egyesült Államok diplomáciai megbízottja, később Párizsban élt s megírta emlékiratait. *Clayton John* (1796—1856) képviselő, 1829-ben szenátor, 1849-ben külügyminiszter.

334.

KOSSUTH DUSCHEK FERENCNEK

— A román légió költségei. —

9315/K.

Az ország kormányzója a pénzügyministeriumnak

Balcesco Miklós és Bollák Csár oláhországi küldöttek általam egy román légió alakítására hatalmaztatván fel.

Oda utasítom az érdeemes pénzügyministeriumot, hogy nevezett urak számára úti s más előleges költségek fejében 1500 pftot szíveskedjék kiszolgáltatni.

Szegeden, július 15-én 1849.

*Az ország kormányzója
Kossuth Lajos s. k.³⁴⁹*

³⁴⁹ Eredeti: Nemzeti Múzeum. 1849. évi iratok. 1849. július 15. *Boliac Csár* (1813—1881) besszairábiai származású román publicista és költő volt, kinek a Ziehy-gyémántok eltűnése körül szerepe volt.

335.

SIMONFFY ALEZREDES FELHÍVÁSA

— Román békekísérlet, a kamarilla ígéretei, az amnesztia. —

Vaskon, Július 13-án 849.

Polgártársak!

E folyó év Június 21-én a volt erdélyi Románoknak minő felszólítást küldöttem a mellékelt:/: alatti másolatból kitetszik, melylyet is ha eddig kezekhez nem kapták volna, tudomás vétel végett ezennel közlöm.

Nem különben közlöm az Országkormányzó és magyar Ministerium a Románok irányában kiadott nyilatkozatát, melylyre az Oláh. Nemzet elnöke *Avram Janku az én felszólításomra azt választotta, miszerint az osztrák Camarilla sokat — hozzáadván nemzeti-*

séget is ígért volna? Hiszem ugyan, de azon camarilla az arisztokrátiának is megígérte szentül a régi rabság helyre állítását is. Már most az a kérdés mellik ígéretit tartja meg? valósággal az utolsót, melly által a szabadság, egyenlőség, testvériség, melly a magyar nagylelkűséget a Román Polgártársakra is kiterjesztette ujjobban s netalántán örökké rabságra vissza sülleszteni fogja.

A://: alatti felszólítás szerint folyó hó 20-ik van meghatározva az aimnesztia megadása melly ideig megvárom Önök nyilatkozat ját, 's ha addig nem fogadják a nyújtott kegyelmezést, ám lássák következtetésit.

Ha önök kívánnak e tárgyról bővebben vélem értekezni, jöjjenek á határ szélre fegyver nélkül, e módon én is eljövendek, biztossítván egyszersmind minden bántalmaik ellen, nevezzék meg a helyet 's időt a találkozásra.

*Simonffy József alezredes.*³⁵⁰

³⁵⁰ Eredeti: Nemzeti Múzeum. 1849. évi iratok. 1849 július 13.

336.

BAJZA JÓZSEF FELESÉGÉNEK CSAJÁGHY JÚLIÁNAK

— Az alföldi állapotok, személyi dolgok. —

Édes kedves jó nőm!

Mióta eljöttem tőled, négy levelet írtam hozzád. Kettőt Czegléd-ről, kettőt innen s ez a mostani az ötödik. Tőled csak egyet kaptam s abban sem írod, megkaptad-e mind, vagy megkaptál-e csak egyet is közülök. Ide egész 14-ig megjött a pesti posta, de tőled egy sor sem. Valljon nincs-e bajod szegény ártatlan jó nőm!¹

Itt az alföldön még eddig teljes biztosságban vagyunk, de nem tudni meddig tart. Debreczenből a muszkák kitakarodtak Tokaj felé, a honnan jöttek, mert táborunk egy csapata arra vonult. Bem Erdélyben hatalmasan munkálkodik és fel sem veszi az oroszokat. Csak Görgeiről nem tudunk semmi bizonyosat, sem Perczelről, sem Pestről. Vajha tudhatnám, hogy téged nem ért semmi baj.

Czegléden és Kőrösön Csapó Palival találkozánk. O kapitány s nemsokára őrnagy lesz, már ajánlva is van az őrnagy ságra. Dicsérik, hogy pontos katona és csapatát rendben tartja.

Vásár helyiné és Stullerné itt vannak, de a napokban Pestre szándékoznak néhány napra. Meglehet, e levelet ők viszik hozzád. Talán általok írhat sz is, ha visszajőnek. Mi 19—20-án Szegedre megyünk, mert 21-kén megnyitják az országgyűlés. Ott maradunk-e aztán, vagy ide visszajövünk, vagy Aradra megyünk, nem bizonyos. Szegeden alig lehet megmaradni. Ott hemzseg a sok menekvő. Szállást és étket alig kapni.

Szentesen Tóth sógornak egy rokonára akadtunk, Dobos nevű ref. prédikátorra. Szíves öreg ember. Hívott szállására is, de már, akkor fogattunk. Szállásért bútorral 15 pftot fizetünk egy hónapra. Ebédre gyakran el vagyunk híva, rendesen pedig Horváth országgyűlési követnél ebédelünk. Kifogyhatatlan szívességű, jó egyszerű fiatal ember. Fényes Elek is itt van és Erdélyi s néhány ismerős.

Bajom semmi sincs egyébiránt, de miattad sokat aggódom szegény jó nőm, szegény gyermekeim, kiket olly egyedül, olly árván hagytalak. Egyedüli vigasztalásom az, hogy te olly ügyes és életre való lény vagy, ki tudsz magadon segíteni s okos a bajokat elhárítani. Szüntelen rátok gondolok, kedves arcvonásaid mindig előttem vannak, bár hallhatnám szavadat s nekeim olly édes beszéded hangját. Édes kedves Juliskám ha csak lehet, ne menj el Pestről. Falun még rosszabb, mint városon. És aztán én ügyekeznem fogok benne, hogy ha itt a dolgok jobbra fordulnak és kilátás lesz valahol állandó megtelepedésre, ide hozhassalak benneteket, hogy többé el ne váljunk egymástól, mert nekem az élet csak veled kedves.

Isten veled kedves jó nőm, kedves gyermekeim. Az ég árássa rátok minden áldásait.

Leveledet csak Szentesre utasítsd illy cím alatt: Kovács Vincze úrnak Szentesen Kis Bálint ref. lelkész és esperes úrnál. Intézkedni fogok, hogy ha tovább megyünk is megkaphassam.

Lórit csókolom.

Szentes, júl. 17. 1849.

[Aláírás hiányzik]³⁵¹

³⁵¹ Eredeti: Magyar Nemzeti Múzeum kéziratárában. Dobos János (1804—1887) óbudai, 1845-ben péceli ref. lelkész, 1847-ben országgyűlési pap, egyházi író. Fényes Elek (1807—1876) jeles statisztikus, író, ipar-egyesület igazgatója, 1848-ban belügyminiszteri osztálytanácsos. Erdélyi János (1814—1868) író, szerkesztő, sárospataki főiskola tanára.

SZEMERE BERTALAN KOSSUTH LAJOSNAK

— A minisztérium helyzet©, a kormányzó felelősség©, a diktatúra lehetősége, a forradalom humanitása, Kossuth és Görgei jellemzése. —

Emlékirat.

Midőn Önnek a minisztériumba meghívó levelére válaszolni szerencsém volt, azt feleltem: nem érzem a kettős felelősséget.

Békében, vagy békéhez hasonló állapotban kevésbé mutatkoznak rossz következményei; ilyen szorongatott napokban feltűnőleg kiáltólag.

Azon meggyőződésre jutottam, hogy ily viszonyban magát minisztérium nem tarthatja.

Vagy az ön, vagy a minisztérium tevékenységének kell megszabadnia. Kikerülhetetlen alternatíva. Igazolja a tapasztalás. Ha ön enged nekünk szabad tért, paralysálva, van, — ha mi engedünk, szükségkép el kell veszteni törekvő erélyünket; ez lélektani törvény.

Kettőben, melynek egyike még hozzá testület, lehetetlen nem érezni az egység hiányt, az egymást akadályozás következményeit.

Ki kellett a kormány velejét Ön kezéből venni, vagy kezében hagyni. Az önt, ez minket semmisít meg.

Ön a forradalom legfőbb megindítója, vezetni azt önnek van legfőbb joga, azért is, mert sikerért leginkább felelős. És én ezt azért is örömet tudom egy kézben, mert bár van a dictaturának sok rossz oldala, mivel az autocratiát habár néhány napra is igazolni látszik, de én a hatalomhoz hajlok. — Ön tetteleg azt gyakorolta eddig, név nélkül, — s azért láttunk eredményt.

ön az, kinek a kormányban legfőbb része van, és éppen ön nem felel a nemzetnek.

ön az, kit, úgymond a megrovó vitákba vonni nem kell, mert úgy sem lesz ingatlan hatalom az országban, de ha a minisztérium csak a feddésben, a vádban részesül, tekintélyét és szükségkép hatalmát, erejét, kevés napok alatt elveszti.

ön az, ki a minisztériumok közt a kapcsolatot fenntartván és az ált tekintést bírván, azt szükségképen elszalasztja, s megszűnt lenni kormány, hanem lesz hivatal (bureau).

ön az, ki a formáiban túl tevén magát, miniszterek nélkül kormányoz tetteleg, minek következése az ellenkező intézkedés naponként, s szüli a miniszterben azt az ön'tudatot, hogy ha nélkülözhető, szükségtelen is.

Mélyen érzem, hogy tetteleg csak a felelősség a mienk, a kormány nem. Oly fonák helyzet, melynek én súlyát nem bírom, de nem is kívánhatja senki, hogy viseljem. Minisztertársaim hihetőleg osztják nézetemet, de velők nem szóltam.

Ily helyzetben nem használunk a hazának. Még csak a Május 2-iki Okiratban kijelölt formákat sem tarthatjuk meg.

Ha nem tarthatjuk meg, akkor *legyen dictatura*.

Minden esetre olyan minisztérium, melynek hatalma másodfokú, de felelősségre nézve fő, csak országgyűlés nélkül állhatna meg. De azt fentarthatatlanná teszi a fonák helyzet. E nélkül a kormány még ily összetettségében is csaknem dictaturát gyakorolhatott volna.

De miért alkalmatlanabb a nemzetgyűlés, mint volt Debrecenben? Mivel ott tökéletes gyámságban tartatott, nem csak Ön ereje, hanem a félelem hatása által is, de másodsor nem akarja azon szerepet vinni, mely bár hasznos volt a hazának, rájuk nézve dicsőségtelen volt.

A felébredt házban ösztönt látok vezérelni, de nem látok benne ahhoz elegendő politikai eszélyességet. Ezt csak az vezérelni, aki kormányoz, és ez Ön, mi nem kormányozunk.

És még ezekhez a következő nézeteimet, sőt hiedelmeimet adom.

Én magasztalom forradalmunk humanitását, de azt nem erélyének, hanem gyöngéjének tartom. Terrorizmus, vagy helyesebben

szólva: *szigor*, határozott, következetes ment meg egyedül. Ezt gyakorolhatja egy, de testület, kivált kettős, mint Ön és mi, nem gyakorolhatja.

Vezérekkel, kik közül *fele nem engedelmeskedik*, s a maga körében csaknem korlátlan intézkedő, nem lehet a hazát megmenteni. *Az ilyen apró dictátorok fölibe valódi dictátor kell.* Nem mindig elég a hatalomnak szeretkezése, — kell, hogy attól féljenek is. Áldozatok nélkül nincs forradalom, s a hazaáruláson kívül más hibák is vannak, miket büntetni kell, mibe különben jó hazafiak szoktak esni.

Önök talentuma s tevékenysége mellett csak pusztá kivívó személyzetre van szüksége. Nem állhat meg a minisztérium, maga is kormányozni akar. Az ilyen alkalmatlanná válik kormányozni, mert nem tőle erednek az intézkedések, a gépies kivitelre pedig azért nem jó, mivel ha jó volna többre is, rendeltetése más. A ministerium kötelessége volna kormányozni, ön a kötelességét még a formára nézve sem engedte ált, — hol egy kormányoz, ott dictatura van, és legyen az, ez hitem.

Az nem lehet más, mint aki a polgári vagy katonai világban első helyen áll. Tehát vagy *Ön, vagy Görgey.*

Önben sokkal több tulajdon van, mint Görgeyben, de az bir néhány olyant, mi Önben hiányzik, pedig lényeges: szigor, következetesség, állhatatosság az egyszer választott ösvényen.

A dictatori hatalomnak országszerte képviselői lennének.

A mi parancsoltatik, mindennek teljesednie kellene.

Az első példatételek csinálnák meg a jövődönék útját.

Én ismerem önt s tudom, hogy a mikép nem fél gyakorolni dictatori hatalmat, nevét, címét nem óhajtja. De épen nevére is szükség van már nevében hatalom vian. Bűn volna az ország megmentésén túl, hiba volna addig nem gyakorolni.

Én az országot csak eképen látom megmenthetőnek.

Különben maga a vezérek közötti egyenlenség elveszti.

De ha ezt ön nem helyeselné, t. i. a dictaturát, — Ön mellett oly ministerium, mely kormányozni akarna kötelessége szerint, nem állhatván meg, méltóztassék helyem betöltéséről gondoskodni, ki lelépésem által csak elésegíteni akarom azt, a mit jónak tartok: t. i. mennél szabadabb tér engedése által Önnek, vagy bárkinek dictatori hatalmat adatni.

Véleményem tehát az, nem kell ministerium, mivel az ha kötelességét teljesíti, csalt gátolja a kormányzót, felesleges; nem kell továbbá azért, mivel most minden hatalomnak egy kézben kell lenni s ez dictatura; de ám ne éljünk e névvel, ha az gyűlöletes, hanem mondassék ki aképpen, hogy a kormányzó rendkívüli hatalommal ruháztatik fel bizonyos időre, vagy míg a veszély tart.

Szeged, jul. 21. 1849.

*Szemere B.*³⁵²

³⁵² Eredeti Borsod-miskolci múzeumban. Megjelent hibásan Soress László: *Kossuth, Görgey és Szemere* (Budapest, 1912) c könyvben, 28-31. oldal.

PULSZKY KOSSUTHNAK

— Az angol felfogás, fegyverszerzés, pénzre van szükség. —

London, Július 27-éről.

Magyarország Kormányzójához.

Ötödik levelem két hónap óta, háromról tudom, hogy meg nem érkezett, — Lord Paimerton és Lansdowne³⁵³ személyeinkre nézve igen szívesek, de a háborútól félnék. *Ellenünk nem tesznek semmit*, mellettünk legfelébb mediációt az 1848-iki törvények alapján. Ha magunk erejéből télig megmaradunk, a közvélemény tette kényszeríti a kormányt, meüly az orosz gyűlöli, de erős Ausztriát kíván. A háborút minden áron ki akarja kerülni, de ugyan ezen okból nem gondolnak velem, ha fél Európát felgyújtják. Azért *ha az Isten át győzelmet, nem kell gondolni határokkal, de előre menni, akár Ukrajnába, akár Styriába, akár Varsóba*. L. Palmerston szívesen fogadja közléseinket, de többet nem tesz, *a parlamentben kinyilatkoztatja sympathiáját irántunk, de nem hiszi az időt eljöttnek, hol érettünk valamit tehetne*. Cobelen és Quaekek és a békepárt most mind mellettünk nyilatkoznak. Fődolog hogy egyenes összeköttetésbe léphessünk kormányukkal, s a *bulletinokat* megkaphassák. Az osztrákoknak roppant előnyt ad, hogy ők tudósításokat folyvást közölhetnek, mi pedig nem. További pénzre van szükség, nem kaptam eddig, pedig itt lapra kell hatnom, fordítót tartanom is becsületesen élnem, mert a főbb parlamenti tagok mind eljárnak hozzám. Poschis gazember, ha ennek adatok pénzt, az elveszett. Thunetről azt mondják, hogy agyon lövetett. *35.000 drb. fegyvert olcsó áron ellehetne szállítani* Korfuba vagy Várnába, ha volna pénz, árák 13 shilling... vagyis 6 frt. 30 kr. — 12 forint, mind *towe priort* kapszlis szuronyos. Bikkesy sokat költött keveset tett, Szirmay kifogyott mindenből, itt várjia a dispositioikat, 64 huszár Piemontból szintén itt vian, azt is kell tartani s visszaküldeni hazánkba — s miből? 6000 frt-nál többet nem kaptam eddig.

Feleségem szerencsésen megérkezett és szólt Telekyvel, Woodruffe nagyon másodrendű ember s egyszerű intrigáns. *Henningsen ki ezen levelet átadandja kitűnő férfi*. Isten veletek. Kitűnés és az elismerés el nem maradhat, a közvélemény osztatlanul nyilatkozik mellettünk erősebben, mint a lengyelek, görögök vagy olaszok iránt valaha.

(Aláírás hiányzik)³⁵³

³⁵³ Eredeti: Nemzeti Múzeum. 1849. évi iratok. 1849. július 27. *Lansdowne Henrik* (1780—1863) angol képviselő, 1806-ban a kincstár kancellárja, később miniszter. *Henningsen Frigyes Károly* kalandos természetű publicista, spanyol hős, az *Eastern Európa* munkájában azt európai államszövetség propagálója.

339.

JANCU ROMÁN VEZÉR A MAGYAR KORMÁNYNAK

— A békeajánlatra válaszol. —

A magyar kormánynak Balcescu, a román emigráció megbízottja útján hozzánk juttatott békeajánlatát illetőleg sajnálkozásunkat kell kifejeznünk amiatt, hogy a jelenlegi körülmények között nem tárgyalhatjuk meg magyar testvéreinkkel a béke helyreállítását. A helyzet nagyon kritikus. A magyar hadsereg távolodik, az oroszok hadereje pedig közeledik. Aztán meg nagyon nehéz volna és időt venne igénybe, míg meggyőzőnk a népet, hogy megbéküljön önnkel. Mégis hogy meggyőzzük önöket a magyar nemzet iránt táplált testvéri érületről, elhatároztuk, hogy e harczok egész ideje alatt semlegesek maradunk a magyar hadsereggel szemben, mi nem támadjuk meg, csak védekezni fogunk, ha minket támadás érne az ő részükről. Reméljük, hogy ezt a semlegességet respektálni fogja úgy a magyar kormány, mint hadseregének vezetői.

Topánfalván 1849 augusztus 3-án.

*Jancu prefekt.*³⁵⁴

³⁵⁴ Megjelent a *Testvériség* (Kolozsvár) hírlap 1931 áprilisi számában. (R. Demetrescu cikke.)

340.

PÁZMÁNDY DÉNES ATYJÁNAK, ÍDÖSB. PÁZMÁNDY DÉNESNEK

— Pozsonyi fogságáról, vallatásairól, fogoly társairól, a gazdagság folytatásáról, közbenjárásról. —

Pozsony 3 aug. 1849.

Édes atyám!

Holnapután lesz egy hónapja, hogy elfogattam s így már négy hetet tölték fogságban. Lidi hazament, hogy édes anyámmal megtegyenek mindent, mit lehet kiszabadításomra. Azonban úgy látom, hogy még Magyarországon a harc bevégezve nem lesz, én nem szabadulok ki. ítéletet sem fogok kapni, mert hiszen ha van valaki az országban azok között, kik némi politikai életet éltek az utóbbi években, — úgy bizonyára én vagyok, ki a revolúció előidézésében soha nem csak részt nem vettem, sőt mindent elkövettem annak megakadályozására, — mert hazánk végvéseinek tekintem a forradalmat és a monarchiától elszakadni akarást.

Ezért tehát tökéletesen nyugodt vagyok, ha évekig tartana is ellenem az investigáció. — Édes atyám is e tekintetben nyugodt lehet.

Egyedül lakom egy szobában, melynek felerésze száraz, fele pedig vizes-nedves, nyáron még lehet benne lakni, de télen tökéle-

tesen lehetetlen lesz. Az ablakom deszkával úgy be van szegezve, hogy felül egy láb széles, és harmadfél láb hosszú ürességen jöhet be a világosság. Olvasnom szabad, amit akarok, hírlapokat. A rendelet szerint fél órát lehetnék a folyosón délelőtt és fél órát dél után, — szólni nem volna szabad senkihez, — de napjában harmadfél órát vagyok kint — és szólok a többi foglyokkal.

Különös, hogy egészségben legkevesebb fogyatkozást sem szenvedtem még eddig, sőt kövérebb vagyok, — csak lábaim gyöngék. Hónaponként — úgy látom — nyolczvan forint szükséges minden kényelmem ellátására, mert a rendeletnél több szabadság pénzbe kerül és mivel azoknak, kik körültem szolgálatot tesznek, mindig adok egy pár garast, lehet mondani, hogy négy legény minden pereben szolgálatomra van. Az első hét legnehezebben esett s most úgy látom, hogy ha sorsom rosszabbra nem fordul, ki lehet állani évekgig.

Eddigi vallatásom 19 ív, mindig akörül forog, hogy hol voltam és mit tettem, mióta Windischgräcz Pestről elment, — mindég arra a kérdésre jönnek vissza, hogy miért fogattam el? — mire ln mindég azt feleltem, hogy nem tudom. De nem is tudom okát — bármennyire törjem fejemet. Azt a körülményt, hogy a magyar kormány elfogott, nemcsak nem tudták, sőt Igmádon az első kihallgatásom alkalmával nem is igen akarták hinni, — a Debrecenbe adott feleletem tehát oka nem lehet.

Lonovich is itt van. Borsiczky — és itt a kaszárnyában 216. Mióta itt vagyok 8-at lőttek közülök agyon — a múlt héten hatot. Mikor ezeket viszik a vesztőhelyre, az a legkellemetlenebb érzés, — sírás, ordítás, káromkodás, többnyire mind familiás ember, a gyermekek, asszonyok kétségbeesve düledeznek. — Mindég éppen az ablakom alatt szokták elolvasni a szentenciát, a pozsonyi nép össze csoportozik, — és mikor vége van az olvasásnak, rádobolnak, a nép pedig ki szokta fütyülni és püsszegni. Ekkor szétmennek és vége a komédiának. Azonban mikor egy héten hatot lőttek agyon — az ezzel együtt járó rémítő scénákat is megszoktuk és szivarozva, nyugodtan vártuk a holnapot.

A gazdaságot folytassák, amint tudják és kövessenek el mindent arra, hogy szabadlábom ótalmazhassam magamat. Ha nem lehet kieszközölni odalent, megpróbáljuk a császár kegyelmét. Mielőtt a tél beállna, ősszel látogasson meg édesatyám. Csókolom édesmamám, kezeit, Lidit, a gyermekeket, mind jól viseljük magukat, szót fogadjanak, nem kell a tanulást nagyon szorítani, mert nekem ugyan — ha élek — egyik gyermekemből sem lesz politikus, sem hivatalnok.

Engedelmes fia Dini

U. i. A tőlem elvett pénz között volt Komáromba Eichlerné interessé 120 frt. édes apám által becsinált kopertában, azt is elégették itt Pozsonyban, magyar bankó lévén.

A levelet nem küldhetvén el, 14 augusztusban folytatom. Azt mondják, hogy parancsolat jött Bécsből, hogy több rebellt ne ítéljenek halálra. A főispán — 4 esztendő sánc és 100.000 frt. pengő.

Még nem vitték el, Theresienstadtba volt rendölve — beteges — a felesége fölment Bécsbe, de nem kapott audienciát. Most tegnap újra fölment.

Én eddig csak megvagyok. A levélbe, melyet Lidi hozott alkalmasint az volt, hogy ügyemet azonnal vegyék föl. De az auditor elment, most másik van, annak studírozni kell az egész dolgot újra, — mi lesz belőle, az Isten tudja. Pénzemmél szeptember 20-ig még kijövök — akkor elfogy — a lovak árából pedig nem adnak és így akkorra küldjön édes atyám 200 frtot, melyet ismét beteszünk az auditorhoz és az apránként ad belőle. Magam és Ferkó élelmére kell hónaponként 80 frt. p.

Lidi most itt marad — ha néhány hétig változás sorsomban nem történne, majd újra próbálunk valamit. Mivel azonban belsőben meg vagyok győződve, hogy én mindent elkövettem a revoluczió meggátlására — nem tudok félni éppen semmit sem. Lehetetlen, hogy az igazság előbb-utóbb ki ne világosodjék, — azonban addig szenvednem kell. És az lehet, hogy soká fog tartani.

— Klapka Győrben van, egy éjjel sem bizonyos, mikor visznek el és hová? Batthyányt és minden foglyot, kik itt a várban voltak, 38-at, tegnapelőtt elvitték Olmützbe.

Ha az út fölszabadulna Pozsony felé, szeptember vége felé látogassanak meg édes mamámmal és a gyermekekkel együtt.

Különös, hogy mikor hoztak Pozsonyba, 5 éjjel értünk ide. Nagy-Igmádon éjjel 12 óra felé jött hozzám egy muszka major, kérdezte: ki vagyok? miért fogtak el? francziául: ettem-e? van-e pénzem? feleltem, hogy 36 órája egyebet prófuntos levesnél nem ettem, pénzem volt, de most nincs. Visszament szállására, a masinájába kávéfőzött, áthozta és megittam 4 csésze kávéfőzött, pénzzel kínált, aranyakkal, de nem vettem el tőle. Azt monda, hogyha Baracska felé megy, meglátogatja édes atyámat. Nevét nem mondta meg. Ha oda találna menni, igen szívesen fogadják.³⁵⁵

³⁵⁵ Megjelent a *Budapesti Hírlap* 1898 március 15. számában. (Pázmándy Géza cikke.) *Pázmándy Dénes idősb* (1781—1854) komárommegyei alügyész majd szolgabíró, országgyűlési követ, 1848-ban főispán, ref. főgondnok. *Pázmándy Dénes ifjabb* (1816—1856) Komárom megye alispánja ée ellenzéki országgyűlési követe.

341.

GRÓF TELEKI LÁSZLÓ KOSSUTHNAK

— Lemondásáról, az amerikai kormány küldöttjéről, az angol hangulatról, Cobdenről, Sumnerről, Palmerstonról. —

London, Aug. 3-ikán (1849).

Tisztelt Elnök úr!

Külgügyminister úrnak az itteni dolgokról körülményesen írtam. Előadtam neki többik közt azt is, hogy lehetetlen tovább Parisba maradnom. Ismétltem már annyiszor ismételt kérelmemet egy utód iránt. Sok ügyes ember van Magyarhonban. — Sok, ki igen szívesen fogad el diplomatai hivatalt. Én nem tudok itt maradni

biztos kényelmes helyzetben, míg hazámat tüzzel vasisal pusztítják vad hadak. Nyolcz kilencz hónapja már, hogy e kint tűröm, tovább nem állhatom ki. Beteg vagyok, haldokló — diplomatának egészséges ember kell. Andrassy Gyula Konstantinápolyban van, nem jöhetne-e Parisba? Kiss Miklós itt van most; haza akar metni, de nem mehetett át az osztrák határon, ő is pótolhatná helyemet; igen ügyes ember, különösen diplomatiái szolgálatra. Minden esetre jó volna azoknak, kik Magyarhont a külföldön képviselik, tőkés *formális* megbízó levelet *adni* (egyenesen az illető fejedelmhez, Frankhonban pedig az elnökhöz szállót). Mert igen közel vagyunk már azon időFöz, midőn egyik vagy másik e képviselők közül megismertetik. S azon esetre illy *credentionalis* múlhatatlanul szükséges leend. Az amerikai egyesült statusok (de ezt csak titokban mondták meg nekem) ágenst küldtek már honunkba, ki föl van már hatalmazva, hogy megismerje a magyar kormányt. De elébb meg kell ismerkednie a magyar viszonyokkal, és az iránt is biztosítva lennie, miként hajlandók vagyunk Americával reá nézve hasznos kereskedelmi frigyét — szerződést — kötni. Sajnálom, hogy ez ember nevét nem tudhattam meg, most már hihetőleg Magyarhonban van. Már előbbi leveleimben is írtam rólla. — Még egy titkot. — Frankhon is küldött ágenst, de kisebb hatalommal. Ez igen jó emberünk — nem szabad megneveznem, mert ki tudja e levelem nem raboltatik-é el! de ajánló levéllel látam el Elnök úrhoz. Mind ezt titokban írom. — Gondolom Angolhon is küldött embert s már ott kell nekie lennie Pesten.

Itt a közvélemény hatalmasan nyilatkozik mellettünk. Meetingekben, ebédeknél, a parlamentben, szóval mindenütt magyar ügyekkel foglalkoznak. Palmerston jó barátunk és nagy megvetéssel van az austriai kormány iránt. Elöttem éppen nem titkolta. — Palmerstonnak a ház előtt mondott két beszéde bizonyosan nagy hatással leend. Cobden igen hű frigyesünk. Engem naponta kétszer is meglátogat. Specialitásává tette a magyar ügyet; még a katonai szempont is érdekli őt! Mondtam neki: milly lelkesedés van neve s ügye iránt Magyarhonban 's ez igen jól hatott reá. Köszöneti elnök urat — s megkért különösen, fejezném ki mély tiszteiletét Elnök úr politicája iránt. Senki sem használt nekünk annyit, mint ő. Mert Oroszhon és Austria különösen számolt a Peaoe Partyra s most Cobden által a *peace party* meg van nyerve. Igen hasznos volna őt egy pár soral megörvendeztetni. Kossuth Lajos kéziratát igen nagyba venné! Hiszen ő most Heghatalmasb enber Angolhonban. Nagyon szeretném, ha elnök úr e kérelmemet teljesíthetné és pedig minél előbb. Még egy más egyén számára is kérek egy pár szót, ki nekem több ízben kijelentette, hogy igen sóvárog utánna. Ez egy C. Sumner nevű americai, ki Magyarhonban volt, ismeri elnök urat s igen hű frigyesünk, s hasznos mind Frankhonra (hol Tocqueville és nejevel igen jól van és velük naponta találkozik, azonkívül összeköttetései vannak számos hírlapokkal, különösen a Journal des debatsval (mind Angolhonra) hol igen jó cikkeket írt a Globeba és már hírlapokba is, számos baráti vannak, kiket ügyünk mellett fellelkesített) mind Americára nézve, hol nagy

részét annak, mi mellettünk történt, neki köszönhetni. Könyörgök tehát számára egy pár szó elismerést s köszönetet. Bizony megérdemi. Aláírást fognak nyitítani, ha lehet, Americában fegyverekre nézve, ott, mint mondja nekem Cobden, igen sok pénz gyűlhet össze. De e tekintetben is igen számolok Sumnerre, ki nem sokára Americába utazand, de addig is írand oda buzdító leveleket. Jó volna ha Elnök úr sorait megkaphatná, mielőtt útnak indulna.

Palmerston és Lansdowne s egyáltalában az angol urak igen jók voltak irántunk. Palmerstonnal több ízben találkoztam és hosszasan szóltam véle, valamint Lansdowne-al is. Palmerston a közvélemény hathatós nyilvánulásán igen örvend. Mert igen óhajt ügyünkben fölléphetni és így már a közvéleményre támaszkodva könnyebben teheti. Különösen szeretné, ha Austriával egyezkedésre léphetnének. E tekintetben néki semmi reményt nem adhattam, de még is nem akartam az angol meditiót visszautasítani. Mert ő bizonyosan olly föltételeket fog javallani, mellyeket Austria nem fogadand el, 's ennek első következése az lehet, hogy Angolhon által elismertetünk. Szirmay (Pál) itt van, volt Palmerstonnal, mert ez szeret minden nevezetű magyarraji megismerkedni. S Szirmayra nézve nem tudta előre mi párthoz tartozik! Szirmay jó indulatot mutat a magyar ügy iránt. Én nem bízom ugyan benne egészen, mert nem ismerem eléggé de Palmerstonnali találkozására nem ártott ügyünknek, ez iránt meg vagyok győződve. Mindenesetre figyelemmel kísérik lépéseit.

Bunsennél is voltam, a porosz követnél, kivel igen barátságos lábon vagyok. Ez nagy érdeklődéssel viseltetik a magyar ügy iránt és Austriát épen nem szereti. Különösen nagy megvetéssel van Schwarzenberg iránt, valamint Pailinerston is. — Poroszthonba Wimmert küldöttem sub spe rat.³⁵⁶

³⁵⁶ Eredeti: Országos¹ Levéltár. Nemzeti Múzeumi 1848—49. évi iratok. Törzsanyag. 1849 augusztus 3. *Tocqueville Elek* (1805—1879) a francia nemzetgyűlés tagja, író, 1848-ban külügyminiszter. *Szirmay Pál* (1804—1883) sárosmegyei birtokos, országgyűlési képviselő, 1848 októberben Bécsben, később Németországban, Franciaországban magyar ügynök, Leuchtenburg herceg trón jelöltjének mozgatója, később osztrák fogoly, kerákréti birtokos. *Bunsen Keresztély* (1791—1860) porosz diplomata, római, majd római követ, jeles aircheológus. *Cobden Richárd* (1804—1865) a híres kobdenizmus apostola, gyártulajdonos, országgyűlési képviselő, politikai író. *Sumner Károly* (1811—1874) jogi író, az amerikai Egyesült Államok államtanácsának tagja.

342.

SZEMERE KOSSUTHNAK

— A katonaság hangulalta, Görgei személyesen győződjön meg, hogy műként gondolkozik a hadsereg Bayer ezredéről. —

Barátom!

E levelet írom hivatalos hitélességgel, de nem hivatalos formában. Külügyminiszter úr helyesli s osztja a benne mondottakat. Közöltetni kérem minisztertársaimmal.

E seregnek főtiszteiben a csüggedtség nagy, mely ha eleje nem vétetik, a legénységre is elterjed. A főhadiszálláson egy oly gúnyos, a kormányt megvető, ügyünk bukását hirdető hang uralkodik, mely a hazafíu lelkét mélyéig sértá. A jó hír hirdetése nevetve fogadtatik, mint ámitás, és kegyelet nincs semmi és senki iránt.

Óhajtanám azt mondani, ennek oka, Görgei környezete. Nem így van, ő a kútfő, a többi a körülötte egy neki tapsoló, őt bámuló kar, mely őt követni tudja, de vagy vezetni, vagy meggátolni nem bír képességgel. Benne az ingerlékenység, a sértés, talán reményvesztettség elbizakodását tapasztalom. Fegyvere lehet éles, hadi vezérnek nem tartom, nyelvével *most* többet árt, mint használhat kardjával.

Egyes adatok elősorolásába nem ereszkedem. Nagyszerű az és kisszerű, de kiegészíti a képrajzot. El fogom mondani szóval.

Csak azt jelentem ki, miképen igen-igen mély sajnálattal fejezem ki, hogy Görgeyt nem olyanak tapasztalom, mint véltem, hogy mint egy más tábornok, bolondságai miatt, hazaszeretete mellett is használhatatlan, úgy ő nem kis talentuma mellett is a fővezérsőgre alkalmatlan, részint mert ő csak urunk lenne, részint mert politikája vagy érthetetlen vagy tökéletesen éretlen, s az ügy iránt ha meghalni kész is, de az iránt sem kegyelettel, sem magasztaltsággal nincs, mit benne fel nem találhatni, nekem több mint kín.

Ennek tulajdonítom én, hogy ő mikor csüggedt lőn, aristocrata lőn egyszermind, ha ugyan mindig az nem volt s a demokratákból szeret csúfot üzni. Minden ilyen eltágult mellőle. Köre neki különben nem nagy fontosságú, gyenge ifjoncokból áll.

Figyelmeztetem a kormányt, hogy fővezérről gondoskodjék. De előbb ne, míg a hadsereg is nem egyesült. Figyelmeztetem, hogy Bemmel jöjjön tisztába, de Erdélybe minden mehet, csak Görgey nem. Figyelmeztetem, hogy a hadsereget dismembrálni kell alkalmasint, azaz a hadtesteket felcserélni, vezéreiket változtatni; e politikát rég kellett volna követni. Figyelmeztetem, hogy neked a hadseregben napokat kell tölteni és társalkodni a főtisztek csoportzataival, kik lehangoltattak a gúny, élez, keserű hangja által. Figyelmeztetem, hogy a hadseregbe buzdító lapokat, előadásokat kell küldözni és a zászlóalji parancsnokoknak a köröztetést meghagyni, mert itt a tisztikar semmit sem tud, semmit sem olvas.

E leveletem viszi Bayer ezredes, ki tennap óta elvált a hadseregéül, melyben az aristocratikus irány túlnyomó lett, s inkább Monk, mint Wallenstein táborának jellemét látszik magára öltetni. Bíztram G.-ben szilárdul, hitem csaknem ingadozik. Tettei által nem rontja meg a hazát; mulasztásai, engedetlensége, szelleme, nyelve által. Ha határozott rossz szándékot tennék fel róla, Nagy Sándor hadteste előtolása s több afféle azt hitetné el velem, hogy lehet elveszteni a sereget, anélkül, hogy a fővezér megveretnék.

Én Bayerrel hosszan szóltam, sokat, kinek helyét *most* Görgei Ármin tölti be. Bayert használnunk kell. Határozott, republicanus, következetes, higgadt viseletű ember. Ki fog sülni, hogy talán csak azt tette ő, mi G.-nek dicsőségére szolgál, de azt nem ő tette, mi a kormány közötti súrlódásokat idézte elő.

Mi lenne a Bayer helye? Ha nem D. lesz a fővezér, lenne tábor-kari főnök. Minden esetre hadtestvezérnek nem való, hanem tervezésekre. Oda való, honnan a hadi munkálatok közvetlenül vezéreltetnek.

A muszka értekezés most indul meg. Épen itt van egy küldött tisz, kitől a levél el fog küldetni. Azt mondja, Paskievics terjedt hatalommal van felruházva.

A levelet s egyebet, ezt szóval közöljük — visszatérvén, mert ma auktalmasint indulunk, miután G. hivatalos irata szerint 10—11-ön akar Arad alatt egyesülni.

Pénzt, pénzt. És ruhát, kivált csizmát kíván a sereg; sok a lóháton mezítláb ül. És nincs, ki biztassa, vigasztalja a sereget. Hanyagságnak neveztem, mást nem akarok feltenni.

Én innen küldtem szerteszét „Közlönyt“, „Freiheitsbothét“, placatokat a belföldre és oldalvidékekre. Küldtem az idezárt placatból sokat. A zsidókat felhívtam s a törvényt (kinyomattam alkalmas felszólítással).

Ügy mondják, az ellenség nem nyomul erősen utánunk, de itt mindenben sok titok van. Én pedig attól tartottam, hogy talán el fogunk metszteni.

Az áladalmi vagyonszállítása iránt intézkedtem.

N. Várad auguszt 5. 849.

*Szemere.*³⁵⁷

³⁵⁷ Fogalmazvány a Borsod-miskolci múzeumban. Szemere-iratok. Görgy Ármín (1816—1875) nemes főcsetőrségben hadnagy, majd Szepes megye pénztári ellenőre, 1848-ban honvédkapitány, 1849-ben alezredes, 1867 után ügyvéd.

343.

SZEMERE BERTALAN KOSSUTH LAJOSNAK

— A katonai helyzet, tárgyalás az oroszokkal, foglalkozni kell a sereggel, a forradalom hibái. —

Szalonta augusztus 7. 1849.

Kormányzó Úrnak!

Tegnap kapta Görgy a hadügyminiszter levelét, melyben említetik a Szőregi szerencsétlen csata, az, hogy a kormány Lúgosra szalad, az, hogy hír szerint az ellenség Pécskán van.

Természetes, hogy az efféle az itteni hangulatra csüggesztőleg hat.

S midőn Segesvári megveretés is hozzá járul, akkor a pohár csaknem csordultig megtelik.

Ha a Marost nem tartjuk, hova megy a kormány? Ha Bem Valachiába talán nem megy, de kiszorul, mi marad Erdélyben? Ha Pécskán ellen van s a muszka itt nyomna erősen nem lehetetlen-e az egyesülés, kivált ha nagyobb haladásokat e sereggel nem tétet-

hetni, kivált ha minden 100-bul 10—20 mezítlábos, kivált ha fogy a sereg naponként és a tisztek által sem vígasztaltatnak, sem buzdítottatnak. Ezen kívül pénz sincs, sem remény hozzá, nem lesz majd puszkapor sem.

Azt hittük, van egy időpont, midőn e kérdés áll elő, vagy vég-harcot vívni, hogy a magyarságnak magvai is vesszenek el, és így jövődjé is semmisíttessék meg, vagy nem vinni a végsőkéig, hogy lehetősége legyen a feltámadásnak.

Nem jött el az időpont?

Fordulhat a sors kockája? Beleszólhat Európa, mint némely német lapokból is sejtetni?

Annyi tisztán áll előttünk, hogy az első levél után, mit Görgei altáb. által juttatánk a muszka fővezérhez, kellé egy másodikat egyenesen hozzá intéznünk, és nem olyat, mely csak kapcsúl szolgáljon közbenjárni, ha akar, hanem a békekötésre határozottan hívassék fel. Tegnapelőtt valamely csekély ügyben volt itt egy parlamentair, s helyesen jegyezte meg, hogy ők még nem harcoltak igazán, és ha haladni akarnának, azóta nem ülnének Debrecenben. Igen, ők minket már itt megelőzhetek volna.

Ez újabb levéllel elment Pöltenberg tábornok, és vele Beniczky, kik szóbeli azon utasítást kapták, hogy az ausztriai házon kívüli király elfogadását megemlíthetik. Ha van jó akaratja, vagy utógondolatja a muszkanak, most előáll vele, vagy hiában reményletünk. Személyek nagy szűkében vagyunk, más párosítás lehetetlen volt. Ma hajnalban utaztak el.

Itt nincs idő többé habozni, vagy alkudjunk, bízva a jövőre, amit ki nem vívhatánk, vagy haljunk meg a harcban.

Nyáry képviselőt itt találtuk, kit megkértünk vala munkálni, hogy ha bókélni akar is a vezér, a tisztikar', becületes, a hazának hasznos bókét csak úgy lehet kötni, ha a sereg lelkesedésben tartatik, ha néhány csatában meg fogjuk a zellennel hatalmunk nagyságát éreztetni.

Mit kell tenni?

A múlttól keveset beszélni, ezzel nem segítünk a jövőn. De tanulhatunk belőle.

A sereget és népet vagy fanatisálni, vagy terrorisálni. Amaz nem ment, nem megy, emez inkább menne; a kényszerített, kiéhezett, bosszúra gerjedt nép bátor csak.

Emlékezzünk a Lambergi napokra: véletlen eset volt, de mi tigrissé változtatta a népet. Emlékezzünk, mint imponáltak a népnek Haynau perzselései. A nép másként nem kél fel, nem lesz irtózatos, — még a katona sem.

Mit töltöttük az időt Gyulafehérvár-, Temesvárnál és Aradnál egyszerre? Talán most se vesztegessük a puszkaport. Ha elveszünk nyílt csatában, mit használ Péter vár, Komárom? Tehát ha nem volna lőszer különben: a várakból kell kivenni, mert künn használhat, benn nem, ha elveszünk.

Nem volnánk ily szegények, ha a 60 milliót sietve, készletre megcsináltattuk volna. Ne legyen szép, ne legyen ékes, de legyen pénz és minden összeszerezhető erő a készülésre fordítassék.

Miért nincs fegyverünk? mivel az arany és ezüst pénzt nem mertük berendelni a státus szükségére, nem említve, hogy a bankárokat kiméltük. Kiméltük az embereket, a templomokat, csak a nemsjet jövődjét nem. Revolutiót kivívni revolutionális szabályok nélkül nem lehet. Azért veszünk el, mert az ellenkezőt hittük, s guillotine helyett amnesztiáról gondoskodtunk. Ha nem késő, szerezzünk aranyat, ezüstöt akárhonnan és fegyvert.

Írnunk kellene Sztambulba és a magas Portát s Angliát és Fr.-országot közbenjárásra, hívni fel. írjon a kormány és adja át Brown és Andrassy. Ezt is elmulasztottuk.

Az oláh népet lefegyverezni, vagy megnyerni minden esetre nagy segély lenne.

A török portával (és talán a szerb kormánnyal) a határszélre szorulás esetére tisztába jönni.

Mi 3 nap alatt Aradon leszünk. Temérdek álladalmi vagyon Bél felé megy; elébe kellene küldeni, hogy ha Arad az ellenség kezébe jutott volna, megmentessék.

Utasítást kérünk, különösen a muszkávai egyezkedésre és tudósítást a külföldön történetekre nézve ügyünk tekintetében.³⁵⁸

²⁵⁸ Megjelent Szemere Bertalan: *Levelek.* 1848—1862. (Pest, 1870) 18—21. oldalán.

344.

KOSSUTH CSEREY IGNÁC EZREDESNEK

— A kóborló tisztekkel szigorúan kell bánni! —

*Az ország kormányzója
Cserey ezredes úrnak.*

Legérzékenyebb gyenge oldalunk, egyszersmind legnagyobb szégyene nemzetünknek a sok golyókerülő kóborló tiszt, kik a népen a legnagyobb zsarolást követik el. Fogassa ön őket ösze. A sebesültek s valódi betegek iránt viseltesek atyai, gyöngéd gondoskodással. A színlett betegeket, s magokat és seregüktől távollótókat igazolni nem tudókat pedig állítsa Strandreeht eleibe, lövesse főbe a legbűnösebbeket, a többieket pedig kísértesse ide Ó Aradra a hadügyminisztérium központi törvényszéke elébe.

Erélyes szigoróságot kívánok 's ezredes úrtól reményiek is.

Arad vár Aug. 9-én 1849 délután 4 óraker.

*Kossuth Lajos
kormányzó.³⁵⁹*

³⁵⁹ Másolat: Erdélyi Nemzeti Múzeum. Marostoxlai 1848—49. évi iratok. *Cserey Ignác* (1803—1897) császári százados, 1848-ban honvédőrnagy, 1849-ben ezredes, a 90-es években a budapesti honvédménház parancsnoka.

KOSSUTH GÖRGEINEK

— Megbeszélésre hívja, várja az orosz táborból jövő Pöltenberget és Beniczky Lajost. —

Barátom!

Én azt gondolom, nekünk kettőnknek kell négy szem közt magunkban arról végezni, hogy mi történj ók? Izend kérlek dolgaidd s időd szerint hol és mikor történhetik ez? Mikor menjek hozzád és hol laksz?

Ha Pöltenberg vagy Beniczky megjő — kérlek utasítsd mindjárt hozzám. Hogy el ne késsünk.

És egyre kérlek: egy alkalmas időben ejtett szavad megteheti. „Intézd úgy, hogy sereged higgyen a biztos eredmény lehetőségében. E hit nélkül 15 ember közül 10 nem a kétségbeesés bátorságával, hanem csüggedten harcol.“

Aradvár, aug. 10. [1849]

*barátod,
Kossuth,³⁶⁰*

³⁶⁰ Eredeti: Magyar Katonai Levéltár. 1848—49. Insurr. Aramee iratai. 8/140. szám. (Az utolsó 5 sor németnyelvű.) Kossuth német sorai: Mach dass deine Armeeglauben an die Möglichkeit eines Erfolges gewinnt. Ohne diesen Glauben werden 10 Menschen unter 15 nicht mit dem Muthe der Verzweiflung, sondern muthlos kampieren.

KOSSUTH GÖRGEINEK

— Átadja a hatalmat, de feltételeket szab a tennivalók tekintetében. —

[Lúgos] Augustus 12-kén 1849.

Görgey Arthur Tábornok úrnak.

Ön tegnapi napon kelt levelében oda nyilatkozván, miszerint arra, hogy azt a mi a nemzet számára megmenthető meg menthesse, elkerülhetetlenül szükségesnek tartja, hogy a kormány lépjen le, 's ön ruháztassék fel a polgári 's katonai legfőbb hatalommal.

Én önnek ezen kívánatát, bár igen különös dolog, hogy valaki maga magát candidálja kormánynak, még is teljesítettem, teljesítettem t. i. annyiban, a mennyiben azt teljesíteni rajtam állhatott, — a nélkül természetesen, hogy a nemzet felsőségi jogainak ez által legkevesebb is derogálni akarhatnék.

Ön magam iránt tartozom a kötelességgel, röviden elmondani az okokat, mellyek ezen rendkívüli lépésre indítottak; egyszersmind a nemzet jogainak tiszteletben tartása iránt tartozom önt azon határookra figyelmeztetni, miket ha osak zsarnok lenni nem akar (mit a nemzet semmi esetre nem tűrne) respectálni tartozik.

Indítatva találtam magamat Ön kívánatát teljesíteni, mert: 1-ör a körülmények olly rendkívülig súlyosak mi szerint ha kormányzói fáradozásimnak sikere nem volt volna, a história előtt azon vádnak voltam volna kitéve, hogy elbizakodottságomnak, vagy hatalomvágyamnak a haza javát alárendeltem, 's hogy a dolog más-képpen üthetett volna ki, ha Önnek — midőn kívánta, a hatalmat átadom vala 's talán (mert ellenkezőjét bizonyítani lehetetlen volt volna) saját lelkiismeretét is nyomta volna a vád, hogy a megmen-tésnek valamelly lehetőségét elmulasztottam.

2-or Tettem azért, mert a mint tudja Ön — boldogabb körülmé-nyek közt már hónapok előtt tettem önnek azon ajánlatot, hogy helyemet átadni akár mikor kész vagyok; sőt ha elérkezettnek véli az időt erre, kész vagyok ön számára magam pártot csinálni — pedig akkor midőn ezt mondtam a párt mellyet csinálhatok nagy vala t. i. az öszes nemzet. Én pedig adott szavamat meg szoktam tartami szintűgy mint a hatalom iránt soha vágyat nem érzettem, — nem akkor sem, mikor markomban koronák sorsa feküdt.

3-or Tettem azért, mert én csak addig lehetek a kormány élén hasznos hazámnak, míg a nemzetben egységet eszközölni, vagy leg-alább színét feltartani képes valék. Ez vala mindig igyekeztem 's ennek köszönhetem azon nagyszerű eredményeket, mik kormány-zatom alatt történtek. Egy idő óta azonban különösen az Ön vezér-lete alatti seregben, egy neme a political corteskedésnek, sőt restau-nationalis jeleneteknek, 's bizonyos gúnyolása a polgári hatalom-nak kezdett kifejlenni — a nemzet ügyének roppant kárára, — mellyhez midőn legközelebb a párt csinálási viszketeg magába a képviselő házba is beharapódzott — egységet többé nem eszközöld hetek, 's a szakadást — mellyet Austria magának nyíltan beválva olly ügyesen 's annyi sikerrel célul kitűzött, többé meg nem előz-hetem. Nekem szakadást nem legyőzni, hanem eltávolítani volt fel-adatom; s kitértem Önnek útjából, hogy ezen feladathoz hű, 's emlé-kezetem minden ambitiótul tisztán maradjon. Kitértem pedig annyi-val inkább, mert

4-er ön maga lépett fel azt követelni, az egyetlen hadsereg élén, melly a dolgok gyúpontján akkor jelen volt. Önt pedig férfiúnak ismerem, ki ha valaminek szükségéről meggyőződve, magában fel-tesz valamit, azt nem hiában tette fel. Én pedig a 18-ik brumaireket nem igen kedvező eseményeknek tartom a szabadság érdekében.

5-ör Tettem azért, mert három minister Ön indítványát támo-gatván, 's egyszersmind resignálván, vagy ministereket kellett volna neveznem — mi a jelen körülményék közt lehetetlen volt — vagy ministerium nélkül kormányoznom, az az dictaturát gyakorolnom, — mitől magamat mindig idegennek éreztem, most pedig midőn minden teendő úgy szólván a Hadseregben concentrálódik, a hatal-mat katonai kezekben czólszerűbbnek véltem.

Ezen okoknál fogva 's mert magam sikerrel most nem kormá-nyozhatom, az országot kormány nélkül nem hagyhatom, átadtam önnek a kormányzati hatalmat.

Tudom, hogy kormány formát változtatni nem volt jogom — de

az országgyűlés nem volt együtt, 's azt hiszem hogy lépésem a kényteleinség által mentve van.

De átadtam Önnek a kormányzati hatalmat a nemzet javára 's nem kárára 's kötelességem önt emlékeztetni, hogy a felelőségről a nemzet irányában magát feloldva nem képzelheti, — a különbség csak az, az én 's az Ön felelősége között, hogy én formák megtartásáért is felelős valék. Ön csak azért, hogy rosszat ne, jót pedig a megnyit csak lehet legyen a nemzetnek.

Kérem és emlékeztetem önt a nemzet nevében, *tartsa tiszteletben a nemzet felségi jogát*. Emlékezzék meg, hogy Ön nem ura, hanem első szolgálja a nemzetnek; 's emlékezzék, hogy a hadsereg is nem öné, hanem a nemzeté.

Egyet tehát meg kell említenem. Én árulásnak tartanám, ha minden okszerű lehetőség meg nem kísértetnék a nemzet meg mentésére. Árulásnak tartanám ha Ön nem a nemzet, hanem a hadsereg részéről, nevében és számára bocsátkoznék alkudozásba. Hadseregek becsülettel letehetik a fegyvert a túlnyomó erőszak előtt; de nem lehet eset, hogy becsülettel letehessék a fegyvert, ha úgy tesz le, hogy a nemzetnek szolgaságot vásárlanak, sok, néhány vagy kevés egyes egyének személyes javának árán.

Ezen nyilatkozattal tartoztam magamnak 's a hazának. Kívánom azt a hivatalos Közlönybe beiktatni.

Kossuth Lajos
*elnök.*³⁶¹

³⁶¹ Eredeti: Országos Levéltár. 1848—49. iratok. Megjelent (hibásan) Gracza György: *Az 1848—i9-iki magyar szabadságharc története*. V. kötet (Budapest, 1898). 608—609. oldal között melléklet.

347.

KOSSUTH FELJEGYZÉSE KORMÁNYZÓSÁGÁRÓL

— Nem őt, Batthyány Lajos grófot kellett volna kormányzó-nalk választani. —

De ön nem voltam ezen kimagasló helyre A^aló. Nem voltam arra való, a körülmények, nem voltam lelkületem, tehetségem miatt. A körülményeknél fogva azért sem, mert ama nagy idők vihara minden erőknél a haza zászlaja körüli tömörítését igényelte volna. Én ezt nem eszközölhetem, mert én az voltam, aimiit úgy neveznek, hogy „parvenü“. Tőlem a parvenutól az arisztokrácia kevés kivétellel félre húzódott; legnagyobb része a hanyag télenységbe, egy része meg éppen az elleniséghez. Ez nem történt volna, ha azon kimagasló helyen egy történelmi fényű név ragyog. Nagy nemzeti szerencsétlenségnek tartom, hogy Batthyány Lajos Debrecenben nem lehetett; ha ő ott van, én voltam volna az, aki reá mutatok, mint azon főrfiúra, akit egyénisége s társadalmi helyzete a függetlenségért küzdő Magyarország kormányzójává szembe-tűnőleg kijelölt; amint 48 tavaszán Pozsonyban a nép ezrei előtt reá mutattam, mint arra, akit egyénisége s társadalmi helyzete

Magyarország első miniszterelnökévé szembetűnőleg kijelölt. Ha ő Debrecenben van, ő volt volna Magyarország kormányzója. Az ő egyénisége biztosította volna a hazának az arisztokrácia közreműködését; a bizalom, mellyel a nép engem megtsiztelt, biztosította volna számára a nép bizalmát s az így tömörített nemzetet ő biztosította volna a sikert a hazának. Haszontalan pletykák költettek, azt rebesgették hogy köztem s Batthyány közt meghasonlás támadt. Ez nem volt igaz. Még nézet különbség is csak egyszer (hírlapom kiadása iránt) fordult elő, de meghasonlás soha! Bizonyosága ennek, hogy midőn az első magyar minisztérium lemondása után Batthyány új minisztérium alakítására lett felszólítva, ő kijelentette: hogy csali azon esetre vállalkozik minisztérium alakítására, ha támogatásomra számíthat, én pedig szavamat adtam neki a képviselőházban, hogy valamint a múltban támogatásomra mindig számíthatott, úgy jövőben is mindig számíthat. És bizonyosága az, hogy hivataloskodásai csaknem utolsó cselekvénye az volt, hogy az alföldi népfelkelés szervezésével engem bízott meg. De Batthyány nem volt Debrecenben. És senki se volt, aki őt pótolná, — az egyetlen derék Perényit* kivéve; de ez a rendithétlen hűség-gel beváltotta ugyan előttem Bécsben tett fogadását, hogy az akasztófaig is elmenjen a hazáért: de hivatalt vagy éppen kormányfőnökséget vállalni semmi áron, még a hazáért sem akart.³⁶²

* *Perényi Zsigmond* báró (1783—1849) a mártírhalált halt ngocsai főúspíán, koronaőr, a főrendiház alelnöke, a hétszemélyes tábla bírása volt.

³⁶² Megjelent Viszota Gyula: *Gróf Széchenyi István írói és hírlapi vitája Kossuth Lajossal*. II. kötet, 408—409. oldal.

348.

KOSSUTH ÖNÉLETRAJZI FELJEGYZÉSE

Életem incidensei.

Ország, tudósítások — tvényhatósági. (a)

Fogság — angol nyelv — gondoltam hátra vagyok — contemp-latio. (b)

Hírlap. Remélték: censura alatt semmit — elvonnak az agitá-tiótól — csalatkoztak. Kicsikarták, (c)

Elvem volt: patriot teremt tért. (d)

Két út: public life in the connties — és associatiok. (e)

Industrial association to promote — most is örömmel emlékszem — expositiok. (f)

Védegylet to protect — Explanatio — colonialis systema. (g)

Az ország költségein felül mintegy 6 millió dollár vándorlott ki — nem volt elég — találmány colonialis system (mint itt objecta secure monopoly of trade and prevent rising to strengon a independence. — Példa Cotton. — Réz. — Vas. (invense proportio nyers anyag, fabricatum). — Csak az volt könnyítve, amire az osztrák

gyártásnak szüksége volt, — aztán otthon industria akadályozva, —
venni muszály Ausztriától, (*h*)

S nem volt Ausztriának haszna. — Protectiot kívánhat a kezdet,
— de prohibitio ront — hot house plánt, (*i*)

Csak versenyt fejt, tud piacot teremteni = elve a *védegyletnek*.

Agriulturist — commercial association. (*3*)

Mindenütt politikát keressek — sértették a materialis érdeket
s kényszerítették a massákat, politice velem tartani, (*k*)

Következik az electio: 1848. Ez decisiv battlefieldnek látszott
municipalis instituiokra nézve. (*l*)

Ennek magyarázata.

Eredeti alap sound — nil de notis sine nobis — részvét min-
denben — legisl. execut indiciary — és nyilvánosság, (*m*)

Aristocratia igaz, — de magyarázata, — a ki védte, politikai
jogokkal birt, — nemes castrens városok, — védrendszer, —
nemesség rendesen, nép rendkívülieg; — megfordították.

Municipalitások — eredete: banderialisták.

Király zászlója.

Representás orsz. gyűlésen: személyes követek, instrutio és
correspondentia.

Administratio — és statútumok.

Executio —

ennek természete

representatiók és correspondentia. (*n*)

Tehát very cheap — non centralisatio — self government,
direct participatio in all branches of sovereignty. (*o*)

Ezzel tartottuk fel magunkat. — Saragossa (*v*) egy exequálta,
másik nem levelezett — felköltötte a szellemet.

1848. Két cél — ezt meg tartani,

s hogy ne legyen: mindig meg támadva.

Ennek kulcsát kerestem: harmónia a *koronába*.

Bécs at the first fidings from Paris, (*r*)

Következett a ministerium. — István. Korona, (*rr*)

Tervem Magyarország organisatiójára.

Independentra (*s*) nyilatkozat okai.

Respublica nem volt — de democraticus institutiók — nearly
universel suffrage — legislatio útján ment, nem revolutio — a népet
kellett be vinni, (*sz*)

Resignatióm magyarázata, (*t*)

A harc természete — nyelv históriája — war of race. (*tt*)
Croatia támadott — nem viszonztuk soha. Nem országot foglalni —
hanem szabadságot szerezni.

Milly távol van tőlünk nemzetiségi elnyomás — bizonyítja orga-
nisationalis tervem: nem octroyirozás, hanem propositio. (*u*)

Ezek reméllem sympathiákat erősítik.

Magyar nemzet vitalitása.

Ítélik meg, van-e hivatva nyomni a political aequilibras visz-
saaállításába, mellyet Ausztria elvesztett, (*uu*)

Erős Magyarország — Ausztria ellen fordul, mert utálja.

gyengével — Russia satellese.

Interessálva vannak az aequilibriumba: Asia — török-mediterrain.

Washington politicaja.

Authoritások. (v)

Provocálok önálló szellemökre.

Franklin mottója, (vv)

John Adam (x) III. Györgyhöz

szavaival vigyem.

Török

különféle módjai a protest sikerének, direction lat be pointed ont (z)³⁶³

(a) Az 1832—6-iki pozsonyi országgyűlésen Vécsey Pál báró helyett, mint távollevők követe jellent meg Kossuth Lajos. Ott szerkesztette 1832 dec. 17 óta az „Országgyűlési Tudósítások“-at, mely élénk, hazafias hangja miatt közkedvelt volt az országban. 1836 július 1-én megindította a „Törvényhatósági Tudósítások“-at József nádor tilalma ellenére.

(b) 1837 január 30-án Metternich írta József nádornak: „Fenséged egy igen fontos közlést tesz Ő Felségétől. Vonatkozik ez egy etmber üzelmeire, aki magát erős eszköznek küzdötte fel azok kezében, kik Magyarországon mindent fel akarnak forgatni. Hogy a kormány mit tesz Kossuthal, az fordulópont jelentőségével bir. A király nem akar mást, mint békességet. Ehhez joga van s kötelessége evégből törvényes eszközökkel élni.

„Királyok, kik ezen kötelességet nem bírják teljesíteni, megrontják az államot s vele együtt elpusztulnak; királyok, kik nem akarják ezen kötelességet teljesíteni, legjobban cselekszenek, ha leteszik koronájukat.“ József nádor még sem sietett Kossuth ellen intézkedni. Előbb a törvényes faktorokkal megtárgyalta a helyzetet; a letartóztatást és a perbefogást Cziráky Antal gróf rendelte el, ő volt az országbíró. 1837 május 5-én fogták el a Zugligetben Kossuthot s csak 1840 május 13-án nyílt meg börtönajtója. A fogságban művelte magát, amennyire engedték. Ott tanult meg angolul. — A levélben „elmélkedés“ helyett a latin „contemplatio“ szót használta.

(c) 1841 január 2-től szerkesztette a „Pesti Hírlap“-ot. A felső hatóságok azt hitték, hogy képessége nem fog szabadon szárnyalni, mert a cenzor béklyót rak majd a kezeire, — nem fog tudni cikkeivel agitálni hatalmas eszméi mellett. Mikor aztán látták, hogy Kossuth átalakítja gondolataival az intelligencia felfogását, kieroszakolták, hogy 1844 június 30-án megvált a Pesti Hírlaptól.

(d) A hazafi teret, lehetőséget teremt magának.

(e) Angolból magyarra fordítva: „közszerelés a megyékben“ és „szövetkezetek“.

(f) „Ipari szövetkezést előmozdítani“ (1842 augusztusban műipari kiállítást rendezett). Expositiok = előadások.

³⁶³ Kossuth sajátkezű feljegyzése valószínűleg 1851. évből az Országos Levéltárban. Kossuth-hagyaték. 8005. sz. irat.

(g) A „védegylet“ 1844 október 16-án alakult meg Kossuth igazgatása alatt. — A feljegyzés szövege: „Védegylet pártfogolni — megmagyarázás — gyarmati rendszer.“ Fiumén keresztül tengerre akarta vinni a magyar gyártmányt, gazdaggá tenni a magyart.

(h) A zár jelben lévő angol mondat értelme: „elvetni a munka biztos egyedáruságát és megelőzni a függetlenségi felkelést!“ — Cotton: gyapot. — In verse proportio = az arány kitalálása. — Fabricatum = készítmény. — Industria = ipar.

(i) A magyar mindent Ausztria részére termelt és készített. Mégsem volt Ausztriának igazán haszna, „Pártfogást“ kívánhat a kezdet, de „behozatali tilalom“ ront. „Melegházi tenyésztés“ az.

(j) „Mezőgazdasági — kereskedelmi szövetkezet.“

(k) A kényeret is el akarták venni Kossuthtól. Kénytelen volt mindig politikával foglalkozni. Anyagi érdekeit akarták megsemmisíteni. Ő nem tehetett mást, mindig a tömegekhez (massa) szólt, azok látták az üldözést, melléje állottak, vele tartottak.

(l) Electio = választás. „Ez határozott küzdőtérnek látszott megye-rendszerünkre nézve.“

(m) Nil de notis sine nobis — semmit rólunk, nélkülünk. — Legisl. execut indiciary = a törvényhozó és végrehajtó hatalom szétválasztása.

(n) Municipalis berendezkedésünk arisztokratikus volt. Csak azok védtek, akiknek politikai jogaik voltak. A városok is (castrenses = zárt várszerű városok) nemesi jogokkal bírtak, tagjai voltak az országgyűlésnek, de csak együttesen bírtak egy szavazatot. Az országgyűlésen részint a személyi megjelenéssel bírók (a főurak), részint a megyék követei vettek részt. Ezek utasítást (instructio) kapták és küldöiknek, a megyének jelentést tettek, (correspondentia) — Administratio és statútumok = „közigazgatás és szabályrendeletek.“ Executio = „végrehajtás“ ennek természete representatiók és correspondentia = „képviselés és jelentések“.

(o) Az angol szöveg magyarul: Tehát nagyon olcsó — nem központosítás — önkormányzat, közvetlen részvétel a szuverenitás minden ágában.

(p) Saragossa = az egykori aragoniai (Spanyolország egy része) királyság fővárosa. Híres lett azon hónapokig tartó makacs védekezésről, mélyel 1808—9-ben a franciák ellen küzdött.

(r) Bécs (t. i. forradalmat csinált) a Párizsból jövő első tavaszi szellőkre.

(rr) István főherceg nádornak 1848 szeptemberében felajánlotta a magyar koronát, mielőtt V. Ferdinánd Jellaohichot Magyarország ellen rendelte.

(s) függetlenségi

(sz) Az 1849 ápr. 14 függetlenségi nyilatkozattal nem akart köztársaságot, csak azt akarta, hogy Magyarország szabad legyen s polgárai jogokkal felruházva. Demokratikus intézményeik — megközelíteni az általános választói jogot. Ez legislatio (törvényes) úton ment, nem forradalmi úton.

(t) Lemondásom magyarázata

(tt) fajok harca

(u) államszervezési terve olyan volt, hogy az országban levő mindenféle népnek joga volt minden tekintetben. Nem „rákényszerítés“ tervének az alapja, hanem „javaslatok“ tétéle. Hitte, hogy ilyen liberális tervekkel minden nép szimpátiája mellette lesz.

(uu) political aequilibras = politikai egyensúly.

(v) Russia satellese = Oroszország csatlósa. Az egyensúly tekintetében érdekelve van Ázsia is, Törökország is, meg a Földközi tenger. — Authoritások: „tekintélyek“.

(w) Provocálok = utalok. — Franklin Benjámín (1706—1790) a villámhárító feltalálója, Pensylvánia kormányzója, az amerikai rab-szolgaság eltörlésének híres harcosa. Mottója: vezérgondolata (jelmondata) ez a róla készült mondás: kiragadta az égből a villámot s a zsarnok kezéből a kormánypálcát.

(x) John Adanis (1735—1826). Az Egyesült Államok londoni követe, 1788—96 Washington mellett a köztársaság-afelnöke, 1797—1801 elnöke. — IV. György angol király (1738—1820) szerezte meg Angliának Kanadát és Floridát, de más területeket elvesztett. Népszerűtlen volt, összeesküvések voltak élete ellen. Élete végén elmebajos volt.

(z) Az angol szavak értelme: protest = óvás; = Az irányítást ki kell hangsúlyozni.

TARTALOM

Előszó.	
1. Metternich Kelemen herceg, Ausztria kancellárja — IV. Fri-gyes Vilmos porosz királynak-----	5
2. Telekák József gróf erdélyi kormányzó — Sala kormánytaná-csornak -----	6
3. Madách Imre — Szontágh Pálnak -----	6
4. Jósika Samu báró erdélyi udvari kancellár — Teleki József grófnak -----	8
5. Széchenyi István gróf — titkárának, Tasner Antalnak -----	10
6. Kossuth Lajos — Wesselényi Miklós bárónak -----	11
7. Perczel Mór — Batthyány Kázmér grófnak-----	13
8. Metternich — Canitz Károly báró porosz tábornoknak -----	16
9. Apponyi György gróf — Széchenyi István grófnak -----	19
10. Széchenyi István gróf — Apponyi György grófnak -----	20
11. Jósika Samu báró — Teleki József grófnak -----	21
12. Széchenyi István gróf — Tasner Antalnak -----	23
13. Wesselényi Miklós báró — Kossuth Lajosnak -----	24
14. Metternich — Canitz Károly bárónak-----	25
15. Metternich — V. Ferdinándnak -----	26
16. Zichy Ferenc gróf helytartótanácsos — István főherceg nádornak-----	27
17. Jósika Samu báró — Teleki József grófnak-----	28
18. Jósika Samu báró — Teleki József grófnak-----	29
19. Batthyány Lajos gróf miniszterelnöki kinevezése-----	30
20. István főherceg — V. Ferdinándnak -----	31
21. Széchenyi István gróf — Tasner Antalnak -----	32
22. István főherceg távirata — Szögyény-Marich László udvari alkancellárnak — — -----	33
23. Kemény Zsigmond báró — Wesselényi Miklós bárónak-----	33
24. Gondol Dániel — ismeretlennek -----	34
25. Kolowrat Ferenc Antal gróf államminiszter előterjesztése -----	36
26. Vizsolyi Jenő — Vizsolyi Jánosnak -----	37
27. Jósika Samu báró — Teleki Sándor grófnak -----	38
28. Wesselényi Miklós báró — Kossuth Lajosnak -----	40
29. István főherceg — Batthyány Lajos grófnak -----	42
30. Széchenyi István gróf — Tasner Antalnak -----	43
31. Jósika Samu báró — Teleki József grófnak -----	43
32. Petőfi Sándor följegyzése -----	44
33. István főherceg — V. Ferdinándnak — • -----	45
34. Széchenyi István gróf — Tasner Antalnak -----	47
35. Jósika Samu báró — Teleki József grófnak -----	47
36. Jósika Samu báró — Teleki József grófnak -----	49
37. Klain Lajos hybeci jegyző — Liptó vármegyének -----	50
38. Deák Ferenc — Oszterhueber Józsefnek-----	51
39. Szemere Bertalan — Lederei* báró tábornoknak -----	53
40. Zichy Ferenc gróf, a helytartótanács ideiglenes elnöke — Szögyény-Marich Lászlónak -----	54
41. Jósika Samu báró — Teleki József grófnak-----	55

42. Puchner Antal báró altábornagy — Teleki József grófnak -----	57
43. Jósika Samu báró — Teleki József grófnak -----	58
44. Jósika Samu báró — Teloki József grófnak -----	59
45. Jósika Samu báró — Teleki József grófnak-----	61
46. Laureanu Tribonáan — Baleeseu Miklósnak -----	62
47. Vay Ábrahám gróf — Kossuth Lajosnak -----	63
48. Teleki József gróf — Gálfalvi Imre ítélőmesternek -----	64
49. A karlovici ülés felirata -----	65
50. Sztójka Imréné bárónő — Perényi Gábor báróhoz -----	66
51. Thoroczkay János — ismeretlennek -----	67
52. Eötvös József báró — Szász Károlynak-----	68
53. Szemere Bertalan — Majthényi Antal bárónak -----	69
54. Pozsonyi jelentés — Batthyány Lajos grófnak-----	69
55. Jankovich László — Szemere Bertalannak -----	70
56. Tompa Mihály — Szemere Miklósnak-----	72
57. Ujházy László — Szemere Bertalannak -----	74
58. V. Ferdinánd — István főhercegnek-----	74
59. Wesselényi Miklós báró — id. Bethlen János grófnak-----	75
60. Szemere Bertalan — Jankovich Gyulának-----	75
61. Récsey Ádám báró tábornagy — id. Bethlen János grófnak — -----	76
62. Maurer Mihály — Teleki József grófnak -----	77
63. Leményi János gör. kat. püspök — Teleki József grófnak -----	78
64. Wesselényi Miklós báró — Batthyány Lajos gráfnak -----	79
65. Id. Bethlen János gróf — Wesselényi Miklós bárónak -----	81
66. Szentiványi Ödön — Szemere Bertalannak — -----	83
67. Csány László — Szemere Bertalannak-----	85
68. Szemere Bertalan — Hrabovszky János báró altábornagynak-----	86
69. Karátsonyi László — Szemere Bertalannak -----	87
70. Szemere Bertalan — Hrabovszky János bárónak-----	87
71. Szász Károly — Batthyány Lajos grófnak-----	88
72. Szemere Bertalan — Csernovics Péternek-----	93
73. István főherceg — Hrabovszky János bárónak -----	93
74. Garasanin Illés szerb belügyminiszter — Sztefanovits István igazságügyminiszternek -----	94
75. Szemere Bertalan — Perényi Zsigmond bárónak -----	95
76. Döme Lajos színigazgató — Szemere Bertalannak-----	97
77- Karátsonyi László — Batthyány Lajos grófnak-----	98
78. Zsitvay József — Szemere Bertalannak -----	99
79. Szemere Bertalan — Csernovics Péternek -----	100
80. Szemere Bertalan — Szalay Lászlónak-----	102
81. Miniszterelnöki körlevél -----	103
82. Jellachich József altábornagy — Ferenc Károly főhercegnek -----	104
83. Petőfi nyilatkozata -----	104
84. V. Ferdinánd — Hrabovszky János bárónak-----	107
85. Prielle Kornélia — Prielle Emiliának -----	108
86. Mihályi Gábor — Perényi Gábor bárónak -----	109
87. Szemere Bertalan — Perényi Zsigmond bárónak -----	110
88. Zsitvay József — Szemere Bertalannak -----	111
89. Perényi Zsigmond báró — Szemere Bertalannak -----	114
90. Ismeretlen román — Boheczel Sándornak -----	120
91. Ismeretlen román — Boheczel Sándornak-----	124
92. Perczel Miklós — Csány Lászlónak -----	125
93. Nagyszebeni ram'ámok — Teleki József grófnak -----	127
94. Kossuth Lajos — Pázmándy Dénesnek-----	128
95. Ismeretlen (talán Wargha István) levele -----	131
96. Drágos Jánoa — Batthyány Lajos grófnak -----	133
97. Wesselényi Miklós báró — Deák Ferencnek -----	133
98. Erdődy János gróf iiumei kormányzó — Szemere Bertalannak -----	134
99. Szemere Bertalan — István nádornak-----	136
100. Gairasanin Illés — Knityaninnak -----	137
101. Josipovich Antal — Szemere Bertalannak -----	138

102.	Hrabovszky János báró — Mészáros Lázárnak -----	140
103.	Csernovics Péter — Szemere Bertalannak-----	141
104.	Jellasics József — István főhercegnek —-----	142
105.	Szemere Bertalan — Hrabovszky altábornagynak -----	143
106.	Moga József — Botez Nicolae-nak -----	144
107.	Szemere Bertalan — Vay Miklós bárónak-----	145
108.	Esterházy Pál herceg külügyminiszter Batthyány Lajos grófnak -----	146
109.	Kemény Dénes báró — Gyulay Lajos grófnak-----	147
110.	Vörösmarty Mihály — Csajághy Laurának-----	148
111.	Nagy Ferenc — Szemere Bertalannak-----	148
112.	Popovity Tyásza — Novity Józsefnek-----	150
113.	Wargha István — Kossuth Lajosnak-----	151
114.	Vukovic [^] Sebő — Szemere Bertalannak -----	152
115.	Arany János — Petőfi Sándornak-----	153
116.	Jankovich Gyula — Szemere Bertalannak-----	156
117.	Brassói magyarok — Vay Miklós bárónak -----	159
118.	Szemere Bertalan — Csernovics Péternek-----	160
119.	Vay Miklós báró — Szemere Bertalannak-----	161
120.	Kossuth Lajos — Vay Miklós bárónak-----	162
121.	Szemere Bertalan — Vay Miklós bárónak-----	173
122.	Murgu Euthym — Balcescu Miklósnak-----	164
123.	Kertész László esperes — Lemény János püspöknek -----	165
124.	Vay Miklós báró — Szemere Bertalannak-----	166
125.	Hrabovszky János báró — Szemere Bertalannak -----	168
126.	Wesselényi Miklós báró — Kossuth Lajosnak-----	170
127.	Széchenyi István gróf — Batthyány Lajos grófnak -----	171
128.	Hrabovszky János báró — Szemere Bertalannak -----	171
129.	Stadion Ferenc gróf osztrák belügyminiszter — Windisch- Grätz Alfréd herceg tábornagynak -----	172
130.	Hrabovszky János báró — Szemere Bertalannak -----	173
131.	Szemere Bertalan — Saguna érseknek -----	174
132.	Szemere Bertalan — Hrabovszky János bárónak -----	174
133.	Szontágh Pál — Madách Imrének“-----	175
134.	Szászvárosiak — Vay Miklós bárónak -----	177
135.	Urs — egy ismeretlennek -----	178
136.	Vay Miklós báró — Szemere Bertalannak-----	180
137.	Szemere Bertalan — Jankovich Lászlónak -----	181
138.	Lányi Imre — Perényi Gábor bárónak -----	182
139.	Széchenyi István gróf — Lunkányi Jánosnak -----	183
140.	Rajacsics József — Jellasics Józsefnek -----	184
141.	Csapó Vilmos — Veszély Jánosnak -----	184
142.	Zsitvay József — Mészáros Lázárnak -----	185
143.	P. Horváth Albert — Vay Miklós bárónak -----	187
144.	Szemere Bertalan — Mikó Imre grófnak-----	190
145.	Z. Ferenc — Vizsolyi Gusztávnak -----	190
146.	Kemény István báró — Puohner Antal bárónak -----	192
147.	Jankovich verőcei főispán — Szemere Bertalannak-----	193
148.	Vay Miklós báró — Szemere Bertalannak-----	194
149.	Szemere Bertalan — Zsitvay Józsefnek -----	195
150.	Szemere Bertalan — Hrabovszky János bárónak -----	196
151.	Szemere Bertalan — Jankovich Lászlónak -----	197
152.	Jellasics József — Rajacsics Józsefnek -----	198
153.	Erdődy János gróf — Szemere Bertalannak -----	199
154.	Nagy Ferenc — Szemere Bertalannak -----	200
155.	Szemere Bertalan — Hrabovszky János bárónak -----	201
156.	Ismeretlen — Kossuth Lajosnak -----	202
157.	Szemere Bertalan — Vay Miklós bárónak-----	203
158.	Erdődy János gróf — Szemere Bertalannak -----	203
159.	Mészáros Lázár — gróf Batthyány Lajosnak-----	204
160.	Sussani József fiúmei képviselő — Pulszky Ferencnek -----	205

161. Vay Miklós báró — Szemere Bertalannak -----	207
162. Egy magyar konzervatív politikus (bécsi emlékirata) -----	209
163. István főherceg — Ferenc Károly főhercegnek -----	209
164. V. Ferdinánd — Jellasics Józsefnek -----	211
165. Topler Károly — Veress Sándornak -----	211
166. Szemere Bertalan — Vay Miklós bárónak -----	213
167. Szemere Bertalan — Beöthy Ödönnek -----	214
168. V. Ferdinánd — István főhercegnek -----	215
169. Ferenc Károly főherceg — István főhercegnek -----	216
170. István főherceg — V. Ferdinándnak -----	216
171. Vay Miklós báró — Szemere Bertalannak -----	218
172. Batthyány Lajos gróf — Vay Miklós bárónak -----	218
173. V. Ferdinánd — István főhercegnek -----	219
174. Batthyány Lajos gróf — Vay Miklós bárónak: -----	220
175. Mikó Imre gróf — a balázsfalvai gör. kat káptalannak -----	222
176. V. Ferdinánd — István főhercegnek -----	224
177. István főherceg — Batthyány Lajos grófnak -----	225
178. Wargha István — Kossuth Lajosnak -----	226
179. István főherceg — Batthyány Lajos grófnak -----	228
180. Wargha István — Kossuth Lajosnak -----	229
181. Vay Miklós báró — Batthyány Lajos grófnak -----	230
182. Vay Miklós báró — Batthyány Lajos grófnak -----	232
1&3. A minisztérium rendelete — Kemény Zsigmond báró küldetéséről -----	233
184. Desseswffy Emil gróf — Wessenberg báró osztrák miniszterelnöknek -----	233
185. Mysz Károly brassói képviselő — Batthyány Lajos grófnak -----	234
186. Kossuth Lajos nyilatkozata — Rózsa Sándor guerilla-csapata tárgyában -----	235
187. Jókai Mór — Kossuth Lajosnak -----	236
188. Kandó Kálmán — Szemere Bertalannak -----	237
189. Topler Károly — Veress Sándorné Topler Pepinek -----	237
190. Mihályi Gábor — Vay Miklós bárónak -----	238
191. Bálint Elek — Vay Miklós bárónak -----	239
192. Kemény Dénes báró — Vay Miklós bárónak -----	241
193. Az erdélyi kir. kormányzék — Mikó Imre grófnak -----	242
194. Barthos Ede — Csány Lászlónak -----	243
195. Teleki László gróf — Kossuth Lajosnak -----	245
196. Vay Sándor — Csány Lászlónak -----	246
197. Thom párizsi osztrák ügyvivő — Wessenberg bárónak -----	247
198. Pfersmann altábornagy — Riebel őrnagynak -----	248
199. Rohoczy Klára — Leiningen-Westerburg Károly grófnak -----	249
200. Pfersmann altábornagy — a román választmányának -----	250
201. Zeyk József — Vay Miklós bárónak -----	250
202. Kun Gotthárd gróf — Vay Miklós bárónak -----	252
203. Szabó Lajos — Vay Miklós bárónak -----	254
204. Jakab Imre szolgabíró — Thorockzay Miklós grófnak -----	255
205. Zeyk József — Vay Miklós bárónak -----	255
206. Puchner Antal báró — a román bizottmányának -----	256
207. Vay Miklós báró — a honvédelmi bizottmányának -----	257
208. Horváth-Tholdy (előbb P. Horváth báró) János gróf — édesanyjának P. Horváth Dánielné Lázár Éva grófnőnek -----	259
209. Bethlen Gergely gróf — Vay Miklós bárónak -----	260
210. Mikó Imre gróf — Batthyány Lajos grófnak -----	261
211. Kossuth Lajos — Vay Miklós bárónak — • -----	263
2.12. Ujházy László — Wesselényi Miklós bárónak -----	263
213. P. Horváth Albert — Puchner Antal bárónak -----	264
214. Windisch-Grätz Alfréd herceg — Rajacsics Józsefnek -----	266
215. Vay Miklós báró — Katona Miklósnak -----	266
216. Kemény István báró — Vay Miklós bárónak -----	267
217. Árkossy Lajos — Krausz Imrének -----	268

218.	Szemere Bertalan — Kossuth Lajosnak	269
219.	Kossuth Lajos kormánykombinációja	271
220.	Szemere Bertalan — Kossuth Lajosnak	271
221.	Kossuth Lajos — Szemere Bertalanhoz	272
222.	Szemere Bertalan — Kossuth Lajosnak	274
223.	Kossuth Lajos — Szemere Bertalannak	276
224.	Szemere Bertalan — Kossuth Lajosnak	276
225.	Szemere Bertalan — Nyáry Pálnak	278
226.	Vay Miklós báró — Kossuth Lajosnak	279
•227.	Kossuth Lajos — Stiles amerikai követnek	280
228.	Böszörményi Károly — Böszörményi Eleknek	281
229.	Kossuth Lajos — Vay Miklós bárónak	282
230.	Stiles amerikai követ — Kossuth Lajosnak	282
231.	Schwarzenberg Félix herceg — Windisch-Grätz Alfréd hercegnek	283
232.	Stiles amerikai követ — Kossuth Lajosnak	284
233.	Batthyány Lajos gróf — a feleségének	285
234.	Damjanich János — Kossuth Lajosnak	286
235.	Id. Madách Imréné Majthényi Anna — fiának, Madách Imrénének	286
236.	Puchner Antal báró — a száz többségű városoknak	287
237.	Vay Miklós báró — Kossuth Lajosnak	288
238.	Windisch-Grätz Alfréd herceg — Schwarzenberg Félix hercegnek	289
239.	Görgey Artúr váci nyilatkozata	290
240.	Madách Károly levele — testvérének, Madách Imrénének	292
241.	Timoni osztrák konzul — Schwarzenberg Félix hercegnek	294
242.	Kossuth Lajos — Görgey Artúrnak	295
243.	Timoni osztrák konzul — Schwarzenberg Félix hercegnek	298
244.	Petőfi Sándor — Kossuth Lajosnak	299
245.	Buttyán román vezér — a magyar parancsnoknak	300
246.	Kossuth Lajos — Horváth Antal bácsi főispánnak	301
247.	Dessewffy Emil gróf — Széchen Antal grófnak	302
248.	Csányi László — Kossuth Lajosnak	305
249.	Bem József altábornagy — Salomon Miklós román parancsnoknak	306
250.	Jancu román prefekt — a gyulafehérvári várparancsnoknak	307
251.	Czuczor Gergely — Toldy Ferencnek	308
252.	Ujfalvy Sándor 1848–49-i felsőházi tag — Csányi Lászlónak	308
253.	Splény Lajos báró — a szard parlament elnökének	310
254.	Petőfi Sándor — Arany Jánosnak	311
255.	Sántha György kormánybiztos — Csányi Lászlónak	311
256.	Kossuth Lajos — Görgey Artúrnak	313
257.	Kossuth Lajos — Csányi Lászlónak	316
258.	Asztalos Pál — Kossuth Lajosnak	318
259.	Csányi László — Kossuth Lajosnak	319
260.	Szemere Bertalan — Kossuth Lajosnak	321
261.	Szemere Bertalan — Kossuth Lajosnak	321
262.	Szemere Bertalan — Kossuth Lajosnak	322
263.	Töltényi Miklós — Kossuth Lajosnak	322
264.	Puchner Antal báró — a román bizottságnak	323
265.	Teleki László gróf — Czartoryski Ádám hercegnek	324
266.	A román bizottság — a nagyszebeni hadtestparancsnoknak	326
267.	Kossuth Lajos — Csányi Lászlónak	327
268.	Szarvady Frigyes — Kossuth Lajosnak	328
269.	Szabó Nándor — Bem József altábornagynak	330
270.	Kollár János memoranduma	332
271.	Bem József — Fuad pasának	334
272.	Garay János író — apjának, id. Garay Jánosnak	335
273.	Spelletich Bódog — Osztróvszky Józsefnek	336
274.	Bem József — a beszercei térparancsnokságnak	337

275. Kübeck báró — Schwarzenberg Félix hercegnek	337
276. Schwarzenberg herceg — Windisch-Grätz hercegnek	339
277. Buda Sándor — a románoknak	340
278. A Honvédelmi Bizottmány — Beöthy Ödön bukaresti főkon- zultnak	342
279. Számics Sztoján — Rajacsics Józsefnek	343
280. Horváth-Toldy (előbb P. Horváth báró) János gróf — édes- anyjának, P. Horváth Dánielné Lázár Éva grófnőnek	344
281. Thom párizsi osztrák ügyvivő — Schwarzenberg Félix her- cegnek	346
iSS* Windisch-Grätz Alfréd herceg felségelőterjesztése	347
283. Kossuth Lajos — Csány Lászlónak	348
284. Biró Ede őrnagy — Bartha Jánosnénak	349
285. Csány László — Kossuth Lajosnak	352
286. Kossuth Lajos — Vukovics Sebőnek	355
287. Csány László — Kossuth Lajosnak	356
288. Csány László — Kossuth Lajosnak	357
289. Szemere Bertalan — Kossuth Lajosnak	358
290. Kossuth Lajos — Fuad pasának	359
291. Csány László — Kossuth Lajosnak	359
292. Teleki László gróf — Pulszky Ferencnek	360
293. Jancu Avram — a gyulaféhvári cs. kir. várparancsnoknak 361	
294. Kossuth Lajos — Szemere Bertalannak	362
295. Kossuth Lajos — Szemere Bertalannak	363
296. A bécsi szerb küldöttek — Rajacsics Józsefnek	364
297. Kossuth Lajos — Vukovics Sebőnek	364
298. Berde Mózes — Csány Lászlónak	365
299. Görgey Artúr — Klapka Györgynek	366
300. Vukovics Seibő — Jósika Miklós bárónak	367
301. Kossuth Lajos — Hatvani Imrének	368
302. Nagy Sándor József tábornok — Vukovics Sebőnek	368
303. Garasanin — Knityaninnak	369
304. Kossuth Lajos — Perczel Mórnak	371
305. Teleki László gróf — Pulszky Ferencnek	372
306. Knityanin — Rajacsics Józsefnek	372
307. Herkalovits alezredes jelentése	372
308. Pap Zsigmond és Buda Sándor képviselők — Szemere Berta- lannak	373
309. Szent-Ivány Károly — Kossuth Lajosnak	374
310. Perczel Mór — Kossuth Lajosnak	375
311. Vladuc lelkész — Kemény Farkas bárónak	377
312. Szent-Ivány Károly — Szemere Bertalannak	378
313. Csány László — Szent-Ivány Károlynak	379
314. Berde Mózes — Kossuth Lajosnak	380
315. Ludvig János — Kossuth Lajosnak	380
316. Bajza József — feleségének, szül. Csajághy Júliának	381
317. Buteanu román prefekt — Csutak őrnagynak	382
318. Németh László — Szent-Ivány Károlynak	383
319. Teleki László gróf — Pulszky Ferencnek	384
320. Kossuth Lajos — Görgey Artúrnak	385
321. Kossuth Lajos — Görgey Artúrnak	387
322. Kossuth Lajos — Klapka Györgynek	388
323. Andrássy Gyula gróf — Batthyány Kázmér grófnak	388
324. Andrássy Gyula gróf — Pulszky Ferencnek	390
325. Ujházy László — Kossuth Lajosnak	391
326. Vachott Sándor — feleségének. Csapó Mariskának	392
327. Ujházy László — Kossuth Lajosnak	393
328. Kossuth Lajos — Simonffy József alezredesnek	394
329. Németh László — Kossuth Lajosnak	397
330. Kemény Zsigmond báró — Gyulay Lajos grófnak	398
331. Kossuth Lajos — Damjanich Jánosnak	400

332. Tjyházy László — Szemere Bertalannak-----	402
333. MannDudley Ambrus jelentése — Clayton külügyminiszternek -----	402
334. Kossuth Lajos — Dusohek Ferenc pénzügyminiszternek -----	403
335. Simonffy József alezredes felhívása-----	403
336. Bajza József — feleségének, Csajághy Júliának -----	404
337. Szemere Bertalan — Kossuth Lajosnak -----	405
338. Pulszky Ferenc — Kossuth Lajosnak -----	408
339. Jancu román prefekt — a magyar kormánynak -----	409
340. Pázmándy Dénes — apjának, id. Pázmándy Dénesnek -----	409
341. Teleki László gróf — Kossuth Lajosnak -----	411
342. Szemere Bertalan — Kossuth Lajosnak -----	413
343. Szemere Bertalan — Kossuth Lajosnak -----	415
344. Kossuth Lajos — Cseréy Ignác ezredesnek-----	417
345. Kossuth Lajos — Görgey Artúrnak -----	418
346. Kossuth Lajos — Görgey Artúrnek -----	418
347. Kossuth Lajos följegyzése kormányzóságáról -----	420
348. Kossuth Lajos önéletrajzi följegyzése — -----	421